

kiskompasz

**Kézikönyv a gyermekek
emberi jogi neveléséhez**

Kiskompasz

Kézikönyv a gyermekek emberi jogi neveléséhez

A magyar nyelvű kiadás a *Compassito – Manual on human rights education for children* kiadvány alapján készült az Európa Tanács jóváhagyásával.

A kötetben kifejtett nézetekért a szerzők vállalják a felelősséget, e vélemények nem feltétlenül tükrözik az Európa Tanács álláspontját.

A kiadvány szerzői jogai az Európa Tanácsot illetik. Jelen kiadvány, ill. annak részei nem sokszorosíthatók vagy továbbíthatók semmilyen formában vagy eszközzel – legyen az elektronikus (CD-rom, internet, stb.) vagy mechanikus, ide értve a fénymásolást, a felvételt vagy bármely információátviteli vagy újraírási rendszert, az Európa Tanács Kiadói Részlegének (Communication and Research Directorate of the Council of Europe) előzetes írásos engedélye nélkül (publishing@coe.int). Információk a *Compassito* idegennyelvű változatairól: <http://www.eycb.coe.int/compass>

A kiadvány anyagának másolása kizárólag nonprofit, nevelési/képzési célt szolgálhat, további feltétele a forrás pontos megjelölése.

A kiadvánnyal, annak részbeni vagy teljes kiadásával, a magyar nyelvű fordítással kapcsolatban minden megkeresést az alábbi elérhetőségen várunk:

FSZH – Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat
H – 1024 Budapest, Zivatar utca 1-3.
e-mail: kiskompasz@mobilitas.hu

Kiadó: Foglalkoztatási és Szociális Hivatal – Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat

Felelős kiadó: Pirisi Károly

Tervezés, tördelés: Horváth Dániel, <http://danielhorvath.com>

Nyomda: Alto Nyomda, Székesfehérvár

Felelős vezető: Molnár Tamás

Készült az Európa Tanács és a Szociális és Munkaügyi Minisztérium támogatásával a Család, Gyermekek és Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesülettel együttműködésben.

© FSZH – Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat, 2009

© Angol eredeti: Council of Europe, 2007; II. kiadás, 2009

ISBN: 978-963-87388-0-6

Magyarországon nyomtatva

eurodesk

Az angol eredeti kiadásban közreműködtek:

Szerkesztő és társszerző

Nancy Flowers

Szerzők

Maria Emília Brederode-Santos

Jo Claeys

Rania Fazah

Annette Schneider

Szelényi Zsuzsanna

Koordinátor és felelős szerkesztő

Szelényi Zsuzsanna

Illusztráció

Nagy Diána

A magyar kiadásban közreműködtek:

Fordítók

Fekete Zsófia, Juhász Vera, Karvalits Ivett, Neményi Eszter, Simon Imre, Szotyori-Nagy Viktória

Nyelvi lektorok

Juhász Vera, Karvalits Ivett

Szakmai lektorok

Debreczy Márta, Dr. Herczog Mária, Dr. Szivák Judit, Németh Zita

Korrektorok

Juhász Vera, Karvalits Ivett, Kátai Brigitta

Továbbá

Az Ombudsmani Hivatal Gyermekjogi Projektjének munkatársai: dr. Győrffy Zsuzsanna,
dr. Kovács Orsolya Ágota, dr. Rajzinger Ágnes, dr. Retkes Zita, dr. Szabó-Tasi Katalin,
dr. Tóth Krisztina és dr. Zeller Judit

A Haladó Kompaszt Képzők Képzésének résztvevői: Banda Anikó, Baranyai Liza, Baranyi Éva,
Burai István, Dr. Kiss Irén, Hoffmann Kriszta, Kende Judit, Kiss Andrea, Kovács Erzsébet,
Kuszing Gábor, Letenyeiné Mráz Márta, Magyar Szabolcs, Mészáros Attila, Nyirati András,
Pappné Bodolai Rita, Tóth Györgyi, Tölcsér Tímea

A magyar kiadás szerkesztője

Szebenyi Marianna

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás	8
Előszó	9
Előszó a magyar kiadáshoz	10
Ajánlás	11
Kedves Kiskompasz-olvasó!	12

Bevezető

Köszöntjük a Kiskompasz, a gyermekek emberi jogi neveléséhez készült kézikönyv olvasóit!	15
Mit jelent a gyerekek emberi jogi nevelése?	16
Emberi jogi nevelés és demokratikus állampolgárságra nevelés	16
Kiknek szól a Kiskompasz?	17
Mit tartalmaz a Kiskompasz?	17
A Kiskompasz felépítése	18
Kiskompasz – az Emberi Jogi Képzés Ifjúsági Program keretében.	19

I. Az emberi jogok bemutatása

1. Mik azok az emberi jogok?	21
A huszadik századi emberi jogok előzményei	21
Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata	22
Az emberi jogok keretrendszere	22
A ratifikációból eredő kötelezettség	23
Az emberi jogi egyezmények kialakulása	25
Regionális emberi jogi egyezmények	26
Az Európa Tanács emberi jogi mechanizmusai	26
2. Mik azok a gyermekjogok?	28
A Gyermekjogi Egyezmény általános alapelvei	29
A Gyermekjogi Egyezmény végrehajtásának ellenőrzése	29
A gyermekjogok érvényesülésének ellenőrzése	30
A Gyermek jogairól szóló egyezmény érvényesülésének előmozdítása	31

II. Mi az emberi jogi nevelés?

1. Az emberi jogi nevelés bemutatása	32
Emberi jogi nevelés gyerekeknek	32
Ismeretek, készségek-képességek és attitűdök	33
Az emberi jogi képzés módszertana	34
Tanulás nemformális helyzetben	35
Emberi jogi nevelés a gyerekekkel való foglalkozás során	36
Az emberi jogi neveléshez való jog	36
Emberi jogi nevelés és egyéb nevelési területek	37
2. Az emberi jogi nevelés nemzetközi keretei	38
Egyesült Nemzetek	38
UNESCO	39
UNICEF	39
Európa Tanács	40
Civil szervezetek	41

III. Hogyan használjuk a Kiskompaszt?

Bevezető a Kiskompasz használatához	45
A Kiskompasz célja	46
Tapasztalati tanulás	46
Tapasztalás	47
Visszajelzés	47
Értelmezés	47
Általános következtetések	47
Alkalmazás	48
Csoportsegítés	48
Gondolkodási és tanulási típusok, stílusok	49
Milyen az Ön gondolkodási és tanulási típusa?	49
Milyen az Ön kedvenc vagy meghatározó tanulási stílusa?	49
A gyerekek fejlődési szakaszai	50
A Kiskompasz-gyakorlatok felépítése	53
A gyakorlat címe	53
Az Egyezmény a gyermek jogairól – mint kiindulási alap	54
A gyakorlatok kiválasztása	55
A gyakorlatok alkalmazása	57
Javaslatok a részvétel elősegítésére	57
Ötletek a csoportsegítéshez	58
Jégtörők, bemelegítő játékok	58
Frissítő játékok	59
Értékelési és feldolgozási lehetőségek	60
Konfliktusok kezelése	60
Az emberi jogi nevelés a gyakorlatban	61

IV. Gyakorlatok

1. A fiúk nem sírnak!	63
2. A legfontosabb, de kinek?	66
3. A mi alkotmányunk	70
4. A néma bemondó	74
5. A nyuszik jogai	77
6. Az emberi jogok naptára	80
7. Csak nézel, vagy csinálsz is valamit?	85
8. Csináljunk reklámot az emberi jogoknak!	88
9. Egy család vagyunk	91
10. Erőszak az iskolában, és azon kívül	93
11. Fájdalmas szavak	98
12. Feltérképezzük a jogokat	102
13. Foglald el a várat!	105
14. Gombóc Artúr	108
15. Harc a narancsért	113
16. Hol volt, hol nem volt...	115
17. Hová állsz?	120
18. Játsszunk bábszínházat!	123
19. Kedves Naplóm!	126
20. Képjátékok	131
20/a Képrészletek	131
20/b Képaláírások	132
20/c Szövegbuborékok	133

21. Ki döntsön?	134
22. Ki van mögöttem?.....	138
23. Kiszeraméra	141
24. Leszel velem egy sátorban?	145
25. Mi lenne, ha	149
26. Milyen szép a világ!.....	154
27. Minden szavazat számít.....	157
28. Modern tündérmese.....	163
29. Riadó!	168
30. Riporter kerestetik!	173
31. Sajtószemle.....	177
32. Széljáték jogokból	180
33. Szembekötödsi.....	185
34. Táblás játékok	188
34/a Ismered a jogaidat?	188
34/b Moksa patamu	195
35. Tégy egy lépést előre!	200
36. Testet öltött tudás.....	206
37. Úton egy új világ felé.....	209
38. Való ez nekem?	217
39. Van kiút! – Majd mi megmutatjuk!.....	219
40. Vízcseppek	221

V. Témakörök

1. Állampolgárság	225
2. Béke és emberi biztonság.....	232
3. Család és alternatív gondoskodás.....	239
4. Demokrácia	246
5. Diszkrimináció	253
6. Egészség és jólét.....	262
7. Erőszak	269
8. Környezet.....	278
9. Média és internet.....	283
10. Nemek közötti egyenlőség.....	290
11. Oktatás és szabadidő	297
12. Részvétel.....	303
13. Szegénység és társadalmi kirekesztés	311

VI. Függelék

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (gyermekbarát változat)	317
Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata	319
Emberi jogok európai egyezménye (gyermekbarát változat)	322
Egyezmény a gyermek jogairól (gyermekbarát változat)	324
Egyezmény a gyermek jogairól	327
Emberi jogokkal kapcsolatos főbb nemzetközi egyezmények, hazai jogforrások....	339
Emberi jogi szószedet	348
Hasznos források.....	352
Nemzetközi emberi jogi dokumentumokat ratifikáló államok	354

Köszönetnyilvánítás

Ez a kézikönyv számos elméleti és gyakorlati szakember munkájának és közreműködésének az eredménye, azonban szeretnénk különösen kiemelni *Nancy Flowers* következetességét, szakmai hozzáértését és lelkesedését.

Szeretnénk köszönetet mondani *Annette Schneidernek* a kézikönyv pedagógiai következetességéhez és minőségéhez nyújtott szakmai hozzájárulásáért.

Külön köszönet illeti *Rui Gomest*, a „Kompassz – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez” szerkesztőjét, aki biztosította a Kompassz szemléletének folyamatosságát, részt vett e kézikönyv koncepciójának kialakításában, és értékes hozzászólásaival és kritikai megjegyzéseivel végigkövette a teljes folyamatot.

Laura De Witte győzött meg minket ennek a gyerekeknek szóló kézikönyvnek a fontosságáról és kivitelezhetőségéről, megosztotta velünk a gyakorlatokkal kapcsolatos észrevételeit, és az ő javaslata alapján született meg a kézikönyv angol címe: *Compasito*.

Szeretnénk köszönetet mondani *Lerch Katalinnak*, *Merit Ulviknak* és *Jiri Tomcalának* – a fejlesztői csapat tagjainak – a kézikönyv tartalmi kialakításában való közreműködésükért.

Köszönet illeti *Iris Bawidamant* és *Nadine Lyamouri-Bajját* visszajelzéseikért és a kézikönyv gyakorlataihoz való hozzájárulásukért, illetve pedagógiai, szakmai jellegű támogatásukért.

A kézikönyv gyakorlatait számos mélyen elkötelezett kolléga tesztelte: *Burcu Meltem Arik*, *Paola Bortini*, *Mario D’Agostino*, *Gabriele Cespa*, *Caroline Gebara*, *Mara Georgescu*, *Hudák Ilona*, *Giorgi Kikalishvili*, *Sasha Kochankovski*, *Anna Lechowska*, *Anabela Moreira*, *Bijana Temelkova* és *Anne Thiemann*.

Továbbá szeretnénk köszönetet mondani a következő személyeknek:

- Mindenkinek, aki 2005 novemberében részt vett az első konzultatív *Compasito*-megbeszélésen, a koncepció kialakításában való közreműködésükért.
- *Tamara Kafkovának*, *Nicoleta Dumitrunak* és *Ali Oktay Kocnak*, a Budapesti Európai Ifjúsági Központ (EYBC) gyakornokainak, akik az alkotómunka során segítségünkre voltak az összeállításban, a hivatkozások és a forrásmunkák ellenőrzésében.
- *Antje Rothemundnak*, *Kaposvári Anikónak* és *B. Nagy Évának* támogató megjegyzéseikért és hasznos javaslataikért.
- Az Európa Tanács különböző területein dolgozó kollégáknak:
- *David Crowennak* az Emberi Jogi Főigazgatóság részéről és
- *Ólőf Ólafsdóttirnak* az Iskolai, Iskolán Kívüli és Felsőoktatási Főigazgatóság részéről – szakmai véleményükért;
- *Elda Morenónak*, az *Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel* című program vezetőjének az ösztönzésért és a támogatásért;
- *Tisza Gabriellának*, az EYCB könyvtárosának, akinek elkötelezett munkája nélkül nem jöhetett volna létre az interaktív kommunikációs folyamat;
- *Horváth Dánielnek* és *Nagy Dianának* kreativitásukért és rugalmasságukért a kézikönyv tipográfiajának és illusztrációinak megtervezése során.

Elnézést kérünk, hogy nem tudtunk mindenkit felsorolni, és sajnáljuk, hogy nem tudtuk beépíteni a kézikönyvbe az összes felajánlott anyagot és javaslatot.

Előszó

A demokráciában az együttélés képessége nem magától értetődő dolog. Azokat az ismereteket, készségeket és értékeket, amelyek a demokráciában éléshez szükségesek, egész életünkön át kell tanulnunk és fejlesztenünk. Jóllehet, a gyerekeknek tisztában kell lenniük a demokrácia és az emberi jogok alapfogalmaival, az olyan értékeket, mint a méltóság, a tolerancia és a mások iránti tisztelet, és az olyan készségeket, mint az együttműködés, a kritikai gondolkodás és a jogokért való kiállás, mégsem lehet hagyományos módon tanítani. Ezeket tapasztalat és gyakorlat útján lehet elsajátítani, mégpedig úgy, hogy kiskorunktól fogva demokratikus környezetben élünk és tevékenykedünk. Erről szól az emberi jogi nevelés, és ebből a célból készült a *Kiskompasz – Kézikönyv a gyermekek emberi jogi neveléséhez*.

Az Európa Tanács emberi jogok iránti elkötelezettsége alapítása óta töretlen. Az az Európa, amelyet a béke és az emberi jogok kultúrájára alapozva akarunk felépíteni, csak úgy valósítható meg, ha ebben mindenki aktívan részt vesz.

Az *Egyezmény a gyermek jogairól* elfogadása óta alapvető paradigmaváltás ment végbe a gyerekekkel való foglalkozásban: a gyerekeknek joguk van ahhoz, hogy megkérdézzék őket a rájuk vonatkozó döntésekről és bevonják őket a döntéshozatal folyamatába. Ugyanakkor a gyerekek érdemi részvétele csak akkor lehetséges, ha az őket érintő kérdésekben a felnőttek partnerként tekintenek rájuk. Ennek megvalósítása és a gyerekek méltóságának védelmezése igazi kihívást jelent a felnőttek számára. Az, ahogy a felnőttek a gyerekekkel bánnak, híven tükrözi, hogy a társadalom hogyan látja a jövőt. Az emberi jogok és az emberi jogi nevelés olyan közös tanulási folyamat, amelyben nemcsak a gyerekeknek, hanem a felnőtteknek is részt kell venniük.

Az Európa Tanács *Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel* című programjának fő célkitűzése a gyerekek méltóságának védelmezése: a gyermekjogok előmozdítása és a gyerekek elleni erőszak megszüntetése Európa-szerte. Mindkét területen elengedhetetlen a gyerekek részvétele. A *Kiskompasz* e folyamatban játszik fontos szerepet. Az Európa Tanács nagyra becsült Emberi Jogi Képzés Ifjúsági Programjának tapasztalataira és a *Kompasz - Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez* sikerére támaszkodva készült a gyerekek és az őket tanító-nevelő pedagógusok, szülők és más szakemberek számára a *Kiskompasz*. A könyvben leírt gyakorlatok és módszerek elősegítik, hogy a gyerekek kreatív és számukra vonzó módon ismerkedhessenek meg az emberi jogokkal. Ez a kézikönyv kiindulópont: a *Kiskompasz* iránymutatásul szolgál, de a gyerekeken és a gyerekekkel foglalkozókon múlik, hogy használják-e, és hogy a lehető legjobb módon használják-e a könyvet.

A gyerekeket a jogaik ismerete teszi a leginkább képessé arra, hogy felismerjék és elutasítsák az erőszakot, és hogy fel tudjanak lépni ellene; az emberi jogok melletti elkötelezettségük révén tudják szebbé tenni a világot a ma és a holnap számára, a felnőttek pedig azáltal válnak hitelessé a gyerekek szemében, hogy a gyerekekkel együtt tevékenykednek az emberi jogokért.

Ez a kézikönyv felbecsülhetetlen mértékben járul hozzá a gyerekek támogatásához és emberi jogaik megerősítéséhez egész Európában.

Maud de Boer-Buquicchio

Az Európa Tanács főtítkárhelyettese

Előszó a magyar kiadáshoz

A társadalmak elsődleges „biopolitikai” érdeke az újratermelés, az utánpótlás biztosítása. A korábbi társadalomtípusokban ez olyan mechanizmus, amely beépül a mindennapi élet szerkezetébe, megkérdőjelezetlenül érvényesül. A modern társadalmak önálló mechanizmusokat hoznak létre a gyermekek védelmére, a gyermeki jogok biztosítására, a fiatalok politikai-társadalmi nevelésére. Olyan normákat alkotnak, amelyek külön, kiemelten védelmezik a jövő nemzedék, a fiatalok és a gyermekek jogait, mint például az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, amelyet Magyarország is ratifikált 1991-ben.

Melyek a modern gyermek- és ifjúsági nevelés és kultúra alapjai?

- A modern fejlődésfogalom, amely értékesnek tartja a jövőt, amelybe „belenövünk”, hiszen a korábbi társadalmakban a múlt volt az „aranykor”, az értékek forrása.
- A modern jogfogalom, amely a jogok kiterjesztését, az emancipációt, az egyenjogúsítás folyamatát korlátlanoknak tekinti, amely mindig újabb csoportokat von be a jogközösségbe, és újabb és újabb jogszabványokat biztosít a számukra.
- A posztmodern jogfelfogás viszont a csoportok és problémáik különbségeihez szabja a jogot, nem egyenlő mércével mér, hanem sajátos jogokat biztosít a sajátos igényű csoportok számára.

A gyermekek mint sajátos jogalanyok speciális igénye a fejlődéshez való jog, az autonómia megszerzésének biztosítására irányuló jogosultságok rendszere, amelyben a védelem-ellátás-bevonás (inklúzió, részvétel) alrendszerei írják körül, védik a gyermekek jogát a fejlődésre; „elő kell segíteni a gyermek személyiségének kibontakoztatását, valamint szellemi és fizikai tehetségének és képességeinek a lehetőségek legtágabb határáig való kifejlesztését”, „fel kell készíteni a gyermeket arra, hogy a megértés, a béke, a türelem, a nemek közötti egyenlőség, valamennyi nép, nemzetiségi, nemzeti és vallási csoport [c] közötti barátság szellemében tudja vállalni a szabad társadalomban az étellel járó mindenfajta felelősséget” (Egyezmény a gyermek jogairól, 29.cikk 1. bekezdés a. és d. pont).

Ehhez kapcsolódik kiadványunk, amely a gyermekek és a fiatalok emberi jogi nevelésének alapjaihoz igyekszik hozzájárulni a 21. század Európájában.

A fiatalok társadalmi-politikai cselekvésének intézményes előmozdítására ma Magyarországon és Európában egyaránt szükség van. A fiatalok és a gyermekek emberi jogi nevelésére irányuló európai kezdeményezések azért is jelentősek Magyarország számára, mert elhanyagolt területe ez a lassan húsz éves rendszerváltásnak. Az NSZK-ban és Ausztriában az iskolai és az iskolán kívüli politikai nevelés széles szervezeti rendszere és kifinomult módszerekkel művelt tematikája alakult ki a fasiszmus után a demokrácia és azon belül az emberi jogok kultúrájának az elterjesztésére. A posztkommunista országokban azonban eddig elmaradt ez a fontos tisztítótűz az autoriter hagyomány ellen, és az új intézmények elfogadásának kialakítására. Íme az eredmény: a tudás hiánya, a kommunikációképtelenség, a részvételi hajlandóság stagnálása. Súlyos ballasztja ez a hatékony demokratizálódásnak, az emberi jogok és méltóság kulturális megrögzülésének, a demokráciához szükséges „homo democraticus” kialakulásának a „homo sovieticus” és a „homo nationalis” típusai helyett!

Elszórtan vannak ugyan figyelemre méltó hazai kezdeményezéseink, azonban ez az Európa Tanács gondozásában kidolgozott és a Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat által magyar nyelven megjelentetett nevelési és képzési módszertani és segédanyag azonban új minőségeket, szemléletmódokat hozhat.

Dr. Szabó Máté

az állampolgári jogok országgyűlési biztosa

Ajánlás

Az emberi jogi képzés inkább pedagógia, mint jogi tevékenység. Ezt azért is fontos kihangsúlyoznunk, mert a könyv alkalmazása kevésbé igényel jogi felkészültséget, inkább pedagógiai/képzési kompetenciákat. A magyar demokrácia elmélyülése szempontjából nélkülözhetetlen alapokat és értékeket sajátíthatunk el a fiatalokkal, a felnőttekkel és – ennek a kiadványnak a révén – a gyermekekkel is. A gyermekek közösségeiben napjainkban jelentkező negatív viselkedésformák felhívják figyelmünket alapvető társas és közösségi normák, viselkedésminták hiányára. A felnőtt társadalom együttműködési képességének hiánya olyan rossz példákat mutat a gyermekeink és a fiataljaink számára, amelyek vagy nem átvehetők, vagy átvételük az egyén és a közössége közötti egészségtelen viszonyhoz vezet. A közösségi és az egyéni felelősségvállalásról már fiatal korban is érdemes beszélni. Minél hamarabb megtaláljuk a módszereket és az eszközöket ahhoz, hogy megtanítsuk legfiatalabb polgárainkat arra, hogy egymás tiszteletben tartása és méltóságának megőrzése mellett hogyan érvényesíthetik érdekeiket és céljaikat, valamint hogyan valósíthatják meg magukat oly módon, hogy az nem sért másokat, annál sikeresebbek lesznek egy a mainál eredményesebb társadalmi viszonyrendszer kialakításában.

Ez a kiadvány, amely az Európa Tanács *Compassito* című könyvének magyar nyelvű adaptációja, ebben segít minden olyan szakembernek – legyen az pedagógus, gyermekvédelmi szakember, pszichológus vagy óvónő, vagy akár valamilyen gyermekszervezet önkéntes segítője –, aki a gyermekekkel foglalkozik.

A kézikönyvben található elméleti és gyakorlati módszerek segítséget adnak ahhoz, hogyan lehet gyerekekkel, csoportos munka keretében, megismertetni és megértetni olyan fogalmakat, mint a demokrácia, a saját és mások jogai, a felelősség, a közösség, a tolerancia, az együttműködés, az emberi méltóság és a sokszínűség tisztelete.

Ajánlom a kézikönyvet olyan közösségek részére is, ahol már kialakultak konfliktusok, és azokat szeretnék orvosolni, de természetesen jó szolgálatot tesz bármilyen gyermekcsoportban, iskolában, óvodában, gyermekklubokban, szabadidős csoportokban vagy akár gyermekrendezvényeken.

A Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat és minden közreműködő szakértő nevében kívánok eredményes munkát a kézikönyv használatához, és ha bármilyen kérdése, észrevétele lenne, vagy a használat során szerzett tapasztalatait szeretné megosztani velünk, akkor várjuk levelét a kiskompasz@mobilitas.hu e-mail címre.

Földi László
szakmai főtanácsadó
Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat

Kedves Kiskompasz-olvasó!

Egy kiadvány szerkesztése, megjelentetése mindig kihívást jelent. A Kiskompasz esetében ez fokozottan így volt. A „nagytestvér”, a Kompas – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez című kiadvány 2004-es, magyar nyelven történő kiadása és az ehhez kapcsolódó, idestova 5 éve tartó emberi jogi nevelési folyamat miatt fokozott várakozás előzte meg a Kiskompasz megjelenését.

2008 januárjában jelent meg az Európa Tanács kiadásában az angol nyelvű Compasito, és 2008 szeptemberében kapta meg a Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat a jogot a magyar nyelvű kiadás megjelenítésére, a Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesülettel együttműködésben.

Közel egy éves előkészítő, a kiadvány fordítását, szakmai és nyelvi lektorálását magába foglaló folyamat révén és a Szociális és Munkaügyi Minisztérium és az Európa Tanács anyagi támogatásának köszönhetően immár magyarul is kezünkbe vehetjük a *Kiskompasz – Kézikönyv a gyermekek emberi jogi neveléséhez* című kötetet.

Igyekeztünk olyan kiadványt készíteni, ami túlmutat az angol nyelvű könyv fordításán. Elsődleges szándékunk az volt, hogy a Kiskompasz – az eredeti kiadvány magyar vonatkozásokkal történő kiegészítésével még könnyebben használható legyen a magyar képzők, pedagógusok, csoportsegítők számára.

Különböző szakterületek képviselőiként tudásunkat, tapasztalatainkat felhasználva egy éven át dolgoztunk együtt, osztottuk meg egymással kérdéseinket, dilemmáinkat, vitatkoztunk, javítottunk-csiszoltunk a magyar változaton, értelmeztük és akár újraértelmeztük az angol szöveget. Kipróbáltuk a módszertanilag problémásnak tűnő gyakorlatokat, és ennek alapján kisebb módosításokat végeztünk, magyar forrásokkal, magyar jogszabályi háttérrel láttuk el az anyagokat.

Nem tagadom, nem volt egyszerű folyamat. A különböző területek eltérő szakmai nyelvezte, szó- és fogalomhasználata, a fogalmak különféle értelmezési lehetőségei miatt nyilvánvalóan számtalan kompromisszumot kellett kötnünk.

A *Kiskompaszt* nem tarthatná most a kezében a kedves Olvasó az alább felsoroltak elkötelezett munkája nélkül:

- A Szociális és Munkaügyi Minisztérium Gyermek és Ifjúsági Osztályának főosztályvezető-helyetese, *Bodor Tamás* első pillanattól meg volt győződve arról, hogy a Kiskompasz kiadása a Mobilitás feladata, és aki sokat tett, hogy a kiadás pénzügyi feltételei is rendelkezésre álljanak. *Debreczy Márta* szakmai főtanácsadó a végső szakmai és nyelvi kontrollban nyújtott segítséget.
- A Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület a Kiskompasz kiadásában együttműködő partnerként vett részt. Az Egyesület több mint 15 éves gyermekvédelmi tapasztalata szakmai biztonságot jelentett a gyermekjogi, gyermekvédelmi területen. Az Egyesület ajánlása alapján kerültek a Kiskompaszban módosításra a Gyermekjogi Egyezmény hivatalos fordításának egyes kifejezései. *Dr. Herczog Máriát*, az Egyesület elnökét köszönet illeti a gyermekvédelmi és gyermekjogi szempontú szakmai lektorálásért, illetve neki köszönhetjük az ehhez a területhez kapcsolódó, magyar vonatkozásokról szóló megjegyzéseket. *Neményi Eszter* és *Szotyori-Nagy Viktória* fordítóként pontos és lelkiismeretes munkát végeztek.
- Az Ombudsmani Hivatal Gyermekjogi Projekt munkatársai, *dr. Györffy Zsuzsanna*, *dr. Kovács Orsolya Ágota*, *dr. Rajzinger Ágnes*, *dr. Retkes Zita*, *dr. Szabó-Tasi Katalin*, *dr. Tóth Krisztina* és *dr. Zeller Judit* közreműködésének köszönhetően kerültek a könyvbe a magyar jogi hivatkozások és háttéranyagok.
- A Haladó Kompas Képzők Képzésének résztvevői és képzői, *Banda Anikó*, *Baranyai Liza*, *Baranyi Éva*, *Burai István*, *Dr. Kiss Irén*, *Hoffmann Kriszta*, *Juhász Vera*, *Kende Judit*, *Kiss Andrea*, *Kovács Erzsébet*, *Kuszing Gábor*, *Letenyeiné Mráz Márta*, *Magyar Szabolcs*, *Mészáros Attila*, *Nyirati András*, *Pappné Bodolai*

Rita, Tóth Györgyi, Tölcsér Tímea próbálták ki az egyes gyakorlatokat, és tettek javaslatokat azok átdolgozására, amennyiben valamelyikkel kapcsolatban módszertani probléma merült fel.

- *Dr. Szivák Judit*, az ELTE PPK Neveléstudományi Tanszékének docense a kézikönyv pedagógiai szempontú szakmai lektorálását végezte, külön köszönet illeti a tanulás, nevelés, képzés, fogalmak pontosításáért.
- *Németh Zita*, az Európa Tanács által felkért lektor elsősorban a kézikönyv fordításának korrektségét, az európai dimenzió érvényesülését, a szakmai nyelvhasználat és a szerkesztés eredetihez való hűségét ellenőrizte, ugyanakkor sok segítséget nyújtott a nyelvhelyesség megteremtésében, a nyelvezet finomításában, a nem világos, nehézkes szöveghelyek kiszűrésében.
- *Szelényi Zsuzsanna*, az angol kiadás felelős szerkesztője és szerzője megosztotta velünk az eredeti könyv szerkesztése során felmerült tapasztalatokat és dilemmákat, megértéssel támogatta a folyamatot, és türelemmel fogadta a módosításokra irányuló észrevételeinket.
- *Földi László* a Mobilitás igazgatójaként 2004 óta prioritásnak tartotta a Mobilitáson belül az emberi jogi nevelési folyamatokat, és a Kiskompasz kiadásának felvállalásával tovább szélesítette azt a célcsoportot, amelyet a Mobilitás az emberi jogi nevelés terén meg kíván szólni.
- *Letenyeiné Mráz Márta* a Mobilitás igazgatóhelyetteseként bizalommal támogatta és felügyelte a folyamatot, nagy önállóságot biztosítva a szerkesztői csapatnak.
- *Juhász Vera* és *Karvalits Ivett* mérhetetlenül elkötelezett, aktív részesei voltak a teljes folyamatnak. Fordítóként és nyelvi lektorként nagy gondossággal végezték munkájukat, messze túlteljesítve az elvégzendő feladat kereteit. Mindkettőjükre végig lehetett számítani a legapróbbnak tűnő problémák megoldásától a koncepcionális kérdések megvitatásáig. Vera ezen túl részt vett a gyakorlatok kipróbálásában, a módszertani dilemmáik kiküszöbölésében, és mindketten nagy erőfeszítéseket tettek a végső korrektúrázás fázisában.
- *Simon Imre*, túl azon, hogy a fordítási folyamatban vett részt, ezt követően is bármikor készen állt az angol nyelvű fogalmak tisztázására, a legjobb magyar megfelelőjük megtalálására.
- *Fekete Zsófinak* köszönhető a hasznos források és a hasznos webhelyek fordítása.
- *Varga Dávid* gyakornokként a linkek ellenőrzésében és a lektorált szövegek összevetésében nyújtott segítséget.
- *Kátai Brigitta* a korrektúrázásnál nagy pontossággal javította a hibákat.
- *Horváth Dániel* grafikus végezte az utolsó simításokat a kiadványon, ő tördelte be és öntötte végső formába a szöveget, és mérhetetlen nyugalommal fogadta az idő szorításában is a javítanivalókat.
- *Lénárt Ágnes* teremtette meg a biztos adminisztrációs hátteret.

Öröm és megtiszteltetés volt velük dolgozni!

Kedves Olvasónk, jövőbeni Kiskompasz-használók! Mindnyájan azzal a hittel dolgoztunk, hogy ennek a könyvnek a kiadásával még egy lépést tettünk annak érdekében, hogy a jövő nemzedékek egy békésebb, toleránsabb, egymást és az emberi jogokat jobban tisztelő világban éljenek.

Sok örömet és sikerélményt kívánunk a *Kiskompasz* felhasználóinak, képzőknek, nevelőknek, tanároknak, de legfőképpen a gyerekeknek!

Szebenyi Marianna
a magyar kiadás szerkesztője

Bevezető

Az Egyezményben részes államok megegyeznek abban, hogy a gyermek oktatásának a következő célokra kell irányulnia: a) elő kell segíteni a gyermek személyiségének kibontakozását, valamint szellemi és fizikai tehetségének és képességeinek a lehetőségek legtágabb határáig való kifejlését; b) elő kell segíteni, hogy a gyermekben tisztelet alakuljon ki az emberi jogok és az alapvető szabadságok [...] iránt;

Egyezmény a gyermek jogairól, 29. cikk (1989)

Köszöntjük a Kiskompasz, a gyermekek emberi jogi neveléséhez készült kézikönyv olvasóit!

Reményeink szerint e kézikönyv ösztönzést, ötleteket és gyakorlati segítséget nyújt ahhoz, hogy a gyerekekkel közösen fedezzük fel az emberi jogokat. A családi, a közösségi és a társadalmi környezetben, a másokkal való együttélés során a gyerekek már kiskorukban megismerkednek az igazságossághoz kapcsolódó kérdésekkel, és próbálják megérteni a világot. Az emberi jogi nevelés ezt a természetes érdeklődést és tanulási folyamatot erősíti az emberi jogok megértésének elősegítése, a véleményalkotás és az attitűdök fejlesztése révén.

A gyerekeket gyakran tekintik „félkész embereknek”, akik függenek a nagyoktól, tapasztalatlanok, fegyelmetlenek, akiknek szabályokra és irányításra van szükségük. A *Kiskompasz* másféle elképzelésre épül, amelyet Lothar Krappmann német szociológus és pedagógus így magyaráz: a gyerekek „itt és most” élnek, „van véleményük a problémákról, és képesek megfelelő megoldásokat találni”.¹ A *Kiskompasz* úgy tekint a gyerekekre, mint a jelen fiatal állampolgáira, mint jogok birtokosaira, akik az életük számos kérdésében kompetensek. A kézikönyv a gyerekek motivációira, tapasztalataira és megoldáskeresésére épít.

A *Kiskompaszt* a *Kompasz – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez* ihlette, amelyet az Európa Tanács 2002-ben készített el és jelentetett meg. A várakozásokkal ellentétben a *Kompaszt* számos európai országban a fiatalabb középiskolás korú gyerekekkel végzett munka során és iskolai környezetben is gyakran használják. A *Kompasz* felhasználóinak egy új, kifejezetten a gyerekek célcsoportjára irányuló képzési segédkönyv iránti igénye egybeesett azzal a meggyőződésünkkel, hogy az emberi jogi nevelést a lehető legkisebb életkorban kell elkezdni.

A *Kiskompasz* a *Kompasz* filozófiáján és pedagógiai szemléletén alapul. A *Kompasz*hoz hasonlóan e kézikönyv is a nemformális közegben történő képzés módszereit alkalmazza, felhasználóinak elméleti és gyakorlati útmutatást is nyújt. Míg a *Kompasz* a fiatalokat közvetlenül szólítja meg, addig a *Kiskompasz* a gyerekekkel foglalkozó felnőttekhez szól. Elméleti és módszertani információkat tartalmaz, továbbá részletesen tárgyalja a könyvben található emberi jogi témaköröket. A *Kiskompasz* arra ösztönzi a pedagógusokat és nevelőket, hogy a saját szükségleteiknek és a gyerekek igényeinek megfelelően alkalmazzák a kézikönyvet. Bár a gyakorlatok játékos jellegűek, a többségük tapasztalt csoportsegítő pedagógus közreműködését igényli.

A gyerekek erősek, értékesek, tehetségesek. Minden gyerek képes arra, hogy részt vegyen saját tanulási folyamatának kialakításában, ráadásul mindezt szívesen és érdeklődéssel teszi, miközben megvizsgál és megkérdőjelez mindent, amivel csak találkozik.

Loris Malaguzzi

¹ Krappmann, Lothar: *The Rights of the Child as a Challenge to Human Rights Education* [A gyermek jogai, mint kihívás az emberi jogi nevelésben]: Journal of Social Science Education, Bielefeld, 2006: www.jsse.org/2006-1/krappmann_child-rights.htm

Mit jelent a gyerekek emberi jogi nevelése?

Az emberi jogi nevelés olyan folyamat, amelynek célja az emberi jogok kultúrájának megteremtése. E pedagógiai folyamat a gyerekek aktív részvételén, bevonásán alapul, lehetővé teszi, hogy a gyerekek tanuljanak az emberi jogokról, megértsék az emberi jogokkal összefüggő kérdéseket, elsajátítsák az emberi jogok védelmezéséhez szükséges készségeket-képességeket, továbbá kialakuljon bennük az egyenlőség és a méltóság iránti tisztelet.

Az Egyezményben részes államok megegyeznek abban, hogy a gyermek oktatásának a következő célokra kell irányulnia: ... (d) fel kell készíteni a gyermeket arra, hogy a megértés, a béke, a türelem, a nemek közti egyenlőség, valamennyi nép, nemzetiségi, nemzeti és vallási csoport és az öslakosok közötti barátság szellemében tudja vállalni a szabad társadalomban az étellel járó mindenfajta felelősséget;

Egyezmény a gyermek jogairól, 29. cikk (1989)

Ennek következtében az emberi jogi nevelésnek kulcsszerepet kell betöltenie minden nevelési folyamatban. Az ENSZ Egyezmény a gyermek jogairól² (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény) a gyerekeket megillető emberi jogok bemutatásának felbecsülhetetlen eszköze. A Gyermekjogi Egyezmény lefekteti a gyerekeket érintő emberi jogokat. A gyermekjogok megismerése és megtapasztalása segíti a gyerekeket abban, hogy megértsék, miről szólnak az emberi jogok, felismerjék, hogy e jogok őket is megilletik, továbbá hogy alkalmazni tudják e jogokat saját környezetükben. Ez a fő célja a gyerekek emberi jogi nevelésének. A *Kiskompasz* a gyermekek jogait az emberi jogok tágabb összefüggésébe helyezve mutatja be. Ily módon a kézikönyv az egyetemes emberi jogokat és a gyermek jogait együttesen tárgyalja, lehetőséget teremtve arra, hogy miközben a gyerekek megismerik saját jogaikat, megértik azt is, hogy az emberi jogok minden embert megilletnek.

Emberi jogi nevelés és demokratikus állampolgárságra nevelés

Az emberi jogok alapvető szerepet töltenek be a demokratikus fejlődésben és az állampolgári nevelésben. Számos, Európát és a világ más országait egyaránt érintő, újkeletű társadalmi és politikai változás – amilyen például a gazdasági egymásrautaltság, a rasszizmus, a terrorizmus, a politika iránti közönyösség, a növekvő társadalmi különbségek vagy a média térfoglalása a politikában – gyengíti a békére és az emberi jogokra épülő kultúrát, és ezáltal veszélyezteti a demokratikus stabilitást is. Ezért vált az emberi jogi nevelés és a demokratikus állampolgárságra nevelés az elmúlt évtizedben prioritássá a kormányok és főként a civil szervezetek számára.

Az emberi jogi és a demokratikus állampolgárságra nevelés szorosan összekapcsolódnak, hiszen mindkettő célja a demokráciára nevelés. Mindkét típusú képzés az ismeretek megszerzésére, az alapvető értékek kialakítására és a készségek fejlesztésére ösztönzi a fiatalokat. A demokratikus állampolgárságra nevelés a gyerekekre mint állampolgárookra helyezi a hangsúlyt, és célja, hogy a gyerekből a közösség aktív és felelős tagja váljék, míg az emberi jogi nevelés az embert helyezi előtérbe, olyan világ megteremtésére törekedve, melyben minden ember élvezzi az egyenlőséghez, az emberi méltósághoz, a részvételhez fűződő jogait, és képes magáért és másokért kiállni. Az emberi jogi nevelés magába foglalja az állampolgárságot, mint egyik fő témakörét, a demokratikus állampolgárságra nevelés pedig az emberi jogi értékeken alapszik. Bármilyen is legyen a különbség a kettő között, mindkét megközelítés a demokrácia, az emberi jogok és a béke előmozdítását szolgálja.

² A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, Magyarországon kihirdette: az 1991. évi LXIV. törvény

Kiknek szól a Kiskompasz?

A *Kiskompasz* elsősorban pedagógusoknak és gyerekekkel foglalkozó képzőknek, tanároknak, nevelőknek és szülőknek készült, különösen azoknak, akiket érdekel a gyerekek emberi jogi nevelése, és akik gyakorlati eszközöket keresnek az értékek és a társadalmi problémák gyerekekkel együtt történő megvitatásához. A gyakorlatok 7–13 éves gyerekeknek készültek.

A *Kiskompasz* a gyerek és a csoportsegítő meglévő tudására és tapasztalatára épít. A gyakorlatokat bárhol lehet használni, ahol a gyerekek a mindennapjaikat töltik: iskolákban, napköziben, szakköri keretek között, a napközbeni ellátás egyéb színterein, szabadidőközpontokban, gyerekszervezetekben vagy gyerektáborokban, illetve egyes gyakorlatokat akár családi környezetben is kipróbálhatunk. Míg a gyerekeknek semmilyen különleges képességre, készségre nincs szükségük ahhoz, hogy a gyakorlatokban részt vehessenek, addig a gyakorlatok sikeres lebonyolításához fontos, hogy a csoportsegítő a nemformális képzés módszertanának alkalmazásában megfelelő készségekkel és tapasztalatokkal rendelkezzen.

Mit tartalmaz a Kiskompasz?

Az elmúlt évtizedben számos magas színvonalú, gyerekekkel foglalkozó emberi jogi és gyermekjogi képzési anyag született Európában és világszerte. A *Kiskompasz* fejlesztői csapata épített ezek tapasztalataira, és az emberi jogi nevelési források palettáját további, európai vonatkozású információkkal és gyakorlatokkal gazdagította. A kézikönyv taglalja az emberi jogi nevelés, a nemformális képzési módszerek és az interkulturális megközelítés kérdéseit.

Az emberi jogokhoz kapcsolódó témakörök

A *Kiskompasz* ugyanazokon a filozófiai és pedagógiai alapokon nyugszik, mint a Kompassz, és egyes részeket, különösen az elméleti magyarázatokat, közvetlenül innen emeltek át. A kézikönyv magját a gyerekeknek tervezett képzési gyakorlatok alkotják. A *Kiskompasz* gyakorlatai tizenhárom kiválasztott téma köré rendeződnek: állampolgárság, béke és emberi biztonság, család és alternatív gondoskodás, demokrácia, diszkrimináció, egészség és jólét, erőszak, környezet, média és internet, nemek közötti egyenlőség, oktatás és szabadidő, részvétel, szegénység és társadalmi kirekesztés. Annak érdekében, hogy az emberi jogi kérdések közelebb kerüljenek a mindennapi valósághoz és a gyerekek tapasztalataihoz, inkább az értékekhez és társadalmi kérdésekhez, mintsem az egyezményekben lefektetett formális jogokhoz kapcsolódó témák kerültek a könyvbe. A témaköröket a fejlesztői csapat több tucat lehetőség közül választotta ki úgy, hogy azok a gyerekeket érintő összes kulcsfontosságú emberi jogi területet lefedjék, hiszen nyilvánvalóan nincs arra lehetőség, hogy a kézikönyv minden fontos területtel foglalkozzon. Néhány téma kapcsán olyan idevágó kérdések is szóba kerülnek, amelyekkel más kézikönyvek ritkán foglalkoznak, mint például az oktatás, az egészség vagy a nemek közötti egyenlőség. A kiválasztott témák mellett bevezettük az általános emberi jogok kategóriát is, ezt olyan gyakorlatok témamegjelölésére használjuk, amelyek célja, hogy segítsenek a gyerekeknek megérteni a jogok fogalmát, és azt, hogy miként tudják ezeket mindennapi környezetükre vonatkoztatni és alkalmazni.

A nemformális képzés módszertana

Az aktív részvételre és a gyerekek személyes tapasztalataira építő *Kiskompasz* a nemformális képzés módszertanát követi. A gyerekek részvétele és együttműködése segít a csoport összetartó erejének megteremtésében és a csoporttagok közötti előítéletek leküzdésében. Hozzájárul továbbá az összetettebb fogalmak megértéséhez, fejleszti a csoporttagok problémamegoldó képességét, valamint segíti a kreativitást és a gyakorlatiasságot: ezek mind fontos céljai az emberi jogi nevelésnek. Fontos, hogy a felnőttek ne essenek abba a csapdába, hogy azt hiszik, hogy ők – mint képzők vagy nevelők – a végső igazság birtokosai.

A gyerekek a tanulási folyamatba beemelik saját tapasztalataikat, amelyekre aztán aktívan építhetünk annak érdekében, hogy biztosítsuk a gyerekek érdeklődését és hatékony fejlődését. Kérdéseiket, sőt a felmerülő konfliktusokat is tekintjük lehetőségnek a tanulásra, és próbáljuk pozitívan értékelni azokat.

Interkulturális és a résztvevők bevonására épülő megközelítés

Míg a gyerekeket leginkább saját környezetük, kultúrájuk és baráti körük foglalkoztatja, a világra – más kultúrákra, helyekre és emberekre – is kíváncsiak. A *Kiskompasz* különféle vidékekről és kultúrákból származó történeteket és helyzeteket alkalmaz, lehetőséget teremtve arra, hogy a gyerekek elgondolkozzanak a különböző kultúrákon, véleményt alkossanak, és e gondolatokból kiindulva alakítsák saját identitásukat. Reva Kein, brit pedagógus szerint így a gyerekek nem csupán ismereteket szereznek más gyerekek életéről, hanem felébred bennük az empátia és a szolidaritás, és megértik, mit tehetnek egy jobb világ megteremtéséért.³

Ezt a kontextust és megközelítést a *Kiskompasz* egy interkulturális, az érintettek bevonására építő fejlesztési folyamattal egészítette ki. 2005 végén egy konzultatív megbeszélés keretében a résztvevők – közvetlenül a gyerekekkel foglalkozó szakemberek – felvázolták a kézikönyvre vonatkozó elképzeléseiket, amelyeket aztán a – nyilvános felhívás eredményeként létrejött – nemzetközi fejlesztőcsapat következetesen követett. A fejlesztői csapat nagyon fontosnak tartotta, hogy a *Kiskompasz* a jövőbeli felhasználókkal és a gyerekekkel szoros együttműködésben kerüljön kialakításra. Ennek érdekében létrejött egy szakemberekből álló nemzetközi referenciacsoport, amelynek tagjai a fejlesztési folyamat során tanácsadói feladatokat láttak el, tesztelték és értékelték a kézikönyvhöz készült gyakorlatokat, továbbá véleményezték az elméleti részeket.

A Kiskompasz felépítése

Az **első fejezet** megismerteti az olvasót azzal, hogy mit értünk az emberi jogok és a gyermekjogok alatt, és bemutatja a legfontosabb nemzetközi emberi jogi dokumentumokat és szervezeteket.

A **második fejezet** ismerteti az emberi jogi nevelés céljait és eredményeit, illetve európai és nemzetközi összefüggésbe helyezi ezeket.

A **harmadik fejezet** információkat és gyakorlati tanácsokat nyújt a kézikönyv különböző, formális és nemformális képzési helyzetben történő felhasználásához, és arra vonatkozóan, hogyan hozhatjuk ki a legtöbbet a *Kiskompasz* pedagógiai megközelítéseiből. A csoportsegítőknél szóló tanácsok ötletekkel szolgálnak a gyerekeknek tartott emberi jogi képzéshez, ahhoz, hogy hogyan kezdjünk hozzá az emberi jogi gyakorlatokhoz, és hogyan kövessük végig a folyamatot egészen a konkrét cselekvésig.

A **negyedik fejezet** negyven, különböző korcsoportnak szóló és eltérő nehézségi szintű gyakorlatot tartalmaz, amelyek meghatározott emberi jogi témákhoz kapcsolódnak. A gyerekeknek nincs szükségük különleges képességekre és készségekre ahhoz, hogy a gyakorlatokban részt vehessenek. A kézikönyv használóit arra biztatjuk, alkalmazzák kreatívan a gyakorlatokat, akár egymásra építve, akár külön-külön is.

Az **ötödik fejezet** lényeges háttér-információkat tartalmaz a tizenhárom kiválasztott témakörrel. A gyakorlatok megkezdése előtt a csoportsegítőknél érdemes átolvasni a kapcsolódó témákat. A szövegbe foglalt kérdések azt a célt szolgálják, hogy az olvasó átgondolja saját ismereteit és attitűdjét, és képes legyen a témákat személyes tapasztalataihhoz vagy környezetéhez kötni.

³ Kein, Reva, *Citizens by Right, Citizenship education in primary schools* [Jog szerinti állampolgárok. Állampolgárságra nevelés az általános iskolákban]: Trentham Books és Save the Children, 2001, 53. o.

A **Függelék** olyan jogi dokumentumokat tartalmaz, amelyek a gyerekek szempontjából európai viszonylatban kulcsszerepet töltenek be. Ebben a részben megtalálható az Emberi jogok európai egyezménye, továbbá az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és az ENSZ Egyezmény a gyermek jogairól, ez utóbbiak gyermekbarát változatban is.⁴

Az emberi jogi szöveget a kézikönyvben szereplő legfontosabb kifejezések magyarázatát tartalmazza. A szöveget szavai a kézikönyvben vastagon szedve szerepelnek.

Kiskompasz – az Emberi Jogi Képzés Ifjúsági Program keretében

A Kiskompasz-kézikönyv az Európa Tanács Emberi jogi nevelés és kultúrák közötti párbeszéd ifjúsági programjának keretében jelent meg. A program célja, hogy bevonja a fiatalokat az emberi jogi kérdésekbe, és az eddig is motivált és aktívan tevékenykedő szereplőkön túl a szélesebb közönséget is megszólítsa, és közelebb hozza az emberi jogokat a mindennapi valósághoz. 2000-es elindítása óta a program több ezer fiatalhoz jutott el, és hatására számos emberi jogi nevelési program és projekt valósult meg szerte Európában. Az Európa Tanács Emberi jogi nevelés és kultúrák közötti párbeszéd ifjúsági programjának egyik jelentős képzési segédlete a *Kompasz – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez*, melyet 2002-es megjelenése óta több mint húsz nyelvre fordítottak le.⁵ Ez a nagyon sikeres kézikönyv arra ösztönözte a fiatalokat és szervezeteiket, hogy foglalkozzanak olyan témakörökkel, mint a demokrácia, a társadalmi igazságosság vagy a nemek közötti egyenlőség.

Az Európa Tanács Emberi jogi nevelés és kultúrák közötti párbeszéd ifjúsági programja az Egyesült Nemzetek Emberi jogi nevelési világprogramjával (2005 óta) összhangban, azt támogatva működik. E világméretű program célja, hogy az emberi jogi nevelés alapelveivel és módszertanával kapcsolatban egyetértést hozzon s ezáltal az emberi jogok minden közösségben valósággá váljanak. A Világprogram 2005–2007-es akcióterve az általános és középiskolai oktatásra koncentrál, konkrét stratégiát kínál, és gyakorlati ötleteket fogalmaz meg az emberi jogi nevelés nemzeti szintű megvalósításához.

..... Hasznos források

Gandini, Lella, Edward, Carolyn, Forman, George, eds., *The Hundred Languages of Children: The Reggio Emilia Approach Advanced Reflections* [A gyermekek száz nyelve: A Reggio Emilia módszer haladó reflexiói]: Ablex/Greenwood, 1998.

Kein, Reva, *Citizens by Right, Citizenship education in primary schools* [Jog szerinti állampolgárok. Állampolgárságra nevelés az általános iskolákban]: Trentham Books és Save the Children, 2001

Krappmann, Lothar, *The Rights of the Child as a Challenge to Human Rights Education* [A gyermek jogai, mint kihívás az emberi jogi nevelésben] *Journal of Social Science Education*: Bielefeld, 2006: www.jsse.org/2006-1/krappmann_child-rights.htm

⁴ A magyar kiadásba további kiegészítések kerültek, az „Emberi jogokkal kapcsolatos főbb nemzetközi egyezmények, hazai jogszabályok”, „Emberi jogok a magyar alkotmányban”, illetve „Gyermejjogok a jogszabályokban” címmel.

⁵ A magyar nyelvű kiadást a Mobilitás 2004-ben jelentette meg.

I. Az emberi jogok bemutatása

„... az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon.”

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, Bevezető

1. Mik azok az emberi jogok?

- Az emberi jogok minden embert egyenlően, egyetemesen és örökké megillető jogok.
- Az emberi jogok **egyetemesek**: a világ minden részén, minden emberre mindig egységesen alkalmazandók. Az emberi jogok emberi mivoltunknál fogva illetnek meg, nem pedig azért, mert valamely ország állampolgárai vagyunk. Ez azt jelenti, hogy az emberi jogok ugyanúgy megilletik a gyerekeket, mint a felnőtteket.
- Az emberi jogok **elidegeníthetetlenek**: e jogokat nem veszíthetjük el, mert magához az emberi léthez kapcsolódnak.
- Az emberi jogok **oszthatatlanok**: senki sem foszthat meg valakit valamely jogától azon az alapon, hogy az „kevésbé fontos” vagy „nem feltétlenül szükséges”.
- Az emberi jogok **kölcsönösen függenek egymástól**: az emberi jogok összessége egymást kölcsönösen kiegészítő rendszert alkot. Például a helyi döntéshozatalban való részvétel lehetősége közvetlenül összefügg a véleménynyilvánításhoz való jogunkkal, az egyesülési jogunkkal, az oktatáshoz való joggal és még a megélhetéshez való joggal is.
- Az emberi jogok az alapvető emberi **szükségleteket** tükrözik. Olyan alapvető szabályokat fektetnek le, amelyek nélkül az emberek nem élhetnek méltóságban. Valaki emberi jogainak megsértése egyet jelent azzal, hogy nem tekintjük emberi lénynek. Az emberi jogok védelmezése azt jelenti, hogy igényt tartunk arra, hogy minden ember méltóságát tiszteletben tartsák.
- Az emberi jogok iránti igény azt jelenti, hogy mindenkinek vállalnia kell az ezzel járó **felelősséget** is: mások jogainak tiszteletben tartását és azon emberek védelmezését és segítségét, akiknek jogait megsértették, vagy akiket jogaiktól megfosztottak. E felelősség elfogadása a minden emberi lényvel való szolidaritás vállalását fejezi ki.

A huszadik századi emberi jogok előzményei

Sokan úgy tekintenek az emberi jogok fejlődésére, mint a XX. század legnagyobb vívmányára. Az emberi jogok kérdése azonban nem a jogszabályokkal vagy az Egyesült Nemzetek létrejöttével jelent meg. Az emberi történelem során a társadalmak létrehozták az igazságszolgáltatás és a viselkedési normák rendszereit, amelyek az egész társadalom jólétét voltak hivatva szolgálni. Az összes világvallás: a buddhizmus, a kereszténység, a konfucianizmus és az iszlám egyformán hivatkozik az igazságosságra, a tisztességre és az emberiségre. Mindazonáltal a formális alapelvek nem egyeznek az általános gyakorlattal. Egészen a XVIII. századig nem jött létre olyan társadalom, civilizáció vagy kultúra, sem a nyugati világban, sem másutt, ahol az elidegeníthetetlen emberi jogok gyakorlata vagy az ezt képviselő szemlélet széles körben elfogadott lett volna.

Az egyén jogait kinyilvánító dokumentumok, mint például a Magna Charta (1215), az angol Bill of Rights (1689), a francia Emberi és polgári jogok nyilatkozata (1789) és az Egyesült Államok Alkotmány, valamint az amerikai Bill of Rights (1791) írásos előfutárai számos mai emberi jogi dokumentum-

nak. E mérföldköveknek számító dokumentumok hatálya azonban még nem terjedt ki sem a nőkre, sem számos kisebbségre, sem bizonyos társadalmi, vallási, gazdasági és politikai csoportok tagjaira. Egyik dokumentum sem tükrözi azt az alapvető felfogást, amely szerint léteznek olyan mindenkit megillető jogosultságok, amelyek kizárólag azon alapulnak, hogy a jogosult emberi lény.

Az emberi jogok további fontos történelmi előzményei a XIX. században azon erőfeszítésekhez kapcsolódnak, amelyek célja a rabszolga-kereskedelem felszámolása és a háború borzalmainak enyhítése volt. Például a **genfi egyezmények** lefektették a nemzetközi **humanitárius jog** alapjait, amelyek magukba foglalják a hadviselés szabályait és az egyének védelmét fegyveres konfliktusok idején. Különös védelmet írnak elő azon személyek részére, akik nem vesznek részt a harcokban, és azok részére, akik már harcképtelenné váltak (pl. sebesültek, betegek, hajótöröttek és hadifoglyok).

Egyes védtelen, veszélyeztetett csoportok védelmének kérdését a Nemzetek Szövetsége (más néven: Népszövetség) vetette fel az első világháború végén. A **Nemzetközi Munkaügyi Szervezet**⁶ (eredetileg a Nemzetek Szövetségének testülete, jelenleg az ENSZ szakosított szerve) számos fontos egyezményt fogalmazott meg, lefektetve így a munkavállalók védelmére irányuló szabályokat. Ilyen például az Egyezmény a foglalkoztatás alsó korhatáráról (1919), az Egyezmény a kényszer munkáról (1930) és az Egyezmény a negyven órás munkahétről (1935).

Bár a nemzetközi emberi jogok rendszere a fent említett korábbi dokumentumokra épül, alapvetően az ENSZ dokumentumain nyugszik.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

A XX. század közepén az emberi jogok két jelentős hatás következtében kerültek előtérbe és ezzel az emberek figyelmének középpontjába. Az első a gyarmatosított területek lakosainak az idegen hatalmaktól való függetlenségéért folyó küzdelme volt, melyben az egyenlőséghez és az önrendelkezéshez való jogukat követelték. A másik katalizátor a második világháború volt, amelyben a náci hatalom több mint hatmillió zsidó, roma, homoszexuális és fogyatékossgal élő ember kiirtásával sokkolta a világot. A világ minden táján olyan emberi jogi szabályok létrehozását követelték, amelyek biztosítják a nemzetközi béke erősítését és az állampolgároknak a hatalmon lévő kormányokkal szembeni védelmét. Ezek a követelések alapvető szerepet játszottak abban, hogy 1945-ben létrejött az Egyesült Nemzetek Szervezete, és a szervezet alapító dokumentumában, az ENSZ Alapokmányában is tükröződnek.

Az emberiség családjának minden tagját megillető jogokat először az **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában** fogalmazták meg. A dokumentum, amely az újonnan megalapított Egyesült Nemzetek Szervezetének egyik első kezdeményezésére jött létre, harminc cikket tartalmaz, amelyek kiterjednek a gazdasági, a szociális, a kulturális, a politikai és a polgári jogokra. A nyilatkozat egyetemes (minden emberre mindenhol egységesen alkalmazandó) és oszthatatlan (az emberi lét kiteljesítéséhez valamilyen jog egyformán fontos). Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának teljes szövege és gyermekbarát változata megtalálható a Függelékben (289. o.).

Az emberi jogok keretrendszere

Bár az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata az elfogadása óta eltelt több mint hatvan év alatt a nemzetközi szokásjog részévé vált, **nyilatkozatként** csupán szándékot fogalmaz meg, vagyis egy sor olyan alapvető, amelyek mellett az Egyesült Nemzetek Szervezetének tagállamai elkötelezik magukat, arra törekedve, hogy mindenkinek olyan életet biztosítsanak, amelyben emberi méltóságát tiszteletben tartják. Ahhoz, hogy egy nyilatkozatban megfogalmazott jogok jogilag kötelező erejűvé váljanak, olyan – **egyezménynek** (vagy **nemzetközi szerződésnek** vagy **egyezségokmányoknak**) nevezett – dokumentumokba kell foglalni azokat, amelyek nemzetközi normákat és szabályokat fektetnek le.

⁶ The International Labour Organization (ILO), www.ilo.org

Az Egyetemes Nyilatkozat elfogadását követően azonnal megkezdődött a nyilatkozat által tartalmazott jogok **kodifikációja**, vagyis jogilag kötelező erővel bíró egyezménybe foglalása. Politikai és eljárási okok miatt e jogok két különálló, más-más kategóriába tartozó jogokat rögzítő egyezségokmányba kerültek. A **Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya** azon szabadságjogokat fogalmazza meg, amelyekről egy állam sem foszthatja meg állampolgárait, mint például a véleménynyilvánítás szabadsága és a helyváltoztatás szabadsága. A **Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya** az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának azon cikkeihez kapcsolódik, amelyek az egyén önrendelkezéshez való jogát állapítják meg, továbbá az olyan alapvető szükségletekhez fűződő jogokat, mint az étel, a lakhatás, az egészségügyi ellátás, mely jogosultságokat az állam – lehetőségeihez képest – állampolgárai számára köteles biztosítani. Az ENSZ Közgyűlése 1966-ban mindkét egyezségokmányt elfogadta.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 1948-as elfogadása óta kiindulási alapul szolgált a húszt legfontosabb emberi jogi egyezmény számára is. Ezek alkotják az emberi jogok keretrendszerét, azon nemzetközi dokumentumok folyamatosan fejlődő rendszerét, amelyek meghatározzák az emberi jogokat, valamint a védelmükre és érvényre juttatásukra szolgáló mechanizmusokat.

A legfontosabb ENSZ emberi jogi egyezmények

- Egyezmény a népiirtás büntetének megelőzéséről és megbüntetéséről (1948)
- A menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi genfi egyezmény (1951)
- Egyezmény a rabszolgaság ellen (1926), és annak Kiegészítő jegyzőkönyve (1953)
- Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966)
- Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (1966)
- Egyezmény a háborús és az emberiség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról (1968)
- Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről (1979)
- Egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód ellen (1984)
- Egyezmény a gyermek jogairól (1989)
- Egyezmény a migráns munkavállalók és családtagjaik jogainak védelméről (1990)
- A Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény (2006)

Megjegyzés: a dátumok az ENSZ Közgyűlése általi elfogadás évét jelölik.

A ratifikációból eredő kötelezettség

Egy egyezmény ratifikálása⁷ azt jelenti, hogy az állam nevében a kormány komoly, jogilag kötelező erővel bíró vállalást tesz annak betartására. Minden egyezmény tartalmaz olyan cikkeket, amelyek rögzítik azokat az ellenőrzési és jelentéstételi eljárásokat, amelyek alkalmazásával nyomon követhető, hogy a részes államok betartják-e az egyezményben foglaltakat. Amikor az állam ratifikál egy egyezményt, egyben elfogadja az abban meghatározott eljárásokat, amelyek az alábbi kötelezettségekre terjedhetnek ki:

- Az egyezmény betartása, a benne foglalt jogok tiszteletben tartása, előmozdítása és biztosítása, tartózkodás minden olyan cselekedettől, amelyet a nemzetközi szerződés tilt.
- Az ország minden, az egyezményben lefektetett standardokkal ellentétes vagy azokkal nem összeegyeztethető jogszabályának megváltoztatása.

⁷ Magyarországon a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény alapján az általánosan kötelező magatartási szabályt tartalmazó nemzetközi szerződést a tartalmának megfelelő szintű jogszabályba foglalva kell kihirdetni. Ez a fontosabb egyezmények esetén, mint például a Gyermekjogi Egyezmény, törvény, de egyes esetekben lehet kormányrendelet is. Előző esetben a ratifikációt az Országgyűlés, utóbbiban a Kormány végzi. Hogy melyik, és melyik szervnek mi az ezzel kapcsolatos feladata, azt a nemzetközi szerződésekkel kapcsolatos feladatokról szóló 2005. évi L. törvény rendelkezései határozzák meg.

- Együttműködés a kötelezettségek betartását ellenőrző kijelölt hatóságokkal.
- Rendszeres jelentéstétel arról, hogyan halad az érintett emberi jogok érvényesítése az állampolgárok életében.

Ha az állam ratifikál egy egyezményt, azzal erős érdekérvényesítő eszközt ad állampolgárai kezébe, akik felelősségre vonhatják a kormányzatot, ha az nem tartja tiszteletben azokat az emberi jogokat, amelyek megtartására kötelezettséget vállalt. Ezért az állampolgároknak tudniuk kell, hogy országuk mely emberi jogi egyezmények betartására tett ígéretet. Például az **Egyezmény a gyermek jogairól** nagyon speciális előírásokat tartalmaz a szabadságától megfosztott gyerekekkel való emberséges bánásmódra vonatkozólag. Rossz bánásmód esetén, például ha a szabadságuktól megfosztott gyerekeket nem különítik el a felnőttektől, a gyermekvédelmi vagy gyermekjogvédő szervezetek és szakemberek felszólíthatják a kormányt, hogy gondoskodjon azon szabályok tiszteletben tartásáról, amelyek biztosítására jogilag elkötelezte magát.

Az emberi jogok rendszere dinamikus. A nemzetközi emberi jogok folyamatosan fejlődnek, párhuzamosan azzal, ahogy bizonyos embercsoportok szükségleteit felismerik és meghatározzák, illetve ahogy a világban történő események ráébresztik az embereket arra, hogy egyes emberi jogi kérdésekre fel kell hívni a figyelmet és cselekvésre van szükség. Például amikor 1948-ban megfogalmazták az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, kevesen ismerték fel a természeti környezet pusztulásának veszélyét; ezért ez a dokumentum nem szól a környezetről. Most, a XXI. század elején azonban az aktivisták és a kormányok egy olyan új egyezmény kidolgozásán munkálkodnak, amely kiegészíti az emberi jogokat a biztonságos és egészséges környezethez való joggal.

A mai napig számos emberi jogi egyezmény lépett **hatályba**, és vált a nemzetközi jog részévé; némelyik pedig még ratifikálásra vár. Mások, mint például az őslakosok jogairól szóló egyezmény vagy a környezetvédelmi jogokról szóló egyezmény a kormányok és a civil szervezetek közös erőfeszítéseinek köszönhetően már kidolgozás alatt állnak.

Bár az emberi jogok ilyen fejlődése az ENSZ szintjén valósul meg, a változásokat egyre gyakrabban alulról kezdeményezik olyan emberek, akik saját közösségükben küzdenek az igazságért és egyenlőségért. Az Egyesült Nemzetek megalapítása óta a civil szervezetek szerepe folyamatosan növekszik. A civil szervezetek képviselik – legyenek jelentősek vagy kevésbé jelentősek, helyi jellegűek vagy nemzetköziek – az átlagember véleményét és az őket foglalkoztató problémákat az ENSZ felé. Bár a nemzetközi szerződéseket az államok hivatalos képviselőiből álló ENSZ közgyűlés fogadja el, és az állami szervek ratifikálják azokat, a civil szervezetek minden szinten hatást gyakorolnak a szervekre és az ENSZ szerveire. Nemcsak az emberi jogi egyezmények kidolgozásában vesznek részt, hanem fontos szerepet játszanak a ratifikációjukért való aktív fellépésben és annak ellenőrzésében, hogy az államok megtartják-e kötelezettségvállalásaikat.

KÉRDÉS: *Léteznek az Ön hazájában olyan civil szervezetek, amelyek kiállnak az emberi jogokért és ellenőrzik azok érvényesülését? Vannak köztük olyanok, amelyek kifejezetten a gyerekek jogaival foglalkoznak? Mit csinálnak? Hatékony a tevékenységük?*

Mint minden más emberi vállalkozás, az Egyesült Nemzetek szervezete és az annak égisze alatt létrejött emberi jogi rendszer sem tökéletes. Számos kritika szerint a világnak nincs szüksége több emberi jogi egyezményre, hanem a létezőket kellene maradéktalanul végrehajtani. Mások azt gondolják, hogy az ENSZ rendszere oly mértékben tökéletlen, hogy az általa megvalósítani kívánt magas szintű ideák és normák sem hitelesek. Az emberi történelem távlatában mind az ENSZ, mind az emberi jogok rendszere gyerekcipőben jár. A világ összes országának és állampolgárának közös feladata az eddiginél hatékonyabban működő ENSZ intézmények kialakítása, anélkül, hogy – akár részben is – feladnánk azokat a magasztos eszméket, amelyekre az ENSZ épült.

Az emberi jogi egyezmények kialakulása

Egy emberi jogi egyezmény megalkotása számos egyén és intézmény közös erőfeszítését igényli. A kiindulópontot mindig valamilyen észlelt, érzékelt szükséglet, egy emberi jogi probléma jelenti, amellyel a nemzetközi közösségnek foglalkoznia kell. Szó lehet az alapvető jogok törvénybe foglalása iránti általános igényről, melyre válaszul az egyezségokmányok is megszülettek, vagy egy konkrét globális problémáról, mint például a taposóaknák elterjedése vagy az emberkereskedelem.

A gyermek jogairól szóló egyezmény megszületése jól példázza az emberi jogi egyezmények kialakulásának folyamatát és a megalkotásában részt vevő civil szervezetek szerepét.

1. A probléma meghatározása:

A gyerekek bántalmazástól és kizsákmányolástól való védelmére irányuló erőfeszítések a XIX. században kezdődtek. Ebben az időben a gyerekeket általában szüleik tulajdonának tekintették, egészen a nagykorúságuk eléréséig, rendszerint huszonegy éves korukig. A reformerek a hajléktalan és árva gyerekeket érintő gyermekmunka és bántalmazás problémájára helyezték a hangsúlyt. 1923-ban Eglantine Jebb kidolgozta a Gyermek jogairól szóló nyilatkozatot, amelyet a Népszövetség 1924-ben el is fogadott.

Sem az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, sem az ENSZ emberi jogi rendszerében addig létrejött egyezmények nem tartalmaztak kifejezetten a gyermek jogaira vonatkozó rendelkezést. E dokumentumok hallgatólagosan elfogadták, hogy a gyerekeket ugyanúgy megilletik az emberi jogok, mint minden embert, de elmulasztották őket, mint jogokat birtokló egyént elismerni.

2. Az általános alapelvek meghatározása:

A Gyermekjogi Egyezményhez vezető első lépést az ENSZ Nyilatkozat a gyermek jogairól megalkotása jelentette. 1959-ben egy munkacsoport megfogalmazott tíz alapelvet azokra az alapvető jogokra vonatkozóan, amelyek minden gyermeket meg kell, hogy illessenek. Azonban nyilatkozatként ez a dokumentum és a benne foglalt alapelvek nem bírtak kötelező erővel a kormányokra nézve.

3. A kidolgozási folyamat:

Így tehát ezen alapjogokat egyezménybe kellett foglalni. A Gyermekjogi Egyezmény hivatalos szerkesztési folyamata kilenc évig tartott. Ez idő alatt a tagállamok képviselői, a kormányközi szervek (mint az UNICEF vagy az UNESCO), továbbá a civil szervezetek (az olyan nagyok, mint pl. a Save the Children, a Nemzetközi Vöröskereszt vagy az Oxfam, és a kicsik, mint pl. a speciális kérdésekkel – úgymint gyermekmunka, egészségügy, oktatás, sport – foglalkozó országos szervezetek) közösen dolgoztak azon, hogy az egyezmény szövegezését illetően konszenzusra jussanak.

4. Elfogadás:

A Gyermekjogi Egyezményt az ENSZ Közgyűlése fogadta el 1989. november 20-án.⁸

5. Ratifikáció:

A Gyermekjogi Egyezményt több ország írta alá és ratifikálta, még hozzá rövidebb idő alatt, mint bármely más ENSZ-egyezményt.

6. Hatályba lépés:

Gyors ratifikációjának köszönhetően a Gyermekjogi Egyezmény 1990-ben, csupán pár hónappal az elfogadása után, hatályba is lépett, mint nemzetközi jogi dokumentum. Mi több, a Gyermekjogi Egyezményt több ország ratifikálta, mint bármely más egyezményt. Összesen két tagállam nem ratifikálta eddig az egyezményt: Szomália és az Egyesült Államok.

7. Végrehajtás, ellenőrzés és érdekképviselet:

A többi emberi jogi egyezményhez hasonlóan, a Gyermekjogi Egyezményt az egyének, civil szervezetek és nemzetközi szervezetek jogalapként használják a gyerekek érdekében végzett érdekképviselet érdekében.

⁸ Azóta november 20-a a gyermekek világnapja.

seleti tevékenységük során. Rábírhathatják a kormányt egy egyezmény ratifikálására, és ellenőrizhetik, megtartja-e a benne foglalt kötelezettségeket. Amennyiben az állam nem tesz eleget ez irányú kötelezettségeinek, és megsérti a gyermekjogokat, a civil szervezetek felléphetnek e jogok védelmében.

Regionális emberi jogi egyezmények

Míg az ENSZ emberi jogi rendszere által lefedett jogok egyetemesek, létrejöttek más, kiegészítő jellegű, a világ valamely meghatározott részén élő emberekre vonatkozó emberi jogi rendszerek is. Ezen regionális emberi jogi egyezmények célja, hogy megerősítsék az ENSZ-egyezményben foglaltakat, melyek azonban továbbra is keretként és minimum standardként szolgálnak az egész világ számára.

Példák:

- **Európai egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről** (más néven az Emberi jogok európai egyezménye), az **Európa Tanács** által 1950-ben elfogadott egyezmény, amelyet eddig 47 tagállam ratifikált;
- **Európai egyezmény a kínzás és az embertelen, megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről**, az **Európa Tanács** által 1987-ben elfogadott egyezmény;
- **Európai Szociális Karta**, amelyet 1961-ben fogadott el, majd 1996-ban módosított az Európa Tanács;
- **Amerikai emberi jogi egyezmény**, az Amerikai Államok Szervezete által 1969-ben elfogadott emberi jogi egyezmény, amelynek hatálya az északi-, közép- és dél-amerikai ratifikáló kormányokra terjed ki;
- **Az Ember és népek jogainak afrikai chartája**, az Afrikai Egységsszervezet által 1981-ben elfogadott egyezmény.

Az Európa Tanács emberi jogi mechanizmusai

Az Emberi jogok európai egyezménye a regionális emberi jogi rendszerek közül a legkorábbi és a legerősebb, mely Európára vonatkozóan olyan szabályokat foglal magába, amelyek helyenként a nemzetközi emberi jogi egyezmények keretein is túlmutatnak. Az Európai Unió mind a huszonhét tagállama egyben az Európa Tanács tagja is, és így jogilag kötelesek nemzeti jogszabályaikban elismerni és azokon keresztül tiszteletben tartatni az emberi jogokat. A nemzetközi jogvédelmi rendszer igénybevétele „végső eszközként” van lehetőség, amennyiben a helyi jogorvoslati lehetőségek eredménytelennek bizonyulnak. Az Európa Tanács keretein belül az Emberi jogok európai egyezményének végrehajtásáért a Miniszteri Bizottság és a franciaországi Strasbourgban székelő Emberi Jogok Európai Bírósága felel.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága egy olyan állandó bírói testület, amely az Emberi jogok európai egyezményében foglalt jogok megsértése okán benyújtott egyéni panaszokat meghallgatja, és dönt azokról. Panaszt nyújthat be minden olyan személy, aki valamely tagállam területén él. Az Európa Tanács keretében megvalósuló jogvédelem kiegészíti a nemzeti szinten elérhető emberi jogi garanciákat.

Az Európa Tanács emberi jogok területén kifejtett tevékenységében továbbra is kulcsszerepet tölt be az Emberi jogok európai egyezménye és az Emberi Jogok Európai Bírósága, a szervezet azonban számos, nem bírósági eszközt is kidolgozott az emberi jogok megvalósulásának tagállamokban történő ellenőrzésére és előmozdítására. Ilyen például a Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI), egy szakemberekből álló független testület, mely a rasszizmus, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az intolerancia ellen küzd egy tágabban értelmezett Európa szintjén, valamint konkrét javaslatokat fogalmaz meg a kormányok számára. Az ECRI szorosan együttműködik a civil szervezetekkel.

Az 1961-ben elfogadott és 1996-ban módosított **Európai Szociális Karta** rögzíti a szociális és gazdasági jogokat, úgymint megfelelő lakhatás, elérhető egészségügyi ellátás, ingyenes alap- és középfokú

oktatás és szakképzés, diszkrimináció tilalma a foglalkoztatás területén, biztonságos munkafeltételek, jogi és szociális védelem, tisztességes bánásmód a bevándorlókkal szemben, valamint a diszkrimináció tilalma a társadalom minden területén. A Kartához tartozik/kapcsolódik egy felügyeleti rendszer is, biztosítandó a Kartában lefektetett jogok érvényesülését a ratifikáló országokban. Az államoknak minden évben jelentést kell készíteniük a Szociális Jogok Európai Bizottsága számára.

Az Európa Tanács keretein belül független intézményként működő emberi jogok biztosának a feladata, hogy előmozdítsa a tagállamokban az emberi jogok megismerését és tiszteletben tartását. A biztos feltárja a tagállamok emberi jogi szabályozásában vagy gyakorlatában felmerülő esetleges hiányosságokat, felhívja a közvélemény figyelmét az emberi jogi kérdésekre, és olyan reformintézkedéseket szorgalmaz, amelyek kézzelfogható javulást eredményeznek az emberi jogok előmozdítása és védelme terén.

A bíróság és a biztos között van egy jelentős különbség. A bíróság csupán reagál: kizárólag az egyének vagy a tagállamok által benyújtott panaszokra válaszol. A biztos viszont maga is kezdeményezően léphet fel, például vizsgálatokat folytathat az emberi jogok védelmének általános kérdéseire vonatkozóan az egyes európai országokban. Azonban egyedül a bíróságnak van joga arra, hogy egy tagállamra nézve kötelező erejű döntést, vagyis ítéletet hozzon.

2. Mik azok a gyermekjogok?

A Gyermek jogairól szóló ENSZ-egyezmény fordulópontot jelentett, mivel világszerte elismertette, hogy a gyermekek nem csupán védelem alanyai lehetnek, hanem polgári és politikai jogok birtokosai is.

Maud de Beur-Buquicchio,
az Európa Tanács főtítkárhelyettese⁹

A ENSZ Gyermekjogi Egyezménye kiváló kiindulási alap, ha a gyerekek szeretnék megismerkedni az őket megillető emberi jogokkal. Hiszen azokat az emberi jogokat fogalmazza meg, amelyek kifejezetten a gyerekekre vonatkoznak, ezért a nemzetközi emberi jogi rendszer e fontos elemét mindenkinek ismernie kell, de kiváltképp a gyerekeknek, a szülőknek és a gyerekekkel foglalkozó felnőtteknek. A *Kiskompasz* a gyermekjogokat az emberi jogok szélesebb összefüggésébe helyezve mutatja be, így a gyerekek könnyebben átlátják, hogy az emberiség családjának többi tagjához hasonlóan, ők is rendelkeznek jogokkal.

A tagállamok között folyó, csaknem egy évtizedig tartó egyezkedést és tárgyalást, illetve a civil szervezetekkel való széleskörű szakmai konzultációt követően az ENSZ Közgyűlése 1989-ben fogadta el az Egyezményt a gyermek jogairól. Azóta az úgynevezett Gyermekjogi Egyezményt több ország ratifikálta – mégpedig kevesebb **fenntartással** (vagyis az egyezmény bizonyos, az adott állam által el nem fogadott részeit érintő kikötésekkel) –, mint bármely más emberi jogi egyezményt.

Az Egyezmény a gyermek jogairól (röviden **Gyermekjogi Egyezmény**) értelmében minden tizennyolc éven aluli személy gyermeknek számít, és minden gyermeket teljes mértékben megillet valamennyi emberi jog. Az egyezmény 54 cikket tartalmaz a gyermek jogairól, amelyek három fő csoportba sorolhatók:

- **Védelem:** a gyermekek biztonságának védelme, többek között a bántalmazás, az elhanyagolás és a kizsákmányolás elleni védelem.
- **Ellátás:** a gyermekek sajátos szükségleteinek kielégítése, pl. az oktatás és egészségügyi ellátás biztosítása.
- **Részvétel:** a dokumentum utal arra, hogy a gyermek **képességeinek fejlődésével** egyre inkább képes dönteni és részt venni a társadalom életében.

Az egyezmény több szempontból is újszerűen közelíti meg az emberi jogokat. A gyermekek részvételhez való joga olyan terület, amellyel sem az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948), sem a Gyermek jogairól szóló nyilatkozat (1959) nem foglalkozott. Az egyezmény másik újítása, hogy a személyes névmások hím- és nőnemű alakjait együtt használja, szemben a hím-nemű forma alkalmazásának korábban elterjedt gyakorlatával.

Az egyezmény erőteljesen hangsúlyozza a gyerek családjának, a család szerepének, hatáskörének és felelősségének fontosságát és elsődlegességét. Az egyezmény nemcsak azt ismeri el, hogy a gyerekek joga van családjá nyelvét és kultúráját megismerni, megtartani, hanem azt is rögzíti, hogy e nyelvet és kultúrát tiszteletben kell tartani. Az egyezmény felhívja a tagállamokat arra, hogy támogassák azokat a családokat, amelyek nem képesek megfelelő életszínvonalat biztosítani gyerekeik számára.

Miközben leszögezi, hogy a család fontos szerepet tölt be a gyerek testi-lelki egészségének biztosításában, az egyezmény a gyerekeket jogokkal rendelkező személyeknek tekinti, biztosítva számukra – fejlődő képességeiknek, illetve képességi szintjének megfelelően – a személyazonossághoz, a magánélethez, az információhoz, a gondolat, a vallás, a lelkiismeret, valamint a véleménynyilvánítás szabadságához és az egyesüléshez való jogot.

Az egyezmény világszerte jelentős hatást gyakorolt. Ösztönzően hatott az ENSZ szakosított szerveinek – például az UNICEF és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet – gyermek-érdekképviseleti tevé-

⁹ A Nemzetközi igazságszolgáltatás a gyermekek védelmében című konferencián, 2007. szeptember 17-én elhangzott beszédből.

kenységeire, és befolyással volt számos későbbi, gyermekjogokat érintő nemzetközi szerződésre is (ilyen például a Fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény, továbbá a Nemzetközi örökbe fogadásról szóló hágai egyezmény, amely elsősorban a gyermek családjához való jogáról szól, összevetve a család gyermekhez való jogával). Ezen kívül ráirányította a figyelmet azokra a nemzetközi mozgalmakra, amelyek a gyermekbántalmazás olyan elterjedt formáinak felszámolásáért küzdenek, mint amilyen a gyermekprostitúció vagy a gyermekek katonai szolgálata, mely témák aztán bekerültek a Gyermekjogi Egyezményt kiegészítő **fakultatív jegyzőkönyvekbe**.

A Gyermekjogi Egyezmény általános alapelvei

A Gyermekjogi Egyezményben kinyilvánított gyermekjogok négy általános alapelvet tükröznek:

- 1. A diszkrimináció tilalma (2. cikk):** A gyermekeket kivétel nélkül minden jog megilleti. Az államnak kötelessége a gyermekeket megvédeni a diszkrimináció minden formájától.
- 2. A gyermek legfőbb érdeke (3. cikk):** Minden, a gyermekkel kapcsolatos intézkedés alapja a gyermek legfőbb érdeke. A gyermek érdeke minden esetben elsőbbséget élvez az érintett felnőttek (pl. szülők, tanárok, gyámok) érdekével szemben. Azonban nehéz meghatározni, hogy mi a gyermek legfőbb érdeke, – ezért ez több megközelítést is lehetővé tesz.
- 3. Az élethez, a túléléshez és a fejlődéshez való jog (6. cikk):** A gyermeknek veleszületett joga van az élethez, és az államnak kötelessége biztosítani a gyermek életének védelmét és fejlődését. Eszerint a gyermekekre nem szabható ki halálbüntetés¹⁰ vagy élethosszig tartó börtönbüntetés¹¹.
- 4. A gyermek véleményének tiszteletben tartása (12. cikk):** A gyermeknek joga van a véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy az őt érintő kérdésekben a véleményét figyelembe vegyék.

KÉRDÉS: *A gyermek legfőbb érdeke a Gyermekjogi Egyezmény egyik alapelve. Ki dönti el, hogy mi a legjobb a gyerekeknek? Mi történik akkor, ha a szülők, a tanárok, a hatóságok vagy a gyermek nem értnek egyet a gyermek „legfőbb érdekét” illetően?*

A Gyermekjogi Egyezmény nagy jelentőségű dokumentum, így természeténél fogva arra készíti a fiatalokat, hogy ismerjék meg közelebbről saját jogaikat. Minden korosztálynak nagy segítséget nyújthat a gyermekjogok biztosításával járó összetett felelőségek meghatározásában. Ez a megközelítés megtanítja a gyerekeket arra, hogyan képviseljék saját érdekeiket és jogaikat.

A Gyermekjogi Egyezmény végrehajtásának ellenőrzése

Mint minden emberi jogi egyezmény, a Gyermekjogi Egyezmény is tartalmaz olyan cikkeket, amelyek az egyezményben foglalt jogok érvényesülésének ellenőrzéséről rendelkeznek. Az egyezmény II. részének 42–45. cikkei tartalmazzák ezen eljárásokat és követelményeket:

- Kötelezi a kormányokat, hogy az egyezmény rendelkezéseit széles körben tegyék ismertté a felnőttek és a gyermekek körében egyaránt (42. cikk).
- Létrehozza a Gyermek Jogainak Bizottságát, egy független szakértőkből álló testületet, amely ellenőrzi a Gyermekjogi Egyezmény megvalósulását a részes államokban (43. cikk).
- Kötelezi a részes államokat, hogy öt évente tegyenek jelentést az egyezményben elismert jogok érvényesítése érdekében végrehajtott intézkedéseikről (44. cikk).

¹⁰ Magyarországon az Alkotmánybíróság 23/1990. (X. 31.) határozata következtében halálbüntetés senkivel szemben nem alkalmazható.

¹¹ Magyarországon a tizennegyedik életévüket betöltött gyermekek büntethetők. A fiatalkorúakra (14-18 év) a Büntető törvénykönyvben külön szabályok vonatkoznak. A 16. életévüket betöltött fiatalkorúra kiszabható szabadságvesztés büntetés leghosszabb időtartama 15 év, 16. életévét be nem töltött fiatalkorú esetén 10 év.

- Ösztönzi az egyezmény megvalósulását előmozdító nemzetközi együttműködések, különösen az ENSZ szakosított szervezeteivel, például az UNICEF-fel (45. cikk).

A kötelezően elkészítendő jelentés, melyet általában valamely gyermekügyekre szakosított kormányzati szerv¹² készít el, tartalmazza, hogy hol milyen jogok sérülnek, és megállapítja a jogok gyakorlását gátló és korlátozó tényezőket és akadályokat, továbbá bemutatja, hogy milyen intézkedéseket tervez az adott kormányzat a problémák megoldására.¹³ A jelentést az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága elé kell beterjeszteni – melynek székhelye Genfben van, ahol az ENSZ Emberi Jogi Biztosának Hivatala is található –, a Gyermekjogi Bizottság megvizsgálja azt, és ajánlásokat tesz a jövőre nézve.

KÉRDÉS: *Az Ön hazája készít rendszeres jelentést arról, hogyan érvényesülnek az országban a Gyermekjogi Egyezményben foglalt jogok?*

KÉRDÉS: *Az Ön hazájában melyik kormányzati szerv készíti a Gyermekjogi Egyezményben foglalt jogok érvényesüléséről szóló jelentést? Hogyan szerzik be az információt?*¹⁴

Az ellenőrzési és jelentéstételi folyamat lehetőséget teremt a civil társadalom intézményei, a nonprofit szervezetek, a szakosított szervek, a gyerekek és a fiatalok, valamint a gyerekekkel foglalkozó egyéb személyek számára, hogy aktív szerepet vállaljanak. Készíthetnek alternatív vagy **árnyékjelentést**, amelyben megkérdőjelezhetik a kormány állításait, vagy olyan kérdéseket vehetnek fel, amelyek a hivatalos jelentésbe nem kerültek bele.¹⁵

KÉRDÉS: *Az Ön hazájában nyújtott már be valamely civil szervezet alternatív vagy árnyékjelentést? Ha igen, ki készítette a jelentést? Mely pontokon tért el az állam által készített jelentéstől?*

A gyermekjogok érvényesülésének ellenőrzése

Az ENSZ gyakran jelöl ki **különleges megbízottat**, hogy gyűjtsön információkat valamilyen súlyos problémáról vagy egy adott országról. A gyerekek kereskedelmi célú szexuális kizsákmányolása és a gyermekkereskedelem terjedése miatti nemzetközi aggodalmakra válaszul az ENSZ Közgyűlése 1990-ben megbízottat nevezett ki, hogy információkat gyűjtsön és jelentést készítsen a gyermekkereskedelemlről, a gyermekpornográfiáról és a gyermekprostitúcióról.

Számos civil szervezet is ellenőrzi a Gyermekjogi Egyezmény végrehajtását. Ezek között vannak jelentős nemzetközi gyermekvédelmi szervezetek, mint a Save the Children (Mentsük meg a gyermekeket) vagy a Child Rights Information Network (Gyermekjogi Információs Hálózat). Más szervezetek regionális vagy helyi szinten tevékenykednek. Európában például a gyermekjogok védelmével foglalkozó európai ombudsmanok hálózata (ENOC) vizsgálja ki, bírálja és hozza nyilvánosságra a Gyermekjogi Egyezmény rendelkezéseit vélhetően sértő hatósági eljárásokat. A gyermek jogainak képviselője érdekében az ombudsman a jogi képviselőktől, a szülőktől vagy a gyermek gyámjától függetlenül beavatkozhat

¹² Magyarországon jelenleg a Szociális és Munkaügyi Minisztérium.

¹³ A magyar kormány által benyújtott jelentések, és azoknak a Gyermek Jogainak Bizottsága általi értékelése a Szociális és Munkaügyi Minisztérium honlapján elérhetőek: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16268&articleID=30704&ctag=articlist&iid=1>

¹⁴ A Bizottság meghallgatja a civil képviselőket – egyre gyakrabban gyerekeket és fiatalokat is –, és az elmondottak alapján, illetve az alternatív, avagy árnyékjelentések figyelembevételével kérdéseket tesz fel az érintett kormányoknak.

¹⁵ *Action for the Rights of Children (ARC)* [Cselekvés a gyermekek jogaiért], CD lemez, UNICEF & Save the Children Alliance, 2003

különbé, a gyerekeket közvetlenül vagy közvetve érintő polgári vagy büntető ügybe¹⁶. A hálózatban képviselteti magát Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Izland, Írország, Litvánia, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság, Magyarország, Norvégia, Oroszországi Föderáció, Portugália, Spanyolország, Svédország és Wales.¹⁷

A Gyermekjogi Egyezmény érvényesülésének előmozdítása

A civil társadalom, a gyermekek, a tanárok, a szülők és az egyéb szervezetek jelentős szerepet tölthetnek be a gyermekjogok megismertetése, továbbá a gyermekjogi cselekvés előmozdítása terén. Azért, hogy a gyerekek és a velük foglalkozók e jogokat megismerhessék, fontos, hogy a Gyermek jogairól szóló egyezmény minden iskolai könyvtárban elérhető legyen, a gyerekek és nevelők olvassák el és beszéljenek róla az iskolában és otthon.

Az egyezményben foglaltak előmozdításának egyik legfontosabb módja a szisztematikus, már a kora gyerekkortól elkezdett emberi jogi nevelés. Minden gyermeknek joga van megismerni a saját és mások jogait!

Hasznos források

- Eide, Asbjørn and Alfredsson, Guthmundur, *The Universal Declaration of Human Rights: A common standard of achievement* [Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. A teljesítmények egy közös mércéje], Martinus Nijhof, 1999
- Franklin, Bob, *Handbook of Children's Rights* [Gyermekjogok kézikönyve], Routledge, 2001
- Hodgkin, Rachel and Newell, Peter, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child* [Kézikönyv a Gyermek jogairól szóló egyezmény végrehajtásáról], 3. kiadás UNICEF, 2007. Magyar fordítása folyamatban: www.csagyi.hu
- Hungarian Alternative Report to the Committee on the Rights of the Child [Magyar árnyékjelentés a Gyermekjogi Bizottság számára]: www.crin.org/resources/infoDetail.asp?ID=6540

Néhány hasznos weboldal

- Amnesty International: www.amnesty.org
- Children's Rights Information Network: www.crin.org
- Council of Europe: www.coe.int
- Democracy and Human Rights Education in Europe: www.dare-network.org
- European Children's Network (EURONET): www.europeanchildrensnetwork.org
- European Network of Ombudspersons for Children: www.ombudsnet.org/enoc
- Human Rights Watch: www.hrw.org
- UNESCO: www.unesco.org
- UNICEF: www.unicef.org
- United Nations High Commissioner for Human Rights: www.ohchr.org/english

¹⁶ Magyarországon az állampolgári jogok országgyűlési biztosa felelős a gyermeki jogokért. Az ombudsman panasz alapján vagy hivatalból indíthat vizsgálatot abban az esetben, ha valamely hatóság vagy közszolgáltatást végző szerv a gyermek alapvető jogaival összefüggésben visszásságot okozott. Az ombudsman eljárásának feltétele a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségek kimerítése, illetve, hogy a panasz a sérelmezett döntéstől számított egy éven belül kerüljön benyújtásra.

¹⁷ Lásd www.ombudsnet.org

II. Mi az emberi jogi nevelés?

„... amelynek elérésére minden népnek és minden nemzetnek törekednie kell abból a célból, hogy minden személy és a társadalom minden szerve... oktatás és nevelés útján előmozdítsa a jogok és szabadságok tiszteletben tartásának kifejlesztését...”

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, Bevezető

1. Az emberi jogi nevelés bemutatása

Az emberi jogi nevelés egyetlen definíciója sem fedí le azt a sokféle módot és lehetőséget, ahogyan az emberek megismerkednek az emberi jogokkal, megértik, gyakorolják és értékelik azokat, illetve tiszteletben tartják mások jogait. Az Európa Tanács Emberi Jogi Képzés Ifjúsági Programja a következőképpen határozza meg az emberi jogi nevelést:

„... olyan nevelési programok és tevékenységek, amelyeknek célja az emberi méltóságban való egyenlőség előmozdítása, együttműködve olyan egyéb programokkal, amelyek az interkulturális tanulást, a részvételt és a kisebbségek önérvényesítő képességének erősítését állítják előtérbe.”

Sokatmondó a definícióban az „együttműködve” kifejezés, hiszen az emberi jogi nevelés – ami ideális esetben a tanulók szükségletein, preferenciáin, képességein és vágyain alapul – ritkán valósul meg egy specifikus közegen kívül.

Az emberi jogi nevelés meghatározásához az elérendő cél adhat kulcsot, ami – az alkalmazott módszerektől és közegtől függetlenül – mindig az emberi jogok kultúrájának megteremtése. Egy ilyen kultúra legfontosabb alkotóelemei határozzák meg az emberi jogi nevelés általános céljait:

- az emberi jogok és alapvető szabadságjogok tiszteletének megerősítése;
- az emberi méltóság tiszteletben tartása, az önmagunk és mások iránti tisztelet kialakítása;
- olyan attitűdök és magatartásformák kialakítása, amelyek a mások jogainak tiszteletben tartásához vezetnek;
- a társadalmi nemek közötti alapvető egyenlőség és az egyenlő esélyek biztosítása mindkét nem számára az élet minden területén;
- a kulturális sokszínűség elfogadásának, megértésének és értékékként való elismerésének előmozdítása, különös tekintettel a nemzeti, etnikai, vallási, nyelvi és egyéb kisebbségekre és közösségekre;
- az emberek önérvényesítő képességének megerősítése az aktív állampolgárrá válás elősegítése érdekében;
- a demokrácia, a fejlődés, a társadalmi igazságosság, a közösségi harmónia, a szolidaritás, valamint az emberek és a nemzetek közötti barátság kialakulásának előmozdítása;
- a nemzetközi intézmények által a béke kultúrájának megteremtése érdekében végzett, az emberi jogok egyetemes értékeire, a nemzetközi egyetértésre, a toleranciára és az erőszakmentességre épülő tevékenységek támogatása.

Emberi jogi nevelés gyerekeknek

A gyerekkor a legmegfelelőbb időszak arra, hogy elindítsuk az emberi jogokról és az emberi jogok érdekében folyó élethosszig tartó tanulási folyamatot. Az általános emberi jogi nevelés távlati céljai úgy is

megfogalmazhatók, hogy azok illeszkedjenek a gyerek világhoz, a közösségben, a családban, a felnőttekhez és a többi gyerekhez fűződő személyes kapcsolatok révén szerzett, konkrét tapasztalataihoz. Az emberi jogi nevelés az önbizalom és a társadalmi tolerancia érzését kívánja erősíteni, mert ezek képezik a teljes emberi jogi kultúra alapját:

- tisztelet saját magunk és mások iránt;
- az emberi jogok felismerése és tiszteletben tartása a mindennapi életben;
- alapvető jogaink megértése és érvényesítése;
- a másság elismerése és tisztelete;
- a gyerekek erőszakmentes és mások jogait tiszteletben tartó hozzáállásának kialakítása konfliktushelyzetekben;
- a gyerekek önbizalmának erősítése, hogy tudják, képesek a cselekvésre, továbbá az emberi jogokat védő és előmozdító képességeik fejlesztése.

Bár még csak most kezdik a formális tanulást, a gyerekek máris gazdag ismeretekkel rendelkeznek a világról és a benne élő emberekről. Amennyire lehetséges, az emberi jogi nevelésnek a gyerekek meglévő tudásához kell kapcsolódnia, azt kell kibontania. Bár szótárunkban talán nem szerepel az igazságosság, az egyenlőség vagy a diszkrimináció fogalma, hét-nyolc éves korra a legtöbb gyerek már nagyon is tisztában van azzal, hogy mi „igazságos”, és hogy mi „igazságtalan”.

Ismeretek, készségek-képességek és attitűdök

Ismeretek: tanulás az emberi jogokról

Milyen jellegű tudásra van szükségük a gyerekeknek ahhoz, hogy megértsék az emberi jogokat a mindennapokban? Milyen készségek-képességek és attitűdök szükségesek ahhoz, hogy kialakítsák és fenntartsák az emberi jogok valós kultúráját? Jelen kézikönyv e kérdésekre keres választ a csoportsegítőik számára összeállított háttér-információkon és a gyerekek emberi jogi neveléséhez ajánlott gyakorlatokon keresztül. Ez utóbbiak olyan holisztikus megközelítést tükröznek, amely magában foglalja az emberi jogokról való tanulást, az emberi jogokért való tanulást és az emberi jogok által való tanulást.

Bár a gyerekek emberi jogokra vonatkozó tudása érettségük és képességeik függvényében szükségszerűen változik, a következőket általában mégis megértik:

- Az emberi jogok viselkedési normaként szolgálnak a családban, az iskolában, a közösségekben és a nagyvilágban.
- Az emberi jogokra vonatkozó normák egyetemesek, bár értelmezésük és megtapasztalásuk különböző lehet.
- Minden gyerek rendelkezik emberi jogokkal, és köteles tisztelni másokét. Ezek közé tartozik a védelemhez, az ellátáshoz és a részvételhez való jog, pl. véleménynyilvánítás az őket érintő kérdésekben. Ezeket a jogokat a **Gyermekjogi Egyezmény** tartalmazza.
- Más nemzetközi dokumentumok is létrejöttek az emberi jogok védelmének biztosítására, mint például az **ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata** és az **Emberi jogok európai egyezménye**.

Készségek-képességek: tanulás az emberi jogokért

A gyerekeknek el kell sajátítaniuk azokat a készségeket-képességeket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy aktívan részt vegyenek a demokráciában és az emberi jogok kultúrájának építésében. Az emberi jogok gyakorlásához szükséges készségek-képességek:

- értő figyelem és kommunikáció: a különböző vélemények és nézetek meghallgatása, saját véleményünk kifejezése, és ezek értékelése;

- kritikai gondolkodás: a tények és a vélemények egymástól való megkülönböztetése, az előítéletek, prekoncepciók és a manipuláció különböző formáinak felismerése;
- csoportmunkában való együttműködés, konfliktushelyzetek pozitív megközelítése;
- konszenzusteremtés;
- demokratikus részvétel a közös tevékenységek során;
- magabiztos önkifejezés;
- problémamegoldás.

Attitűdök: tanulás az emberi jogok által

Ha az emberi jogokról beszélünk, nem csupán az államokra nézve kötelező erővel bíró jogi dokumentumokra gondolunk. Az emberi jogok a gyerekek és általában minden ember együttélésének alapelveit is jelentik. De mivel ezek olyan jelenségek, melyek főként cselekvések útján jutnak kifejezésre, az emberi jogi értékek és attitűdök az emberi jogi nevelés legnehezebben és leghosszabb idő alatt fejleszthető elemei. A gyerekek legalább annyit – ha nem többet – tanulnak a kimondatlan szavakból, mint a nyíltan megfogalmazott tanulságokból, és nagyon jó érzéssel veszik észre a képmutatást. Akik gyerekekkel foglalkoznak, azoknak a közvetíteni kívánt emberi jogi értéket saját viselkedésükkel is képviselniük kell.

Az emberi jogok gyakorlása révén fejlesztendő attitűdök a következők:

- tisztelet saját magunk és mások iránt;
- felelősségérzet saját tetteinkért;
- érdeklődés, nyitottság, és a sokszínűség értékelése és megbecsülése;
- empátia és szolidaritás mások iránt, az emberi jogaitól megfosztott emberek elkötelezett támogatása;
- az emberi méltóság iránti érzékenység, önbecsülés, és mások megbecsülése társadalmi, kulturális, nyelvi és vallási különbségektől függetlenül;
- igazságérzet, az igazságos bánásmód iránt érzett társadalmi felelősség;
- késztetés az iskola és a közösség jobbá tételében való részvételre;
- határozottság az emberi jogok előmozdítása terén, helyi és globális szinten egyaránt.

Az emberi jogi képzés módszertana

Az emberi jogi képzés esetében különösen hatékonynak bizonyulnak a részvételen alapuló tanulás módszerei, hiszen feltételezik a véleményhez való jogot és az egyéni különbségek tiszteletben tartását. A készségek-képességek, attitűdök, értékek és a magatartás fejlesztése érdekében túl kell lépni a tények ismertetésén, és hierarchikus helyett inkább horizontális képzési struktúrára van szükség. A részvételen alapuló tanulás demokratikus felépítése mindenkit együttműködésre bátorít, önálló gondolkodásra és értelmezésre készítet. Elősegíti a valós élethelyzetek kritikai megközelítését, amely átgondolt és megfelelő cselekvésre ösztönöz az emberi jogok előmozdítása és védelme terén. Más szóval, az emberi jogi képzés akkor lehet hatékony, ha olyan támogató közeget biztosít a gyerekek számára, amelyben tiszteletben tartják minden gyerek jogait.

Az alábbi módszerek számos eltérő – formális és nemformális – tanulási környezetben használhatók. Megfigyelhető azonban néhány olyan közös vonásuk, melyek különösen alkalmassá teszik őket az emberi jogi képzésre, életkortól függetlenül:

- a gyerekek tapasztalatainak tiszteletben tartása, a különféle nézőpontok elfogadása;
- a személyiség gazdagodásának és az önbecsülés fejlesztésének elősegítése, illetve a gyerek mint egyén tiszteletben tartása;

- a gyerekek képessé tétele arra, hogy ők maguk határozzák meg, mit akarnak tudni, és fel tudják kutatni a szükséges információkat;
- minden gyerek aktív bevonása saját tanulási folyamatába, a passzív figyelmet igénylő feladatok minimális szintre szorítása;
- a hierarchia mentes, demokratikus, kooperatív tanulási környezet kialakításának ösztönzése;
- a feldolgozás, értelmezés, elemzés és a kritikai gondolkodás elősegítése;
- a szubjektív és az érzelmi alapú válaszok, illetve a kognitív tanulás beépítése;
- a viselkedés és az attitűdök megváltoztatásának ösztönzése;
- a készségek-képességek fejlesztésének és a tanultak gyakorlati alkalmazásának előtérbe állítása;
- a humor, a szórakozás és a kreatív játék fontosságának elismerése a tanulási folyamatban.

A *Kiskompaszban* szereplő gyakorlatok többféle, a fenti sajátosságokat tükröző módszert és technikát egyesítenek. A csoportsegítőknek mindig figyelemmel kell lenniük arra, hogy egyes módszerek esetleg nem alkalmasak a vegyes kulturális háttérű vagy speciális szükségletű részvevőkből álló csoportok esetében (pl. fizikai kontaktus, rajzolás), vagy olyan erőforrásokat igényelnek, amelyek a gyerekek számára ismeretlenek vagy nem állnak rendelkezésre (pl. internet-hozzáférés, könyvtári anyagok). Minden egyes gyakorlat esetében fontos, hogy a csoportsegítők a gyerekek szükségleteinek megfelelően és az őket körülvevő kulturális és társadalmi környezethez igazítva alkalmazzák azokat.

Tanulás nemformális helyzetben

A gyakorlatok kiválasztásakor és alkalmazásakor a csoportsegítő figyelembe veszi a csoport összeállítását, a gyerekek életkorát, saját tapasztalatait és felkészültségét, illetve azt a környezetet, amelyben élnek és dolgoznak. Jelentős szempont, hogy az emberi jogi nevelés formális, nemformális vagy informális keretek között zajlik-e.

A **tanulás formális helyzetben** abban a strukturált oktatási rendszerben történő tanulásra utal, amelybe az általános iskolától az egyetemig beletartozik minden iskolai oktatási szint, így a szakképzés és a szakirányú képzés is. Ennek legfőbb szereplői az iskolák és minden felsőbb szintű oktatási intézmény. A Gyermek jogairól szóló egyezmény előírja, hogy minden gyereknek legalább az alapfokú iskolai oktatásban részt kell vennie.

A **tanulás nemformális helyzetben** azokra a célzott, önkéntes és szervezett, személyi vagy társadalmi nevelési programokban történő tanulásra vonatkozik, amelyek célja értékek közvetítése és gyakorlása, továbbá számos, a demokratikus élethez szükséges készség-képesség és kompetencia fejlesztése. A gyerekek tanulása nemformális helyzetben jelenthet iskolán kívüli tevékenységeket, továbbá az iskolában, nyári táborokban, művelődési házakban vagy szabadidőközpontokban tartott tanterven kívüli foglalkozásokat és a részvételen alapuló tanulásra helyezi a hangsúlyt.

A **tanulás informális helyzetben** ahhoz az önkéntelen/nem szándékos, élethosszig tartó folyamathoz kapcsolódik, melynek során az emberek attitűdöket és értékeket sajátítanak el, készségeket-képességeket és ismereteket szereznek a környezetükben érvényesülő nevelési hatások, valamint mindennapi tapasztalataik révén (pl. család, szomszédok, könyvtár, tömegtájékoztató eszközök, munka, játék).

A tanulás formális, nemformális és informális helyzetben az élethosszig tartó tanulási folyamat egymást kölcsönösen kiegészítő és erősítő elemeit képezi. A *Kiskompaszban* található gyakorlatok elég rugalmasak ahhoz, hogy bármely közegben felhasználhatóak legyenek: iskolában, gyerekszervezetekben, ifjúsági klubokban, nyári táborokban, a szociális munka keretei között és a családban egyaránt.

Emberi jogi nevelés a gyerekekkel való foglalkozás során

Ahogy az emberi jogok mindannyiunk hétköznapi életében jelen vannak, úgy kellene az emberi jogi nevelésnek is beépülnie a gyerekek tanulási folyamatába. A *Kiskompasz* nem tekintendő, és nem is ajánlható emberi jogi „kurzusként”, kezeljük inkább olyan forrásként, amelynek segítségével felhívhatjuk a gyerekek figyelmét az emberi jogokra, megértethetjük velük, mit jelentenek az emberi jogok saját életükben. Keressük azokat a lehetőségeket, amikor az emberi jogok összekapcsolhatók az iskolában, a közösségekben történő eseményekkel, ill. azoknak a gyerekeknek az élményeivel, akikkel foglalkozunk: pl. játszótéri konfliktusok, kisebbségekkel szembeni negatív attitűdök, vagy a lányok nemi alapon történő kizárása bizonyos tevékenységekből. Másfelől kerüljük az emberi jogoknak kizárólag a jogsértések szemszögéből történő megközelítését. Hangsúlyozzuk, hogy bizonyos emberi jogainkkal naponta élünk.

Az emberi jogi nevelés egyik elsődleges célja az emberi jogokért való cselekvés. Bátorítsuk és fejlesszük a gyerekek azon képességét, hogy megfelelő és értelmes konkrét cselekvésekkel támogathassák az emberi jogokat. A gyerekek számára ilyen cselekvés lehet a személyek közötti, például a csoporton vagy a családon belüli konfliktusok megoldása, vagy esetleg a testvérekkel kapcsolatos magatartás megváltoztatása. Lehet szó szélesebb körű cselekvésről is, mint például az emberi jogok világnapjának közös megünneplése, vagy kiállítás szervezése az emberi jogokhoz kapcsolódó alkotások felhasználásával. Minél fiatalabbak a gyerekek, annál inkább igénylik a csoportsegítő támogatását az összetettebb projektek kezdeményezésében és kivitelezésében.

Az emberi jogi neveléshez való jog

Az emberi jogi nevelés maga is alapvető emberi jog és felelősség: az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának bevezetője arra szólít fel „minden személyt és a társadalom minden szervét”, hogy „oktatás és nevelés útján előmozdítsa e jogok és szabadságok tiszteletben tartásának kifejlesztését.” Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 26. cikke értelmében:

„A nevelésnek... az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának megerősítésére kell irányulnia. A nevelésnek elő kell segítenie a nemzetek, valamint az összes faji¹⁸ és vallási csoportok közötti megértést, türelmet és barátságot, valamint az Egyesült Nemzetek által a béke fenntartásának érdekében kifejtett tevékenység kifejlődését.”

A **Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya** értelmében az állam nem akadályozhatja meg, hogy az emberek megismerjék jogaikat.

Azok az emberek, akik nincsenek tisztában jogaikkal, nagyobb eséllyel válnak jogsértés áldozatává, és mivel gyakran nem rendelkeznek a szükséges nyelvi készségekkel és elméleti tudással, nem képesek hatékonyan kiállni jogaikért. Eggyel több ok arra, hogy bevezessük a gyerekeknek szóló emberi jogi nevelést!

A világban egyre terjed az a vélekedés, hogy az emberi jogokról, az emberi jogokért és az emberi jogok által történő tanulás a minőségi oktatás fontos részét képezi. Mindez hozzájárul ahhoz, hogy szabad, igazságos és békés társadalmat építsünk. És azt is egyre inkább felismerik, hogy az emberi jogi nevelés hatékony stratégiát jelent a jogsértések megelőzésében.

¹⁸ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában szereplő *race* kifejezés a korabeli – egyébként helytelen – magyar szóhasználat miatt „faj”-ként került lefordításra. Minden ma élő ember ugyanabba a fajba tartozik, ezen belül – fizikai tulajdonságaik alapján – különböző „rasszok”, más szóval embertípusok különböztethetők meg, ilyen pl. a negroid vagy mongoloid típus. A továbbiakban a hivatalos szövegeken kívül mindenütt a *rassz* szót használjuk a *race* kifejezésre.

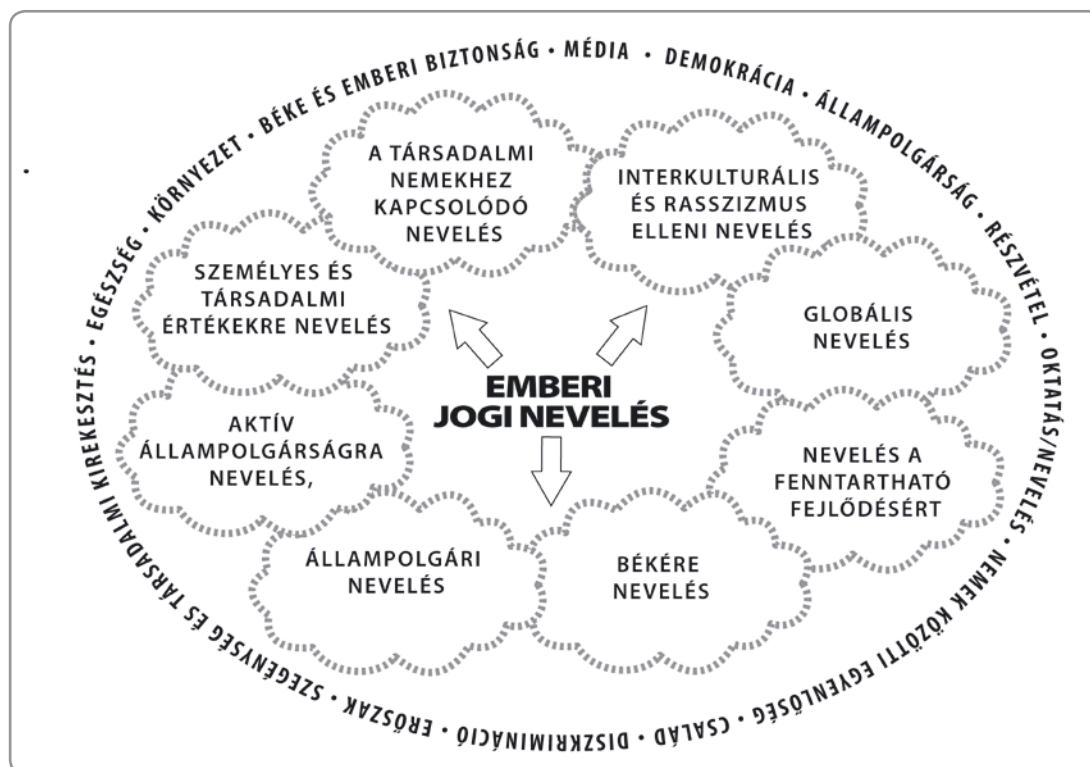
Emberi jogi nevelés és egyéb nevelési területek

A Kiskompasz tizenhárom emberi jogi téma köré épül, melyek mindegyike közvetlenül kapcsolódik egy vagy több emberi joghoz. (E témák tárgyalását lásd az V. fejezetben, a 213. oldaltól):

- állampolgárság
- béke és emberi biztonság
- család és alternatív gondoskodás
- demokrácia
- diszkrimináció
- egészség és jólét
- erőszak
- környezet
- média és internet
- nemek közötti egyenlőség
- oktatás és szabadidő
- részvétel
- szegénység és társadalmi kirekesztés

Ezen témák közül egyik sem fontosabb a másiknál. Igazság szerint e témák oly mértékben összekapcsolódnak, hogy bármelyik téma felvetése a többi témához is elvezet. Ez egyenesen következik abból a tényből, hogy az emberi jogok oszthatatlanok, kölcsönösen összefüggnek és kapcsolódnak egymáshoz: nem lehet elkülönülten kezelni őket.

Az alábbi ábra ezt a kölcsönös függőséget ábrázolja. A külső körben szereplő témák egymásba fűződnek, ugyanúgy, ahogyan a középső körön lévő nevelési területek összeolvadnak egymással. Az ábra segít megérteni, hogy a különböző témák milyen módon kapcsolódnak a sokféle nevelési-képzési területhez, és e területek között milyen átfedés található.

2. Az emberi jogi nevelés nemzetközi keretei

„... a demokrácia nem állandó és nem örökérvényű, építeni kell és újraépíteni minden egyes nap minden társadalomban.”

Dakari Cselekvési Keretterm

Az emberi jogi nevelés az egyik legfontosabb eszköz az emberi jogok kultúrájának kialakításában. Annak ellenére, hogy 1948 óta az emberi jogokkal kapcsolatos jogi szabályozás egyre kidolgozottabbá vált mind nemzetközi, mind európai szinten, és a legtöbb emberi jogi dokumentum hangsúlyozza az emberi jogi nevelés fontosságát, a benne rejlő lehetőségek a mai napig kiaknázatlanok. A csekély politikai akarat, valamint az erőforrások és a megfelelő képzési anyagok hiánya korlátozza az emberi jogi nevelés hatékonyságát. Azonban az emberi jogi kérdésekkel foglalkozó civil szervezetek számának az elmúlt évtizedekben tapasztalható növekedése és a középkelet-európai országokban lezajlott demokratikus átalakulás újabb lendületet adott az emberi jogi nevelés mozgalmának. A nemzetközi szervezetek alapvető szerepet játszottak a hatékonyabb és következetesebb nemzeti szintű emberi jogi nevelési stratégiák kialakításában.

Egyesült Nemzetek

ENSZ Emberi jogi nevelési világprogram

1994 decemberében az ENSZ Közgyűlése az 1995–2004-ig terjedő időszakot az Emberi jogi nevelés évtizedévé nyilvánította. A hivatalos ajánlás kimondja, hogy az emberi jogi nevelés kulcsszerepet tölt be a közösségek közötti stabil és harmonikus kapcsolat kiépítésében és megtartásában, és a kölcsönös megértés, a tolerancia és a béke előmozdításában. Az ENSZ felszólította az összes tagállamot és intézményt, hogy az emberi jogok, a humanitárius jog, a demokrácia és a jogállamiság témáját minden oktató-nevelő intézmény tantervébe – a formális és nemformális oktatás területén egyaránt – be kell építeni.¹⁹

Az előzőek folytatásaként az ENSZ Közgyűlése 2004 decemberében meghirdette az Emberi jogi nevelési világprogramot (2005-ben kezdődött és azóta is tart). Építve az ENSZ Emberi jogi nevelés évtizedének eredményeire, a világprogram célja elősegíteni, hogy az emberi jogok minden közösségben érvényesüljenek. A világprogram 2005–2007. évi cselekvési terve az alap- és középfokú oktatásra helyezi a hangsúlyt, valamint konkrét stratégiákat és gyakorlati ötleteket ajánl az emberi jogi nevelés nemzeti szintű megvalósításához.²⁰

Az ENSZ Fenntarthatóságra nevelés évtizede

Az ENSZ Fenntarthatóságra nevelés évtizede (2005–2014) a fenntartható fejlődést összekapcsolja az emberi jogi neveléssel, hangsúlyozva, hogy a nevelésnek alapvető szerepe van azoknak a készségeknek és képességeknek az elsajátításában, amelyek a környezetvédelemmel és a fejlődéssel kapcsolatos kérdések megoldásához szükségesek.²¹

ENSZ Virtuális Iskolabusz (CyberSchoolbus): különleges ENSZ-projekt gyerekeknek

A Virtuális Iskolabusz az ENSZ internet alapú globális oktatási és tanulási projektje, amelynek célja a gyerekek bevonása az emberi jogi kérdésekbe. A Virtuális Iskolabusz olyan osztályok és iskolák inspiráló példáit és történeteit gyűjti össze, amelyek saját környezetükben, közösségükben vagy városukban

¹⁹ Bécsi nyilatkozat és cselekvési terv, 33. bekezdés, 1. szakasz, ENSZ Emberi jogi világkonferencia, 1993

²⁰ Lásd www.ohchr.org/english/issues/education/training/programme.htm

²¹ Lásd http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=27234&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Magyar nyelven: www.unesco.hu/index.php?type=node&id=131

védelmeszik és előmozdítják az emberi jogokat. Ezen történetekből – amiket az ENSZ CyberSchoolbus internetes weboldalán (www.cyberschoolbus.un.org) is olvashatunk – áll össze a diákok akcióit bemutató világtérkép.

UNESCO

Az UNESCO, az ENSZ nevelésügyi, tudományos és kulturális szakosított szervezete kulcsszerepet töltött be az ENSZ Emberi jogi nevelés évtizede alatt előirányzott projektek kialakításában, végrehajtásában és értékelésében. Tekintve, hogy a tanulás fő célja olyan értékek, attitűdök és készségek elsajátítása, amelyek segítségével válasz adható a jelenkori társadalmak kihívásaira, az UNESCO szerepet vállal az emberi jogi nevelés nemzeti szintű stratégiáinak kialakításában, képzési segédanyagokat fejleszt ki, továbbá érdekképviselői és hálózatépítő tevékenységet is folytat. Az UNESCO továbbra is kulcsszerepet tölt be az ENSZ (2005-ben indított és még folyamatban lévő) Emberi jogi nevelési világprogramjának végrehajtásában.

Az UNESCO emberi jogi neveléssel kapcsolatos tevékenységét az Oktatási Világforum által 2000-ben kidolgozott új globális program, a Dakari Cselekvési Keret (2000-2015) tovább erősítette. A keret deklarálja a minőségi oktatás nemzetközi szintű megvalósításának szükségességét. A minőségi oktatás érdekében ki kell tágítani a hagyományos iskolai tanterv kereteit: bele kell építeni az emberi jogi szemléletet, és olyan új területekkel is foglalkozni kell, mint a kulturális sokszínűség, a többnyelvűség az oktatásban, a béke, az erőszakmentesség, a fenntartható fejlődés és az életvezetési készségek.²²

UNICEF

Az UNICEF 60 éve tevékenykedik a gyermekek jogainak védelmében, és ma a világ 191 országában jelen van. Szorosan együttműködik az ENSZ szakosított szerveinek széles körével, kormányzatokkal, civil szervezetekkel és helyi társadalmi szervezetekkel egy olyan világ megteremtése érdekében, amelyben minden gyerek gyakorolhatja jogait. Az UNICEF tevékenységét a Gyermekek jogairól szóló egyezmény rendelkezései vezérlik.

2002 májusában az ENSZ Közgyűlés rendkívüli ülésén elfogadták az *Egy gyermekeknek való világ* (World Fit for Children) című nyilatkozatot, amely a világ gyerekeire vonatkozólag új cselekvési tervet fektet le az elkövetkezendő évtizedre. A nyilatkozat kimondja, hogy a kormányzatoknak, a civil szervezeteknek, a gyerekeknek kulcsszerepük van abban, hogy minden gyerek élvezhesse a Gyermekek jogi Egyezmény által garantált jogokat. Ennek érdekében az oktatási-nevelési programoknak és tananyagoknak, valamint magának a tanulási környezetnek is „teljes mértékben tükrözniük kell az emberi jogok védelmét és előmozdítását, valamint a béke, a tolerancia és a nemek közötti egyenlőség értékeit.”²³

Az UNICEF-nek számos olyan programja van, mely az emberi jogi nevelés támogatását célozza meg nemzetközi, regionális vagy országos szinten. Az UNICEF *Fiatalok hangja* elnevezésű gyermekbarát honlapján a gyerekek életét érintő kérdésekre vonatkozó információkat, illetve a gyerekek jogaival foglalkozó interaktív játékokat találhatunk.²⁴ Az UNICEF Innocenti Kutatóközpontja a gyerekek helyzetére vonatkozó nemzetközi kutatásokat folytat, attól a meggyőződéstől vezérelve, hogy a gyerekek jogainak megismerése és megértése világszerte javítja a gyerekek helyzetét.²⁵

²² Dakari Cselekvési Keret – Oktatást mindenkinek: vállalásaink teljesítése, Oktatási Világforum, Dakar, Szenegál, 2000. április 26-28.: www.unesco.org/education/efa/ed_for_all/framework.shtml

²³ Lásd www.unicef.org/specialsession/documentation/documents/A-S27-19-Rev1E-annex.pdf

²⁴ Lásd www.unicef.org/voy

²⁵ Lásd www.unicef-irc.org

Európa Tanács

Az Európa Tanács tagállamai számára az emberi jogok nem csupán jogrendszerük alapelemét jelentik; fontos, hogy az emberi jogok a gyerekek, a fiatalok és a felnőttek nevelésének szerves részét képezzék. A Miniszteri Bizottság (85) 7. számú, az emberi jogok iskolai tanításáról és tanulásáról szóló ajánlása kihangsúlyozza, hogy egy pluralista demokráciában az életre való felkészüléshez minden fiatalnak tanulnia kell az emberi jogokról. Ezt a szemléletet egyre több európai ország és intézmény vallja magáénak.²⁶ A Parlamenti Közgyűlés 1346. számú (1997. évi), az emberi jogi nevelésről szóló ajánlása számos konkrét intézkedést javasol az emberi jogi nevelés európai megerősítése érdekében.

„A Közgyűlés továbbá azt ajánlja, hogy az elkövetkezendő években a Miniszteri Bizottság tekintse az emberi jogi nevelést prioritásnak az Európa Tanács kormányközi munkájában...”²⁷

Az Európa Tanács szorosan együttműködik az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosának Hivatalával (OHCHR), az UNESCO-val, az Európai Bizottsággal és más nemzetközi szervezetekkel az emberi jogi nevelés és a demokratikus állampolgárságra nevelés területén. Például az Európa Tanács rendkívüli szerepet játszik az Emberi jogi nevelési világprogram (2005–2007) végrehajtásának európai szintű ellenőrzésében. Ezen belül konkrét cselekvési tervet dolgoz ki, továbbá erősíti a nemzetközi intézmények és a helyi szerveződések közötti kapcsolatot és együttműködést.

2007-ben az Európa Tanács elindított egy projektet,²⁸ amelynek célja a demokratikus állampolgárságra való nevelés és az emberi jogi nevelés keretpolitikájának kialakítása és lefektetése. Egy ilyen átfogó dokumentum elfogadása megalapozza majd a tagállamok elköteleződését, és mérhetővé teszi erőfeszítéseiket, továbbá a területen működő szervezetek valódi elismerését jelenti, és modellként szolgál a szélesebb nemzetközi környezet számára.

Emberi Jogi Képzés Ifjúsági Program

Az Emberi Jogi Képzés Ifjúsági Programot az Európa Tanács – az ifjúsági szektor prioritásaként – 2000-ben indította útjára. Fő célja, hogy az emberi jogi nevelést az ifjúsági munka fő áramába vonja. Az első három év legfontosabb feladata a fiataloknak szóló oktatási anyagok és képzési lehetőségek megteremtése, valamint az országos és helyi szintű kapcsolatok kiépítése volt. A második három évben a fiatalok, különösen a veszélyeztetett csoportok érdekérvényesítő képességének erősítése, valamint a rasszizmus, az idegengyűlölet, a diszkrimináció és a nemi alapú erőszak leküzdésére irányuló stratégiák kialakítása állt a program középpontjában. 2000 óta számos új képzési anyag készült, Európaszerte sok hosszú távú és haladó képzési program és több száz kísérleti projekt valósult meg. A Program keretében létrejött egyik fontos képzési forrásmunka a *Kompasz – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez*, amit 2001-es kiadása óta kb. húsz nyelvre fordítottak le. A Program áttételesen több száz civil szervezetet ért el Európában, amelyeknek az Európai Ifjúsági Alapítvány által kínált kísérleti projektek is támogatást nyújtottak. Az emberi jogi nevelés az európai ifjúsági munka alapvető részévé vált, és a formális oktatásra is kedvező hatást gyakorolt. 2006 óta a Program külön figyelmet fordít az interkulturális párbeszédre is.

Demokratikus állampolgárságra nevelés

Az emberi jogi nevelés a demokratikus állampolgárságra nevelés egyik kulcseleme. A demokratikus állampolgárságra nevelés célja szintén az, hogy olyan ismereteket, készségeket-képességeket és attitűdöket adjon át a gyerekeknek, a fiataloknak és a felnőtteknek, amelyek segítségével hatékony szerepet

²⁶ A Miniszteri Bizottság (85) 7. számú ajánlása: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Command=com.instranet.CmdBlobGet&DocId=686452&SecMode=1&Admin=0&Usage=4&InstranetImage=45239>

²⁷ A Parlamenti Közgyűlés 1346. számú (1997. évi), az emberi jogi nevelésről szóló ajánlása, 12. pont

²⁸ Magyar nyelven lásd [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2006\)0367_/com_com\(2006\)0367_hu.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2006)0367_/com_com(2006)0367_hu.pdf)

tölthetnek be közösségükben. 1997 óta, vagyis mióta az Európa Tanács meghirdette a Demokratikus állampolgárságra nevelés programját, e tevékenység előmozdítása érdekében koncepciókat, definíciókat és politikai stratégiákat dolgoztak ki, valamint intézményesített hálózatokat hoztak létre. 2005, a Demokráciára nevelés európai éve megerősítette a tagállamok azon elkötelezettségét, hogy a demokratikus állampolgárságra nevelést beépítsék oktatáspolitikájukba. A Program támogatni kívánja az ilyen politikák továbbfejlesztését, a kutatást, valamint a tanárképzés és a demokratikus irányítás jó példáinak elterjesztését, ezáltal biztosítva a fenntarthatóságot. Az Exploring Children's Rights: lesson sequences for primary schools (A gyermekjogok felfedezése. Óravázlatok általános iskoláknak) a program egyik új kiadványa, amely konkrét ötleteket tartalmaz arra vonatkozóan, hogyan foglalkozunk a gyerekek jogaival a tanteremben.²⁹

Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel

Az Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel (2006–2008)³⁰ az Európa Tanács egyik programja, melynek keretében olyan, egységes megközelítést biztosító nemzeti stratégiák és politikák kidolgozásához nyújtanak támogatást a döntéshozóknak és az érdekelt feleknek, melyek célja a gyermekjogok érvényesítése és a gyerekek védelme az erőszak mindenféle formájától. A Program részeként az Európa Tanács felülvizsgálja saját meglévő jogi kereteit és szabályozását, továbbá új normákat is kidolgoz annak érdekében, hogy a gyermekjogok jobban érvényesüljenek Európában. Ezen kívül a közigazgatási szervezet és a civil szervezeteket a hatékonyabb gyermekpolitika kialakításában segítő információs kampányokat, oktatási és képzési programokat szervez.

Civil szervezetek

Az emberi jogok egyetemes kultúrájának kialakításában a civil szervezeteknek nélkülözhetetlen szerepük van, különösen országos és helyi szinten, mivel a kormányok az emberi jogok tananyagba való integrálását tekintve sokszor nem felelnek meg a velük szembeni elvárásoknak. A civil szervezetek – elkötelezettségüknek és speciális szaktudásuknak köszönhetően – fontos szerepet játszanak az emberi jogi szabályozás kialakításában, és ellenőrzik az emberi jogok nemzeti szinten való érvényesülését. Vannak olyan globális emberi jogi szervezetek is, mint például az Amnesty International, amelyek következetesen dolgoznak azért, hogy felhívják a figyelmet az emberi jogi nevelés fontosságára, továbbá nevelési programokat szerveznek világszerte. A People's Decade of Human Rights Education (PDHRE-International) szintén olyan nemzetközi civil szervezet, amely az emberek mindennapi életéhez, valamint a társadalmi és gazdasági igazságosságért és a demokráciáért folytatott küzdelemhez kapcsolódó emberi jogi nevelési programokat dolgoz ki és tesz hozzáférhetővé internetes honlapján.

Számos szervezet, mint az Emberi Jogi Nevelés Szövetsége (HREA), a Demokrácia és Emberi Jogi Nevelés Európában (DARE) és sok ifjúsági szervezet is az emberi jogi nevelésre összpontosít: támogatják az emberi jogi képzést, illetve az aktivisták és szakemberek képzését, képzési segédanyagokat dolgoznak ki és arra töreksenek, hogy ismertebbé tegyék a demokratikus állampolgárságra nevelést és az emberi jogi nevelést. Más szervezetek kifejezetten a gyermekjogokhoz kapcsolódó nevelésre fektetik a hangsúlyt. Néhányuk esetében, ilyen a Save the Children vagy a Fondation Terre des Hommes, ez a tevékenység alapvető szerepet játszik az egész világra kiterjedő küldetésük megvalósításában. Megint mások, mint pl. a Children's Rights Information Network, több száz, gyerekekkel foglalkozó civil szervezet munkáját segítik azzal, hogy információkat gyűjtenek és nyújtanak számukra. Európában és a világ más részein számos civil szervezet szervez helyi és nemzeti szintű emberi jogi nevelési programokat és projekteket gyerekek és fiatalok számára.

²⁹ Gollob, Rolf-Kraft, Peter, *Exploring Children's Rights: lesson sequences for primary schools* [A gyermekjogok felfedezése. Óravázlatok általános iskoláknak], Strasbourg, Education for Democratic Citizenship, DGIV/EDU/CIT 2006. 17, Európa Tanács, 2006

³⁰ Magyar nyelven lásd Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ <http://www.europatanacs.hu/index.php?workspace=pages&id=22&langId=1>

Nyilvánvaló, hogy az emberi jogi nevelés sokféle módon valósulhat meg, és széles skálát ölelnek fel azok az intézmények és egyének, akik ezt a folyamatot támogatják. Mindazonáltal e sokféle törekvésnek rengeteg közös vonása is van. Valamennyi a nemzetközi emberi jogi jogrendszeren alapul, és olyan kompetenciák elsajátítását célozza, amelyek révén az emberek képesek az emberi jogokat a mindennapi életükben, konkrét és gyakorlati formában érvényesíteni. Ugyanazokat az emberi jogi értékeket és alapelveket vallják, amiket az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a Bevezetőjében az alábbiak szerint foglal össze: „...az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése...”

.....

Hasznos források

- ABC: Teaching Human Rights Education [ABC: Az emberi jogi oktatás tanítása], ENSZ Emberi Jogi Főbiztossága, 2004: www.unhchr.ch/html/menu6/2/abc.htm#I.
- Claude, Richard, The Bells of Freedom [A szabadság harangjai]: erc.hrea.org/Library/Bells_of_Freedom/index.html
- Compendium of good practises in human rights education in the school system, including citizenship education and education for mutual respect and understanding [Az iskolai rendszerű emberi jogi oktatás jó példáinak kompendiuma, beleértve az állampolgári oktatást és a kölcsönös tisztelet és megértés oktatását]: www.hrea.org/compendium
- *First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education* [Kezdő lépések... Tananyag az emberi jogi oktatásához], Amnesty International, 1996:
http://erc.hrea.org/Library/First_Steps/index.html
- Magyarul hozzáférhető: Kezdő lépések... Tananyag az emberi jogok oktatásához, EJBO Alapítvány, 1999: www.amnesty.hu/oktatas
- Flowers, Nancy, The Human Rights Education Handbook [Az emberi jogi nevelés kézikönyve], University of Minnesota Human Rights Center, 2000: www1.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hrhandbook/toc.html
- Gollob, Rolf-Kraft, Peter, Exploring Children's Rights: lesson sequences for primary schools [A gyermekjogok felfedezése. Óravázlatok általános iskoláknak], Strasbourg, Education for Democratic Citizenship, 2006: www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2006_17_ExploringChildrensRights_En.pdf
- Gyermekjogi ABC: <http://www.gyermekjogok.hu/>
- Play it Right! Human Rights Toolkit for Summer Camps in the City of Montreal [Játszd szabályosan! Emberi jogok eszköztára Montreal városának nyári táboraihoz], Equitas, International Centre for Human Rights Education, 2006: www.equitas.org
- Set of drawings to discuss children's rights [Rajzok a gyermekjogokról szóló beszélgetésekhez]: www.vormen.org/downloads/ChildrensRightsTextIllustr.pps
- TE és az EU! Tudj meg többet, és szólj bele! Az Európai Bizottság gyermekjogi politikája: http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/children/docs/child_version_hu.pdf
- Vienna Declaration and Programme of Action, World Conference on Human Rights, United Nations, [Bécsi nyilatkozat és cselekvési terv, ENSZ Emberi jogi világkonferencia], Bécs, 1993: [www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/\(Symbol\)/A.CONF.157.23.En?OpenDocument](http://www.unhchr.ch/huridocda/huridoca.nsf/(Symbol)/A.CONF.157.23.En?OpenDocument)
- UNICEF Magyar Bizottság: Gyermekjogi játékok: <http://www.unicef.hu/galeria-jatek-drocsi.jsp>

.....

Néhány hasznos weboldal

- Amnesty International: www.amnesty.org
- Building a Europe with and for Children: www.coe.int/children
- Children's Rights Information Network: www.crin.org
- Council of Europe: www.coe.int
- Democracy and Human Rights Education in Europe: www.dare-network.org
- Eurochild: www.eurochild.org
- European Children's Network (EURONET): www.europeanchildrensnetwork.org
- Fondation Terre des hommes: www.tdh.ch
- Human Rights Watch: www.hrw.org
- Human Rights Education Associates: www.hrea.org
- Human Rights Education Youth Programme: www.coe.int/compass
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights: www.ohchr.org
- Open Society Institute – Early Childhood Program: <http://www.soros.org/initiatives/childhood>
- The People's Decade for Human Rights Education/International Movement for Human Rights Learning: www.pdhre.org/index.html
- United Nations CyberSchoolbus: www.cyberschoolbus.un.org
- UNESCO: www.unesco.org
- UNICEF: www.unicef.org
- UNICEF Innocenti Research Centre: www.unicef-irc.org
- UNICEF Voices of Youth: www.unicef.org/voyn
- World Fit for Children: www.worldfitforchildren.org
- World Programme for Human Rights Education (2005-ongoing): www.ohchr.org/english/issues/education/training/programme.htm

.....

Magyar nyelvű weboldalak:

- Aktív Állampolgárságért Alapítvány: www.aktivpolgar.hu
- Állampolgári jogok országgyűlési biztosa: www.obh.hu
- Amnesty International Magyarország: www.amnesty.hu
- Betegjogi, Ellátottjogi és Gyermekjogi Közalapítvány (BEGYKA): www.jogvedok.hu
- Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület: www.csagyi.hu
- Demokratikus Ifjúságért Alapítvány: www.i-dia.hu
- Diákközéletért Alapítvány: www.diakjog.hu
- DIPA – Tanácsadók és Fejlesztők Szakmai Egyesülete: www.dipaegyesulet.hu
- Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központ: www.indok.hu
- Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ – Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel: www.europatanacs.hu/index.php?workSpace=pages&id=22&langId=1
- Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ: www.europatanacs.hu/
- Ifjúsági Közélet Fejlesztéséért Alapítvány: www.diakonkormanyzat.hu
- Közéletre Nevelésért Alapítvány: www.kozeletre.hu

- Magyar ENSZ Társaság: www.menszt.hu
- Magyar Helsinki Bizottság: www.helsinki.hu
- Mobilitás Országos Ifjúsági Szolgálat: www.mobilitas.hu
- Nevelőotthonok Nemzetközi Szövetségének Magyarországi Egyesülete (FICE):
www.ficeme.axelero.net
- Oktatási jogok biztosa: www.okm.gov.hu
- UNICEF Magyar Bizottság: www.unicef.hu

III. Hogyan használjuk a Kiskompaszt?

Egyetlen gyermek sem képes az emberi jogokról olyan környezetben tanulni, amely nem tartja tiszteletben és nem támogatja az emberi jogok kultúráját. A csoportsegítő azzal segítheti a legjobban, hogy a gyerekek megértsék, mik azok az emberi jogok, ha ilyen környezetet teremt.

Bevezető a Kiskompasz használatához

Ez a fejezet a *Kiskompaszra* vonatkozó gyakorlati információkkal látja el Önt, a csoportsegítőt. Ne hagyja azonban, hogy a sokféle kérdés és jó tanács elbizonytalanítsa. A saját környezetét és csoportját mindenki maga ismeri a legjobban. Használja fel az Ön számára hasznos információkat és tanácsokat, és próbálja ki a gyakorlatokat a csoportjával. Amennyiben kérdése van, itt talán megtalálja a hiányzó választ. Ha olyan környezetet teremt a gyerekek számára, amely tiszteletben tartja és támogatja a gyerekek emberi jogait, akkor a részt vevő gyerekek egészen biztosan tanulnak valamit az emberi jogokról!

Az iskolai tantervben használatos óravázlatoktól eltérően a *Kiskompasz* rugalmasan alkalmazható a lehető legszélesebb körben, minden olyan helyzetben használhatjuk, amelyben a gyerekek az emberi jogokról tanulhatnak: a nyári táboroktól és az iskolán kívüli programoktól kezdve az ifjúsági csoportokon és a tanulmányi kirándulásokon keresztül a formális iskolai tanórákig egyaránt. Jóllehet sok *Kiskompasz*-gyakorlat igényel némi előkészítést, mégis szinte bárhol és bármikor elvégezhetők. Megtalálni a megfelelő pillanatot, amikor a gyerekek a legfogékonyabbak az emberi jogok tanulására – ilyen alkalom lehet egy, a csoporton belül kialakult konfliktus, vagy a csoport ünnepi hangulata – ez a csoportsegítés, vagyis az Ön művészetének titka!

Ebben a fejezetben az alábbi témaköröket dolgozzuk fel:

- A *Kiskompasz* célja
- Tapasztalati tanulás
- Csoportsegítés
- Tanulási típusok és stílusok
- A gyerekek fejlődési szakaszai
- A *Kiskompasz*-gyakorlatok felépítése
- Az *Egyezmény a gyermek fejlődési jogairól* – mint kiindulási alap
- A gyakorlatok kiválasztása
- A gyakorlatok alkalmazása
- Javaslatok a részvétel elősegítésére
- Ötletek a csoportsegítéshez
- Az emberi jogi nevelés a gyakorlatban

Az emberi jogi nevelésről részletesebben olvashat a II. fejezet, 1. részében a 25. oldalon.

A Kiskompasz célja

A *Kiskompasz* célja a gyerekek azon ismereteinek, készségeinek-képességeinek, értékeinek és attitűdjeinek fejlesztése, amelyekre szükségük van ahhoz, hogy részt tudjanak venni a társadalom életében, és hogy ismerjék és meg tudják védeni saját jogait és mások jogait egyaránt. Ezáltal a gyerekek aktívan hozzá tudnak járulni az emberi jogok kultúrájának építéséhez.

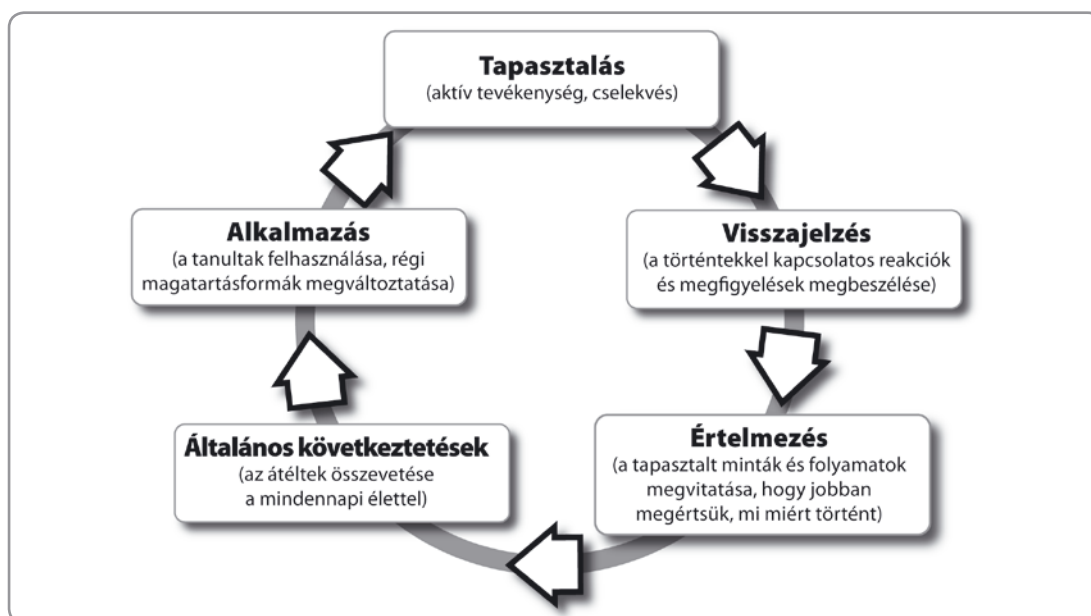
Ennek érdekében a *Kiskompasz* gyakorlatai

- a gyerekek meglévő tudásából kiindulva lehetővé teszik új elképzelések és perspektívák felfedezését;
- a beszélgetésekben való aktív részvételre bátorítják a gyerekeket, hogy a lehető legtöbbet tanuljanak egymástól;
- arra ösztönzik és készítik fel a gyerekeket, hogy a tanultakat ültessék át a mindennapokba: egyszerű, de értelmes és megfelelő lépéseket tudjanak tenni az igazságosság, az egyenlőség és az emberi jogok érdekében;
- tükrözik az **Egyezmény a gyermek jogairól** alapvető értékeit, és erősítik az emberi jogok kultúráját a gyerekek körében.

A kommunikációhoz, a kritikai gondolkodáshoz, az érdekképviselőhöz, a felelősségvállaláshoz, a toleranciához és a mások tiszteletéhez kapcsolódó attitűdök és értékek könyvből nem taníthatók – ezeket tapasztalati úton kell elsajátítani. Ezért a *Kiskompaszban* található gyakorlatok segítik az együttműködést, a részvételt és az aktív tanulást, egyszerre kívánnak hatni a gyerekek értelmére, érzelmeire és készségeire is. Csak az a gyerek fog személyes felelősséget vállalni mások emberi jogainak védelméért, aki empátiát érez a többi emberi lény iránt, és aki megértette, hogy az emberi jogok alapvető emberi szükségletekből erednek.

Tapasztalati tanulás

Hogyan alakíthatjuk ki ezt a megértést és empátiát a gyerekekben? Az emberi jogi nevelés célja, hogy változást idézzon elő az egyén és a társadalom szintjén egyaránt. Ahhoz, hogy ez a változás megtörténjen, a *Kiskompasz* gyakorlatai egy öt szakaszból álló tanulási cikluson alapulnak.

Jóllehet ezek a szakaszok nem mindig észlelhetők, vagy esetleg nem ebben a sorrendben követik egymást, minden Kiskompassz-gyakorlat magában foglalja őket.

A tapasztalati tanulás módszere lehetővé teszi, hogy a gyerekek biztonságos környezetben fejlesszék és alakítsák tudásukat, készségeiket, képességeiket, attitűdjeiket és értékeiket, ami egyszerre izgalmas és szórakoztató is. A tapasztalati tanulás értéknek tekinti a gyerekek saját tapasztalatait, és arra bátorítja őket, hogy vállaljanak felelősséget a saját tanulásukért, ezáltal javítja a részvételt, növeli az önbizalmat és az önállóságot. A ciklus minden egyes szakasza épít a gyerekek valóságos élményeire, ugyanakkor arra készíti őket, hogy megfogalmazzák, megvizsgálják, értelmezzék és megkérdőjelezzék a tapasztalataikat, és ezekből következtetéseket vonjanak le.

Tapasztalás

Az első szakasznak nem az a célja, hogy a gyerekek „helyes válaszokat” találjanak, hanem az, hogy segítsen nekik megfogalmazni a saját véleményüket, elképzeléseiket és érzéseiket. A legtöbb esetben ezek a válaszok inkább a gyerekek korábbi tapasztalataiból és nem az iskolában tanultakból származnak. Például a *Hol volt, hol nem volt...* című gyakorlat (115. o.) során a gyerekek úgy találkoznak a nemi sztereotípiákkal, hogy egy jól ismert történetet olyan változatban hallgatnak végig, amelyben a nemi szerepek felcserélődtek. A *Leszel velem egy sátorban?* című gyakorlatban (145. o.) a gyerekek a játszótársak kiválasztásának szokásos menetén keresztül szembesülnek saját előítéleteikkel.

Visszajelzés

A második szakasz arra ösztönzi a gyerekeket, hogy öntsék szavakba érzelmeiket és reakcióikat. A Kiskompassz-gyakorlatok *Feldolgozás és értékelés* szakaszában olyan kérdésekre válaszolnak a gyerekek, mint pl. „Hogy tetszett a gyakorlat?”, „Hogy érezted magad a gyakorlat közben?” vagy „Mi történt a játék során?”. Az ilyen nyitott kérdések olyan környezetet biztosítanak a különböző egyéni vélemények megfogalmazására, amelyben nincsenek elvárások, és nem ítélik senki.

A feldolgozás jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Ha nincs elég idő arra, hogy megbeszéljük a gyerekek tapasztalatait, és megvilágítsuk, mi köze van a gyakorlatnak az emberi jogokhoz, az egészből – a legjobb esetben is – nem lesz más, csak játék, szórakoztató időtöltés, ami hamar feledésbe merül. Legrosszabb esetben megerősítheti a negatív attitűdöket és sztereotípiákat, félrevezetheti vagy összezavarhatja a gyermekeket, sőt még fájdalmas érzéseket is kelthet, amelyeket aztán nem old fel, nem orvosol. Ha nincs idő az alapos feldolgozásra, inkább ne végezzük el a gyakorlatot.

Értelmezés

A harmadik szakaszban túllépünk a konkrét tapasztalatokon, és megértjük, miről is szól a gyakorlat. A *Gombóc Artúr* című gyakorlatban (108. o.) például az együttműködés fontosságát tapasztalhatják meg a gyerekek, de az azt követő beszélgetés során meg is fogalmazzák ezt a felfedezést. Az olyan kérdések, mint pl. „Átéltél-e már ehhez hasonlót az életedben?”, vagy „Ismersz ilyen embereket?”, segítenek a gyerekeknek megtalálni az összefüggéseket.

Általános következtetések

A negyedik szakaszban a gyakorlat során szerzett élményeket összekötjük a „valós élettel”, különös tekintettel arra, hogyan tapasztaljuk meg az emberi jogokat a mindennapokban. Például az olyan szimulációs játékot követően, mint a *Szembekötödsdi* (185. o.) vagy *A néma bemondó* (74. o.) a gyerekek megvitatják, miként korlátozható a testi fogyatékoság egy gyereket abban, hogy élni tudjon emberi jogaival. A harmadik és a negyedik szakasz különösen hatékonyan ösztönzi az önálló gondolkodást, és lehetőséget teremt az egymástól való tanulásra. A tanulás egyéni szinten zajlik, a gyerekek egészen eltérő

dolgokat tanulhatnak meg ugyanabból a gyakorlatból és beszélgetésből, és ezeket a különbségeket tiszteletben kell tartanunk.

Alkalmazás

Az ötödik szakaszban a gyerekek felfedezik, hogy ők maguk mit tehetnek az emberi jogi problémák megoldásáért. A cselekvés nemcsak logikus következménye a tanulási folyamatnak, hanem fontos eszköze annak is, hogy megerősítsük az újonnan szerzett tudást, készségeket-képességeket és attitűdöket, mivel ezek alapul szolgálhatnak majd a ciklus következő köréhez. A cselekvés kulcsszerepet játszik az aktív állampolgári szerep elsajátításában is: az egyének, így a gyerekek is, képesek változást előidézni. Például *A mi alkotmányunk* című gyakorlat (70. o.) során a csoport saját viselkedési kódexet dolgoz ki, amelyre a konfliktushelyzetek megoldásakor hivatkozni lehet, és amit – ha szükséges – demokratikus módon felül is bírálhatnak. *A Minden szavazat számít* című gyakorlat (157. o.) arra ösztönzi a gyerekeket, hogy csoporton belüli, közös döntéshozatalt segítő demokratikus módszereket keressenek.

A *Kiskompasz* gyakorlatai – a fejlesztők szándéka szerint – lekötik a gyerekeket és szórakoztatóak; ugyanakkor célirányosak is, és lehetőséget kínálnak a gyerekeknek arra, hogy a tanultakat saját társadalmi környezetükben is alkalmazzák. A legtöbb gyakorlathoz kapcsolódik egy *Javaslatok a cselekvésre* című rész. A cselekvés lehet egyéni, csupán a gyerek magánéletében jelentkező, például új hozzáállás kialakítása a testvérekkel kapcsolatban. De lehet kollektív cselekvés is, például új házirend készítése az osztályban, vagy módszerek a játszóterei konfliktusok kezelésére. Az internet új és kézenfekvő cselekvési lehetőségeket kínál a gyerekeknek a globális emberi jogi kérdések terén. Érdeemes megnézni különféle emberi jogi vagy környezetvédelemmel foglalkozó civil szervezet honlapját, hátha ott is találunk cselekvési ötleteket.

A gyerekek minden emberi jogi cselekvése – függetlenül annak jellegétől és szintjétől – mindig önkéntes módon és külső irányítás nélkül valósuljon meg. A csoportsegítő bátoríthatja és segítheti a gyerekeket abban, hogy megtalálják a céljaik eléréséhez legmegfelelőbb tevékenységeket. Az egészet mégis maguknak a gyerekeknek kell kezdeményezniük. Máskülönb a gyerekek nem azt tanulják meg, hogyan válnak aktív állampolgárokká, hanem azt, hogy hogyan kövessék egy irányító helyzetben lévő személy utasításait.

Még egy kis csoporton belül is nagy különbség lehet abban, hogy az egyes gyerekek milyen kedvvel és mennyire hajlandóak aktívan fellépni valamilyen ügyben. Az se valószínű, hogy mindenki, aki cselekedni szeretne, ugyanazt akarja csinálni. A csoportsegítő legyen a gyerekek segítségére abban, hogy különböző, a képességeiknek és az érdeklődésüknek megfelelő cselekvési lehetőségeket találjanak.

A csoportsegítőnek abban is döntő, ösztönző szerepe van, hogy a gyerekek elgondolkozzanak az élményeiken és összekössék az őket érintő problémákat az emberi jogokkal. Előfordulhat például, hogy a gyerekek azt szeretnék, hogy az iskolájuk legyen befogadóbb az újonnan érkező gyerekekkel szemben, de lehetséges, hogy a csoportsegítő segítsége nélkül nem képesek átlátni, hogyan kapcsolódik mindez a diszkrimináció tilalmának eszméjéhez.

Csoportsegítés

A *Kiskompasz* a csoportsegítő kifejezést használja mindazokra, akik a gyakorlatokat előkészítik, bemutatják és irányítják, és olyan környezetet teremtenek, amelyben a gyerekek képesek megtanulni, meg tapasztalni az emberi jogokat és kísérletezni velük. A csoportsegítő rendezi be a „színpadot”, vagyis ő teremti meg a szükséges kereteket: olyan körülményeket alakít ki, ahol az emberi jogokat tisztelet övezi, de ezen a színpadon a gyerekek a főszereplők. Ugyanakkor nincs egyetlen, meghatározott tökéletes környezet az emberi jogi nevelés számára. Azokból a helyzetekből is lehet tanulni, amikor a gye-

rekek megsértik egymás jogait. Minden gyakorlat sikere mégis alapvetően a csoportsegítő ügyességén, képességein és tapasztaltságán múlik.

Sok gyerekekkel foglalkozó ember számára ismeretlen lehet a csoportsegítői feladat, kihívást jelenthet számukra, sőt kényelmetlenül érezhetik magukat ebben a helyzetben. Természetesnek veszik hagyományos irányítói vagy tanári szerepüket. A legtöbb gyerek is ahhoz szokott, hogy a felnőttektől származó ismeretekre hagyatkozzon; ugyanakkor a gyerekek könnyebben elfogadják, hogy ők maguk felelősek a saját tanulásukért, mint a felnőttek azt, hogy lemondjanak tekintélyükről és vezető szerepükről. A csoportsegítés ennek ellenére nem nehéz, a legtöbb csoportsegítő fokozatosan, a gyakorlatban sajátítja el a szükséges készségeket, de ehhez feltétlenül meg kell érteniük, és el kell fogadniuk a gyerekek szükségleteiből kiinduló és a tapasztalatokon alapuló tanulási módszert.

A csoportsegítés nemcsak nézőpontváltást/szemléletváltást kíván, hanem nagyfokú tudatosságot is önmagunkkal kapcsolatban. A gyerekeket ugyanis nagyon erősen befolyásolja az életükben jelen lévő felnőttek viselkedése, tehát a csoportsegítőnek ügyelnie kell arra, hogy modellként szolgáljon a közvetítendő emberi jogi értékeket illetően. Teljesen felesleges például nemi sztereotípiákkal foglalkozó gyakorlatot végezni, ha a csoportsegítő viselkedése amúgy általában a nemi előítéletek jelenlétéről tanúskodik. Ezért a csoportsegítőknél fel és el kell ismerniük saját előítéleteiket, és lelkiismeretesen foglalkozniuk kell azokkal, főként, ha ez a csoportban lévő gyerekekkel szemben is jelen van.

KÉRDÉS: Minden embernek vannak előítéletei! Önnek milyen előítéletei vannak? Hatással lehetnek az Ön előítéletei azokra a gyerekekre, akikkel foglalkozik? Mit tud tenni annak érdekében, hogy leküzdje ezeket az előítéleteket?

Gondolkodási és tanulási típusok, stílusok

A gyerekek nagyon sokfélék. Ahhoz, hogy a csoportsegítő mindegyikük érdeklődését fel tudja kelteni és tehetségükre építeni tudjon, fontos a tanulási módok és stílusok ismerete – a sajátjáé is. Habár mindenki többféle tanulási stílust használ, minden embernek megvan a maga kedvelt vagy domináns stílusa.

Milyen az Ön gondolkodási és tanulási típusa?

- **A vizuális módon tanuló**k hajlamosak a világot képek formájában értelmezni a maguk számára. Olyan kifejezéseket használnak, mint: „Látom már...”.
- **Az auditív módon tanuló**k a hallott dolgokra emlékeznek a legjobban, és így fejezik ki magukat: „Igazán jól hangzik...”.
- **A kinezetikus (cselekvéses) módon tanuló**k hajlamosak az érzéseiken keresztül visszaemlékezni a dolgokra. Ezért főként így fogalmaznak: „Ez tetszik. Csináljuk...”.

Milyen az Ön kedvenc vagy meghatározó tanulási stílusa?

- **A tevékenykedők** legtöbbet az új élményekből, a problémákat és lehetőségeket felvető gyakorlatokból tanulnak. Szeretik a játékot, a csapatmunkát, a konkrét feladatokat és szerepjátékot. Nem szívlelik viszont a passzív tanulást, a magányos tevékenységeket, pl. az olvasást vagy az önálló kutatást, és nem kedvelik az olyan feladatokat, amelyekben figyelni kell a részletekre.

- **A töprengők** abból tanulnak a legtöbbet, ha a feladatot alaposan átgondolhatják. Szeretnek kutatni, átgondolni a történeteket és a tanultakat. Nem szeretnek a figyelem középpontjába kerülni, elégtelen adatok birtokában következtetéseket levonni, továbbá nem hajlandók túlságosan leegyszerűsíteni a dolgokat, vagy felületes munkát végezni.
- **A teoretisták, vagyis az elméleti emberek** abból tanulják a legtöbbet, ha az, amit tanulnak, valamilyen rendszerbe, modellbe, koncepcióba vagy elméletbe illeszkedik. Kedvelik a világos célú strukturált feladatokat, és amelyek során érdekes gondolatokkal és elképzelésekkel foglalkozhatnak. Általában kerülnek az olyan helyzeteket, amikor az érzelmeken van a hangsúly.
- **A pragmatisták, vagyis a gyakorlatias emberek** azokból a gyakorlatokból tanulják a legtöbbet, ahol a kérdéses téma világosan kapcsolódik egy valós problémához, és amik lehetővé teszik a tanultak alkalmazását. A földön járnak, nem kedvelik a valóságtól elrugaszkodott feladatokat.

KÉRDÉS: *Próbáljon visszaemlékezni kedvenc tanárára, egy Ön által kedvelt képzőre vagy csoportsegítőre!*

Hogyan segítette az illető kommunikációs stílusa az Ön tanulását?

Van-e összefüggés az adott személy kommunikációs stílusa és az Ön érzékelési módja és tanulási stílusa között?

Természetesen a legtöbb ember oly módon tanít és dolgozik csoportokkal, ami a legjobban illik a saját tanulási típusához, illetve stílusához. Ez Önre is igaz?

- *Milyen tanulókkal tudna a leghatékonyabban együtt dolgozni?*
- *Milyen tanulóknak lenne a legnehezebb Öntől tanulni?*
- *Hogyan kellene változtatni a kommunikációs stílusán ahhoz, hogy képes legyen több tanulót elérni?*

A gyakorlatban mindenki többféle érzékelési módra és tanulási stílusra támaszkodik. A csoportsegítőnek minden gyerekcsoport esetében sokféle tanulási szükségletet és stílust kell figyelembe vennie. A gyakorlatok kiválasztása során törekedni kell a különböző típusú gyakorlatok közötti egyensúlyra – a gyerekek tanulási stílusának és szükségleteinek megfelelően.

A tanulási típusok és stílusok közötti különbségek összefüggnek a gyakorlatok felépítésével, illetve azzal, hogy a gyerekek hogyan dolgozzák fel és értékelik azokat. Megfigyelhetjük, hogy ugyanannál a gyakorlatnál egyes gyerekek esetében aktívabb vagy kevésbé aktív részvételt tapasztalunk, és eltérő eredményekre jutunk. Vannak gyerekek, akik a többiekénél szívesebben válaszolnak a feldolgozó kérdésekre. De ne feledkezzünk meg arról, hogy a tanulási típusok és stílusok csak részben felelősek ezekért a különbségekért. Hiszen ugyanaz a gyerek teljesen eltérő módon reagálhat ugyanarra a gyakorlatra egy másik alkalommal, számtalan olyan okból, amely kívül áll a csoportsegítő hatáskörén! Minél inkább megismerjük a Kiskompasz-gyakorlatokat, annál jobban tudunk majd számolni ezekkel a különbségekkel.

A gyerekek fejlődési szakaszai

A *Kiskompaszban* található gyakorlatok a 6–13 év közötti gyerekekkel végzett munkához készültek, bár sokuk könnyen alkalmazható ennél fiatalabb vagy idősebb gyerekek esetében, sőt akár felnőttekkel is. A gyerekkor ideális időszak az emberi jogi nevelés bevezetésére, hiszen bár a gyerekek már szilárd értékekkel és attitűdökkel bírnak, még nagyon nyitottak az új perspektívák és tapasztalatok iránt. Az olyan értékek fejlesztése, mint a mások iránti tisztelet vagy a másság elfogadása, illetve az olyan készségek-képességek megerősítése, mint az empátia és a kritikai gondolkodás, éveket igényel. Soha nem lehet elég korán elkezdni!

Ugyanakkor a gyerekek még mindig nagyon függnék a felnőttek, különösképpen a családtagok, nevelők, tanárok útmutatásától és támogatásától, de a kortársak befolyása is jelentős. A *Kiskompasz* által közvetített emberi jogi értékek és attitűdök némelyike összeütközésbe kerülhet azokkal az értékekkel és attitűdökkel, amelyekkel a gyerekek életük más területein találkozhatnak. Ha a *Kiskompasz* céljait és módszereit megismertetjük a szülőkkel, a tanárokkal vagy az adott közösség vezetőivel, talán elkerülhetjük az ilyen konfliktusokat. A csoportsegítőnek nagyon oda kell figyelnie a gyerekekben önmagában, vagy a gyerek és környezete – az otthon, az iskola vagy más közösség – között esetlegesen kialakuló konfliktusokra. Akármilyen érett legyen is egy gyerek, semmiképpen ne kerüljön ilyen konfliktusok középpontjába.

Habár minden gyerek más és más, az alábbi lista megpróbálja összefoglalni az egyes korcsoportok legfőbb jellemzőit. A jó csoportsegítőnek ismernie kell a csoport fejlettségi szintjét, és oly módon kell megválasztania és/vagy adaptálnia a gyakorlatokat, hogy azok megfeleljenek a gyerekek testi, értelmi, érzelmi és szociális fejlettségének.

Bár nem lehet elég korán kezdeni, a gyakorlatok sikere és a gyermekek védelme érdekében ajánlott a gyakorlatokban jelzett életkori határokat megfontolni. A gyakorlatok szempontjából nem csak a gyerekek értelmi és érzelmi fejlettsége átgondolandó, de az is, hogy a résztvevők írás- és olvasáskészsége megfelel-e a gyakorlat kívánalmainak.

6–7 évesek:

Testi fejlődés

- élvezik a szabadtéri tevékenységeket, a rövid, de lendületes, gyors gyakorlatokat;
- kedvelik az egyszerű, manuális feladatokat, különösen, ha azok ügyességet igényelnek.

Értelmi és érzelmi fejlődés

- szeretnek beszélni, de csak rövid ideig képesek odafigyelni, és nehezükre esik másokat meghallgatni;
- nagyon kíváncsiak;
- legtöbbet a közvetlen érzékszervi tapasztalatokon keresztül tanulnak;
- nehézséget jelent számukra a döntéshozatal;
- ha tudnak is már írni, olvasni, ezek a készségek még nem elég fejlettek;
- nagyon jó a fantáziájuk, könnyen bekapcsolódnak a szerepjátékokba és fantáziajátékokba;
- szeretik a barátságáról és a szuperhősökről szóló történeteket;
- kedvelik a rajzfilmfigurákat.

Szociális fejlődés

- erős versenyszellem jellemzi őket;
- néha nehézséget jelent számukra az együttműködés.

8–10 évesek

Testi fejlődés

- látszólag végtelen testi energiával rendelkeznek.

Értelmi és érzelmi fejlődés

- szeretnek új dolgokat tanulni, de nem feltétlenül mélyednek el bennük;

- egyre jobban felismerik az emberek közötti különbségeket és egyenlőtlenségeket;
- élvezik a problémamegoldó feladatokat;
- élvezik a kérdezz-felelek játékokat;
- nagyon frusztrálja őket, ha a munkájuk nem felel meg saját elvárásaiknak.

Szociális fejlődés

- élvezik az önállóságot, de még támogatásra van szükségük;
- szeretnek társaikkal beszélgetni, vitatkozni;
- nagyon kritikusak tudnak lenni másokkal és önmagukkal szemben is;
- jobb az együttműködő-képességük;
- szeretnek valamilyen csoporthoz tartozni;
- kezdenek valódi hősöket, TV-sztárokat és sportolókat bálványozni a rajzfilmfigurák helyett.

11–13 évesek

Testi fejlődés

- a testi fejlődés felgyorsul, de ez a változás nagyon eltérő mértékű lehet a gyerekek körében, ami félénkséget és kényelmetlen érzéseket okozhat.

Értelemi és érzelmi fejlődés

- képesek elvontabb módon gondolkozni;
- szeretnek vitatkozni, érvelni;
- egyes játékokat már túl kiszámíthatónak és unalmasnak találják; a bonyolultabb feladatokat kedvelik, amelyek során egyedi stratégiát kell kialakítaniuk, vagy valamit létre kell hozniuk;
- törekszenek a tökéletességre abban, amit csinálnak;
- kezdik megérteni, hogy egy történetet vagy eseményt nem csak egy szemszögből lehet vizsgálni;
- növekvő érdeklődést mutatnak a társadalmi kérdések és az aktuális események iránt.

Szociális fejlődés

- egyre jobban érdekli őket szélesebb társadalmi és fizikai környezetük;
- szeretik próbára tenni a saját és mások határait;
- képesek ötvözni a játékoságot és a komolyságot;
- egyre jobban érdekli őket, milyennek látják őket mások;
- szívesen tanulnak példaképeiktől;
- szeretnek bonyolultabb csoportos játékokat kitalálni;
- szeretnek közös célokért együtt dolgozni;
- nagyon erősen befolyásolja őket kortársaik magatartása és véleménye.

A Kiskompasz-gyakorlatok felépítése

A *Kiskompaszban* található gyakorlatok – melyeket sokféle tanulási helyzetben, eltérő tanulási stílusú és fejlettségű gyerekeknél alkalmazhatunk – lehetővé teszik, hogy a tapasztalati tanulás révén ismertessük meg a gyerekeket az emberi jogokkal. A gyakorlatok gyakran egy elvont, képzeletbeli szituációval indulnak, amely a gyerekeket csoportszinten vonja be a játékba, azonban a feldolgozás és az értékelés során a tanulás személyesebb és egyénibb szinten történik. Sok szakértő a feldolgozást és értékelést tartja a gyakorlat legfontosabb részének. E nélkül a Kiskompasz-gyakorlat nem több mint egy egyszerű feladat vagy játék. Ha kihagyjuk a feldolgozást, nemcsak a tanulási lehetőséget szalasztjuk el, ennél sokkal fontosabb, hogy valódi károkat okozhatunk, megerősíthetjük a már meglévő sztereotípiákat, és a gyerekekben keletkező érzelmek feldolgozatlanul maradhatnak.

Az ilyenfajta nemformális képzés nagymértékben hat az érzelmekre, és bizonyos emberi jogi témák közvetlenül érinthetnek egyes gyerekeket, akik emiatt kínosan érezhetik magukat. A csoportsegítőnek nagyon oda kell figyelnie erre a veszélyre, amikor egy gyakorlatot kiválaszt vagy adaptál a csoportja számára.

A kézikönyv minden gyakorlatot egységesen mutat be, hogy ezzel is segítsen a csoportsegítőnek kiválasztani és levezetni a csoport igényeinek leginkább megfelelőit. A gyakorlat leírását a feldolgozáshoz használható kérdések, a csoportsegítésre és az adaptálásra vonatkozó javaslatok követik. Arra vonatkozóan is találunk konkrét javaslatokat, mit tehet a csoport a gyakorlat során tárgyalt emberi jogi kérdés megoldása érdekében.

<h2>A gyakorlat címe</h2> <p>Magyarázó alcím</p>	
Témakörök	A gyakorlat során feldolgozásra kerülő emberi jogi témák (a témakörök leírását lásd az V. fejezetben, a 227. oldaltól). A legtöbb gyakorlathoz a könyv három témakört ad meg, így a csoportsegítőnek lehetősége van arra, hogy a gyerekeket leginkább érintő vagy érdeklő témára helyezze a hangsúlyt. A témakörök a különböző emberi jogok közötti kapcsolatot, kölcsönös függést is érzékeltetik.
Nehézségi szint	A 3 fokozatú skála olyan tényezőkön alapul, mint a gyakorlathoz szükséges tudásszint vagy kompetenciák, a tanulási célok, a tárgyalt kérdés és a szabályok bonyolultsága, az időkeretek, a lehetséges veszélyek és a csoportdinamika. A magasabb nehézségi szintű gyakorlatok esetén a tanulási célkitűzések elérése nagyobb kihívást jelent. Ugyanakkor számos gyakorlat lehetővé teszi a nehézségi szint módosítását. A bonyolultabb gyakorlatok viszont általában dinamikusabbak, tartalmasabbak, ezért eredményesebbek.
Életkor	Az a korcsoport, amelynek a gyakorlat megfelel.
Szükséges idő	Az az előre kiszámított, átlagos időtartam, ami a gyakorlat levezetéséhez és feldolgozásához szükséges. A tényleges időtartam sok olyan körülménytől is függ, mint pl. a csoport létszáma vagy érettsége.
Csoportlétszám	A gyakorlat levezetéséhez ideálisnak tekintett csoportlétszám.
A gyakorlat típusa	A gyakorlat során végzett tevékenységek jellege (pl. szerepjáték, rajzolás, beszélgetés, társasjáték).
A gyakorlatról röviden	A gyakorlat menetének rövid összefoglalása.
Célok	A gyakorlattól várt eredmények az emberi jogokkal kapcsolatos ismeretek, készségek-képességek, attitűdök, illetve konkrét cselekvés és magatartás tekintetében.
Előkészítés	A gyakorlat megkezdése előtt elvégzendő előkészítő tevékenységek.

Szükséges eszközök	A gyakorlat levezetéséhez szükséges segédeszközök.
A gyakorlat menete	A gyakorlat megszervezésének és levezetésének menete lépésről lépésre.
Feldolgozás és értékelés	Kérdések, amelyek segítik a gyakorlat során tapasztalt átgondolását, a gondolatok kifejtését, az általános következtetések levonását és azok összekapcsolását az emberi jogokkal. A feldolgozás a gyakorlat legfontosabb része, ezért soha nem hagyjuk el!
Javaslatok a folytatáshoz	További csoporttevékenységek vagy más Kiskompasz-gyakorlatok, amelyeket érdemes folytatásként elvégezni.
Javaslatok a cselekvésre	Javaslatok a gyakorlat által felvetett problémák megválaszolására, megoldására.
Tanácsok a csoportsegítőnek	Javaslatok a gyakorlat továbbfejlesztésére és/vagy adaptálására, illetve a lehetséges problémák elkerülésére.
További információk	További hasznos információk a gyakorlathoz.
Segédletek	A gyakorlathoz szükséges segédanyagok (pl. szerepkártyák, szituációs kártyák, rajzok, térképek)

Az Egyezmény a gyermek jogairól – mint kiindulási alap

A *Kiskompaszban* található minden egyes gyakorlat – nyilvánvaló vagy kevésbé érzékelhető módon – kapcsolódik a Gyermekjogi Egyezményhez. Vannak olyan gyakorlatok, amelyeknek az a céljuk, hogy megismertessék a gyerekekkel ezt a dokumentumot: pl. *A nyuszik jogai* (77. o.), *Úton egy új világ felé* (209. o.) című gyakorlatok. Mások – az előbbiekre építve – arra irányulnak, hogy a gyerekek jobban ismerjék jogukat: pl. *Az emberi jogok naptára* (80. o.), *Sajtószemle* (177. o.), *Feltérképezzük a jogokat* (102. o.) című gyakorlatok. A magasabb szintű gyakorlatok egy részénél a gyerekeknek azt kell eldönteniük, mi tartozik az emberi jogaik közé és mi nem, illetve meg kell nevezniük az egyes jogokat: pl. *Táblás játékok* (188. o.) című gyakorlat.

Mivel a Gyermekjogi Egyezmény a *Kiskompasz* egyik sarokköve, elengedhetetlen, hogy a csoportsegítők maguk is jól ismerjék a dokumentumot, és el tudják magyarázni a gyerekeknek, hogy mi mit jelent. A *Kiskompaszban* az egyezmény gyermekbarát változata is megtalálható (Függelék, o.). Számos gyakorlathoz szükség van az egyezményre, ezért érdemes lehet tartós használatra alkalmas, laminált másolatokat készíteni belőle. Készíthetünk poszterméretű másolatot is, amit aztán kiakaszthatunk a falra, így könnyen hivatkozhatunk a dokumentumban foglaltakra.

A Gyermekjogi Egyezmény tartalmaz néhány olyan bonyolult fogalmat, amelyet minden bizonnyal el kell majd magyarázni a gyerekeknek:

Méltóság: a minden embert megillető egyenlőség és veleszületett méltóság az emberi jogok egyik alapfogalma. Könnyen lehet, hogy a gyerekeknek segítségre lesz szükségük a fogalom pontos meghatározásához.³¹

Diszkrimináció: A diszkriminációtól való mentesség az emberi jogok másik alapelve, amely minden fontosabb emberi jogi dokumentumban szerepel. A Gyermekjogi Egyezmény 2. cikke tiltja a bizonyos tulajdonságok szerinti megkülönböztetés minden formáját, melyek egy része nem feltétlenül világos a gyerekek számára.³² Ilyen például:

- rassz,
- nemzeti vagy társadalmi származás, vagyon (társadalmi vagy gazdasági helyzet),
- születés, akár házasságon belül, akár azon kívül.

³¹ A fogalom meghatározásához segítséget nyújthat az OBH gyermekbarát honlapján található definíció (www.gyermekjogok.obh.hu).

³² Érdemes kitérni a pozitív és a negatív diszkrimináció elhatárolására is.

Fejlődő képességek: Az 5. cikkben szereplő kifejezés arra utal, hogy ahogy a gyerek nő és egyre érettebbé válik, egyre inkább képes a felelősségvállalásra és az önálló döntéshozatalra, így a jogok gyakorlására is.

Menekült („új országba kell költöznöd, mert saját hazád nem biztonságos számodra”): A 22. cikk a menekültekre vonatkozik. A legtöbb gyerek (és sok felnőtt) nem tesz különbséget a bevándorló és a menekült között: az előbbi azért megy más országba, hogy új életet kezdjen, az utóbbi a veszélytől vagy az üldöztetéstől való indokolt félelem hatására hagyja el a hazáját. A bevándorlókkal ellentétben a legtöbb menekült szeretne visszatérni a hazájába, amint megszűnik a fenyegetettség, ezen kívül a menekülteknek joguk van ahhoz, hogy a menedéket nyújtó ország kormányának támogatását élvezzék. Mondjuk el azt is, hogy vannak olyan emberek, akik kénytelenek elhagyni otthonukat, de a saját országukon belül maradnak; őket belső menekülteknek nevezzük.

Az alábbi, a Gyermekjogi Egyezmény vagy a Kiskompasz-gyakorlatokhoz használt más nemzetközi egyezmények gyermekbarát változatában szereplő fogalmak jelentését és az emberi jogokhoz való kapcsolódását szintén érdemes megvitatni. Némelyik kifejezésnek több jelentése is lehet, és nem biztos, hogy a gyerekek mindet ismerik (pl. hogy erőszaknak számít nemcsak a testi, hanem a lelki erőszak, és nemcsak a már megvalósult bántás, hanem az azzal való fenyegetés is; hogy a fogyatékoság lehet testi, értelmi vagy pszichoszociális jellegű). Lehetséges, hogy más fogalmakat csak nagyjából értenek, és konkrét példák szükségesek a pontos megértésükhöz (pl. kizsákmányolás, kultúra, bántalmazás, elhanyagolás). Kérjük meg a gyerekeket, hogy a saját tapasztalataikból hozzanak példákat.

▪ állampolgárság	▪ kultúrák/hagyományok
▪ anyakönyvezés a születéskor	▪ Légy mindenütt jogalany!
▪ bántalmazás/rossz bánásmód/elhanyagolás	▪ magánélet
▪ egészségügyi ellátás	▪ média
▪ egyesülési jog	▪ megbecsülés és jó hírnév
▪ erőszak	▪ pornográfia
▪ fiatalkorúak igazságszolgáltatása	▪ prostitúció
▪ fogyatékoság	▪ rehabilitáció
▪ Gyakorold jogaidat!	▪ szabadságvesztés
▪ háborús övezet	▪ szakszervezetek
▪ hadviselés	▪ tápanyagokban gazdag ételek
▪ identitás	▪ társadalombiztosítás
▪ kizsákmányolás	▪ testi, érzelmi, szellemi, erkölcsi és szociális fejlődés
▪ kormány	▪ Vizsgáld felül a helyzetedet!

Amikor a csoport még csak ismerkedik a gyermekjogi egyezménnyel, nincs szükség ilyen részletességre. Azonban amikor a gyerekek már jobban ismerik az emberi jogokat, érdemes odafigyelni arra, hogy alaposabban megértsék az érintett fogalmakat, és az is fontos, hogy tisztázzuk az esetleges félreértéseket. Figyeljünk, mikor nyílik erre megfelelő alkalom.

A gyakorlatok kiválasztása

A csoportsegítőnek számtalan tényezőt kell mérlegelnie, amikor kiválasztja, melyik Kiskompasz-gyakorlatot fogja használni. A legfontosabb ilyen tényezők:

1. A gyerekek: A gyakorlatok kiválasztása előtt a csoportsegítőnek először meg kell ismernie a résztvevő gyerekeket.

- a. Milyen fejlettségi szinten állnak, milyen téma érdekli vagy érinti őket, milyen a tanulási stílusuk?
- b. Vannak-e konfliktusok vagy problémák a csoportban?
- c. Szembesülnek-e ezek a gyerekek valamilyen sajátos kérdéssel vagy problémával a közösségükön belül?
- d. Mennyire ismerik már a gyerekek az emberi jogokat? Némelyik Kiskompasz-gyakorlathoz például szükséges a Gyermekjogi Egyezmény előzetes ismerete.

Azonban nem kell várni a Kiskompasz-gyakorlatok használatával, amíg nem tudjuk a választ az összes említett kérdésre. Gyakran épp a gyakorlatok kipróbálása a legalkalmasabb módja annak, hogy megismerjük a csoportot!

2. Tanulási célkitűzések: Végezhetünk néhány gyakorlatot csupán azzal a céllal, hogy a gyerekek általában jobban ismerjék és értsek az emberi jogokat, vagy tisztán a szórakozás kedvéért, de fontos, hogy az esetek többségében a gyakorlatot valami konkrét, a gyerekeket érdeklő, illetve a csoport, a közösség vagy a világ életében problémaként felmerülő kérdéshez kapcsolódóan végezzük. A *Kiskompaszban* található gyakorlatok az alábbi emberi jogi témákat dolgozzák fel:

- a. állampolgárság
- b. béke és emberi biztonság
- c. család és alternatív gondoskodás
- d. demokrácia
- e. diszkrimináció
- f. egészség és jólét
- g. erőszak
- h. környezet
- i. média és internet
- j. nemek közötti egyenlőség
- k. oktatás és szabadidő
- l. részvétel
- m. szegénység és társadalmi kirekesztés

A *Kiskompasz* emberi jogi témaköreinek részletes ismertetése megtalálható az V. fejezetben (225. o.).

3. A tanulási folyamat: Ahhoz, hogy az elsajátított ismeretek, készségek-képességek, értékek és attitűdök megmaradjanak, nem elegendő egyetlen gyakorlatot elvégezni. Válasszunk olyan gyakorlatokat, amelyek – akár egy adott emberi jogi témakör, akár egy bizonyos kompetencia fejlesztése céljából – egymásra építhetők. Az ilyen gyakorlatsorozat egy hónapot, egy iskolai félévet vagy akár egy egész évet is igénybe vehet. Választhatunk az iskolai tananyag témaköreire illeszkedő gyakorlatokat, vagy olyanokat, amelyek a csoport vagy a közösség számára fontos kérdésekkel foglalkoznak.

Akárhogy is döntünk, törekedjünk a gyakorlattípusok közötti egyensúlyra, és tekintsük a gyerekek igényeit az elsődleges szempontnak. A módszertani változatosság nemcsak szórakoztatóbbá teszi a gyakorlatokat, de lehetővé teszi azt is, hogy a tanulási folyamatban a gyerekek érzékszerveire, érzelmeire és értelmére is támaszkodhassunk. Ennek érdekében a *Kiskompasz* a különböző technikák és módszerek széles választékát kínálja (pl. beszélgetés, vita, történetmesélés, szimuláció, drámajáték, táblás játék, művészeti tevékenységek, aktív csapatverseny).

További segítséget nyújthat a választásban a 62. oldalon található táblázat, amely minden egyes Kiskompasz-gyakorlatra vonatkozóan összefoglalja a szükséges információkat.

A gyakorlatok alkalmazása

Használjuk a *Kiskompaszt* szakácskönyvként. A jó szakácshoz hasonlóan a csoportsegítő is szabadon megváltoztathatja egy gyakorlat „hozzávalóit”, hogy az megfeleljen az adott feltételeknek, úgymint a rendelkezésre álló idő és segédeszközök, a csoport nagysága, kompetenciái és egyéb körülmények. A legtöbb gyakorlathoz adaptálási javaslatokat is találunk.

Tudni kell, hogy minden egyes csoportban rengeteg különféle tanulási stílusú és képességű gyerek van. Egyszerűbb, ha a csoportsegítő többféle tanulási módot biztosít a csoport számára, mint ha egy gyereknek kell alkalmazkodnia a csoportsegítő által választott egyedüli módszerhez. Például egy olyan valós problémákra épülő gyakorlat, mint amilyen a *Sajtószemle* (177. o.) című gyakorlat, örömet szerezhet a pragmatistának, de frusztrálhatja a teoretikust. Módosíthatjuk a gyakorlatot és erősíthetjük annak elméleti oldalát azáltal, ha a résztvevők azt is megvizsgálják, hogyan mutatják be ugyanazt a kérdést a különböző újságok. Sok gyakorlatot módosíthatunk aszerint, hogy milyen a csoport olvasási és íráskészsége. A csoportsegítő átvállalhatja akár az összes írásbeli tennivalót az olyan gyakorlatnál, mint pl. *A nyuszik jogai* (77. o.) vagy a *Ki van mögöttem?* (138. o.). Legyünk bátran kreatívak, és biztosítsunk a gyerekeknek többféle lehetőséget arra, hogy közölhessék mondanivalójukat. Például a csoportos beszélgetésen kívűl lehet rajzolni, pantomimezni, vagy újságcikket írni, vagy párokban megbeszélni – ki mit gondol.

A gyakorlatok körülmekintő kiválasztása és adaptálása abból a szempontból is nagyon fontos, hogy biztosíthassuk a speciális szükségletekkel rendelkező, pl. hajléktalan, bevándorló, menekült vagy gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyerekek bevonását és egyenlő részvételét. Próbáljuk elkerülni, hogy hangsúlyt kapjanak a gyerekek között jelen lévő, esetleg fájdalmas különbségek.

Figyeljünk oda a fogyatékossgal élő gyerekek igényeire és szükségleteire, és ne hozzuk őket olyan helyzetbe, hogy kénytelenek legyenek „beleegyezni” olyan gyakorlat elvégzésébe, amiben nem tudnak egyenlően részt venni. Ha tudjuk, hogy a csoportból valamelyik gyerek mozgás-, látás- vagy halláskorlátozott, vagy más testi fogyatékossgal rendelkezik, inkább a gyakorlatot igazítsuk a gyerekekhez, és ne tőle várjuk, hogy alkalmazkodjon a gyakorlathoz. Adaptálási javaslatok a fogyatékossgal élő gyerekekkel végzett munkához:

- Kerüljük a piros és zöld színek használatát a feladatok során. A színtévesztő gyerekeknek nehézséget jelenthet a két szín megkülönböztetése.
- A vak és gyengénlátó gyerekek számára a magyarázó szövegek és a segédletek legyenek Braille-írással is hozzáférhetőek.
- Úgy helyezzük el a mozgáskorlátozott gyerekeket, hogy maximálisan részt tudjanak venni a gyakorlatokban.
- Használjunk képeket és írott utasításokat a hallássérült gyerekek részvételének ösztönzésére.

Javaslatok a részvétel elősegítésére

A jó csoportsegítő el tudja érni, hogy minden gyerek, még a visszahúzódó és kevésbé érdeklődő is a legteljesebb mértékben részt vegyen a munkában. Íme néhány javaslat a részvétel fokozására:

- A kérdéseket többféleképpen is fogalmazzuk meg, (a gyerekek fejlettségi szintjéhez igazítva), hogy mindenki biztosan megértse azokat.
- Fejezzük ki magunkat világosan, használjunk olyan kifejezéseket, amiket a gyerekek is megértenek, kerüljük a szakszavakat.
- Tekintsük saját feladatunknak a kommunikáció hatékonyságának biztosítását (pl. inkább kérdezzük azt: „Érthetően fejeztem ki magam?”, mint hogy: „Megértettétek?”).

- Nyitott kérdéseket tegyünk fel, amelyekre nem lehet egyszerű igennel vagy nemmel válaszolni (pl. ne azt kérdezzük: „Tetszett a gyakorlat?”, hanem azt: „Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat során?”).
- Fektessük le a beszélgetés alapszabályait (pl. a résztvevők közbekiabálás helyett kézfeltartással jelezzék, ha szólni akarnak).
- Próbáljuk szóra bírni a csendes gyerekeket, kérjük meg őket, hogy osszák meg a többiekkel a tapasztalataikat, de soha ne erőltessük a dolgot.
- A csoportmunka során mindenkinek jusson szerep (pl. időmérő, kellékes, tudósító, írnok), hogy mindenki egyenlő mértékben részt tudjon venni a feladatban.
- Hangsúlyozzuk, hogy minden gyerek hozzá tud járulni valamivel a feladathoz.
- Időről időre foglaljuk össze a történeteket, vagy kérjük meg erre egy gyereket.
- Mielőtt belekezdénénk a gyakorlatba, magyarázzuk el érthetően, mi lesz a feladat, hogy a gyerekek tudják, mire számíthatnak.
- Kössük az aktuális gyakorlatot korábbi vagy a jövőben tervezett gyakorlatokhoz.
- Figyeljünk arra, hogy a gyakorlat során senki ne váljon nevetségessé, ne kerüljön kínos helyzetbe, és otthon se merüljenek fel kellemetlen utóhatások.
- Ha lehet, időnként kérjük más csoportsegítők közreműködését is, ez lehetővé teszi a gyerekek számára, hogy több csoportsegítővel is kapcsolatba kerüljenek, és különböző tanítási és tanulási stílusokat is megtapasztaljanak.
- Fogadjuk el, hogy egyetlen csoportsegítő sem képes mindent kézben tartani, illetve minden gyerekre egyszerre odafigyelni. Legyünk egyszerűen körültekintőek, és ne aggódjunk túl a dolgokat.

Ötletek a csoportsegítéshez

Minden csoportsegítőnek rendelkeznie kell olyan célirányosan használható, egyszerű technikákból és rövid gyakorlatokból álló eszköztárral, amire szükség esetén támaszkodhat. Az ilyen gyakorlatok nagyon hasznosak lehetnek, ha például szeretnénk kicsit felrázni, motiválni a csoportot, ha be akarjuk vonni a gyerekeket egy gyakorlatba, ha fel akarjuk kelteni a figyelmüket vagy az érdeklődésüket, ha oldanunk kell a feszültséget vagy az ellenállást, ha meg szeretnénk nyerni a bizalmukat, de szükségünk lehet a fagyos hangulatot megtörni képes úgynevezett jégtörőkre és szórakoztató, vidám feladatokra is!

Az alábbiakban lássunk néhány jól bevált technikát. Az interneten egész kincsestár található ilyen gyakorlatokból, többek között a Salto-Youth Support Centre honlapján: www.salto-youth.net.

Jégtörők, bemelegítő játékok

Cél: csoportépítés és az összetartozás érzésének kialakítása.

- **Csoportcsendélet:** Hozzanak a gyerekek otthonról valamit, ami különlegesen fontos a számukra. Minden gyerek szóban bemutatja a hozott tárgyat, majd elhelyezi a csoportkiállítás tárgyai között.
- **Én is!:**³³ Keressék meg a gyerekek azokat, akikkel valamilyen szempontból egyformák (pl. születési hónap, testvérek száma, zokni színe stb.). Ha a körülmények megfelelőek, kényesebb kérdéseket is felvethetünk (pl. vallás, nyelvismeret, bőrszín).
- **Székfoglaló játék:** Tegyük szorosan körbe a székeket, majd üljenek le a gyerekek. Álljunk a kör közepére, mutatkozzunk be és mondjunk el magunkról egy állítást. Amikor a mondat elhangzik, mindenkinek, akire szintén igaz ez az állítás, fel kell állnia és új helyet kell keresnie (pl. „X

³³ *All different – All equal, Education Pack* Európa Tanács, 2004, 122.o. Magyar nyelven lásd *Képzők Könyve, Mobilitás*, 2006, 124. oldal <http://www.mobilitas.hu/niida/informaciotar/publikaciok/172>

vagyok és balkezes”, „X vagyok, és van egy macskám” vagy „X vagyok, és nem szeretem a paradicsomot”). Közben mi magunk is próbáljunk meg leülni. Aki szék nélkül marad, a kör közepére áll, ugyanígy bemutatkozik, majd elmond magáról valamit. Addig folytassuk a játékot, amíg minden gyerek sorra kerül, és be tud mutatkozni.

- **Portrék:** A gyerekek alkossanak párokat, adjunk mindenkinek egy üres papírlapot és tollat. Mindenki gyorsan rajzolja le a párját, és tegyen fel neki néhány kérdést (pl. hogy hívják, mi a hobbija, van-e valami meglepő tulajdonsága stb.), a válaszokat a képen is jelenítsék meg. Csak rövid időt hagyjunk erre a feladatra, és mindenkit bízassunk arra, hogy minél nagyobb méretben készítse el a képet és a feliratokat. Aztán a gyerekek mutassák be egyenként az általuk készített portrét, és annak alapján a párjukat is. Könnyebb megtanulni a neveket, ha felrakjuk a képeket a falra, ahol mindenki látja őket.
- **Csapatmunka:** Osszuk a gyerekeket kisebb csapatokba, és adjunk nekik elegendő időt, hogy felfedezhessék, milyen közös tulajdonságaik vannak (pl. kultúra, megjelenés, egyéni ízlés, hobbi). A csapatok válasszanak maguknak a közös tulajdonságaik alapján egy nevet. Ezek után minden csapat mutakozzon be a többieknek, elmagyarázva, hogy miért ezt a nevet választották a csapattagok.

Frissítő játékok

Cél: a csoport felfrissítése vagy visszazökentése.

- **Csomók:** A gyerekek álljanak körbe és hunyják be a szemüket. Mindenki tegyen 1–2 lépést a többiek felé, óvatosan nyújtsa előre a kezét és fogja meg valaki másét. Segítsünk, hogy minden kéz kapcsolódjon valaki más kezével úgy, hogy a végén egy csomó alakuljon ki. Ezután nyissák ki a szemüket, és próbálják meg kibogozni a csomót anélkül, hogy elengednék egymás kezét.
- **Tűzijáték:** Alkossunk csapatokat, amelyek különböző tűzijátékfajták hangját és mozgását utánozzák. Az egyik csapat legyen rakéta, ami sistereg, majd felrobban. Egy másik csapat érzékeltesse tapssal a szikrák pattogását. Mások pedig utánozzák a pörgő tűzkereket. Tartsanak az egyes csapatok bemutatót, végül az egész csoport rendezzen egy nagy közös „tűzijátékot”.
- **Üljünk le!:** Álljanak a gyerekek szorosan körbe úgy, hogy a lábfejük összeérjen. Azután üljenek le a földre úgy, hogy a lábuk továbbra is összeérjen. Ha kulturális szempontból nincs akadálya, a gyerekek úgy is alkothatnak kört, hogy egymás mögé állnak, és megfogják az előttük lévő vállát. Így amikor leülnek, a mögöttük lévő gyerek térdére ülnek majd. Természetesen egyik változat sem alkalmas olyan csoportok számára, ahol mozgáskorlátozott gyerekek vannak.
- **Esőerdő:** Utánozzák a gyerekek különféle hangokkal és mozdulatokkal az esőerdőre jellemző zajokat (pl. a madarak vagy rovarok hangját, a levelek zörejét, a szél süvítését, az állatok kiáltását) ujjpattintgatással, csettintgetéssel, tapsolással, a combjuk vagy csípőjük paskolásával és állathangok utánzásával. Az eredmény olyan lesz, mint egy valóságos esőerdő.
- **Néma naptár:** A csoport tagjai álljanak sorba a születésnapjuk szerint. A feladatot úgy kell végrehajtaniuk, hogy közben nem szólalhatnak meg. Ugyanez eljátszható cipómérettel, vagy a tévé előtt (hetente) töltött órák számával, vagy bármilyen egyéb érdekes személyes adattal.
- **Vihar:** Jelöljük ki kisebb csapatokat, amelyek egy bizonyos viharhangot vagy mozdulatot ismételtetnek (pl. szél süvítése, eső, villám, ézengés). Halk esőcseppekkel elkezdődik a vihar, és aztán akár egy zenekart, vezényeljük a különböző csapatokat (pl. „És akkor villámlott!”, „És megdördült az ég!”) egészen a vihar elültéig.
- **Három kör:** Üljenek le a gyerekek körbe, és gondolatban válasszanak ki egy másik gyereket, anélkül, hogy bárkinek is elárulnák, kit választottak. Amikor a csoportsegítő azt kiáltja:

„Rajta!”, háromszor gyorsan meg kell kerülniük azt a gyereket, akit választottak. Az eredmény teljes káosz lesz, de nagyon vicces, ahogy egyszerre mindenki valaki más után rohan, miközben őutána is rohan valaki.

- **Be a mentőcsónakba!** Először mutassuk be, milyen is egy „mentőcsónak”: két gyerek megfogja egymás kezét, a karjaik által bezárt kör alkotja a csónakot, ebbe a körbe állnak az utasok. Aztán mindenki utazásra indul: a tenger kezdetben csendes, és mindenki élvezzi az utazást. Hirtelen sziklának ütközik a hajó. Mindenkinek találnia kell egy háromfős (vagy egy-, két- vagy négyfős stb.) mentőcsónakot. A gyerekek ekkor megpróbálnak „mentőcsónakokat” alkotni, illetve beszállni a csónakba úgy, hogy az utasok száma megfeleljen a mondottaknak. Általában akadnak olyanok, akik sajnos „elsüllyednek”. Ezután a gyerekek szálljanak vissza a hajóba, és folytassuk a történetet: „Most a hajó békésen folytatja útját, de hirtelen hurrikán tör ki. A hajó süllyedni kezd. Mindenki a kétfős mentőcsónakokba!” Folytassuk így még néhány „hajótörés” erejéig.

Értékelési és feldolgozási lehetőségek

Cél: egy nap vagy nagyobb szakasz lezárása.

- **Dobd ide!** A gyerekek körben dobálnak egy labdát. Mindenki, akinél éppen a labda van, mond egy olyan dolgot, amit az adott gyakorlatból tanult vagy hasznosítani tud.
- **Közös összefoglalás:** Tegyük fel egy összefoglaló kérdést (pl. „Mire fogtok leginkább emlékezni a mai gyakorlatból?” vagy „Milyen szó vagy mondat írja le legjobban a mai nappal kapcsolatos érzéseiteket?”), vagy hagyjunk nyitva egy kijelentést (pl. „Még mindig azon gondolkodom, hogy...”). A gyerekek sorban egymás után reagáljanak a kérdésekre vagy a felvetésekre.
- **Csoport-faliújság:** Készítsünk közös faliújságot, amelyhez a gyerekek egyenként hozzátesznek egy szót vagy képet, és elmondják, hogy az hogyan kapcsolódik ahhoz, amit pillanatnyilag éreznek, vagy amit tanultak, és ami számukra fontos.
- **Engedjük szabadon a békegalambot!** A csoportsegítő úgy tesz, mintha egy különlegesen értékes dolgot tartana a kezében (pl. egy madarat vagy egy csecsemőt), és minden gyerek mondjon ennek a különösen értékes dolognak valamit, mielőtt átnyújtja a soron következőnek. Miután ez a dolog mindenkihez eljutott, szorosabb körbe állnak, és közösen útjára engedik.

Konfliktusok kezelése

Cél: a csoport vagy az egyes gyerekek belső konfliktusainak megoldása.

Elkerülhetetlen, hogy az érzések és értékek összeütközésbe ne kerüljenek, amikor olyan témáról van szó, mint az emberi jogok. Kiváltképpen ha olyan nemformális tevékenységekben veszünk részt, mint a *Kiskompasz* gyakorlatai, amelyek szándékosan a gyerekek érzelmeire és értelmére hatnak. Az efféle, a gyerekek közötti vagy akár a gyerekekben magukban is kialakuló konfliktusok nem feltétlenül rosszak, és megfelelő segítséggel akár építő tapasztalattá is alakíthatók. A konfliktuskezelés az egyik legfontosabb készség az életben, amit a gyerekek elsajátíthatnak, és ahhoz is nélkülözhetetlen, hogy az őket körülvevő világban létrejöjjön az emberi jogok kultúrája. Íme, néhány ötlet:

- **Készüljünk fel a konfliktusra.** Az előkészítése során mérjük fel, hogy a gyakorlat milyen lehetséges konfliktusokat idézhet elő a csoportban vagy egyes gyerekekben. Gondoljuk át, nem érinti-e a téma, a szabályok vagy a szóhasználat érzékenyen valamelyiküket vagy akár az összes gyereket?
- **Ne provokáljunk konfliktust, de ha kialakul, ne térjünk ki előle.**

- **Ne higgyük, hogy a konfliktus kialakulása a mi hibánk vagy bárki másé.** A konfliktus az élet velejárója, kialakulása elkerülhetetlen minden csoportban. Segítsünk a gyerekeknek elfogadni ezt a tényt, és ne okoljunk senkit. A konfliktus megoldására összpontosítsunk, ne a bűnbak keresésére.
- **Ne hagyjuk figyelmen kívül a csoporton belül ébredt rossz érzéseket.** Jelezzük, hogy látjuk, hogyan éreznek, és segítsünk a gyerekeknek feldolgozni ezeket az érzelmeket.
- **Szánjunk sok időt a feldolgozásra és az értékelésre** minden egyes gyakorlat után, hogy a gyerekeknek legyen lehetőségük kifejezni az érzéseiket mind a gyakorlattal, mind egymással kapcsolatban. Talán ez a legjobb alkalom arra, hogy bemutassuk a konfliktuskezelés folyamatát.
- **Beszélgünk négy szemközt a gyerekekkel.** Egy gyerek érzései gyakran túl személyesek vagy fájdalmasak ahhoz, hogy a csoport előtt beszéljen róluk. Ha erre utaló jeleket látunk, teremtünk lehetőséget arra, hogy vele négy szemközt beszélhessünk arról, mi lehet az oka zaklattottságának. Mondjuk el neki, hogy bármikor készek vagyunk meghallgatni őt, ha szeretné megosztani velünk a problémáját.

A békére nevelésről bővebben olvashat az V. fejezet 235. oldalán és további forrásokat talál a 237. oldalon.

Az emberi jogi nevelés a gyakorlatban

Egyetlen gyerek sem képes az emberi jogokról olyan környezetben tanulni, amely nem tartja tiszteletben, és nem támogatja az emberi jogok kultúráját. A csoportsegítő a legjobban azzal járul hozzá ahhoz, hogy egy gyerek megértse az emberi jogokat, ha ilyen környezetet teremt.

Mutassuk be valós helyzetben, mit jelent a gyerek legfőbb érdekéről szóló alapelv. Például a gyerekek között elkerülhetetlenül fellépő konfliktusok kezelése során hangsúlyozzuk, hogy mindenkinek joga van a részvételhez és a véleményalkotáshoz, illetve mindenki felelős azért, hogy a csoportban harmonia uralkodjon, valamint, hogy a csoport minden tagja jól érezze magát ebben a közösségben. Vonjuk be a gyerekeket a konfliktusok aktív megoldásába.

A munkánkban mindenkor érvényesüljön az egyenlő bánásmód elve, hiszen szeretnénk, ha ezt a gyerekek is magukévá tennék. Ne felejtjük el, hogy legjobb szándékaink ellenére is tükrözzük a saját kultúránkban gyökerező előítéleteket. Ezek az előítéletek és sztereotípiák különösen erősek a nemek közötti egyelőség terén. Kutatások bizonyítják, hogy a tanárok – anélkül, hogy tudomásuk lenne róla – akaratlanul is több figyelmet fordítanak a fiúkra, és jobban biztatják őket, mint a lányokat. Nagyon figyeljünk arra, hogy a lányok egyenlő mértékben vegyenek részt az egész gyakorlatban. Ha szükséges, pozitív diszkriminációt is alkalmazhatunk.

A *Kiskompasz* csak annyira tud eredményes lenni az emberi jogok előmozdításában, amennyire Ön, a csoportsegítő ezt lehetővé teszi!

A gyakorlatok listája

		NEHÉZSÉGI SZINT														
		Általános emberi jogok	Állampolgárság	Béke és emberi biztonság	Család és alternatív gondoskodás	Demokrácia	Diszkrimináció	Egészség és jólét	Erőszak	Környezet	Media és internet	Nemek közötti egyenlőség	Oktatás és szabadidő	Részvétel	Szegénység és társadalmi kirekesztés	OLDAL
1. A fiúk nem sírnak!	2	✓				✓					✓					63
2. A legfontosabb, de kinek?	3	✓														66
3. A mi alkotmányunk	3		✓		✓								✓			70
4. A néma bemondó	2					✓	✓						✓			74
5. A nyuszik jogai	1	✓														77
6. Az emberi jogok naptára	2	✓														80
7. Csak nézel, vagy csinálsz is valamit?	2			✓				✓								85
8. Csináljunk reklámot az emberi jogoknak!	3	✓								✓						88
9. Egy család vagyunk	2				✓		✓				✓					91
10. Erőszak az iskolában, és azon kívül	2						✓		✓							93
11. Fájdalmas szavak	2						✓		✓			✓				98
12. Feltérképezzük a jogokat	2-3	✓														102
13. Foglald el a várat!	2			✓												105
14. Gombóc Artúr	2			✓											✓	108
15. Harc a narancsért	1			✓												113
16. Hol volt, hol nem volt ...	2					✓	✓				✓					115
17. Hová állsz?	1	✓											✓			120
18. Játsszunk bábszínházat!	2	✓														123
19. Kedves Naplóm!	2						✓	✓							✓	126
20. Képjátékok	2	✓					✓			✓						131
21. Ki döntsön?	2				✓								✓			134
22. Ki van mögöttem?	2	✓					✓			✓						138
23. Kiszeraméra	1	✓					✓									141
24. Leszel velem egy sátorban?	2-3	✓					✓									145
25. Mi lenne, ha...	3	✓										✓		✓		149
26. Milyen szép a világ!	1						✓		✓						✓	154
27. Minden szavazat számít	3	✓				✓										157
28. Modern tündérmese	2						✓					✓				163
29. Riadó!	2	✓														168
30. Riporter kerestetik!	2							✓	✓				✓			173
31. Sajtószemle	2	✓								✓						177
32. Széljáték jogokból	2	✓									✓					180
33. Szembekötődsi	1						✓	✓					✓			185
34. Táblás játékok	2	✓														188
35. Tégy egy lépést előre!	2	✓					✓								✓	200
36. Testet öltött tudás	1						✓	✓								206
37. Úton egy új világ felé	1	✓														209
38. Való ez nekem?	2				✓		✓				✓					217
39. Van kiút! – Majd mi megmutatjuk!	1								✓							219
40. Vízcseppek	2	✓							✓							221

1. A fiúk nem sírnak!

A lányok viszont okosabbak...

Témakörök	általános emberi jogok, diszkrimináció, nemek közötti egyenlőség
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	90 perc
Csoportlétszám	8–20 fő
A gyakorlat típusa	beszélgetés, állásfoglalás, színpadi jelenet
A gyakorlatról röviden	A gyerekek provokatív állítások alapján jeleneteket találnak ki és adnak elő közösen.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A nemi sztereotípiák és a nemek közötti egyenlőség kérdésének megvitatása. • A tolerancia előmozdítása. • Annak bemutatása, hogyan vezetnek a sztereotípiák hátrányos megkülönböztetéshez.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Válasszunk három állítást a mellékelt listából vagy alkossunk újakat. • Készítsünk 4 táblát: Egyetértek – Nem tudom – Még gondolkodom rajta – Nem értek egyet • Helyezzük el őket a terem négy sarkában. • Írjunk további állításokat a jelenetekhez, és ezeket írjuk fel egy-egy cédulára.
Szükséges eszközök	• papírlap a táblákhoz és cédulák az állításokhoz

A gyakorlat menete

1. rész: Foglalj állást!

1. Magyarázzuk el a gyerekeknek a gyakorlat első részét:

- A terem négy részre osztottuk. Minden sarokban ki van téve egy tábla: Egyetértek – Nem tudom – Még gondolkodom rajta – Nem értek egyet
- Három különböző állítást fogunk felolvasni sorban egymás után. A gyerekek válasszanak maguknak sarkot aszerint, hogy mit gondolnak az elhangzott állításról: egyetértenek vele; nem értenek egyet vele; nincs véleményük róla; még időre van szükségük, hogy válaszolni tudjanak.
- Olvassuk fel az első állítást, és várjunk, amíg minden gyerek elfoglalja a helyét. Ekkor kérdezzük meg egy-két gyereket minden sarokból, hogy miért oda állt, ahová állt. Nyugodtan átmehetnek másik sarokba, ha a többiek véleménye hallatán megváltozott a véleményük. Ismételjük meg a folyamatot a másik két állítással is.

2. Hívjuk össze a gyerekeket, és beszéljük meg az eddigieket:

- Okozott-e meglepetést valami a gyakorlat során?
- Mit gondoltok, miért van az embereknek eltérő véleménye ezekről az állításokról?
- Előfordult-e, hogy egy másik gyerek hozzászólása alapján megváltoztattátok az álláspontotokat? Miért?
- Honnan tudhatjuk, melyik álláspont a „helyes”?

2. rész: Játssz el!

1. Osszuk a gyerekeket maximum ötfős csoportokba, és minden csoportnak adjunk egy állítást. Minden csoportnak tizenöt perce van, hogy elolvassa és megvitassa a kapott állítást, és összeállítson egy rövid, az állítással kapcsolatos üzenetet hordozó jelenetet (kis színdarabot).

2. A csoportok adják elő a jeleneteket. Minden előadás után kérdezzük meg a közönséget, hogy szerintük vajon mi volt az előadás üzenete. Majd kérdezzük meg az előadókat, hogy ők milyen üzenetet akartak közvetíteni.

Feldolgozás és értékelés

1. Beszéljessünk a nemi sztereotípiákról az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján:
 - a. Mi volt a közös az állításokban? Tudtok mondani más hasonló kijelentéseket?
 - b. Ebben a csoportban eltérő szabályok és elvárások vonatkoznak a fiúkra és a lányokra? És az osztályban vagy az iskolában? A családban? Van-e ennek értelme?
 - c. Eszetekbe jut-e más egyéb elképzelés arról, hogy milyennek kellene lenniük, vagy hogyan kellene viselkedniük a fiúknak vagy a lányoknak? Az ország más részein is léteznek hasonló elképzelések? És Európában? És a nagyvilágban?
 - d. Mi történik, ha egy fiú vagy lány nem ért egyet ezekkel az elképzelésekkel, és másmilyen akar lenni, vagy máshogy akar viselkedni? Ti voltatok már ilyen helyzetben? Hogy éreztétek magatokat? Mit tettetek?
 - e. Vajon a fiúkkal és a lányokkal szembeni elvárások, a gyerekekhez hasonlóan, a felnőtteket is érintik?
2. Kapcsoljuk össze a nemi sztereotípiákat a diszkrimináció problémájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Hogyan korlátozzák a lehetőségeinket ezek a – férfiakra és a nőkre vonatkozó – elképzelések? Tudtok példát mondani erre?
 - b. Milyen hatással vannak ezek a korlátozások az emberi jogainkra?
 - c. Mit tehetünk a jövőben azért, hogy a fiúk és a lányok szabadabban viselkedhessenek a saját elképzeléseik szerint, ne csak úgy, ahogy a többség azt elvárja tőlük?

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Való ez nekem?* (217. o.) és a *Hol volt, hol nem volt...* (115. o.) című gyakorlatok szintén a nemi sztereotípiákkal foglalkoznak.

Javaslatok a cselekvésre

Készítsünk a gyerekekkel saját viselkedési kódexet, ami – ahogy a neve is mutatja – magában foglalja, hogyan viselkedjenek egymással a csoport tagjai, és hogyan biztosítható a lányok és a fiúk közötti egyenlő bánásmód. Tegyük fel a falra, és hivatkozzunk rá, ha konfliktus alakul ki a csoporton belül.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Vigyázzunk, nehogy tovább erősítsük azokat a sztereotípiákat, amelyekkel ez a gyakorlat foglalkozik. Fontos, hogy tisztában legyünk saját, a nemi szerepekhez kapcsolódó előítéleteinkkel és sztereotípiáinkkal, és azzal, hogy csoportsegítőként hogyan világozhatjuk meg ezeket a gyerekeknek.
- Válasszunk olyan állításokat, amelyek rámutatnak, hogy a fizikai különbségek ellenére a lányokat és a fiúkat ugyanazok a jogok illetik meg. Olyan állításokat használjunk, amelyek eléggé provokatívak ahhoz, hogy felszínre hozzák a véleménykülönbségeket.
- Próbáljuk elkerülni, hogy a fiúk és a lányok egymás ellen forduljanak. A jelenetekhez – a csoporttól függően – alkothatunk csak fiú- és lánycsoportokat, vagy vegyes csoportokat.
- A szülők attitűdje nagyban befolyásolja a gyerekeit. Előfordulhat, hogy pozitív és negatív visszajelzések egyaránt érkeznek a szülőktől ezzel a gyakorlattal kapcsolatban.

Adaptálási lehetőségek

- Ha le akarjuk rövidíteni a gyakorlatot, elvégezhetjük vagy csak az első, vagy csak a második részt is, ahogy azt a csoport szempontjából jónak látjuk.
- Jelenetek helyett a gyerekek vizuális formában is kifejezhetik gondolataikat (pl. rajz, képregény, vagy esetleg újságkivágásokból készített kollázs formájában).

ÁLLÍTÁSOK (MINTA)

- A babázás csak lányoknak való.
- A fiúk nem sírnak.
- A fiúk nem hordanak szoknyát.
- Egy lány nem lehet főnök.
- Csak a fiúk szoktak focizni.
- A lányok gyengék, a fiúk erősek.
- A lányok az anyukájuknak segítenek, a fiúk pedig az apukájuknak.
- Jobb lánynak lenni, mint fiúnak.
- Ha baj van, elsőnek mindig a fiúkat hibáztatják.
- A fiúk káromkodhatnak, de a lányok nem.
- A lányok okosabbak a fiúknál.
- Azért tudnak győzni a lányok, mert csálnak.
- A fiúk verekedhetnek, de a lányok nem.
- A fiúk lustábbak a lányoknál.
- A lányok jobban tudnak hazudni, mint a fiúk.

2. A legfontosabb, de kinek?

Nem vagyunk egyformák!

Témakörök	általános emberi jogok
Nehézségi szint	3
Életkor	10–13 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	12–24 fő
A gyakorlat típusa	fontossági sorrend felállítása, konszenzusépítés, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek eldöntik, hogy a Gyermekjogi Egyezmény mely cikkeit törölnék, beszélgetnek arról, hogy milyen következményei lennének ennek, illetve arról, hogy a jogok kölcsönösen függenek egymástól.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A Gyermekjogi Egyezmény bemutatása. • A jogok egyetemességének, elidegeníthetlenségének és egymástól való kölcsönös függésének megértése.
Előkészítés	Készítsük el a gyermekjogi kártyákat.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • papír és tollak • flipchart és filcek • a létszámnak megfelelő számú gyermekjogi kártya

A gyakorlat menete

1. Kezdjük a gyakorlatot azzal, hogy megkérdezzük a gyerekeket, mi jut eszükbe arról a szóról, hogy „gyermekjogok”. Ennek segítségével ellenőrizhetjük, mit tud a csoport a Gyermekjogi Egyezményről. Másik lehetőség, hogy röviden áttekintjük, mit tanultak korábban a gyermekek jogairól. Ha a csoport még egyáltalán nem foglalkozott a gyermekjogokkal, kezdjük az Adaptálási lehetőségek részben ismertetett bevezető feladattal (lásd alább).
2. Osszuk a gyerekeket 2–4 fős csoportokba. Fontos, hogy maximum nyolc páros számú csoportunk legyen. Adjunk minden csoportnak két gyermekjogi kártyát, papírt és tollat. Mondjuk el, hogy mindegyik kártya a Gyermekjogi Egyezményben szereplő valamelyik jogot mutatja be. Olvassák fel a kártyákon szereplő cikkeket, és mondják meg, hogy szerintük melyik fontosabb a gyerekek számára. Ezt követően írják le, mi alapján döntöttek.
3. Szedjük össze a „kevésbé fontos” jogokat tartalmazó kártyákat. A csoportok fogják meg a kiválasztott kártyájukat, és csatlakozzanak egy másik csoporthoz. Ebben a nagyobb, 4–8 fős csoportban ismételjék meg az első lépésben leírt folyamatot, azaz döntsék el, melyik jog fontosabb a gyerekek számára a csoportok által korábban kiválasztott két jog közül. Írják le indokaikat.
4. Megint szedjük össze a „kevésbé fontos” jogokat tartalmazó kártyákat. Az összes „kidobott” jogot írjuk fel a tábla bal oldalára vagy egy nagy papírlapra, az oszlop vagy a lap tetejére írjuk fel: Kevésbé fontos jogok.
5. Amikor a csoportok meghozták végső döntésüket, valaki mindegyik csoportból olvassa fel azt a gyermekjogi kártyát, amelyet a legfontosabbnak találtak, és indokolja meg a döntést. Közben a kártyán szereplő jogot írjuk fel a tábla jobb oldalára vagy egy új papírlapra. Felülre írjuk fel: A mi jogaink. Ekkorra – az eredeti kiscsoportok létszámától függően – mindössze 2–4 jog marad.
6. Beszéljessünk arról, hogyan döntöttek a gyerekek:
 - a. Nehéz volt választani? Miért?
 - b. Mi alapján döntöttek úgy, hogy az egyik jog fontosabb a másikkal?

- c. A gyakorlat közben változott-e a véleményetek arról, hogy melyik jog a fontosabb?
- d. Egyetértetek azokkal az indokokkal, amelyekkel a többi csoport a döntéseit indokolta? Miért? Miért nem?
7. Osszuk ki találmányra a „kevésbé fontos” jogok kártyáit, és a gyerekek olvassák fel azokat. Beszéljük meg, mi történne, ha ezeket a jogokat megtagadnák tőlük.
- a. Válasszunk ki néhány „kevésbé fontos” jogot, és kérdezzük meg a gyerekeket, hogy mi történne velük ezek nélkül (pl. a családi élethez való jog; az örökbefogadáshoz és a családot helyettesítő gondoskodáshoz való jog; a szabadidőhöz, a játékhoz és a kulturális tevékenységekben való részvételhez fűződő jog).
- b. Hogyan befolyásolna titeket személy szerint, ha valóban elveszítenétek ezeket a „kevésbé fontos” jogokat?
- c. Milyen hatással lenne ezen „kevésbé fontos” jogok elvesztése a fontosnak ítélt jogokra?

Feldolgozás és értékelés

- Hívjuk fel a gyerekek figyelmét az egyetemesség alapelvére (azaz, hogy mindenkit minden jog megillet), majd beszéljük meg:
 - Miért fontos, hogy minden embert ugyanazok az emberi jogok illessenek meg?
- Megfoszthatnak-e bizonyos embereket az emberi jogaitól? Miért?
 - Beszéljünk arról, miért fontos, hogy az összes gyermekjog megillessen a gyerekeket. Nem muszáj olyan kifejezéseket használnunk, mint „elidegeníthetlenség” vagy „egymástól való kölcsönös függés”, viszont fontos, hogy a gyerekek megértsék, hogy mindenkinek minden emberi jogra szüksége van.
 - Magyarázzuk meg konkrét példák segítségével, mit jelent az, hogy az emberi jogok kölcsönösen összefüggnek egymással (pl. az oktatáshoz és az információhoz való jog; a családhoz való jog és a szülőktől való elválás tilalma).
- Mondjanak olyan példákat a gyerekek, amik megmagyarázzák, miért van szükség minden gyermekjogra.
 - Beszéljük meg, hogyan függ az egyes jogok fontosságának megítélése az egyéni szempontoktól és tapasztalatoktól (pl. „engem még sosem tartóztattak le” vagy „mindkét szülőmmel együtt élek”), miközben a Gyermekjogi Egyezmény a világon élő összes gyerek igényeire tekintettel jött létre.
 - Mondjanak a gyerekek olyan helyzeteket, amelyekben minden egyes „kevésbé fontos” jog létfontosságú lehet egy adott gyerek életben maradásához vagy jólétéhez.

Javaslatok a folytatáshoz

- A jogok és a felelősségek között keres összefüggést *A mi alkotmányunk* című gyakorlat (70. o.).
- A Gyermekjogi Egyezménnyel a *Táblás játékok* (188. o.) és *A nyuszik jogai* (77. o.) című gyakorlatok foglalkoznak még közvetlenül.
- Az *Úton egy új világ felé* című gyakorlatban (209. o.) a gyerekeknek szintén rangsorolniuk kell a jogokat.

Javaslatok a cselekvésre

- Mondjanak példákat a gyerekek a mindennapi életből, amikor élnek is azokkal a jogokkal, amelyekről a gyakorlat során beszélgettünk.
- Gyűjtsünk olyan, a gyermekjogokkal kapcsolatos történeteket, amelyekben megsértették vagy megvédték ezeket a jogokat. Főként olyan eseteket keressünk, amelyek ismeretlenek, idegenek lehetnek a csoport számára, mint például a gyermekmunka problémája.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Lehet, hogy a kisebb gyerekeknek egyes jogokról részletesebb magyarázatot kell adnunk.
- A csoportsegítőnek minden csoportdöntést kommentár nélkül kell elfogadnia. A döntésekkel kapcsolatos bármilyen ellenvetést a többi gyerekeknek kell megfogalmaznia.
- A gyerekeknek nem kell olyan jogi szakkifejezéseket használniuk, mint például „elidegeníthetetlen-ség” vagy „egymástól való kölcsönös függés” ahhoz, hogy megértsék a mögöttük rejlő tartalmat.
- Készüljünk fel alaposan, hogy a feldolgozás során konkrét példákkal is érzékeltetni tudjuk, hogy mi történik, ha az embereket megfosztják egy adott jogtól.
- Fontos, hogy a gyerekek megértsék: attól, hogy valami fontos, még nem biztos, hogy jogunk is van hozzá.

Adaptálási lehetőségek

Ehhez a gyakorlathoz fontos, hogy a csoport már rendelkezzen előzetes ismeretekkel a Gyermekjogi Egyezményre vonatkozóan. Ha a gyerekek még nem ismerik az Egyezményt, kezdjük a gyakorlatot a gyermekjogok bemutatásával. A gyermekjogi kártyákat készíttessük el a csoporttal, ehhez osszuk a gyerekeket párokba, és minden párnak adjuk oda a Gyermekjogi Egyezmény egy vagy két cikkének szövegét (gyermekbarát változatban), valamint keménypapírt és rajzeszközöket. Írják az egyes cikkeket külön kártyára, és illusztrálják egy-egy rajzzal. Ha a kártyák elkészültek, minden pár olvassa fel az általuk készített kártyákon szereplő jogokat, magyarázzák el, mit jelentenek, és mutassák meg a rajzaikat a csoportnak. Ezután térjünk rá a gyakorlat menete című rész 2. lépésére. Elképzelhető, hogy a csoportsegítőnek segítenie kell abban, hogy a gyerekek megértsék a cikkek értelmét.

SEGÉDLET: JOGKÁRTYÁK

Egyezmény a gyermek jogairól

28. cikk

Az oktatáshoz való jog

A gyermekeknek joguk van az oktatáshoz, amely elősegíti a személyiségük fejlődését és képességeik kiteljesítését, és amely tiszteltetben tartja az emberi jogokat és a kulturális és nemzeti értékeket. Az általános iskolának ingyenesnek kell lennie. Az iskolai fegyelmezés nem sértheti a gyermekek emberi méltóságát.

Egyezmény a gyermek jogairól

9. cikk

Elválasztás a szülőktől

A gyermeket nem szabad elszakítani a szüleitől, hacsak nem a saját érdekében történik ez (például ha a szülei bántalmazzák vagy nem törődnek vele). Ha a gyermek szülei külön élnek egymástól, a gyermeknek joga van ahhoz, hogy mindkettejükkel kapcsolatban maradjon, kivéve, ha ez árthat neki.

Egyezmény a gyermek jogairól

13. cikk

Az önkifejezés és a tájékozódás szabadsága

A gyerekeknek joguk van ahhoz, hogy a média révén információkat szerezzenek és megosszanak másokkal. A televízióknak, a rádióknak és az újságoknak érthető információkat kell nyújtaniuk a gyermekeknek, és tilos olyan tartalmakat közvetíteniük, amelyek sértőek vagy ártalmasak lehetnek a gyermekek, illetve mások számára.

Egyezmény a gyermek jogairól

20. és 21. cikk

Családot helyettesítő gondoskodás, Örökbefogadás

Az államnak kötelessége biztosítani, hogy azok a gyerekek, akiknek nincs családjuk, vagy akikről a családjuk nem tud gondoskodni, megfelelő gondoskodásban részesüljenek. Az államnak tiszteltetben kell tartania a gyermek vallási, kulturális és etnikai hátterét, valamint biztosítania kell, hogy kizárólag az illetékes hatóságok bonyolíthassák le az örökbefogadási eljárást.

SEGÉDLET: JOGKÁRTYÁK

Egyezmény a gyermek jogairól

14. cikk

Gondolati, lelkiismereti és vallásszabadság

A gyermeknek joga van ahhoz, hogy azt gondolja, amit akar, abban hiszzen, amiben akar, és hogy szabadon gyakorolja a vallását, mindaddig, amíg ezzel mások jogait nem sérti. A szülők feladata, hogy utat mutassanak neki ezekben a kérdésekben.

Egyezmény a gyermek jogairól

27. cikk

Megfelelő életszínvonal

A gyermek szülei felelősek azért, hogy megfelelő életkörülményeket biztosítsanak a gyermek fejlődéséhez. Az államnak olyan szolgáltatásokat kell nyújtania, amelyek segítik a szülőket ebben, különösen, ha mindketten dolgoznak.

Egyezmény a gyermek jogairól

18. cikk

A szülők közös felelőssége

A gyermek felnevelése elsődlegesen a szülők felelőssége. Mindkét szülőnek részt kell vennie a gyermek felnevelésében, és mindig azt kell szem előtt tartaniuk, hogy mi a legjobb a gyermek számára.

Egyezmény a gyermek jogairól

24. és 26. cikk

Egészségügyi ellátás és szolgáltatások, Szociális biztonság

A gyerekeknek joguk van a jó színvonalú egészségügyi ellátáshoz, a szociális szolgáltatásokhoz, a tiszta ivóvízhez, egészséges ételekhez és tiszta környezethez annak érdekében, hogy megőrizhessék egészségüket.

Egyezmény a gyermek jogairól

31. cikk

Szabadidő, játék és kultúra

Minden gyereknek joga van a pihenéshez és a játékhoz, és ahhoz, hogy szabadidős, kulturális és művészeti tevékenységekben vegyen részt.

Egyezmény a gyermek jogairól

40. cikk

A fiatalok igazságszolgáltatása

Azoknak a gyerekeknek, akik megszegték a törvényt, jogi segítséget kell kapniuk. Csak a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetése esetén ítélik őket szabadságvesztésre.

Egyezmény a gyermek jogairól

16. cikk

Magánélet, megbecsülés és jó hírnév

A gyermekeknek joguk van a magánéletükhöz. A törvénynek meg kell védenie őket, az életmódjukat, jó híruket, családjukat, otthonukat érintő bárminemű támadástól.

Egyezmény a gyermek jogairól

15. cikk

Az egyesülés és a békés gyülekezés szabadsága

A gyerekeknek joguk van találkozni másokkal, és ahhoz, hogy csoportokhoz vagy szervezetekhez csatlakozzanak, mindaddig, amíg ezzel mások jogait nem sértik.

Egyezmény a gyermek jogairól

7. cikk

Anyakönyvezés, név, állampolgárság és szülői gondoskodás

A gyermeknek joga van egy törvényesen bejegyzett névhez és állampolgársághoz. Ahhoz is joga van, hogy ismerje a szüleit, és hogy ők gondoskodjanak róla, amennyiben ez lehetséges.

Egyezmény a gyermek jogairól

3. cikk

A gyermek legfőbb érdeke

Minden gyerekeket érintő döntést és tettet az határozza meg, hogy a gyerekeknek mi a legjobb.

Egyezmény a gyermek jogairól

6. cikk

Jog az élethez és a fejlődéshez

Minden gyereknek joga van az élethez, a gondoskodáshoz és a fejlődéshez annak érdekében, hogy minél teljesebb életet élhessen a társadalomban.

Egyezmény a gyermek jogairól

12. cikk

A gyermek véleményének tiszteletben tartása

Ha a felnőttek olyan kérdésben döntenek, ami a gyerekeket is érinti, a gyerekeknek joguk van megmondani, szerintük mi történjen, és a véleményüket a felnőtteknek figyelembe kell venniük.

3. A mi alkotmányunk

Ki felel a jogaimért?

Témakörök	állampolgárság, demokrácia, részvétel
Nehézségi szint	3
Életkor	10–13 év
Szükséges idő	1. szakasz: 60–90 perc; 2. szakasz: 30–45 perc
Csoportlétszám	10–30 fő
A gyakorlat típusa	beszélgetés, konszenzusépítés, szabályalkotás
A gyakorlarról röviden	A gyerekek létrehozzák a csoport alkotmányát, amelyben meghatározzák a jogaikat és a felelősségeiket.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A jogok és a felelősségek közötti kapcsolat megértése. • A jogok és a felelősségek összekapcsolása a mindennapi életben. • A részvétel szerepe a jogok meghatározásában és védelmében. • Közös megegyezéssel kialakított szabályrendszer létrehozása a csoport számára.
Előkészítés	nem szükséges
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • ceruza és papír minden résztvevőnek • flipchart és vastag filctollak • opcionális: A Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változatának másolata

A gyakorlat menete

Első szakasz

- Nézzük meg, milyen tapasztalatokkal rendelkeznek a gyerekek a szabályokról és a felelősségekről, és mit értenek meg belőlük. Kezdjük néhány olyan korlátozással, amiket már értenek. Kérjük meg őket, hogy egészítsék ki a következő mondatot: „Nincs jogom ____, mert...” (pl. Nincs jogom megütni másokat, amikor dühös vagyok, mert .../Nincs jogom igazságtalanul bántani másokkal...). Írjuk össze ezeket, majd a gyerekek fogalmazzák meg a negatív kijelentéseket pozitív állítás formájában (pl. Jogom van hozzá, hogy ne üssenek meg./Jogom van hozzá, hogy ne bánjanak velem igazságtalanul.).
- Amikor a gyerekek megértették, hogyan lehet ilyen pozitív állításokat alkotni a jogokról, osszuk őket négy- vagy ötfős kiscsoportokra. Minden csoportnak adjunk papírt és vastag filctollakat, és ismer-tessük a teendőket:
 - Minden kiscsoport alkosson három-négy alapvető szabályt az egész csoport számára.
 - Kezdjük így a mondatot: „Mindenkinek joga van ...” (pl. Mindenkinek joga van a részvételhez.)
 - Csak akkor írják le ezeket a jogokat, ha a kiscsoporton belül mindenki elfogadja azokat.
 - Nem az a cél, hogy sok szabály legyen, hanem az, hogy mindenki egyetértsen azokkal.
- Hívjuk össze újra az egész csoportot, és a kiscsoportok olvassák fel a jogokat. Foglaljuk ezeket táblá-zatba az alábbiak szerint:
 - Először ismertessék, milyen jogokat határoztak meg a csoportok. A hasonlókat foglaljuk egybe, de kérjünk engedélyt a csoporttól, ha változtatunk a megfogalmazáson. Írjuk ezeket a tábla Jogok elnevezésű oszlopába.
 - Miután felírtunk egy jogot, kérdezzük meg, milyen felelősséget ró az egyes emberre az, hogy mindenki élvezhesse az adott jogot. Írjuk ezeket egyes szám első személyben a jogokról szóló állítások mellé, a Felelősségek oszlop megfelelő helyére, a következő módon: „Felelősségem, hogy...” vagy „Biztosítanom kell mindenkinek a jogot ahhoz, hogy ...”. (pl. Felelősségem, hogy senkinek a részvételét ne akadályozzam.)

ALKOTMÁNY	
JOGOK	FELELŐSSÉGEK
<p>Mindenkinek joga van ahhoz, hogy igazságosan bánjanak vele.</p> <p>Mindenkinek joga van ahhoz, hogy szabadon kifejezze a véleményét.</p>	<p>Felelősségem, hogy mindenkivel igazságosan bánjak.</p> <p>Mindenkinek biztosítanom kell a jogot ahhoz, hogy kifejtthesse a véleményét.</p>

- Miután minden említett jogot és felelősséget beírtunk a táblázatba, nézzék át a gyerekek az alkotmánytervezetüket.
 - Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy jobb, ha kevés, de jó szabályunk van, mintha sok, de nem igazán megfelelő. Szerepelnek-e olyan jogok vagy felelősségek a táblázatban, amiket össze lehetne vonni? Kihagyható-e bármelyik is?
 - Vannak-e olyan jogok és felelősségek, amiket még hozzá kellene tennünk?
- Amikor elkészült a jogok és felelősségek listája, döntsék el a gyerekek, hogy szeretnék-e a csoport alkotmányaként használni ezt a listát.
 - Hajlandók-e betartani ezeket a szabályokat, amiket ők maguk állítottak fel?
 - Ki gondoskodik arról, hogy mindenki betartsa az „alkotmányban” foglaltakat?
 - Mi történik, ha valaki nem tartja tiszteletben valamelyik jogot?
 - Szükség van-e arra, hogy a szabályok be nem tartásának következménye legyen? Miért?
 - Kik milyen módon, milyen többséggel, milyen indítványra változtathatják meg az „alkotmányt”?
- Miután a gyerekek megállapodtak az alkotmány végleges változatában, készítsünk egy új, letisztított másolatot, és tegyük ki a falra, valamilyen jól látható helyre. Mondjuk el, hogy ezentúl ezek a szabályok lesznek érvényesek a közös munka és játék során, a gyerekek és a felnőttek számára egyaránt.
- Zárjuk le a beszélgetést azzal, hogy hangsúlyozzuk, a szabályok és a felelősségek segítenek abban, hogy mindenki jogát tiszteletben tartva éljünk együtt. A szabályok védik a jogainkat (pl. a részvételhez, a véleménynyilvánításhoz, a tanuláshoz, a játékhoz való jogot, stb.), vigyáznak a biztonságunkra és az egészségünkre, és felelősséget is rónak ránk abban az értelemben, hogy tiszteletben kell tartanunk mások jogait.

Feldolgozás és értékelés

1. Mondják el a gyerekek, mit gondolnak erről a gyakorlatról.
 - a. Könnyű volt a kiscsoportoknak jogokat gyűjteni? Könnyű volt megfogalmazni a felelősségeket?
 - b. Könnyű volt csoportban együtt dolgozni? Milyen előnyei és a hátrányai vannak a közös munkának?
 - c. A javasolt jogok között voltak-e olyanok, amelyekkel nem mindenki értett egyet? Vajon miért?
 - d. Mi történt azokkal a javaslatokkal, amelyeket nem fogadott el mindenki? Volt-e olyan gyerek, aki megpróbálta meggyőzni a csoport többi tagját, hogy fogadják el a javaslatot? Voltak-e olyan javaslatok, amelyeket először elvetettek, aztán mégis megfontoltak?
 - e. Mit tudtak meg saját magukról a gyakorlat során? Mit tanultak a jogokról és a felelősségekről?
 - f. Megtudtak-e közben valamit a demokráciáról?
2. Az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján beszélgetünk arról, milyen célt szolgálnak a szabályok és a felelősségek. A válaszokat rögzítsük.
 - a. Milyen szabályok vannak az életünkben (pl. otthon, az iskolában, más helyeken)? Kik alakították ki ezeket a szabályokat?
 - b. Milyen felelősségeink vannak? Ki határozta meg, hogy ezek a mi felelősségeink?

- c. A felnőtteknek is vannak szabályaik és felelősségeik? Ezek honnan származnak?
 - d. Miért vonatkoznak mindenkire szabályok és felelősségek? Szükségünk van ezekre?
 - e. Mi történik, ha valaki nem tartja be ezeket a szabályokat? Kell hogy legyen következménye annak, ha valaki nem tartja be őket? Miért?
3. Beszéljünk a jogok és felelősségek érvényesítéséről az alábbihoz hasonló kérdések alapján:
- a. Most, hogy megállapodtak a jogokról és a felelősségekről, hogyan gondoskodnak arról, hogy mindenki betartsa őket?
 - b. Ki a felelős azért, hogy ellenőrizze, tiszteletben tartják-e a jogokat?
 - c. Legyen-e valamilyen következménye annak, ha valaki nem tartja be a szabályokat? Ki döntson a következményekről?

Második szakasz

1. Pár nappal vagy héttel a csoportalkotmány elkészítése után kérjük meg a gyerekeket, hogy fontolják meg újra a leírtakat. Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy a törvényekkel gyakran megesisik, hogy módosítják, érvénytelenítik (hatályon kívül helyezik) vagy kiegészítik őket.
 - a. Továbbra is egyetértenek az általuk meghatározott jogokkal és felelősségekkel?
 - b. Vannak olyan felelősségek, amelyeket nehezebb betartani, mint a többit? Miért?
 - c. Van-e olyan része az alkotmánynak, amit meg kellene változtatni? Kell-e valamit kivenni vagy hozzáadni?
2. Beszéljünk a szabályok és felelősségek érvényesítéséről az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján:
 - a. Vannak olyan jogok, amelyeket gyakrabban megsértenek, mint a többit? Miért?
 - b. Kinek a feladata felügyelni, hogy tiszteletben tartsák ezeket a jogokat?
 - c. Ki dönti el, hogy mi történjen akkor, ha valaki megsérti a csoport valamelyik szabályát?
 - d. Fontos, hogy a csoport közösen határozza meg, hogy mi legyen a következménye az esetleges szabálysértésnek?

Feldolgozás és értékelés

- Beszéljük meg, hogy mit jelent az, ha a csoportnak olyan szabályai vannak, amelyeket saját maga alakított ki. Hasonlítsuk össze ezt a folyamatot azzal, ahogyan a törvényhozás a demokráciákban zajlik.
 - Segít-e, ha a csoportunknak van alkotmánya?
 - Mi a jelentősége annak, hogy a csoport saját maga alakította ki a szabályait?

Javaslatok a folytatáshoz

- Jó lenne, ha minden gyerek megkapná a csoportalkotmány másolatát, amit meg is tarthat magának.
- Amikor konfliktusok alakulnak ki a csoporton belül, próbáljuk a csoportalkotmányt használni a megoldáshoz. Gyakran előfordul, hogy a valós életben felmerülő problémák döbbsentenek rá minket, hogy az alkotmányt meg kell változtatni.
- A második szakasz 2. pontjától úgy is folytathatjuk a munkát, hogy a gyerekek közösen meghatározzák, milyen következményekkel járjon a szabályok megsértése.
- Osszuk ki a gyerekeknek a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változatának (324. o.) példányait. Hasonlítsák össze a saját alkotmányukat a világ minden gyerekét megillető jogokat összefoglaló dokumentummal. Vannak olyan jogok és kapcsolódó felelősségek, amelyeket szeretnének beemelni a saját alkotmányukba?
- Ha nagyobb gyerekekkel dolgozunk, vitassuk meg, vajon miért van szükség arra, hogy külön egyezmény határozza meg a gyerekek jogait. Van különbség a gyerekek és a felnőttek emberi jogai között?

Segítsünk a gyerekeknek megérteni, milyen összefüggés van a felelőségek és a gyerekek „fejlődő képességei” között, amit a Gyermekjogi Egyezmény is említ.

- Felvezető vagy levezető feladatként jól kapcsolható mindehhez a *Minden szavazat számít* című gyakorlat (157. o.), ami a demokratikus döntéshozatal folyamatába avatja be a fiatalokat.

Javaslatok a cselekvésre

- A gyerekek derítsék ki, rendelkezik-e az iskola, egyesület vagy klub olyan házirenddel vagy szabállyal, ami védi a gyerekek jogait. Nézzenek utána annak is, hogy az rögzíti-e a felelőségeket is. Ha van ilyen házirend vagy szabályzat, kérjük meg a gyerekeket, hogy értékeljék azt:
 - Ki készítette őket?
 - Egyetértenek ezekkel a szabályokkal?
 - Meg lehet-e őket változtatni? Ha igen, hogyan?
 - Mi történik, ha az emberek nem tartják be ezeket a szabályokat?

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Elképzelhető, hogy nem mindenki ismeri az „alkotmány” szót és annak jelentését. Dönthetünk úgy, hogy nem használjuk ezt a kifejezést, és más nevet adunk a dokumentumnak, pl. „Jogaink és felelőségeink”. De azt is megtehetjük, hogy a gyakorlat előtt kicsit beszélgetünk az alkotmány fogalmáról az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - Van-e hazánknak alkotmánya?
 - Miről szól az alkotmány?
 - Ki írta? Mikor?
 - Ki ellenőrzi, hogy tiszteletben tartják-e vagy sem?
 - Mi történik, ha valaki nem követi az alkotmányban foglaltakat?
- Sok olyan gyerek van, aki nem igazán kedveli a szabályokat, és úgy érzi, csak arra jók, hogy korlátozzák szabadságát. Elképzelhető, hogy időt kell szánnunk arra, hogy megbeszéljük és példákon keresztül megmutassuk, miért van szükség szabályokra az együttéléshez.
- Előfordulhat, hogy a kisebb gyerekek nehezen tudnak különbséget tenni a mások iránti személyes felelősség (pl. megvárni, míg ránk kerül a sor; a másság tisztelete; az erőszak alkalmazásának elkerülése), és a felnőttek által rájuk rótt korlátozások vagy feladatok között (pl. fogmosás, ágyazás, órán való jelentkezés, házi feladat elkészítése). Segítsünk nekik!
- Hangsúlyozzuk, hogy az ember jogai, illetve szerepe/felelőségei összefüggnek egymással – akár gyerekről van szó, akár felnőttől. Ne feledkezzünk meg a szabályok érvényesítésének és tiszteletben tartásának felelősségéről sem.

Adaptálási lehetőségek

- Ha kisebb gyerekekkel foglalkozunk: Egyszerűsítsük le a gyakorlatot, próbáljuk minél konkrétan megközelíteni a kérdést:
 - A beszélgetés során összpontosítsunk a jogokra és a felelőségekre.
 - Ne menjünk bele a szabályok, azok érvényesítése, illetve az érvényesítés iránti felelősség részletes tárgyalásába.
- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk: Jobban elmélyedhetünk a jogok, a szabályok és a felelőségek közötti elvont kapcsolat feltárásában az alábbiakhoz hasonló kérdések megválaszolásával:
 - Mi a kapcsolat a jogok és a szabályok között?
 - Mi a különbség a szabályok és a felelőségek között?

4. A néma bemondó

Olvass a számról!

Témakörök	diszkrimináció, egészség és jólét, részvétel
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	45 perc
Csoportlétszám	6–21 gyerek
A gyakorlat típusa	szerepjáték, kitalálás játék
A gyakorlarról röviden	Valaki hang nélkül felolvassa a Gyermekjogi Egyezmény egy cikkét, a csoport többi tagja pedig megpróbálja a szájáról leolvasni, melyik cikkről lehet szó.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A hallássérült emberek problémáinak megértése. • A szájról olvasás nehézségeinek megértése, és a szájról olvasást megkönnyítő körülmények feltárása. • A Gyermekjogi Egyezmény cikkeinek áttekintése. • A pozitív diszkrimináció szükségességének megértése.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Készítsünk kártyákat, amiken a Gyermekjogi Egyezményből kiválasztott egy-egy cikk szerepel. Minden gyereknek jusson egy kártya, amelyen szerepel a cikk megnevezése, száma, valamint a cikk – a gyerekek számára érthető nyelven megfogalmazott – szövege. • Vágjunk ki papírdobozból egy tévéképernyőt szimbolizáló keretet, vagy ha van bábparavánunk, azt is használhatjuk. • Másoljuk le a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változatát annyi példányban, hogy minden résztvevőnek jusson belőle.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • a Gyermekjogi Egyezmény cikkeit tartalmazó kártyák • a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változata több példányban • valamilyen keret a bemondó számára • zsák vagy kosár, amibe a jogkártyákat tehetjük

A gyakorlat menete

1. Ehhez a gyakorlathoz szükség van egy írnokra, aki feljegyi a pontszámokat. Kérjünk egy önként jelentkezőt. A többi gyereket osszuk három- vagy négyfős csapatokba. Minden gyereknek adjunk egy példányt a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változatából. Tekintsük át együtt a Gyermekjogi Egyezményt, hogy mindenki tudja, miről szól ez a dokumentum.
2. Ismertessük a gyakorlat menetét:
 - a. Minden csapatból egy gyerek lesz a néma bemondó. Az írnok ad a bemondónak egy gyermekjogi kártyát. Ezután a néma bemondó a keret mögé áll, és felolvassa a kártyán szereplő cikket, úgy, hogy az ajkai ugyan mozognak, de hangot nem ad ki. Az adott cikk számával és megnevezésével kezdi, aztán megállás nélkül felolvassa az egész szöveget. A bemondó csapatába tartozó többi gyerek megpróbálja a bemondó szájmozgása alapján kitalálni, hogy vajon melyik cikket olvashatja.
 - b. Az írnok minden forduló után feljegyi a csapat pontszámát. A csapatok pontozása az alábbiak szerint történik:
 - c. Ha a csapat megértette a cikk számát, nevét és szövegét is, három pontot kap.
 - d. Ha a csapat eltalálja a cikk nevét vagy a benne foglalt jogot, egy pontot kap.

- e. Ha a csapat nem jön rá, melyik cikkről van szó, még mielőtt a bemondó befejezné az olvasást, nem kap pontot.
3. Kezdődhet a játék. Ha már minden csapat végzett egy-egy cikkel, hirdessük ki az első forduló eredményét. A legmagasabb pontszámot elért csapat kezdi a következő fordulót. Folytassuk, amíg minden gyerek sorra nem került, tehát volt már bemondó.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Hogyan éreztétek magatokat, miközben megpróbáltatok szájról olvasni? Nehéz volt? Izgalmas? Vicces? Vagy fárasztó?
 - b. Mikor volt könnyebb a szájról olvasás? Mikor volt nehezebb?
 - c. Mikor ti voltatok a néma bemondók, mit tettetek annak érdekében, hogy a többiek könnyebben megértsék azt, amit olvastok?
 - d. Voltak olyanok, akiket könnyebb volt megérteni, mint másokat?
 - e. Voltak olyan hangok vagy szavak, amiket könnyebb volt leolvasni a bemondó szájáról?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot a hallássérültség/siketség témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Bizonyos emberek mindig kénytelenek szájról olvasni. Kik ők?
 - b. Ismertek valakit, aki hallássérült?
 - c. A hangképzésnél a száj helyzete olyan, hogy szájról olvasáskor az üzenet megértéséhez szükséges információk kb. egyharmadát érzékeljük csupán. Mit gondoltok, milyen érzés volna, ha mindig szájról kellene olvasnotok? Fárasztó lenne? Vagy inkább vicces?
 - d. Tudnátok mondani olyan hétköznapi helyzetet, amely különösen nehéz lehet a hallássérültek számára?
3. Kapcsoljuk össze a hallássérültség/siketség kérdését az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Mire van szükségük a hallássérült embereknek ahhoz, hogy biztonságban és boldogan tudjanak élni, illetve dolgozni? Mire van szükségük ahhoz, hogy részt tudjanak venni a közösség életében?
 - b. Vannak-e különleges szükségleteik a hallássérült gyerekeknek? Mennyire elégülnek ki ezek az igények?
 - c. Milyen módon segítik a körülöttetek élők a hallássérült embereket? És a másfajta fogyatékos-sággal élőket?
 - d. Ti milyen módon tudtok vagy tudnátok segíteni a hallássérült embereknek?
 - e. A fogyatékos-sággal élő embereknek joguk van ahhoz, hogy a szükségleteik kielégüljenek? Miért?
 - f. A Gyermekegyezmény 23. cikkében egyértelműen le van fektetve, hogy a fogyatékos-sággal élő gyerekeknek joguk van az olyan különleges gondoskodáshoz, ami lehetővé teszi emberi jogaik érvényesülését. Hogyan nehezítheti meg egy fogyatékos-ság, hogy az adott gyerek emberi jogai érvényesüljenek? Milyen gondoskodásra, segítségre lehet szükségük?

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Szembekötösd* című gyakorlat (185. o.) a látássérült emberek speciális szükségleteivel foglalkozik.

Javaslatok a cselekvésre

- A gyerekek végezzenek felmérést az iskolában vagy valamilyen más közösségben arról, hogy milyen helyzetek lehetnek különösen nehezek a hallássérült gyerekek számára. Ezután vizsgálják meg azt a kérdést, hogy mit lehetne tenni a helyzet javítása érdekében.
- Mondjuk el, hogy léteznek valódi nyelvként elismert jelnyelvek. Ismertessük meg őket az országban használatos jelnyelvvvel.
- A résztvevők segíthetnek a siket gyerekek számára készülő anyagok, eszközök összeállításában, kitálálhatnak különböző vizuális megoldásokat a hangüzenetek helyettesítésére (pl. a verseny kezdetét jelezze zászló és ne hangjelzés), kereshetnek rajzfilmeket vagy képes történeteket, amiket felolvashatnak, miközben egy jeltolmács fordítja a szöveget. Vegyük fel a kapcsolatot valamilyen helyi hallássérült szervezettel, és kérdezzük meg őket, milyen más tevékenységet javasolnának a gyerekek számára.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Módosítsuk a játékot a gyerekek életkorának, olvasástudásának és az emberi jogokkal kapcsolatos korábbi ismereteinek megfelelően. Ha a gyerekek még nem tudnak elég jól olvasni, vagy ha korábban még nem foglalkoztak az emberi jogokkal, érdemes oly módon egyszerűsíteni a gyakorlatot, hogy a cikkeknek csak a megnevezését és nem a teljes szövegét olvastatjuk fel velük.
- Ha lehet, a pontszámokkal ne foglalkozzunk sokat, mert ez elvonhatja a gyerekek figyelmét a játék lényegéről. A forduló eredményét csak annak vége után hirdessük ki, a következő fordulót a legtöbb pontszámot elért csapat kezdi. Ha lehet, ne is összesítsük az egyes csapatok által elért pontokat, habár a gyerekek ragaszkodhatnak hozzá.
- Ha szükségesnek látjuk, a gyerekek a játék kezdete előtt gyakorolhatják a szájról olvasást. Mondják ki hang nélkül valamelyik társuk nevét, a többiek pedig találják ki, kinek a nevét mondhatta az illető.
- Az elején tisztázzuk, hogy szabad-e arcjátékkal és gesztusokkal segíteni. A kisebb gyerekeknek szükségük lehet ilyen plusz segítségre.

5. A nyuszik jogai

Jogunk van a boldogsághoz, a biztonsághoz és az egészséghöz!

Témakörök	általános emberi jogok
Nehézségi szint	1
Életkor	8–10 év
Szükséges idő	30 perc
Csoportlétszám	5–20 fő
A gyakorlat típusa	fantáziajáték, ötletelés, beszélgetés
A gyakorlatról röviden	A résztvevők elképzelik, milyen gondoskodásra van szüksége egy kisnyúlaknak, és ebből kiindulva megvitatják, milyen szükségletei vannak a gyerekeknek, és beszélgetnek az élethez és a fejlődéshez való jogról.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A Gyermekjogi Egyezmény bemutatása. • Annak felismerése, hogy a gyerekek ösztönösen tisztában vannak a gyermekjogokkal. • Az emberi szükségletek és az emberi jogok összekapcsolása.
Előkészítés	• Készítsünk egy táblázatot (lásd alább), és másoljuk le a Gyermekjogi Egyezményt.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • nagy ív papír és filcek • táblázat • a Gyermekjogi Egyezmény több példányban

A gyakorlat menete

1. A gyerekek képzeljék el, hogy van egy kisnyulak, akiről nekik kell gondoskodniuk. Adjanak nevet a nyuszinak. Gondolkozzanak el azon, mi mindenre van szüksége ennek az állatnak ahhoz, hogy boldog és egészséges legyen, és hogy biztonságban érezze magát. Kérdezzük meg: – Mire van szüksége a nyuszinak? Valószínűleg olyan dolgokat fognak mondani, mint kuckó, szalma, enivaló, víz, mozgás, figyelem, szeretet, esetleg egy másik nyúl, hogy ne legyen egyedül. Készítsünk egy táblázatot (lásd alább), és a bal oldali oszlop tetejére írjuk fel: NYUSZIK (vagy azt a nevet, amit a gyerekek adtak a nyulaknak), és írjuk alá a gyerekek által említett szükségleteket.
2. Ezután kérdezzük meg: – Ki a felelős azért, hogy a nyuszi mindent megkapjon, amire szüksége van? Írjuk fel a gyerekek válaszait. Valószínűleg saját magukat vagy a nyuszi mindenkorai tulajdonosát fogják felelősként megnevezni.
3. Emeljük ki azokat a dolgokat, amelyekre a nyuszinak valóban szüksége van az élethez és a fejlődéshez, mint például az enivaló, a víz vagy a kuckó. Ezután tegyünk fel az alábbihoz hasonló kérdéseket:
 - a. Ha a nyuszinak valóban szüksége van ezekre a dolgokra az életben maradáshoz, akkor joga is van hozzájuk?
 - b. Ki a felelős azért, hogy a nyuszi jogai érvényesüljenek?
4. Ezután írjuk a táblázat jobb felső sarkába, hogy GYEREKEK, és a csoport tagjai gondolják végig, mik azok a dolgok, amelyekre a gyerekeknek szükségük van ahhoz, hogy boldog és egészséges életet éljenek, és biztonságban érezzék magukat. Írjuk fel a gyerekek válaszait. Irányítsuk úgy a beszélgetést, hogy előkerüljenek olyan dolgok, mint az otthon, az étel, a víz, a család, a barátok, a játékok, az oktatás, a szeretet és a törődés.
5. Kérdezzük meg: – Ki a felelős azért, hogy a gyerekek megkapjanak mindent, ami a boldogságukhoz, a biztonságukhoz és az egészségükhöz szükséges? Ne felejtsek ki az alábbiakat: felnőttek, szülők, család vagy gondviselők.

Forrás: *DIY guide to improving your community – getting children and young people involved* (Csináld magad! – Kalausz a közösségfejlesztéshez – Hogyan vonjuk be a gyerekeket és a fiatalokat?), Save the Children across Scotland, 2005

6. Az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével kiszélesíthetjük a gyermekjogok értelmezését, és további szükségletekkel egészíthetjük ki a táblázatot:
 - a. Mire van szükségük a gyerekeknek ahhoz, hogy biztonságban legyenek, életben maradjanak, fejlődjenek, és részt vehessenek a közösség életében?
 - b. Ha a gyerekeknek szüksége van ezekre a dolgokra, akkor joguk is van hozzájuk?
 - c. Ki a felelős annak biztosításáért, hogy a gyerekek rendelkezzenek ezekkel a jogokkal?
7. Kérdezzük meg a csoportot, hogy hallottak-e már valaha a Gyermekjogi Egyezményről. Osszuk ki az egyezmény gyermekbarát változatának példányait, vagy tegyük ki a falra az egyezmény nagyméretű másolatát. Magyarazzuk el, hogy ez a dokumentum azokat a dolgokat rögzíti, amelyekhez a világon minden gyereknek joga van.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyerekek hasonlítsák össze a táblázatban szereplő listát a Gyermekjogi Egyezményben szereplő jogokkal. Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy az előbb ők is éppen a gyermekjogokat gyűjtötték össze. Tegyük fel az alábbihoz hasonló kérdéseket:
 - a. Milyen szükségleteket neveztetek meg, amelyek a Gyermekjogi Egyezményben is szerepelnek? Jelöljétek meg ezeket a listán egy csillaggal.
 - b. Mit gondoltok, miért tudtok ilyen sok jogot magatoktól is kitalálni?
2. Mutassunk rá, hogy a csoport az elejétől fogva tudta, hogy mire van szüksége a gyerekeknek az élethez és a fejlődéshez, anélkül, hogy ezt egy felnőttnek meg kellett volna mondania nekik. Tehát ők maguk a saját életük szakértői! Magyarazzuk el, hogy a Gyermekjogi Egyezmény feladata a gyermekjogok érvényesítése, védi a gyerekeket, biztosítja azt a jogukat, hogy megkapják a szükséges gondoskodást és ellátást, illetve rögzíti, hogy joguk van részt venni az őket körülvevő világ életében.

Javaslatok a folytatáshoz

- Ez a gyakorlat jól használható a gyermekjogok bemutatásához, és kiválóan érzékelteti, hogy a szükségletek és a jogok között szoros kapcsolat áll fenn. Közvetlenül előkészíti a terepet olyan egyéb, a gyerekek jogait tovább taglaló gyakorlatok számára, mint például a *Széljáték jogokból* (180. o.) című gyakorlat.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Mivel ehhez a gyakorlathoz nem szükséges, hogy a résztvevők már tudjanak olvasni, egészen kicsi gyerekekkel is végezhető. A jog fogalmát azonban meg kell határoznunk; magyarazzuk meg a szó jelentését pár egyszerű szóval. A Gyermekjogi Egyezményről ráérünk később is beszélni.
- A nyuszt bármely más állattal helyettesíthetjük.
- Alternatív feladat: Ha az adott csoportban megvalósítható, a gyakorlatot úgy is befejezhetjük, hogy minden résztvevő felolvas egy-egy cikket a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változatából.

Adaptálási lehetőség

Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk:

- Amikor a gyerekek listáját összehasonlítjuk a Gyermekjogi Egyezménnyel, az alábbi kérdések segítségével beszélgethetünk arról, milyen jogok maradtak ki:
 - Vannak olyan egyéb szükségletek és jogok a Gyermekjogi Egyezményben, amelyek nem szerepelnek a listákon?
 - Mit gondoltok, miért szerepelnek ezek a Gyermekjogi Egyezményben?
 - Mit gondoltok, esetekbe juthattak volna ezek a szükségletek és jogok is?

TÁBLÁZAT (MINTA)

NYUSZIK	GYEREKEK

6. Az emberi jogok naptára

Az év minden napja az emberi jogok napja!

Témakörök	általános emberi jogok
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	120 perc a naptár készítéséhez, utána havonta egy foglalkozás
Csoportlétszám	2–24 fő
A gyakorlat típusa	rajzolás, festés, kollázskészítés, az információk képi ábrázolása
A gyakorlatról röviden	Közös naptárkészítés a fontos emberi jogi dátumok megjelölésével.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Az emberi jogok sokoldalúságának bemutatása. • A különböző időegységek (pl. hónapok, hetek, napok) jelentésének megértése, és a jeles napok dátumának megismerése. • A tervezéshez szükséges képességek fejlesztése. • A képzelőerő és a kreativitás fejlesztése a jeles napok megünneplése kapcsán.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Készítsünk minden hónaphoz táblázatos naptárlapot, írjuk az oszlopok tetejére a hét napjait. (A segédletben található naptársablont is lemásolhatjuk.) • Készítsük el a <i>jeles napok</i> listáját, és másoljuk le minden csoportnak. • Készítsünk egy-egy SZÜLETÉSNAPO! feliratú kis kártyát a csoport minden tagja számára (a gyerekeknek és a felnőtteknek is).
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • 12 db A4-es naptárlap, ha lehet, laminálva vagy kartonra kasírozva • a <i>jeles napok</i> listája több példányban • tollak, vastag filctollak és színes ceruzák minden csoportnak • ragasztószalag, ragasztó vagy gyurmaragasztó • SZÜLETÉSNAPO! feliratú kártyák minden gyerek és csoportsegítő számára • opcionális: egyéb művészeti kellékek, egy kisebb naptár, a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változata több példányban

A gyakorlat menete

1. Mondjuk el a gyerekeknek, hogy naptárt fognak készíteni, ami emlékezteti majd őket a fontos napokra, különös tekintettel az emberi jogokkal kapcsolatos dátumokra.
2. Beszéljünk a gyerekekkel az emberi jogokról, és magyarázzuk el nekik (ha még nem tudnák), hogy vannak gyermekjogok is. Mondjanak a gyerekek példákat a gyermekek jogaira, és ha szükséges, magunk is hozunk példákat.
3. Kérdezzük meg a gyerekeket, hogy tudnak-e olyan jeles napról, ami a gyermekjogokhoz vagy az emberi jogokhoz köthető. Mondjanak egyéb különleges napokat, emléknapokat, ünnepnapokat, majd próbálják meg összekapcsolni ezeket a gyermekjogokkal, ill. az emberi jogokkal (pl. az egyházi ünnepek a szabad véleményalkotás jogához, a vallási és gondolati szabadsághoz köthetők; a nemzeti ünnepek az állampolgársághoz való joghoz, a kulturális ünnepek a kultúrához való joghoz kapcsolhatók). Írjuk össze ezeket. Bízassuk a gyerekeket, hogy legyenek kreatívak és keressenek olyan ünnepeket, amelyek az emberi jogokhoz köthetők. Bátorítsuk őket, hogy nyugodtan találgassanak. Ezután osszuk ki a jeles napok listáját. Egészítsük ki a beszélgetés során elhangzott egyéb ünnepnapokkal. Beszéljünk arról, hogyan lehetne megünnepleni ezeket úgy, hogy azzal megmutassuk, miért fontosak ezek az ünnepek az emberi jogok szempontjából.

Osszuk a gyerekeket négy csoportra, és jelöljük ki három-három hónapot, amelyen az egyes csoportok dolgozhatnak. Adjunk minden csoportnak három naptárlapot, rajzeszközöket, színes papírt és minden egyéb kelléket, amire a naptárkészítéshez szükség lehet.

Forrás: Az Európa Tanács *Kompasz – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez* című kiadványa alapján (Mobilitás, 2004), 303. o.

4. Ismertessük a teendőket:
 - a. Először írják be a dátumokat a naptárlapokra.
 - b. Ezután írják be az adott hónapban tartott ünnepek nevét a megfelelő helyre, majd díszítsék az adott nap(ok)hoz tartozó rovatokat úgy, hogy kiemelkedjenek a többi nap közül. A díszítés kapcsolódjon az ünnepnaphoz vagy az érintett emberi joghoz. Ha egy ünnep több napig tart, minden napját jelöljék be a naptárban. Az iskolai szüneteket is tüntessék fel.
 - c. Majd készítsenek minden fontos dátumhoz fedőlapot, amin ez áll: ÜNNEP, rögzítsék ezeket gyurmaragasztóval vagy ragasztószalaggal a megfelelő helyekre, hogy meglepetés legyen, ha meglátják, hogy mi áll alattuk.
5. Ha minden hónappal elkészültek a gyerekek, tegyék a naptárlapokat a padlóra vagy a falra, ahol mindenki láthatja őket. Mondjuk el, hogy néhány nagyon fontos ünnepnap kimaradt.
6. Adjunk minden gyereknek egy kis SZÜLETÉSNAP!-kártyát. A gyerekek keressék meg a saját születésnapjukat a naptárban, és írják a megfelelő helyre, hogy „... születésnapja”, majd takarják le a SZÜLETÉSNAP! feliratú kártyával (úgy, hogy az később levehető legyen). Ha ezzel is végeztek, kérdezzük meg őket, vajon hogyan kapcsolódnak a születésnapok az emberi jogokhoz, majd magyarázzuk el, hogy mindenkinek joga van az élethez és ahhoz, hogy legyen neve.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezhetjük:
 - a. Tetszett a gyakorlat?
 - b. Mit tanultatok a naptárról? És az emberi jogokról?
 - c. Melyik ünnepnapot várjátok? Miért?
2. Mutassunk rá, hogy bár ezeket a jeles napokat megünnepeljük, az emberi jogok a mindennapjainkban is jelen vannak. Kérdezzük meg a gyerekeket:
 - a. Melyek azok az emberi jogok, amelyekkel minden nap élsz? Milyen emberi jogaid érvényesülnek most, ebben a pillanatban?
 - b. Minden gyerek osztozik ezekben a jogokban? Minden gyereknek érvényesülnek ezek a jogai?
 - c. Mit tehetünk azért, hogy minden gyerek élvezhesse az őt megillető jogokat? Kinek a feladata ez?
3. Minden hónap elején lapozzunk egyet a naptárban.
 - a. Vegyük le a fedőlapokat, hogy lássuk, milyen események következnek.
 - b. Mondjuk el az egyes ünnepnapok jelentőségét, és kössük össze őket az emberi jogokkal.
 - c. Közösén tervezzük meg, hogyan ünnepeljük meg őket.

Javaslatok a folytatáshoz

Azon a héten, amikor valamilyen, emberi jogi szempontból különleges nap következik, végezzünk el egy olyan gyakorlatot a *Kiskompasz*ból, ami az adott ünnepnaphoz/világnaphoz kapcsolódó kérdésekkel foglalkozik. A 83. oldalon található tematikus táblázat segítségükre lehet a választásban.

Javaslatok a cselekvésre

- A gyerekek tervezzék meg, hogyan ünnepelik meg ezeket a jeles napokat, így a születésnapokat is.
- Elképzelhető, hogy a gyerekek bizonyos ünnepeket, mint pl. az emberi jogok napját vagy a gyermekjogi világnapot az egész közösséggel együtt akarják megünnepelni.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ne másoljuk le az egész listát, csak azokat a napokat hagyjuk benne, amelyek a csoport számára jelentőséggel bírnak, függetlenül attól, hogy a gyerekek esetleg még nem ismerik az összes ilyen jeles napot. A csillaggal jelölt napok különösen fontosak a gyermekjogok vagy az emberi jogok szempontjából.
- Járjuk körbe a csoportokat, miközben dolgoznak, hogy lássuk, biztosan minden gyerek érti-e, mi a jelentősége az adott ünnepnapnak, amellyel foglalkozik.
- Ha a nemzeti vagy helyi kulturális és vallási ünnepeket is fel akarjuk használni a gyakorlathoz, győződjünk meg róla, hogy minden olyan ünnepnapot számba vettünk, amit a csoport tagjai a családjuk vagy a közösségük körében megünnepelnek. Ha kétségeink vannak, kérjük meg a gyerekeket, hogy hozzanak otthonról listát.
- Alakítsunk ki egy csoportszertartást, amivel minden gyerek születésnapját egyformán ünnepeljük, amelynek révén minden születésnapos ugyanabban a megtiszteltetésben, megbecsülésben és kenyéztetésben részesül. A helyi szokásoktól függően a születésnapok helyett a gyerekek névnapját is megünnepelhetjük.
- Találjuk ki, hogyan tehetnénk minél előbbé és látványosabbá a naptárat. A gyerekek nyugodtan használhatnak az ünnephez illő szimbólumokat vagy idegen nyelvű ünnep-elnevezést, ha úgy látják jónak.

Adaptálási lehetőségek

- Ha kisebb gyerekekkel foglalkozunk:
 - Nyugodtan másolják ki a gyerekek a hónapok napjait egy másik naptárból. Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy nem minden hónap áll ugyanannyi napból, vannak 28, esetleg 29, 30 vagy 31 napos hónapok is, ezért van az, hogy a hónapok gyakran a hét más-más napján kezdődnek.
 - Használhatunk olyan naptárlapokat, amelyekben a napok már eleve szerepelnek, hogy nekik már csak a különleges dátumokat kelljen bejelölniük.
- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk:
 - Osszuk ki a Gyermekjogi Egyezmény és/vagy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata gyermekbarát változatának példányait, és kérjük meg őket, hogy próbálják összekötni a naptárban szereplő jeles napokat a dokumentumok egyes cikkeivel.

JAVASLAT A JELES NAPOK LISTÁJÁHOZ

január 1.	a béke világnapja
január 27.	a holokauszt nemzetközi emléknapja*
március 8.	nemzetközi nőnap
március 21.	az erdők világnapja
március 22.	a víz világnapja
április 7.	az egészség világnapja
április 22.	a Föld napja
május 1.	a munka ünnepe
május 8.	a Vöröskereszt és a Vörös Félhold napja
május 9.	Európa Nap
május 15.	a család nemzetközi napja
május utolsó vasárnapja	nemzetközi gyermeknap**
június első vasárnapja	Pedagógusnap***
június 5.	környezetvédelmi világnap
június 21.	a béke és az imádság világnapja
június harmadik. vasárnapja	apák napja
szeptember 8.	az írni-olvasni tudás világnapja
október 1.	a zene világnapja
október 16.	élelmezési világnap
október 24.	az ENSZ napja
november 9.	rasszizmus elleni világnap
november 16.	a tolerancia nemzetközi napja
november 20.	gyermekek világnapja
november 25.	nemzetközi nap a nők elleni erőszak megszüntetéséért
december 3.	a fogyatékossggal élők nemzetközi napja
december 10.	az emberi jogok napja

* A holokauszt-emléknap Magyarországon április 16.

** A gyermekeket a nemzetközi gyermeknapon (más országokban június 1-e) és november 20-án, a gyermekek világnapján is megünnepelik, ez utóbbi az ENSZ és az UNESCO által kijelölt világnap.

*** Ünneplik még a tanárok világnapját október 5-én.

7. Csak nézel, vagy csinálsz is valamit?

De mir tehernék?

Témakörök	béke és emberi biztonság, erőszak
Nehézségi szint	2
Életkor	7–13 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	4–24 fő
A gyakorlat típusa	történetmesélés, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek olyan esetekről mesélnek, amikor egy emberi jogi helyzetben áldozatok, bántalmazók, tétlen szemlélők vagy segítők voltak.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Annak felismerése, hogy mindenki találkozik erőszakkal az életben, mégpedig sokféle módon. • A mások tisztelete és védelme iránti felelősség hangsúlyozása. • Közös gondolkodás arról, hogy mit is jelent segítőnek lenni.
Előkészítés	Opcionális: készítsünk minden csoportnak másolatot az Erőszak az életben táblázatból.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • flipchart és filc, vagy tábla és kréta • opcionális: Erőszak az életben táblázat

A gyakorlat menete

1. Mondjuk el a gyerekeknek, hogy az erőszak és a bántalmazás – nemcsak a testi, hanem a szóbeli és az érzelmi is – az emberi jogok megsértését jelenti. Mondjanak példákat az erőszak és a bántalmazás különféle megnyilvánulásaira.
2. Osszuk a gyerekeket 3–4 fős csoportokra. Magyarazzuk el a gyakorlatot, és győződjünk meg róla, hogy mindenki világosan érti az alábbi kategóriákat.

a. Minden résztvevő mondjon példákat az erőszak és a bántalmazás alábbi eseteire:

- i. amikor látta, hogy valakit bántanak, vagy igazságtalanul bánnak vele, és nem segített senki;
- ii. amikor látta, hogy valakit bántanak, vagy igazságtalanul bánnak vele, és ő vagy egy másik ember segített;
- iii. amikor részt vett valaki bántalmazásában, vagy igazságtalanul bánt valakivel;
- iv. amikor bántották vagy igazságtalanul bántak vele.

Kérjük meg a gyerekeket, hogy minden egyes kategóriára mondjanak példákat. Nyugtassuk meg őket, hogy senki nem kap büntetést azért, amit itt elmond.

b. A csoportmunkához 15 perc áll rendelkezésre. Kezdjük azzal, hogy a gyerekek néhány másodpercig csendben ülnek, és közben végiggondolják, hogy mit fognak majd mondani.

Megjegyzés: Ha a gyerekek tudnak már olvasni, adjunk egy példányt az Erőszak az életben táblázatból minden párnak. (Ez egy négy részre osztott papírlap, egy-egy rész megfelel a fenti négy kategóriának.)

3. Hívjuk össze a gyerekeket, és beszéljük meg a tapasztalataikat. Először gyűjtsük össze azokat az eseteket, amikor a gyerekek azt tapasztalták, hogy valakit bántanak vagy igazságtalanság ér, anélkül, hogy különválasztanánk azokat az eseteket, amikor a gyerekek szemlélőként voltak jelen, azoktól, amelyekben aktívan részt is vettek. Írjuk ezeket egy, az alábbihoz hasonló táblázatba a Bántalmazás címszó alá.

4. Ezután térjünk rá azokra az esetekre, amikor valaki segítőtleg közbeavatkozott.
5. Végül kérjünk példákat a „szemlélő” kategóriára. Kérdezzük meg: „Mit lehetett volna tenni ezekben a helyzetekben, hogy tétlen szemlélőből segítővé váljunk?”. A válaszokat írjuk a táblázatba.
 - a. Alternatív feladat: Használjuk a 3. lépésben készített listát, ami a bántalmazás különféle megnyilvánulásait sorolja fel, és kérdezzük meg, hogy ezekben a helyzetekben hogyan segíthetett volna valaki. Jegyezzük fel a válaszokat.

Feldolgozás és értékelés

1. Olvassuk fel az 5. lépésben gyűjtött, a segítségnyújtásra vonatkozó javaslatokat. Beszéljessünk arról, hogyan segíthetünk másoknak az emberi jogok védelmében, az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján:
 - a. A javasolt lépések közül melyiket lenne nehéz megtenni? Melyik lenne könnyebb?
 - b. Vannak olyan cselekvési lehetőségek a listán, amelyeket ti is meg tudnátok tenni?
 - c. Mi tartja vissza az embereket attól, hogy segítsenek?
 - d. Ha több olyan ember lenne, aki ahelyett, hogy tétlenül áll, inkább segít, akkor javulna az emberi jogok helyzete?
2. Beszéljük meg, hogyan segíthetünk egymásnak. Ehhez használhatjuk az alábbihoz hasonló kérdéseket:
 - a. Milyennek kell lennie, és mit kell tudnia az embernek ahhoz, hogy „segítő” lehessen, azaz hogy fel tudjon lépni az emberi jogok védelmében?
 - b. Mi mit tehetünk azért, hogy támogassuk azokat, akik tesznek az emberi jogokért?
 - c. Hogyan ösztönözhetjük a csoportunkban lévő gyerekeket, hogy ők is legyenek „segítők”?
3. Zárjuk a gyakorlatot azzal, hogy újra elmondjuk, hogy minden, a gyerekeket érő bántalmazás és erőszak, beleértve a gyerekek által egymás ellen elkövetett erőszakos cselekedeteket is, az emberi jogok megsértését jelenti. Ez minden kultúrában és a világ minden részén megtörténik. Hangsúlyozzuk, hogy amikor az emberi jogokról tanulunk, azt is megtanuljuk, hogyan léphetünk fel a magunk és mások emberi jogainak védelmében. Az erőszakot és a bántalmazást nem tudjuk teljesen felszámolni, de a saját közösségeinkben segíthetünk egymásnak.

Javaslatok a folytatáshoz

Azok a gyakorlatok, mint például a *Fájdalmas szavak* című (98. o.), amelyek azzal foglalkoznak, hogyan viselkednek a gyerekek a valóságban, segítenek összekapcsolni az ilyen beszélgetéseket a gyerekek mindennapi életével.

Javaslatok a cselekvésre

Ha a csoport korábban már készített viselkedési kódexet (vagyis az egymással való érintkezésre és az együttlétre vonatkozó szabályokat), akkor vitassuk meg, hogyan lehetne abba belevenni a segítő magatartást is.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Járjuk körbe a csoportokat, és bizonyosodjunk meg róla, hogy mindenki érti a feladatot, minden egyes kategóriáról szó esik, és mindenki egyformán lehetőséget kap arra, hogy beszéljen.
- Óvjuk a gyerekek magánszféráját, és inkább a kívülálló szemszögéből vizsgáljuk az eseteket, ahelyett, hogy a személyes érintettségre koncentrálnánk, kivéve azokat a példákat, amikor személyes résztvevői voltak az erőszaknak.

- Ezt a gyakorlatot csak olyan gyerekekkel végezzük, akikkel korábban már dolgoztunk együtt. Nagyon fontos, hogy mielőtt belekezdünk ebbe a gyakorlatba, olyan légkört teremtsünk, amelyben a résztvevők teljes biztonságban érzik magukat. Készüljünk fel arra, hogy még így is előfordulhat, hogy valaki nagyon érzékenyen reagál a témára.

TÁBLÁZATOK

Bántalmazás	Mit lehetne tenni?

Opcionális: Erőszak az életemben

Amikor láttad, hogy valakit bántanak, és nem segített neki senki.	Amikor láttad, hogy valakit bántanak, de te vagy egy másik ember segítettetek neki.
Amikor részt vettél valaki bántalmazásában	Amikor bántottak vagy igazságtalanul bántak veled.

8. Csináljunk reklámot az emberi jogoknak!

Tudjon a világ rőbber az emberi jogokról!

Témakörök	általános emberi jogok, média és internet
Nehézségi szint	3
Életkor	10–13 év
Szükséges idő	120–180 perc
Csoportlétszám	4–24 fő
A gyakorlat típusa	történetmesélés, rajzolás, írás
A gyakorlatról röviden	A gyerekek tévéreklámot készítenek a gyermekek jogairól.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A kritikai gondolkodás fejlesztése a reklámokkal és a médiával kapcsolatosan. • A kreativitás és a kommunikációs képességek fejlesztése. • Ötletek kidolgozása a gyermekek jogainak népszerűsítésére. • Az emberi jogok jobb megértése.
Előkészítés	Ha lehetséges, szerezzünk be video-felszerelést a reklámok rögzítéséhez.
Szükséges eszközök	papír és művészeti kellékek

A gyakorlat menete

1. Osszuk a gyerekeket három- vagy négyfős csoportokra. Képzeljék el, hogy egy tévécsatorna felkérte őket, készítsenek reklámot a gyermekek jogairól. Készítsenek egy két-három perces tévéreklámot, melynek célja, hogy az emberek jobban megismerjék és megértsék ezeket a jogokat.
2. A gyerekek mesélik el, milyen érdekes reklámokat láttak mostanában a tévében. Gyűjtsük össze közösen, mitől jó egy reklám (pl. szellemes szöveg, jó zene, hangeffektusok, humor, tartalmas üzenet).
3. Beszéljük meg, ki legyen a reklámjuk célközönsége. Kiknek szól majd: gyerekeknek, a szülőknek, a tanároknak, a helyi közösségnek vagy mindenkinek egyszerre? Gondolkozzunk azon, mivel hat a reklám az adott célközönségre.
4. Minden csoport válassza ki azt a jogot, amelyet hirdetni fog, és a közönséget, amelyhez szólni kíván. Bízassuk őket, hogy olyan jogot válasszanak, amelyről azt gondolják, tényleg nagyon fontos volna megismertetni az emberekkel, és olyan célcsoportot, amelynek valóban ismernie kellene azt a jogot. Minden csoportból számoljon be valaki arról, milyen jogot és célközönséget választottak.
5. Miután a csoportok kiválasztottak egy jogot, ki kell találniuk, hogyan reklámozzák azt. Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy az adott jog több különböző módon is bemutatható (pl. egy történeten vagy egy dalon keresztül, amit eljátszhatnak vagy elénekelhetnek, vagy egy rajzfilm segítségével, ehhez képes forgatókönyvet készíthetnek) – gondolják át, melyik szerintük a legjobb megoldás. Emlékeztessük őket arra, hogy a reklám a tévé számára készül, legyen hát látványos és lendületes, ne csak „duma” legyen benne. Túl bonyolult se legyen, hiszen maximum három percbe bele kell férnie.
6. Járjuk körbe a csoportokat, és ellenőrizzük, hogyan haladnak. Ha egy csoport elkészült, adjanak címet a reklámnak, és kezdjék el gyakorolni.
7. Amikor mindegyik csoport elkészült a tervekkel, hívjuk össze a gyerekeket, hogy megoszthassák egymással az ötleteiket, és meghallgathassák egymás véleményét. A csoportok mondják el, milyen jogot és célközönséget választottak, és hogy mik az elképzeléseik. Ha készen állnak, elő is adhatják a reklámot. Az egyes beszámolók vagy előadások után bízassuk a többi gyereket, hogy mondják el építő javaslataikat és véleményüket. Az alábbiakhoz hasonló kérdések segíthetnek ebben:

- a. Tetszeni fog a reklám a választott célközönségnek?
 - b. Világos, milyen jogról szól a reklám?
 - c. Mi tetszett a reklámmal kapcsolatban?
 - d. Van-e bármilyen javaslatod arra, hogyan lehetne javítani a reklámterven?
8. Adjunk időt a csoportoknak arra, hogy továbbfejlesszék és gyakorolják a reklámjukat.
9. Ezek után mutassák be a végleges verziót vagy reklámtervet egymásnak.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozásához az alábbiakhoz hasonló kérdéseket használhatunk:
 - a. Volt a gyakorlatnak olyan része, amely különösen nagy kihívást jelentett? És amit különösen élveztetek?
 - b. Megtudtatok valamit arról, hogyan készülnek a reklámok?
 - c. Nehéz volt képekben és nem csak szavakban gondolkozni?
 - d. Nehéz volt kitalálni, hogyan érhetjük el a leghatékonyabban a célközönséget?
 - e. A reklámok mindig pozitív üzenetet hordoznak? Miért, vagy miért nem?
 - f. Mit tanultatok a többi reklámtervből?
 - g. Vajon ez a gyakorlat mostantól megváltoztatja azt, ahogy a tévéhez viszonyultok?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogokkal az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Miért épp ezt a jogot választotta a csoport?
 - b. Miért épp ezt a célközönséget választottátok?
 - c. Mit gondoltok, milyen reakciókat vált ki a reklámotok?
 - d. Vajon a tévéreklám alkalmas az emberi jogi üzenetek közvetítésére? Miért, vagy miért nem?
 - e. A reklámotok egyéb jogokat is érintett azon a jogon kívül, amiről konkrétan szólt?
 - f. Állhat-e egy jog önmagában, vagy mindig kapcsolódik más jogokhoz is?
 - g. Tudtok-e olyan jogot, amit nehéz volna reklámozni vagy bemutatni?
 - h. Van-e olyan szereplő a reklámotokban, aki valamilyen sztereotípiát jelenít meg? Ha igen, van-e ennek negatív hatása? Miért, vagy miért nem?
 - i. Miért fontos, hogy az emberek ismerjék a jogaikat?
 - j. Kinek van szüksége arra, hogy többet tudjon a gyermekjogokról?

Javaslatok a folytatáshoz

1. Magyarázzuk el a gyerekeknek, hogy számos reklámkampány ötvözi a televíziós hirdetéseket a nyomtatott formában (pl. képes újságokban vagy napilapokban, illetve buszokon, trafikok oldalán, hirdetőoszlopokon és óriásplakátokon) megjelenő grafikus reklámokkal. Kezdjük azzal, hogy nézzek körül a nyomtatott sajtóban és a saját lakóhelyükön, hogy látnak-e olyan reklámot, ami tetszik nekik, és beszéljünk velük arról, miért érdekesek ezek a számukra. Ezután készítsenek kétdimenziós, rajzos hirdetést az egyik jogról. Ha adottak a szükséges technikai feltételek, ezeket a rajzos hirdetéseket számítógépen is elkészíthetik.
2. Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy sok reklámkampányban szerepelnek híres emberek. Mondjanak erre néhány példát. Ők kit választanának arra a szerepre, hogy beszéljen vagy szerepeljen a reklámjukban? Miért lenne ez a személy megfelelő a választott jog vagy célközönség szempontjából?
3. Beszéljünk arról, mi volna, ha olyan hosszabb emberi jogi videofilmet készítenének, ami egy történetet mesélne el.
 - a. Miben különbözne a reklámoktól?

- b. Milyen kérdéseket kell leginkább mérlegelni (pl. jó-e a sztori; gyakorlati megfontolások: pl. költségek; mi az emberi jogi üzenet)?
- c. Milyen szempontokat tartsanak szem előtt a videofilm elkészítésekor (pl. vonjanak-e be csoporton kívüli gyerekeket, kellene-e jelmezek és kellékek, biztonságosak-e a jelenetek)?

Javaslatok a cselekvésre

- Ha van rá mód, vegyük fel videóra a reklámokat! Lehet, hogy sikerül segítséget szereznünk a világításhoz és a hangosításhoz, de kölcsönözhetünk eszközöket a helyi tévéstúdiótól vagy filmes iskolától. Még egy rossz videofelvételből is sokat tanulhatunk.
- Ha nem tudunk felvételt készíteni, a gyerekek saját maguk is eljátszhatják a történeteket úgy, mintha filmre vennék. Ezekből a reklámokból izgalmas emberi jogi programot lehet összeállítani más gyerekek vagy szülők számára.
- Bízassuk a gyerekeket arra, hogy kritikusan közelítsék meg a televíziós reklámokat.
- Miért kerültek a tévé képernyőjére?
- Ki a célközönségük?
- Mi az üzenetük?
- Mit akarnak elérni?

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ez egy összetett gyakorlat, ami új készségek-képességek alkalmazását igényli (pl. párbeszédírás, dalszerzés, forgatókönyv készítése). A csoportsegítőnek figyelnie kell, hogyan haladnak a gyerekek a feladattal, és segítenie kell, ha elkalandozik a figyelmük vagy leragadnak valahol.
- Némelyik csoport gyorsabban végére ér a feladatnak, mint a többiek. Ha egy csoport elkészült, egyéni adjunk nekik utasításokat a következő lépéshez.
- A gyakorlattal arra is ösztönözhetjük a gyerekeket, hogy kritikus szemmel tekintsenek a reklámokra és azok céljaira.
- A gyakorlat lehetőséget ad arra, hogy gyakoroljuk, hogyan adjunk építő kritikát és hogyan fogadjuk azt.
- A gyakorlat bevezetéseként levetíthetjük az Európa Tanács honlapján, a gyermekek jogairól TV-spot címszó alatt található 1perc 10 mp-es reklámot: http://www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/corporalPunishment_en.asp

Adaptálási lehetőségek

A gyakorlathoz szükség van arra, hogy a gyerekek általánosságban már ismerjék a gyermekjogokat, és magát a Gyermekjogi Egyezményt is. Ha jónak látjuk, felvezethetjük a gyakorlatot egy rövid emberi jogi ötletrohammal, hogy kiderítsük, mit tudnak a résztvevők a témáról. Amennyiben a gyakorlat sikeréhez több háttér-információra lenne szükségünk, kezdjük valamilyen bevezető gyakorlattal, ilyen pl. a *Táblásjátékok* (188. o.). Ha a gyerekek még nem ismerik a Gyermekjogi Egyezményt, kioszthatjuk közöttük a dokumentum cikkeit, és megkérhetjük őket, hogy készítsenek illusztrációt egy-egy cikkhez. Ezután a gyerekek felolvassák az adott cikket, és bemutatják a hozzá készített rajzokat.

9. Egy család vagyunk

Mindenhol jó, de a legjobb otthon

Témakörök	diszkrimináció, család és alternatív gondoskodás, nemek közötti egyenlőség
Nehézségi szint	2
Életkor	8–10 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	8–30 fő
A gyakorlat típusa	rajzolás, beszélgetés
A gyakorlatról röviden	A gyerekek képek és rajzok alapján beszélgetnek a család fogalmáról alkotott elképzeléseikről és a különféle családtípusokról.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A sokszínűség és a mássággal szembeni tolerancia erősítése. • Közös gondolkodás arról, milyen sokféle környezetben nőhet fel egy gyerek, és hogy mitől család a család. • Beszélgetés a diszkrimináció azon formájáról, ami a gyerekeket a szokásostól eltérő családi helyzetük miatt éri. • A család és az emberi jogok közötti összefüggések feltárása.
Előkészítés	Állítsunk össze minden csoportnak egy csomagot különböző típusú családokat ábrázoló képekből (pl. egyszülős család, klasszikus családmódel, azonos nemű párok, mozaikcsalád, örökbe fogadott gyerekek, többgenerációs nagycsalád).
Szükséges eszközök	A képekről készült másolatok annyi példányban, hogy minden csoportnak jusson mindegyik képből.

A gyakorlat menete

1. Ennél a feladatnál azt vizsgáljuk, mennyire sokféleképpen gondolkodunk arról, mit tekintünk családnak, és a családok milyen sokféle formában létezhetnek. Hangsúlyozzuk, hogy nem minden gyerek él ugyanolyan felépítésű családban.
2. A gyerekek rajzolják le azt a családot, amelyben élnek (tehát ne azt a családot, amelytől esetleg elszakították őket, vagy amilyenben élni szeretnének, vagy amilyenben korábban éltek stb.). Ha kedvük van hozzá, kiegészíthetik a rajzukat mindenféle plusz információkkal (pl. név, életkor, családtagok neve).
3. A gyerekek vitassák meg, milyen egyéb családtípusokat ismernek. Ezután mutassák meg egymásnak a saját családjukról készült rajzaikat.
4. Szedjük össze együtt, milyen családtípusok léteznek. Említsünk meg azokat is, amelyek eddig még nem kerültek szóba.
5. Osszuk a gyerekeket 4 vagy 5 fős csoportokba, és adjunk minden csoportnak egyet a korábban előkészített képcsomagokból. Beszéljék meg, milyen fontosabb különbségeket látnak, illetve mi a szokatlan az egyes családokkal kapcsolatban. Beszélgessenek az általuk készített családportrékról is, nézzék meg, vajon hasonlítanak-e a képeken látható családokhoz, vagy különböznek azoktól.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Mi történt a gyakorlat során?
 - b. Mennyire volt könnyű vagy nehéz lerajzolni és bemutatni a családokat?
 - c. Volt valami, amit meglepőnek találtak a többiek rajzán? Miért?

- d. Volt valami, amit meglepőnek találtak a más családokat bemutató képeken? Miért?
 - e. Mit tudtál meg a családokról?
 - f. Szerinted mit éreznek azok a gyerekek, akik másfajta családban élnek?
 - g. Hogyan lehetne segíteni ezeknek a gyerekeknek?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Minden gyereknek joga van családban élni?
 - b. Fontos, hogy családban élhessünk? Miért fontos vagy miért nem?
 - c. Kik azok, akik nem családban nőnek fel? Ők hol élnek?
 - d. Kinek a dolga gondoskodni arról, hogy érvényesülhessenek ezeknek a gyerekeknek a jogai?
 - e. Ismertek ilyen gyerekeket? Hogyan lehetne segíteni ezeknek a gyerekeknek?

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Ki döntson?* című gyakorlat (134. o.) a családon belüli együttélés és döntéshozatal kérdésével foglalkozik.
- Néhány további gyakorlat is foglalkozik a sztereotípiákon alapuló elvárásainkkal: *Képjátékok* (131. o.), *Ki van mögöttem?* (138. o.), *Leszel velem egy sátorban?* (145. o.).

Javaslatok a cselekvésre

- Látogassunk el néhány alkalommal egy környékbeli gyermekotthonba vagy lakásotthonba, és teremtsünk beszélgetési lehetőséget vagy hozzunk létre testvércsoport-kapcsolatot az ott lakó gyerekekkel közösen.
- Ha a helyi közösségben működik a Fogadjunk örökbe nagyszülőt! vagy a Fogadjunk örökbe szülőt! program, egyes gyerekeknek kedvük támadhat bekapcsolódni ezek tevékenységébe.
- Előfordulhat, hogy a csoportból néhányan kedvet éreznek ahhoz, hogy saját Fogadjunk örökbe egy testvért! programot indítsanak, amit a helyi iskolában vagy közösségben is be lehetne vezetni.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Figyeljünk oda arra, hogy a gyerekek jól érezzék magukat, és ne piszkálják egymást azért, mert a másik másfajta, a hagyományostól eltérő családban él. A gyakorlat során mindvégig hangsúlyozzuk, hogy egymás elfogadása és egymás érzelmeinek és értékeinek tiszteletben tartása mind fontosak ahhoz, hogy egy család igazi család legyen.
- Fontos, hogy tisztában legyünk a csoportban lévő gyerekek családi helyzetével, és ennek megfelelően adaptáljuk a gyakorlatot, elkerülve ezzel, hogy a gyerekek kényelmetlenül érezzék magukat a családi helyzetük miatt.
- A gyakorlat megvalósítása előtt olvassuk el a *Család és alternatív gondoskodás* (239. o.) részben található háttéranyagot. Itt a különböző családtípusokra vagy családszerkezetekre vonatkozóan is találunk információkat, amiket felhasználhatunk ehhez a feladathoz.

Adaptálási lehetőségek

Ha szeretnénk csökkenteni a feladat időtartamát, kihagyhatjuk a más emberek családjairól készült képek feldolgozását. Miután a gyerekeket kisebb csoportokba osztottuk, egyszerűen mutassák meg egymásnak a saját maguk által készített családpotrékat, és beszélgessenek azokról, anélkül, hogy más képeket is használnánk a feladathoz. Azonban ezek után is fontos, hogy szóba hozzuk és megvitassuk az olyan családtípusokat is, amelyek eltérnek a csoportba tartozó gyerekek családjától.

10. Erőszak az iskolában, és azon kívül

Az bánt másokat, aki maga is fél!

Témakörök	diszkrimináció, erőszak
Nehézségi szint	2
Életkor	7–13 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	5–20 fő
A gyakorlat típusa	beszélgetés, kevés mozgás
A gyakorlatról röviden	A gyerekek beszélgetnek a székálásról, zaklatásról, egzecíroztatásról, vagyis a gyerekek közötti módszeres gyötetés jelenségéről, majd mozgás segítségével kifejezik, hogyan reagálnának különböző elképzelt zaklatásos esetekre.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A gyerekek közötti módszeres gyötetés különböző fajtáinak jobb megértése. • A zaklatás áldozatainak védelmét segítő stratégiák, szervezetek és személyek megismerése. • A zaklatásra adott különböző reakciók elemzése.
Előkészítés	Számozzuk meg a terem sarkait 1-től 4-ig. Ügyeljünk rá, hogy a gyerekek szabadon mozoghassanak a sarkok között.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • elegendő hely ahhoz, hogy a gyerekek körbe tudjanak ülni • színes papír • vastag filctollak • ollók

A gyakorlat menete

- Vezessük be a gyerekek közötti zaklatás problémáját az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján:
 - Milyen különféle módon szokták terrorizálni (szekálni, gyötörni) az erősebbek a gyengéket?
 - Miért zaklatnak egyes gyerekek másokat?
 - Milyen hatással van a zaklatás azokra, akiket zaklatnak? Milyen hatással van magára a zaklatóra? És az egész közösségre?
- Kérjük meg a gyerekeket, hogy rajzolják körbe a kezüket egy színes papíron, majd vágják ki a rajzot. Minden újra írjanak fel valakit (pl. egy barátot, szülőt, tanárt vagy más, az iskolában dolgozó felnőttet, a rendőrséget, vagy egy testvért), akihez fordulhatnak, ha valaki valamilyen formában székírozza őket. Mondják el a gyerekek, mit írtak fel.
- Vizsgáljuk meg, miként reagálhatnak az emberek az olyan helyzetekre, amikor valakit székálnak vagy zaklatnak. Ismertessük a gyakorlat menetét:
 - Először felolvasom az eseteket, amikor valakit zaklatnak. Majd három lehetséges választ mondok minden esetre. Természetesen lehetséges, hogy nektek más megoldási lehetőség is eszetekbe jut.
 - A terem sarkai meg vannak számozva. Miután meghallgattátok az esetleírást és a lehetséges válaszokat, menjetek abba a sarokba, amelyik azt jelöli, hogy mit tennétek ebben a helyzetben.
- Ezek után olvassuk fel az esetleírást és a lehetséges válaszokat. Adjunk időt a gyerekeknek arra, hogy eldönthessék, melyik reakciót választják, és hogy elhelyezkedhessenek a megfelelő sarokban. Miután mindenki elfoglalta a helyét, kérdezzünk meg néhány gyereket minden sarokból, hogy miért választot-

ták az adott megoldást, illetve annak milyen előnyei, illetve hátrányai lehetnek. Hallgassuk meg azokat a gyerekeket is, akik a negyedik, vagyis a szabad sarkot választották, hogy ők mit tennének az adott helyzetben.

Feldolgozás és értékelés

1. Miután öt vagy hat szituációt megvizsgáltunk, foglaljuk össze a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések felhasználásával:

- Mit gondoltok a gyakorlatról?
- Voltak olyan esetek, amelyekre nehéz volt reagálni? Melyek voltak ezek, és miért?
- Volt-e olyan eset, ami valamiért jobban megérintett?
- Szükségük van-e segítségre és támogatásra azoknak, akiket zaklatnak? Miért?
- Hol kaphatnak segítséget és támogatást azok, akiket valaki rendszeresen székál?
- Milyen okai lehetnek annak, hogy egyes emberek terrorizálnak másokat? Jogos indokok ezek?
- Mit tehetsz abban az esetben, ha téged is zaklatnak, és az a személy, akihez segítségért és támogatásért fordulsz, nem tesz semmit?
- Vannak-e a zaklatásnak olyan formái, amelyeket a gyerekek és a felnőttek jobban elfogadnak? Miért, vagy miért nem?
- Ki a felelős azért, hogy segítséget és támogatást nyújtson azoknak a gyerekeknek, akiket a többiek terrorizálnak?
- A felnőttekkel is előfordul, hogy zaklatják őket? Mondjatok néhány példát!
- Kinek a feladata, hogy segítsen azoknak a felnőtteknek, akikkel így bántak?
- Mit lehet tenni annak érdekében, hogy a másokat módszeresen zaklató gyerekek változtassanak viselkedésükön?
- Mi történik, ha senki nem állítja meg azokat, akik másokat székálnak, gyötörnek? Mi történik magával a zaklatóval? Milyen hatással van ez a környezetére?

2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogokkal az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:

- Van-e joga bárkinek is másokat terrorizálni? Miért, vagy miért nem?
- Milyen emberi jogok sérülnek akkor, ha valakit terrorizálnak?
- Hogyan javít az emberi jogi környezeten, ha abbamarad a zaklatás?

3. A feldolgozás végén a gyerekek nézzék meg újra az általuk készített „segítő kezét”, és egészsítsék ki: írjanak rá további személyeket vagy szervezeteket, akik szerintük ilyen esetekben segíteni tudnak. Tegyük ki a „segítő kezeket” a teremben, hogy a gyerekek később is bármikor megnézhesék, mit írtak rá.

Javaslatok a folytatáshoz

Ha szeretnénk tovább foglalkozni az erőszak kérdésével, végezzük el a *Van kiút! – Majd mi megmutatjuk!* című gyakorlatot (219. o.). A *Fájdalmas szavak* című gyakorlat (98. o.) a szóbeli zaklatásról szól; végezhetjük e gyakorlatot megelőzően vagy ezt követően is.

Javaslatok a cselekvésre

Vitassuk meg, hogyan szervezhető a csoport kampányt a módszeres gyötetés jelenségének megszüntetésére, és hogyan vehetné rá a közösség többi tagját, hogy csatlakozzanak a kezdeményezéshez. Például rendezhetünk kiállítást, vagy meghívhatunk szakembereket valamilyen gyermekvédő szervezettől, hogy beszélgessenek a gyerekekkel, és/vagy megbeszélhetjük, ki az a felnőtt az iskolában, akihez a gyerekek ilyen esetekben segítségért fordulhatnak.

Csináljunk színházi előadást, amelyből kiderül, miként reagálhatnak a gyerekek a zaklatásra, és adjuk elő más gyerekcsoportoknak.

Derítsük ki, hogy létezik-e olyan segélyvonal, amit a zaklatást elszenvedő gyerekek hívhatnak. Tudjuk meg, hogy az adott városban vagy faluban milyen szolgálatokhoz fordulhatnak segítségért. Ezekről a gyakorlat során tájékoztassuk a gyerekeket, és ha lehetséges, hívjunk meg valakit ezektől a szervezektől egy beszélgetésre.

Tanácsok a csoportsegítőnek

Használhatunk valamilyen stafétabotot vagy játékmikrofont, és csak az beszélhet, akinél a bot vagy mikrofon van, így a gyerekeknek meg kell várniuk, míg rájuk kerül a sor.

Valószínű, hogy ez a probléma a csoportban lévő gyerekeket is érinti valamilyen formában. A szekálás számtalan formában megjelenhet, és bizonyos mértékben minden gyerek életében jelen van. Figyeljünk a csoportban esetleg előforduló hasonló helyzetekre, és lehetőség szerint ne merüljünk bele valamilyen személyes ügy tárgyalásába.

Adaptálási lehetőségek

Ahelyett, hogy az itt szereplő eseteket használnánk, írjunk olyan eseteleírásokat, amelyekkel a csoport tagjai jobban tudnak azonosulni.

Osszuk a gyerekeket kisebb csoportokra, adjunk mindegyik csoportnak egy zaklatásos esetet, és kérjük meg őket, hogy jelenítsék meg a helyzetet és egy lehetséges reakciót. Minden egyes jelenetet beszéljünk meg és értékeljünk, és kérdezzük meg a többi résztvevőt is, hogyan lehetett volna még reagálni.

További információk

- Magyarországon az iskolai agresszió kifejezést használják leginkább a bullying-jelenség megnevezésére, habár nyilvánvalóan nem csak az iskolában terrorizálják, szekálják egymást a gyerekek. A zaklatás egyfajta bántás, a bántás kedvéért, s ez megkülönbözteti a diákok közötti konfliktusok erőszakos rendezésétől, s a durvaságba hajló rangsorképző vetélkedésektől is. Akkor beszélünk zaklatásról (angolul bullying), ha a zaklató szándékosan, tudatosan, legtöbbször konkrét ok nélkül akarja bántani az áldozatot; a zaklatás ismétlődően, huzamosabb ideig zajlik; a zaklató és az áldozat között erőbeli vagy hatalmi különbség van, ami miatt az áldozat nincs abban a helyzetben, hogy megvédje magát. (Forrás: <http://koloknet.hu/80-az-iskolai-eroszak-es-a-szulo>)
- Magyarországon Figula Erika pszichológus végzett kutatást Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az iskolai erőszak, zaklatás jelenségéről 10–12 és 13–15 éves tanulók körében. A vizsgálatról röviden: <http://www.osztalyfonok.hu/cikk.php?id=345>; részletesebben: az *Alkalmazott Pszichológia* című folyóirat 2004. VI. kötet 4. számában (19–35. oldal) és *Az iskolai zaklatás-erőszak pszichológusszemmel* című kiadványban (Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Közalapítvány Füzetek 19., Nyíregyháza, 2004).

SEGÉDLET: ESETLEÍRÁSOK

A barátaid csúfolnak, rosszindulatú üzeneteket küldözgetnek neked, és arra kényszerítenek, hogy add nekik oda, ami egyébként a tiéd. Nagyon rosszul érzed magad ettől. Mit kellene tenned?

1. Semmit. Biztos valami rosszat tettél, hogy a barátaid így bánnak veled.
2. Válaszul te is kicsúfolod és megfenyegeted őket.
3. Elmondod a szüleidnek vagy a tanárodnak, mi a helyzet.
4. Más lehetőség (nyitott sarok).

Néhány gyerek az osztályból sértő híreket terjeszt rólad, amit sms-ben mindenkinek szétküldözgetnek. Ezért most sokan nem akarnak veled játszani, sőt még beszélni sem. Még a barátaid is kezdik azt hinni, igazak lehetnek a híresztelések. Mit kellene tenned?

1. Semmit. Úgysem fog hinni neked senki, ha szerintük igaz a pletyka.
2. Te is elkezdesz rosszindulatú pletykákat terjesztetni a többi gyerekről.
3. Elmondod mindenkinek, hogy nem igazak a pletykák.
4. Más lehetőség (nyitott sarok).

A testvéred, amikor senki nem látja, folyton ver és rugdos téged, és azt mondja, hogy ha bárkinek is szólsz, még több verést kapsz. Mit kellene tenned?

1. Elmondod a szüleidnek vagy a tanáraidnak, hogy mi történik veled.
2. Megkéred a barátaidat az iskolában, hogy segítsenek megverni a testvéredet.
3. Megmondod a testvérednek, hogy ez fáj, és hagyja abba.
4. Más lehetőség (nyitott sarok).

Egyik tanárod folyton lehülyéz, ha valamit rosszul tudsz az órán, és azt mondja, hogy nincs értelme tanítani téged, mert nem tudsz megtanulni semmit. A többi gyerek már el is kezdett csúfolni ezért. Mit kellene tenned?

1. Egyenesen az iskolaigazgatóhoz mész, és elmondod neki, mi a helyzet.
2. Elkezdesz lógni az órákról, mert nem szeretsz már iskolába járni.
3. Megkérded a szüleidet, hogy válthatsz-e osztályt vagy iskolát.
4. Más lehetőség (nyitott sarok).

Észrevetted, hogy a táborban az egyik barátod piszkálja és gúnyolja a kisebb gyerekeket. Sőt, most már a holmijukat is elszedi. Mit kellene tenned?

1. Elmondod a táborvezetőknek, mi történik, anélkül, hogy szólnál a barátodnak.
2. Ha a barátod tőled is el akarná venni a dolgaidat, inkább segítesz neki elszedni a kisebbek holmiját.
3. Megmondod a barátodnak, hogy szerinted helytelen, amit csinál, és hogy hagyja békén a kisebb gyerekeket.
4. Más lehetőség (nyitott sarok).

SEGÉDLET: ESETLEÍRÁSOK

A másik iskolába járó nagyobb gyerekek szeretnek belekötni a te iskolába járó kisebb gyerekekbe. Iskola után arra várnak, hogy elkaphassanak valakit a buszmegállóban vagy útban hazafelé, ilyenkor körbeállják és elszedik a pénzét, az ennivalóját vagy a játékait. Kövekkel is dobálózhatnak, és azzal fenyegetőznek, hogy még rosszabb is történhet. Mit kellene tenned?

1. Nagyon óvatos vagy, és mindig másokkal együtt mész az iskolába vagy haza.
2. Szólsz az iskolában dolgozó felnőtteknek, hogy mi történik, és segítséget kérsz.
3. Nálad is van egy kő vagy kés, hogy meg tudd védeni magad.
4. Más lehetőség (nyitott sarok).

Új fiú jött az osztályba, egy menekült. A barátaid folyton rasszista megjegyzéseket tesznek rá, kinevetik a rossz kiejtése miatt, és azt mondják neki, hogy menjen haza. Mit kellene tenned?

1. Te is csatlakozol hozzájuk, hisz az új fiú nem a barátod, miért kellene törődnöd vele?
2. Elmondod a tanárodnak, hogy a barátaid rasszista megjegyzéseket tesznek a gyerekekre.
3. Felajánlod neki, hogy amikor épp nem a barátaiddal játszol, gyakoroljátok a magyar nyelvet, hogy könnyebben beilleszkedhessen.
4. Más lehetőség (nyitott sarok).

Időnként azzal ugratod az egyik barátodat, hogy nagyon rosszul megy neki az írás és az olvasás, de észrevetted, hogy mostanában sokszor egyedül ül. Egyszer még könnyeket is látsz a szemében. Mit kellene tenned?

1. Semmit, biztos rossz napja van, neked ehhez semmi közöd.
2. Abbahagyod a gúnyolódást, és megkérdezed, miért sírt.
3. Megmondod a barátodnak, hogy többé nem fogod mások előtt kicsúfolni, de tényleg van mit pótolnia, járjon különóra.
4. Más lehetőség (nyitott sarok).

Van egy mostohabátyád, aki nagyon szeret téged. Gyakran meg akar puszilni és ölelni, és habár te is szereted őt, ez mégis kényelmetlen neked. Mit kellene tenned?

1. Beszélsz róla a szüleiddel vagy egy másik testvéreddel.
2. Küzdj ellene, üsd meg, ha ilyet tesz.
3. Kerüld el őt, próbálj távolságot tartani.
4. Más lehetőség (nyitott sarok).

11. Fájdalmas szavak

A szó elszáll, a fájdalom megmarad

Témakörök	diszkrimináció, erőszak, nemek közötti egyenlőség
Nehézségi szint	2
Életkor	10–13 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	5–20 fő
A gyakorlat típusa	lista összeállítása, rangsorolás, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek sértő szavakat/kifejezéseket gyűjtenek, és elemzik az ilyen nyelvhasználat lehetséges okait és hatásait.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Közös gondolkodás a bántó szóhasználat okairól és hatásairól. • Annak megértése, hogy az emberek ugyanarra a kifejezésre eltérően reagálhatnak. • A szabad véleménynyilvánítás korlátainak megértése. • A sértő szóhasználat elleni fellépéshez szükséges készségek gyakorlása.
Előkészítés	Másoljuk le a Gyermekjogi Egyezmény 13. cikkének szövegét egy nagy papírlapra vagy a táblára.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • post-it lapok vagy kisebb papírlapok, valamint ragasztószalag • nagy ív papír és filctoll, vagy tábla és kréta • a Gyermekjogi Egyezmény 13. cikke lemásolva

A gyakorlat menete

- Írjuk fel egy nagy lapra vagy a táblára, vagy olvassuk fel hangosan a Gyermekjogi Egyezmény 13. cikkét. Hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a Gyermekjogi Egyezmény ezen cikke biztosítja a gyerek véleménynyilvánítási jogát, de kifejezetten korlátozza a szabad véleménynyilvánítást, amennyiben az sérti mások jogait vagy jó hírnevét. Beszélgessünk a véleménynyilvánítás szabadságáról az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján:
 - Jó lenne, ha mindig kimondhatnánk, amit szeretnénk?
 - Jó lenne, ha korlátozva lenne, hogy mit mondhatunk arról, amit gondolunk vagy hiszünk?
 - Milyen beszéd sértheti mások jogait?
 - Milyen beszéd sértheti mások jó hírnevét?
- Mondjuk el, hogy a gyakorlat során ezekkel a kérdésekkel fogunk foglalkozni.
- Adjunk mindenkinek néhány post-it lapot vagy papírcetlit, és a gyerekek írjanak ezekre olyan bántó megjegyzéseket vagy csúfneveket, amiket az emberek/gyerekek egymásra szoktak mondani. Mind-egyik ilyen szót/kifejezést írják külön papírra.
- Rajzoljuk fel egy, az alábbihoz hasonló skálát a falra, kezdve az ugratás/tréfa fokozattól a rendkívül sértő/beccsmérlő fokozatig. A résztvevők helyezték el a szavakat/kifejezéseket a skálán oda, ahová szerintük legjobban illenek. Eközben ne beszélgessenek egymással.

Ugratás/ Tréfa/ Nem sértő	Kicsit sértő/ Beccsmérlő	Közepesen sértő/ Beccsmérlő	Nagyon sértő/ Beccsmérlő	Rendkívül sértő/ Beccsmérlő

5. Ezután csendben nézzék végig a papírokat. Általában ugyanaz a szó többször is elő szokott fordulni, és majdnem mindig van olyan szó, amit több különböző kategóriába is besorolnak a résztvevők.

Feldolgozás és értékelés

1. Amikor a gyerekek visszaültek a helyükre, kérdezzük meg, mit figyeltek meg. A feldolgozást az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján végezzük:
 - a. Volt olyan szó, ami több helyen is előfordult?
 - b. Miért van az szerintetek, hogy egy adott kifejezés egyesek szerint nem sértő, míg mások szerint igenis bántó vagy megalázó?
 - c. Számít az, hogy hogyan mondunk valamit? Vagy hogy ki mondja?
 - d. Miért használnak az emberek ilyen szavakat?
 - e. Erőszaknak számít szerintetek, ha szavakkal bántunk valakit? Miért?
2. Kérdezzük meg a gyerekeket, hogy látnak-e valami összefüggést a szavak között, tudnák-e csoportosítani őket valamilyen szempont alapján. Írjuk fel a táblára a gyerekek által említett kategóriákat (pl. külső megjelenés és testi adottságok, szellemi képességek, szexualitás, családi vagy etnikai háttér). Az elemzést az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján folytassuk:
 - a. Vannak olyan szavak, amiket csak lányokra mondanak? És vannak olyanok, amiket csak fiúkra?
 - b. Mit gondoltok, a sértő szavak/kifejezések miért éppen ezekhez a témákhoz kapcsolódnak?
 - c. A legsértőbbnek tartott szavak melyik témához, illetve kategóriához tartoznak?
 - d. Milyen következtetéseket tudtok levonni ezekből a kategóriákból a bántó szóhasználatra vonatkozóan?
3. Kérjük meg a gyerekeket, hogy vegyék le a papírjaikat a tábláról, és helyezték el őket az új felosztás szerint, ahhoz a témához/kategóriához, amelyikbe szerintük a legjobban beleillenek. Érdekes lehet egy „Egyéb” címszóval megjelölt kategóriát is létrehozni. Amikor a gyerekek visszaültek a helyükre, kérdezzük meg:
 - a. Melyik kategóriába került a legtöbb papír? Mi lehet ennek az oka?
 - b. Vannak-e esetleg olyan kategóriák, amelyekbe a legsértőbbnek tartott szavak kerültek?
 - c. Ne válaszoljatok hangosan, csak gondoljátok végig: ti magatok használtok-e olyan szavakat, amelyek beleesnek valamelyik kategóriába? Melyikbe?
 - d. Osszuk a gyerekeket kis csoportokba, és minden csoport kapjon néhány olyan cetlit, amin a legsértőbbnek minősített szavak/kifejezések szerepelnek. A csoportból valaki olvassa fel az első lapra írt szót/kifejezést. A csoport tagjai döntsék el, hogy az adott kifejezés bántó-e, és beszéljék meg, hogy szerintük jó-e, ha megengedjük az ilyen szavak használatát, és mit tegyünk, ha ilyesmit hallunk? Ismételjék meg ugyanezt az összes szóval/kifejezéssel.
4. A gyerekek számoljanak be arról, milyen következtetésekre jutottak a 3. lépés során. Kapcsoljuk össze a sértő beszéd témáját az emberi jogi felelősség kérdésével az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Van-e a felnőtteknek felelőssége a sértő beszéd elleni fellépés terén? Ha igen, miért?
 - b. Van-e a gyerekeknek felelőssége azzal kapcsolatban, hogy gátat vessenek a bántó szavak használatának saját környezetükben? Ha igen, miért?
 - c. Mit tehettek ti magatok a saját környezetetekben a sértő beszéd ellen?
 - d. Miért fontos fellépni ellene?
 - e. A bántó kifejezések használata hogyan sértheti mások emberi jogait?

Javaslatok a folytatáshoz

- Folytassuk a beszélgetést azzal, hogy mit tehetnek a gyerekek a sértő beszéd ellen. Szerepjáték segítségével dolgozzunk fel olyan helyzeteket, amikor a gyerekek csúfolják, gúnynevekkel illetik egymást. A szerepjáték lehetőséget ad a gyerekeknek arra, hogy kikísérletezzék, hogyan lehet az ilyen helyzetekre reagálni.
- A *Csak nézel, vagy csinálsz is valamit?* című gyakorlat (85. o.) során a gyerekek azt gondolják végig, hogy ők maguk hogyan avatkozhatnak be, ha erőszakos viselkedést tapasztalnak.

Javaslatok a cselekvésre

- A gyakorlat kapcsán beszélgethetünk a csoporttal arról, hogyan beszélnek egymással a gyerekek a csoporton belül. Vannak olyan szavak, amelyek használatát a csoport szeretné visszaszorítani?
- Ha a csoport korábban már kidolgozta saját viselkedési kódexét, érdemes lehet kiegészíteni azt a bántó szóhasználatra vonatkozó szabályokkal.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ehhez a gyakorlathoz a csoportsegítő részéről érzékenységre és megfelelő ítélőképességre van szükség. Habár a gyerekek már kiskoruktól fogva tudják, mik azok a „csúnya szavak”, ritkán beszélnek róluk a felnőttekkel. A 2. 3. és 4. lépésnél könnyen zavarba jöhetnek, ideges nevetéssel reagálva a helyzetre. Előfordulhat, hogy meg kell nyugtatnunk a gyerekeket, hogy nincs abban semmi rossz, ha ebben az összefüggésben foglalkozunk az ilyen szavakkal/kifejezésekkel. Most nem használjuk ezeket, csak beszélünk róluk.
- Talán jobb, ha nem mondjuk ki hangosan az ilyen szavakat, hanem csak írott formában rögzítjük őket, kivéve a feldolgozás 3. lépését, amikor a gyerekeknek el kell dönteniük, hogy egy adott kifejezés használata elfogadható-e vagy sem.
- Ennek a gyakorlatnak az egyik legfontosabb üzenete az, hogy bizonyos szavak nagyon különböző érzelmeket válthatnak ki; ugyanazt a szót egyes gyerekek tréfásnak, míg mások kifejezetten sértőnek találhatják. Figyeljünk oda arra, hogy a beszélgetés ne sértse az érzékenyebb gyerekek érzéseit azzal, hogy a többi gyerek úgy véli, egy bizonyos szó teljességgel értelmetlen. Ha szükségesnek érezzük, több időt is száncunk arra, hogy feltárjuk, milyen tényezők járulnak hozzá ahhoz, hogy egyes emberek nagyon érzékenyen reagálnak bizonyos szavakra.
- Ezt a gyakorlatot ne végezzük olyan csoportokkal, ahol nagy korkülönbség van a csoporton belül. Gondoljunk arra, hogy egyes gyerekek talán nem ismerik bizonyos szavak jelentését, különösen igaz lehet ez a szexuális vonatkozású kifejezésekre. A kisebbek nem feltétlenül vannak tisztában azzal, hogy a szavak egy része a szexhez kapcsolódik. A gyakorlatot az adott csoport igényeinek megfelelően alkalmazzuk.
- A feldolgozás elengedhetetlen része ennek a gyakorlatnak. Bőven hagyjunk időt arra, hogy a gyerekek kigondolják, hogyan csoportosítanak az összegyűjtött szavakat/kifejezéseket, és levonják a saját következtetéseiket, máskülönben a bántó szavak és az emberi jogok között a legjobb esetben is csak homályos összefüggést fognak látni.

Adaptálási lehetőségek

- Ha kisebb gyerekekkel foglalkozunk:
 - Ezt a gyakorlatot némi módosítással alkalmazhatjuk fiatalabb csoportok (pl. 8–10 éves vagy még fiatalabb korosztály) esetén is: hagyjuk ki a gyakorlat menetéből az 1. lépést, és egyből térjünk rá a feldolgozás és értékelés 1. lépésére. Befejezésül beszéljünk arról, hogyan lehetne megakadályozni az olyan szavak használatát, amik sérthetnek másokat.

- Elegendő lehet, ha csupán a feldolgozás fázisának 1. lépését végezzük el. Folytathatjuk szerepjátékkal, ami lehetőséget ad a gyerekeknek arra, hogy kipróbálják, hogyan tudnak a bántó szavakra reagálni.
- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk:
 - Érdemes lehet a gyakorlatot két részre bontani, és két külön napon végezni. Az első napon elvégezhetjük magát a feladatot a feldolgozás 1. és 2. lépésével együtt, másnap pedig folytathatjuk a feldolgozás 3. és 4. lépésével, így a gyerekeknek több idejük marad arra, hogy megemésszék a tanultakat, és alaposabb megfigyeléseket tegyenek az őket körülvevő világról.

12. Feltérképezzük a jogokat

Hol kezdődnek az emberi jogok? Itt nálunk!

Témakörök	általános emberi jogok
Nehézségi szint	2–3
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	60 perctől néhány napig
Csoportlétszám	2–20 fő
A gyakorlat típusa	rajzolás, elemzés, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek együtt készítik el a környék térképét, és meghatározzák, milyen jogok milyen nagyobb intézményekhez köthetők.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Az emberi jogokkal való ismerkedés. • Az emberi jogok összekapcsolása a hétköznapi életből ismerős helyszínekkel. • Környezetünk emberi jogi állapotának értékelése.
Előkészítés	Kisebb gyerekeknek készítsünk vaktérképet.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • rajzeszközök, nagy ív papír • az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata gyermekbarát változata több példányban

A gyakorlat menete

1. Osszuk a gyerekeket kisebb csoportokra és adjunk nekik nagy ív papírt és rajzeszközöket. Rajzolják le a környéküket (kisebb települések esetében az egész falut vagy községet). Tüntessék fel, hol laknak, továbbá a fontosabb középületeket (pl. postát, városházát, iskolákat, templomokat, parkokat, kórházakat, tűzoltóságot, rendőrséget) és bármely más helyet, ami fontos a helyi közösség számára (pl. élelmiszerboltokat, temetőt, mozit, gyógyszertárat stb.).
2. Ha elkészültek a térképek, a gyerekek elemezzék azokat emberi jogi nézőpontból. Milyen emberi jogok kapcsolhatók az egyes helyekhez? A templomhoz például a gondolati, lelkiismereti és vallásszabadság; az iskolához az oktatáshoz való jog; a postához a magánélethez és az önkifejezéshez való jog; a könyvtárhoz vagy az internet-kávézóhoz az információhoz való jog. Amikor meghatározzák ezeket a jogokat, keressék meg az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (a továbbiakban: a Nyilatkozat) vonatkozó cikkeit, és írják ezek számát a térképre, a megfelelő helyre.
3. A csoportok mutassák be a térképüket a többieknek, és foglalják össze a közösségükben gyakorolt emberi jogokról készített elemzésük eredményeit.

Feldolgozás és értékelés

1. Dolgozzuk fel a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Nehéz volt lerajzolni a környék térképét?
 - b. Megtudtatok új dolgokat a környékről?
 - c. Meglepett titeket, hogy az emberi jogok a saját környezetetekben is jelen vannak?
 - d. Miben különbözött a ti térképetek a többiekétől?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogokkal az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Van olyan része a térképeteknek, ahol sűrűbben jelennek meg az emberi jogok? Mivel magyarázzátok ezt?
 - b. Vannak olyan részek, amelyekhez nem vagy alig kötődik emberi jog? Ezt mivel magyarázzátok?
 - c. Vannak olyan cikkei a Nyilatkozatnak, amelyeknek láthatóan nagy jelentősége van a környezetetekben? Mivel magyarázható ez?

Forrás: Anette Faye Jacobsen bemutató előadása alapján, Danish Institute for Human Rights

- d. Vannak olyan cikkei a Nyilatkozatnak, amelyeket egyik csoport sem írt fel a térképére? Mivel magyarázható ez?
- e. Vannak olyan helyek, ahol sérülnek az emberek jogai?
- f. Élnek olyan emberek itt, akiknek a jogai sérülnek?
- g. Mi történik ebben a közösségben, ha valakinek sérülnek az emberi jogai?
- h. Vannak olyan helyek itt, ahol az emberek tesznek valamit az emberi jogok védelmére és a jogsértések megakadályozásáért?

Javaslatok a folytatáshoz

- A térkép alapján tegyünk sétát a környéken, és figyeljük meg, hogyan érvényesülnek a jogok a gyakorlatban.
- A *Riporter kerestetik!* című gyakorlat (173. o.) során a gyerekek szintén emberi jogi szempontból vizsgálják a környezetüket.

Javaslatok a cselekvésre

Hívjunk meg egy környékbeli szociális munkást, egy helyi aktivistát vagy valakit, aki már régóta itt él, hogy meséljen a csoportnak arról, ő hogyan látja a környezetet: hogyan változik, és hogyan lehetne élhetőbbé tenni. Segítsünk a gyerekeknek felfedezni, ők hogyan járulhatnak hozzá ehhez a változáshoz.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ez a gyakorlat feltételezi, hogy a gyerekek valamennyire már ismerik az emberi jogokat. Most ezeket az elméleti ismereteket egy jól ismert környezetbe helyezik. Ennek ellenére lehetséges, hogy a gyerekeknek némi segítségre lesz szükségük, hogy a jól ismert helyeket összekapcsolják az emberi jogokkal: például az ételmisszerboltot az egészséghez vagy a megfelelő életszínvonalhoz való joggal.
- Ennek a gyakorlatnak nagyon pozitív üzenete van: bemutatja, hogyan élünk környezetünkben emberi jogainkkal nap mint nap. Ezért a jogsértések megbeszélését akár egy másik napra is áttehetjük, hogy hagyjuk ezt a pozitív élményt leülepedni a gyerekekben.
- Kisebb gyerekeknél elképzelhető, hogy még nem mindenki tud térképet olvasni, és szükségük van egy kis időre, amíg beletanulnak. Kezdhetjük a szoba, a játszótér vagy a gyakorlat helyszínéül szolgáló épület feltérképezésével.

Változatok

- A gyakorlat különböző részeit végezhetjük más-más napokon, időt hagyva a gyerekeknek arra, hogy gyakorolják a térképolvasást, és átgondolják, mi is található a környezetükben.
- Adjunk minden csoportnak egy-egy emberi jogi témát, a gyerekek rajzolják meg erre a témára összpontosítva a térképet.
- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata helyett használhatjuk a Gyermekjogi Egyezményt is.
- Kiválaszthatunk egy bizonyos emberi jogi témát, például az erőszakmentességhez vagy a megfelelő életszínvonalhoz való jogot, és figyeljük meg, hogy ez a téma hogyan jelenik meg a környéken.

Adaptálási lehetőségek

- Ha kisebb gyerekekkel foglalkozunk:
 - Olyan területet térképezzünk fel, ami ismerős a gyerekek számára, mint például a közvetlen környezetük, az iskolájuk vagy az otthonuk. Minél fiatalabbak a gyerekek, annál kisebb legyen ez a terület.
 - Készítsünk háromdimenziós térképet kartonból és papírdobozokból, és színezzük ki.

- Ha időt szeretnénk megtakarítani, adjunk a gyerekeknek előre elkészített vaktérképet vagy légifotót a környékről, amit aztán kiegészíthetnek a szükséges információkkal. Európa legtöbb részéről közeli légifelvételek és térképek is találhatóak a Google Earth oldalain: <http://earth.google.com/download-earth.html>
- Hagyjuk ki a 2. lépés azon részét, amelyben a Nyilatkozat cikkeit párosítják a jogokhoz.
- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk:
 - Készítsünk méretarányos térképeket.
 - Osszuk a gyerekeket csoportokra, és mindegyik csoport csak egy részt kapjon meg a nagy, közös térképből elemzésre.
 - A feldolgozás során sorolják az említett jogokat kategóriákba: politikai, polgári jogok, gazdasági, szociális, illetve kulturális jogok? Van-e olyan kategória, amelyik túlsúlyban van a térképen? Előfordul, hogy egyes részekben egy bizonyos kategória a meghatározó (pl. a politikai és polgári jogok a bírósághoz, a városházához vagy a rendőrséghez kapcsolódnak)?

13. Foglald el a várat!

Többet észszel, mint erővel!

Témakörök	béke és emberi biztonság
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	120 perc
Csoportlétszám	16–30 fő, 2–3 csoportsegítő vagy felnőtt
A gyakorlat típusa	mozgásos kalandjáték, tapasztalati tanulás
A gyakorlarról röviden	A gyerekek három csapatot alkotnak, ők lesznek a csatában részt vevő felek. A győzelem érdekében stratégiát kell kialakítaniuk, és együtt kell működniük. A csata után megbeszéljük, hogy a konfliktus különböző oldalán állók milyen különböző érzelmeket éltek át, és hogy milyen indokok és folyamatok rejlenek e mögött.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Empátia kialakítása a konfliktusban érintett különböző felek iránt. • Egymással való együttműködés. • A konfliktusok során előforduló érzelmek megismerése. • A stratégiai gondolkodás és tervezés elősegítése.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Ha a játékot a szabadban játszuk, vizsgáljuk át előzőleg a terepet, és jelöljük ki egyértelműen a játéktér határait. Mérjük fel, mely területek lehetnek veszélyesek, és hívjuk fel a gyerekek és a csoportvezetők figyelmét ezekre. • Készítsünk fiktív haditerveket, és nyomtassuk ki mindet más színű papírra. A terveket vágjuk 10 darabra, és az egyes haditerveket tegyük külön borítékba.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • nagyon nagy tér, ahol a gyerekek el tudnak futni, és el tudnak bújni • 6 fiktív haditerv, mindegyik más színű papíron, 10 darabra vágva, továbbá 6 boríték • háromféle megkülönböztető jel a 3 különböző csoportnak (pl. eltérő színű pólók, arcfestékek vagy színes szalagok) • innivaló a játék végére

A gyakorlat menete

1. Mondjuk el a gyerekeknek, hogy van egy gyönyörű város, a közepén vár áll. A város a lila csapat kezén van, két ellenséges csapat azonban meg akarja támadni, és el akarja foglalni a várat: délről a kék csapat, északról pedig a sárga csapat.
2. Osszuk a résztvevőket három csapatra: a gyerekek fele a lila, egyik negyede a kék, a másik negyede pedig a sárga csapat tagja lesz. Adjunk a kék csapatnak és a sárga csapatnak három-három haditervet.
3. Gondosan magyarázzuk el a gyakorlatot, hogy minden gyermek pontosan megértse:
 - a. Mindenkinek a kijelölt terület határain belül kell maradnia.
 - b. Minden csapat kialakít egy táborát a játéktéren belül. Egyik csapatnak sem szabad belépnie a másik csapat táborába. A városnak, amelyet a lila csapat védelmez, pontosan a játéktér közepén kell elhelyezkednie, a kék csapat tábora az egyik, a sárga csapat tábora pedig a másik oldalon legyen.
 - c. Ahhoz, hogy el tudják foglalni a várat, a két támadó csapatnak ki kell cserélnie a haditervét egymással. Mindkét csoportnál három-három terv van különböző színű papíron, 10 darabra vágva. Az egyik támadó csapatnak külön-külön kell eljuttatnia az egyes darabokat a másik támadó csapat táborába. Egy gyerek egyszerre csak egy darabot vihet. A kékek nem szállíthatják a sárgák tervrészleteit, és a sárgák sem a kékekét. A darabokat csak akkor lehet átnyújtani, amikor a kék, illetve a sárga futár elérte a másik táborát.

Forrás:
Praxismappe
(Gyakorlatgyűjtemény), kiadta a
Bundesjugend-
werk der Arbeiter-
wohlfahrt

- d. A vár védelmében a lila csapatnak meg kell akadályoznia, hogy a kékek és a sárgák eljuttassák egymáshoz a terveket. Ennek érdekében megpróbálják elfogni a futárokat és megszerezni a tervek darabjait. Az elfogás azt jelenti, hogy finoman megérintik a másik karját vagy vállát.
- e. Ha egy kék vagy sárga játékost elfogtak, két lehetősége van: 1) odaadja a tervrészletet a lila csapatnak, akkor szabadon engedik, és visszatérhet a saját csapatához; 2) megtagadja a tervrészlet átadását, és fogolyként a városban marad a játék végéig, vagy amíg át nem adja a papírdarabkát a lila csapatnak. A kék és a sárga csapat segíthet egymásnak.
- f. A tervrészleteket jól látható módon kell szállítani.
- g. A csoportsegítők nem vesznek részt a játékban, csak felügyelik, hogy mindenki betartja-e a játékszabályokat.
- h. Ha a kék vagy a sárga csapatnak sikerült összegyűjtenie valamelyik haditerv mind a tíz darabját, elveheti a lila csapatától az addig elkobzott összes tervdarabkát, és a két támadó lesz a győztes. Ha a lila csapatnak sikerül megszereznie mind a tíz darabot a kék vagy a sárga csapat valamelyik haditervéből, akkor az adott csapat kiesik a játékból. Viszont a játékban maradó csapatnak még mindig van esélye, ugyanis ha képes eljuttatni az összes tervrészletet a másik táborba, akkor ők és a korábban kizárt csapat győznek.
- i. A játék akkor ér véget, ha az egyik fél győzelmet arat, vagy ha lejárt a csoportvezető által előre kijelölt játékidő.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján végezhetjük:
 - a. Hogy érzitek magatokat?
 - b. Mi történt a haditervekkel?
 - c. Sikerült összerakni egy teljes tervet? Mi volt a stratégiátok? Hogyan hoztatok döntéseket?
 - d. Mindenki részt vett a játékban? Voltak-e különböző szerepek?
 - e. Mit gondolsz a másik két csapatról?
 - f. A kék és a sárga csapat összefogtak, vagy inkább egymás ellen harcoltak? Hogyan befolyásolta a viszonyuk a gyakorlat kimenetelét?
 - g. Küzdött-e a kék és a sárga csapat a lila csapat ellen, és fordítva? Ha igen, miért? Miből származott a konfliktus?
 - h. Valóságosnak tűnt ez a helyzet? Ismertek hasonló helyzeteket az életből? Milyen okai lehetnek egy ilyen konfliktus kialakulásának a valóságban?
 - i. Szerintetek hogyan lehetne megváltoztatni ezt a helyzetet? Megelőzhető az ilyen konfliktusok?
 - j. Tudtok-e bármilyen más konfliktusról az életetekben? Tesztek valamit a megoldásuk érdekében, ha igen, mit? Mit lehetne tenni azért, hogy az ilyen helyzetek megváltozzanak?
 - k. Hogyan keletkeznek a konfliktusok? Mit tehetünk (az említett példától függően) ezek elkerülése, megoldása, kezelése érdekében, illetve azért, hogy megőrizzük a békét?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogokkal az alábbiakhoz hasonló kérdések felhasználásával:
 - a. Milyen emberi jogok sérülhetnek, amikor az emberek konfliktusba kerülnek? És háborús konfliktus esetén?
 - b. Milyen hatással van a konfliktusban érintett különböző felekre az, ha emberi jogaik sérülnek? Milyen hatással lesz ez a jövőjükre?
 - c. Milyen hatással van a konfliktus a gyerekekre? Hogyan befolyásolja a jövőjüket?
 - d. Mit lehet tenni annak érdekében, hogy megelőzzük a konfliktusok kialakulását és az ehhez hasonló jogsértéseket?

e. Minden konfliktus megoldható? Ha mégsem, akkor hogyan segíthetnek az emberi jogok az embereknek a konfliktusok kezelésében?

Javaslatok a folytatáshoz

- Nézzük meg tüzetesebben, milyen konfliktusok zajlanak éppen a csoportban, a közösségben, az országban, a régióban vagy a világban. Próbáljuk megérteni az egyes konfliktusok gyökerét, és beszélgessünk az egyes helyzetekről.

Javaslatok a cselekvésre

- Amennyiben a feldolgozás során a háborús konfliktusok és a béke kérdése előtérbe került, próbálhatunk békedemonstrációt szervezni vagy csatlakozni ilyenhez, esetleg meglátogathatunk egy békeszervezetet. Segítsünk a gyerekeknek kideríteni, mit értenek a békeszervezetek a béke fogalma alatt, és hogyan közelítik meg a konfliktusmegoldás kérdését.
- Beszélgessünk a gyerekekkel arról, hogy ők hogy kezelik a közöttük lévő konfliktusokat. Segítsünk olyan alapvető szabályokat kialakítani a csoportban előforduló konfliktusok megoldására, amelyek az emberi jogi normákat tükrözik (tilos a fizikai erőszak, tilos a bántó nyelvhasználat, mindenkinek joga van a véleményalkotáshoz és -nyilvánításhoz, mindenkinek egyenlő esélye van a részvétellel).

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ebben a gyakorlatban nem kell ténylegesen megküzdeni semmiért. A gyengébb fizikai kondícióban lévő gyerekek sokkal többet elérhetnek a stratégiaalkotás, a gyorsaság és az együttműködés révén, mint azok, akik esetleg az agresszióra vagy az erejükre hagyatkoznak.
- Készítsük fel a felnőtt segítőket. Fontos, hogy értsék a szabályokat, ismerjék a játéktér határait, és tisztában legyenek az esetleges veszélyekkel.
- Magyarázzuk el a kék és a sárga csapatnak, hogy nagyon fontos stratégiát kialakítani: mindent el kell követniük, hogy legyen olyan terv, aminek egyetlen darabját sem veszítik el a harcokban, más-különbben nem tudnak majd egy tervet sem teljesen összeállítani. Hangsúlyozzuk, hogy az elfogás azt jelenti: gyengéden megérintjük a futárt. Alább, az adaptálási lehetőségek között olyan variációk is találhatóak, amelyek eltérő képességű gyermekcsoportokban is alkalmazhatók.
- A játék időtartama nagyban függ az adott csoporttól. Készüljünk fel arra, hogy a gyakorlat rövidebb vagy hosszabb is lehet a vártnál.
- A beszélgetések során hívjuk fel a figyelmet a fegyveres konfliktus és a béke, illetve a gyerekek mindennapi életében előforduló konfliktusok közötti különbségre. Mindkét konfliktustípus fontos, de eltérő megközelítést igényel.

Adaptálási lehetőségek

- Ha az egyik csoport vagy valamelyik gyerek testileg gyengébb a többiekénél, adjunk neki ötleteket a lehetséges stratégiákra (pl. ellenőrizzék, melyik tervből hány darab jutott el a másik táborba; hagyják, hogy néhány tervrészlet elveszzen, ha ezzel más darabokat megmenthetnek; az elején ne küldjenek minden tervből részleteket, várjanak, amíg ráéreznek a játék ritmusára).
- Az egyszerű elfogás helyett alkalmazhatunk valamilyen más módot a tervrészletek megszerzésére. Amikor a lilák elkapnak egy kék vagy sárga futárt, játszhatnak például kő, papír, olló: ha a lila nyer, akkor a kék, illetve a sárga odaadja a tervrészletet, ha a kék vagy a sárga nyer, akkor szabadon távozhat). Ez a változat nagyon hatékony abban az esetben, ha eltérő korú és fizikai képességű gyerekek vannak a csoportban, mert egyenlő esélyt biztosít a fiatalabb vagy gyengébb gyerekeknek is.

14. Gombóc Artúr

Még, még, még! Ennyi nem elég!

Témakörök	béke és emberi biztonság, szegénység és társadalmi kirekesztés
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	40–60 perc
Csoportlétszám	6–12 fő
A gyakorlat típusa	csoportos egyezkedés, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A csoportok arról egyezkednek, hogyan osztozzanak meg a finomságokon.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Az egyezkedés és a béke folyamatának megismerése. • Az egyenlő jogok kérdésének megvitatása. • A szegénység kialakulása mögötti folyamatok megértése.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Nyomtassuk ki a segédleteket, illetve írjuk fel őket a táblára vagy a flipchartra. • Készítsük elő a finomságcsomagokat.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • 40 kis csomag egészséges, apró finomság (pl. keksz, mogyoró, mazsola) • a segédlet másolatai

A gyakorlat menete

- Osszuk a gyerekeket két csapatra, és adjuk minden csapatnak oda a játékszabályt és húsz-húsz finomságcsomagot.
- Magyarázzuk el a szabályokat, és bizonyosodjunk meg róla, hogy a gyerekek mindent megértettek, különösen azt, hogy ha a csapatoknak nem sikerül megegyezniük, akkor az adott körben az összes finomságot vissza kell adniuk a csoportsegítőnek.
 - A játék során a játékosoknak el kell dönteniük, hogyan osztják el a finomságokat a két csapat között. Minden csapat összesen húsz finomságcsomagot kap az egész játékra. Három kör lesz, és mindegyik csapat minden körben sorra kerül.
 - A csapatok minden körben megtudják, összesen hány csomagot kell a két csapat között elosztaniuk az adott körben. Az első csapat ajánlatot tesz, hogyan osztaná el a finomságokat, ezt a másik csapat vagy elfogadja, vagy nem. Ha elfogadja, akkor a finomságokat az ajánlat értelmében elosztják. Ha a másik csapat visszautasítaná az ajánlatot, akkor az első csapat kap még egy lehetőséget, hogy javaslatot tegyen. Ha a második ajánlatot is visszautasítják, akkor az elosztandó finomságokat vissza kell adni a csoportsegítőnek, és senki nem kap semmit.
 - Példa: Az A csapatnak tíz finomságot kell elosztania, és úgy dönt, hogy magának nyolcat, a B csapatnak pedig kettőt ad. B csapat visszautasítja ezt az ajánlatot. Ekkor az A csapat kap még egy esélyt. Most úgy döntenek, hogy egyenlően osztják el a finomságokat. B csapat elfogadja ezt az ajánlatot, így mindkét csapat kap öt-öt finomságot.
 - Ha viszont a második alkalommal az A csapat azt javasolja, hogy ők maguk hét finomságot kapjanak, míg a B csapat csak hármat, akkor könnyen előfordulhat, hogy a B csapat visszautasítja ezt az ajánlatot is. Ebben az esetben mind a tíz finomság a csoportsegítőé lesz.
 - Miután az első csapat megtette az ajánlatát (vagy ajánlatait), a második csapat is ajánlatot tesz a finomságok megosztására az utasításoknak megfelelően.
 - A második kör ugyanúgy zajlik le, mint az első, viszont mindkét csapat új utasításokat kap arra vonatkozólag, hány finomságot kell megosztaniuk egymás közt.

3. Minden megegyezés eredményét írjuk fel a táblára vagy a flipchartra, jelezve, hogy melyik csapat hány finomságot kapott. Ha befejeződött a három kör, összesítsük az eredményeket. Táblázatunk az alábbihoz hasonlóan fog kinézni:

	A csapat	B csapat	Csoportsegítő
1. kör	5	5	
2. kör	0	0	14
3. kör	8	8	
Összesen	13	13	14

4. A finomságokat illetően tisztázzuk az alábbiakat:

- A gyakorlat feldolgozását követően a gyerekek megehetnek a kapott finomságokat.
- Az egyes csomagokat nem lehet felosztani.
- Azokat a finomságokat, amelyeket a csapattagok a gyakorlat során esetleg már megettek, nem lehet pótolni.
- Ismételten hangsúlyozzuk, hogy ha egy csapat nem egyezik bele a felajánlott megosztásba, akkor minden finomság végleg a csoportsegítőhöz kerül.

Feldolgozás és értékelés

- Elkerülendő, hogy a feldolgozás során a gyerekek másra figyeljenek, a beszélgetés megkezdése előtt gyűjtsünk össze minden finomságot, és mondjuk el, hogy a gyakorlat végén majd visszakapják és megehetnek azokat.
- Beszéljük meg a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - Mi történt a gyakorlat során?
 - Hogy éreztétek magatokat a gyakorlat folyamán? Mi volt a legizgalmasabb? Mi volt a legrosszabb?
 - Volt stratégiátok? Hogyan alakítottátok ki a stratégiátokat?
 - Egyezkedett-e valaki? Sikerrel járt?
 - Ha újra játszhatnátok ezt a játékot, máshogy viselkednétek?
 - Mit gondoltok, igazságos volt a végeredmény?
- Beszélgessünk a gyakorlat mögöttes tartalmáról az alábbi és hasonló kérdések felhasználásával:
 - Bíztatok abban, hogy a másik csoport igazságosan fogja elosztani a finomságot? Miért? Miért nem?
 - Mire gondoltok, amikor azt mondjátok: „igazságos”? Vagy azt: „megosztani”.
 - Mi köze a bizalomnak az osztozkodáshoz?
 - Tudtok olyan élethelyzeteket, amikor a gyerekeknek osztozniuk kell? Fontos, hogy igazságosan osszuk el a dolgokat? Mi történik, ha az elosztás igazságtalan?
 - Tudtok olyan élethelyzetet, amikor a felnőtteknek kell osztozniuk? Mi történik, ha a felnőttek nem igazságosan osztják el a dolgokat?
 - Tudtok példákat mondani az életből arra, amikor az emberek nem igazságosan részesülnek abból, amire szükségük van?
 - Mit tehetünk a mindennapokban, hogy mindenki számára biztosítsuk a javak igazságos elosztását?

4. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján:
- Az emberi jogok az alapvető emberi szükségleteken alapulnak, és nemcsak az életben maradáshoz, hanem a méltósághoz és a megfelelő életminőséghez kapcsolódó dolgokon is. Mik azok a dolgok, amikre minden embernek szüksége van? Írjunk listát arról, ami elhangzik.
 - Mi történik, ha az emberek nem rendelkeznek ezekkel (pl. nincs elég élelem, nincs otthonuk, nincs családjuk, nem részesülnek oktatásban)?
 - Látjátok az összefüggést az emberi jogok és az alapvető szükségletek igazságos elosztása között?

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Foglald el a várat!* című gyakorlatban (105. o.) szintén együtt kell működni egy közös ellenséggel szemben.
- Az *Úton egy új világ felé* című gyakorlat (209. o.) rávilágít a vágyak és a szükségletek közti különbségekre.

Javaslatok a cselekvésre

- A gyerekek mondjanak példákat arra, hogyan lehetne igazságosabban megosztani a „javakon” (ilyen pl. a megszólalás lehetősége, a játékok és eszközök használata, a felnőttek figyelme, a vezetői szerep) a csoportban, családban vagy a tágabb közösségben.
- Lépünk kapcsolatba a méltányos kereskedelem (fair trade) területén dolgozó helyi vagy országos civil szervezetekkel. Hívjuk meg őket, hogy beszéljenek a csoportnak arról, mivel foglalkoznak. Szervezzünk olyan tevékenységeket, amelyek támogatják ezeket a szervezeteket.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Az emberi szükségletek és az emberi jogok közötti összefüggés alapvető kérdés az emberi jogi képzés szempontjából. Ha ez az összefüggés még nem egyértelmű a gyerekek számára, a gyakorlatot megelőzően elvégezhetünk egy másikat, pl. az *Úton egy új világ felé* címűt (209. o.), ami ezt a gondolatot járja körül.
- Nagyobb gyerekek esetében az igazságos elosztás kérdését összeköthetjük a fejlődés témájával. A fejlődés és a nevelés összefüggéseivel (így a fenntarthatóságra neveléssel) foglalkozó források a *Környezet* című fejezet 282. oldalán található.
- Ezt a gyakorlatot akár kétszer is elvégezhetjük. Másodszorra használjunk más, még kíváncsabb finomságokat, hogy fenntartsuk az érdeklődést.
- Egyszerre több csoport is játszhatja a gyakorlatot. Figyeljünk azonban arra, hogy az egyik csoport magatartása befolyásolhatja a másikat. Ennek a kölcsönhatásnak az erősítésére készítsünk közös pontozótáblát, amelyen minden csapat láthatja, milyen felosztások keletkeztek. A feldolgozás során beszéljünk erről a kölcsönhatásról is.
- Ha úgy akarják a gyerekek, a finomságokat a gyakorlat után újraoszthatják.

	1. csoport, A csapat	1. csoport, B csapat	1. csoport, csoportsegítő	2. csoport, A csapat	2. csoport, B csapat	2. csoport, csoportsegítő
1. kör	6	5		6	5	
2. kör	0	0	13	6	7	
3. kör	8	8		8	8	
Összesen	14	13	13	20	20	

Adaptálási lehetőségek

- Ha egyszerűsíteni szeretnénk a gyakorlatot:

Az eredeti változatban szándékosan nem páros számú és nem ugyanannyi finomságcsomagot kell elosztani csapatoknak, hogy próbára tegyük a bizalmat, és előmozdítsuk az egyezkedést. Ha viszont ez a fajta stratégiai gondolkodás túl bonyolult a csoportunk számára, akkor a felosztandó finomságok száma minden körben, minden csapat esetében legyen egyenlő.

- Ha tovább szeretnénk bonyolítani a gyakorlatot:

Építsünk be egy újabb szabályt, ami az A csapatot eltérő hatalmi pozícióba helyezi. Ha a B csapat visszautasítja az ajánlatot, ők semmit nem kapnak, az A csapat viszont mindenképpen megtarthat három finomságot. Ha viszont az A csapat utasítja vissza a B csapat ajánlatát, se az A, se a B csapat nem kap semmit.

- A gyakorlat emberi jogi vonatkozásainak hangsúlyozásához:

Ha több csoportsegítőnk van, az emberi szükségletek és az emberi jogok kapcsolatáról szóló 4. kérdés feldolgozásához érdemes lehet a gyerekeket két vagy több kisebb csoportra osztani. Minél kisebb egy csoport, annál jobban elmélyedhetnek ebben a fontos témában. A kiscsoportos megbeszélés után hívjuk össze az egész csoportot, és a kiscsoportok osszák meg velünk a felvetéseiket, majd közösen foglaljuk össze az elhangzottakat. Ebben az esetben az eredeti gyakorlat 30 perccel hosszabb ideig tart.

SEGÉDLET: UTASÍTÁSOK

A csapat

- Kaptok húsz finomságcsomagot, amin meg kell osztoznotok a B csapattal.
- A játék három körön át tart.
- Az egyes körök során különböző számú finomsággal gazdálkodhattok, az alábbi táblázat szerint.

1. kör	2. kör	3. kör
6 csomagot kell elosztani	3 csomagot kell elosztani	11 csomagot kell elosztani

Ahhoz, hogy megtarthassátok a finomságokat, ajánlatot kell tennetek arra, hogyan osztanátok meg őket a B csapattal. Minden körben kétszer tehetek ajánlatot. Ha a B csapat elfogadja valamelyik ajánlatot, mindketten annyi finomságot kaptok, amennyiben megállapodtatok.

Ha a B csapat mindkét ajánlatot visszautasítja, akkor egyik csapat sem kap semmit.

Példa:

- 1. kör: Az A csapatnak hat finomságot kell elosztania.
- Az ajánlat: odaadtok két finomságot a B csapatnak, négyet pedig megtartotok magatoknak.
- Ha a B csapat azt mondja: IGEN, ELFOGADJUK, akkor ők két finomságot kapnak, ti pedig négyet.
- Ha a B csapat azt mondja: NEM FOGADJUK EL, akkor tehetek egy újabb ajánlatot. Ez az ajánlat megegyezhet az előzővel, de lehet teljesen eltérő is.
- Ha a B csapat elfogadja a második ajánlatot, akkor mindkét csapat annyi finomságot kap, amennyiben megegyeztek.
- Ha a B csapat továbbra sem fogadja el az ajánlatot, akkor egyik csapat sem kap semmit, és mind a hat finomság visszakerül a csoportsegítőhöz.

B csapat

- Kaptok húsz finomságcsomagot, amin meg kell osztoznotok az „A” csapattal.
- A játék három körön át tart.
- Az egyes körök során különböző számú finomsággal gazdálkodhattok, az alábbi táblázat szerint.

1. kör	2. kör	3. kör
5 csomagot kell elosztani	10 csomagot kell elosztani	5 csomagot kell elosztani

Ahhoz, hogy megtarthassátok a finomságokat, ajánlatot kell tennetek arra, hogyan osztanátok meg őket az A csapattal. Minden körben kétszer tehetek ajánlatot. Ha az A csapat elfogadja valamelyik ajánlatot, mindketten annyi finomságot kaptok, amennyiben megállapodtatok.

Ha az A csapat mindkét ajánlatot visszautasítja, egyik csapat sem kap semmit.

Példa:

- 1. kör: A B csapatnak öt finomságot kell elosztania.
- Az ajánlat: odaadtok két finomságot az A csapatnak, hármát pedig megtartotok magatoknak.
- Ha az A csapat azt mondja: IGEN, ELFOGADJUK, akkor két finomságot kapnak, ti pedig hármát.
- Ha az A csapat azt mondja: NEM FOGADJUK EL, akkor tehetek egy újabb ajánlatot. Ez az ajánlat megegyezhet az előzővel, de lehet teljesen eltérő is.
- Ha az A csapat elfogadja a második ajánlatot, akkor mindkét csapat annyi finomságot kap, amennyiben megegyeztek.

Ha az A csapat továbbra sem fogadja el az ajánlatot, akkor a két csapat nem kap semmit, és az összes finomság visszakerül a csoportsegítőhöz.

15. Harc a narancsért

Győzhetünk egyszerre mind a ketten?

Témakörök	béke és emberi biztonság
Nehézségi szint	1
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	30 perc
Csoportlétszám	4–24 fő
A gyakorlat típusa	csapatverseny, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek egy narancs megszerzéséért szállnak harcba, aztán megbeszélik, hogyan lehet a konfliktusokat megoldani.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Annak megvitatása, hogy konfliktushelyzetekben szükség van a kommunikációra. • Beszélgetés a különböző konfliktus-megoldási stratégiákról.
Előkészítés	nincs
Szükséges eszközök	egy narancs

A gyakorlat menete

1. Mondjuk el, hogy most „narancsosat” fogunk játszani. Osszuk a gyerekeket két csapatra. Az A csapat tagjait kérjük meg, hogy menjenek ki a teremből, és várákozzanak odakinn. A B csapatnak ebben a játékban az a feladata, hogy megszerezzék a narancsot, mert az kell a narancslé elkészítéséhez.
2. Az A csapatnak ebben a játékban az a feladata, hogy megszerezze a narancsot, mert a héjára szükségük van a narancstorta elkészítéséhez.
3. Ezután hívjuk be a terembe őket. Üljenek le a csapatok két sorba úgy, hogy a tagjaik egymással szemben legyenek.
4. Három perc áll rendelkezésükre, hogy megszerezzék, amire szükségük van. Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy erőszakot nem alkalmazhatnak. Ezután helyezzük a narancsot a két csoport közé, és rajtszóra kezdődhet a játék.

Általában az történik, hogy valaki megszerzi a narancsot, tehát az az egyik csoport birtokába kerül. Az viszont kérdéses, hogy ezzel a helyzettel mit kezdenek majd a csapatok. Előfordulhat, hogy a csoportok megpróbálnak alkudozni, javasolva, hogy vágják ketté a narancsot. Máskor egyáltalán nem próbálnak egyezkedni. Előfordulhat, hogy a csoportok tovább folytatják a megbeszélést, és rájönnek, hogy a narancsból más-más részekre van szükségük; valaki az egyik csoportból meghámozza a narancsot, és mindkét csapat elveszi, amire szüksége van. Ne avatkozzunk bele!

5. Három perc után szóljunk, hogy lejárt az idő.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Sikerült megszerezniük a csapatoknak azt, amire szükségük volt, még mielőtt lejárt volna a három perc?
 - b. Mi volt a csapatotok célja?
 - c. Mi lett a vége a narancsért folytatott harcnak?
 - d. Mit tettek az eredmény érdekében?

- e. Miért fontos, hogy az emberek a konfliktusok megoldása érdekében kommunikáljanak egymással?
 - f. Mindig kommunikálnak az emberek egymással, ha konfliktus merül fel? Miért vagy miért nem?
 - g. Egy adott konfliktusban mindig ugyanazt akarják elérni az emberek?
 - h. Kerültél már hasonló helyzetbe? Mi lett a vége?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Melyek azok az emberi jogok, amelyek egy konfliktusban sérülhetnek?

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Van kiút! – Majd mi megmutatjuk!* című gyakorlat (219. o.) szintén a konfliktusmegoldás témájával foglalkozik.
- Vannak más gyakorlatok is, ahol szükség van az érdekek egyeztetésére: *Foglald el a várat!* (105. o.), *Gombóc Artúr* (108. o.).

Javaslatok a cselekvésre

Gyűjtsünk ötleteket, hogyan lehetne kezelni a csoporton belül felmerülő konfliktusokat. Írjuk fel az ötleteket egy nagy papírlapra, és ragasszuk ki a teremben valahová.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Mikor lejárt a három perc, vegyük el a narancsot (vagy ami megmaradt belőle), hogy a megbeszélés során ne vonja el a gyerekek figyelmét.
- Ne próbáljuk befolyásolni a konfliktus kimenetelét, viszont feltétlenül hangsúlyozzuk, hogy erőszak nélkül kell megszerezniük azt, amit akarnak.
- Változatok nagyobb létszámú csoportok számára: Kettő helyett alkossunk négy csoportot, és a két-két csoport egyszerre küzdjön a narancsért. Egyszerűen alkossunk két A csapatot és két B csapatot, és adjuk ugyanazokat az utasításokat nekik, mint fentebb. Ezután az egyik A csapat leül az egyik B csapattal szemben, a másik A csapat pedig a másik B csapattal szemben; helyezzünk egy-egy narancsot a csapatok közé. A két párhuzamosan folyó játékot indítsuk és fejezzük be egyszerre. Érdekes lehet megvitatni, volt-e különbség – és ha igen, mi – a két csata és azok kimenetele között.

16. Hol volt, hol nem volt...

Mi történik, ha egy közismert történetben felcseréljük a szereplők nemét?

Témakörök	demokrácia, diszkrimináció, nemek közötti egyenlőség
Nehézségi szint	2
Életkor	7–13 év
Szükséges idő	40 perc
Csoportlétszám	5–15 fő
A gyakorlat típusa	mesélés, beszélgetés
A gyakorlatról röviden	Egy ismerős történetet úgy mesélünk el, hogy felcseréljük a szereplők nemét, majd ennek kapcsán beszélgetünk a nemi sztereotípiákról.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A sztereotip társadalmi nemi szerepek és tulajdonságok felismerése a történetekben és a mindennapi életben. • Beszélgetés a hagyományos és a hagyományostól eltérő nemi szerepekről. • A nemek közötti egyenlőség előmozdítása.
Előkészítés	Dolgozzunk át egy 10 percnél nem hosszabb, jól ismert történetet (pl. regényt, mesét, filmet) oly módon, hogy felcseréljük benne a legtöbb szereplő nemét. Ha szükséges, a nevüket és egyéb részleteket is megváltoztathatjuk. Olyan történetet válasszunk, amelyben mindkét nem képviselve van, és a szereplők a hagyományoknak megfelelően viselkednek. (Lásd alább az átalakított <i>Hamupipőke</i> című mesét.)
Szükséges eszközök	flipchart és tollak

A gyakorlat menete

1. A gyerekek üljenek körbe. Mondjuk el, hogy egy történetet fogunk nekik elmesélni: hallgassák figyelmesen, és jelezzék, ha bármi szokatlan van a történetben. Olvassuk fel nekik az átalakított történetet. Időről időre álljunk meg, és kérdezzünk rá, hogy találnak-e valami szokatlant a mesében. Ha már minden gyerek megértette, hogy a szerepek fel lettek cserélve, a történet felolvasását akár abba is hagyhatjuk, vagy előreugorhatunk a befejezéshez.
2. Beszéljük meg a történetet az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Hogy tetszett a történet?
 - b. Találtak benne valami szokatlant?
 - c. Mikor jöttetek rá, hogy valami furcsaság van a dologban? Mondjatok példákat!
3. Mutassunk rá, hogy valami akkor tűnik szokatlannak, ha eltér attól, amit a mindennapokban megszoktunk vagy elvárunk. Mondjanak a gyerekek olyan tulajdonságokat és tevékenységeket, amelyek a mindennapi életben jellemzően a férfiakhoz vagy a nőkhoz kapcsolódnak. Egy, az alábbihoz hasonló táblázatban gyűjtsük össze a javaslatokat.

1. táblázat: Sztereotip nemi szerepek

	FÉRFIAK/FIÚK	NŐK/LÁNYOK
MEGSZOKOTT TULAJDONSÁGOK	kíváncsi, okos, bátor, hangos, kalandvágyó, agresszív, törekvő, tette kész, rövid a haja	udvarias, érzékeny, csendes, odafigyel másokra, félénk, kíváncsiszkodó, szófogadó, szoknyát hord, hosszú hajat visel
MEGSZOKOTT TEVÉKENYSÉGEK	szereti a sportot, verekszik, dolgozni jár, kezébe veszi a dolgokat, kamiont vezet	otthon marad, házimunkát végez, könnyen elsírja magát, szereti a csinos ruhákat, fél a bogaraktól

Forrás: Az ABC Teaching Human Rights, Practical activities for primary and secondary schools (ABC Emberi jogok tanítása – gyakorlatok általános és középiskolák számára) kézikönyvben található Gender-bender című gyakorlat alapján, ENSZ, OHCHR, New York, Genf, 2004, valamint Myra Sadker Advocates: www.sadker.org

4. Beszéljük meg a táblázatban összefoglaltakat:
 - a. Hasonlítsuk össze ezt a táblázatot a történet közismert változatával. A szereplők vajon olyan tulajdonságokkal rendelkeznek és úgy viselkednek, ahogy az a nőkre és a férfiakra általában jellemző (pl. Hamupipőke otthon marad, sír, bántják, szép ruhákat kap; a herceg pedig elindul, hogy feleséget találjon, és okos tervet eszel ki, hogy megtalálja Hamupipőkét)?
 - b. Kérdezzük meg a gyerekeket, hogy ismernek-e más történeteket, ahol a szereplők ehhez hasonló, tipikus tulajdonságokkal bírnak és tipikus módon viselkednek? Írjuk fel az említett történeteket, majd a gyerekek magyarázzák el, miért ezek jutottak az eszükbe.
5. Jellemzők-e a nőkre és a férfiakra ezek a tulajdonságok és cselekedetek napjainkban?
 - a. Készítsünk egy, az alábbihoz hasonló táblázatot, és a gyerekek rögzítsenek minden olyan elemet, amely szokatlan viselkedésre utal, előbb a történetből, majd a való életből.

2. táblázat: Nem sztereotíp nemi szerepek

	FÉRFIAK/FIÚK	NŐK/LÁNYOK
SZOKATLAN TULAJDONSÁGOK	a történetben: segítségre szorul tapasztalataid szerint:	a történetben: parancsoló, okos tapasztalataid szerint:
SZOKATLAN TEVÉKENYSÉGEK	a történetben: sír, házimunkát végez, szép ruhákra vágyik, otthon marad tapasztalataid szerint:	a történetben: aktívan férjet keres, kiküldi minisztereit, hogy kutas-sák fel tapasztalataid szerint:

6. Hasonlítsuk össze és beszéljük meg a két táblázatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Ismertek-e egyéb történeteket, amelyekben a szereplők hasonlóan szokatlan tulajdonságokkal rendelkeznek, vagy hasonlóan szokatlan tevékenységet végeznek? Írjuk fel ezeket a történeteket az említés sorrendjében, majd a gyerekek magyarázzák el, miért ezek jutottak az eszükbe.
 - b. Ismertek olyan férfiakat vagy nőket az életben, akik nem a megszokott módon viselkednek, vagy nem a nemükre jellemző tevékenységeket végeznek? A gyerekek írják körül ezeket a szokatlan tulajdonságokat és tevékenységeket, és magyarázzák el, hogy mitől szokatlanok.
7. Értelmezzük a sztereotípiát, és hozzunk rá példákat.
8. Kérjük meg a gyerekeket, hogy nézzék meg a tipikus tulajdonságokat és tevékenységeket tartalmazó táblázatukat. Válasszák külön azokat a tulajdonságokat és tevékenységeket, amelyek a férfiak és a nők biológiai adottságain, és azokat, amelyek vélekedéseken, elvárásokon vagy sztereotípiákon alapulnak.
9. Mutassunk rá, hogy az olyan szerepek, mint a pénzkeresés, a gyereknevelés vagy a házimunka elvégzése, manapság a férfiak és a nők közös felelőssége.

Feldolgozás és értékelés

1. Ha a gyerekek már megértették a sztereotípiák fogalmát, tegyük fel az alábbihoz hasonló kérdéseket:
 - a. Hogyan bánnak az emberek azokkal, akik nem felelnek meg a nőies, illetve férfias viselkedésre vonatkozó sztereotípiáknak?
 - b. Miért igazságtalanok a sztereotípiák a férfiakkal és a fiúkkal szemben? És a nőkkel és a lányokkal szemben?
 - c. Hogyan teremtenek a nemi sztereotípiák egyenlőtlenséget a férfiak és a nők, illetve a fiúk és a lányok között?
 - d. Ti mit tehettek a sztereotípiák ellen?

2. Kérdezzük meg a gyerekektől, hogy látnak-e kapcsolatot a nemi sztereotípiák és az emberi jogok között? Fontos, hogy megértsék, hogy mindenkinek emberi joga, hogy ne érje őt hátrányos megkülönböztetés, sem a neme alapján, sem a nemi szerepekre vonatkozó sztereotípiákból eredően.
3. Kérdezzük meg a gyerekeket, hogy mi a véleményük erről a gyakorlatról.

Javaslatok a folytatáshoz

- Keressenek a gyerekek olyan történeteket vagy filmeket, amelyekben a lányok és a fiúk egyenlőbbek, és a hagyományostól eltérő szerepeket játszanak, illetve ilyen tulajdonságokkal rendelkeznek.
- Szintén a nemi sztereotípiákat és azok hatását tárgyalják a következő gyakorlatok: *A fiúk nem sírnak!* (63. o.) és a *Való ez nekem?* (217. o.).

Javaslatok a cselekvésre

1. Kérdezzük meg a gyerekeket, hogy vannak-e a környezetükben olyan emberek, akiket azért ér hátrányos megkülönböztetés, mert nem úgy viselkednek, ahogy mások szerint a férfiaknak/fiúknak vagy a nőknek/lányoknak kellene?
 - a. Kérjünk példákat, főként a gyerekek mindennapi életéből.
 - b. Játsszák el a gyerekek, mit mondanának vagy tennének ilyen helyzetben, tiltakozásul a megkülönböztetés ellen.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- A gyakorlat célja, hogy előmozdítsuk a nemek közötti egyenlőséget, és hogy arra bátorítsuk a gyerekeket, hogy kérdőjelezzék meg a saját és mások nemi szerepekre vonatkozó feltételezéseit.
- Mutassunk rá, hogy a férfiak és a nők viselkedését érintő elvárások országról országra, városról városra, sőt, még családról családra is változhatnak. Hangsúlyozzuk, hogy az egyenlőség nem feltétlenül jelent egyformaságot.
- Amikor a feldolgozás és értékelés során kérdéseket teszünk föl, tartsuk szem előtt, hogy lehetnek olyan gyerekek a csoportban, akiket már szekáltak vagy kiközösítettek azért, mert nem a hagyományos nemi szerepek szerint viselkednek. Ne hagyjuk, hogy a beszélgetés kényelmetlenné válhasson a számukra.
- Kisebb gyerekekkel nem kell olyan kifejezéseket használnunk, mint „társadalmi nem” vagy „társadalmi nemi szerepek”. Ugyanakkor fejlődéslélektani kutatások bizonyítják, hogy már az iskolás kor alatti gyerekek is megértik a különböző társadalmi nemi elvárásokat.
- Érdemes felkészülni arra is, hogy a gyakorlat kapcsán felmerülhet a homoszexualitás témaköre is.

Adaptálási lehetőségek

- Nagy csoportknál: Hozzunk létre négyfős csoportokat. Adjunk mindegyiknek egy másolatot az 1. táblázatból, és kérjük meg őket, hogy írják bele a tipikus férfi és női tevékenységeket és tulajdonságokat. A csoportok szóvivői mutassák be a kész táblázatokat. Beszéljük meg a hagyományos és a nem hagyományos szerepeket a teljes csoporttal. Ezt követően a gyerekek térjenek vissza a négyfős csoportokba, és töltsék ki a 2. táblázatot. A gyakorlatot közös beszélgetéssel zárjuk.
- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk: A mese helyett válasszunk egy regényt vagy filmet. Kezdjük el a történetmesélést a felcserélt nemekkel, majd hagyjuk, hogy a gyerekek maguk meséljék tovább. Néhány nagyobb gyerek akár egyedül is átdolgozhat és újra elmondhat egy ismerős történetet. Ha csoportbontásban dolgozunk, minden csoport mondja el a többieknek a történetét.

(KI)FORDÍTOTT MESE

Hamupipőke

Hol volt, hol nem volt, élt egyszer egy fiatal **fiú**, aki nagyon boldogtalan volt. Az **apukája** régen meghalt, az **anyukája** pedig új **férfit** hozott a házhoz: egy **özvegyembert**, akinek volt két **fia**. Ez a **mostohaapa** egyáltalán nem szerette a **fiút**. Minden jóságát, kedves szavát csakis a saját **fiainak** tartogatta, akik mindenben előnyt élveztek. Divatos ruhákat kaptak, kitűnő ételeket ettek és megkülönböztetett bánásmódban részesültek. De a szegény, boldogtalan **fiú** nem kapott semmit. Nem hordhatott szép ruhákat, csak a **mostohabátyjaitól** levetett, elnyűtt darabokat. Nem ehetett finom ételeket, csak a maradékot. Egy jó szó nem sok, annyit sem kapott. Még pihenni sem tudott, mert egész nap keményen kellett dolgoznia: bevásárolt, főzött, mosott és tisztán tartotta a házat. Csak az est beköszöntével ülhetett le egy kicsit a konyhai tűzhely mellé.

Ezekon a hosszú, magányos estéken sokat sírt, és a macskájával beszélgetett. A cica azt mondta:

– Miau! – ami valójában azt jelentette:

– Ne búsulj! Van valamid, ami egyik **mostohabátyádnak** sincs: ez pedig a szépség.

Amit a macska mondott, valóban igaz is volt. Még ha rongyokban járt is, és az arcát hamu szürkítette, vonzó **fiatalember** volt, miközben **mostohabátyjai** kétbalkezesek és csúnyák voltak, és azok is maradtak, bármilyen elegáns ruhát viseltek is.

Egy szép napon gyönyörű új ruhák, cipők és ékszerek érkeztek a házba. A **királynő** bált rendezett, és a mostohatestvérek oda készülődtek. Egyfolytában a tükör előtt álldogáltak. Szegény **fiúnak** kellett teljes pompába öltöztetnie őket. Meg sem merte kérdezni:

– Hát velem mi lesz? – hiszen nagyon jól tudta a választ:

– Te? Hát te, kedves **fiam**, itthon maradsz és mosogatsz, felmosol és megágyazol a **mostohabátyáidnak**. Nagyon fáradtak és álmosak lesznek, mire hazaérnek.

Miután a testvérek és az **apjuk** elmentek a bálba, a szegény **fiú** letörölte a könnyeit, és így szólt a macskához:

– Ó, drága cicám, annyira boldogtalan vagyok!

A macska pedig azt nyávogta: – Miau!

Ebben a pillanatban nagy fényesség támadt, és megjelent előtte egy tündér.

– Ne félj, **fiacskám!** – mondta a tündér. – A szél elfújta hozzám a sóhajodat. Tudom, hogy nagyon szeretnél elmenni a bálba. És el is mehatsz!

– Hogyan mehetnék el, így, rongyokba öltözve? – válaszolt a **fiú**. – Az ajtónállók be sem engednének!

A tündér mosolygott. Pödörített egyet a **bajszán**, majd meglendítette varázspálcáját, és a **fiú** máris a leggyönyörűbb ruhát viselte, amilyenek nem volt párja az egész birodalomban.

– Most, hogy felöltöztettünk, kell egy kocsit is szereznünk neked – mondta a tündér. – Egy igazi **úriember** nem mehet gyalog a bálba. Adj gyorsan nekem egy tökört!

– Máris! – mondta a **fiú**, és elrohant.

Ezután a tündér a macskához fordult:

– Te pedig hozz nekem hét egeret!

A szegény **fiú** hamar visszatért egy nagy tökkel, a macska pedig a hét egérrel, amiket a pincében fogott.

– Remek! – kiáltott fel a tündér. Ezután legyintett egyet a varázspálcájával, és csodák csodájára a tök egy tündöklő kocsivá változott, hat egérből hat gyönyörű ló lett, a hetedikből pedig **kocsiskisasszony**, gyönyörű ruhában, díszes ostorral. Szegény **fiú** alig hitt a szemének.

– Elviszlek a királyi udvarhoz. Hamarosan meg fogod látni a **hercegnőt**, akinek a tiszteletére a bált tartják. El lesz bűvölve a szépségedtől. De ne feledd, hogy éjfélkor ott kell hagynod a bált, és haza kell jönnöd. Ekkor ugyanis véget ér a varázslat: a kocsiból újra tök lesz, a lovak és a **kocsiskisasszony** visszaváltoznak egérré. Te pedig megint csak rongyo-

(KI)FORDÍTOTT MESE

kat fogsz viselni, és fapapucsot, ezek helyett a gyönyörű tánccipők helyett! Megérttetted?

A **fiú** mosolygott és azt mondta:

– Igen, megérttettem!

Amikor a **fiú** belépett a palota báltermébe, néma csönd lett. Mindenki megállt, hogy megcsodálja a fiú eleganciáját, szépségét és kecsességét.

– Ki lehet ez? – kérdezték egymást az emberek.

A két **mostohabáty** is kíváncsi volt, ki lehet az új jövevény, de bármeddig gondolkoztak is, sosem jöttek volna rá, hogy a gyönyörű **ifjú** valójában az ő **mostohaöccsük**, aki mindig csak a macskával beszélgetett.

A **hercegnőnek** is feltűnt a **fiú** szépsége. Odament hozzá, meghajolt előtte és felkérte táncolni. A többi **fiatalúr** nagy bánatára egész este csak vele táncolt.

– Ki vagy te, gyönyörű **ifjú**? – kérdezte tőle egyfolytában a **hercegnő**.

De a szegény **fiú** csak azt válaszolta:

– Mit számít, hogy ki vagyok? Úgysem fogsz soha többé újra látni.

– Ó, de igen, egészen biztos vagyok benne! – válaszolta a **hercegnő**.

A szegény **fiú** remekül érezte magát a bálban, de hirtelen meghallotta, hogy az óra elkezdti ütni az éjfél! Eszébe jutott, hogy mit mondott a tündér, ezért köszönés nélkül kibújta a **hercegnő** karjai közül, és rohant lefelé a lépcsőn. Ahogy rohant, leesett a lábáról az egyik tánccipő, de eszébe sem jutott, hogy megálljon és felvegye. Ha nem érne ki időben, és elütné az óra a tizenkettőt... ó, az micsoda katasztrófa lenne! Szinte menekült kifelé, és eltűnt az éjszakában.

A **hercegnő**, aki örülten beleszeretett, felvette az elvesztett cipőt, és kijelentette, hogy ahhoz a **férfőhöz** megy feleségül, akinek a lábára ráillik a cipő. Azt mondta a minisztereknek:

– Menjetek, és keressétek meg azt a **fiút**, akinek a lábára ráillik ez a cipő, bárhol legyen is!

Így a miniszterek minden **fiú** lábára felpróbálták a cipőt.

Amikor az egyik miniszter ellátogatott a házba, ahol a **fiú** élt a **mostohaapjával** és annak két **fiával**, megkérdezte, hogy felpróbálhatja-e a cipőt a házban lakó **fiatalemberek** lábára. A két **mostohabáty** egy lábujját sem tudta beledugni a cipőbe. Amikor a miniszter megkérdezte, van-e még **fiú** a háznál, a **mostohaapa** nemmel felelt. Ebben a pillanatban a macska magára vonta a miniszter figyelmét: ráncigálni kezdte a nadrágját, majd a konyhába vezette.

A szomorú **fiú** ott ült a hamu mellett. A miniszter felpróbálta rá a cipőt, és legnagyobb meglepetésére az tökéletesen illett a rá.

– Az a ronda, koszos **fiú** egyszerűen nem lehetett ott a bálban! – hördült fel a **mostohaapa**. – Mondja meg a **hercegnőnek**, hogy inkább valamelyik **édesfiamat** kellene férjül vennie. Nem látja, milyen csúnya ez a **fiú**? Hát nem látja?

Ekkor hirtelen elhallgatott, mert megjelent a tündér.

– Ebből elég! – kiáltott fel. Megpödrötte **bajszát**, felemelte a varázspálcáját és egy pillanat múlva a **fiú** újra gyönyörű öltözetben állt, majd kicsattant a fiatalágtól és a szépségtől.

A **mostohaapja** és a **mostohabátyjai** csodálkozva bámultak rá, a miniszter pedig azt mondta:

– Gyere velem, szépséges **ifjú**! A **hercegnő** már vár, hogy átnyújthassa neked az eljegyzési gyűrűt!

A **fiú** vígan ment vele. A **hercegnővel** néhány nap múlva összeházasodtak, és boldogan éltek, amíg meg nem haltak.

A macska pedig csak annyit mondott:

– Miau!

Forrás: Hamupipőke-történetek: www.ucalgary.ca/~dkbrown/cinderella.html

17. Hová állsz?

Szavazz a lábaddal!

Témakörök	általános emberi jogok, részvétel
Nehézségi szint	1
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	30–40 perc
Csoportlétszám	6–12 fő
A gyakorlat típusa	beszélgetés, kevés mozgás
A gyakorlarról röviden	A gyerekek álláspontjukat a teremben elfoglalt helyükkel fejezik ki, majd elmagyarázzák és meg is indokolják állásfoglalásukat.
Célok	A részvétel jelentőségének jobb megértése. Az értő figyelem képességének fejlesztése. A véleménynyilvánítás és az érvelés képességének fejlesztése.
Előkészítés	Osszuk a termet két részre (a két térfél elválasztásához húzzunk vonalat krétával a padlóra, vagy fektessünk le madzagot), és tegyük ki az Egyetértek és a Nem értek egyet feliratú táblákat a terem két végébe. A gyakorlathoz használt állításokat írjuk fel flipchart-papírokra (mindegyiket külön lapra), és a flipchartot állítsuk a terem két felét elválasztó vonalra.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • 2 tábla: Egyetértek, ill. Nem értek egyet felirattal • flipchart és tollak • madzag vagy kréta • papír és filctoll

A gyakorlat menete

- Mondjuk azt a gyerekeknek, hogy szeretnénk megtudni, mi a véleményük néhány nagyon fontos kérdéssel kapcsolatban. Állításokat fogunk felolvasni, és a gyerekeknek el kell dönteniük, hogy egyetértenek-e az adott állítással vagy nem, és ennek megfelelően kell elhelyezkedniük a terem egyik vagy másik felében, az Egyetértek, illetve a Nem értek egyet oldalon. A cél az, hogy ezek után meggyőzzék a többieket, hogy változtassák meg a véleményüket és a teremben elfoglalt pozíciójukat.
 - Senki nem beszélhet addig, amíg mindenki el nem foglalta a helyét.
 - Minél inkább úgy gondoljátok, hogy az adott állítással egyetértetek, illetve nem értetek egyet, annál messzebb álljatok a középvonaltól.
 - Az elválasztó vonalra nem szabad állni. Ha nem tudtok dönteni, vagy úgy érzitek, nem egyértelmű a kérdés, állhattok a vonalhoz közel, de mindenképpen valamelyik térfélre.
- Olvassuk fel hangosan a gyerekeknek az első állítást. Aztán a gyerekek döntsék el, mit gondolnak róla, és ennek megfelelően keressenek helyet maguknak a teremben.
- Várjunk, amíg mindenki megtalálja a helyét. Aztán kérdezzünk meg néhány gyereket mindkét térfelről, miért álltak az adott oldalra. Hagyjuk, hogy megvitassák álláspontjukat. Törekedjünk arra, hogy minél több gyerek elmondhassa a véleményét.
- Miután elég időt hagytunk a vitára, ha szeretnének, helyet változtathatnak. Ha valaki tényleg így tesz, kérdezzük meg, mitől változott meg a véleménye. Kövessük a fenti eljárást az összes állítás esetében.

Forrás:
A The European Convention on Human Rights, Standpoints for Teachers (Az Emberi jogok európai egyezménye – segédanyag tanárok részére) alapján, szerző: Mark Taylor, Európa Tanács, 2002.

Feldolgozás és értékelés

- A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:

- a. Hogy tetszett a gyakorlat?
 - b. Volt, amikor nehéz volt állást foglalni? Melyik állításnál?
 - c. Előfordult, hogy helyet változtattatok? Mi volt az oka?
 - d. Előfordultak-e olyan állítások, amelyek a többenél bonyolultabbak voltak?
 - e. Vannak olyan állítások, amelyekkel kapcsolatban még mindig bizonytalanok vagytok?
 - f. Van olyan téma, amiről szeretnétek tovább beszélgetni?
 - g. Tanultatok valami újat ebből a gyakorlatból? Ha igen, mit?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot a részvétel témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Volt-e valamilyen összefüggés a kérdések között?
 - b. Részt vehettek-e a családi döntésekben? És az osztályt vagy az iskolát érintő döntésekben? A tágabb környezet döntéseiben? Vagy bármilyen más helyzetben?
 - c. (Mutassunk rá, hogy a részvételhez való jog igen fontos és minden gyermeket egyformán megillető jog, majd olvassuk fel a Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkét.) El tudtok képzelni olyan új területeket, ahol lehetőségek lenne a részvételre?
 - d. Mit gondoltok, miért fontos a gyerekek számára a részvételhez való jog?

Javaslatok a folytatáshoz

- Ha befejeztük a megbeszélést, osszuk a gyerekeket 3–4 fős csoportokba, és adjunk minden csoportnak egy lapot, amin a gyakorlat során használt állítások szerepelnek. Kérjük meg a csoportokat, hogy fogalmazzák át úgy a mondatokat, hogy azokkal mindenki egyet tudjon érteni. Hasonlítsuk össze az eredményeket.
- *A mi alkotmányunk* (70. o.) és a *Minden szavazat számít* (157. o.) című gyakorlatok a demokratikus döntéshozatali folyamatokban való aktív részvétel fontosságát emelik ki.

Javaslatok a cselekvésre

- Bátorítsuk a gyerekeket arra, hogy keressék meg a részvételi lehetőségeket a saját környezetükben, pl. nyilvánítsanak véleményt az iskolában vagy a csoportban a számukra fontos kérdésekről, írjanak levelet az őket érintő helyi problémákkal kapcsolatban a helyi döntéshozóknak.
- A gyerekek írjanak olyan cikkeket, amelyben megfogalmazzák a véleményüket az életkörülményeikről (pl. a családról, az ifjúsági szervezetről, az osztályról, az iskoláról, a kerületről). Az elkészült cikkek felhasználásával készítsünk csoportújságot, vagy rakjuk ki a fogalmazásokat a falújságra.

Tanácsok a csoportsegítőknek

- Figyeljünk oda arra, hogy minden gyerek, még a legvisszahúzódebb is lehetőséget kapjon arra, hogy elmondhassa a véleményét. A csendesebb gyerekeket akár fel is szólíthatjuk, hogy fejtsek ki álláspontjukat.
- Ne töltsünk túl sok időt az egyes állítások megvitatásával, nehogy nagyon elhúzódjon a feladat.
- Ha lankad a gyerekek figyelve, két kérdés között kicsit tornáztassuk meg őket, vagy játszunk valami frissítő hatású, rövid játékot.

Adaptálási lehetőségek

Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk:

- A véleménynyilvánítási lehetőségeket tovább differenciálhatjuk (pl. teljesen egyetértek, részben egyetértek, inkább nem értek egyet, egyáltalán nem értek egyet).

Változatok

- Írjunk saját állításokat, amelyek jobban kapcsolódnak a helyi viszonyokhoz, és közelebbről érintik a gyerekeket.
- Írjunk más gyermekjogokat érintő állításokat (pl. a gyülekezési jog, az egyenlőség, az információ, a környezet, a család és alternatív gondoskodás témakörében).

ÁLLÍTÁSOK (MINTA)

- Minden gyereknek, még a legkisebbnek is, joga van elmondani a véleményét az őt érintő kérdésekben.
- A gyerekeknek nincs joguk részt venni a családi döntéshozásban. A szülők jobban tudják, mi a legjobb a gyerekeknek.
- Veszélyes lenne a gyerekek számára, ha az iskolai problémákkal kapcsolatban elmondhatnák a véleményüket.
- Csak a szókimondó és a nagyobb gyerekek vehetnek részt a döntések meghozatalában.
- Minden gyereket egyformán megillet az a jog, hogy részt vehessen a diákparlament/diáktanács munkájában.
- Azoknak a gyerekeknek, akik valamilyen módon összetűzésbe keveredtek a törvénnyel, semmilyen döntésbe nincs joguk beleszólni.
- Nem minden gyereknek van egyformán joga a részvételhez. A szegény gyerekek kevésbé vehetnek részt a döntésekben, mint mások.
- Az iskolai részvétel azt jelenti, hogy sokat beszélhetünk az órán.
- Ha valakinek elválnak a szülei, a gyerekeknek joga van a jogi eljárás során elmondani a véleményét.

18. Játsszunk bábszínházat!

Minden jó, ha jó a vége!

Témakörök	általános emberi jogok
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	120 perc
Csoportlétszám	8–24 fő
A gyakorlat típusa	egy történet bábokkal, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek bábelőadást készítenek egy olyan közismert történet alapján, amelyben sérülnek az emberi jogok. Majd a csoport új befejezést ír, amelyben a probléma megoldódik.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Az emberi jogi témák felismerése az ismerős történetekben. • Annak gyakorlása, hogy megoldásokat találjunk az emberi jogi problémákra. • Szórakozás és közös munka.
Előkészítés	• Készítsünk egy bábót, amit mintaként használhat a csoport.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • bábok, játékbabák, vagy olyan anyagok, amelyekből bábok készíthetők • paraván, esetleg egy lepedő vagy pokróc, aminek segítségével kialakíthatjuk a színpadot

A gyakorlat menete

1. Keltsük fel a gyerekek érdeklődését azzal, hogy olyan szereplőket sorolnak fel az általuk ismert történetekből vagy mesékből, akikkel igazságtalanul bántak. Vezessük rá őket, hogy ezek a szereplők vagy történetek gyakran valós élethelyzetek némileg eltúlzott változatait jelenítik meg. Adjunk néhány ötletet (pl. népmese vagy tündérmese, jelenet egy ismert gyerekkönyvből, részlet valamilyen mozi-filmből vagy a televízióból).
2. Miután a gyerekek több javaslatot tettek, osszuk őket 3–4 fős csoportokra. Mindenki javasoljon egy általa ismert történetet, és mesélje is el, ha a többiek még nem hallották volna. A csoport többi tagja a történet befejeztével mondja meg, milyen jog(ok) sérült(ek).
3. Ha már minden történet elhangzott, a csoportok válasszanak ki egyet, amit egy bábelőadás keretében eljátszanak a teljes csoportnak. 30 percük van a bábok elkészítésére és az előadás elpróbálására. A csapat minden tagjának szerepelnie kell az előadásban (de egy ember játszhat több szerepet is). Mutassuk meg, hogyan tudnak bábokat készíteni.
4. Adják elő a csoportok a bábjátékot. Amikor elérkeznek oda, amikor a jogsértés történik, a csoportsegítő vagy az egyik szereplő kiáltsa azt, hogy „Stop!”. A cselekmény ekkor megszakad, és a gyerekek megbeszélnek a következőket:
 - a. Milyen emberi jog sérült?
 - b. Hogyan változtathatjuk meg a cselekményt úgy, hogy a jogsértés ne maradjon válasz nélkül, és megvédjük a szereplő(ke)t?
5. Az előadó csoport rögtönözzön befejezést a történethez egy vagy több, az iménti beszélgetés során felmerült megoldás felhasználásával.

Feldolgozás és értékelés

1. Dolgozzuk fel a gyakorlatot úgy, hogy minden csoportnak feltesszük az alábbiakhoz hasonló kérdéseket:

- a. Mit gondoltok az előadásokról?
 - b. Hogyan választottátok ki ezt a történetet?
 - c. Hogyan dolgoztatok együtt a csapatmunka során?
 - d. Milyen módszerrel döntöttetek a történetről? A szerepek kiosztásáról?
 - e. Hogyan éreztétek magatokat a szerepekben?
2. Kössük össze a gyakorlatot az emberi jogokkal az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Tapasztaltatok vagy láttatok-e valaha olyan helyzetet, ami az előadásban megjelent?
 - b. Mi köti össze ezeket a történeteket az emberi jogokkal? Volt-e olyan jog, ami sérült az adott helyzetben? Olyan jog, amit megvédték? És olyan jog, amivel éltek a szereplők?
 - c. Megoldódtak-e a bemutatott jogsértés(ek)? Hogyan? Volt-e más lehetőség is a problémák megoldására?
 - d. Mit tehetnétek a valóságban egy hasonló probléma megoldása érdekében?

Javaslatok a folytatáshoz

A történetek, különösen a megoldás keresésére irányuló próbálkozások felvethetnek olyan, az emberi jogokhoz kapcsolódó kérdéseket, amelyekről a gyerekek többet is szeretnének megtudni. Segítsünk nekik választ kapni, ehhez használjuk a Gyermekjogi Egyezményt is. Meghívhatjuk a témában érintett szervezetek képviselőit, hogy beszéljenek a munkájukról, és adjanak ötleteket a gyerekeknek arra, hogyan segíthetik tevékenységüket.

Javaslatok a cselekvésre

Adjuk elő a darabokat más gyerekek, szülők, vagy a helyi közösség más tagjai előtt. A gyerekek magyarázzák el a közönségnek az előadások emberi jogi vonatkozásait és a bennük szereplő jogsértéseket.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- A történetek témája általánosságok helyett egy adott problémára is irányulhat, amit a csoport alapsabban is feldolgoz (pl. iskolai erőszak és zaklatás, nemi alapú diszkrimináció vagy szóbeli erőszak).
- A csoportsegítőnek tudnia kell, milyen emberi jogi kérdéseket érintenek a történetek, csak így segíthet a gyerekeknek abban, hogy össze tudják kapcsolni azokat az emberi jogokkal.
- A csoportsegítő csak akkor avatkozzon be a csoportmunkába, ha a csoport nem tudja, hogyan adja elő a történetet.
- A kisebb gyerekeknek szüksége lehet segítségre, hogy megfelelő megoldást találjanak az adott problémára. Ha több lehetőség is felmerül, a gyerekeknek a választás is nehézséget okozhat. Segítsünk nekik összehasonlítani az egyes megoldások előnyeit, ehhez akár több lehetséges befejezést is kipróbálhatnak.
- Ha a gyerekek egy hosszabb történetet, például regényt vagy filmet választanak, segítsünk nekik kiválasztani belőle egy előadható jelenetet.
- A gyakorlatot két vagy három foglalkozáson keresztül is folytathatjuk.
- Ha nincs paravánunk, használhatunk egy nagy pokrócot vagy lepedőt, ami mögött a gyerekek elbújhatnak bábozás közben.
- Bábokat többféleképpen is készíthetünk. Használhatunk régi bábokat, babákat vagy különböző játékgúnyokat; kifesthetünk zoknikat; kivághatjuk a szereplőket papírból, és hurkapálcára erősíthetjük őket; vagy használhatunk vécépapír-gurigákat vagy papírpoharakat, esetleg fakanalakat. Ne töltsünk túl sok időt a bábok készítésével: az előadás a lényeg.

- Javasolt történetek: Hamupipőke, Pán Péter, Jancsi és Juliska, A három kismalac, Piroska és a farkas, A rút kiskacsa.
- Javasolt történetek más Kiskompassz-gyakorlatokból: *Kedves Naplóm!* (126. o.), *Modern tündérmese* (163. o.), *Hol volt, hol nem volt...* (115. o.), *Kiszeraméra* (141. o.).

Változatok

- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk:
 - Szorgalmazhatjuk azt is, hogy a történetek olyan problémákról szóljanak, amelyek a gyerekek személyes élményeihez kapcsolódnak, illetve amelyek előfordultak a csoportban és szeretnék feldolgozni azokat (pl. verekedés, diszkrimináció, erőszak, konfliktuskezelés).
 - Választhatnak valamilyen ismert történetet is, megváltoztatva annak bizonyos részleteit (pl. a Piroska és a farkasban a farkas legyen az áldozat, vagy változtassák meg a szereplők nemét, mint a *Hol volt, hol nem volt...* című gyakorlatban (115. o.).

További információk

Ezt a gyakorlatot otthon, családi körben is elvégezhetjük.

19. Kedves Naplóm!

Képzeld magad a helyembe...

Témakörök	diszkrimináció, egészség és jólét, szegénység és társadalmi kirekesztés
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	6–20 fő
A gyakorlat típusa	történetmesélés, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek ugyanarról az eseményről elolvasnak három különböző beszámolót, majd beszélgetnek a másokról kialakított téves ítéletekről.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A kommunikációs készségek és a megfigyelőképesség fejlesztése. • Az empátia fejlesztése. • Az ítélkező hozzáállás tudatosítása. • Az egyéni tapasztalás szubjektivitásának megértése. • Az oktatáshoz, a játékhoz és az egészségügyi ellátáshoz való jogok megbeszélése.
Előkészítés	Alakítsuk a történeteket a részt vevő gyerekek élethelyzetének és/vagy az általunk kitűzött tanulási céloknak megfelelően.
Szükséges eszközök	a három történet másolata

A gyakorlat menete

1. Mondjuk el, hogy három gyerek megengedte nekünk, hogy elolvassuk a naplóját, amit tavaly nyáron a táborban írt. Osszuk a gyerekeket három csoportba, és mindegyik csoportnak adjunk egy-egy történetet, amit közösen elolvasnak.
2. Miután elolvasták a történeteket, hívjuk össze a gyerekeket, és nézzük végig, hogy mi történt a táborozókkal aznap (pl. rejtvényt fejtettek, ebédeltek, fociztak, tutajt építettek, átkeltek a folyón). Álljunk meg minden eseménynél, és kérdezzük meg a gyerekeket, hogy az általuk megismert naplóíró mit tett, gondolt és érzett az egyes programok során. Ezen a ponton még ne vitassuk meg a szereplők különböző reakcióinak és érzéseinek az okait.
3. A csoport tagjai mutassák be azt a táborozót, akinek a történetét olvasták. Beszéljük meg, hogyan lehetséges, hogy három gyereknek ennyire különböző élménye legyen ugyanazon események kapcsán. Az alábbiakhoz hasonló kérdések segítséget nyújthatnak ebben:
 - a. Miért nem értették meg egymást ezek a gyerekek?
 - b. Mit gondolsz, máshogyan viselkedtek volna ezek a gyerekek, ha többet tudtak volna egymás életéről? Hogyan viselkedtek volna akkor?
 - c. Mit értelmztek félre egymás viselkedésével kapcsolatban?
 - d. Miből vonták le ezeket a téves következtetéseket?
 - e. Ti tévedtetek-e valaha valakinek a megítélésében?
 - f. Mi történik, ha rosszul ítélünk meg másokat?
 - g. Mit tehetünk, hogy elkerüljük a hasonló tévedéseket más embereket illetően?

Feldolgozás és értékelés

1. Dolgozzuk fel a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Mit gondoltok a három történetről?

- b. Ti élveznétek egy ilyen napot? Miért? Miért nem?
 - c. Valósnak tűnnek ezek a történetek?
 - d. Tudtok azonosulni valamelyik gyerekkel? Melyikükkel? Miért?
 - e. Akkor is lehetnek barátaink, ha szegények vagyunk, vagy nem tudunk olvasni? Miért?
 - f. Mit jelent a barátság?
 - g. Élnek olyan emberek a környezetetekben, akik a többieknél hátrányosabb helyzetben vannak? Kik ők?
 - h. Mit tehetünk azért, hogy ez a helyzet megváltozzon?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogokkal az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Milyen emberi jogokat élveztek a gyerekek a táborban?
 - b. Milyen emberi jogokat élveznek otthon?
 - c. Sérültek-e valamelyik szereplő emberi jogai?
 - d. Hogyan érinti a szereplőket emberi jogaik megsértése? Hogyan fogja ez befolyásolni a jövőjüket?
 - e. Mit tehetünk az ilyen jogsértések megelőzése érdekében?

Javaslatok a folytatáshoz

- Rajzoljuk le a történetekben elmesélt szituációkat (pl. a nagy kalandnap eseményeit, az egyes szereplőket otthoni környezetükben stb.)
- *A legfontosabb, de kinek?* (66. o.) és az *Úton egy új világ felé* (209. o.) című gyakorlatok szintén az egy adott szituációban egymással szemben álló érdekeket és reakciókat vizsgálják.

Javaslatok a cselekvésre

Ahhoz, hogy a csoporton belül elkerüljük az ehhez hasonló félreértéseket, készítsünk a gyerekekkel viselkedési kódexet, ami azokat a szabályokat tartalmazza, amiket a közös tevékenységekre vonatkozóan szeretnénk betartani.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ezek a történetek egyes gyerekek számára valószerűtlennek vagy idegennek tűnhetnek. Alakítsuk át őket a csoportban lévő gyerekek élethelyzetéhez és ügyes-bajos dolgaihoz mértén, de vigyázzunk, nehogy valaki kínos helyzetbe kerüljön vagy elszigetelődjön amiatt, mert az adott történet túl közelről érinti őt.
- Legyünk tekintettel a résztvevők önmagukhoz és társaikhoz való hozzáállására, különösen akkor, ha hátrányos helyzetű gyerekekkel dolgozunk. Beszélhetünk a gyerekekkel a hátrányos helyzetű gyerekek problémáiról, de közben próbáljuk erősíteni bennük azt a meggyőződést, hogy minden gyerek számára lehetőségeket kell biztosítani arra, hogy olyan életet éljen, amelyet szeretne, és hogy a jogait mindig tiszteletben kell tartani.
- Előfordulhat, hogy néhány gyerek érzelmileg azonosul a történetek szereplőivel, ezért a feldolgozás során legyünk tapintatosak. Készüljünk fel arra, hogy a történetek előhívhatják a gyerekekben élő sztereotípiákat és előítéleteket, mind a jó helyzetben lévő gyerekekkel (pl. „nekik nincsenek problémáik”; „beképzelték”), mind a hátrányos helyzetű gyerekekkel szemben (pl. „a családjuk nem figyel oda rájuk”; „lusták”). Ezeknek a történeteknek éppen az a jelentősége, hogy a gyerekeket arra ösztönözzék, hogy rákérdezzenek, mások miért viselkednek így, ahelyett, hogy rögtön következtetéseket vonnának le mindenféle téves feltételezések alapján.
- A beszélgetés során tegyünk világosan különbséget aközött, hogy mit tettek az egyes szereplők, illetve mit éreztek vagy gondoltak.

Változatok

- Olvassuk fel hangosan a történeteket, vagy kérjük meg a gyerekeket, hogy ők olvassák fel azokat. Ezután beszéljük meg a hallottakat a 3. lépésnek megfelelően. A feldolgozást segítő kérdéseket akár az egyes történetek után is megbeszélhetjük.
- A gyerekek játsszák el, mit csinált a három táborozó a különböző napszakokban. Ezt követően kérdezzük meg őket, melyikük hogyan érezte magát ekkor. Másik lehetőség, hogy egy táborozó szerepét két gyerek játssza: egyikük a szereplő kívülágnak szánt szavait és tetteit jeleníti meg, a másik pedig a belső gondolatait és érzéseit mondja el.

Adaptálási lehetőségek

- Ha kisebb gyerekekkel foglalkozunk: Szükség lehet vizuális segítségre, különben a gyerekek könnyen elfelejtik, mi történt aznap a táborban. Ha túl sok az információ, a gyerekek figyelme elkalandozhat, ami nagyban megnehezíti a feldolgozást. Mindig győződjünk meg arról, hogy a gyerekek megértették-e a történetet, mielőtt rátérnénk a következőre.

SEGÉDLET: A TÖRTÉNETEK

Nyáron sok gyerek megy táborozni. Az alábbi történetek három gyerek naplójából származnak, akik egy ilyen táborban találkoztak életükben először. Egyidősek és ugyanazokban a tevékenységekben vettek részt. Egyik nap a táborvezetők „nagy kalandnapot” szerveztek. Azon az estén mindhárom gyerek leírta a naplójába, mi történt aznap a táborban.

Dávid már évek óta naplót vezet. Ezt írta a nagy kalandnapról:

Drága Naplóm!

Megint azért írok Neked, hogy elmondjam, mennyire szomorú és csalódott vagyok. Dél előtt olyan dolgokat csináltunk, amiket szeretek. A kódfejtés könnyen megy nekem, mert otthon is mindig azt játszom. A fociban pedig kapus voltam, mint mindig.

Az ebéd nagyszerű volt, talán a legjobb, amit valaha ettem. Sokat eszem itt, nem úgy, mint otthon, ahol mindig meg kell várnom, amíg a húgaim és az öcséim már ettek. Hát itt aztán nem! Még repetázni is lehet. Ez nagyon tetszik! Biztos szedek is fel pár kilót. Mikor hazamegyek, végre nem leszek már csupa csont és bőr!

A délután viszont szörnyű volt. Nagyon nehéz fákat kellett cipelnünk, aztán meg bele kellett mennünk a nagyon hideg vízbe. Én nem szeretem az ilyesmit, mert tutira megbetegszem tőle, abból viszont már elegem van. Apu azt mondja, hogy ha talál új állást, kórházba visz, és akkor végre megint egészséges leszek. Azt is mondja, hogy azután bármit csinálhatok, amit csak akarok, és akkor nem kell egyfolytában ágyban feküdnöm. Bárcsak már holnap találna munkát Apu! Akkor újra makkegészséges lehetnék! Nem akarom elárulni ezt a többi gyereknek, mert akkor megtudnák, hogy nekünk nincs pénzünk, és cukkolnának velem.

Kedves Naplóm, mikor leszek újra egészséges? Olyan akarok lenni, mint a többi gyerek. Játsszani akarok, és futni, meg ugrálni. Remélem, ez nemsokára így lesz, de félek, hogy talán sosem fog megtörténni.

Aludj jól, kedves Naplóm. Holnap is írok. Te vagy az egyetlen, aki ismeri a titkaimat.

Dávid

SEGÉDLET: A TÖRTÉNETEK

Anna a takarója alá bújva, a zseblámpa fényénél írta.

Kedves Naplóm!

Húú, micsoda nagyszerű nap volt ez a mai! Egy csomó örütséget csináltunk, és azt hiszem, ez volt életem egyik legjobb napja. Érdekes dolgokat csináltunk, amik néha még veszélyesek is voltak. De én sosem féltem. Nem úgy a barátaim, akik nem élveztek mindent annyira, mint ahogy reméltem. Kár, hogy Laura és Dávid ilyen furák voltak ma.

De kezdjük az elején. Amikor felébredtünk, a táborvezetők csoportokba osztottak minket. Én Dáviddal és Laurával kerültem össze. Szeretem mindkettőjüket, mert tegnap is ugyanabban a csoportban voltunk, és nagyon sokat nevettünk egymás viccein. A vezetőnktől három rejtjeles üzenetet kaptunk, amit meg kellett fejtenünk. Én találtam meg elsőnek a megoldást. Egy kicsivel később Dávid is rájött, de Laura nagyon lassú volt. Amikor megkérdeztem tőle, hogy segítsek-e neki, azt mondta, hogy neki nem tetszik ez a játék, és titkos kódokat fejtegetni unalmas. Ekkor megláttam, hogy fejfelé tartja a papírt, és jót nevettem rajta, hogy így aztán sosem fog rájönni a megoldásra. Mérgesen nézett rám, és széttépte a papírt. Játszani akarok, nem olvasni – mondta. Azt hiszem, nem túl okos lány. Nem tudom, tud-e egyáltalán olvasni – ami furcsa, mert minden velem egyidős gyerek tud már írni és olvasni!

Nos, végül aztán sikerült megfejteni a három titkos üzenet jelentését. Ezután lementünk a folyóhoz, ahol egy másik csapat ellen fociztunk. Szuper volt! Majdnem nyertünk, de Laura miatt végül is veszítettünk. Valahányszor a labda a közelébe került, mindig hozzáért a kezével, vagy megrúgott vele másokat, és egy csomót hibázott. Olyan volt, mintha még sosem focizott volna ezelőtt. Ez elég furcsa. Mi mindig foci-zunk sulis után. Legközelebb nem akarok Laurával egy csoportban lenni.

Ebéd után aztán (az itteni kaja egyébként igazán borzalmas) egy tutajt kellett építenünk, hogy átkeljünk vele a folyón. Irtó jó volt, mert nekünk kellett fát keresnünk, és aztán mindenféle kötelekkel összekötnünk. Mi Laurával jó erős fákat kerestünk, de Dávid mindig csak vékony botokat hozott. Mondtam neki, hogy mivel ő fiú, legalább ugyanolyan keményen kellene dolgoznia, mint nekünk. Erre ő azt mondta, hogy szédül, és a háta is fáj. Szerintem ez csak kifogás volt, hogy ne kelljen dolgoznia. Amikor végeztünk, a mi tutajunk lett a legeslegjobb – még a vezetők is ezt mondták! Aztán háromig számloltak, és tutajra kellett ugranunk, hogy együtt szeljük át a folyót. Én ugrottam elsőnek, de beleestem a vízbe. Brrr... Nagyon-nagyon hideg volt, és először sikítottam is. Szerencsére az egyik táborvezető kihúzott, és mind nagyot nevettünk. Amikor elmondtam a barátaimnak, hogy milyen hideg volt a víz, Dávid azt mondta, hogy ő már nem is akar ugrani. Szerintem félt a hideg víztől. Nem gondoltam, hogy Dávid ekkora lúzer! Először a fa, most meg ez a víz! Amikor azt mondtam neki, hogy bátrabbnak kellene lennie, sírva elfutott. Azt hiszem, többet nem akarok vele egy csoportban lenni. Meg is kérem a vezetőt, hogy legközelebb tegyen engem egy másik csoportba, mert Laura buta, Dávid meg egy nyápic. Ezután már nem is beszéltem Laurával és Dáviddal, és... hoppá, azt hiszem, a táborvezetők a szobánk felé tartanak.

Aludj jól, kedves Naplóm! Holnap új hírekkel jövök.

Szeretettel: Anna

SEGÉDLET: A TÖRTÉNETEK

A következő naplóbejegyzést Laura írta az egyik táborvezető segítségével.

Szia Napló!

Te vagy az első naplóm, én pedig Laura vagyok. Remélem, sokáig velem maradsz. Megkértem az egyik táborvezetőt, hogy írja le helyettem, amit szeretnék. Azt mondja, hogy amikor majd idősebb leszek, elolvashatom, miket csináltam a táborban. Tetszik az ötlet. Kicsit távolabb ülünk a többi gyerektől, mert nem akarom, hogy bárki megtudja, hogy a táborvezető segít nekem.

Ma egész napos programunk volt. Délelőtt egy csoportban kellett lennem Annával és Dáviddal. Dávidot jobban szeretem, mint Annát. Az a lány mindig azt hiszi, hogy mindent ő tud a legjobban.

Az egész azokkal a rejtjeles üzenetekkel kezdődött, amiket meg kellett fejtenünk. Nem szeretem az ilyen dolgokat, mert még nem tudok túl jól olvasni, Anna pedig egyfolytában azt kiabálta, hogy siessek. Bár csak jobban tudnék olvasni! Akkor elolvasnám az összes könyvet a világon! De mióta Apu elment, ott-hon kell maradnom a kistestvéreimmel, hogy vigyázzak rájuk, amíg Anyu dolgozik. Nagyon szeretnék iskolába menni, de Anyu mindig azt mondja, fontosabb, hogy legyen mit enni, mint hogy el tudjunk olvasni egy könyvet. Nem akartam, hogy Dávid és Anna megtudja, hogy nem tudok olvasni, ezért próbáltam úgy tenni, mintha a titkos kódot fejteném. De aztán Anna kinevetett, amitől én szomorú lettem, és mérges is.

Aztán ugyanez volt a helyzet a focival. Nagyon akartam, hogy a mi csapatunk nyerjen, de minden, amit csináltam, rosszul sült el. Mindenki tud focizni, kivéve engem. Látom, ahogy minden gyerek focizik iskola után. De Anyu azt mondja, hogy „ha van idő játszani, legyen idő dolgozni is”. Így aztán sosem sikerült megtanulnom, hogy kell focizni.

Ebéd után hajóépítésbe fogtunk, hogy átkeljünk a folyón. És azt hiszem, ebben jobb voltam, mint Anna vagy Dávid. Tudom, hogyan kell csomót kötni, és hogy milyen fából lehet jó erős hajót építeni. De Dávid olyan furcsán viselkedett. Tisztára bejedd, amikor Anna mondta neki, milyen hideg a víz.

Remélem, holnap is egy csoportban leszünk. Be akarom nekik bizonyítani, hogy én is sok mindenben jó vagyok! És nagyon szeretem a táborvezetőket!

Viszlát holnap!

Laura

20. Képjátékok

Egy kép röbber mond ezer szónál!

Témakörök	általános emberi jogok, diszkrimináció, média és internet
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	30 perc
Csoportlétszám	2–20 fő
A gyakorlat típusa	játék képekkel
A gyakorlarról röviden	A gyerekek képek segítségével felfedezik a különböző sztereotípiákat és nézőpontokat, és ráébrednek arra, hogy a képek információkat közölhetnek, de félre is vezethetnek minket.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Annak felismerése, hogy az emberi jogok átszövik mindennapjainkat. • A vizuális kultúra, a figyelem és a kommunikációs képességek fejlesztése. • Az emberi méltóság iránti tisztelet és empátia elmélyítése.

Ez a gyakorlat három különböző ötletet mutat be arra vonatkozóan, hogyan lehet képek segítségével feldolgozni különböző emberi jogi témákat. Használjuk azt, amelyik a legjobban megfelel a csoportban lévő gyerekeknek.

20/a Képrészletek

A gyakorlarról röviden	A gyerekek következtetéseket vonnak le egy kép részlete alapján, majd megnézik a teljes képet.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Keressünk a szegénységhez vagy a megfelelő életszínvonalhoz kapcsolódó, egyszerű történeteket ábrázoló képeket. Ragasszuk fel őket kartonpapírra, majd vágjuk ketté úgy, hogy a képrészleteket külön-külön szemlélve máshogy lehessen értelmezni a helyzetet, mint ha az egész képet néznénk. • Tegyük az összetartozó képpárokat egy-egy borítékba; minden gyereknek jusson egy boríték.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • képek • kartonpapír és ragasztó • borítékok

A gyakorlat menete

1. A gyerekek alkossanak párokat. Adjunk minden párnak két borítékot.
2. Magyarázzuk el a gyakorlatot:
 - a. Egyikőtök nyissa ki a saját borítékját, és adja oda a párjának a benne található kép egyik darabját.
 - b. Kérdezzétek meg a párokat, hogy mit gondol, miről szól a kép (pl. kit ábrázol, mi történik).
 - c. Aztán kérdezzétek meg, hogy vajon kapcsolódik-e a kép valamelyik emberi joghoz?
 - d. Ezt követően adjátok oda a párotoknak a kép másik felét is, és kérdezzétek meg tőle, hogy most, hogy a teljes képet látja, mit gondol, mi történik?
 - e. A teljes kép kapcsolódik valamilyen emberi joghoz?
 - f. Majd cseréljétek szerepet.

Forrás: Az Európa Tanács Kompas – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez című kiadványa alapján (Mobilitás, 2004), 212. o.

Feldolgozás és értékelés

1. Dolgozzuk fel a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Okozott-e valami meglepetést a gyakorlat során?
 - b. Hogyan változott meg a kép, amikor a másik képdarabot is megkaptátok?
 - c. Milyen jogokról szól a teljes kép?
2. Az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével kapcsoljuk össze a gyakorlatot azzal, hogyan érzékeljük a valóságot:
 - a. Tudtok példákat mondani arra, amikor könnyen félreérthetünk egy helyzetet, mert csak egy részét látjuk vagy halljuk annak, ami történik?
 - b. Milyen gyakran hiszik valósnak az emberek azt, amit látnak, és feledkeznek meg arról, hogy az talán nem is a „teljes kép”?

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ezt a gyakorlatot jégtörőként is használhatjuk.
- Alternatív feladatok:
 - Vigyük tovább a gyakorlatot: a gyerekek, ha végeztek, adják oda a borítékjaikat egy másik párnak, és ismételjék meg a gyakorlatot az új képekkel. Könnyebb vagy nehezebb a második kör? Miért?
 - Ugyanazokat a képeket adhatjuk két párnak is. Ha végeztek, kérjük meg őket, hogy most négyesben beszéljék meg, ki hogyan értelmezte a képeket.
 - Használhatunk újságból kivágott fotókat: végezzük el velük a gyakorlatot, majd olvassuk el a kapcsolódó cikket is.

20/b Képalírások

A gyakorlatról röviden	A gyerekek képalírásokat készítenek különböző képekhez, majd összehasonlítják, ki hogyan értelmezte a képeket.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Válasszunk ki és számozzunk meg 8–10 érdekes képet. • Osszunk fel egy nagy papírlapot annyi részre, ahány képünk van.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • számozott képek • felosztott papírlap, papír és toll minden párnak • ragasztó vagy ragasztószalag, olló minden párnak

A gyakorlat menete

1. Terítsük ki a képeket az asztalra. A gyerekeket osszuk párokra, és írjanak mindegyik képhez képalírást. Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy olvashatóan írjanak, hogy a többiek is el tudják majd olvasni.
2. Ha mindenki kész van, egyenként emeljük fel a képeket, és kérjük önként jelentkezőket, akik felolvassák a képalírásokat.
3. Ragasszuk fel a képeket az előkészített papírlapra (vagy a faliújságra), és a gyerekek ragasszák alájuk a képalírásokat: készen is vannak a poszterek.

Feldolgozás és értékelés

1. Dolgozzuk fel a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Nehéz volt megírni a képalírásokat? Miért? Miért nem?
 - b. Mitől jó egy képalírás?
 - c. Ha egy kép többet mond ezer szónál, akkor miért van szükség szövegre?

2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot a sokszínűség kérdésével az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Nagy különbség volt aközött, ahogy az egyes gyerekek értelmezték ugyanazokat a képet? Miért?
 - b. Voltak olyan képaláírások, amiket rossznak ítéltetek?
 - c. Miért jó, hogy egy dolognak többféle értelmezése is lehet?

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Keressünk különféle érdekes képeket, az se árt, ha nem túl egyértelmű, miről szólnak.
- Használjunk színes papírokat és tollakat, hogy mutatósabbak legyenek a poszterek.

20/c Szövegbuborékok

A gyakorlatról röviden	A gyerekek képeket elemeznek, és a szereplőknek a képregényekből ismert szövegbuborékokat készítenek, majd összehasonlítják, ki hogyan értelmezte a képeket.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Másoljuk le a képeket: ugyanazt a képet adjuk oda kettő vagy több párnak is. Használhatjuk az V. fejezetből az emberi jogi témákat illusztráló képeket is. • Készítsünk feladatlapokat az alábbi kérdésekkel: Ki? Mit? Hol? Mikor? Hogyan?
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • feladatlap, papír és toll minden párnak • ragasztó

A gyakorlat menete

1. A gyerekek alkossanak párokat. Adjunk minden párnak egy képet, feladatlapot, papírt, tollat és ragasztót.
2. Adjuk a gyerekeknek az alábbi feladatokat:
 - a. Nézzétek meg a képet, és válaszoljatok a kiosztott feladatlapon lévő kérdésekre: Ki? Mit? Hol? Mikor? Hogyan?
 - b. Ezután ragasszátok a képeket a feladatlapra.
 - c. Rajzoljatok szövegbuborékot a szereplők szájához, és írjátok bele, mit mondanak.
3. A párok tegyék ki a képeket a falra. Az azonos képek kerüljenek egymás mellé a könnyebb összehasonlíthatóság végett. A gyerekek nézzék meg az összes képet, és olvassák el, mit mondanak a szereplők.

Feldolgozás és értékelés

1. Dolgozzuk fel a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Mennyire volt nehéz a kép alapján választ adni a kérdésekre? És szöveget írni a buborékokba?
 - b. Mennyiben hasonlít a ti értelmezésetek a többiekéhez?
 - c. Milyen sztereotípiák jelentek meg a képeken? És a szövegbuborékokban?

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Nemcsak embereket, hanem állatokat ábrázoló képeket is használhatunk. Ez különösen akkor lehet hasznos, ha a sztereotípiákról szeretnénk beszélni. Először is hívjuk fel a figyelmet arra, hogy a karikatúrákon milyen gyakran használják az állatokat különböző sztereotípiák megjelenítésére, majd a csoport keressen példákat a sztereotípiákra a képeken és a szövegbuborékokban.
- Az Európa Tanács honlapjáról letöltött képregényekkel is dolgozhatunk: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/3-educational_resources/Cartoon_book/Cartoon%20book.asp

21. Ki döntson?

Mikor leszek már „elég nagy”?

Témakörök	család és alternatív gondoskodás, részvétel
Nehézségi szint	2
Életkor	7–10 év
Szükséges idő	45 perc
Csoportlétszám	4–24 fő
A gyakorlat típusa	döntéshozatal, kiscsoportos megbeszélés
A gyakorlarról röviden	A gyerekeknek kérdéseket olvasunk fel arra vonatkozóan, hogy szerintük ki döntson bizonyos helyzetekben. A gyerekek színkártyák segítségével válaszolnak a kérdésekre.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Beszélgetés a családi döntéshozás folyamatáról. • Beszélgetés a gyerekek családi életben való részvételéről. • A fejlődő képességek fogalmának bevezetése.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Állítsuk össze a felolvasandó kérdéseket. • Készítsünk színkártyákat minden gyerek számára.
Szükséges eszközök	1 zöld, 1 sárga és 1 narancssárga kártya minden gyereknek

A gyakorlat menete

1. A gyerekek nézzék meg, milyen ruha van rajtuk ma, és mondják el a mellettük ülőnek, ki döntötte el, hogy milyen ruhát vegyenek fel aznap. A szüleik? Vagy ők maguk? Vagy a szülő(k) és a gyerekek közösen? Mondjuk el, hogy ez a gyakorlat a döntéshozás témájával foglalkozik.
2. Adjunk minden gyereknek egy kártyacsomagot (1 zöld, 1 sárga és 1 narancssárga kártya). Ismertes-sük a feladatot: az elkövetkezőkben különböző döntési helyzeteket mutatunk be, és minden kérdés után megkérdezzük a gyerekeket, szerintük kinek kell döntenie ezekben a kérdésekben. Ha valaki úgy érzi, hogy a szülő(k)nek kell döntenie, akkor emelje fel a zöld kártyát. Aki szerint a gyerekeknek kell döntenie, az tartsa magasba a sárga kártyát. És aki szerint a gyerekek és a szülő(k)nek együtt kellene döntenie, az a narancssárga kártyáját emelje fel.
3. Olvassuk fel a kérdéseket egyenként, és minden kérdés után várjunk, amíg mindenki felemeli a kártyáját. Bízassuk a gyerekeket, hogy bátran nézzenek körül minden kérdés után, hogy lássák, mások hogyan válaszoltak. Előfordulhat, hogy páran megjegyzéseket tesznek majd, de ezen a ponton ne merüljünk bele semmilyen beszélgetésbe: várjunk ezzel a feldolgozással.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Hogy tetszett a gyakorlat?
 - b. Volt olyan kérdés, amire nehéz volt válaszolni? Miért?
 - c. Melyik kérdésre volt könnyű, és melyikre volt nehéz válaszolni? Miért?
 - d. Mi az oka annak, hogy ugyanarra a kérdésre valaki így válaszolt, valaki meg úgy?
 - e. Létezik-e helyes vagy helytelen válasz ezekre a kérdésekre?
 - f. Befolyásolja-e a gyerek életkora azt, hogy milyen szerepet tölt be az őt érintő döntések megho-zatalában? Miért vagy miért nem?
2. Ismertes-sük meg a gyerekekkel a fejlődő képességek kifejezést, és magyarázzuk el, hogy ez azt jelenti, hogy ahogy a gyerekek fejlődnek, idősebbek és érettebbek lesznek, egyre több lehetőségük lesz arra,

hogy beleszólhassanak az őket érintő ügyekbe, és egyre nagyobb lesz az ezzel kapcsolatos felelősségük is. Nagyobb gyerekeknél hivatkozhatunk a Gyermekjogi Egyezmény 5. és 14. cikkére, és ha jónak látjuk, alaposabban is elmélyedhetünk a témában. Beszélgessünk az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével arról, hogy milyen szerepet töltenek be a gyerekek a döntési helyzetekben:

- a. Részt vesztek a családi ügyekkel kapcsolatos döntésekben? Milyen kérdések esetén?
 - b. Vannak olyan kérdések, amelyekben saját magatok dönthettek? Mik azok a kérdések?
 - c. Vannak olyan kérdések, amelyek eldöntéséhez szükségetek van a születek segítségére vagy tanácsára? Milyen kérdések ezek?
 - d. Hogyan kérhettek több segítséget a születeiktől?
 - e. Fontos nektek és a születeknek, hogy részt vehessetek a család életében? Miért vagy miért nem?
 - f. Hogyan tudnál még jobban részt venni a család életében?
 - g. Elégedett vagy azzal, ahogy a család különböző kérdésekben dönteni szokott? Vannak olyan döntések, amelyekbe szeretnél beleszólni, de most nem tudsz? Mit tehetnél annak érdekében, hogy nagyobb szerephez juss a döntések meghozatalában?
3. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Mit gondolsz, miért van az, hogy egyes emberi jogok kifejezetten a gyerekekre és azok családjára vonatkoznak?
 - b. Mit gondolsz, miért szerepel a minden gyereket egyformán megillető emberi jogok között, hogy joguk van beleszólni az őket érintő kérdésekbe?
 - c. Saját magukon és szüleiken kívül ki dönthet még a gyerekek életéről? Miért fontos ez?

Javaslatok a folytatáshoz

- A család témájának felvezetéséhez (ezt a gyakorlatot megelőzően) érdemes lehet elvégezni az *Egy család vagyunk* című gyakorlatot (91. o.).
- A *mi alkotmányunk* című gyakorlat (70. o.) is a közös döntéshozatali és egyeztetési folyamattal foglalkozik.

Javaslatok a cselekvésre

- A gyerekek dolgozzanak ki a szüleikkel együtt családi stratégiát arra vonatkozóan, hogy az egyes családtagok hogyan tudnának még jobban részt venni a család életében.
- Hívjunk meg egy vagy több szülőt, hogy mondják el a véleményüket a családi életben való részvételről, és beszéljenek arról is, hogyan változik a saját szerepük a gyerekeket személy szerint érintő döntésekben a gyerekek növekedésével és fejlődésével párhuzamosan.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Előfordulhat, hogy egyes gyerekeknek nehézséget okozhat bizonyos kérdések megválaszolása; javasoljuk nekik, hogy ilyenkor válasszák azt a kártyát (illetve választ), amelyik a legelfogadhatóbbnak tűnik a számukra.
- Nézzünk utána, milyen a csoportba tartozó gyerekek családi helyzete. Olyan gyerekek is lehetnek közöttük, akik nem az édesapjukkal és/vagy az édesanyjukkal élnek, hanem mostohaszülővel, nevelőszülővel vagy más gondviselővel. Ilyenkor a szülők mellett ezeket a gondviselőket is vonjuk be a tevékenységbe.
- Egyes gyerekek erős vágyat érezhetnek arra, hogy egy-egy kérdés megválaszolása után egyből elmondhassák, miért döntöttek így vagy úgy. De ahelyett, hogy minden kérdés után megbeszéljék

a válaszokat, emlékeztessük a gyerekeket arra, hogy később majd lesz lehetőségük megosztani gondolataikat a többiekkel.

- A gyerekek rajzoljanak még a kérdések elhangzása előtt kis képet minden színkártyára, ami mutatja, melyik szín melyik választ jelzi. Azt is megtehetjük, hogy a színkódok jelentését a táblára írjuk, így a gyakorlat alatt bármikor ellenőrizhetik a gyerekek, mit mutatnak az egyes színek.

Adaptálási lehetőségek

- Játshatjuk négy kártyával (a negyedik lehet például kék), ha azt a lehetőséget is fel akarjuk vetni, hogy az adott kérdésben valamilyen külső (harmadik) fél döntsön.
- Ha több időnk van, és szeretnénk mélyebben elmerülni a témában, néhány kérdés után álljunk meg, és beszéljük meg a gyerekek válaszait.
- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk:
 - Kérdezzük meg őket, hogy a kérdés a Gyermekjogi Egyezmény melyik pontjával hozható összefüggésbe.
 - Kérdezzük meg, melyek azok az emberi jogok, amelyek támogatják és védik a gyerekek és a szülő(k) részvételét a családi életben? Miért fontosak ezek a jogok?

FELOLVASANDÓ KÉRDÉSEK

Ki döntse el, hogy otthon maradhatsz-e egyedül, amíg a család bevásárolni megy:

- 5 éves korodban?
- 10 éves korodban?
- 15 éves korodban?

Ki döntse el, hogy találkozhatsz-e apukáddal és anyukáddal, miután a szüleid elváltak:

- 4 éves korodban?
- 9 éves korodban?
- 17 éves korodban?

Ki döntse el, hogy elmehetsz-e katonának:

- 6 éves korodban?
- 11 éves korodban?
- 16 éves korodban?

Ki döntse el, hogy fel kell-e vened esőkabátot, ha kinn esik az eső:

- 3 éves korodban?
- 9 éves korodban?
- 14 éves korodban?

Ki döntse el, hogy vegetáriánus legyél-e vagy sem:

- 4 éves korodban?
- 8 éves korodban?
- 13 éves korodban?

Ki döntse el, hogy cigarettázhatsz-e:

- 6 éves korodban?
- 9 éves korodban?
- 15 éves korodban?

Ki döntse el, hogy fennmaradhatsz-e éjfélig:

- 5 éves korodban?
- 9 éves korodban?
- 14 éves korodban?

Ki döntse el, hogy használhatod-e az internetet felügyelet nélkül:

- 6 éves korodban?
- 10 éves korodban?
- 16 éves korodban?

Ki döntse el, hogy megválaszthatod-e saját vallásodat:

- 5 éves korodban?
- 9 éves korodban?
- 13 éves korodban?

Ki döntse el, hogy abbahagyhatod-e az iskolát:

- 6 éves korodban?
- 10 éves korodban?
- 15 éves korodban?

Ki döntse el, hogy beléphetesz-e a helyi énekkarba:

- 5 éves korodban?
- 9 éves korodban?
- 17 éves korodban?

Ki döntse el, hogy lehet-e saját mobiltelefonod:

- 4 éves korodban?
- 8 éves korodban?
- 14 éves korodban?

Ki döntse el, hogy nevelőszülőkhöz kerüljél-e:

- 4 éves korodban?
- 10 éves korodban?
- 16 éves korodban?

22. Ki van mögöttem?

Találd ki, hogy ki vagyok!

Témakörök	általános emberi jogok, diszkrimináció, média és internet
Nehézségi szint	2
Életkor	10–13 év
Szükséges idő	30 perc
Csoportlétszám	10–20 fő
A gyakorlat típusa	fényképekre adott sztereotip reakciókon alapuló kitalálás játék; beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek megpróbálják kitalálni a többiek reakcióiból, hogy kit ábrázol a hátukra rögzített kép.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Beszélgetés arról, milyen hatása lehet a sztereotípiáknak és a beskatulyázásnak az egyénekre vagy a csoportokra. • A sztereotípiák, az előítélet és a diszkrimináció közötti kapcsolat megértése. • Annak vizsgálata, milyen szerepet játszik a média a sztereotípiák és az előítéletek erősítésében.
Előkészítés	Gyűjtsünk össze 25 képet, amelyek különböző országokból származó embereket ábrázolnak különféle helyzetekben. Ragasszuk a képeket kartonpapírra. Esetleg vonjuk be a kártyákat műanyag fóliával. Számozzuk meg a képeket.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • 25 kép, kartonpapírra ragasztva • rajzszög, ragasztószalag vagy gyurmaragasztó • papír és tollak • tábla és kréta vagy flipchart és filctoll

A gyakorlat menete

1. Ismertessük a gyakorlatot:
 - a. Mindenkinek a hátára felragasztunk egy képet, ami egy embert ábrázol.
 - b. A feladat az, hogy járkáljatok fel-alá a teremben. Ha találkoztok valakivel, nézzétek meg a hátán lévő képet, és mondjatok néhány szót, ami kifejezi a társadalom általános véleményét az ilyen emberekről. Nem feltétlenül kell a saját személyes véleményeteket kimondani, inkább azokat az elnevezéseket, jelzőket és sztereotípiákat használjátok, ahogyan általában jellemezni szokás az ilyen típusú embereket. Mondhattok pozitív vagy negatív, sőt akár kifejezetten barátságatlan dolgokat is.
 - c. Írjátok le, miket mondtak nektek a többiek, és próbáljátok meg kitalálni, miféle embert személyesítetek meg.
2. Rögzítsünk egy-egy képet minden gyerek hátára, de vigyázzunk, senki ne lássa, milyen kép kerül rá. Adjunk minden gyereknek papírt, ceruzát, hogy felírhassák a többiek véleményét.
3. Kezdődhet a játék! A gyerekek fel-alá járkálnak, mindenféle szavakkal és kifejezésekkel jellemzik a többiek által megszemélyesített embereket. Körülbelül 10 perc múlva ismét hívjuk össze a gyerekeket.
4. Kezdjük az 1. számú képpel, és folytassuk sorjában.
 - a. A gyerekek próbálják megtippelni a többiek által adott reakciók alapján, hogy kit ábrázolhatnak a hátukon lévő képek. Mondják el azt is, mi alapján találták ki, vajon ki lehet a képen. Aztán kérdezzük meg, milyen dolgokat mondtak a többiek a képről.
 - b. Írjuk fel a képek számát a táblára, mellé pedig, a megfelelő számhoz, a gyerekek által használt szavakat, kifejezéseket.

c. Miután a gyerek tippelt, vegyük le róla a képet, mutassuk meg a csoportnak és ragasszuk fel a táblára a megfelelő helyre.

5. Beszélgessünk a csoporttal minden képről egy kicsit, az alábbi kérdések alapján:

- Mit gondolsz, hol van a képen szereplő személy?
- Mit csinál éppen?
- Mit gondolsz, érvényesülnek ennek a személynek az emberi jogai?

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:

- Nehéz volt megtalálni a megfelelő szavakat, amelyekkel az emberek jellemezni szokták a képeken szereplő személyeket?
- Hogyan éreztetek magatokat, amikor valami durvát vagy igazságtalan dolgot mondtatok a képen látható személyről?
- Nehéz volt kitalálni, kit ábrázolhat a hátatokon lévő kép, abból, amit a többiek mondtak?
- Mit éreztetek, amikor meghallottátok, hogy mit mondanak a többiek az általatok megszemélyesített emberről?
- Volt-e különbség aközött, ahogy ti gondolkodtok az adott képen szereplő emberről, és amit a többiek mondtak róla?
- Volt köztetek olyan, akinek fogalma sem volt arról, kit ábrázolhat a hátán lévő kép? Mit gondoltok, nekik miért volt nehezebb dolguk?

2. Beszélgessünk arról, milyen szavakat használtak a gyerekek a képeken szereplő emberek jellemzésére, és kapcsoljuk ezt össze az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján.

A beszélgetés során használjuk a beskatulyázás és a sztereotípiák szavakat.

- Mit gondoltok, a környezetetekben élők többsége találkozott már ilyen emberekkel?
- Mit gondoltok, általában hogyan alakul ki az ilyen emberekre vonatkozó véleményünk? Előfordulhat, hogy valaki megváltoztatja a véleményét?
- Veletek előfordult már, hogy megváltozott a véleményetek valakiről?
- Miért igazságtalan dolog másokat beskatulyázni, a sztereotípiák alapján megítélni?
- A beskatulyázás és a sztereotípiák hogyan vezethetnek az emberi jogok megsértéséhez?
- Kiderül-e a válaszaitokból valami arra vonatkozóan, hogyan látják az emberek embertársaikat? Jó lenne, ha mindenki ugyanúgy vélekedne a dolgokról?
- Mutassunk rá, hogy az általunk nem ismert emberekre vonatkozó elképzeléseink jelentős része a médiából (pl. a tévéből, a rádióból) származik. Beszélgessünk a média szerepéről a sztereotípiák kialakulásában és megerősítésében. Az alábbiakhoz hasonló kérdéseket használhatjuk ehhez:
- Hogyan mutatja be a média a más kultúrákból vagy országokból származó embereket? Ha a saját országukban élnek? És ha a ti országotokban élnek?
- Hogyan erősítheti a média a sztereotípiákat és az előítéleteket?

Javaslatok a folytatáshoz

Más gyakorlatok is foglalkoznak a sztereotípiákkal:

- *A Képjátékok* (131. o.) és *Leszel velem egy sátorban?* (145. o.) című gyakorlatok többféle sztereotípiával is foglalkoznak.
- *A fiúk nem sírnak!* (63. o.) és *Hol volt, hol nem volt...* (115. o.) című gyakorlatok a nemi sztereotípiákat tárgyalják.

- A *Szembekötödsdi* (185. o.) és a *Testet öltött tudás* (206. o.) című gyakorlatok során a fogyatékossgal élő gyerekekkel kapcsolatos sztereotípiákat vizsgálhatjuk meg.

Javaslatok a cselekvésre

- A gyerekek felmérést végezhetnek arról, hogy a környezetükben élő más emberek, gyerekek és/vagy felnőttek hogyan reagálnak ugyanazokra a képekre. Az eredmények alapján eldönthetik, mit tehetnének a továbbiakban a sztereotípiák és az előítéletek ellen.
- Válasszunk ki egy aktuális eseményt, lehetőség szerint olyat, amelyben más kultúrából és országokból származó emberek is érintettek, és vizsgáljuk meg, hogy az újságok, a rádió és a tévé hogyan mutatják be az eseményt és az érintett embereket. Összehasonlíthatjuk, hogy a különböző hírforrások hogyan találják ugyanazt a témát, és hogyan foglalkoznak az ahhoz kapcsolódó emberi jogokkal.
- Ha tudunk fényképezőgépet szerezni, a gyerekek készíthetnek fotókiállítást *Ki mit gondol az emberi jogokról?* vagy *A sokszínűség arcai* címmel.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ezt a gyakorlatot bármilyen emberi jogi téma feldolgozásához felhasználhatjuk (pl. a nemek közötti egyenlőség vagy a szegénység és a társadalmi kirekesztés), csak akkor más, a témához illeszkedő képeket kell választanunk, és más kérdéseket kell feltennünk a feldolgozáskor.
- A megfelelő képek kiválasztása nagyon fontos. A képek gyűjtéséhez felhasználhatunk képes újságokat, utazási irodák tájékoztató füzetait, régi naptárakat vagy képeslapokat, vagy akár a Google képkereső oldalán található képeket is kinyomtathatjuk. Vigyázzunk, hogy a képeken ne maradjanak rajta a képfeliratok, azonban őrizzük meg az eredeti szövegeket és más egyéb, a képre vonatkozó információkat, hogy válaszolni tudjunk az esetleg felmerülő kérdésekre.
- Ha attól tartunk, hogy a gyerekek talán nem teljesen értik a gyakorlat menetét, a játék kezdete előtt mutassuk be egy kép segítségével, hogy mi lesz a feladat.
- A képek jelenítsék meg az élet különböző aspektusait: legyenek közöttük olyanok, amelyek egy embert vagy egy egész csoportot ábrázolnak, mutassanak különböző korú, kultúrájú, képességű embereket. Legyenek falusi és városi, ipari és mezőgazdasági környezetben készült képek; legyenek a képeken olyan emberek, akik valamilyen munkát végeznek vagy épp szórakoznak. A képek ábrázoljanak sokféle származású, bőrszínű, vallású, és különféle rasszokhoz tartozó embereket. A képek megszámozásakor kerüljünk mindenféle logikát.
- Figyeljünk oda arra, hogy a kiválasztott képek között ne legyen olyan, amely kifejezetten emlékeztetne a csoportba tartozó gyerekek valamelyikére, mivel ez zavarba hozhatja őt, illetve kényelmetlen lehet a számára.
- Sok gyerek nem képes különbséget tenni a sztereotípián alapuló reakciók és a saját véleménye között. Habár számukra nehézséget jelenthet ez a feladat, ugyanakkor új és fontos megvilágításba helyezheti az adott témát.

Adaptálási lehetőségek

- Jelentős különbség lehet a gyerekek között érettség, műveltség, a sztereotípiákra vonatkozó általános ismeretek és a vizuális információk értelmezését érintő képesség tekintetében. A feldolgozás mélységét igazítsuk a csoport képességeihez.

23. Kiszeraméra

Egy mindenkiért, senki az egyért.

Témakörök	általános emberi jogok, diszkrimináció
Nehézségi szint	1
Életkor	7–10 év
Szükséges idő	35 perc
Csoportlétszám	5–35 fő
A gyakorlat típusa	interaktív mesehallgatás, beszélgetés a történet alapján
A gyakorlatról röviden	A gyerekek egy bábelőadást néznek meg. A mese kapcsán megismerkednek azzal, hogy milyen érzés a másság miatt kirekesztettnek lenni és hogy aki másnak látszik, annak is rengeteg pozitív tulajdonsága lehet.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Beszélgetés arról, hogy mindenki más, de mindenki egyenlő. • A tolerancia és a sokszínűség jelentésének megvitatása. • Beszélgetés az erőszakról és a konfliktuskezelésről. • Az egyetemesség fogalmának megértése.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Előzetesen gyakoroljuk a bábjátékot. • Készítsük el Kiszeraméra bábját: olyan állatot, amely több különböző állat jellegzetességeit viseli magán (támaszkodhatunk a segédanyagok között található mintára is).
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • bábparaván vagy a bábozáshoz használható egyéb felszerelés • különböző bábfigurák: állatok, vadász, mesélő és Kiszeraméra (lásd a segédletet)

A gyakorlat menete

1. Ültessük le a gyerekeket a „nézőtérre”. Kérjük meg őket, hogy a bábelőadás alatt maradjanak a helyükön és legyenek csendben. Csak akkor beszéljenek, amikor a szereplők kérdezik őket. A bábokat nem szabad megérinteni!
2. Adjuk elő a mesét. A bábjáték során gyakran forduljunk kérdésekkel a gyerekekhez, hogy el ne kalandozzon a figyelmük, és az előadással el tudjuk érni a kívánt hatást.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Mit gondolsz a történetről?
 - b. Mi történt a mesében?
 - c. Melyik állat volt a legrokonszenvesebb? És a legellenszenvesebb? Miért?
 - d. Rendesek voltak az állatok Kiszeramérával?
 - e. Miért viselkedtek úgy, ahogy viselkedtek?
 - f. Mit gondoltok, miért barátkoztak össze végül Kiszeramérával? Mert ő volt a legerősebb? A legszibesebb? Vagy mert bátor volt és nemes lelkű? Vagy amiért ilyen sokféle különleges képessége volt?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Láttál-e már olyat, hogy a többiek úgy bántak valakivel, mint az állatok a mese elején Kiszeramérával?
 - b. Miért történik ilyesmi a valóságban is?
 - c. Igaz az, hogy mindannyian egyformák vagyunk, és mégis mások? Miben vagyunk egyformák? És miben vagyunk mások?

Forrás: Az „Animação e Inovação Social” (MAIS) nevű portugál csoport (www.mais.online.pt) által készített bábelőadás felhasználásával.

- d. Mit tehetünk azért, hogy egy gyereknek se kelljen azt éreznie, amit Kiszeraméra érzett, amikor senki sem akart barátkozni vele?

Javaslatok a folytatáshoz

A gyerekek maguk is elbábozhatják, és más gyerekcsoportoknak is előadhatják ezt az egyszerű történetet. Készíthetnek saját bábokat és/vagy kitalálhatnak más meséket is. A *Kiskompaszban* található többi történetből is csinálhatunk bábelőadást pl. *Modern tündérmese* (163. o.), vagy *Hol volt, hol nem volt...* (115. o.).

Javaslatok a cselekvésre

Kérdezzük meg a gyerekeket, hogy mi történe szerintük, ha a csoportba egy Kiszeraméra-féle gyerek érkezne. Dolgozzunk ki a gyerekekkel viselkedési kódexet a csoport számára, amely rögzíti, hogyan viselkedjünk egymással, tiszteletben tartva minden egyes embert, a sajátosságaival, a másságával együtt. Tegyük ki a viselkedési kódexet a falra, hogy szükség esetén a későbbiekben is bármikor hivatkozhatunk rá.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Valódi bábparaván helyett használhatunk egy sima takarót is, ami mögé a bábozó elbújik.
- Bármilyen állatfigurát felhasználhatunk, ami a rendelkezésünkre áll. Ha nem tudunk igazi bábokat beszerezni, csináljunk kartonból vagy régi zoknikból saját bábokat.
- Nyugodtan alakíthatjuk Kiszeraméra figuráját a saját fantáziánknak megfelelően. Lehet nyúlfüle, orrszarvúhoz illő szarva, egérorra és -bajsa, oroszlánsörénye, kenguruerszénye vagy bármilyen testrésze, ahogy a mese megkívánja. Mindenesetre a külseje legyen nagyon szokatlan, és ha lehet, legyen feltűnő orra, nagy hangja, és tudjon hangtalanul osonni. A történetet a rendelkezésünkre álló bábokhoz is igazíthatjuk.
- Nagyobb csoportok esetén szükség lehet még egy csoportsegítőre, aki közreműködik a csoport és a bábok közötti kérdezz-felelek játék lebonyolításában.

FORGATÓKÖNYV

Bevezetés (elmondja a mesélő, aki egyébként nem szerepel a történetben):

Mesélő: Hölgyeim és Uraim! Kedves Gyerekek! Nagyon örülök, hogy ilyen sokan várjátok a mai különleges előadásunkat! Nos, azt hiszem, máris beavathatlak titeket egy kicsit a történetbe, ami nem máshol, mint az állatok világában játszódik. Ebben a világban, akárcsak a mi világunkban, vannak szép, és vannak csúnya dolgok, történnek teljesen hétköznapi, de nagyon különös dolgok is. Meglepetések azonban bármikor érhetnek bennünket!

Ebben a történetben is ilyen meglepetés ér minket. Ez a mese egy nagyon különleges állatról szól, akit Kiszeramérának hívnak. FigyeljeteK nagyon! Kérlek benneteket, mindenki maradjon a helyén, máskülönben az állatok elszaladhatnak, és soha nem fogjuk megtudni, hogyan végződik a mese! Jó szórakozást!

Rövid ismertetés: Kiszeraméra egymás után több különböző állattal is találkozik. Kiszeramérát mindegyikük nagyon furcsának tartja. Kiszeraméra szeretne összebarátkozni velük, de egyik állat sem akar a barátja lenni, mert... Kiszeraméra egyszerűen furcsa!

Akármelyik állatot is sodorja útjába a véletlen, a találkozás mindig hasonlóan zajlik:

- Zsiráf:** *(Kijön a színpadra, és megszólítja a gyerekeket)* Szervusztok, kedves gyerekek! Tudjátok, én ki vagyok?
(Közönség: A zsiráf!)
- Zsiráf:** Honnan tudjátok? Rám van talán írva? Vagy honnan tudjátok?
(Közönség: Mert hosszú nyakad van, foltos vagy...)
- Zsiráf:** Így van, igazatok van. Nekem van a leghosszabb nyakam az egész világon! Nagyon messzire ellátok, és még a fa tetején lévő leveleket is elérem!
(Kiszeraméra megjelenik)
- Kiszeraméra:** *(Nagyon barátságos és izgatott)* Szép jó napot!
- Zsiráf:** Hú, a mindenit! ... De megijesztettél! Hogy tudtál ilyen halkán ideosonni?! De várj csak, te ki vagy?
- Kiszeraméra:** Kiszeraméra a nevem.
- Zsiráf:** Kiszera miszera??
- Kiszeraméra:** Kiszeramérának hívnak, és barátokat keresek. Leszel a barátom?
- Zsiráf:** Ööö, hát... Nem is tudom. Nagyon furcsán nézel ki! Nem vagy egér, nem is vagy oroszlán, de kenguru sem vagy, pedig mindegyikre hasonlítasz. A barátaim vagy ilyenek, vagy olyanok, egerek, oroszlánok, kenguruk, macskák vagy akármik, de nem ilyen összevisszák, mint te! Bocsáss meg, de várnak a barátaim! Hi-hi-hi, de furcsa vagy, és még csúnya is!
- Kiszeraméra:** *(megbántva)* De, de – várj egy kicsit ...
(Zsiráf eltűnik, Kiszeraméra pedig most a közönséghez fordul)
- Kiszeraméra:** Olyan szomorú vagyok! Miért nem akart Zsiráf a barátom lenni? Na mindegy, akkor továbbmegyek az erdőben, hátha találkozom valakivel, aki szívesen játszana velem.

De bárkivel találkozik, senki nem akar Kiszeramérával barátkozni. Miután megismerkedett már néhány állattal, hirtelen megjelenik a vadász. Állatokra vadászik. Amikor egy állat megjelenik a színen, a vadász megpróbálja elkapni, de az segítségért kiált, és gyorsan elszalad.

Amikor a vadász eltűnik a színpadról, hogy felkutassa az állatokat az erdő sűrűjében, Kiszeraméra újra megjelenik. Megkérdezi a közönséget, mi volt ez a nagy zaj.

FORGATÓKÖNYV

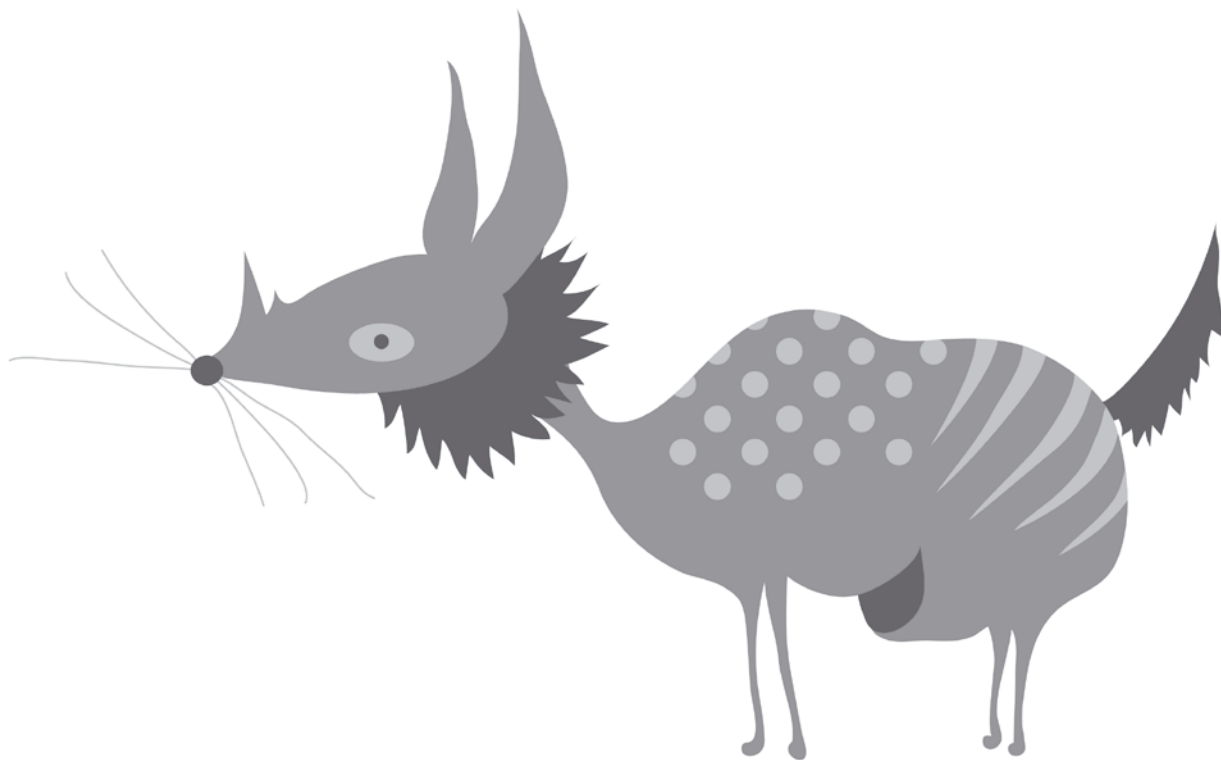
Miután a közönség elmagyarázza, mi a helyzet, Kiszeraméra megpróbálja egérrá válni, merre ment a vadász („Nekem nagyon jó a szaglásom! Érzem, hogy a vadász a közelben jár!”), vékony lábain óvatosan, hangtalanul oszon („A cicalábaimmal egész közel tudok oszoni hozzá...”) és oroslánüvöltésével alaposan ráijeszt a vadászra („...és most üvöltök egy óriásit, akár az oroslán, hogy örökre elkergessem a vadászt ebből az erdőből. Uááá!”).

Ez után a hősiesség után az állatok közelebb jönnek, és bocsánatot kérnek Kiszeramérától, amiért olyan rondán viselkedtek vele. Megkérdezik, hogy akar-e még a barátjuk lenni, és Kiszeraméra boldogan mond igent. Az állatok elbúcsúznak a közönségtől, és megjelenik újra a mesélő, hogy befejezze a mesét.

Mesélő: Itt a vége, fuss el véle. Kedves gyerekek, hölgyeim és uraim! Így végződik Kiszeraméra története. Tetszett?

Az biztos, hogy Kiszeraméra nagyon furcsán nézett ki! Viszont segített a barátainak, amit éppen azért tudott megtenni, mert olyan sokféle állatból volt összerakva. Ha legközelebb találkoztok valakivel, akinek a külseje egy kicsit szokatlan számotokra, remélem, eszetekbe jut Kiszeraméra – előfordulhat, hogy annak a valakinek is olyan különleges tulajdonságai lesznek, amiket elképzelni se tudtok, és az is lehet, hogy ő lesz aztán a legjobb barátotok.

KISZERAMÉRA-BÁB (MINTA)

24. Leszel velem egy sátorban?

Szeretem én eldönteni, mit szeretnék a legjobban!

Témakörök	általános emberi jogok, diszkrimináció
Nehézségi szint	2–3
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	45–60 perc
Csoportlétszám	maximum 20 fő
A gyakorlat típusa	rangsorolás, vita, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek rövid jellemzések alapján eldöntik, kikkel szeretnének egy sátorban aludni, majd megvitatják, milyen feltételezések alapján választották ki lakótársaikat.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A személyes sztereotípiák és előítéletek vizsgálata, továbbá ezek eredetének végiggondolása. • Az egyenlőség és a diszkriminációmentesség elősegítése.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Az alábbi lista segítségével állítsunk össze egy 12 táborozót tartalmazó listát, vagy a csoport adottságainak megfelelően készítsünk új listát. Legalább egy táborozó nem létező helyről jöjjön. • Másoljuk le a feladatlapot elegendő példányban (minden gyereknek egyet), ezen szerepeljen a tábor leírása, a feladat ismertetése és a 12 táborozó jellemzése. • Alternatív megoldás: írjuk fel a táborozók listáját a táblára.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • résztvevőnként egy feladatlap és egy ceruza • papír és filctoll minden csoportnak

A gyakorlat menete

1. Osszuk ki a feladatlapokat, és adjunk mindenkinek egy ceruzát. Ismertessük a helyzetet és a feladat menetét a feladatlapon szereplő információk alapján. Olvassuk fel hangosan a táborozók jellemzését.
2. A gyerekek egyénileg dolgoznak, kiválasztanak három táborozót, akivel szívesen lagnának egy sátorban. Kérjük meg őket, hogy mindeközben ne beszélgessenek egymással.
3. Amikor mindenki készen van, osszuk a gyerekeket 3–5 fős csoportokba. Ismertessük a feladatot:
 - a. A ti körletetekben négy sátor van. Egy sátorban négy ember fér el. Négyfős csoport esetén a csoportban lévő gyerekekkel és az egyes gyerekek listáján szereplő 3–3 személlyel számolva összesen 16 főt kell elhelyezni. A csoport döntse el, melyik sátorba kik kerüljenek. Rajzoljatok a papírra négy sátrat, és a sátrakba írjátok bele azoknak a gyerekeknek a nevét, akik ott fognak lakni, majd tegyétek fel a papírt a táblára.
 - b. Ha többen vagytok 16 főnél, a csoport dönti el, kit húz ki a listáról. Ha a csoportból két vagy több gyerek is ugyanazt a táborozót választja, előfordulhat, hogy 16-nál kevesebb ember lesz az elhelyezendő gyerekek listáján. Ebben az esetben válasszatok még annyi gyereket a táborozók közül, hogy összesen 16 gyerek legyen a közös listáton.
4. Hagyjunk időt arra, hogy a gyerekek a többiek sátorbeosztását is megnézhessek. Ezt követően olvassuk fel sorban a táborlakók listáját, és nézzük meg, hogy az adott gyereket az egyes csoportok melyik sátorba sorolták. Így a gyerekek láthatják, rajtuk kívül ki választotta még ugyanazokat a táborozókat.

Feldolgozás és értékelés

1. Beszéljük meg a gyakorlat eredményeit:
 - a. Nehéz volt kiválasztani, melyik három gyerekekkel szeretnétek egy sátorba kerülni? Miért, vagy miért nem?

Forrás: Az Európa Tanács All different – All equal (Te is más vagy, te sem vagy más!) kampányához készült *Képzők könyvében* szereplő Euro-vasút à la carte című gyakorlat (81.o.) alapján, Mobilitás, Budapest, 2006.

- b. Volt olyan gyerek, akit sokan választottak? Miért?
 - c. Volt olyan gyerek, akit senki nem választott? Miért?
 - d. Mi alapján döntöttetek annak a gyereknek az esetében, aki olyan országból jött, amiről nem is hallottatok?
2. Hogy érzitek magatokat a gyakorlat után?
- a. Történt-e valamilyen meglepő vagy vicces dolog a csoportos megbeszélés alatt?
 - b. Nehéz volt megállapodásra jutni a csoporton belül?
 - c. Ki az, aki elégedett a végeredménnyel, és ki az, aki nem?
 - d. Tanultatok valamit magatokról? Arról, hogy mi alapján döntötök vagy választotok?
3. Hasonlítsuk össze ezt a feladatot a való életben adódó helyzetekkel:
- a. Valószerűnek tűnt ez a helyzet?
 - b. Vannak egyéb helyzetek, amikor el kell döntenetek, kikkel akartok lenni?
 - c. Milyen érzés választani?
 - d. Milyen érzés a való életben, ha bennünket választanak? És ha nem választanak?
 - e. Milyen hasonló választásaink vannak az életünkben?
 - f. Minden gyereknek joga van választani? És ahhoz, hogy őt választhassák?
4. Beszéljük meg, hogyan alkotunk véleményt másokról, olyanokról is, akiket esetleg még soha nem láttunk:
- a. Miben egyformák a gyerekek? Miben különböznek?
 - b. Honnan származnak az elképzeléseink arról, hogy milyenek azok a gyerekek, akikkel még nem is találkoztunk?
 - c. Honnan vannak a származásukkal kapcsolatos elképzeléseink?
 - d. Vannak olyan emberek, akik titeket is sztereotípiák alapján ítélnék meg? Vagy a gyerekeket általában?
 - e. Nektek vannak sztereotípiáitok más emberekkel kapcsolatban?
 - f. Mit tehetünk, ha el szeretnénk kerülni, hogy a sztereotípiák miatt elfogult vélemény alakuljon ki bennünk?
 - g. Miért vezethetnek a sztereotípiák hátrányos megkülönböztetéshez?

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Kedves Naplóm!* című gyakorlatból (126. o.) kiderül, hogy különböző emberek mennyire másképp érzékelhetik ugyanannak a napnak az eseményeit.
- A *Kiszeraméra* című gyakorlat (141. o.) az ismeretlentől való félelem hatásait mutatja be.
- A *Szembekötösdí* (185. o.), a *Képjátékok* (131. o.) és a *Ki van mögöttem?* (138. o.) című gyakorlatok különböző sztereotípiákkal foglalkoznak.

Javaslatok a cselekvésre

- Amikor a csoportban legközelebb párt vagy csapatot kell választani, emlékeztessük a gyerekeket erre a gyakorlatra, és arra is, mit tanultak saját döntéseikről és választásaikról.
- Szervezzünk mi is nyári tábor: vannak olyan európai támogatási programok, amelyek lehetőséget biztosítanak ilyen táborok megrendezésére. 13 évesnél idősebb fiatalok esetében érdemes utánanézni, mit kínál az Európai Bizottság Fiatalok Lendületben Programja (www.mobilitas.hu/flp).

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Nagyon vigyázzunk, nehogy valamiképpen tovább erősítsük a sztereotípiákat. Ez éppen ellentétes lenne a gyakorlat céljaival!
- A kiscsoportos munkánál a legjobb négyfős csoportokban dolgozni, úgy, hogy minden gyerek három lakótársat választ. Nem baj az sem, ha a kiscsoport létszáma magasabb vagy alacsonyabb, ekkor a csoport kihúz néhány gyereket a listáról vagy további táborozókat választ ki, hogy a négy darab négyfős sátorra összesen 16 gyerek jusson.
- A feladatlapon szereplő táborlakók listáját körültekintően állítsuk össze (vagy a segédletben szereplő minta, vagy saját ötleteink alapján), hogy a gyakorlat megfeleljen a kitűzött céloknak. Figyeljünk oda arra, hogy a játékbeli táborozók egyike se emlékeztessen a csoportba tartozó gyerekekre. Kisebb gyerekeknél egyszerűsíthetjük a leírást, különösen a származásra vonatkozó adatokat. Azonban legyen legalább egy, kitalált helyről származó táborozó, akiről a gyerekek minden előzetes ismeret nélkül kénytelenek majd dönteni.
- Ha a táborozás és a sátorozás nem életszerű az adott csoport számára, válasszunk más olyan helyzetet, ahol szoros közelségben kell lenni másokkal (pl. közös pad az osztályban, ifjúsági szálló vagy kollégiumi szoba).
- Próbáljunk elhárítani minden, a táborozókat érintő kérdést. Mondjuk el, hogy kizárólag a feladatlapon szereplő információk alapján kell választaniuk.
- Előfordulhat, hogy egyesek nem tudnak választani, és azt mondják, nekik mindegy, kikkel kerülnek egy sátorba. Ebben az esetben kérdezzük meg őket, kik azok, akikkel nem szeretnének egy sátorban lenni. A kiscsoportos munka során az ő eredményeiket is össze lehet vetni a többiek válaszaival.
- Egyes csoporttagok dönthetnek úgy, hogy ők egy sátorba költöznek, míg az „idegeneket” beosztják a többi sátorba. Ne avatkozzunk be, mert ez az eredmény is igen sokatmondó. Hasonlóképp ne érezzünk a gyerekekkel olyasmit, hogy helytelen lenne magukhoz hasonló társakat választani. Nem minden választásnak van köze a hátrányos megkülönböztetéshez.

Adaptálási lehetőségek

- Ha szeretnénk lerövidíteni a gyakorlatot:
 - Legyenek kisebb sátrak, így minden gyereknek csak egy vagy két másik lakótársat kell választania.
 - Csökkentsük a táborozók számát, így kevesebb ember közül kell választani.
 - Hagyjuk ki a kiscsoportos munkát (3. lépés).
 - Ha segíteni szeretnénk a csoportot a döntéshozásban, kérjük meg őket, hogy írják fel egy papírra az összes táborozót, akit a csoport tagjai választottak. Ezután a gyerekek felváltva választanak lakótársat, egyszerre mindig egyet, amíg az összes táborozónak megvan a helye.
- Ha kisebb gyerekekkel foglalkozunk:
 - A gyakorlat lerövidítéséhez támaszkodhatunk a fenti ötletekre.
 - A táborozók leírását módosítsuk úgy, hogy az a kisebb gyerekek számára is értelmezhető legyen (pl. lehet, hogy elképzelésük sincs Mongóliáról vagy a Kung Fu mintás pólóról).

SEGÉDLET: FELADATLAP

Leszel velem egy sátorban?

A nemzetközi ifjúsági táborba épp most érkeznek meg a gyerekek a világ minden tájáról. Te is köztük vagy. Senki nem ismer senkit. A táborvezetők úgy határoztak, hogy ti dönthetitek el, kivel szeretnétek egy sátorban lakni a következő két hétben. Minden sátor négyfős. Válassz három másik táborozót, akivel szívesen lagnál egy sátorban!

Táborlakók

Válassz ki a listáról 3 gyereket, akivel szeretnél egy sátorban lakni!

1. _____
2. _____
3. _____

1. Egy gyerek, akinek eltört a lába, ezért most mankóval jár.
2. Egy cigány gyerek ugyanabból az országból, ahonnan te jöttél, a fülében arany fülbevalóval.
3. Egy vörös hajú, szeplős gyerek Ausztráliából.
4. Egy japán gyerek, akin Kung Fu-mintás póló van.
5. Egy kövér amerikai gyerek.
6. Egy félénk gyerek Transmariniából.
7. Egy afrikai bevándorló gyerek.
8. Egy vak gyerek, akinek van egy vakvezető kutyája is.
9. Egy gyerek, aki vastag lencsés szemüveget hord, és pattanásos az arca.
10. Egy angol gyerek, iskolai egyenruhában.
11. Egy Németországban élő török gyerek, koponyamintás pólóban, a szeme körül véraláfutás van.
12. Egy dél-amerikai gyerek népviseletben.
13. Egy gyerek, aki jelnyelv segítségével kommunikál.
14. Egy Mongóliából származó gyerek, akinek nagyon hosszú fekete haja van.
15. Egy gyerek ugyanabból az országból, ahonnan te jöttél, aki nem tűnik túl okosnak.
16. Egy félkarú gyerek Palesztinából.
17. Egy szőke hajú gyerek, aki nagyon választékosan beszél.
18. Egy gyerek, aki láthatólag egyfolytában csuklik.
19. Egy gyerek, akinek ugyanolyan dzsekije van, mint neked.
20. Egy gyerek, aki egyfolytában az MP3-lejátszóját hallgatja.

25. Mi lenne, ha ...

...a Föld lapos lenne???

Témakörök	általános emberi jogok, oktatás és szabadidő, szegénység és társadalmi kirekesztés
Nehézségi szint	3
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	8–20 fő
A gyakorlat típusa	elemzés, drámajáték, beszélgetés
A gyakorlatról röviden	A gyerekek elképzelik egy adott helyzet lehetséges következményeit, és mindezt rövid jelenetben eljátsszák a többieknek.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A jogok hatásának és egymástól való kölcsönös függésének vizsgálata. • A jogok mindennapi életünkben betöltött szerepének átgondolása.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • A gyerekek tapasztalatainak és érdeklődésének megfelelően válasszuk ki vagy módosítsuk a helyzetkártyákat, esetleg készítsünk saját kártyákat. • Másoljuk le és vágjuk ki a helyzetkártyákat. • Másoljuk le a hatásláncot (lásd alább a segédletek között).
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • helyzetkártyák • papír és tollak a jelenetek előkészítéséhez • a hatáslánc másolata, elegendő példányban

A gyakorlat menete

1. A gyakorlat bevezetéseként mondjuk el, hogy időnként mindenki el szokott gondolkodni azon, hogy: „Mi lenne, ha...”. Néha kellemes helyzeteket képzelünk el (pl. Mi lenne, ha nem lenne több háború?), máskor kellemetlen dolgokat (pl. Mi lenne, ha a hazámban háború törne ki?). A gyakorlat során a résztvevők konkrét helyzetekből kiindulva azon gondolkodnak, hogyan hathat az adott helyzet az emberek életére.
2. Mutassuk meg a hatásláncot, és egy példán keresztül magyarázzuk el, hogyan indíthatja el egy helyzet hatások egész láncolatát. Induljunk ki egy egyszerű, mindenki számára ismerős helyzetből (pl. Mi történne, ha nem járhatnál iskolába? Akkor nem tanulnál meg olvasni. Nem tudnád elolvasni a használati utasításokat, a térképeket, nem tudnál levelet írni, számológépet használni.).
3. Osszuk a gyerekeket kis csoportokba, és adjunk minden csoportnak egy helyzetkártyát, a hatáslánc egy példányát és tollakat. A gyerekek dolgozzanak együtt, és töltsék ki közösen a lapot.
4. Amikor a gyerekek elkészültek a hatáslánccal, a csoportok kis jeleneteket fognak előadni, amikben bemutatják, hogy szerintük milyen hatásokat váltana ki az adott helyzet. Adjunk elegendő időt a jelenetek kidolgozására és a felkészülésre.
5. A csoportok egyenként olvassák fel a kiindulási helyzeteket, és adják elő a jeleneteket.
6. Minden jelenet után kérdezzük meg, van-e valakinek kérdése vagy megjegyzése, és tegyünk fel az alábbiakhoz hasonló kérdéseket:
 - a. Esetekbe jut-e más olyan hatás, amit ez a helyzet kiválthat?
 - b. Milyen emberi jogok kapcsolódhatnak a helyzethez? Sérti-e ez a helyzet valamilyen jogunkat? Biztosítja-e ez a helyzet valamely jog védelmét vagy érvényesülését?
 - c. A helyzet hatásai kapcsolódnak-e valamilyen más joghoz?

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Mit gondolsz erről a gyakorlatról?
 - b. Nehéz volt elképzelni a helyzetkártyán szereplő helyzeteket?
 - c. Nehéz volt kikövetkeztetni, milyen hatásai lehetnek az adott helyzetnek?
 - d. Mit gondolsz, reálisak ezek a helyzetek? Miért vagy miért nem?
 - e. Mit gondolsz, van olyan hely a világon, ahol ez a helyzet tényleg kialakulhat?
 - f. Mit tennél ilyen helyzetben?
 - g. Mit tehetnének az adott helyzet megváltoztatása érdekében?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Ha egy jog sérül, az hogyan hat más jogokra? Tudtok példákat mondani a látott jelenetek alapján?
 - b. Ha egy jog védelemben vagy támogatásban részesül, az hogyan hat más jogokra? Tudtok példákat mondani a látott jelenetek alapján?
 - c. Miért van szükségünk az emberi jogok mindegyikére?

Javaslatok a folytatáshoz

- Az *Úton egy új világ felé* (209. o.) és *A legfontosabb, de kinek?* (66. o.) című gyakorlatok szintén a jogok egymástól való kölcsönös függésének kérdésével foglalkoznak.
- A *Testet öltött tudás* című gyakorlat (206. o.) azt vizsgálja, mi a következménye annak, ha nem férünk hozzá a tudás megszerzéséhez szükséges forrásokhoz.

Javaslatok a cselekvésre

A mi alkotmányunk című gyakorlat (70. o.) során a gyerekek saját jogi környezetük javítására tesznek javaslatot. A csoportalkotmány használata segít megérteni, milyen összetett hatást gyakorol a jogi környezet mindennapi életünkre.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- A gyakorlat hatása nagyban függ attól, milyen konkrét helyzetekkel dolgozunk. Módosítsuk a helyzeteket, vagy dolgozzunk ki teljesen újakat, hogy azok kapcsolódjanak a gyerekek tapasztalataihoz és problémáihoz. A helyzetek kötődhetnek az általános emberi jogokhoz vagy valamilyen konkrét témához. Például dolgozhatunk olyan szituációkkal, amelyek a szociális és gazdasági jogokhoz kapcsolódnak, vagy olyanokkal, amelyek valamely speciális témához (pl. a nemek közötti egyenlőséghez vagy a környezethez) kötődnek. Legyenek pozitív (pl. Mi lenne, ha a férfiak és a nők ugyanannyi pénzt keresnének? Mi lenne, ha az újrahasznosítás révén felére csökkentenénk a termelődő szemét mennyiségét?) és negatív helyzetek is (pl. Mi lenne, ha csak a férfiaknak lehetne tulajdonuk? Mi lenne, ha a városban minden felnőttnek saját autója lenne?).
- Készüljünk fel arra, hogy ezekre a szituációkra a való életből is tudjunk példákat hozni – akár a jelenből, akár a múltból (pl. a nők megfosztása a tulajdonhoz való jogtól, a lányok kitiltása az iskolákból; a fiúk és a lányok kötelező katonai szolgálatra kényszerítése).

Változatok

- Adhatjuk ugyanazt a helyzetet több vagy akár az összes csoportnak is. Hasonlítsuk össze, melyik csoport milyen eredményre jutott a hatások tekintetében.
- Osszuk a gyerekeket fiú- és lánycsoportokba, és vessük össze, milyen választ adnak ugyanarra, a társadalmi nemekhez kötődő helyzetre vonatkozóan.

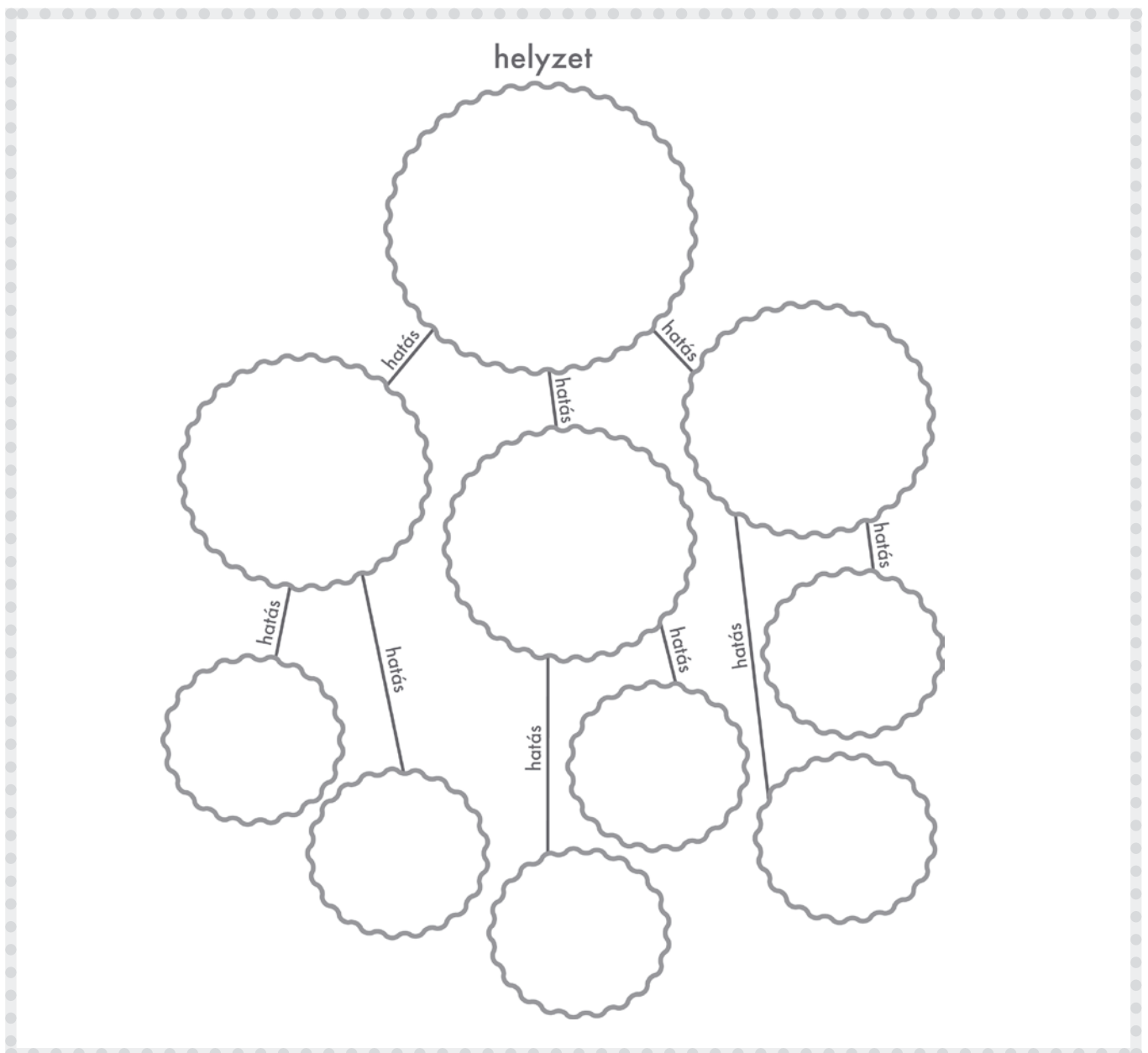

- Ha időt szeretnénk megtakarítani, kihagyatjuk a jeleneteket, vagy azok műfaját leszűkíthetjük a pantomimra, esetleg élőkép vagy a „megfagyott mozdulatok” típusú drámajátékokra.

Adaptálási lehetőségek

- Ha kisebb gyerekekkel foglalkozunk: Elhagyhatjuk a hatáslánc kitöltését, és egyből rátérhetünk a jelenetekre. A kisebbeknek az is nehéz lehet, hogy megértsék: a jogok kölcsönösen függenek egymástól; ekkor inkább hangsúlyozzuk azt, hogy milyen fontos, hogy minden jogunkat egyformán élvezhessük.
- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk: Kérjük meg őket, hogy állapítsák meg, hogyan kapcsolódnak a jelenetek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és/vagy a Gyermekjogi Egyezmény egyes cikkeihez.

SEGÉDLET: HATÁSLÁNC

SEGÉDLET: HELYZETKÁRTYÁK

Alább olvashatók a gyakorlathoz használható helyzetkártyák. Válasszuk azokat, amelyek a csoportunknak a legmegfelelőbbek, vagy készítsünk újakat. Pozitív és negatív helyzeteket egyaránt alkalmazzunk.

1. HELYZET

A kormány úgy döntött, hogy minden iskolát és egyetemet bezárnak. Holnaptól kezdve minden gyerek azt csinál iskola helyett, amit akar.

Milyen közvetlen hatásai lennének ennek? És később, évek múlva?

2. HELYZET

A kormány úgy döntött, hogy takarékosági okokból minden kórházat bezárnak. Nem lesznek orvosok és gyógyszertárak. Ehelyett olcsón lehet majd kapni gyógynövényekről szóló könyveket.

Milyen közvetlen hatásai lennének ennek? És később, évek múlva?

3. HELYZET

A kormány úgy döntött, hogy ezentúl tilos játszani az utcán, a parkokban, az iskolában, vagy bárhol, ahol ezt mások láthatják. Továbbá minden játékboltot be kell zárni, és többé senki sem árusíthat játékokat. Akit rajtakapnak azon, hogy otthon játszik, bíróság elé állítják, és börtönbe zárják.

Milyen közvetlen hatásai lennének ennek? És később, évek múlva?

4. HELYZET

A kormány úgy döntött, hogy holnaptól kezdve csak a lányok járhatnak iskolába, és csak ők játszhatnak a szabadidejükben. Minden fiúnak munkába kell állnia.

Milyen közvetlen hatásai lennének ennek? És később, évek múlva?

5. HELYZET

A kormány úgy döntött, hogy holnaptól senki nem mutatkozhat kettőnél több emberrel együtt. Kettőnél több tagból álló csoport nem tarthat összejevetelt, találkozót. Aki ezt megszegi, börtönnel büntetendő.

Milyen közvetlen hatásai lennének ennek? És később, évek múlva?

6. HELYZET

A kormány úgy döntött, hogy minden iskolában ki kell alakítani számítógéptermet, ahol elegendő gép van ahhoz, hogy minden gyerek hetente legalább három órát számítógépezhessen.

Milyen közvetlen hatásai lennének ennek? És később, évek múlva?

SEGÉDLET: HELYZETKÁRTYÁK

7. HELYZET

A kormány úgy döntött, hogy létre kell hozni egy ifúsági tanácsot, melynek véleményét a megyei képviselőtestület a gyerekeket érintő minden ügyben ki fogja kérni. Minden iskola két képviselőt küldhet ebbe a tanácsba.

Milyen közvetlen hatásai lennének ennek? És később, évek múlva?

8. HELYZET

A kormány úgy döntött, hogy a nemzetek közötti kölcsönös megértés elősegítése érdekében minden gyereknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy tizenhárom éves kora előtt ellátogathasson egy másik európai országba.

Milyen közvetlen hatásai lennének ennek? És később, évek múlva?

9. HELYZET

A kormány úgy döntött, hogy elő kell segíteni, hogy a fogyatékossgal élő gyerekek minél nagyobb mértékben részt vehessenek a közösségi életben. A részvételt akadályozó tényezőket meg kell szüntetni, és a gyerekeknek meg kell adni minden lehetséges segítséget; így pl. kerekesszéket, nagyothalló készüléket, Braille-írással készült könyveket és számítógépeket kell biztosítani a számukra. Amennyire csak lehetséges, járjanak a fogyatékossgal élő gyerekek a többi gyerekkel együtt iskolába.

Milyen közvetlen hatásai lennének ennek? És később, évek múlva?

10. HELYZET

A kormány úgy döntött, hogy holnaptól minden gyereket, aki egyest kap, ki kell csapni az iskolából. Csak azok tanulhatnak tovább, akiknek nincs egyetlen egyese sem.

Milyen közvetlen hatásai lennének ennek? És később, évek múlva?

26. Milyen szép a világ!

Hogyan szeretnél élni?

Témakörök	diszkrimináció, környezet, szegénység és társadalmi kirekesztés
Nehézségi szint	1
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	50 perc
Csoportlétszám	1–20 fő
A gyakorlat típusa	rajzolás, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek két rajzot készítenek: az egyiket rajzolják le, milyen környezetben szeretnének élni, a másikat azt, milyenben nem szeretnének élni. Megvitatják, mitől más a két kép, és ők hogyan tudják befolyásolni saját környezetüket.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A környezet konkrét és elvont jellemzőinek megvitatása. • Saját és mások környezetének értékelése. • Azoknak a lehetőségeknek a megvitatása, amelyek révén saját vagy mások környezetét megvédhetjük és/vagy megváltoztathatjuk.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • rajzeszközök kikészítése • segédlet lemásolása, minden gyereknek egy példányban
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • papír • rajzeszközök, pl. festék, filctoll, zsírkréta, színes ceruza • rajzszög vagy ragasztószalag a rajzok felrakásához

A gyakorlat menete

1. Rakjuk ki a rajzeszközöket és/vagy a festékeket. A gyerekek gondolkodjanak el azon, milyen valóságos vagy képzeletbeli környezetben szeretnének élni, és rajzolják le azt.
2. Ezután gondolkodjanak el azon, milyen környezetben nem szeretnének élni, és rajzolják le ezt is.
3. Amikor a rajzok elkészültek, rakjuk fel őket a falra, és a gyerekek nézzék meg a kiállított képeket.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Könnyű volt két, egymástól különböző környezetet kigondolni?
 - b. Melyik rajz, illetve környezet tetszett a legjobban? Miért?
 - c. Melyik rajz, illetve környezet tetszett a legkevésbé? Miért?
 - d. Vajon hogyan érzik magukat azok az emberek, akik olyan környezetben élnek, mint amelyet rajzoltatok?
 - e. Melyik kép hasonlít a valódi környezetetekre?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. A környezet több egyszerű fizikai térnél. Milyen más tényezők alkotják még a környezetünket, és azok hogyan befolyásolják annak minőségét? Olyasmikre gondoljatok, mint pl. a különféle lehetőségek, az erőszakmentesség, a diszkriminációmentesség, a szabadság és az emberi jogok.
 - b. Hogyan hat ránk a fizikai környezetünk? Hogyan hat ránk az emberi jogi környezetünk?
 - c. Hogyan jellemeznéd saját emberi jogi környezeteteket?
 - d. Mit szeretnétek megváltoztatni a fizikai környezetetekben? És az emberi jogi környezetetekben?

- e. Mit tehetnétek annak érdekében, hogy a környezetetek olyan legyen, mint amelyet magatoknak rajzoltatok?
- f. Minden gyerek olyan környezetben élhet a világon, amilyenben szeretne?
- g. Szerepel-e az emberi jogok között a jó környezethez való jog?
- h. Mit gondoltok, fontos lenne, hogy jogunk legyen jó környezetben élni?
- i. Mit tehetnénk annak érdekében, hogy a világ összes gyereke jó környezetben élhessen?

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Riporter kerestetik!* (173. o.) és a *Vízcseppek* (221. o.) című gyakorlatok is saját környezetünk értékeléséről szólnak.
- A *Kedves Naplóm!* című gyakorlat (126. o.) során a gyerekek ugyanazt az élményt több különböző szemszögből is megvizsgálják.

Javaslatok a cselekvésre

- Tegyük sétát a környéken, és beszéljünk a gyerekekkel fizikai környezetünkről, és arról is, mit szeretnek benne és mit nem. Segítsünk abban, hogy a gyerekek konkrét javaslatokat dolgozzanak ki arra, hogyan változtatnák meg a környezetet. Hívjunk meg önkormányzati képviselőket, és beszéljünk meg velük a javaslatainkat, kezdeményezzünk változtatásokat.
- Rendezzünk kiállítást a gyerekek képeiből és terveiből, így elgondolásaik könnyebben eljutnak a környezetükben élő felnőttekhez.
- A gyerekek ötletei alapján beszéljünk meg, hogyan lehetne megváltoztatni a környezetet? Mit tehetnek saját környezetük javítása érdekében?
- Próbáljunk találni olyan, már folyamatban lévő, gyerekek részvételével zajló projekteket, amelyek célja a hátrányos körülmények között, rosszabb környezetben élő gyerekek segítése. Az idősebbek esetleg maguk is szívesen kezdeményeznének új projekteket.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Vezessük rá a gyerekeket arra, hogy felismerjék, hogy a környezetnek vannak konkrét, fizikai elemei és más, elvontabb alkotórészei is, pl. milyen mértékben biztosítja a környezet az emberi jogokat és a szabadságot. Hangsúlyozzuk, hogy a jó környezethez mindkét alkotórész szükséges. A kisebb gyerekeknek nehézséget jelenthet a környezet absztrakt jellegének megértése.
- A gyakorlat elvégzése előtt döntsük el, a környezet mely aspektusaival kívánunk foglalkozni. Ha nem választunk ki néhány konkrét témát, hanem a környezet egészével próbálunk foglalkozni, túl nagyok és elvontak bizonyulhat a feladat.

Változatok

- Ugyanahhoz a képhez használhatnak a gyerekek különböző technikát is, pl. zsírkréta, festék, papírmozaik.
- A kisebb gyerekek színezzék ki a segédletben található rajzokat, majd ezután beszéljünk a témáról.

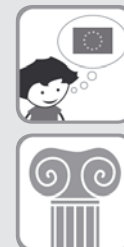
SEGÉDLET

27. Minden szavazat számít

De ugyanannyit is ér?

Témakörök	állampolgárság, demokrácia
Nehézségi szint	3
Életkor	10–13 év
Szükséges idő	2 x 60 perc
Csoportlétszám	10–30 fő
A gyakorlat típusa	beszélgetés, tervezés, szimuláció
A gyakorlarról röviden	A gyerekek demokratikus döntéshozatali folyamatot terveznek, és szavazást tartanak a terv alapján.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A tisztességes és demokratikus választás lényegének megértése. • A tisztességes választási folyamat gyakorlása. • A demokratikus szavazás működésének megismerése. • Az állampolgári részvétel fontosságának felismerése.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Másoljuk le a szituációs lapot minden csoportnak. • Másoljuk le és vágjuk ki a szerepkártyákat.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • szituációs lap minden csoportnak • papír és ceruza a szavazólapokhoz • tábla vagy nagy ív papír

A gyakorlat menete

1. rész

- Magyarázzuk el, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szerint mindenkinek joga van részt venni hazája kormányzásában akár közvetlenül, akár választott képviselők útján, és a kormányt rendszeresen megtartott tisztességes és titkos szavazással kell megválasztani (21. cikk). Kérdezzük meg a gyerekeket, hogy szerintük mit jelent ez.
 - Mit jelent az, hogy „tisztességes” választás?
 - Miért kell a szavazásnak titkosnak lennie?
 - Ki szavazhat?
 - Mit jelent az, hogy „képviselők útján” veszünk részt a kormányzásban?
 - Mi a feladata annak az embernek, aki minket képvisel?
 - Kik azok az emberek, akik a közösségük tagjait országos szinten képviselik? És kik azok, akik helyi szinten képviselik őket?
- Mutassunk rá, hogy bár a gyerekek nem szavazhatnak, amíg felnőttek nem lesznek, mégis többféle választásban részt vehetnek, hogy a saját életüket érintő dolgokról döntsenek. Beszéljék meg a gyerekek, hogy milyen lehetőségeik vannak a választásra.
 - Tudtok példát mondani olyan helyzetekre, amikor beleszólhattok valamibe vagy szavazhattok valamilyen ügyben?
 - Tisztességes módon történik a döntés vagy választás?
 - Titkosan?
 - Ki dönthet vagy szavazhat?
 - Ki dönti el, hogy kiről vagy miről döntsetek vagy szavazzatok?
- A gyerekek ebben a gyakorlatban demokratikus döntéshozatali módszereket fognak kialakítani.

Osszuk a résztvevőket öt- vagy hatfős csoportokra úgy, hogy páros számú csoportunk legyen. Adjunk minden csoportnak egy szituációs lapot, és jelöljük ki, melyik csoport melyik szituációval dolgozzon. Minden szituáción legalább két csoport dolgozzon. Fontos, hogy az E jelű szituációt két csoport is megkapja, mert ezt fogjuk később a szimulációhoz használni. Hívjuk fel a figyelmet a lap alján található megfontolandó kérdésekre, és magyarázzunk el minden olyan, a kérdésekben előforduló kifejezést, ami ismeretlen lehet a résztvevők számára.

Alternatív feladat: Minden csoportnak adjuk az E jelű szituációt, így nagyobb hangsúlyt kap, hogy egyazon problémának milyen sokféle megoldása lehet, és izgalmasabbá teszi az 5. lépésben leírt tárgyalási folyamatot is.

4. Amikor a gyerekeknek már elegendő idejük volt a csoportos tervezésre (kb. 15–20 perc), magyarázzák el a csoportok, mi volt a kérdéses szituáció, és hogy milyen döntéshozatali folyamatot dolgoztak ki a megoldására. Az E szituációval dolgozó csoportokat hagyjuk a végére. Minden egyes ismertető után kérjük meg a gyerekeket, hogy mondják el a véleményüket a tervezett megoldásról az alábbi kérdések alapján:
 - a. Demokratikus a javasolt eljárás?
 - b. Minden érintettnek lehetősége van arra, hogy kifejezze választását?
 - c. Tisztességes az eljárás?
 - d. Titkos?
 - e. Minden szavazó tisztában van azzal, hogy kiről vagy miről szavaz?
5. Miután minden szituációt és tervet bemutattak, fordítsák a figyelmüket most az E jelű szituációra. Mondjuk el, hogy szavazást fognak tartani, hogy eldöntsék ezt a kérdést. Ehhez előbb meg kell állapodniuk a döntéshozatali folyamatban. Vessék össze egymással az E jelű szituációhoz kidolgozott különböző terveket:
 - a. Miben azonosak a tervek? Használjuk-e ezeket a közös elemeket a szavazáshoz?
 - b. Miben különböznek a tervek? Melyik működne legjobban? Melyiket használjuk?
6. Amint a gyerekek megállapodnak a tervben, írjuk fel a döntéseiket a táblára vagy egy nagy lapra, és beszéljük meg az alábbihoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Hiányzik valami ebből a tervből?
 - b. Szerintetek demokratikus lesz ez a szavazás?

2. rész

1. Idézzük fel, mi történt az 1. részben, és hogy miről szólt az E szituáció. Nézzük át újra az 1. részben kidolgozott döntéshozatali tervet is, és mondjuk el, hogy most ki fogjuk próbálni a tervet, mégpedig úgy, hogy megtartjuk a szavazást.
2. Osszuk ki a szerepkártyákat, és magyarázzuk el, mi történik majd a szimulációs játék során:
 - a. A választási elnök felkéri a három szóvivőt, hogy ismertesse álláspontját.
 - b. Ezután a választási elnök lehetőséget ad a hallgatóság tagjainak, hogy kérdéseket tegyenek fel, és elmondják a véleményüket.
 - c. Ezt követően a választási elnök megkérdezi, hogy mindenki készen áll-e a szavazásra, majd elmagyarázza, hogy a csoport döntéshozatali terve szerint mi szükséges ahhoz, hogy eldőljön a kérdés (pl. egyszerű többség, vagy a szavazatok egy meghatározott aránya).
 - d. A szavazóbiztos mindenkit felkér, hogy szavazzon a tervben meghatározott eljárás szerint. A szavazóbiztos és a választási elnök közösen összegyűjtik és megszámlálják a szavazatokat.
 - e. A szavazóbiztos kihirdeti a szavazás eredményét. Ha ez megfelel a győzelemhez szükséges kritériumoknak, a választási elnök bejelenti a csoport döntését. Ha az elért eredmény nem elegendő ahhoz, hogy a szavazás eredményes legyen, akkor a választási elnök közli, hogy pótszavazás következik.
 - f. Pótszavazás esetén a szavazóbiztos új szavazólapokat készít, és ugyanúgy jár el, mint az előző körben.

Feldolgozás és értékelés

1. Dolgozzuk fel a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Mit gondoltok: tisztességes és demokratikus volt a szavazás?
 - b. Kialakultak olyan helyzetek a gyakorlat során, amik az életben is előfordulnak?
 - c. Általában hogyan hozzák az ehhez hasonló döntéseket? Lehet a gyerekeknek véleményük vagy beleszólásuk?
 - d. Vannak olyan döntések, amiket csak felnőttek hozhatnak meg?
 - e. A ti csoportotokban általában demokratikus módon hoztok döntéseket? Miért? Miért nem?
 - f. Mit tehettek azért, hogy a csoport demokratikus módon hozzon döntéseket?
2. Kapcsoljuk össze ezt a gyakorlatot az emberi jogokkal az alábbi (vagy hasonló) kérdések segítségével:
 - a. Mit értünk kormányzás alatt?
 - b. Melyek azok a tisztségek a lakóhelyeden, amiket választások útján töltenek be? És az országban?
 - c. Hogyan vehetünk még részt a kormányzásban, azon kívül, hogy választott képviselői pozíciókat vállalunk?
 - d. Hány évesnek kell lennetek ahhoz, hogy szavazhassatok?
 - e. Van-e arra lehetőség, hogy már a választási korhatár elérése előtt részt vegyetek a kormányzásban?
 - f. Mit gondoltok, elég fontos a kormányzásban való részvételi jog, hogy alapvető emberi jog legyen?
 - g. Mi történne, ha néhány gyerek úgy döntene, hogy nem szavaz? Mi történik, ha az emberek nem élnek azzal a jogukkal, hogy részt vegyenek a kormányzásban?
 - h. Miért fontos, hogy éljünk emberi jogainkkal?

Javaslatok a folytatáshoz

A mi alkotmányunk című gyakorlat (70. o.) lehetőséget kínál arra, hogy a gyerekek kipróbálják, hogyan működik a demokratikus döntéshozás a gyakorlatban: megvitatják, hogyan viselkedjenek a csoport tagjai egymással, és a szabályokról szavazás útján döntenek.

Javaslatok a cselekvésre

Ragadjunk meg minden alkalmat arra, hogy a csoport gyakorolja a demokratikus döntéshozatalt, legyen szó bármilyen apróságról (pl. milyen rágcsálnivalót vegyünk; az udvaron vagy a teremben játszunk-e), vagy valami komoly dologról. A demokratikus folyamatokat a legjobban a gyakorlatban lehet megtanulni. Már abból is okulnak, ha rendszeresen megkérdezzük tőlük, hogy vajon minden érintett kapott-e rá esélyt, hogy kifejthesse a véleményét.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ezt a meglehetősen bonyolult gyakorlatot úgy végezhetjük el a legegyszerűbben, ha az összes gyerek együtt készít tervet a C jelű szituáció megoldására. Így biztosan mindenki megérti a leírt helyzetet, és nagyobb hangsúlyt kap a kompromisszumkeresés is, ami önmagában is fontos demokratikus folyamat.
- Ha több különböző szituációval dolgozunk, akkor ezek között legyen legalább egy, amelyben valamilyen személyt kell megválasztani (A és B szituációk), és egy olyan, amelyben az alkalmazandó eljárásról kell döntenet (D és E szituációk). Az utóbbiak jobban használhatók a szimulációs játékhoz, mert a szövegek itt nem önmagukat képviselik, hanem különböző álláspontokat.
- A gyakorlat során olyan kifejezések is felmerülhetnek, amiket a gyerekek esetleg nem ismernek (pl. jelölés, jelölt, kampánybeszéd, vita, pótszavazás, szavazatok megoszlása, szavazólap). Járjunk körbe,

miközben a gyerekek a csoportokban dolgoznak, és győződjünk meg róla, hogy mindenki érti ezeket a kifejezéseket. Kisebb gyerekeknél a szükséges szavazati arány meghatározásához használhatjuk a „több mint a fele” vagy az „egyszerű többség” kifejezéseket.

- A gyakorlat menetét ismertetve azt javasoltuk, hogy a szimulációs játékhoz az E szituációt használjuk, de a szerepkártyák átalakításával bármelyik szituáció alkalmas erre.
- Találjunk ki más szituációkat a csoportban lévő gyerekek által ismert döntési helyzetek mintájára.
- Ha sok résztvevővel dolgozunk, színesíthetjük a vitát további, más-más álláspontot képviselő szóvivőkkel.

Adaptálási lehetőségek

Ha azt a kérdést akarjuk körüljárni, hogy kik jogosultak a szavazásra, kioszthatunk másféle, az alábbiakhoz hasonló szerepeket is. Olvassuk fel ezeket a szimulációs játék elején, majd a gyerekek vitassák meg, szavazhassanak-e ezek a szereplők. Ezt a kérdést is eldönthetjük szavazással.

Egyéb szereplehetőségek

- Hat éves vagy, az első osztályba jársz. Még nem tudsz olvasni, és nem nagyon ismered a csoportot. Legyen szavazati jogod?
- Tizenhárom éves vagy, de még csak ötödikbe jársz, mert tanulási nehézségekkel küzdesz. Legyen szavazati jogod?
- Nemrég költöztetek ide, nem igazán ismersz még senkit. Legyen szavazati jogod?
- Te vagy az iskola réme. Bántod a kisebb gyerekeket az udvaron, és arra bíztatod a barátaidat, hogy ők is csúfolják a többieket. Legyen szavazati jogod?

SEGÉDLET: SZITUÁCIÓS LAP AZ 1. RÉSZHEZ

A szituáció: Az iskola egy gyereket küldhet a nemzetközi gyermeknap alkalmából rendezett városi ünnepségre. Ki képviselje az iskolát a Városházán tartandó ünnepségen? A döntést a tanulókra bízta. 500 diák jár az iskolába. Hogyan választjátok ki demokratikus módon a küldöttet?

B szituáció: A sportklubban elnököt kell választani. A klubnak rajtad kívül 59 tagja van. Hogyan döntitek el demokratikus módon, hogy ki legyen az elnök?

C szituáció: Az iskolátokban a diákok fogják eldönteni, hogy a művészeti versenyen melyik rajz kapja az első, a második és a harmadik díjat. A versenyre 50 rajz érkezett. Az iskolában 300 tanuló van. Hogyan választjátok ki demokratikus módon a győzteseket?

D szituáció: Az iskolában a diákok arról vitatkoznak, hogy szabad legyen-e mobiltelefont hozni a suliba. Vannak, akik szeretnék ezt. Mások úgy gondolják, hogy ez egyrészt zavaró, másrészt igazságtalan azokkal a gyerekekkel szemben, akiknek nincsen mobiljuk. Az igazgató azt mondja, hogy ebben a kérdésben döntsenek a gyerekek. 350 diák van az iskolában. Hogyan oldható meg ez demokratikus módon?

E szituáció: A csoportotok kapott 100 ezer forintot adományként. A csoport vezetője szerint a csoportnak kell eldöntenie, mire költésék. Néhány gyerek bulit szervezne, sok finomsággal. Mások kirándulni mennének belőle, megint mások pedig új játékokat és rajzeszközöket vennének. Egyik gyerek szerint félre kéne tenni a pénzt végszükség esetére. Egy másik szerint szintetizátort kéne venni. 30 gyerek van a csoportban. Hogyan döntitek el demokratikus módon, hogy mire költésék ezt a pénzt?

Megfontolandó:

- Hogyan döntitek el, hogy mire/kire szavaztok? Lesznek jelölések? Ha igen, mi lesz a módja?
- Hány jelöltet állítotok? Kell a jelöltek számát korlátozni?
- Mit tesztek annak érdekében, hogy mindenki tudja, kire vagy mire szavaz? Felkértek embereket, hogy tartsanak kampánybeszédet vagy vegyenek részt vitákon?
- Hogyan fognak szavazni az emberek? Titkos lesz a szavazás?
- Hogyan fogjátok eldönteni, hogy ki nyer?
- Mi a helyzet akkor, ha egészen kicsi különbség lesz az egyes jelöltekre/javaslatokra adott szavazatok száma között? Pótszavazást tartotok? Mennyi szavazatra van szükség a győzelemhez (pl. a szavazatok több mint fele)?

SEGÉDLET: SZEREPKÁRTYÁK A 2. RÉSZHEZ

Szerepek az E jelű szituációról szóló szavazáshoz

Te vagy a **választási elnök**. Te szervezed a vitákat, és te magyarázod el, hogy milyen szavazati eredmény kell a győzelemhez, és segítesz a szavazatszámlálásban. Ha van pótszavazás, azt is te szervezed.

Te vagy a **szavazóbiztos**. Te készíted a szavazólapokat, te szervezed a szavazást, összeszámlálod a szavazatokat és kihirdeted a végeredményt. Ha van pótszavazás, te készíted a szavazólapokat és te szervezed a szavazást.

Szóvivő vagy, és azt az álláspontot képviseled, hogy a pénzt egy nagy bulira kellene költeni. Indokold meg a javaslatot.

Szóvivő vagy, és azt az álláspontot képviseled, hogy a pénzt új játékokra és rajzeszközökre kellene költeni. Indokold meg a javaslatot.

Szóvivő vagy, és azt az álláspontot képviseled, hogy a pénzből egy szuper kirándulást kellene szervezni az összes gyerek számára. Indokold meg a javaslatot.

28. Modern tündérmese

Segíts magadon, az Isten is megsegít!

Témakörök	diszkrimináció, erőszak, oktatás és szabadidő
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	5–15 fő
A gyakorlat típusa	mesélés, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek képek alapján felváltva elmesélnék egy történetet.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A gyermekmunka és a modernkori rabszolgaság kérdésének bemutatása. • Az aktív figyelem készségének fejlesztése. • Nagyobb gyerekek számára: ismerkedés az Emberi Jogok Európai Bíróságával.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Szerezzünk be egy pálcát. • Másoljuk le a képeket; minden gyereknek/párnak jusson egy kép. • Másoljuk le a Gyermekjogi Egyezmény (vagy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata vagy az Emberi jogok európai egyezménye) gyermekbarát változatát annyi példányban, ahány résztvevő van.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • pálcá • a rajzok másolatai • a Gyermekjogi Egyezmény, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata vagy az Emberi jogok európai egyezménye gyermekbarát változata több példányban

A gyakorlat menete

1. Üljenek a gyerekek körbe, mert egy történetet fognak hallani. Próbáljunk sejtelmes hangulatot teremteni. Mutassuk fel a pálcát, és mondjuk el, hogy csak az beszélhet, akinek a pálcá a kezében van. Ha elmondták, amit akartak, tovább kell adniuk a pálcát valaki másnak.
2. Tegyük középre a képeket, hogy mindenki jól láthassa mindegyiket, és magyarázzuk el, hogy a csoport ezek alapján közösen fogja kitalálni és elmesélni egy lány, Siwa történetét. Ezután osszuk szét a képeket: minden gyereknek vagy párnak jusson egy kép. Mondjuk el, hogy minden kép a közös történetnek egy részét ábrázolja, és minden gyerek/pár a nála lévő képről fog mesélni úgy, hogy az beleilleszkedjen a már megkezdett mesébe. Adjunk időt arra, hogy a gyerekek végiggondolják, mit ábrázol a náluk lévő kép, és ha kettesben dolgoznak meg tudják ezt beszélni egymással.
3. A pálcá először legyen a csoportsegítőnél. Kezdjük bele a mesébe, mondjunk pár szót, hogy a gyerekek ráérezzenek a mese ízére. Ezután adjuk tovább a pálcát annak, aki a történetmesélést ténylegesen kezdeni fogja. Aki folytatni szeretné a mesélést, az emelje a magasba a képét. Ha többen is jelentkeznek, mindig az aktuális beszélő dönti el, hogy kinek adja a pálcát.
4. Ha a mese végére értünk, kérdezzük meg a gyerekeket, hogy szeretnék-e hallani az eredeti történetet. Mondjuk el vagy olvassuk fel Siwa történetét.

Feldolgozás és értékelés

1. Dolgozzuk fel a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Honnan vettétek az ötleteket a történethez? Emlékeztetnek a képek olyan dolgokra, amiket már hallottatok vagy megtapasztaltatok korábban?
 - b. Hasonlított az általatok kitalált mese az eredeti történethez?

- c. Mit gondoltok Siwa történetéről? Mit éreztetek közben?
 - d. Van kérdésetek Siwa történetéről?
2. Beszéljünk a gyermekmunkáról és a modernkori rabszolgaságról az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Mit jelent az, hogy rabszolga?
 - b. Milyen szempontból volt Siwa helyzete olyan, mint a rabszolgáké?
 - c. Gondoljátok, hogy Siwa története a ti országotokban is megtörténhetne? Tudtok hasonló esetekről?
 - d. Vannak még ma is rabszolgák a világban?
3. Adjuk oda a gyerekeknek a Gyermekjogi Egyezmény (vagy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata vagy az Emberi jogok európai egyezménye) gyermekbarát változatának másolatát. Kapcsoljuk össze Siwa történetét az emberi jogokkal:
- a. Mi történik azokkal a gyerekekkel, akiket munkára kényszerítenek?
 - b. Mi köze van ennek az emberi jogokhoz? Meg tudjátok mondani a Gyermekjogi Egyezmény alapján, milyen jogai sérültek Siwának?
 - c. Hogyan védelmezi a Gyermekjogi Egyezmény a gyerekeket?
 - d. Más emberi jogi dokumentumok is nyújtanak védelmet a gyerekeknek?

Javaslatok a folytatáshoz

- Az ilyen nehéz és félelmetes témával foglalkozó gyakorlatokat mindig más gyakorlatokkal együtt végezzük; akármilyen kevés időnk van, mindenképp le kell vezetnünk a feszültséget valamilyen könnyedebb, pozitív hangvételű gyakorlattal; ilyen például a *Feltérképezzük a jogokat* (102. o.) vagy a *Csak nézel, vagy csinálsz is valamit?* (85. o.) című gyakorlatok.
- Nagyobb gyerekekkel használhatjuk az Európa Tanács hasonló témájú (angol nyelvű) képregényeit. Előtte nézzük meg, hogy tudjuk-e használni őket: www.hurights.eu/notforsale/fabia/en/01.html

Javaslatok a cselekvésre

- A gyerekek utánajárhatnak, hogy a hazájuk törvényei milyen védelmet nyújtanak a gyermekmunka ellen. Törvényesen mennyi munkát végezhetnek a gyerekek? Megvédik-e őket bizonyos típusú munkáktól?
- A résztvevők készíthetnek felmérést arról, hogy mennyi és milyen munkát végeznek otthon a gyerekek. Gyermekmunkának minősül-e a családban és a családtagokkal együtt végzett munka (pl. gyerekfelügyelet, házimunka, segítség a szülőknek)? A fiúk és a lányok egyenlő mértékben veszik ki a részüket az otthoni munkából?
- Tervezzünk kampányt a gyerekekkel a gyermekmunka és az emberkereskedelem ellen. Ez utóbbi témával a gyerekek talán még nincsenek tisztában, de minden bizonnyal érdekli, és talán aggasztja is őket.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Lehet, hogy a gyerekeknek segítségre lesz szükségük ahhoz, hogy a képek alapján elmeséeljék a történetet. Közelebb terelhetjük a mese fonalát az eredeti változathoz, ha mi is részt veszünk a mesélésben. Az is nehézséget okozhat a gyerekeknek, hogy megfelelő sorrendbe rakják a képeket.
- Lehet, hogy el kell magyaráznunk, mit jelent az emberkereskedelem.
- Készüljünk fel, hogy tudjunk válaszolni, ha a gyerekek Siwa történetéről kérdeznének. Ez a történet

sokuk számára meglepő vagy felkavaró lehet. Tudjunk arról is beszélni, hogy kitől és hogyan tudnak segítséget kérni, ha ők vagy mások hasonló helyzetbe kerülnének.

- Siwa története valós eseten alapul, az ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága döntött (Siliadin kontra Franciaország, 73316/01 sz. ügy). A történetet akár meg is változtathatjuk, úgy hogy az a hazánkban lévő körülményeket tükrözze. De ügyeljünk rá, hogy ne keltsük azt a látszatot, mintha az emberkereskedelem csak Európán kívülről eredne. Sajnos sok olyan eset van, amikor az emberkereskedelem európai országok között folyik.
- Nézzünk utána, hogy a Gyermekjogi Egyezményen kívül milyen más eszközök védik a gyerekeket a gyermekmunka ellen. Erről az V. fejezetben találunk további információkat, ahol a gyermekmunkáról (298. o.) és a gyermekkereskedelemről (273. o.) is szó esik.
- Segítsünk a gyerekeknek különbséget tenni az otthon, a családban végzett segítő munka és az elfogadhatatlan gyermekmunka között. Kössük össze ezt a témát más gyermekjogokkal, pl. a pihenéshez és a szabadidőhöz, illetve az oktatáshoz való joggal.
- A lányoknak világszerte kevesebb szabadidőt adnak, mint a fiúknak, és több nem fizetett munkát végeztetnek velük. Megvizsgálhatjuk a fiúkkal és lányokkal szemben támasztott eltérő elvárásokat, és összekapcsolhatjuk ezt a kérdést a nemek közötti egyenlőség témájával.

Adaptálási lehetőségek

- Ha kisebb gyerekekkel foglalkozunk: Számozzuk meg a képeket, és sorban tegyük ki őket, hogy a gyerekek számára egyértelmű legyen az események sorrendje.
- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk: Siwa története kapcsán beszéljünk az Emberi Jogok Európai Bíróságáról (EJEB) az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - Siwa és ügyvédje az Emberi Jogok Európai Bírósága elé vitte az ügyet. Hallottál már erről a bíróságról? Mit várt vajon Siwa a bíróság döntésétől?
 - Milyen döntést hozott az EJEB Siwa ügyében? Mi lett a döntés következménye?
 - A ti országotok aláírta az Emberi jogok európai egyezményét?
 - Gyerekként kérhetitek az EJEB segítségét? Mit tehet az érdeketekben az EJEB?
- Vessük össze az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát és a Gyermekjogi Egyezményt az Emberi jogok európai egyezményével.

További információk

- Az Emberi Jogok Európai Bíróságáról: www.echr.coe.int
- Videofilm az EJEB-ről: http://www.coe.int/t/dc/av/default_en.asp
- Az Európa Tanács emberkereskedelem elleni kampányáról: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/default_en.asp
- Az Európa Tanács kiadványa az emberkereskedelem elleni kampányáról Az ember nem eladó címmel (kiadta a Kommunikációs Igazgatóság Public Relations osztálya, együttműködésben az Emberi Jogi Főigazgatóság Nők és Férfiak Közötti Esélyegyenlőség részlegével, 2006-ban (elérhető angol, francia, orosz, német, olasz nyelven a http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Docs/Brochures_en.asp linkről)
- Az Európa Tanács Egyezménye az emberkereskedelem elleni fellépésről (magyarul elérhető a http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/CETS197_Hungarian.pdf weboldalon)

SEGÉDLET

SIWA TÖRTÉNETE

Siwa története

Egyszer volt, hol nem volt, nem is olyan régen, élt egy lány, akit Siwának hívtak. Siwa egy nagyon szegény országban élt. A nagybátyjánál lakott, mert a szülei meghaltak, amikor ő még kicsi gyerek volt.

Amikor idősebb lett, Siwa rájött, hogy a világ sokkal nagyobb, mint az ő hazája, és hogy rengeteg érdekes hely és látni-való van benne. De mint a legtöbb ember ebben az országban, Siwa is szegény volt, és nem volt pénze utazni.

Egy napon azonban a nagybátyja egy tervvel hozakodott elő. Azt ajánlotta Siwának, hogy menjen el egy gazdag országba, és lakjon egyik ismerősénél, X. néninél. Siwának tetszett az utazás ötlete, és akár azon nyomban elindult volna. A nagybácsi megegyezett X. nénival, hogy az megveszi Siwa repülőjegyét, cserébe Siwa az ő házában fog lakni, és segít a családnak a házimunkában, amíg ledolgozza a jegy árát. Így hát Siwa felszállt a gépre és elrepült ebbe a gazdag országba. Már nagyon várt minden új dolgot, amivel ott találkozni fog. X. néni azt is megígérte neki, hogy iskolába küldi, és elintézi a hivatalos papírjait, hogy Siwa szabadon utazhasson, és felfedezhesse ezt az új országot.

Azonban amikor Siwa megérkezett X. néni házába, a dolgok kezdtek rosszra fordulni. X. néni nem volt olyan kedves, mint amilyennek a lány elképzelte. Elvárta Siwától, hogy vigyázzon a gyerekeire, és az összes házimunkát is ő végezze. Amikor Siwa az iskoláról kérdezte, X. néni azt válaszolta, hogy az még várhat.

Egy idő után X. néni azt mondta Siwának, hogy mostantól egy darabig Y. néninél fog lakni. Siwa azt remélte, hogy most végre elkezdhet iskolába járni, és élvezheti új életét. De sajnos Y. néni rosszabb volt X. néninél is. Az élet egyre keményebb lett Siwa számára. Most már korán reggel el kellett kezdenie a munkát, és nem feküdhett le egész késő estig. És még ezután sem alhatott egy jót, mert a gyerekszoba padlóján aludt, és neki kellett vigyáznia a kisbabára, aki minden éjjel többször is felébresztette őt a sírásával. Az ő dolga volt a takarítás, a főzés és a gyerekefelügyelet. Ráadásul még azt sem engedték meg neki, hogy kilépjen a házból, és sétálni menjen a városba. Nyomorult volt az élete. Siwa már bánta, hogy eljött Afrikából.

Egyik reggel Siwa engedélyt kapott arra, hogy templomba menjen. De ahelyett, hogy valóban odament volna, összeszedte minden bátorságát, és bekopogott az egyik szomszéd ház ajtaján. Elmondta a történetét az ott lakó fiatal párnak, és segítséget kért tőlük. A párt nagyon megdöbbenette az eset. Nem tudták elképzelni, hogy manapság valakit rabszolgaként kezelnek. Siwa története úgy hangzott, mint egy régi tündérmese, kivéve, hogy a valóságban nem volt tündér, aki segítsen neki, így saját magának kellett segítséget keresnie.

A pár befogadta Siwát a házába, és jelentették az esetet a rendőrségnek. A rendőrség nyomozást indított, és X. és Y. nénit vád alá helyezték. De Siwa nem elégedett meg azzal, hogy ezt a két embert megbüntették. Azt akarta, hogy más gyerek soha ne kerülhessen hasonló helyzetbe. Így aztán az ügyvédje segítségével az ügyet az Emberi Jogok Európai Bírósága elé vitte, és beadványában arra kérte X. néni országát, hogy hozzon olyan törvényeket, amelyek megvédik a gyerekeket az efféle rabszolgaságtól. A Bíróság egyetértett Siwával, és kötelezték az országot, hogy intézkedjen annak érdekében, hogy az efféle kényszermunkát a jövőben megakadályozzák. Siwa végre boldog volt. Nem csak Y. néni börtönéből sikerült megmenekülnie, hanem azt is elérte, hogy abban az országban egyetlen gyereknek sem kell már azon keresztül mennie, amin neki.

Forrás: Az Emberi Jogok Európai Bíróságán lefolytatott *Siliadin kontra Franciaország* (73316/01. számú) ügy alapján.

29. Riadó!

Jobb-e egy fél jog a semminél?

Témakörök	általános emberi jogok
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	60 perc (nagyobb csoport esetén kevesebb)
Csoportlétszám	Legalább 10 gyerek és 3 csoportsegítő
A gyakorlat típusa	mozgásos szabadtéri csapatjáték
A gyakorlarról röviden	A gyerekek megpróbálják megtalálni a jogok hiányzó felét, még mielőtt végleg nyomuk veszne.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A csoportdinamika elősegítése. • Alkalmat teremtése az emberi jogok megvitatására.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Nézzük át alaposan a játékszabályokat és a szerepkártyákat, hogy a feladat minden részletét jól átlássuk! A <i>Riadó!</i> bonyolult játék, az egyes játékosok szerepe is nagyon összetett. Ehhez a játékhoz több csoportsegítőre is szükség van: 10 játékoshoz legalább 3 csoportsegítő kell (1 játékvezető, 1 központi irányító és 1 vadász), ezen kívül kell még 2 kártyafelelős, de ezt a szerepet a gyerekek is betölthetik. • Másoljuk le a szerepkártyákat. • Mondjuk el a tudnivalókat a csoportsegítőknél és a szerepet vállaló gyerekeknek. • Másoljuk le a 10 jogkártyát 5 különböző színű papírra, így összesen 50 kártyánk lesz, ennyire van szükség egy 10–15 gyerekből álló csoport esetén. Minden további 5 főhöz újabb színre van szükség (pl. 25 gyerekhez 7 különböző szín, összesen 70 kártya kell). • Vágjuk fel a jogkártyákat, hogy mindegyik papírdarabon csak egy jog szerepeljen. • Vágjuk félbe a jogkártyákat. Rakjuk külön csomagba a kártyák egyik, illetve másik felét. Az egyik csomagot adjuk át a központi irányítónak, a másik csomagot osszuk szét tetszőlegesen a kártyafelelősök között. • Ellenőrizzük a játék helyszínét, és döntsük el, hol lesz a játéktér határa. Döntsük el, hol helyezkedjen majd el a központi irányító, és hol legyenek a különböző kártyafelelősök.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • 50–70 különböző színű jogkártya, félbe vágva • olló • ragasztószalag, amivel a kártyákat majd összeragasztjuk • rajzszög vagy gyurmaragasztó, amivel a kész jogkártyákat falra/fára rögzíthetjük • hangkeltő eszköz (pl. síp), amivel a vadászidény kezdetét, illetve a játék végét jelezhetjük • kítűző, sapka vagy más megkülönböztető ruhadarab a vadászok számára • ajánlott még: elsősegélydoboz, ivóvíz

A gyakorlat menete

1. A gyerekek jöjjenek mindannyian a bázisra, és vázoljuk fel nekik röviden a helyzetet: riadójelzést adtak ki, és most az ő segítségükre van szükség. Tíz gyerekjog eltűnt, sőt, talán örökre el is vészett. Azonban egyik fele előkerült a hiányzó jogoknak. A gyerekek feladata a jogok másik felének felkutatása, és a teljes jog helyreállítása. Ha a megadott idő alatt össze tudják gyűjteni az összes jogkártyát, akkor sikerült legyőzniük a gyerekek jogait veszélyeztető vadászokat.
2. Ismertessük, mennyi idő áll a játékosok rendelkezésére (kis csoport esetén 30 perc; 20 fős vagy annál nagyobb csoportoknál 20 perc). Mondjuk el, meddig terjed a játéktér, és állapotjunk meg abban is, milyen hang fogja jelezni a játék kezdetét és végét. Közöljük a résztvevőkkel, hogy a játékvezető nem

vesz részt a játékban, csupán ellenőrzi, hogy a játék biztonságosan, a játékszabályoknak megfelelően zajlik-e.

3. A központi irányító szerepét betöltő csoportsegítő minden gyereknek ad egy olyan kártyát, amin egy fél jog szerepel, a megmaradt kártyákat pedig magánál tartja. Legyen világos a gyerekeknek, hogy a játék célja a kártyák hiányzó felének felkutatása, és a jogok teljessé tétele. A hiányzó kártyarészeket a kártyafelelősöktől lehet begyűjteni. Fontos, hogy a két kártyafél akkor illik össze, ha azok száma és színe is megegyezik.
4. Ha megvan a kártya két összetartozó fele, el kell juttatni azt a bázisra.
5. Magyarázzuk el a bázis szerepét a gyerekeknek:
 - a. A játék a bázistól indul, és ott is végződik.
 - b. Ha megvan a kártya két összetartozó fele, vigyétek oda a bázishoz. Az ott állomásozó központi irányító össze fogja ragasztani őket, és az így kiegészült jogkártyákat kifüggeszti.
 - c. Ezután kérhetek újabb kártyát.
6. Magyarázzuk el a kártyafelelős szerepét a gyerekeknek:
 - a. A kártyafelelősöknél található a hiányzó kártyarészek.
 - b. A kártyafelelősök a játéktér különböző pontjain helyezkednek majd el, ahol könnyen megtalálhatjátok őket. A legtöbb kártyafelelős egy helyben fog állni, de legalább egy kártyafelelős folyamatosan mozogni fog.
 - c. A feladatotok az, hogy odamenjete a kártyafelelősökhöz, és megmutassátok nekik a nálatok lévő kártyát. Ha a kártya másik fele a kártyafelelősnél van, oda fogja adni nektek. Ezután a kész kártyát el kell vinni a bázisra, ahol kérhetek egy új kártyát, és kezdődhet megint a keresés.
 - d. Ha a kártya másik fele nincs a kártyafelelősnél, egy másik kártyafelelőshöz kell fordulni.
 - e. A vadászidény alatt biztonságos hely csak a kártyafelelősök kartávolságán belül van. Ha megérintitek a kártyafelelőst, a vadászok nem tudnak elkapni benneteket. A kártyafelelősök most elfoglalják a helyüket a játéktéren.
7. Magyarázzuk el a vadászok szerepét és a vadászidény jelentőségét:
 - a. A vadászidény alatt a vadászok megpróbálnak elkapni titeket és el akarják venni tőletek a jogaitokat.
 - b. Ha sikerül elkapniuk valakit, a vadászok kettétépi a nála lévő kártyát. Az egyik darabot visszaadják a játékosnak, a másik felét eljuttatják valamelyik kártyafelelőshöz. Ez azt jelenti, hogy ha valakit többször is elkapnak, annak egyre nehezebb lesz kiegészítenie a kártyáját, mert egyre kisebb darab marad a kezében.
 - c. A vadászidény akkor kezdődik, amikor egy sípszót (vagy egyéb hangjelzést) hallotok, és akkor ér véget, ha a síp (vagy a hangjelzés) kétszer egymás után megszólal.
 - d. Fontos, hogy a vadászok a kártyafelelősök közelében, azok kartávolságán belül nem kaphatják el a játékosokat, mindenhol máshol viszont igen.
 - e. Indítsuk el a játékot. A gyerekek elkezdnek rohangálni a játéktéren, keresik a kártyafelelősöket, hogy megszerezzék a saját kártyadarabjuk másik felét.
 - f. A játékot akkor fejezzük be, ha már minden kártya teljes, vagy ha lejárt a kijelölt játékidő.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Mi történt a játék alatt?
 - b. Melyek voltak a legizgalmasabb pillanatok?
 - c. Volt-e valamilyen stratégiátok?

- d. Ha még egyszer játszánánk ezt a játékot, lenne olyan dolog, amit máshogy csinálnátok?
 - e. Mi a véleményetek erről a játékról?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Amikor azt mondjuk: – jogunk van..., – ez mit jelent?
 - b. Mit gondoltok, egyetemesek ezek a jogok? Vajon az egész világon tiszteletben tartják őket?
 - c. A valóságban kik lehetnek a vadászok, és kik a kártyafelelősök?
 - d. Mit tehetünk a mindennapokban annak érdekében, hogy mindenkit ugyanazok a jogok illeszenek meg?

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Széljáték jogokból* című gyakorlat (180. o.) – ami csendes és kreatív tevékenységen alapul – ugyanezzel a 10 joggal foglalkozik, és összekapcsolja azokat a társadalmi nemek kérdésével.
- A *legfontosabb, de kinek?* (66. o.) és az *Úton egy új világ felé* (209. o.) című gyakorlatok során a gyerekeknek fontossági sorrendbe kell állítaniuk a jogokat. Ezek a feladatok ugyanakkor azt hangsúlyozzák, hogy nagyon lényeges, hogy a bennünket megillető összes jogot élvezhessük.

Javaslatok a cselekvésre

Beszélgessünk a gyerekekkel arról, hogy milyen jogaik vannak a mindennapi életben, és hogyan lehetne konkrét cselekvéssel elősegíteni azok érvényesülését környezetükben.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ne felejtjük el, hogy ehhez a játékhoz több csoportsegítőre is szükség van. Kell legalább egy olyan csoportsegítő, aki a játékvezető szerepét látja el, ő közvetlenül nem vesz részt a játékban. A kártyafelelősök lehetnek csoportsegítők vagy gyerekek is, de a központi irányító és a vadászok szerepét csak csoportsegítők tölthetik be. Minél nagyobb a résztvevők száma, annál több csoportsegítőre van szükség a játék biztonságos és zökkenőmentes lebonyolításához.
- A csoportsegítők minimális száma kis csoport esetén: 3 csoportsegítő (1 játékvezető, 1 központi irányító és 1 vadász) plusz 2 kártyafelelős.
- A csoportsegítők minimális száma legfeljebb 20 fős csoport esetén: 4 csoportsegítő (1 játékvezető, 1 központi irányító és 2 vadász) plusz 3–4 kártyafelelős.
- A csoportsegítők minimális száma legfeljebb 25 fős csoport esetén: 5 csoportsegítő (1 játékvezető, 1 központi irányító és 3 vadász) plusz 4–5 kártyafelelős.
- Ezt a játékot legjobb a szabadban játszani (pl. játszótéren, sportpályán, parkban, erdőben), de némi módosítással játszható nagy belső térben is.
- Habár ez a játék elég biztonságos, elsősegélydobozt és innivalót mindig érdemes magunkkal vinni, ha az iskolától vagy intézménytől távol, szabadtéren kerül rá sor.

SEGÉDLET: SZEREPKÁRTYÁK

A JÁTÉKVEZETŐ SZEREPE (egy csoportsegítő)

A játék elején elmagyarázza a játékszabályokat, és kijelöli a játéktér határait. Világosan meg kell mondania a gyerekeknek, milyen jelet fognak hallani, ha a játék véget ér, illetve ha valamilyen vészhelyzet miatt félbe kell szakítani. Ez a hangjelzés legyen egészen más, mint a vadászdíény kezdetét és végét jelző hang.

Bizonyosodjon meg arról, hogy a gyerekek és a csoportsegítők is tisztában vannak a szerepükkel, és azt a játék során is megfelelően betartják. A játékvezető a játék során végig szemmel tartja az eseményeket, figyelve, hogy senki ne játsszon vadul, és ne csináljon semmi olyat, ami veszélyes lehetne a többiekre. Ha szükséges, avatkozzon be vagy szakítsa félbe a játékot. Tartsa magánál az elsősegélydobozt és az innivalót, hogy szükség esetén kéznél legyenek.

Ha lejárt az idő, zárja le a játékot, és vezesse le az azt követő beszélgetést.

A KÖZPONTI IRÁNYÍTÓ SZEREPE (egy csoportsegítő)

Ahogy a neve is mutatja, ennek a szereplőnek a játéktér közepe táján, egy adott ponton, a bázison kell tartózkodnia. A játék itt kezdődik, és itt is ér véget.

Őn fogja kiosztani a jogok egyik felét tartalmazó kártyákat a gyerekeknek. A ki nem osztott kártyákat tartsa meg. A jogok másik felét tartalmazó kártyák a kártyafelelősöknél lesznek.

- Ha valamelyik gyerek megszerzi egy kártya mindkét felét, azt a bázisra, vagyis Önhöz hozza. Ilyenkor a gyerekek választhat egy új kártyát.
- Ragassza össze az egymáshoz tartozó kártyadarabokat. A teljes kártyát rakja ki a falra vagy egy fára, hogy a gyerekek jól láthassák, hogy haladnak a feladattal.
- Amikor a gyerekek új kártyákat választanak, a véletlenszerű gyűjtögetés helyett elkezdenek stratégiát kidolgozni arra, hogyan fogják összeállítani az azonos színű kártyákat. Bátorítsa őket ebben, de ne Ön kezdeményezze az ilyen stratégiák alkalmazását.
- Ha egy gyerek kiszállna a játékból, kérje meg, hogy segítsen önnek a bázison.

A KÁRTYAFELELŐSÖK SZEREPE (két vagy több gyerek vagy csoportsegítő)

Osszátok fel a kártyákat egymás közt.

- Helyezkedjete el a játéktéren. A kártyafelelősöknek szét kell szóródniuk a helyszínen, de elbújniuk nem szabad. Fontos, hogy a gyerekek könnyen megtaláljanak benneteket.
- Egy kivétellel mindannyian egy helyben maradtok. Egyikőtök viszont fel-alá járka a játék ideje alatt, így ő is szemmel tarthatja az egész játékot.
- A játékosok majd hozzád fordulnak, és megmutatják a náluk lévő kártyát. Ha véletlenül nálad van a hiányzó fele, add oda azt az adott játékosnak.
- A vadászdíény alatt a játékosok csak a kártyafelelősök kartávolságán belül vannak biztonságban. Ez a „ház” ahol a vadászok nem kaphatják el a játékosokat.
- Ha elfogytak a nálad lévő kártyadarabok, maradj a helyeden egészen addig, amíg meg nem szólal a játék végét jelző hang. Ekkor menj vissza a bázisra, és hívd magaddal azokat a gyerekeket is, akik esetleg nem hallották a hangjelzést.

VADÁSZOK (egy vagy több csoportsegítő)

- A vadászok feladata az, hogy a vadászidény alatt elkapják a játékosokat, és elvegyék tőlük a jogaikat. Ha sikerült elkapni valakit, annak el kell venni a kártyáját és ketté kell tépni. Az egyik darabot vissza kell adni az illetőnek, a másikat pedig oda kell adni a kártyafelelősnek. Így a játékosnak nehezebb lesz megszereznie a kártya hiányzó darabjait.
- A vadászidény nagyon izgalmas időszak a gyerekek számára. Rendezzünk gyakran vadászatot, de egy vadászidény csak rövid ideig tartson. A dudát vagy a sípot a vadászidény kezdetekor egyszer fújjuk meg, és kétszer, ha a vadászidény végét kívánjuk jelezni.
- A vadászok öltözzenek hasonlóan, viseljenek valamilyen feltűnő jelzést (pl. egyforma kitűzöt, sapkát, sálat vagy kabátot). Még jobb, ha a vadászidény alatt a vadászok valami zajt is keltenek, ezzel is növelve a gyerekek izalmát.
- Amikor a gyerekekre „vadászunk”, fontosabb, hogy az izgalmat fokozzuk, mint hogy el is kapjuk őket. Ha a vadászok túl sok játékosot elkapnak, vagy ugyanazt a játékosot többször is elcsípi, a gyerekeknek elmehet a kedve a játéktól.

SEGÉDLET: JOGKÁRTYÁK

Másoljuk az alábbi táblázatot különböző színű papírlapokra, majd vágjuk a lapokat csíkokra, hogy minden csíkon egy jog szerepeljen. Miután ez megvan, vágjunk félbe minden csíkot. Most tehát minden jog ketté van vágva, a két rész ugyanolyan színű, és ugyanaz a szám szerepel rajta. Minden gyereknek adjunk egyet azokból a kártyákból, amelyeken valamelyik jog egyik fele szerepel, a maradékot pedig adjuk át a központi irányítónak. A szétvágott jogok másik felét tartalmazó kártyákat osszuk szét a kártyafelelősök között. 10–15 gyerekből álló csoport esetén másoljuk le az alábbi táblázatot 5 különböző színű papírlapra, így összesen 50 kártyánk lesz. Minden további 5 gyerekhez kell még egy szín (pl. 25 gyerekhez 7 színre és 70 kártyára van szükség). Ha nincs fénymásolási lehetőségünk, másoljuk le a jogokat kézzel.

1.	Minden gyereknek joga van a védelemhez.	1.
2.	Minden gyereknek joga van az oktatáshoz.	2.
3.	Minden gyereknek joga van egészségügyi ellátáshoz.	3.
4.	Minden gyereknek joga van a játékhoz és a szabadidős tevékenységekhez.	4.
5.	Minden gyereknek joga van ahhoz, hogy neve és állampolgársága legyen.	5.
6.	Minden gyereknek joga van ahhoz, hogy megválassza a vallását.	6.
7.	Minden gyereknek joga van a megfelelő tájékoztatáshoz.	7.
8.	Minden gyereket megillet az egyesülési jog.	8.
9.	Minden gyereknek joga van otthonhoz és ahhoz, hogy a családjával élhessen.	9.
10.	Minden gyereknek joga van a tisztességes tárgyaláshoz.	10.

30. Riporter kerestetik!

Fényképezőgéppel az emberi jogok védelmében

Témakörök	egészség és jólét, környezet, részvétel
Nehézségi szint	2
Életkor	10–13 év
Szükséges idő	90–120 perc
Csoportlétszám	8–24 fő
A gyakorlat típusa	fotóriport vagy másfajta tudósítás készítése
A gyakorlarról röviden	A gyerekek riportot készítenek arról, milyen az emberi jogi helyzet a városokban, falujukban vagy szűkebb környezetükben.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Annak tudatosítása, hogyan jelennek meg az emberi jogok a mindennapokban. • A jogsértés és a jogvédelem lehetőségeinek feltárása. • A jogok védelmében és a jogsértések leküzdésében való aktív részvételhez szükséges együttműködési készségek fejlesztése.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Válasszunk ki néhány, a helyi közösség helyzetét jellemző, az egészséghez, a biztonsághoz és a környezethez kapcsolódó témát (pl. nyilvános vécék és éttermek, a hulladék újrahasznosítása). • Húzzuk alá a kapcsolódó cikkeket a Gyermekjogi Egyezmény és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY) gyermekbarát változatában, és másoljuk le a dokumentumokat minden gyereknek. • Másoljuk le a környék (város, falu, kerület stb.) térképét. • Mivel a gyakorlat során meg fogunk vizsgálni néhány helyi intézményt, erről előre tájékoztatnunk kell az illetékeseket. • Próbáljunk találkozót szervezni az érintett helyi vezetők részvételével, ahol a gyerekek bemutathatják az eredményeiket és a javaslataikat, és beszélgethetnek a lehetséges változtatásokról.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • minden csoportnak egy-egy másolat a Gyermekjogi Egyezmény és az EJENY gyermekbarát változatából, és/vagy ugyanezek nagy méretben flipcharton • egy digitális vagy polaroid fényképezőgép minden csoportnak • füzetek és tollak a jegyzeteléshez és a képekhez kapcsolódó információk rögzítéséhez • a környékről készült térkép több példányban • opcionális: nyomtató a digitális fényképek kinyomtatásához

A gyakorlat menete

1. Beszéljünk a gyerekekkel arról, mit csinálnak az újságoknál vagy a televízióban dolgozó riporterok, mert most itt a lehetőség, hogy ők is fotóriporterok legyenek, és képeket készítsenek arról, hogyan érvényesülnek az egészséghez, a biztonsághoz és a megfelelő környezethez való jogok a környezetükben. Keressenek példákat arra, amikor ezeket a jogokat tiszteletben tartják és érvényesítik, és arra is, hogy megsértik. Adjuk oda nekik az EJENY és a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változatának másolatát, ahol előzőleg megjelöltük a megfelelő cikkeket. Azt is megtehetjük, hogy lemásoljuk a gyermekbarát EJENY 25. cikkét, valamint a Gyermekjogi Egyezmény 3.3-as, 24-es és 27-es cikkét egy nagy papírlapra (vagy flipchartra). Beszéljük meg azok tartalmát, mert ezek azok a jogok, amelyekről tudósítani fognak. Említsünk néhány példát arra, hol jelenhetnek meg ezek a környezetükben (pl. tűzvédelem az iskolában; az élelmiszerek előállításának, elkészítésének és értékesítésének körülményei egészségügyi szempontból; a levegő, a víz és a környezet tisztasága). A gyerekek gondolkozzanak el azon, hogyan jelenhetnek meg még ezek a jogok a környezetükben, mondjanak erre további példákat.

2. Osszuk a gyerekeket három- vagy négyfős csoportokra. Adjunk minden csoportnak egy fényképezőgépet és egy témát. Például:
 - a. Az A csoport ellenőrizheti az iskolák és egyéb nyilvános helyek biztonsági körülményeit. (Vannak-e tűzoltó készülékek? Működőképesek? Könnyen megközelíthetőek a vészkijáratok? Tudják-e a gyerekek, mit kell tenni vészhelyzetben?)
 - b. A B csoport ellenőrizheti a közlekedés biztonságát. (Vannak-e biztonságos járdák? Vannak-e biztonságos gyalogos-átkelőhelyek? Jó állapotban vannak az utak és a járdák? Vonatkoznak-e sebességkorlátozások az autósokra? Működnek éjjel a közlekedési lámpák?)
 - c. A C csoport megvizsgálhatja az élelmiszerekhez kapcsolódó körülményeket. (Milyenek a higiéniai viszonyok a boltokban és éttermekben? Megfelelő információkat közölnek-e az étlapok? Mennyire gazdagok tápanyagban az ételek és az italok? Ellenőrzött-e az ivóvízellátás?)
 - d. A D csoport foglalkozhat a környezeti kérdésekkel. (Mérik-e a levegő szennyezettségét? Vannak-e zöldterületek a közelben? Tiszták az utcák és a közterek? Rendszeresen összegyűjtik a szemetet? Biztosítanak-e szelektív hulladékgyűjtő konténereket a műanyag, a papír és az üveg újrafelhasználásához?)
3. Hagyjunk elegendő időt arra, hogy a csoportok megbeszéljék a kapott témát és megtervezzék, hogyan fognak utána járni a tényeknek. Ellenőrizzük, hogy tudják-e, kihez kell fordulniuk, ha be akarnak jutni bizonyos helyekre (pl. iskolagondnok vagy parkőr). Fontos, hogy tudják kezelni a fényképezőgépet. Minden csoportban legyen legalább egy gyerek, aki jegyzetel és felírja, hogy melyik képen mi látható, egy másik, aki összekapcsolja a képanyagot a megfelelő emberi jogi kérdésekkel, és egy harmadik, aki feljegyzi a problémák megoldására tett javaslatokat.
4. A gyerekek számoljanak be terveikről az egész csoport előtt. Adjunk határidőt, amikorra teljesíteniük kell a rájuk bízott újságírói feladatot.
5. Miután a csoportok elkészültek a fényképekkel, adjunk időt arra, hogy kis kiállítást készítsenek a képekből. Minden csoport tüntesse fel az alábbiakat:
 - a. a kiállítás címe;
 - b. a csoportban lévő gyerekek neve;
 - c. minden fotó alatt legyen képaláírás, ami elmondja, mit ábrázol a kép, hol és mikor készült;
 - d. milyen emberi jog(ok) érvényesült(ek) vagy sérült(ek);
 - e. javaslatok a megfigyelt jogsértés megoldására, illetve a jó példák kiemelése és elismerése.
6. Hívjuk meg a szülőket és a helyi közösség tagjait, hogy nézzék meg a kiállítást.
7. Hívjuk meg a helyi közösség képviselőit (pl. polgármester, iskolaigazgató, a képviselő-testület tagjai, helyi egyesületek), hogy nézzék meg a kiállítást, hallgassák meg a gyerekek észrevételeit, javaslatait, és beszélgessenek a lehetséges változtatásokról.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozásához az alábbiakhoz hasonló kérdések nyújthatnak segítséget:
 - a. Hogy tetszett a riportterkedés?
 - b. Nehéz volt megtalálni a megfelelő példákat?
 - c. Nehéz volt fényképen visszaadni azt, amit tapasztaltatok?
 - d. Nehéz volt elkészíteni a képaláírásokat?
 - e. Nehéz volt elismerő szavakkal szólni a jó példáról? És javaslatokat tenni a problémák orvoslására?
 - f. Mit tudtatok meg a környezetetekről? És saját magatokról? Van-e valami, amit most már másképp láttok?

- g. Jól használható-e a fényképezőgép arra, hogy feltárjuk vele a valós helyzetet? És az írás?
 - h. Tudtok-e mondani más eszközöket, amik segíthetnek feltárni a tényeket?
 - i. Mi az, amit egy fénykép hozzátehet az írott információkhoz?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogokkal az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Mit tudtatok meg az emberi jogokról a környezetetekben?
 - b. Milyen példákat láttatok az emberi jogok védelmére és érvényesülésére?
 - c. Milyen példákat találtatok az emberi jogok megsértésére?
 - d. Tudunk-e konkrét javaslatokat tenni az emberi jogi körülmények javítására? Kinek címezzük ezeket (pl. az iskola vezetősége, szülők, polgármester, helyi képviselő-testület, sajtó, tanárok)?
 - e. A Gyermekjogi Egyezmény garantálja a gyerekeknek a jogot, hogy szabadon kifejtessék véleményüket az őket érintő kérdésekben. Ti éltek ezzel a jogotokkal? Ha igen, hogyan? Hogyan tudnátok még hatékonyabban érvényesíteni? Milyen készségek kellene ehhez?

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Feltérképezzük a jogokat* című gyakorlat (102. o.) szintén azt vizsgálja, hogyan érvényesülnek a jogok a helyi közösség életében.

Javaslatok a cselekvésre

- A gyerekek válasszanak ki legalább egy témát, ahol szeretnének javulást elérni. Beszélgessünk arról, hogy miért ezt választották, és hogyan lehetne megoldani az adott problémát.
- Már önmagában az is érdekes és fontos lépés lehet, ha a gyakorlat eredményét bemutatjuk az egész iskola vagy a helyi közösség számára. Próbáljuk elérni, hogy kiállíthassuk a képeket valamilyen nyilvános helyen (pl. a postahivatalban, a városházán, az iskolában vagy az ifjúsági házban), és hívjuk meg a nagyközönséget.
- Írjunk elismerő leveleket azoknak az intézményeknek, akik különösen jó munkát végeznek az egészség és a biztonság védelmében, illetve fejezzük ki csalódottságunkat, ha nem sikerült megfelelniük ezeknek a követelményeknek.
- Ha erre még nem került sor, hívjuk meg a helyi közösség képviselőit, hogy találkozzanak a gyerekekkel és beszélgessenek velük ezekről a kérdésekről. A gyerekek működjenek együtt másokkal a változás érdekében.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ez a gyakorlat nagyon könnyen használható más emberi jogi témák (pl. erőszak, nemek közötti egyenlőség, fogyatékkal élő vagy kisebbségi gyermekek, információ, játék és szabadidő) feldolgozására.
- Hangsúlyozzuk, hogy a riportoknak nem csupán az a céljuk, hogy feltárják a jogsértéseket, hanem az is, hogy értékeljék azt, ami jól működik. Nyomatékosítsuk, hogy nagyon fontos felismerni és elismerni azokat, akik óvják és biztosítják az egészséghez, a biztonsághoz és az élhető környezethez szükséges feltételeket.
- Mutassuk meg a gyerekeknek, hogyan kell használni a fényképezőgépet, és adjunk ötleteket ahhoz, hogyan tudnak jó képeket készíteni. Bizonyosodjunk meg róla, hogy mindegyikük tudja kezelni a fényképezőgépet, és ügyeljünk rá, hogy mindenkinek legyen is lehetősége erre.

Változatok

- Készítsenek a gyerekek olyan képeket, amelyek bizonyos érzésekhez köthetők (pl. amikor félnek, amikor valami rejtéllyel találják magukat szemben, amikor el tudják engedni magukat, amikor boldogok, vagy amikor kellemetlenül érzik magukat stb.)
- Ha nem áll a rendelkezésünkre fényképezőgép, a gyerekek leírhatják, esetleg lerajzolhatják, amit láttak, vagy magnóra rögzíthetik a hallottakat.

31. Sajtószemle

Ha nincs hír, az jó hír – vagy mégsem?

Témakörök	általános emberi jogok, média és internet
Nehézségi szint	2
Életkor	10–13 év
Szükséges idő	45 perc
Csoportlétszám	10–30 fő
A gyakorlat típusa	médiafigyelés, poszterkészítés, beszélgetés
A gyakorlatról röviden	A gyerekek olyan újságcikkeket keresnek, amelyek az emberi jogok érvényesüléséről, megsértéséről vagy védelméről szólnak.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Figyelem felhívása a médiában és a mindennapi életben megjelenő emberi jogi kérdésekre. • Annak vizsgálata, hogyan kezeli az emberi jogi kérdéseket a média.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Gyűjtünk össze többféle újságot. • A segédlet alapján készítsük elő a poszterlapokat (csoportonként egyet).
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • újságok • nagy ív papír • ragasztószalag vagy ragasztó, olló • filctollak • az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (röviden: EJENY) gyermekbarát változata

A gyakorlat menete

1. Mondjuk el, hogy ez a gyakorlat azzal foglalkozik, hogyan jelennek meg az emberi jogok a híradásokban. Idézzük fel a gyerekekkel az emberi jogokhoz kapcsolódó korábbi gyakorlatokat és beszélgetéseket, valamint elevenítsük fel az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára vonatkozó ismereteket.
2. Osszuk a gyerekeket kisebb csoportokba. Adjunk minden csoportnak egy újságot vagy különböző újságokból kivágott lapokat, ollót, ragasztószalagot vagy ragasztót, filctollat, valamint a lenti mintának megfelelően előkészített nagy papírlapot.
3. Magyarázzuk el a gyakorlatot. Mondjunk példákat arra, hogy a híroldalakon kívül még milyen rovatok, tartalmak kapcsolódhatnak az emberi jogokhoz.
 - a. Minden csoport készítsen posztert az újságokban talált cikkek, hirdetések felhasználásával. Keressenek a résztvevők történeteket az alábbi három kategóriában:
 - i. a jogok gyakorlása, érvényesülése,
 - ii. a jogok megsértése, megtagadása,
 - iii. a jogok védelme.
 - b. Ne csak a híreket, hanem például a sportoldalt, a reklámokat és a hirdetéseket is nézzék meg a gyerekek.
 - c. Ha találnak egy olyan cikket, ami kapcsolódik az emberi jogokhoz, vágják ki és ragasszák fel a poszterük megfelelő részére.
 - d. Ha már minden témához találtak újságcikket, válasszanak ki egy részletet, amelyet részleteiben is feldolgoznak majd az alábbi kérdések segítségével:
 - i. Mely konkrét jogok szerepelnek a történetben? Írjátok be a poszter alján, a táblázat megfelelő helyére!

Forrás: *Human Rights Here and Now* (Emberi jogok itt és most), University of Minnesota Human Rights Resource Center, 1998 www.umn.edu/humanrts/edumat/hreduseries/hereandnow/Part-3/Activity6.htm

- ii. Keressétek meg, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának mely cikke(i) szól(nak) ezekről a jogokról, és írjátok a cikk(ek) számát is a poszter aljára, a megfelelő helyre.
 - iii. Kössétek össze nyíllal az érintett jogokat és az egyezmény megfelelő cikkének számát azzal az újságrészlettel, amihez kapcsolódnak.
4. Minden csoportból kérjünk meg valakit, hogy mutassa be a posztert.

Feldolgozás és értékelés

1. Válasszunk ki minden csoport poszteréről egy vagy két részletet, és kérjük meg a csoportok tagjait, hogy ismertessék az adott újságcikket az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának tükrében:
 - a. Nehéz volt az emberi jogokhoz kötni a különböző híreket, hirdetések?
 - b. Sok hír kapcsolódott az emberi jogokhoz?
 - c. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának mely cikkeit érintették az írások?
 - d. Gyerekként mely jogok érintenek benneteket a leginkább?
2. Beszéljük meg a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Melyik témához volt a legkönnyebb újságcikket találni? Melyikhez a legnehezebb? Miért?
 - b. Voltak-e olyan cikkei az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának, amelyek gyakrabban kerültek elő, mint mások? Vannak-e olyanok, amelyekkel egyáltalán nem találkoztatok? Mivel tudjátok ezt magyarázni?
 - c. Hány újságcikk említette meg konkrétan az emberi jogokat? Hány olyan újságcikk volt, ami emberi jogi kérdésekkel foglalkozott, de mégsem használta ezt a kifejezést? Mit gondoltok, miért nem?
 - d. Volt, ahol külön megemlézték a gyermekjogokat?
 - e. Ezen újságvivágások alapján milyennek tűnik jelenleg az emberi jogok helyzete a világban? És Európában? És a ti környezetetekben?
 - f. Ezekben a történetekben mit tesznek az emberi jogok védelme érdekében? Ki teszi meg ezeket a lépéseket?

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Feltérképezzük a jogokat* (102. o.) és a *Riporter kerestetik!* (173. o.) című gyakorlatok arra biztatják a gyerekeket, hogy az emberi jogok szempontjából vizsgálják saját környezetüket, közösségüket. Az utóbbi gyakorlat során a résztvevők fotóriportot készítenek arról, mit tapasztalnak a környezetükben.

Javaslatok a cselekvésre

- Hagyjuk a falon a posztereket, de a gyerekek gyűjtsenek még újságvivágásokat. Térjünk vissza a témára, ha már elég sok új anyag került fel a poszterekre.
- Válasszunk ki egy olyan emberi jogi témát, ami különösen érdekli a csoportot (pl. a tulajdonhoz való jog – akár a szegénység témakörével összekapcsolva; az oktatáshoz való jog, különös tekintettel a minőségi oktatásra), és szervezzünk figyelemfelhívó kampányt a csoport által választott szinten (helyi, országos vagy nemzetközi szinten).

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Válogassunk többféle napilapból és képes újságból, ne feledkezzünk meg a helyi lapokról és a hirdetési újságokról sem. Nem kell, hogy frissek legyenek.

- Bízassuk a gyerekeket, hogy ne csak a híroldalakon keressenek, hanem nézzék át például a hirdetések (a tulajdonhoz való jog), a házassági és gyász híreket (jog a közösség kulturális életében való részvételhez, a házasságkötéshez való jog, gondolati, lelkiismereti és vallásszabadság), a sporthíreket (a pihenéshez és szabadidőhöz való jog), az apróhirdetéseket és a találkozókra szóló híreket (a békés gyülekezéshez és egyesüléshez való jog).
- A gyakorlat elején aktívan figyeljük a csoportok munkáját, és bizonyosodjunk meg róla, hogy mindenki érti a feladatot.
- Alternatív feladat: Az összes csoport együtt dolgozik, három posztert készítenek a három témának megfelelően, tehát minden csoport ezekre a közös poszterekre teszi fel az újságkivágásokat.

Adaptálási lehetőségek

- Ha kisebb gyerekekkel foglalkozunk:
 - Csak két témát használjunk: a jogok érvényesülése, illetve a jogok megsértése.
 - Hagyjuk ki a 3/d lépésben leírt részletes elemzést.
 - A gyakorlat feldolgozásánál összpontosítsunk a gyerekek emberi jogokkal kapcsolatos mindennapos tapasztalataira.
- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk:
 - Hasonlítsák össze a gyerekek, hogy a különböző újságok és más médiumok hogyan mutatják be ugyanazt az emberi jogi szempontból érdekes történetet. Milyen különbségeket vesznek észre abban, hogy az egyes újságok mekkora jelentőséget tulajdonítanak az adott történetnek? Milyen részleteket hangsúlyoznak? Előfordulnak ugyanannak az esetnek különböző verziói? Van olyan változat, amelyik konkrétan megemlíti az emberi jogokat?
 - Kérjük meg a résztvevőket, hogy nézzék meg a tévéhíradót, és írják le, milyen témákról volt szó, valamint hogy mennyi időt szántak az egyes, emberi jogokhoz fűződő témákra.

POSZTER (MINTA)

JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE		JOGOK MEGSÉRTÉSE		JOGOK VÉDELME	
Elemzés		Elemzés		Elemzés	
Jog	EJENY-cikk	Jog	EJENY-cikk	Jog	EJENY-cikk

32. Széljáték jogokból

Szeretném a jogaimat mindenkinek megmutatni!

Témakörök	általános emberi jogok, nemek közötti egyenlőség
Nehézségi szint	2
Életkor	10–13 év
Szükséges idő	120–180 perc
Csoportlétszám	1–20 fő
A gyakorlat típusa	kreatív tevékenység
A gyakorlarról röviden	A gyerekek széljátékokat készítenek a számukra legfontosabb jogok illusztrálására (a mintát lásd a feladatleírás után).
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Az alapjogok tartalmának és jelentésének megvitatása. • Annak feltárása, hogy a környezetünkben mely jogokat tartják tiszteletben az emberek. • A jogokkal kapcsolatban felmerülő nemi különbségek felfedezése.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Gyakoroljuk a széljáték készítését a technika elsajátítása érdekében. • Legyen kéznél egy előre elkészített széljáték, hogy megmutathassuk a gyerekeknek, mit is fognak készíteni. • Írjuk fel a kilenc jog egyszerűsített változatát a flipchartra vagy a falitáblára. • Vágjunk ki kartonpapírból emberalakokat.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • emberkék fehér kartonpapírból • színes ceruza vagy zsírkréta, esetleg festék vagy filctoll • kék, fehér és piros papírcsíkok, gyerekenként minden színből 3 darab • flipchart vagy falitábla a jogok összegyűjtéséhez • a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változata (vagy az érintett cikkek kigyűjtve) • kicsi, kb. 20 centiméter hosszú, könnyű (papír, műanyag vagy fém) pálcikák • vékony madzag • ragasztószalag, folyékony ragasztó vagy tűzőgép, rajzszög vagy szög • olló • opcionális: újság, amiből képeket lehet kivágni

A gyakorlat menete

1. Kezdjük azzal a gyakorlattal, hogy bemutatjuk az előre elkészített széljátékot, hogy a következőkben a gyerekek is készíthessenek hasonlókat: tehát mindenki megtervezheti a saját emberi jogi széljátékát (lásd a mintát).
2. A gyerekek dolgozzanak párokban, és írják össze azokat a dolgokat, amik fontosak számukra (pl. család, barátok, enivaló, otthon, iskola, játék). Hagyjunk erre pár percet.
3. Adjunk mindenkinek egy papíremberkét, és mondjuk el, hogy a kartonfigura őket jelképezi. A résztvevők írják fel a karton hátoldalára a nevüket, az emberkét pedig díszítsék tetszésük szerint.
4. Folytassuk azzal, hogy elmagyarázzuk, hogy mindenkinek szüksége van az összes emberi jogra, nem lehet közöttük válogatni. Azonban a széljáték elkészítéséhez mégis ki kell választaniuk azokat a jogokat, amelyek nekik személy szerint a legfontosabbak. Ezután adjunk minden gyereknek három piros, három kék és három fehér papírcsíkot. A piros a legfontosabb, a kék fontos, a fehér pedig kevésbé fontos.
5. Mutassuk meg a gyerekeknek a flipchartra felírt jogokat. Ezután olvassuk fel a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változatából a hozzájuk tartozó cikkeket, és beszéljük meg az egyes cikkekben leírt jogok jelentését. A gyerekek mondják el, szerintük mit jelentenek az egyes cikkek, mondjanak

konkrét példákat mindegyikre. Mikor befejeztük, nézzék meg újra a listát, és döntsék el, melyek a legfontosabbak a számukra; ezeket írják rá a piros lapokra. Ezután írják a kék csíkokra a fontosnak tartott jogokat, a fehérekre pedig a kevésbé fontosakat. Mondjuk el, hogy habár a gyerekeket megilleti az összes felsorolt jog, ebben a gyakorlatban azokat kell kiválasztaniuk, amelyek nekik maguknak a legfontosabbak.

6. Amikor mindenki felírta a kilenc jogot a maga kilenc színes papírdarabjára, magyarázzuk el, hogyan kell a széljátékot elkészíteni. Mutassuk meg, hogyan lehet kiegyensúlyozni az elemeket.
7. Akasszuk a széljátékokat jól látható helyre, például rögzítsük őket a plafonhoz.

Feldolgozás és értékelés

1. Amikor a széljátékok elkészültek, a gyakorlatleírás végén található táblázat segítségével készítsük el a jogok rangsorát. Beszéljük meg az eredményeket az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Mely jogok tűnnek a legfontosabbnak a csoport számára? Mi lehet az oka?
 - b. Mely jogok tűnnek a legkevésbé fontosnak a csoport számára? Mi lehet az oka?
 - c. Mely jogok a legfontosabbak a te számodra? Van-e különbség aközött, mely jogok fontosak a te számodra és melyek a csoport számára? Mi lehet az oka az eltérésnek?
 - d. Van-e különbség aközött, hogy mely jogok fontosak a fiúk számára és melyek a lányok számára? Mi lehet az oka?
 - e. Tudtok olyan csoportokat említeni, amelyek esetleg más jogokat választottak volna ki (pl. a fogyatékosággal élő gyerekek, a menekültek, a nemzeti kisebbségek, a felnőttek)?
 - f. Az összes jogot tiszteletben tartják a környezetetekben?
2. A gyakorlat feldolgozását végezzük az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Hogy tetszett a gyakorlat?
 - b. Nehéz volt eldönteni, melyik jog mennyire fontos a számotokra?
 - c. Melyik rész tetszett a legjobban? Miért?
 - d. Volt valami, ami meglepett titeket?
3. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Mit jelent az, hogy jog?
 - b. Miért fontos, hogy az összes emberi jog megillessen minket, és nem csak azok, amelyeket mi választottunk magunknak?
 - c. A lányokat és a fiúkat ugyanazok a jogok illetik meg?
 - d. A felnőtteknek más jogai vannak?
 - e. Mit gondoltok, a világon minden gyereket ugyanazok a jogok illetnek meg? Miért, vagy miért nem?
 - f. Mit tehetünk azért, hogy a világ minden gyerek számára ugyanolyan jó hely legyen?

Javaslatok a folytatáshoz

- *A legfontosabb, de kinek?* című gyakorlat (66. o.) részletesebben foglalkozik a jogok kölcsönös összefüggésével.

Javaslatok a cselekvésre

- Vegyük fel a kapcsolatot egy olyan helyi szervezettel, amely a gyerekek által a rangsor elejére tett jogoknak az érvényesülése érdekében tevékenykedik. Próbáljuk meg kideríteni, hogyan kapcsolódhatnánk be a munkájukba.

- Előfordulhat, hogy a gyerekek azért sorolnak be egy jogot a kevésbé fontos jogok közé, mert nincsenek teljesen tisztában annak tartalmával. Foglalkozzunk bővebben ezekkel a jogokkal, és próbáljuk meg feltárni, miért fontosak azok a közösség számára.
- Csináljunk kiállítást a széljátékokból valamilyen nyilvános helyen (pl. könyvtár, postahivatal, iskolai folyosó), és tegyük ki azokat a megjegyzéseket is, amiket a gyerekek a legfontosabbnak ítélt jogokhoz fűztek. Csinálhatunk ilyen kiállítást például az emberi jogok napjára (december 10.), vagy valamilyen más jeles nap alkalmából, lásd *Az emberi jogok naptára* című gyakorlathoz tartozó listát (83. o.).

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Hangsúlyozzuk, hogy sem mi magunk, sem az egyes országok kormányai nem válogathatnak az emberi jogok közül. Mindenkit és mindenkor megillet az összes emberi jog! Tisztázzuk, hogy e gyakorlat során mindössze annyi történik, hogy a gyerekek kiválasztják azokat a jogokat, amelyek nekik személy szerint a legfontosabbak. Különösen fontos hangsúlyozni a jogok egymástól való kölcsönös függését. A gyakorlat menete rész 4. lépésénél és a Feldolgozás és értékelés rész első kérdésénél.
- Előzetesen készítsünk mi is egy kis széljátékot, és próbáljuk kikísérletezni, milyen súlyú és nagyságú elemekkel lehet kiegyensúlyozni, továbbá próbáljuk ki, hogy a legcélszerűbb egymáshoz rögzíteni a papírokat, madzagokat és pálcikákat: ragasztóval, ragasztószalaggal vagy tűzőgéppel.
- A Gyermekjogi Egyezményben szereplő egyéb jogokat is használhatjuk a gyakorlathoz aszerint, hogy mit tartunk az adott csoport számára a legmegfelelőbbnek.

Változatok:

- Ha több időnk van, a gyerekek elkészíthetik szűkebb környezetük (a kerület, a falu vagy város), Európa vagy az egész világ emberi jogi széljátékát.
- Adjunk a gyerekeknek kilenc papírcsíkot, de kilencnél több jogot, hogy ők választhassanak közülük.
- Maguk a gyerekek tervezzék meg és vágják ki kartonból az őket jelképező papíremberkéket.
- Díszítsék rajzokkal vagy kivágott képekkel a színes papírcsíkokat.
- Az erősebb vizuális hatás érdekében készíthetünk egy nagy közös széljátékot.
- A csoport méretétől, a rendelkezésre álló időtől és a csoportsegítő számától függően a gyerekek dolgozhatnak egyénileg vagy kis csoportokban is. Ha a csoportmunka mellett döntünk, alkothatunk külön fiú- és lánycsoportokat, és megnézhetjük, milyen nemi különbségekre bukkanunk.

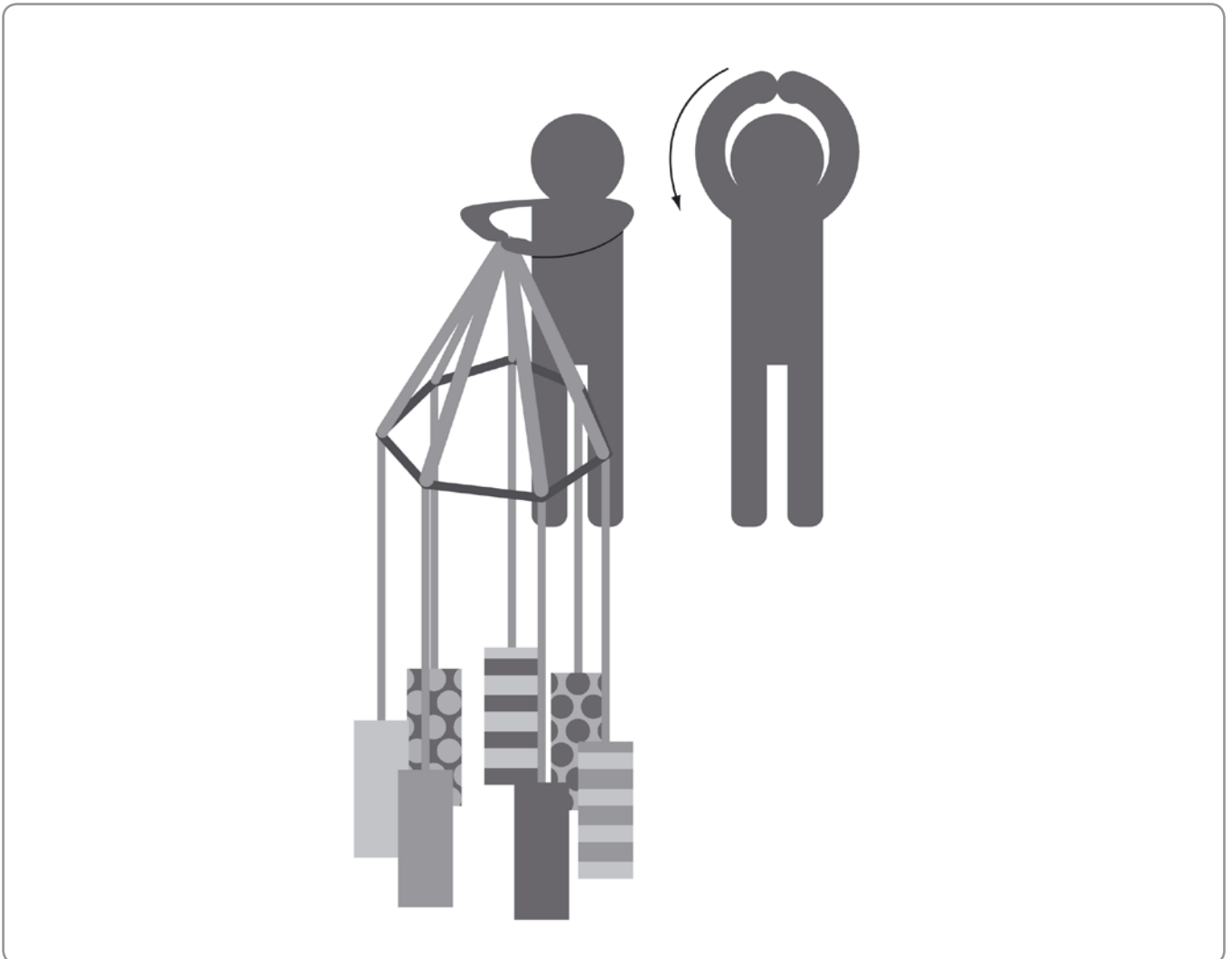
Adaptálási lehetőségek

- Ha kisebb gyerekekkel foglalkozunk: A gyakorlat technikai részénél – a széljátékok elkészítésénél és összeállításánál – a csoportsegítőnek kisegítőre (további felnőttek vagy nagyobb gyerekek közreműködésére) lehet szüksége.
- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk: Megkérhetjük a gyerekeket, hogy dolgozzanak kisebb csoportokban, és csak azokat a jogokat rakják fel a széljátékra, amelyekkel minden csoporttag egyetért. Ebben az esetben a feldolgozás során kérdezzük meg, milyen volt csoportban dolgozni, és hogyan döntöttek el, mi kerüljön fel a széljáték papírcsíkjaira.

JOGI SZÉLJÁTÉK (MINTA)

JOGOK LISTÁJA (MINTA)

Használhatjuk az alábbi táblázatot az itt szereplő jogok rangsorának meghatározására. A piros papírra írt jogok 3, a kékek 2, a fehérek pedig 1 pontot érnek.

Néhány emberi jog	Lányok	Fiúk	Összes pontszám	Végő rangsor
Minden gyereknek joga van a védelemhez.				
Minden gyereknek joga van az oktatáshoz.				
Minden gyereknek joga van az egészségügyi ellátáshoz.				
Minden gyereknek joga van a játékhoz és a szabadidős tevékenységekhez.				
Minden gyereknek joga van ahhoz, hogy neve és állampolgársága legyen.				
Minden gyereknek joga van ahhoz, hogy megválassza a vallását.				
Minden gyereknek joga van a megfelelő tájékoztatáshoz.				
Minden gyereket megillet az egyesülési jog.				
Minden gyereknek joga van otthonhoz és ahhoz, hogy a családjával élhessen.				

33. Szembekötősdí

Mindent a kéznek, semmit a szemnek!

Témakörök	diszkrimináció, egészség és jólét, részvétel
Nehézségi szint	1
Életkor	6–8 év
Szükséges idő	45 perc vagy több
Csoportlétszám	4–20 fő
A gyakorlat típusa	szimuláció, beszélgetés
A gyakorlatról röviden	A gyerekek bekötött szemmel próbálnak felöltöztetni egy öltöztetőbabát.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A fogyatékossgal élő gyerekek különleges jogainak és szükségleteinek megértése. • Az együttműködés és a csoporton belüli kommunikáció különböző formáinak fejlesztése.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Vágjunk ki papírból vagy kartonlapból emberalakokat, minden négyfős csoport részére egyet. • Tegyük fel ezeket a falra. • Készítsünk minden figura számára egy öltözet papírruhát. • Állítsunk össze minden csoport számára kelléksomagot: 1 öltöztetőbaba, 1 öltözet papírruha, 1 kendő.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • 1 kendő minden négyfős csoportnak • papír vagy karton az öltöztetőbabákhoz és a ruhákhoz • gyurmragasztó, ragasztószalag vagy rajzszög a ruhák rögzítéséhez

A gyakorlat menete

1. Kérdezzük meg a gyerekeket, hogy ismernek-e valakit, aki fogyatékossgal él. Milyen fogyatékossgai lehetnek az embereknek?
2. Gondoltak-e már arra, milyen lehet annak, aki nem lát? Mondjuk el, hogy ez a gyakorlat segít elképzelni, milyen lehet látássérültként élni.
3. Osszuk a gyerekeket négyfős csoportokra. Mutassuk meg nekik az öltöztetőbabákat és a hozzájuk tartozó ruhákat. Mondjuk el nekik, hogy a csoportban mindenki megpróbálja majd bekötött szemmel felöltöztetni a papírfigurát. A csoport többi tagja tanácsokkal segítheti őt.
4. A csoportokban kössék be az egyik gyerek szemét a kendővel. Aztán adják oda a bekötött szemű gyerekeknek a különböző ruhadarabokat, egyszerre mindig csak egyet, hogy megpróbálhassa megfelelően felöltöztetni velük a babát. Próbáljanak minél kevesebbet beszélni, de ha a bekötött szemű társuknak segítségre van szüksége, adjanak neki tanácsot.
5. Hogy megtartsuk a gyakorlat lendületét, körülbelül négypercenként kérjük meg a gyerekeket, hogy cseréljenek szerepet, akár sikerült a babát felöltöztetni, akár nem. Addig folytassuk a gyakorlatot, amíg mindenki ki nem próbálta, hogy milyen, ha valaki nem lát.

Feldolgozás és értékelés

1. Beszéljük meg a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Milyen érzés volt „vaknak” lenni?
 - b. Nehéz volt a feladat? Miért? Miért nem?
 - c. Hasznos információkat kaptatok a csoporttól? Hogyan tudtak volna még jobban segíteni?
 - d. Milyen érzés volt tanácsokat adni? Volt olyan utasítás, amit nehéz volt megfogalmazni?

- e. Ha valóban látássérültek lennétek, milyen egyéb feladatok jelentenének nehézséget nektek? Milyen feladatok lennének még nehezebbek, vagy esetleg könnyebbek?
 - f. Mik azok a dolgok, amiket nagyon szerettek csinálni, és akkor is könnyen megtehetnétek, ha valamilyen fogyatékossgal élnétek? Mi van azokkal a dolgokkal, amelyeket nehezebb lenne megtenni? Továbbra is örömet szereznének nektek?
2. Tárjuk fel a fogyatékossgokkal kapcsolatos sztereotípiákat az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Szerintetek miket szeretnek csinálni a fogyatékossgal élő gyerekek? Más dolgokat, mint amiket ti szerettek csinálni? Miért, vagy miért nem?
 - b. Mit gondoltok, vannak a fogyatékossgal élő gyerekeknek barátai? Vajon a barátai is mind fogyatékossgal élő gyerekek? Mi lehet a nehéz abban, ha egy fogyatékossgal élő gyerekekkel barátkoztok? Mi lehet benne érdekes?
 - c. Mit gondoltok, mivel szeretne foglalkozni egy fogyatékossgal élő gyerek, ha felnőtt? Mással, mint amivel ti? Miért, miért nem?
 - d. Ez a gyakorlat segít megérteni, hogy a látási problémákkal küzdő gyerekeknek időnként segítségre lehet szükségük ahhoz, hogy képesek legyenek elvégezni olyan dolgokat, amelyek a jól látó embereknek nem okoznak gondot. Tudtok-e más olyan fogyatékossgot, amely segítséget igényel?
 - e. Mindenkinek joga van a teljes élethez szükséges dolgokhoz. Mi az, ami nélkül nem tudnátok teljes, boldog életet élni? Vajon a fogyatékossgal élő gyerekeknek is szükségük van ezekre a dolgokra?

Javaslatok a folytatáshoz

- Mondjanak a gyerekek olyan játékokat, amiket bekötött szemmel is lehet játszani. Biztonsági okokból válasszunk ülő helyzetben játszható feladatokat (pl. kitalálós játék, térbeli kirakó, szerepjáték). Feldolgozáskor ne csak a hiányzó, hanem a meglévő készségekről is beszéljünk. Hogyan alkalmazható a gyakorlat, ha a résztvevők között vannak látássérült gyerekek is?
- Hangsúlyozzuk, hogy a segítségnyújtás nehéz lehet annak is, aki segíteni szeretne. Ehhez kipróbálhatjuk például azt a játékot, amikor az egyik gyereknek bekötik a szemét, párja pedig kézen vagy karon fogva vezeti (valamilyen biztonságos helyen). Aztán szerepet cserélnek. A végén beszéljük meg együtt a tapasztalatokat.
- Teremtsünk lehetőséget a gyerekeknek arra, hogy megtapasztalhassák, milyen lehet egyéb fogyatékossgokkal, pl. mozgáskorlátozottként élni (pl. zsákban futás, mankó kipróbálása, sínbe tett kéz), vagy ha valaki nem tud beszélni, olvasni vagy számolni. (A Csimota Kiadó gondozásában megjelent a Beszél a kéz 1–2. rész és a Vaker című kötetek, amelyek a siket-jelelésbe vezetik be a gyerekeket játékos formában. www.csimota.hu.)
- Sok más gyakorlat is foglalkozik a fogyatékossg kérdésével. A *néma bemonódó* című gyakorlat (74. o.) segítségével a hallássérült gyerekek helyzetét tapasztalhatjuk meg, a *Testet öltött tudás* című gyakorlat (206. o.) pedig azzal szembesít, milyen hatással lehet a fogyatékossgal élő gyerekek fejlődésére, ha valamiből kimaradnak.

Javaslatok a cselekvésre

- A gyerekek felmérhetik környezetüket – a találkozóhelyeket, lakóhelyüket, iskolájukat, közösségüket – abból a szempontból, hogy vajon a fogyatékossgal élő személyek képesek-e kényelemben és biztonságban élni, dolgozni vagy játszani ott. Lehet-e tenni valamit azért, hogy ezek a helyek könnyebben megközelíthetők és használhatók legyenek a fogyatékossgal élők számára?

- Hol laknak és tanulnak a környezetünkben a fogyatékossgal élő gyerekek? A csoport utánajárhat, hogy hol laknak és tanulnak a speciális szükségletű, fogyatékossgal élő gyerekek, és hogy miért vannak vagy miért nincsenek együtt a többi gyerekekkel.
- Szervezzünk egynapos csereprogramot egy másik iskolával, szervezettel vagy gyerekcsoporttal közösen, fogyatékossgal élő gyerekek vagy vegyes képességű csoportok részvételével. (Magyarországon van olyan élménypark, amely a fogyatékos emberek élethelyzeteit interaktív, szórakoztató és játékos formában mutatja be. Az Ability Park elnevezésű intézmény (az ability jelentése: készség, képesség) célja, hogy a látás-, hallás- és mozgássérült, autista és értelmi fogyatékos animátorok által bemutatott játékokkal segítse a fogyatékos személyek beilleszkedését és elfogadását. A csoporttal ellátogathatunk ide is. Internetes elérhetősége: www.abilitypark.hu)

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Ez a gyakorlat azt feltételezi, hogy a résztvevők között nincsenek fogyatékossgal élő gyerekek. Sok gyerekcsoportban viszont van legalább néhány olyan gyerek, aki valamely fogyatékossgal él, annak ellenére, hogy ez talán nem egyből nyilvánvaló (pl. a szemüveges gyerekek adott esetben látássérültnek tekinthetők). Nagyon figyeljünk oda ezekre a gyerekekre és arra, mit gondolnak saját magukról, képességeikről és esetleges fogyatékossgaikról. Ha a csoportban vannak fogyatékossgal élő gyerekek, a feldolgozás során autentikus információ-forrásként támaszkodhatunk rájuk, de először kérdezzük meg őket személyesen, hogy nem kellemetlen-e nekik ez a szerep.
- Amikor arról beszélgetünk, hogy a fogyatékossgal élő gyerekeknek szükségük van segítségre, azt is hangsúlyozzuk, hogy rengeteg mindent képesek önállóan megcsinálni. Nyomatékosítsuk, hogy a fogyatékossgal élőknek ugyanazok az alapvető szükségleteik és jogaik, mint bárki másnak.
- A kivágott öltöztetőbabákat ragasztószalaggal vagy rajzszöggel erősítsük fel a falra (de használhatunk kartont, esetleg parafára ragasztott papírt is).

Változatok

- A gyakorlatot úgy is elvégezhetjük, hogy csak egy vagy két öltöztetőbabát használunk, és mindig más gyereket kérünk meg arra, hogy bekötött szemmel adjon rá egy-egy ruhadarabot. Ha van legalább két papírfiguránk, akkor az egyik lehet fiú, a másik lány, de használhatjuk ugyanazt az öltöztetőbabát egyszer lányként, másszor fiúként. Beszélgethetünk a társadalmi nemi szerepekről és a fogyatékossgához kapcsolódó sztereotípiákról is.
- Ha vannak nagy papírlapjaink, körberajzolhatjuk a csoport tagjait és a kivágott emberkéket is használhatjuk öltöztetőbabaként.

34. Táblás játékok

Mennyire ismered a jogaidat?

Témakörök	általános emberi jogok
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	45 perc
Csoportlétszám	2–6 fő táblánként
A gyakorlat típusa	táblás játék

Ebben a gyakorlatban két különböző, az emberi jogokról szóló táblás játék szerepel. A játékokat azonos táblán játsszuk, de eltérő szabályokkal; a tábla a segédletek között található. A gyerekek önállóan játszhatnak, de szükség van a csoportsegítőre is, hogy játék közben és a gyakorlat feldolgozásánál segítsen nekik.

34/a Ismered a jogaidat?

A gyakorlatról röviden	A gyerekek előre és hátra lépkednek a táblán, annak megfelelően, hogy mekkorát dobtak és milyen kártyát húztak. Semlegesíthetik a „rossz” kártyákat azzal, ha megnevezik, melyik gyermekjog sérült.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A Gyermekjogi Egyezmény megismerése. • Annak elősegítése, hogy a gyerekek össze tudják kapcsolni az emberi jogokat a valósággal. • Figyelemfelkeltés az emberi jogi kérdések iránt.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Nézzük át előre a kártyákon szereplő kérdéseket és a hozzájuk tartozó válaszokat, hogy ne legyen ismeretlen számunkra a téma. • Másoljuk le a segédletek között található táblát; minden csoportnak egyet. • Másoljuk le és vágjuk ki a jogkártyákat és a jogsértéskártyákat, minden csoportnak jusson egy pakli. Keverjük össze a kártyákat. • Másoljuk le a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változatát annyi példányban, hogy minden gyereknek jusson. • Másoljuk le a jogsegélylapot.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • játéktábla, bábuk és dobókocka • játékkártyák • jogsegélylap • Gyermekjogi Egyezmény

A gyakorlat menete

1. Osszuk a gyerekeket legalább két-, legfeljebb hatfős csoportokba, és minden csoportnak adjunk egy játéktáblát, egy dobókockát, bábukat, egy-egy kártyapaklit (jogkártyákat és jogsértéskártyákat vegyesen). Ezen kívül adjunk minden játékosnak egy másolatot a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változatából. Ebben a játékban nem kell foglalkozni a táblára rajzolt kígyókkal és létrákkal, a bábukat egyszerűen a számozott mezőkön kell mozgatni. A játékkártyákon lévő utasítások határozzák meg, mit kell tenniük a játékosoknak.
2. Magyarizzuk el a játékot:
 - a. Mindenki dobjon a dobókockával. Aki a legnagyobbat dobta, az kezd.
 - b. Az első játékos dob a kockával, és annyit lép előre a táblán, amennyit a dobókocka mutat.

- c. Ha a játékos sötét mezőre lép, húz egy kártyát, hangosan felolvassa, és követi az ott szereplő utasításokat: lépjen előre, lépjen vissza, vagy maradjon ki egyszer a dobásból.
- d. Azokat a kártyákat azonban, amelyeken ez szerepel: „Lépj vissza...!” vagy „Egyszer kimaradsz...!”, ki lehet váltani, ha a játékos meg tudja nevezni, hogy melyik gyermekjogot, ill. a Gyermekjogi Egyezmény mely cikkét sértették meg. Ebben az esetben a játékos egyet előreléphet.
- e. Ezután a játékos balján ülő gyerekek következnek.
- f. Az nyer, aki először ér a célba, de a játéknak csak akkor van vége, ha minden játékos célba ért.

Feldolgozás és értékelés

1. Beszéljük meg a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Mit gondoltok erről a játékról?
 - b. Tanultatok valami újat az emberi jogokról? És a világról, ami körülvesz minket?
 - c. Volt olyan szituáció, ami furcsának vagy szokatlannak tűnt?
 - d. Tudtok hasonló eseteket mondani, amikor az emberi jogokat tiszteletben tartották, vagy megsértették?

Tanácsok a csoportsegítőnek

- A játékosok szükség esetén használhatják a Gyermekjogi Egyezményt.
- A jogsegélylap a csoportsegítőnél marad.
- Mivel a gyerekeknek sok kérdése lesz a kártyákon szereplő esetekkel kapcsolatban, ha több csoport játszik egy időben, szükség lehet még egy csoportsegítőre.
- A gyerekek csapatokban is játszhatják a játékot, ekkor a csapattagok közösen próbálják megtalálni a megfelelő segítő jogot.

További információk

A 6-os jogkártyával kapcsolatban hívjuk föl a gyerekek figyelmét arra, hogy Magyarországon törvény tiltja a gyermekekkel és a tanulókkal szemben a testi fenyegetést, a kegyetlen, embertelen, megalázó büntetés vagy bánásmód alkalmazását (1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról, 10. § (2)).

SEGÉDLET: JOGKÁRTYÁK

1. JOGKÁRTYA

Egyik barátod szülei elváltak a nyáron, de a barátod továbbra is együtt él mindkettőjükkal, egyik héten az egyik, másik héten a másik szülőnél, mivel ő maga így szeretne volna. Lépj előre 2 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYZEMÉNY, 12. cikk: A gyermek véleményének tiszteletben tartása

Ha a felnőttek olyan kérdésben döntenek, ami a gyereket is érinti, a gyerekek joga van hozzá, hogy megmondja, szerinte mi történjen, és véleményét a felnőtteknek figyelembe kell venniük.

GYERMEKJOGI EGYZEMÉNY, 9. cikk: Elválasztás a szülőktől

Nem szabad elszakítani a gyermeket a szüleitől, hacsak nem az ő érdekében történik (például ha szülei bántalmazták vagy nem törődnek vele). Ha a szülei külön élnek egymástól, joga van ahhoz, hogy mindkettejükkel kapcsolatban maradjon, kivéve, ha ez árthat neki.

2. JOGKÁRTYA

Megtanultad, hogy ha nagy bajban vagy, mindig hívhatsz segítséget. Ha felhívod a segélyhívószámot (egész Európában a 112-es szám; Magyarországon ezen kívül a rendőrség 107-es száma is hívható), és elmondod, mi a helyzet, a hatóságok megkeresik neked azokat a szervezeteket, akik segítenek az olyan gyerekeken, akiket elhagytak, akikkel rosszul bántak, vagy akiknek más problémájuk van. Lépj előre 2 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYZEMÉNY, 19. cikk: Védelem az erőszak, a bántalmazás és az elhanyagolás minden formája ellen

Az államnak biztosítania kell, hogy minden gyerekről megfelelően gondoskodjanak, és meg kell védenie a gyereket attól, hogy bárki – akár szülei, gondviselőik vagy mások – rosszul bánjon velük, zaklassa, bántalmazza vagy elhanyagolja őket.

GYERMEKJOGI EGYZEMÉNY, 36. cikk: A kizsákmányolás más formái ellen való védelem

A gyerekeket meg kell védeni minden olyan tevékenységtől, ami gátolhatja a fejlődésüket és károsíthatja a testi és lelki egészségüket.

3. JOGKÁRTYA

Az egyik barátod osztályában azok a gyerekek, akiknek tanulási nehézségeik vannak, külön segítséget kapnak a tanároktól. Lépj előre 2 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYZEMÉNY, 29. cikk: Az oktatás céljai

Az oktatásnak segítenie kell a gyermek személyiségfejlődését, valamint tehetsége, szellemi és fizikai képességei kiteljesítését.

4. JOGKÁRTYA

Az iskolákban az igazgató megtudta, hogy vannak olyan gyerekek a helyi közösségben, akik nem járnak iskolába, mert a szüleinek nincs hivatalos engedélye arra, hogy az országban éljenek. Az igazgatónak sikerült kapcsolatba lépnie a szülőkkel, és meggyőzte őket arról, hogy küldjék iskolába a gyerekeket. Lépj előre 2 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYZEMÉNY, 28. cikk: Az oktatáshoz való jog

A gyerekeknek joguk van az oktatáshoz, azaz járhatnak iskolába. Az általános iskolának ingyenesnek kell lennie.

5. JOGKÁRTYA

Jogod van ismerni, milyen emberi jogok illetnek meg téged! Lépj előre 4 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYZEMÉNY, 29. cikk: Az oktatás céljai

Az oktatásnak segítenie kell a gyerekek személyiségfejlődését, valamint tehetségük, szellemi és fizikai képességeik kiteljesítését. Fel kell készítenie őket az életre, és ösztönöznie kell őket arra, hogy tiszteljék szüleiket, a saját országuk és más népek kultúráját. Jogod van ahhoz, hogy tanulj a jogaidról.

GYERMEKJOGI EGYZEMÉNY, 42. cikk: Az Egyezmény széles körben való ismertté tétele

Az államnak biztosítania kell, hogy az egyezményt minden szülő, intézmény és gyerek megismerje.

SEGÉDLET: JOGKÁRTYÁK

6. JOGKÁRTYA

Az iskolában a tanárok nem alkalmazhatnak testi fenyítést, és nem sértegethetik a gyerekeket, még akkor sem, ha azok rosszul viselkednek. Lépj előre 2 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 28. cikk: Az oktatáshoz való jog

Az iskolai fegyelmezés nem sértheti a gyerekek emberi méltóságát, és sem testi, sem érzelmi erőszakot nem lehet alkalmazni a fegyelmezésben.

7. JOGKÁRTYA

Az iskolákban nemcsak lépcsők vannak, hanem liftek és rámpák is, hogy azok az emberek, akik nem tudnak járni, tudjanak kerekesszékekkel közlekedni. Lépj előre 3 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 23. cikk: Fogyatékosággal élő gyermekek

Ha egy gyermek fogyatékosággal él, különleges gondoskodásban, támogatásban és oktatásban kell részesülnie azért, hogy teljes és önálló életet élhessen, és a legjobb képessége szerint részt vehessen a közösség életében.

8. JOGKÁRTYA

A barátod apukája balesetet szenvedett, és sokáig nem tudott dolgozni. Amíg fel nem gyógyult, az állam támogatta a családot, hogy ki tudja fizetni a számlákat és legyen elég pénzüik ennyivalóra. Lépj előre 2 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 26. cikk: Szociális biztonság

A társadalomnak, amelyben élünk, olyan szolgáltatásokat kell nyújtania a gyerekek számára, amelyek biztosítják, hogy jó körülmények közt éljenek és fejlődjenek (pl. megfelelő táplálkozás, egészségügyi ellátás, szociális juttatások). Az államnak a rászoruló gyerekeket és családokat különleges támogatásban kell részesítenie.

9. JOGKÁRTYA

Tudod, hogy a jogaidat még háború idején is védelmezni kell, és léteznek különleges egyezmények, amelyek ezt biztosítják. Lépj előre 2 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 38. cikk: A fegyveres konfliktusban érintett gyermekek védelme

Ha egy gyerek még nem töltötte be tizenötödik (Magyarországon ez a korhatár 18 év) életévét, az állam nem engedheti, hogy belépjen a hadseregbe, vagy bármilyen módon közvetlenül részt vegyen a harcokban. A háborús területen élő gyerekeknek különleges védelmet kell kapniuk.

10. JOGKÁRTYA

A környezetben vannak gyermekkönyvtárak, és hozzáférhetőek olyan, kifejezetten a gyerekeknek szóló újságok, filmek, játékok és tévéműsorok, amelyek segítenek, hogy megtudd és megértsd, mi történik a világban. Lépj előre 2 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 13. cikk: Az önkifejezés és a tájékozódás szabadsága

A gyerekeknek joguk van ahhoz, hogy tájékozódjanak, információkat keressenek, szerezzenek és osszanak meg másokkal, bármilyen formában (írásban vagy művészi formában, a televízió, a rádió vagy az internet segítségével), feltéve, hogy az adott információ nem árt nekik vagy másoknak.

11. JOGKÁRTYA

Sajnos, meg kell operálni téged. Szerencsére jogod van a megfelelő egészségügyi ellátáshoz és gondoskodáshoz, és még egyik szülőd vagy hozzátartozód is veled lehet! Lépj előre 2 mezőt!

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 24. cikk: Egészségügyi ellátás és szolgáltatások

A gyerekeknek joguk van a jó színvonalú egészségügyi ellátáshoz (pl. gyógyszerekhez, kórházi és orvosi ellátáshoz). Ugyanígy joguk van tiszta ivóvízhez, egészséges ételekhez, tiszta környezethez és ahhoz, hogy egészséges életmódra neveljék őket annak érdekében, hogy egészségesek maradjanak. A gazdagabb országoknak segíteniük kell a szegényebbeket ennek elérésében.

SEGÉDLET: JOGSÉRTÉSKÁRTYÁK

1. JOGSÉRTÉSKÁRTYA

Egyik barátod elvesztette a cipőjét, de nincs pénze újat venni. Az iskola vezetése szerint mezítláb nem lehet belépni az épületbe. Lépj vissza 2 mezőt!

TUDSZ OLYAN JOGOT, AMI SEGÍT MEGSZÜNTETNI A JOGSÉRTÉST?

2. JOGSÉRTÉSKÁRTYA

Az egyik osztálytársad szülei romák. A családjának nagyon nehéz lakást találnia, mert mindenhol azt mondják róluk, hogy ők „mások.” Lépj vissza 4 mezőt!

TUDSZ OLYAN JOGOT, AMI SEGÍT MEGSZÜNTETNI A JOGSÉRTÉST?

3. JOGSÉRTÉSKÁRTYA

Tudod, hogy vannak országok, ahol a gyerekeket arra kényszerítik, hogy harcoljanak a háborúban. Ezek a gyerekek éhesek, szomjasak és nagyon félnek. Lépj vissza az 1. mezőre!

TUDSZ OLYAN JOGOT, AMI SEGÍT MEGSZÜNTETNI A JOGSÉRTÉST?

4. JOGSÉRTÉSKÁRTYA

Az iskolából az egyik lány modellikedik. Ezzel sok pénzt keres, a fotói megjelennek az újságokban is. De sokat hiányzik a tanórákról, és arra sincs ideje, hogy megcsinálja a házi feladatát, vagy játsszon a barátaival. Nagyon kimerültek látszik. Lépj vissza 2 mezőt!

TUDSZ OLYAN JOGOT, AMI SEGÍT MEGSZÜNTETNI A JOGSÉRTÉST?

5. JOGSÉRTÉSKÁRTYA

Az iskolánkban csak a nemzeti nyelven szabad beszélni. Azokat a gyerekeket, akiknek más az anyanyelve, megbüntetik, ha a saját anyanyelvüket használják, még akkor is, ha csak a játszótéren beszélnek így. Egyszer kimaradsz a dobásból!

TUDSZ OLYAN JOGOT, AMI SEGÍT MEGSZÜNTETNI A JOGSÉRTÉST?

6. JOGSÉRTÉSKÁRTYA

A környéken van egy iskola, ahol szívesen látják a vallásos gyerekeket, de rossz szemmel nézik azokat, akik nem hívők. Egyszer kimaradsz a dobásból!

TUDSZ OLYAN JOGOT, AMI SEGÍT MEGSZÜNTETNI A JOGSÉRTÉST?

7. JOGSÉRTÉSKÁRTYA

A barátod szülei tavaly elváltak. Az anyukája többé nem engedi meg neki, hogy találkozzon az apukájával, és még a nagyszüleit sem láthatja. Nagyon hiányzik neki az apukája. Lépj vissza 3 mezőt!

TUDSZ OLYAN JOGOT, AMI SEGÍT MEGSZÜNTETNI A JOGSÉRTÉST?

8. JOGSÉRTÉSKÁRTYA

Van az osztályban egy kislány, aki soha nem játszhat iskola után, még tanulni sincs ideje, mert neki kell vigyáznia a kistestvéreire. Lépj vissza 3 mezőt!

TUDSZ OLYAN JOGOT, AMI SEGÍT MEGSZÜNTETNI A JOGSÉRTÉST?

9. JOGSÉRTÉSKÁRTYA

Az osztályban az egyik fiú nem hajlandó rendet rakni ebéd után, mondván: „A takarítás a lányok dolga!” Lépj vissza 2 mezőt!

TUDSZ OLYAN JOGOT, AMI SEGÍT MEGSZÜNTETNI A JOGSÉRTÉST?

10. JOGSÉRTÉSKÁRTYA

Az iskolában a fiúknak van focicsapata, és sok más sportklub is működik fiúk számára, de a lányok részére egy sincs. Lépj vissza 2 mezőt!

TUDSZ OLYAN JOGOT, AMI SEGÍT MEGSZÜNTETNI A JOGSÉRTÉST?

JOGSEGÉLYLAP

A Jogsegélylap a csoportsegítónél marad!

1. JOGSÉRTÉSKÁRTYÁHOZ

Egyik barátod elvesztette a cipőjét, de nincs pénze újat venni. Az iskola vezetése szerint meztláb nem lehet belépni az épületbe. Lépj vissza 2 mezőt!

SEGÍTSÉG: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 27. cikk: Megfelelő életszínvonal

A gyerekeknek joguk van ahhoz, hogy jó körülmények között éljenek, hogy testi, érzelmi, szellemi, erkölcsi és szociális fejlődésük biztosítva legyen. Az államnak támogatnia kell azokat a családokat, akiknek nincs elég pénzük arra, hogy mindezt biztosítsák.

2. JOGSÉRTÉSKÁRTYÁHOZ

Az egyik osztálytársad szülei romák. A családjának nagyon nehéz lakást találnia, mert mindenhol azt mondják róluk, hogy ők „mások”. Lépj vissza 4 mezőt!

SEGÍTSÉG: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 2. cikk: A hátrányos megkülönböztetés tilalma

Az egyezményben foglalt jogok mindenkit megilletnek rassztól, bőrszíntől, vallástól, nemtől, származástól és képességeiktől függetlenül, akármit gondolsz és mond, és akármilyen nyelven beszélsz. Az államnak meg kell védenie a gyerekeket mindennemű hátrányos megkülönböztetéstől.

3. JOGSÉRTÉSKÁRTYÁHOZ

Tudod, hogy vannak országok, ahol a gyerekeket arra kényszerítik, hogy harcoljanak a háborúban. Ezek a gyerekek éhesek, szomjasak és nagyon félnek. Lépj vissza az 1. mezőre!

SEGÍTSÉG: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 38. cikk: A fegyveres konfliktusban érintett gyermekek védelme

Ha egy gyerek még nem töltötte be tizenötödik (Magyarországon ez a korhatár 18 év) életévét, az állam nem engedheti, hogy belépjen a hadseregbe, vagy bármilyen módon közvetlenül részt vállaljon a harcokban. A háborús területen élő gyerekeknek különleges védelmet kell kapniuk.

4. JOGSÉRTÉSKÁRTYÁHOZ

Az iskolából az egyik lány modellkedik. Ezzel sok pénzt keres, a fotói megjelennek az újságokban is. De sokat hiányzik a tanórákról, és arra sincs ideje, hogy megcsinálja a házi feladatát, vagy játsszon a barátaival. Nagyon kimerültnek látszik. Lépj vissza 2 mezőt!

SEGÍTSÉG: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 32. cikk: Gyermekmunka

Az államnak meg kell védenie a gyerekeket az olyan munkavégzéstől, ami káros az egészségükre vagy a fejlődésükre, akadályozza őket a tanulásban, vagy ami lehetővé teszi, hogy más emberek kihasználják őket.

5. JOGSÉRTÉSKÁRTYÁHOZ

Az iskolánkban csak a nemzeti nyelven szabad beszélni. Azokat a gyerekeket, akiknek más az anyanyelve, megbüntetik, ha a saját anyanyelvüket használják, még akkor is, ha csak a játszótéren beszélnek így. Egyszer kimaradsz a dobásból!

SEGÍTSÉG: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 29. cikk: Az oktatás céljai

Az oktatásnak segítenie kell a gyerekek személyiségfejlődését, valamint tehetségük, szellemi és fizikai képességeik kiteljesítését. Fel kell készítenie őket az életre, és ösztönöznie kell őket arra, hogy tiszteljék szüleiket, a saját országuk és más népek kultúráját.

VAGY: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 30. cikk: Kisebbségi és őslakos csoportba tartozó gyerekek

A gyerekeknek joguk van ahhoz, hogy megismerjék és gyakorolják a családjuk hagyományait, vallását és anyanyelvét, akkor is, ha a hazájukban élők többségének mások a hagyományai, más a vallása, az anyanyelve.

JOGSEGÉLYLAP

6. JOGSÉRTÉSKÁRTYÁHOZ

A környéken van egy iskola, ahol szívesen látják a vallásos gyereket, de rossz szemmel nézik azokat, akik nem hívők. Egyszer kimaradsz a dobásból!

SEGÍTSÉG: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 14. cikk: Gondolati, lelkiismereti és vallásszabadság

A gyermeknek joga van ahhoz, hogy azt gondolja, amit akar, és abban higgyen, amiben akar, és hogy szabadon gyakorolja a vallását mindaddig, amíg ezzel mások jogait nem sérti. A szülei feladata, hogy utat mutassanak neki ezekben a kérdésekben.

VAGY: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 2. cikk: A hátrányos megkülönböztetés tilalma

Az egyezményben foglalt jogok mindenkit megilletnek rassztól, bőrszíntől, vallástól, nemtől, származástól és képességektől függetlenül, akármit gondol és mond, és akármilyen nyelven beszél. Az államnak meg kell védenie a gyerekeket mindennemű hátrányos megkülönböztetéstől.

7. JOGSÉRTÉSKÁRTYÁHOZ

A barátod szülei tavaly elváltak. Az anyukája többé nem engedi meg neki, hogy találkozzon az apukájával, és még a nagyszüleit sem láthatja. Nagyon hiányzik neki az apukája. Lép vissza 3 mezőt!

SEGÍTSÉG: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 9. cikk: Elválásztás a szülőktől

A gyermeket nem szabad elszakítani a szüleitől, kivéve, ha ez a saját érdekében történik (például ha szülei bántalmazzák vagy nem törődnek vele). Ha a gyermek szülei úgy határoznak, hogy külön élnek egymástól, a gyermeknek joga van ahhoz, hogy mindkettejükkel kapcsolatban maradjon, kivéve, ha ez ártana neki. Az államnak kötelessége minden szükséges információt megadni a hiányzó családtagról.

8. JOGSÉRTÉSKÁRTYÁHOZ

Van az osztályban egy kislány, aki soha nem játszhat iskola után, még tanulni sincs ideje, mert neki kell vigyáznia a kistestvéreire. Lép vissza 3 mezőt!

SEGÍTSÉG: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 31. cikk: Szabadidő, játék és kultúra

A gyerekeknek joguk van a pihenéshez, a játékhoz és ahhoz, hogy mindenféle szabadidős és kulturális tevékenységben részt vegyenek.

VAGY: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 32. cikk: Gyermekmunka

Az államnak meg kell védenie a gyerekeket az olyan munkavégzéstől, ami káros az egészségükre vagy a fejlődésükre, akadályozza őket a tanulásban, vagy ami lehetővé teszi, hogy más emberek kihasználják őket.

9. JOGSÉRTÉSKÁRTYÁHOZ

Az osztályban az egyik fiú nem hajlandó rendet rakni ebéd után, mondván: „A takarítás a lányok dolga!” Lép vissza 2 mezőt!

SEGÍTSÉG: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 2. cikk: A hátrányos megkülönböztetés tilalma

Az egyezményben foglalt jogok mindenkit megilletnek rassztól, bőrszíntől, vallástól, nemtől, származástól és képességektől függetlenül, akármit gondol és mond, és akármilyen nyelven beszél. Az államnak meg kell védenie a gyerekeket mindennemű hátrányos megkülönböztetéstől.

10. JOGSÉRTÉSKÁRTYÁHOZ

Az iskolában a fiúknak van focicsapata, és sok más sportklub is működik fiúk számára, de a lányok részére egy sincs. Lép vissza 2 mezőt!

SEGÍTSÉG: GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY, 2. cikk: A hátrányos megkülönböztetés tilalma

Az egyezményben foglalt jogok mindenkit megilletnek rassztól, bőrszíntől, vallástól, nemtől, származástól és képességektől függetlenül, akármit gondol és mond, és akármilyen nyelven beszél. Az államnak meg kell védenie a gyerekeket mindennemű hátrányos megkülönböztetéstől.

34/b Moksa patamu

A gyakorlatról röviden:	A <i>Kígyók és létrák</i> a hindu moksa patamu játékból ered, amit a vallásos neveléshez használtak. A létrák jelentik az erényes cselekedeteket, amelyek révén közelebb jutunk a tökéletességhez, a kígyók pedig a bűnös tetteket, amelyek alacsonyabb szintre taszítanak. Ebben a gyakorlatban a játék az emberi jogok tisztéletben tartásáról szól, aminek hasonlóan jó hatásai vannak.
Célok	Az emberi jogok jótékony hatásának hangsúlyozása.
Előkészítés	Másoljuk le és vágjuk ki a játékkártyákat, nagyítsuk fel a játéktáblát.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • játéktábla • játékkártyák • dobókocka és bábuk

A gyakorlat menete

1. Osszuk a gyerekeket hatfős csoportokra, és adjunk minden csoportnak egy játéktáblát, bábukát és dobókockát.
2. Magyarázzuk el a játékot:
 - a. Mindenki dobjon a dobókockával. Aki a legnagyobbat dobta, az kezd.
 - b. Az első játékos dob a kockával, és annyit lép előre a táblán, amennyit a dobókocka mutat.
 - c. Hogy ezek után mi történik, az attól függ, milyen mezőre lépett a játékos:
 - i. Ha a játékos olyan mezőre lép, amin egy létra alja van, a játékos „felmászik a létrán”, egészen a létra tetején lévő mezőig.
 - ii. Ha a játékos olyan mezőre lép, amelyen egy kígyó farka van, a játékos „lecsúszik a kígyón” addig a mezőig, amelyen a kígyó feje van.
 - iii. Ha a játékos sötét mezőre ér, a tőle balra ülő gyerek húz egy kártyát, és hangosan felolvassa, mi van ráírva. Ekkor a sötét mezőn álló játékosnak meg kell mondania, hogy amit hallott, az helyes-e vagy helytelen az emberi jogok szempontjából.
 - iv. Ha a játékos rossz választ ad, ezen a mezőn marad. Ha tudja a helyes választ, előre léphet két mezőt. Ha azt is meg tudja mondani, hogy a Gyermekjogi Egyezmény melyik cikke határozza meg ezt a jogot, egy újabb mezővel léphet előre. A Gyermekjogi Egyezmény cikkeinek számát nem kell pontosan megadni.
 - v. Ezután a következő játékos dob, és így tovább.
 - d. A játék akkor ér véget, ha valamelyik játékos beér a célba (vagyis az utolsó mezőre lép), vagy annyit dob, hogy túllép a célon.

Feldolgozás és értékelés

Beszéljük meg a gyakorlatot gyerekekkel, és kössük azt az emberi jogok témájához az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:

- a. Hogy tetszett a gyakorlat?
- b. Hogyan segített neked az emberi jogok ismerete a játék során?
- c. Hogyan segít neked az emberi jogok ismerete a való életben? És hogyan segít másoknak?
- d. Mi történik a közösséggel, ha az emberek nincsenek tisztában az emberi jogaikkal? Mi történik, ha a többség ismeri a jogait?

Javaslatok a folytatáshoz

- Adjunk minden gyereknek egy példányt a Gyermekjogi Egyezmény gyermekbarát változatából, és

kérjük meg őket, hogy készítsenek új kártyákat, saját tapasztalataik alapján. Ezután játsszuk le az új kártyákkal még egyszer a játékot.

Javaslatok a cselekvésre

Kapcsoljuk össze a kártyákon olvasható eseteket a gyerekek saját élményeivel. Beszéljük meg, mit tehetnek, ha ilyen vagy hasonló sérelem éri őket? Kihez fordulhatnak, kikkel foghatnak össze jogaik érvényesítése érdekében?

Tanácsok a csoportsegítőnek

- A feldolgozás során próbáljuk arra ösztönözni a gyerekeket, hogy idézzék fel saját tapasztalataikat, gondoljanak olyan esetekre, amikor részesei vagy szemtanúi voltak erőszaknak, zaklatásnak vagy valamilyen igazságtalanságnak.
- Készítsünk másolatokat a játéktábláról és a kártyákról, és osszuk ki a gyerekeknek, hogy a családjuk vagy a barátaik körében is tudjanak velük játszani.

SEGÉDLET: KÁRTYÁK

Másoljuk le és vágjuk ki ezeket a kártyákat, vagy készítsünk más, a csoportnak megfelelő kártyákat.

Állítás: Aki megházasodik, többé már nem számít gyereknek.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

1. cikk: A gyermek meghatározása

Minden 18 év alatti személy gyereknek számít, és megilleti őt az egyezményben foglalt minden jog, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.

Állítás: Az anyukám külföldön dolgozik, de minden hónapban hazajön, vagy apával mi látogatjuk meg őt.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

10. cikk: Család-újraegyesítés

Ha egy család tagjai különböző országokban élnek, lehetővé kell tenni a számukra, hogy egyik országból a másikba utazhassanak, hogy a gyerekek és a szüleik kapcsolatban maradhassanak egymással.

Állítás: A barátaim és én nem használhatjuk az anyanyelvünket az iskolában.

Válasz: helytelen/ez jogsértés

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

30. cikk: Kisebbségi és őslakos csoportba tartozó gyerekek

A gyerekeknek joguk van ahhoz, hogy megismerjék és gyakorolják a családjuk anyanyelvét és hagyományait, akkor is, ha hazájukban a többségnek mások a hagyományai és az anyanyelve.

Állítás: Ha bűncselekményt követsz el, közös börtönbe zárhatnak a felnőtt bűnözőkkel.

Válasz: helytelen/ez jogsértés

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

37. cikk: Védelem a kínzástól, a megalázó bánásmódtól és a szabadságvesztéstől

Ha egy gyerek megsérti a törvényt, nem bánhatnak vele kegyetlenül. Nem zárhatják felnőttel közös börtönbe, és lehetőséget kell teremteni a számára, hogy kapcsolatban maradjon a családjával.

Állítás: Minden gyereket ugyanazok az emberi jogok illetnek meg, függetlenül attól, hogy ő vagy a szülei állampolgárai-e egy adott országnak vagy sem.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

2. cikk: A hátrányos megkülönböztetés tilalma

Az egyezményben foglalt jogok mindenkit megilletnek, származástól [...] függetlenül. Az államnak meg kell védenie a gyerekeket mindenféle hátrányos megkülönböztetéstől.

Állítás: Bár már 13 éves vagyok, a szüleim az összes e-mailemet elolvassák, mielőtt még én megnézném őket.

Válasz: helytelen/ez jogsértés

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

16. cikk: Magánélet, megbecsülés és jó hírnév

A gyermekeknek joguk van a magánélethez. A törvénynek meg kell védenie őket minden, az életmódjuk, a jó híruk, a családjuk, vagy az otthonuk ellen irányuló, illetve a levéltitok sérülését eredményező mindenféle támadástól.

SEGÉDLET: KÁRTYÁK

Állítás: Csak az apukád döntheti el, mi a legjobb neked.

Válasz: helytelen/ez jogsértés

GYERMEKJOGI EGYZMÉNY

18. cikk: A szülők közös felelősége

A gyermek mindkét szülőjének részt kell vennie a gyermek felnevelésében, és mindig szem előtt kell tartaniuk, hogy mi a legjobb a gyermeknek. Az államnak olyan szolgáltatásokat kell biztosítania, amelyek segítik a szülőket ebben, különösen, ha mindketten dolgoznak.

Állítás: Vannak helyek, ahol a gyerekeket, főleg a fiúkat besorozzák katonának.

Válasz: helytelen/ez jogsértés

GYERMEKJOGI EGYZMÉNY

38. cikk: A fegyveres konfliktusban érintett gyermekek védelme

Ha egy gyerek még nem töltötte be tizenötödik (Magyarországon ez a korhatár 18 év) életévét, az állam nem engedheti, hogy belépjen a hadseregbe, vagy bármilyen módon közvetlenül részt vegyen a harcokban. A háborús területen élő gyerekeknek különleges védelmet kell kapniuk.

Állítás: A családom azért jött ebbe az országba, mert a szülőhazámban háború van. De a menekült gyerekek, mint én is, itt nem járhatnak iskolába.

Válasz: helytelen/ez jogsértés

GYERMEKJOGI EGYZMÉNY

22. cikk: Menekült gyermekek

A menekült gyerekeknek különleges védelemben kell részesülniük. Az új országban ugyanazok a jogok illetik meg őket, mint az ott született gyerekeket.

Állítás: Jogom van ahhoz, hogy legyen nevem, hazám és családom.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYZMÉNY

8. cikk: A személyazonosság védelme

Az államnak tiszteletben kell tartania a gyermek jogát a nevéhez, az állampolgárságához és a családi kapcsolataihoz. Az államnak védelmeznie kell a gyermek személyazonosságát, és szükség esetén mindent meg kell tennie annak helyreállítása érdekében.

Állítás: Jogom van találkozni mindkét szülőmmel, még akkor is, ha elváltak.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYZMÉNY

9. cikk: Elválásztás a szülőktől

A gyermeket nem szabad elszakítani a szüleitől, hacsak nem a saját érdekében történik, például, ha a szülei bántják vagy nem törődnek vele. Ha a szülők külön élnek egymástól, a gyermeknek joga van ahhoz, hogy mindkettejükkel kapcsolatban maradjon, kivéve, ha ez árthat neki.

Állítás: Bár kerekesszékes vagyok, ugyanabba az iskolába járok, mint a többi környékbeli gyerek. Az iskolában vannak rámpák.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYZMÉNY

23. cikk: Fogyatékossgal élő gyermekek

Ha egy gyermek fogyatékossgal él, különleges gondoskodásban, támogatásban és oktatásban kell részesülnie annak érdekében, hogy teljes és önálló életet élhessen, és a legjobb képessége szerint részt vehessen a közösség életében.

Állítás: A gyerekeknél, még ha rosszul is viselkednek az iskolában, semmilyen testi fenyítést nem szabad alkalmazni.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYZMÉNY

28. cikk: Az oktatáshoz való jog

A gyerekeknek joguk van az oktatáshoz, azaz járhatnak iskolába. Az iskolai fegyelmezés nem sértheti a gyerekek emberi méltóságát, és a fegyelmezésben nem lehet erőszakot alkalmazni.

Állítás: A szüleim a 17 éves bátyámnak megengedik, hogy azt nézzen meg a tévében, amit csak akar, nekem viszont megmondják, mit nézhetek, mert én még csak 10 éves vagyok.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYZMÉNY

5. cikk: Szülői irányítás és a gyermek fejlődő képességei

Elsősorban a gyermek családjának a felelősége, hogy irányt mutasson a gyermeknek, hogy hogyan éljen a jogaival, korának és érettségének megfelelően. Az államnak tiszteletben kell tartania a szülők ezen jogát.

Állítás: Sokat hiányzom az iskolából, mert amikor a kistestvérem beteg, én vigyázok rá, amíg anyu dolgozik.

Válasz: helytelen/ez jogsértés

GYERMEKJOGI EGYZMÉNY

32. cikk: Gyermekmunka

Az államnak meg kell védenie a gyerekeket minden olyan munkavégzéstől, ami káros az egészségükre vagy a fejlődésükre, akadályozza őket a tanulásban, vagy ami lehetővé teszi, hogy más emberek kihasználják őket.

SEGÉDLET: KÁRTYÁK

Állítás: A közeli gyár bűdös vegyszereket enged a levegőbe, amitől az emberek köhögnek.

Válasz: helytelen/ez jogsértés

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

24. cikk: Egészségügyi ellátás és szolgáltatások

A gyerekeknek joguk van a jó színvonalú egészségügyi ellátáshoz, azaz gyógyszerekhez, kórházi és orvosi ellátáshoz, amikor betegek. Ugyanígy joguk van tiszta ivóvízhez, egészséges ételekhez, tiszta környezethez, hogy megőrizhessék az egészségüket. A gazdagabb országoknak segíteniük kell a szegényebeket ennek elérésében.

Állítás: A 8. osztály kiad egy hetilapot, amit a környéken terjesztenek.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

13. cikk: Az önkifejezés és a tájékozódás szabadsága

A gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy azt gondoljanak és mondjanak, amit akarnak, mindaddig amíg ezzel másokat nem sértenek meg, és senki nem tilthatja meg ezt nekik. Lehetővé kell tenni számukra, hogy bárhol, bárkivel szabadon megoszthassák a gondolataikat és véleményüket, országhatároktól függetlenül.

Állítás: A lányok csak akkor játszhatnak a focipályán, ha a fiúk épp nem használják.

Válasz: helytelen/ez jogsértés

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

2. cikk: A hátrányos megkülönböztetés tilalma

Az egyezményben foglalt jogok mindenkit megilletnek rassztól, bőrszíntől, vallástól, nemtől, származástól és képességektől függetlenül, bármit gondol és mond, bármilyen nyelven beszél. Az államnak meg kell védenie a gyerekeket mindennemű hátrányos megkülönböztetéstől.

Állítás: Az iskola könyvtárosa megengedi, hogy bármelyik könyvet kivegyem.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

17. cikk: Az információhoz való hozzáférés és a média

A gyerekeknek joguk van ahhoz, hogy sokféle forrásból (többek között a tömegtájékoztató eszközökből) megbízható információkat szerezhessenek. A televízió, a rádió és az újságok közöljenek a gyerekek számára érthető információkat, olyan tartalmakat viszont ne közvetítsenek, amik a gyerekek számára ártalmasak lehetnek.

Állítás: Ha egy csecsemő megszületik, a szüleinek kötelessége nevet adni neki és anyakönyveztetni őt.

Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

7. cikk: Anyakönyvezés, név, állampolgárság és szülői gondoskodás

A gyermeknek joga van ahhoz, hogy születésekor nyilvántartásba vegyék. Joga van ahhoz, hogy neve és állampolgársága legyen. Joga van megismerni a szüleit, és ahhoz, hogy ők gondoskodjanak róla.

Állítás: Az iskolai számítógépeken bizonyos internet-oldalak le vannak tiltva.

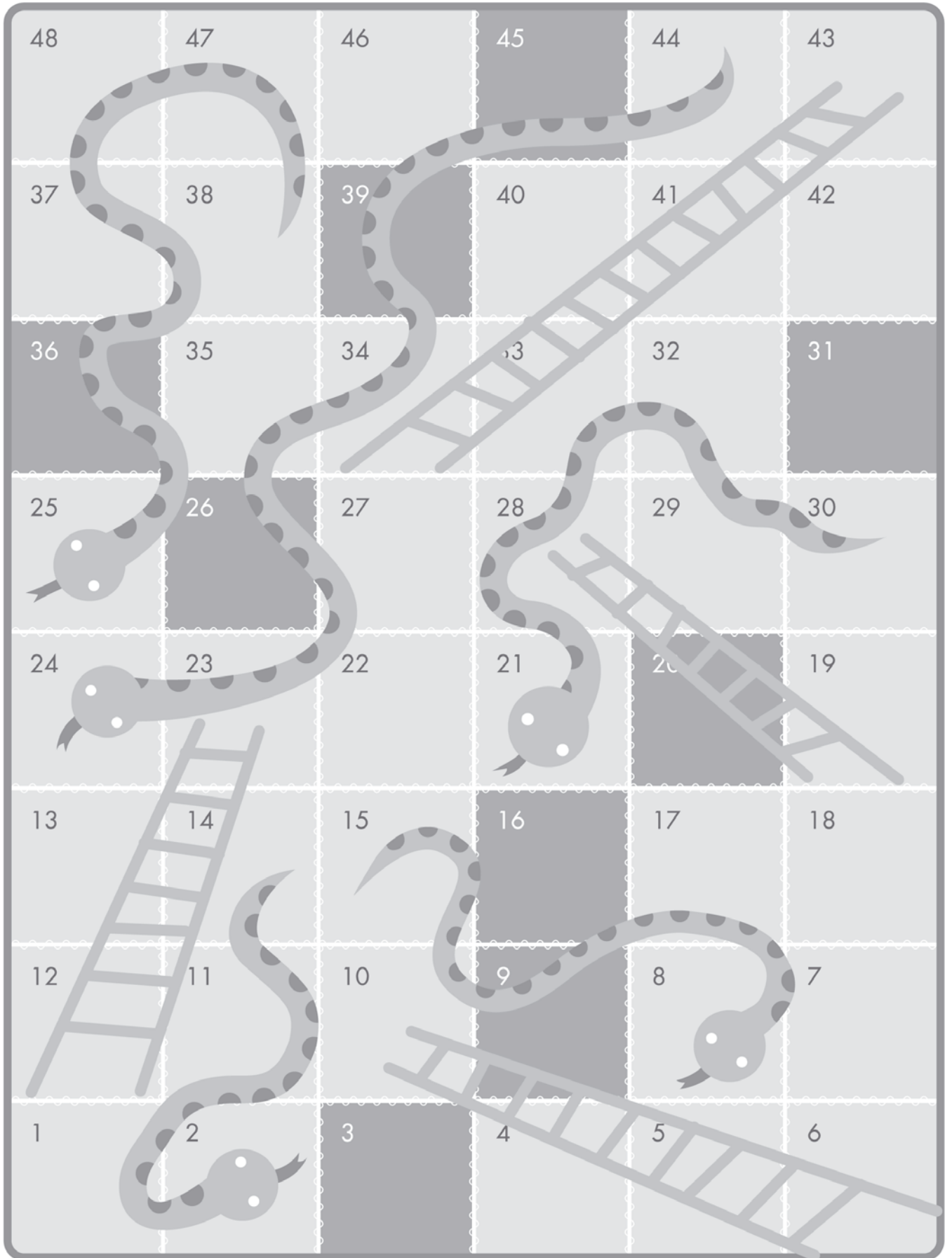
Válasz: helyes/ez egy jog

GYERMEKJOGI EGYEZMÉNY

17. cikk: Az információhoz való hozzáférés és a média

A gyerekeknek joguk van ahhoz, hogy sokféle forrásból (többek között a tömegtájékoztató eszközökből) megbízható információkat szerezhessenek. A televízió, a rádió és az újságok közöljenek a gyerekek számára érthető információkat, olyan tartalmakat viszont ne közvetítsenek, amik a gyerekek számára ártalmasak lehetnek.

35. Tegy egy lépést előre!

Mindenki egyenlő, de vannak egyenlőbbek

Témakörök	általános emberi jogok, diszkrimináció, szegénység és társadalmi kirekesztés
Nehézségi szint	2
Életkor	10–13 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	10–30 fő
A gyakorlat típusa	szerepjáték, szimuláció, beszélgetés
A gyakorlatról röviden	A gyerekek képzeletben más gyerekek bőrébe bújnak, és elgondolkodnak azon, hogy az egyenlőtlenség – válhat-e és ha igen, hogyan – a diszkrimináció és a kirekesztés forrásává.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A tőlünk különböző emberek iránti empátia fejlesztése. • Annak felismerése, hogy az emberek nem egyenlő esélyekkel indulnak az életben. • Annak elősegítése, hogy a gyerekek jobban megértsék, milyen következményei lehetnek annak, ha valaki kisebbségi csoporthoz tartozik.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Ha kell, módosítsuk a szerepeket és a helyzeteket a csoport összetételének megfelelően. Készítsünk egy-egy szerepkártyát minden gyereknek. • Másoljuk le a szereplést, vágjuk fel csíkokra, és hajtsuk félbe a darabokat.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • szerepkártyák • helyzetleírások • opcionális: papír, olló, színes ceruza stb., ami a névkártyák és/vagy képek elkészítéséhez szükséges

A gyakorlat menete

1. Bevezetesként kérdezzük meg a gyerekeket, elképzelték-e már valaha, milyen lenne másvalakinek lenni. Hozzanak erre példákat. Ebben a játékban is ez történik majd, vagyis bele kell képzelniük magukat egy másik gyerek helyébe, talán olyan valakiébe, aki nagyon más, mint ők.
2. Minden gyerek kap egy papírt, amiből kiderül, milyen szerepet alakít majd a játék során. Olvassák el csendben, és ne mondják el senkinek, mi a szerepük. Ha valaki esetleg nem érti valamelyik szót, emelje fel a kezét, várja meg, hogy a csoportsegítő odamenjen hozzá, és elmagyarázza a jelentését.
3. Jobb, ha ezen a ponton nem nagyon engedjük, hogy a gyerekek kérdéseket tegyenek fel. Ha úgy érzik, keveset tudnak arról, milyen is lehet a kártyán szereplő gyerekek lenni, próbálják meg egyszerűen elképzelni. Az alábbi feladatok segíthetnek abban, hogy a gyerekek jobban bele tudják élni magukat a szerepükbe:
 - a. Válassz magadnak nevet. Csinálj névkártyát, írd rá a választott nevet; ez segít észben tartani, mi a szereped.
 - b. Készíts magadról egy képet.
 - c. Rajzold le, hol laksz. Rajzold le a szobádat vagy az utcát, ahol élsz.
 - d. Sétálj körbe a teremben úgy, mintha tényleg te lennél az a gyerek.
4. Segíthetünk beindítani a fantáziájukat azzal is, ha felteszünk valami csendes zenét, miközben a gyerekek leülnek, becsukják a szemüket, és megpróbálják csendben elképzelni az életüket, ekkor felolvassuk az alábbi kérdéseket:
 - a. Hol születtél? Milyen volt, mikor még kisgyerek voltál? Milyen volt a családotod kiskorodban? Azóta változott valami?
 - b. Hogy telnek a napjaid? Hol laksz? Hova jársz iskolába?

Forrás: Az Európa Tanács Kompassz – Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez című kiadványa alapján (Mobilitás, 2004), 282. o.

- c. Mit csinálsz reggelente? És délután? Mit csinálsz este?
 - d. Mik a kedvenc játékaid? Kivel szoktál játszani?
 - e. Mit dolgoznak a szüleid? Mennyit keresnek havonta? Jól éltek?
 - f. Mit csinálsz a szünidőben? Van kutyád, macskád vagy más állatod?
 - g. Mi az, ami örömet szerez? Mitől félsz?
5. Most maradjanak néma csendben a gyerekek, és álljanak sorba egymás mellé, mintha egy startvonal mögé állnának. Mikor felsorakoztak, állításokat hallanak majd, amik olyan helyzeteket vagy eseményeket írnak le, amelyek egy gyerek életében előfordulhatnak. Ha úgy érzik, hogy az adott állítás igaz arra a gyerekre, akinek a bőrébe belebújtak, lépjenek egyet előre. Ha nem, maradjanak egy helyben.
 6. Egyenként olvassuk fel az állításokat, mindegyik után tartsunk szünetet, időt hagyva arra, hogy a gyerekek átgondolják a hallottakat, és ha kell, lépjenek egyet. Nézzenek körbe, hol vannak a többiek.
 7. A gyakorlat végén üljenek le ott, ahol épp vannak. Ezután egyenként mondják el, mi volt a szerepük. Miután mindenki bemutatkozott, nézzenek körül, ki meddig jutott a játék végére.
 8. A csoportos értékelés előtt zárjuk le egyértelműen a játékot. Csukják be a szemüket, és legyenek megint önmaguk. Számoljunk háromig, háromra mindenki kiáltsa a saját nevét. Ezzel lezárjuk a játékot, elkerülve, hogy a gyerekek benne ragadjanak a szerepükben.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Mi történt a játékban?
 - b. Mennyire volt könnyű vagy nehéz eljátszani a szerepeteket?
 - c. Milyennek képeltétek azt a személyt, akit játszottatok? Ismertek ilyen embereket?
 - d. Hogyan éreztétek magatokat a szerepekben? Hasonlított rátok, legalább egy kicsit? Ismertek hasonló embereket?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot a diszkrimináció, valamint a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenség problémájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Hogyan érezték magukat azok, akik előre léptek? És azok, akik nem?
 - b. Ha gyakran léphettél előre, mikor vetted észre, hogy a többiek nem haladnak olyan gyorsan, mint te?
 - c. Az általad megjelenített személy tudott előre haladni? Miért?
 - d. Érezted, hogy ez így nem igazságos?
 - e. Hasonlít a valóságra az, ami a játék során történt? Miben?
 - f. Mi az oka annak, hogy egyesek több lehetőséget kapnak az életben, mint mások? És annak mi az oka, hogy bizonyos emberek kevesebb lehetőséghez jutnak?

Javaslatok a folytatáshoz

Sok kisgyerekeknek nehézséget jelenthet megérteni a sztereotípiá fogalmát. Az itt tanultakat az ugyanezzel a témával foglalkozó más gyakorlatok segítségével tovább mélyíthetjük, ilyen pl. a *Képjátékok* (131. o.), a *Ki van mögöttem?* (138. o.), a *Leszel velem egy sátorban?* (145. o.) és a *Kiszeraméra* (141. o.).

Javaslatok a cselekvésre

Beszéljük meg közösen, hogy a környezetünkben kik azok az emberek, akik több vagy kevesebb lehetőséghez jutnak. Mik lehetnek az első lépések egy olyan világ megteremtéséhez, ahol „a bőség kosarából

mindenki egyaránt vehet”? Vannak a csoporton belül vagy a tágabb környezetükben olyan egyenlőtlenségek, amelyek enyhítéséért vagy megszüntetéséért a gyerekek tenni tudnának valamit?

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Készítsünk saját szerepkártyákat! A segédletek között található kártyákat használhatjuk mintaként. Minél jobban tükrözik a szerepkártyák azt a világot, amiben a gyerekek élnek, annál többet fognak tanulni ebből a gyakorlatból.
- Azért is érdemes lehet módosítani a szerepeken, mert előfordulhat, hogy egyeseknek nagyon is hasonló a saját személyes helyzete a kártyákon leírt szereplők életkörülményeihez, ami feszélyezheti a gyerekeket.
- Mivel a csoportsegítő nem ismerheti minden egyes gyerek személyes élethelyzetét, egyes gyerekeket nagyon felzaklathat, érzelmileg rabul ejthet egy-egy szerep. Fontos, hogy a csoportsegítő nagyon érzékenyen figyeljen a gyakorlat során, különösen azokra a gyerekekre, akik a játék után nem tudják könnyen levetkőzni a szerepüket, vagy akik szokatlanul viselkednek. Ilyen esetben a csoportsegítő próbáljon meg négy szemközt beszélni a gyerekekkel.
- Nagyon fontos, hogy a gyerekek csendben legyenek, amikor megkapják a szerepüket, elképzelik az adott személy életét, és amikor ennek megfelelően előre lépkednek. Ez nemcsak kellemes feszültséget teremt: vajon mi állhat a többiek szerepkártyáján? A csend hozzájárul ahhoz is, hogy a gyerekek a saját szerepükre tudjanak összpontosítani, ne kalandozzon el a figyelmük, és ne essenek ki a szerepükből.
- Figyeljünk arra, hogy a feldolgozás során minden gyerek szóhoz jusson. Ez a játék erős érzelmeket válthat ki, és ha a gyerekek szavakba önthetik gondolataikat és érzéseiket, akkor jobban megértik, miről szól ez a gyakorlat. Ha szükséges, a feldolgozásra számíthatunk több időt is.
- Ezt a gyakorlatot szabadtéren vagy egy nagy teremben is elvégezhetjük. Maradjanak a gyerekek ott, ahová a játék végére jutottak, még akkor is, amikor a szerepüket felfedik, mivel a kisebb gyerekeknek szüksége van a vizuális megerősítésre ahhoz, hogy felismerjék az egyenlőtlenséget, és összekapcsolják azt a megjelenített szerepekkel. A csoportos megbeszéléskor azonban fontos, hogy a gyerekek jól hallják egymást, ezért húzódjunk közelebb egymáshoz, kört alkotva, vagy menjünk vissza valamilyen zárt helyre.
- Ennek a gyakorlatnak az ereje abban rejlik, hogy a résztvevők ténylegesen láthatják, ahogy a köztük lévő távolság egyre nő, különösen a játék vége felé. A hatás fokozása érdekében válasszunk olyan szerepeket, amelyek közel állnak a gyerekek saját életéhez. Alakítsuk úgy a szerepeket, hogy csak kevesen tudjanak jól haladni (vagyis sokszor igennel válaszolni).
- A feldolgozás és értékelés során fontos azt is feltárni, hogyan és honnan szerezték a gyerekek az eljátszandó karakter életére vonatkozó elképzeléseiket, ismereteiket: saját személyes tapasztalatukból vagy más információ-forrásból (pl. más gyerekektől, felnőttektől, könyvekből, filmből, zenéből vagy viccekből). Kérdezzük meg, mit gondolnak, az információforrásaik vajon megbízhatóak-e. Ezzel rátérhetünk arra a kérdésre, hogyan működnek a sztereotípiák és az előítéletek.
- A gyerekek általában tisztában vannak azzal, hogy vannak náluk gazdagabb és szegényebb emberek is. Azonban gyakran nem képesek felismerni azokat az előnyöket, amelyeket ők élveznek az életben. Ez a gyakorlat segít abban, hogy a gyerekek szélesebb összefüggésben lássák magukat és az életüket.

SEGÉDLET: SZEREPKÁRTYÁK

Megjegyzés a csoportsegítő számára: Készítsen új kártyákat! Minél jobban tükrözik a szerepek a gyerekek saját tapasztalatait, annál jobban fog működni a gyakorlat! Az alábbiak csupán mintaként szolgálnak.

Nyolcéves vagy. Két fivéréddel együtt egy szép házban laksz, amit nagy kert vesz körül, amelyben úszómedence is van. Apukád egy bank igazgatója. Anyukád gondoskodik a háztartásról és a családról.

Ebben a városban születted, de a szüleid Ázsiából költöztek ide. Jól menő éttermet vezetnek, az étterem felett van egy lakás, ott élsz szüleiddel és lánytestvéreddel együtt. Te és a testvéred iskola után segítetek az étteremben. Tizenhárom éves vagy.

Tízéves vagy. Egy vidéki tanyán élsz. Apukád földműveléssel foglalkozik, anyukád gondozza a teheneket, a libákat, a csirkéket. Három fiútestvéred és egy lánytestvéred van.

Nincs testvéred. Egy városi lakásban élsz az anyukáddal. Anyukád gyárban dolgozik. Van tehetséged a zenéhez és a tánchoz. Kilencéves vagy.

Tizenkét éves roma gyerek vagy. Egy faluszéli kis házban élsz, ahol nincs fürdőszoba. Hat testvéred van.

Kilencéves vagy, egyetlen gyerek a családban. Szüleiddel élsz egy lakótelepi lakásban. Apukád építőmunkás, az anyukád postás. A sportban nagyon jó vagy.

Tizenegy éves vagy. Mióta megszületted, gyermekotthonban élsz. Nem tudod, kik a szüleid.

Kilencéves vagy, és van egy ikertestvéred, akivel egyetjű ikrek vagytok. Egy belvárosi lakásban laktok anyukáddal, aki egy áruházban dolgozik. Apukád börtönben van.

Születésed óta mozgáskorlátozott vagy, ezért kerekesszéket kell használnod. Egy belvárosi lakásban laksz szüleiddel és két lánytestvéreddel. Anyukád és apukád is tanár. Tizenkét éves vagy.

Te és a szüleid menekülteként jöttetek ebbe az országba, mert a hazátokban, Afrikában, háború van. Tizenegy éves vagy, és már három éve, kilencéves korod óta itt éltek. Nem tudod, mikor mehettek majd haza.

Tizenhárom éves vagy, öt testvéred van, te vagy köztük a legidősebb. Apukád kamionsofőr, sokat van úton, anyukád pedig pincérnő, akinek sokszor éjszaka kell dolgoznia. Gyakran téged kérnek meg, hogy vigyázz a kisebb testvéreidre.

A szüleid elváltak, amikor még kisbaba voltál. Most tizenkét éves vagy. Anyukáddal és anyukád új barátjával élsz. Hétfévenként meglátogatod az apukádat, aki azóta megnősült, és van két új kisgyereke.

SEGÉDLET: SZEREPKÁRTYÁK

Tizenegy éves vagy. Kisgyerekkorod óta már több nevelőszülővel is éltél, mert a saját szüleid nem tudtak gondoskodni rólad. A nevelőszüleid kedves emberek. Négy másik nevelt gyerekük is van, mindannyian együtt éltek egy kis házban.

Nyolcéves vagy. Te és a lánytestvéred a nagyszületekkel éltek, egy vidéki kisvárosban. A szüleid elváltak, anyukád titkárnóként dolgozik a belvárosban. Az apukáddal ritkán találkozol.

Tanulási nehézségekkel küzdesz, emiatt két osztállyal lejjebb jársz, mint a kortársaid. Tízéves vagy, és magasabb vagy az osztálytársaidnál, akik csak nyolcévesek. Apukád és anyukád is dolgozik, így nincs sok idejük arra, hogy segítsenek a házi feladatban.

Anyukád meghalt, amikor megszülettél. Apukád újra megnősült, veled, a feleségével és annak két lányával élsz. Nyolcéves vagy, a mostohatestvéreid pedig már tinédzserek. Apukád ügyvéd.

Nyolcéves vagy, három testvér közül a legfiatalabb. A családod a nagyvárosban, egy kis lakásban lakik. Apukád szerelő, de most épp munkanélküli, ezért nincs sok pénzetek. De apukádnak így több ideje van, hogy játsszon veled.

Akkor vándoroltatok be ebbe az országba, amikor még kisbaba voltál. Most tízéves vagy. A környéken, ahol apukádnak saját boltja van, sok más bevándorló is él. Az új és a régi hazád nyelvét is beszéled, gyakran tolmácsolsz anyukádnak és nagymamádnak.

Tizenegy éves vagy. Vidéken élsz egy faluban a szüleiddel, az öcséddel és a húgoddal. A szüleidnek van egy péksége. A többi gyerek gyakran piszkál azért, mert kövér vagy.

Asztmás vagy, ezért sokat hiányzol az iskolából, főleg télen. Sok időt töltesz otthon, ágyban fekve, nézed a tévét, szörfölsz az interneten vagy játszol a gameboy-oddal. Sokszor vagy egyedül, mert a szüleid dolgozni járnak. Tizenhárom éves vagy.

Az amerikai nagykövetség gyereke vagy. Nemzetközi iskolába jársz. Vastag lencsés szemüveget viselsz, és egy kicsit dadogsz. Tizenegy éves vagy.

Te és a bátyád nagyon jók vagytok matekból, fizikából, idegen nyelvekből, és szinte minden másból is. A születek egyetemi tanárok. Állandóan tanfolyamokra meg tanuló táborokba küldenek titeket, hogy felkészítsenek benneteket mindenféle versenyekre.

HELYZETEK ÉS ESEMÉNYEK

Olvassuk fel hangosan az alábbi mondatokat. Minden mondat után tartsunk szünetet, időt hagyva arra, hogy a gyerekek lépjenek egyet, és hogy megnézzék, hol állnak a többiekhez képest.

1. Neked és a családnak mindig van elég pénzetek, hogy megvegyétek, amit kell.
2. Rendes lakásban vagy házban laktok, ahol van telefon és tévé is.
3. Nem csúfolnak ki, és nem közösitenek ki amiatt, mert máshogy nézel ki, mint a többiek, vagy azért, mert fogyasztós vagy.
4. Akikkel együtt élsz, a téged érintő minden fontos kérdésben kikérik a véleményedet.
5. Jó iskolába jársz, iskola után szakkörbe és sportolni jársz.
6. Iskola után zene- és rajzórákra jársz.
7. Nem félsz attól, hogy a rendőrség megállít az utcán.
8. Olyan felnőttekkel élsz, akik szeretnek téged, és mindig odafigyelnek arra, mi a legjobb neked.
9. Soha nem érezted, hogy hátrányos helyzetben lennél saját vagy szüleid származása, anyagi vagy társadalmi háttere, vallása vagy kulturális hovatartozása miatt.
10. Rendszeresen jársz orvosi és fogorvosi ellenőrzésre, akkor is, ha nincs semmi bajod.
11. A családdal évente egyszer el szoktatok menni nyaralni.
12. Meghívhatod a barátaidat vacsorára, időnként ott is aludhatnak nálatok.
13. Ha idősebb leszel, járhatasz majd egyetemre, és olyan munkát vagy foglalkozást választhatsz magadnak, amelyet szeretnél.
14. Nem félsz attól, hogy csúfolnának vagy megtámadnának az utcán, az iskolában vagy azon a környéken, ahol laksz.
15. Sokszor látsz olyan embereket a tévében vagy a moziban, akik hasonlóan néznek ki és hasonlóan élnek, mint te.
16. Te és a családod havonta legalább egyszer el tudtok menni valahova, pl. moziba, állatkertbe, múzeumba, vidékre vagy más izgalmas helyekre.
17. A szüleid, a nagyszüleid, sőt még a dédszüleid is ebben az országban születtek.
18. Ha szükséged van rá, mindig kapsz új ruhát és cipőt.
19. Sok időd van játékra, és vannak barátaid is, akikkel játszhatasz.
20. Van olyan számítógép a környezetemben, amit te is használhatsz, és tudod használni az internetet.
21. Úgy érzed, megbecsülik azt, amire képes vagy, és támogatnak abban, hogy a tehetségedet minél jobban kibontakoztasd.
22. Úgy gondolod, felnőttként majd boldog jövő vár rád.

36. Testet öltött tudás

Fogalmam se volt róla, hogy ennyi mindent tudok!

Témakörök	egészség és jólét, diszkrimináció, oktatás és szabadidő
Nehézségi szint	1
Életkor	7–13 év
Szükséges idő	2 x 60 perc
Csoportlétszám	4–30 fő
A gyakorlat típusa	kollázskészítés, beszélgetés
A gyakorlarról röviden	A gyerekek egy életnagyságú papíremberkén, a test megfelelő részeihez kapcsolva ábrázolják, milyen ismeretekkel és képességekkel rendelkeznek. Megbeszéljük, hogyan szerezhető meg ez a tudás, és mi történik akkor, ha nincs lehetőségük vagy joguk ahhoz, hogy ezt a tudást megszerezzék, vagy ha a testük bizonyos részei nem megfelelően épek vagy fejlettek.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • A saját és mások képességeinek és tudásának felfedezése. • Annak felismerése, hogy sokféle módon és helyről szerezzük be ismereteinket. • Az oktatáshoz való jog megbeszélése. • Annak felismerése, hogy az emberek nem egyforma képességekkel rendelkeznek.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Gyűjtsünk össze képes újságokat.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • nagy papírlapok • vastag filctollak • újságok a képek kivágásához • ollók, ragasztó és más, a kollázskészítéshez szükséges eszközök

A gyakorlat menete

1. rész:

1. Bevezetésként mondjuk el, hogy az is az emberi jogok része, hogy a gyerekeknek joguk van tanulni és tehetségüket a lehető legjobban kiteljesíteni. Jegyezzük meg, hogy ők már most is rengeteg olyan tudással és képességgel rendelkeznek, amire talán nem is gondolnának. Mondjanak pár olyan dolgot, amit 5–6 évesen még nem tudtak megcsinálni, de most már igen (pl. olvasni, írni, pénzt számolni, megmondani a pontos időt). Mondjuk el, hogy ez a gyakorlat az oktatáshoz és a fejlődéshez való joggal foglalkozik.
2. Osszuk a gyerekeket négyfős csoportokra, és mindegyik csoportnak adjunk egy akkora papírlapot, amire ráfér egy gyerek életnagyságú képe, továbbá a kollázskészítéshez szükséges egyéb anyagokat. Ezek után ismertessük a teendőket:
 - a. Minden csoport felrajzolja a papírlapra egy ember körvonalait (pl. úgy, hogy valaki ráfekszik a lapra, a többiek pedig körülrajzolják).
 - b. Aztán mindenki gondolja végig, mit tud, illetve mihez ért a legjobban. Gondolkodjanak azon is, hogy az adott tudáshoz vagy képességhez melyik testrészükre van szükségük. Legyenek közöttük fizikális (pl. éneklés, biciklizés), szellemi (matematikai érzék, viccmesélés) és személyes képességek (pl. jó barát, tud titkot tartani) is.
 - c. Ezek után „tegyék láthatóvá” ezeket a képességeket: rajzoljanak, fessenek, írjanak vagy ragaszsanak egy a képességet ábrázoló képet vagy szót a test megfelelő részére. Például ha valaki jól focizik, rajzolhat egy focilabdát a figura lábához (vagy fejéhez); ha valaki szépen olvas, kivághat egy könyvet ábrázoló képet és a figura szeméhez vagy fejéhez ragaszthatja; ha valaki jó énekből, hangjegyeket rajzolhat a figura szájához.
 - d. Olyan tudásra és képességekre is gondolhatnak, amikben nem a legjobbak.

3. Hagyjuk, hogy a gyerekek addig dolgozzanak a feladaton, amíg a figurák többé-kevésbé megtelnek rajzokkal, képekkel, feliratokkal stb.
4. Hívjuk össze a gyerekeket, és az egyes csoportok mutassák be az „emberkéjüket” a többieknek, magyarázzák el, milyen ismereteket és képességeket foglaltak a képbe. Ha lehetséges, rakjuk ki a falra és hagyjuk ott ezeket a figurákat a következő találkozóig.

2. rész:

1. A gyerekek vegyék magukhoz a papíremberkéjüket, és keressék meg saját korábbi csoportjukat. A feladat a következő:
 - a. Nézzék meg, milyen ismeretekkel és képességekkel ruházták fel az emberkét. Gondolkodjanak azon, hogyan szerezték meg ezeket a képességeket. Hol, mikor történt, milyen intézményben vagy helyzetben? Például elképzelhető, hogy kötni vagy kártyázni a nagyszülőktől tanultak meg; lehet, hogy egy játékot a szomszéd gyerek tanított meg nekik, az ország történelmét pedig talán az iskolában ismerték meg.
 - b. Ha meg tudják mondani, honnak származik egy adott képességük, húzzanak egy nyilat a képességet ábrázoló dologtól a lap széléig, és rajzolják vagy írják oda, honnan, kitől származik az.
2. Hívjuk össze újra a gyerekeket, hogy bemutathassák az eredményt az egész csoportnak. Készítsünk listát az említett tudásforrásokról, és húzzunk egy strigulát, valahányszor ugyanaz a dolog elhangzik.

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezhetjük:
 - a. Könnyű volt olyan dolgokat találni, amiket meg tudtok csinálni?
 - b. Nagy különbség van az egyes kollázsok között?
 - c. Kifejeztetek-e valamilyen fontos képességet a kollázsból?
 - d. Mindig vissza tudtok emlékezni, hol és hogyan sajátítottatok el egy adott készséget-képességet?
 - e. Egy bizonyos készség mindig csak egy emberhez, intézményhez vagy helyzethez kapcsolódott?
 - f. Mit gondoltok, miért érdekes, hogy honnan szereztétek ezeket az ismereteket?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Mit gondoltok, minden gyerek meg tudja tanulni az említett dolgokat? Miért? Miért nem?
 - b. Milyen emberek és intézmények kellene ahhoz, hogy a gyerekek meg tudják tanulni ezeket a dolgokat?
 - c. Vannak olyan személyek és intézmények, amelyek másoknál fontosabbak (pl. az iskola fontosabb, mint a sportklub)?
 - d. Mi történik, ha a tudásforrások egy része nem áll rendelkezésre?
 - i. Például mi történne, ha nem lennének iskolák? Hogyan tanulnának meg a gyerekek írni és olvasni? Mi lenne, ha nem sajátítanák el ezeket a készségeket? Fontos az, hogy tudjunk írni és olvasni? Hogyan befolyásolja ez a további életüket?
 - ii. Mi volna, ha nem lennének más gyerekek, akikkel játszani lehet, családtagok, akiktől tanulni lehet, és ifjúsági csoportok, klubok sem lennének?
 - iii. Mi van akkor, ha egy gyerek valamilyen fogyatékossgal rendelkezik, és nem tud részt venni az iskolai életben, a közösségi programokban, nem tud más gyerekekkel játszani?
 - e. Az egyes testrészekhez különféle ismereteket és képességeket kapcsolatok. Mi történik akkor, ha valaki olyan fogyatékossgal rendelkezik, hogy nem tudja valamelyik testrészét használni? Meg lehet csinálni vagy tanulni ezeket a dolgokat más módon is?

- f. Ismertek olyasvalakit, akinek csak korlátozottan van lehetősége a tanulásra? Mit gondoltok, hogyan boldogul? Segítetek neki?
- g. Mit gondoltok, miért van a gyerekeknek joguk a tanuláshoz és az oktatáshoz?

Javaslatok a folytatáshoz

- Rakjuk fel a kollázsokat a falra, hogy a gyerekek vagy bárki más is megnézhesse őket.
- A *Szembekötősdí* (185. o.) és *A néma bemondó* (74. o.) című gyakorlatok arra ösztönzik a gyerekeket, hogy végiggondolják, milyen lehet fogyatékossgal élni. A *Kedves Naplóm!* című gyakorlat (123. o.) során a gyerekek ugyanazt az élményt három különböző gyerek nézőpontjából vizsgálják meg: egyikük tanulási nehézségekkel küzd, egy másik pedig krónikus betegségben szenved.

Javaslatok a cselekvésre

- Hívjunk meg valakit, aki tanulási nehézségekkel küzd, vagy egy olyan civil szervezetet, amelyik ezzel a célcsoporttal foglalkozik. Beszélgessünk velük és a gyerekekkel a tanulási nehézségekről és az alternatív tanulási stratégiákról.
- Beszéljünk a gyerekeknek a tanulási stílusokról (III. fejezet, 49. o.), hangsúlyozzuk, hogy többféle intelligencia és sok különböző tanulási mód létezik. Bízassuk a gyerekeket, hogy határozzák meg, milyen a saját tanulási stílusuk, és mik azok a körülmények, amelyek megkönnyítik vagy megnehezítik a tanulást számukra. Próbáljunk meg a gyerekekkel közösen stratégiákat kidolgozni arra, hogyan segíthetik egymás tanulását.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- A gyakorlatot úgy is elvégezhetjük, hogy a gyerekek egyénileg vagy párokban dolgoznak.
- A gyerekek adjanak nevet a papíremberkének, írják fel a nevét a kollázsra, és a lapon tüntessék fel a csoporttagok nevét is.
- Lehet, hogy néhány gyerek nehezen tud visszaemlékezni arra, hogyan tanult meg bizonyos dolgokat, különösen, ha a formális oktatási rendszeren kívül álló személytől tanulta azokat. Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy egymástól is sokat tanulnak, ahogy a családtagjaiktól és más felnőttektől is. Segítsünk nekik megérteni, milyen fontos tanulási lehetőséget jelent számukra a többi gyerekkel való kapcsolat, amit lehet, hogy egy fogyatékossgal élő gyerekeknek nélkülöznie kell. Nem fontos minden felsorolt tudást és képességet valamivel vagy valakivel kapcsolatba hozni! A cél az, hogy a gyerekek felismerjék, mennyire fontos, hogy sokféle lehetőségük legyen a tanulásra és a fejlődésre.
- A feldolgozás során segítsünk a gyerekeknek felfedezni az összefüggést a tudás vagy képesség megszerzésének módja és között, hogy mi történik, ha egy gyerek számára elérhetetlenek ugyanezek a lehetőségek.
- Hangsúlyozzuk, hogy mindenkinek egyenlő joga van a tanulásra, de nem biztos, hogy mindenki ugyanolyan módon tanul.

37. Úton egy új világ felé

Mit dobjunk ki a hajóból?

Témakörök	általános emberi jogok
Nehézségi szint	1
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	45 perc
Csoportlétszám	8–20 gyerek
A gyakorlat típusa	rangsorolás, vita
A gyakorlatról röviden	A gyerekek elképzelik, hogy új földrész felé hajóznak, de ahhoz, hogy eljussanak oda, ki kell dobniuk a fedélzetről azokat a dolgokat, amik nem feltétlenül szükségesek.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Annak megvizsgálása, mi szükséges az életben maradáshoz és a fejlődéshez. • Az igények és a szükségletek különválasztása. • Az emberi szükségletek és az emberi jogok összekapcsolása.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Másoljuk le és vágjuk ki az igények és szükségletek kártyáit, minden csoport számára egy teljes csomag szükséges; rakjuk a kártyákat borítékokba.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • borítékok • az igények és szükségletek kártyái (minden csoportnak egy csomag) • ragasztó vagy ragasztószalag és papírlapok

A gyakorlat menete

1. A gyerekek képzeljék el, hogy hamarosan felhúzzák a horgonyt, és útra kelnek egy új földrész felé, ahol eddig nem éltek emberek. Tehát amikor megérkeznek, új hazát kell építeniük maguknak.
2. Osszuk a gyerekeket kis csoportokba, és adjunk minden csoportnak egy-egy borítékot, ami tartalmazza az összes igények- és szükségletek-kártyát. A résztvevők ezeket a dolgokat pakolják be és viszik magukkal az új világba. A csoportok nyissák ki a borítékokat, vegyék ki, és nézzék meg a kártyákat. Alternatív feladat: Adjunk néhány üres kártyát is a gyerekeknek, így lehetőségük van arra, hogy további szükséges dolgokat is felírjanak, amik szerintük jól jöhetnek az új világban.
3. Mondjuk el, hogy a hajó most fut ki a kikötőből, majd folytassuk a történetet az alábbiak szerint:

Eleinte az út igen kellemes. A nap szikrázóan süt, a tenger nyugodt. De hirtelen nagy vihar támad, a hullámok ide-oda dobálják a hajót. Jaj, mindjárt elsüllyed! Ki kell dobni a hajóból három kártyát, hogy a hajó el ne süllyedjen.

A csoportok döntsék el, mi az, amit ki fognak dobni. Hívjuk fel a figyelmüket arra, hogy ezek a dolgok örökre elvesznek. Gyűjtsük össze azokat a kártyákat, amiket a gyerekek kidobtak a fedélzetről, és rakjuk őket egy halomba.

4. Folytassuk a történetet:

A vihar véget ér, a hullámok elülnek. Mindenki nagyon megkönnyebbül. Az időjárás-előrejelzés szerint azonban ötös fokozatú hurrikán várható, ami egyenesen a hajó felé tart. Ha túl akarjátok élni a hurrikánt, ki kell hajítani a fedélzetről további három kártyát! Vigyázzatok: ki ne dobjatok olyasmit, amire az életben maradáshoz szükség lehet az új hazában!

Megint gyűjtsük össze a kidobott kártyákat, és rakjuk őket külön halomba.

5. Folytassuk a történetet:

Kis híján elsüllyedtünk! De már nagyon közel vagyunk a szárazföldhöz. Mindenki nagyon izga-

Forrás: A Centre for Global Education (York St John University) által kidolgozott Igények és szükségletek című gyakorlat felhasználásával; megjelent az Amnesty International *Our World, Our Rights* (A mi világunk, a mi jogaink) című kiadványában, London, 1995).
Eredeti ötlet: Pam Pointon, Homerton College, Cambridge.

tott. Épp mikor megpillantjuk a láthatáron az új kontinens partjait, egy hatalmas bálna ütközik nekünk, léket ütve a hajó oldalán. Ha nem könnyítettünk a rakományon, mindannyian odaveszünk! Dobjatok ki még három kártyát!

Gyűjtsük össze, és rakjuk külön halomba ezeket a kártyákat is.

6. Jelentsük be, hogy sikerült biztonságban partot érni, nekiláthatnak új hazájuk felépítésének. A csoportok ragasszák fel a megmaradt kártyákat egy papírlapra, hogy mindenki láthassa, mit hoztak magukkal az új világba. Minden megvan, amire szükség lehet az életben maradáshoz, a növekedéshez és a fejlődéshez?
7. A csoportok tegyék fel a falra a papírlapjukat, és mondják el a többieknek, mit hoztak magukkal az új világba. Minden csoport beszámolója után kérdezzük meg az egész társaságtól, hogy: van-e valami, ami hiányzik az életben maradáshoz, a növekedéshez és a fejlődéshez?

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Mi tetszett a feladatban?
 - b. Hogyan döntöttetek el, mi az, amit nélkülözni tudtok? Mit tartottatok elengedhetetlennek?
 - c. Előfordult, hogy nehéz volt dönteni? Mikor?
 - d. Előfordult-e, hogy a csoporton belül vita alakult ki, hogy mit tartsatok meg, illetve mit dobjatok ki? Hogyan oldódtak meg az ilyen nézeteltérések?
 - e. Mindenkinek ugyanazok a szükségletei? Kiknek lehetnek más szükségletei?
 - f. Mit gondoltok a végső választásokról? Életben tudtok majd maradni az új világban? Rendelkezésre állnak-e a növekedés, a megfelelő fejlődés feltételei?
 - g. Hogyan döntötte el a csoport, hogy mit fogtok kidobni?
 - h. Meglepett titeket a végeredmény?
 - i. Ha még egyszer elvégeznénk ezt a feladatot, ugyanezeket a dolgokat dobnátok ki, vagy esetleg mást?
2. Hívjuk fel a figyelmet arra, hogy az emberi jogok emberi szükségleteken alapulnak: olyan dolgokon, amire minden embernek szüksége van az életben maradáshoz, a növekedéshez és a fejlődéshez, valamint a méltóságteljes élethez. Tegyük fel a következőkhöz hasonló kérdéseket:
 - a. Mindenetek megvolt, ami az életben maradáshoz kell?
 - b. Mindenetek megvolt, ami a növekedéshez és a fejlődéshez kell?
 - c. Mik voltak azok a dolgok, amiket szeretettek volna továbbvinni, de úgy döntöttetek, hogy nem feltétlenül szükségesek?
3. Hangsúlyozzuk, hogy mindenkinek szüksége van az összes emberi jogra! Egyes jogok az életben maradás alapfeltételei, ilyenek pl. az élelmiszerek, az egészségügyi ellátás, a tiszta víz, és hogy legyen fedél a fejünk fölött. Más jogok ahhoz kellenek, hogy megfelelő életszínvonalon élhessünk, és fejlődni tudjunk. Senkinek nem elegendő, ha csak a túlélés feltételei állnak rendelkezésre. Kérdezzük meg:
 - a. Melyek azok a kártyák, amelyek olyan dolgokat ábrázolnak, amelyeket esetleg szeretnénk, de az életben maradáshoz nem feltétlenül szükségesek?
 - b. Melyek azok a kártyák, amelyek olyan dolgokat ábrázolnak, amelyekre szükségünk van az életben maradáshoz?
 - c. Melyek azok a kártyák, amelyek olyan dolgokat ábrázolnak, amelyekre szükségünk lehet a növekedéshez és a fejlődéshez?
 - d. Mi történne ebben az új országban, ha nem lenne _____? (Válasszunk több különböző példát a kártyák alapján.)

Javaslatok a folytatáshoz

- Ez a gyakorlat jó folytatása lehet *A nyuszik jogai* című gyakorlatnak (77. o.), amely az emberi szükségleteket az emberi jogok alapjaként mutatja be.
- A továbblépéshez jól használható *A mi alkotmányunk* című gyakorlat (70. o.), amely a demokratikus szabályalkotás folyamatával foglalkozik.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Nagyon fontos, hogy ebből a feladatból nehogya azt a következtetést vonják le a gyerekek, hogy egyes emberi jogok kevésbé fontosak a többinél, és ezért azok esetleg mellőzhetőek lennének. A feldolgozás során emeljük ki, hogy a jogok kölcsönösen függenek egymástól.
- Hívjuk fel a figyelmet arra, hogy azok a dolgok, amelyeket az út során eldobnak, később nem szerezhetőek vissza. Nem csak addig kell életben maradniuk, ameddig valaki meg nem menti őket; a megmaradt dolgokkal egy új hazát kell felépíteniük.
- A kártyákon szerepel néhány olyan dolog is, amely remélhetőleg vitát vált ki azzal kapcsolatban, hogy mit jelent az, hogy valami nélkülözhetetlen (pl. a mobiltelefont egyesek luxusnak tarthatják, míg mások szerint a kommunikáció elengedhetetlen eszköze).
- A kisebb gyerekeknek nehézséget jelenthet különválasztani, mi az, amit szeretnének, és mi az, amire tényleg szükségük van. Azzal segíthetünk nekik, ha hangsúlyozzuk, hogy azokat a dolgokat tartsák meg, amikre szükségük lesz ahhoz, hogy új hazájukban életben tudjanak maradni.

Változatok

- A feldolgozás során nézzük meg, milyen kártyákat dobtak el az egyes válsághelyzetekben. Milyen különbségeket fedeznek fel a gyerekek a résztvevők választásai között.

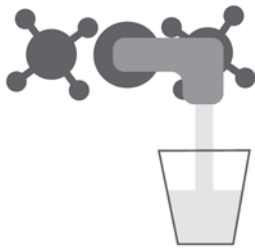
IGÉNYEK ÉS SZÜKSÉGLETEK KÁRTYÁK

lehetőség arra, hogy megoszthassam
a véleményem másokkal

pénz, amit szabadon elkölthetek

tiszta víz

saját hálószoba

számítógép és internet-hozzáférés

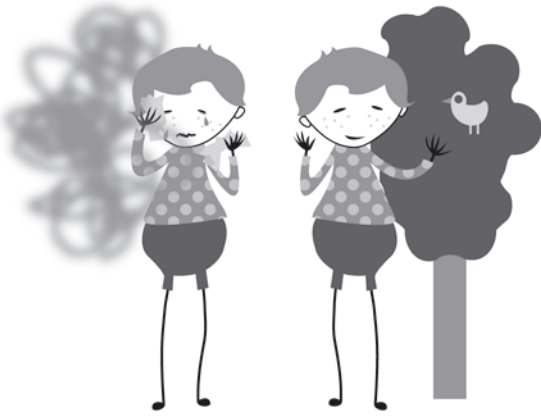

tisztességes bánásmód
és diszkriminációmentes élet

IGÉNYEK ÉS SZÜKSÉGLETEK KÁRTYÁK

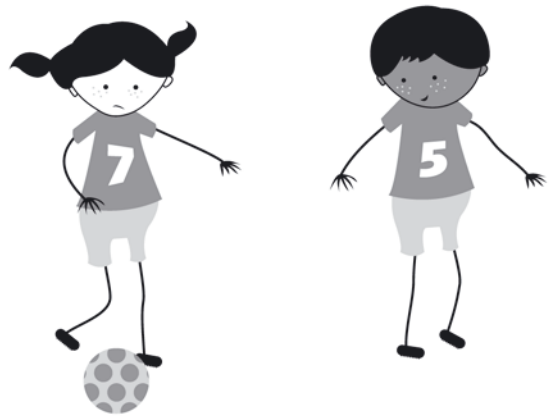
tiszta környezet

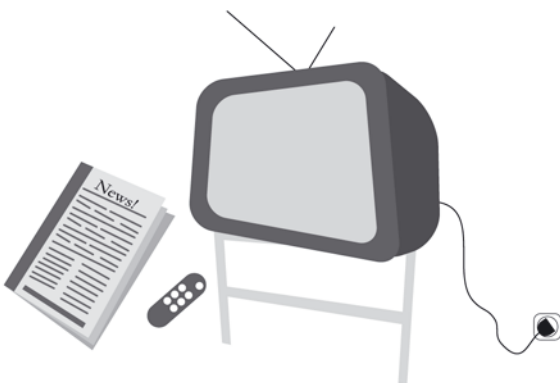
mobiltelefon

kóla és hamburger

lehetőség a pihenésre és a játékra

tévé és újság

lehetőség arra, hogy gyakorolhassam a saját vallásom

IGÉNYEK ÉS SZÜKSÉGLETEK KÁRTYÁK

kényelmes otthon

divatos ruhák

tengerparti nyaralás

tápanyagokban gazdag élelmiszer

védelem: hogy senki ne tudjon bántani
vagy kihasználni

oktatás

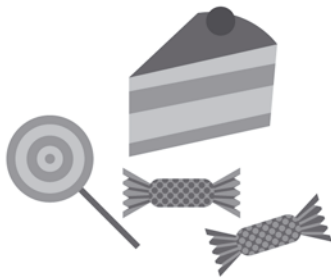
IGÉNYEK ÉS SZÜKSÉGLETEK KÁRTYÁK

orvosok

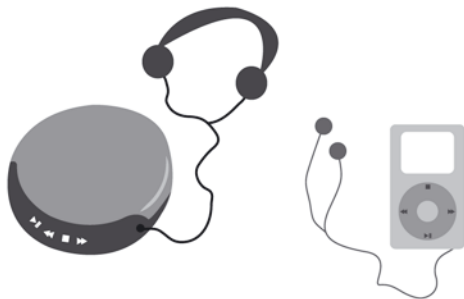
bicikli

édesség

ékszerek

MP3- vagy hordozható CD-lejátszó

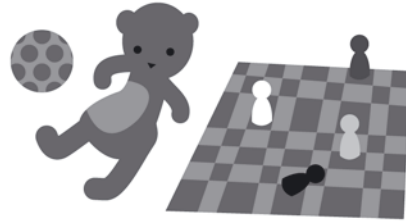
meleg ruha

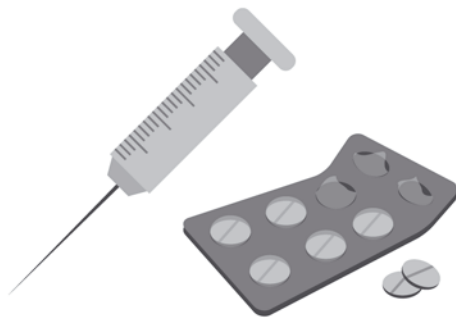
IGÉNYEK ÉS SZÜKSÉGLETEK KÁRTYÁK

szülők

játékok

orvosság és védőoltások

demokratikus választások és szabályok

óra

lehetőség arra, hogy saját kultúrámnak
megfelelően élhessek és
a saját nyelvemet használhassam

38. Való ez nekem?

Csak fiúknak! Csak lányoknak! De miért is?

Témakörök	család és alternatív gondoskodás, diszkrimináció, nemek közötti egyenlőség
Nehézségi szint	2
Életkor	8–13 év
Szükséges idő	45 perc
Csoportlétszám	8–20 fő
A gyakorlat típusa	preferenciák megnevezése, beszélgetés
A gyakorlatról röviden	A gyerekek olyan tevékenységeket mondanak, amiket szeretnek, nem szeretnek, vagy csak szeretnének csinálni, és amiket az emberek a lányokhoz vagy fiúkhoz illőnek, illetve nem illőnek tartanak. Aztán beszélgetnek a nemi sztereotípiákról, majd összekapcsolják ezt a témát az emberi jogok kérdésével.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Saját és mások képességeinek és tudásának felfedezése. • A nemi sztereotípiák hatásának felismerése.
Előkészítés	Opcionális: másoljuk le a kérdőívet megfelelő példányszámban.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • papír és tollak • opcionális: a kérdőív több példányban

A gyakorlat menete

- Vezessük be a nemi szerepek témáját az alábbi kérdéssel: Vannak-e olyan viselkedési formák és tevékenységek, amiket „lányosnak”, illetve „fiúsak” gondolnak az emberek? A gyerekek mondjanak példákat.
- Adjunk a gyerekeknek papírt és ceruzát. Mindenki írja rá a saját papírjára az alábbiakat:
 - A papír tetejére írd fel, hogy fiú vagy-e, vagy lány vagy.
 - Írj fel négy olyan dolgot, amit szívesen csinálsz, és ami az emberek szerint meg is felel a nemednek.
 - Írj fel négy olyan dolgot, amit csinálsz, pedig nem szereted, és ami az emberek szerint megfelel a nemednek.
 - Írj fel négy olyan dolgot, amit nem csinálsz, de nem is lenne kedved hozzá, és ami az emberek szerint a másik nemhez illik.
 - Írj fel négy olyan dolgot, amit nem csinálsz, pedig szeretnél, de ami az emberek szerint a másik nemhez illik.
- A gyerekek nevezzenek meg pár dolgot azok közül, amiket az egyes kérdésekhez feljegyeztek, a válaszait pedig írjuk fel egy nagy lapra, az alábbihoz hasonló táblázatba.

	Csinálom és szeretem	Csinálom, de nem szeretem	Nem csinálom, de nem is szeretném	Nem csinálom, pedig szeretném
Lányok				
Fiúk				

Feldozgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - a. Volt-e meglepő dolog azok között, amit a többiek szeretnek vagy nem szeretnek csinálni?
 - b. Nézzétek meg a listán, mik azok a dolgok, amiket a gyerekek szívesen csinálnának, de mégsem teszik. Észrevesztek valamilyen szabályszerűséget?
 - c. Mi történik, ha egy lány „fiús” dolgokat csinál? És ha egy fiú „lányos” dolgokat csinál? Vajon miért van ez így?
 - d. A családokban élő felnőttek vajon hogyan válaszoltak volna ugyanerre a négy kérdésre?
 - e. A családtagjaitok hasonlóan gondolkodnak arról, hogy mi való a fiúknak/férfiaknak, és mi a lányoknak/nőknek?
 - f. Honnan tudjuk, hogy mi való a fiúknak/férfiaknak, és mi a lányoknak/nőknek?
2. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Hogyan hat az egyes gyerekekre az, ha meg van szabva, hogy mit tehet egy lány vagy egy fiú? Hogyan hathat ez a családra? És az egész társadalomra?
 - b. Mit gondolsz, változnak-e a nemi szerepek (vagy sztereotípiák)? Ha igen, hogyan?
 - c. Próbáltál már tiltakozni a nemi szerepek ellen? Mi történt?
 - d. Hogyan korlátozzák a nemi szerepek/sztereotípiák az emberi jogokat?
 - e. Mit tehetünk a csoporton belül a nemi szerepek, illetve az azokhoz kapcsolódó elvárások ellen?

Javaslatok a folytatáshoz

- További, a nemi szerepekkel/sztereotípiákkal foglalkozó gyakorlatok: *A fiúk nem sírnak!* (63. o.) és a *Hol volt, hol nem volt...* (115. o.).
- A *Fájdalmas szavak* című gyakorlat (98. o.) a nemi sztereotípiákon alapuló és más jellegű bántó szóhasználatról foglalkozik.

Javaslatok a cselekvésre

- Beszéljessünk a gyerekekkel azokról a dolgokról, amik a táblázat „Nem csinálom, pedig szeretném” oszlopában szerepelnek. Teremtünk lehetőséget arra, hogy a gyerekek a csoporton belül, elfogadó környezetben kipróbálhassák ezeket a dolgokat.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Bízassuk a gyerekeket arra, hogy amikor a nemüknek megfelelő tevékenységekre keresnek példákat, gondoljanak a lányokkal/fiúkkal szembeni, a viselkedéssel vagy a külső megjelenéssel kapcsolatos elvárásokra is (pl. csinos ruhák iránti érdeklődés, pletykálgatás, sírósság, csúnya szavak használata, verekedés).
- Alternatív megoldás: Előfordulhat, hogy néhány gyerek nem hajlandó elmondani, illetve zavarba jön, ha el kell mondania, hogy szívesen csinál olyan dolgokat, amik egyesek szerint „nem valók” egy fiúnak vagy egy lánynak. Ezt elkerülhetjük, ha a papírokat összegyűjtjük, megkeverjük, és megkérjük a gyerekeket, hogy olvassák fel mások (név nélküli) válaszait; vagy a gyerekeket külön fiú- és lánycsoportokba osztjuk, és megkérjük őket, hogy együtt válaszoljanak a kérdésekre; vagy a kérdéseket papíron osztjuk ki.
- Ha úgy érezzük, hogy szükséges a csoportunk számára, járjuk körül a sztereotípiák fogalmát, beszéljük meg, mit jelent a szó, és a gyerekektől kérjük rá példákat. Tárgyaljuk meg azt is, hogy a sztereotípiák hogyan korlátozhatják emberi jogainkat.
- Amikor azt kérdezzük, mi történik azokkal a gyerekekkel, akik nem alkalmazkodnak a nemi sztereotípiákhoz, kérdezzük meg a résztvevőket, milyen gúnynevekkel szokták illetni az ilyen gyerekeket (pl. anyámasszony katonája, antinő, homokos), és beszéljünk ezek hatásáról is.

39. Van kiút! – Majd mi megmutatjuk!

Most már tudom, mit tehernék!

Témakörök	erőszak
Nehézségi szint	1
Életkor	7–13 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	4–20 fő
A gyakorlat típusa	élőképek készítése, beszélgetés
A gyakorlatról röviden	A gyerekek egy konfliktushelyzetet vagy erőszakos cselekményt élőkép formájában mutatnak be, majd azt is megmutatják, hogyan lehetne megoldani ezt a szituációt erőszak nélkül.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Az erőszak okainak feltárása. • Olyan módszerek és eszközök kialakítása, amelyek segítségével a konfliktusok erőszak nélkül is megoldhatók. • Beszélgetés az erőszakot kiváltó vagy az amögött megbúvó okokról.
Előkészítés	nem szükséges
Szükséges eszközök	nincsenek

A gyakorlat menete

1. Beszélgessünk a csoporttal az erőszakról. Mi az erőszak? Milyen formákat ölthet? Terjesszük ki az erőszak értelmezését a fizikai erőszak mellett a szóbeli és lelki bántalmazásra és az ezzel való fenyegetésre is.
2. Osszuk a gyerekeket 4–6 fős csoportokra. Minden csoport kap 15 percet arra, hogy olyan erőszakos szituációról beszélgessen, amelyeknek szemtanúi voltak, vagy amelyeket ők maguk átéltek (az iskolában, a családjukban, a baráti körükben stb.). A csoport ezután válassza ki az egyik ilyen esetet, és készítsen erről élőképet a többieknek. Az élőképen a csoport minden tagjának szerepelnie kell. Mozogni, beszélni közben nem lehet, a gyerekek testtartása és arckifejezése jelenítse meg az általuk betöltött szerepet (pl. áldozat, elkövető vagy szemtanú).
3. A csoportok mutassák be az élőképeket. A többiek mondják el, hogy szerintük mi történik a képen. Ekkor az élőképet bemutató csoport még nem kommentálhatja az elhangzottakat.
4. Miután minden csoport bemutatta a saját élőképét, újra kics csoportos munka következik: mindegyik csapat beszélje meg, hogy az általuk bemutatott konfliktust hogyan lehetne erőszakmentesen megoldani. Ezt követően készítsenek egy újabb élőképet, amelyen bemutatják, hogyan oldották meg erőszak nélkül a helyzetet.
5. A csoportok mutassák be a konfliktusmegoldó élőképeket a többieknek. Ez alkalommal minden élőkép bemutatását kövesse egy rövid beszélgetés, amikor a többiek elmondhatják, hogy mit láttak a képeken, majd az élőképet bemutató csoport elmagyarázhatja, hogy mi volt a valódi szituáció, és hogyan oldották meg azt. Kérjünk javaslatokat más megoldási lehetőségekre. A gyerekek értékeljék ezeket a saját, valós élettapasztalataik fényében, mi pedig hangsúlyozzuk, hogy legtöbbször többféle lehetőség is van az erőszakos helyzetek kezelésére.

Feldolgozás és értékelés

1. Dolgozzuk fel a gyakorlatot az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - a. Tudtatok azonosulni az élőképeken látottakkal? Kerültetek már erőszakos helyzetbe?
 - b. Nehéz volt erőszakmentes megoldást találni a helyzetre/konfliktusra? Miért?

- c. Hogyan találtatok megoldást?
 - d. Milyen érzés volt az élőkép részének lenni?
 - e. Jobban éreztétek magatokat, amikor az erőszakmentes megoldás élőképét mutattátok be? Miért? Miért nem?
 - f. Milyen oka lehet annak, hogy egyes helyzetek vagy a benne szereplő emberek erőszakossá válnak?
 - g. Hogyan lehet csökkenteni vagy elkerülni az erőszakot problémás helyzetekben?
 - h. Milyen jelei vannak az erőszakos viselkedésnek?
2. Kössük össze a gyakorlatot az emberi jogokkal az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
- a. Az emberi jogok közé tartozik-e az erőszakmentességhez való jog? Milyen emberi jogok kapcsolódnak az erőszakmentességhez?
 - b. Miért ilyen fontosak az erőszakmentességhez kapcsolódó jogok?
 - c. Hogyan lehet megvédeni ezeket az emberi jogokat?

Javaslatok a folytatáshoz

- Ez a gyakorlat lehetőséget nyújt arra, hogy az erőszakról beszéljünk a csoporttal. *A mi alkotmányunk* című gyakorlat (70. o.) során a gyerekek szabályokat alakítanak ki a csoporton belüli viselkedésre, és együttműködnek azok betartása érdekében.
- Erőszak-prevenációs vagy agresszióellenes képzéseken, programokon való részvétel.
- Járjunk utána, hogy folynak-e erőszakellenes kampányok vagy rendezvények a környékünkön.
- Szervezzünk az erőszak-ellenességhez kapcsolódó kortársképzést a környékbeli iskolákban.
- A *Csak nézel, vagy csinálsz is valamit?* című gyakorlat (85. o.) szintén az erőszakos helyzetekben felmerülő különböző szerepekkel foglalkozik, a *Fájdalmas szavak* című gyakorlat (98. o.) pedig a szóbeli erőszak témáját járja körül.

Javaslatok a cselekvésre

- Készítsünk az erőszak és az erőszak-ellenesség témájához kapcsolódó plakátokat, és tegyük ki őket nyilvános helyeken. Tüntessük fel rajtuk azokat a telefonszámokat vagy címeket, ahol az erőszak által érintett emberek segítséget kaphatnak.
- Csináljunk utcaszínházi előadást, amelyben megmutatjuk, hogyan lehet a konfliktusokat erőszakmentesen megoldani.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Különösen figyeljünk oda azokra a gyerekekre, akik már átéltek valamilyen erőszakos helyzetet.
- A gyerekek választhatnak valamilyen tipikus történetet is: nem kell saját magukról beszélniük, ha nem akarnak.
- A gyakorlat bevezetésekor néhány résztvevő segítségével illusztrálhatjuk, hogy mi is az az élőkép.
- Elképzelhető, hogy a gyerekeknek nehézséget okoz, hogy valós megoldásokat találjanak az erőszakos helyzetekre, különösen, ha abban felnőttek is érintettek. Készüljünk fel alaposan információkkal arról, hogy szükség esetén a gyerekek kitől várhatnak támogatást és védelmet (pl. a helyi gyermekvédelmi szervezetektől).

Adaptálási lehetőségek:

- A gyerekek akár le is fényképezhetik a jeleneteket. Ehhez használhatunk polaroid vagy – ha van fotónyomtatónk – digitális fényképezőgépet is. Ezután rakjuk ki a képeket a terem falára, és írjunk melléjük ötleteket arra vonatkozóan, hogyan előzhető meg az erőszak.

40. Vízcseppek

Víz, víz mindenütt, de ivóvíz egy csepp sincs

Témakörök	általános emberi jogok, környezet
Nehézségi szint	2
Életkor	7–13 év
Szükséges idő	60 perc
Csoportlétszám	5–20 fő
A gyakorlat típusa	tapasztalati tanulás, fontossági sorrend kialakítása, beszélgetés
A gyakorlatról röviden	A gyerekek megbeszélik, hogyan lehetne úgy használni a vizet, hogy elkerüljük a pazarlást. Megvitatják, mennyire fontos a személyes cselekvés az egyik legfontosabb természeti erőforrásunk megőrzése érdekében.
Célok	<ul style="list-style-type: none"> • Annak felismerése, hogy milyen fontos a természeti erőforrások fenntartható használata a mindennapokban. • A vízkészlet és általában a környezet megóvását segítő lehetőségek megvitatása. • A gyerekek ismerjék meg a jogaikat. • Az egyéni cselekvés ösztönzése az erőforrások fenntartható használata és a vízkészlet megóvása érdekében.
Előkészítés	<ul style="list-style-type: none"> • Legyen annyi poharunk vagy bögrénk, ahány gyerek van a csoportban. • Szerezzünk be egy 2 literes palackot, és töltsük meg vízzel. Fontos, hogy elég vizünk legyen ahhoz, hogy minden poharat megtölthessünk. Nagyobb csoport esetén legyen több palack vizünk. • Nagy tál vagy edény a vízkészletünk számára. • Másoljuk le a segédletek között található vízcsepp rajzot, gyerekenként egy példányban.
Szükséges eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • 2 literes vizes palackok • pohár vagy bögre minden gyerek számára • egy kávéskanál minden gyerek számára • egy nagy edény, amiben a vízkészletünket tartjuk • flipchart • papír és tollak • vízcsepp-másolatok

A gyakorlat menete

1. A gyerekek soroljanak fel minél több példát arra, miért fontos a víz (pl. a növényeknek, az állatoknak, az embereknek, továbbá az ipar, a mezőgazdaság, a turizmus stb. szempontjából), és vezessük be a víztakarékosság témáját az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - Hol található víz a Földön? (óceán, jégtakaró, édesvíz)
 - A Földön található víz hány százalékát tudják hasznosítani az emberek? (az összes víz 97 százaléka tengervíz, 2 százaléka jég, és csupán 1 százaléka édesvíz.)
 - Milyen lenne az élet a Földön víz nélkül? Vagy ha kevesebb víz lenne?
 - A Földön mindenhol ugyanolyan könnyen hozzáférhető az édesvíz?
 - Mi minden jelent manapság veszélyt arra, hogy a jövőben elegendő édesvíz álljon a rendelkezésünkre?
2. A gyerekek gyűjtsék össze, mire használják a vizet a mindennapokban (pl. főzésre, fürdésre vagy zuhanyozásra, WC-öblítésre, mosásra), és írjuk fel az ötleteiket egy nagy papírlapra vagy a táblára.
3. Ebben a gyakorlatban az lesz a feladat, hogy gondolkodjanak el azon, hogyan lehetne a vízzel körül-

- tekintőbben gazdálkodni. Mutassuk fel a palackot, és képzeljék el, hogy a csoportnak összesen ennyi vize van egy teljes napra. Nagyon oda kell figyelniük arra, hogy ne pazarolják a készletet.
4. Adjunk minden gyereknek egy poharat, és töltsük meg vízzel a palackból. Ez a pohár jelképezi azt a vizet, amit egy nap alatt fejenként általában felhasználnak. Kérdezzük meg, szerintük mennyi vizet használnak el valójában naponta. (Európában a fejenkénti átlagos fogyasztás körülbelül 135 liter.) Mikor a poharakat megtöltöttük, emlékeztessük a gyerekeket a 2. lépés során összeállított listára, vagyis arra, mire is szokták a vizet használni.
 5. Gondolkozzanak el azon, milyen apró változtatásokat tehetnek ők maguk a saját mindennapi életükben a víztakarékosság érdekében. Adjunk erre elegendő időt. Indítványozzuk, hogy a továbbiakban egy kanál víz feleljen meg egy liternek. Ezután járjunk körbe a csoportban, kérdezzük meg a gyerekeket egyenként, hogy mire jutottak, majd öntsenek bele a csoport közös edényébe annyi kanálnyi vizet, amennyit fel tudnak ajánlani saját készletükből a közösség javára. Osszuk ki a vízcseppet ábrázoló rajzot, és írják bele az ötleteiket a vízcsepp belsejébe.
 6. Amikor minden gyerek beszámolt az elképzeléseiről, mondjuk el, hogy az a víz, amit saját elhatározásukból megspóroltak, az egész csoport közös tulajdona. Az edény mindaddig tele lesz, amíg minden gyerek minden nap megspórol egy kis vizet. Máskülönben a csoportnak elfogy a vízkészlete.
 7. Most a csoport tagjainak el kell dönteniük, hogyan használják fel a közös erőforrást a saját környezetükben. A csoport együttesen hozzon döntést arról, hogyan szeretnék felhasználni a közös tulajdonban lévő vizet. Tudnak valamennyi vizet újrahasznosítani?

Feldolgozás és értékelés

1. A gyakorlat feldolgozását az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével végezzük:
 - Könnyű volt összeszedni, mi mindenre használjátok a vizet a mindennapokban?
 - Észrevettetek-e bármi újat azzal kapcsolatban, ahogyan a vízzel gazdálkodtok? Ahogy a családok használja a vizet? És mi a helyzet a nyilvános helyekkel (pl. iskolák, kórházak, középületek és parkok)?
 - Hogyan döntöttetek arról, hogy lemondotok-e a napi vízkészletetek egy részéről, és ha igen, mekkora részről?
 - A vízzel való takarékoság különböző módjai közül melyiket tudjátok megvalósítani a mindennapi életben? Melyiket lenne nehéz minden nap megtenni?
 - Nehéz volt eldönteni, hogyan használjátok fel a közös vizet? Elégedettek vagytok azzal, ahogy a csoport döntött a közös víz felhasználásáról? Lenne valami más ötletetek is ennek a víznek a felhasználására?
2. Vezessük rá a gyerekeket arra, hogy általánosabb szinten is gondolkodjanak el a vízzel való takarékoság kérdéséről:
 - Miért fontos spórolni a vízzel?
 - Mi történik, ha az embereknek nem jut annyi víz, mint amennyire szükségük lenne?
 - Honnan származik az a víz, amit a környezetünkben élők használnak? Hogy jut el hozzánk?
 - Vajon elpazaroljuk ennek a víznek egy részét?
3. Kapcsoljuk össze a gyakorlatot az emberi jogok témájával az alábbiakhoz hasonló kérdések segítségével:
 - A víz elengedhetetlen az élethez és az életben maradáshoz. Milyen más erőforrások léteznek, amelyek szintén kulcsszerepet játszanak az életben és a túlélésben?
 - Minden ember hozzáfér az ilyen erőforrásokhoz, pl. a tiszta vízhez, a tiszta levegőhöz és a tiszta környezethez? Mi történik, ha az erőforrások ugyan rendelkezésre állnak, de nem jó minőségűek?
 - Ki a felelős azért, hogy az ilyen jó minőségű erőforrások rendelkezésünkre álljanak?
 - Tehetnek-e a gyerekek valamit annak érdekében, hogy a jó minőségű természeti erőforrások mindenki számára elérhetőek legyenek?

A megbeszélés végén a gyerekek vessenek még egy pillantást a vízcseppjükre, és írjanak fel rá mindent, ami a víztakarékossággal és -felhasználással kapcsolatban még felmerült. Rakjuk ki a vízcseppeket a teremben, hogy a gyerekek később is megnézhessek őket.

Javaslatok a folytatáshoz

- A *Milyen szép a világ!* című gyakorlatnak (154. o.) szintén az a célja, hogy a gyerekek mélyebben bele-gondoljanak abba, mit jelent számukra az egészséges és biztonságos környezet.
- A gyakorlat során alkalmazott megközelítést használhatjuk más alapvető erőforrásokkal kapcsolatban is, és megvizsgálhatjuk, hogyan hatnak azok a gyerekek életére (pl. tiszta levegő, biztonság és egészséges ételmiszer, áram, gáz vagy olaj). Hasonlóképpen, gondoljuk át azt is, hogyan járulhatnak hozzá a gyerekek ezen erőforrások megőrzéséhez (pl. takarékoság, újrahasznosítás, szelektív hulladékgyűjtés, tömegközlekedés használata, megújuló erőforrások felhasználása stb. révén).
- Nézzünk utána, mi a helyzet az olyan országokban, ahol nehéz hozzájutni a tiszta vízhez (pl. Észak-Afrikában, a Közel-Keleten).
- Egészítsük ki a vízzel kapcsolatos problémákra vonatkozó ismereteinket (pl. filmek, dokumentumfilmek, mondák és népmesék, újságcikkek alapján). Emeljük ki, hogyan függ össze az egyéni cselekvés a vízkészlet megővésének kérdésével (ebben a konkrét esetben), továbbá olyan elvontabb jogokkal, mint az erőforrásokhoz való jog, a fenntartható fejlődéshez és az élethez való jog.

Javaslatok a cselekvésre

- A csoport készítsen cselekvési tervet a víztakarékosságra. Mérőeszközök – pl. félliteres palack és 10 literes vödör – használatával a gyerekek megmérhetik, hozzávetőlegesen mennyi vizet használnak fel egy nap alatt. Kövessék figyelemmel a napi fogyasztásukat egy egész héten át. Térjünk vissza a témára kb. egy héttel később, és beszéljük meg, nehéznek találták-e a gyerekek a vízzel való takarékoskodást, és mit gondolnak, mennyire volt hasznos odafigyelniük erre.
- Vegyük fel a kapcsolatot a gyerekek szüleivel vagy azokkal a felnőttekkel, akik a gyerekekkel együtt élnek, hogy felkészítsük őket a víztakarékossági hétre.
- Játsszunk szennyezettségi őrjáratot a gyerekekkel. Ha van az iskola közelében valamilyen kis tó vagy folyó, nézzük meg közelebbről. Ellenőrizzük, van-e szemét a vízben és a vízparton. Mire használják ezt a vizet az emberek?
- Tegyük sétát a környéken a gyerekekkel, és nézzük meg, hogyan történik a szemét elszállítása, értékeljük a látottakat, továbbá magyarázzuk el a gyerekeknek, hogyan zajlik a szemét feldolgozása, és miért fontos, hogy tiszta környezetben élhessünk.
- Építsünk a gyerekek saját ötleteire: hogyan szeretnék ők maguk megváltoztatni a magatartásukat a rendelkezésükre álló erőforrásokkal kapcsolatban (pl. egészséges enivaló, víz, világítás, gáz stb.)? Világítsunk rá, hogy minden személyes cselekvés része a globális rendszernek, és ha mi egyes emberek változtatunk a viselkedésünkön, az igenis hozzájárul az erőforrások fenntartható felhasználásához.

Tanácsok a csoportsegítőnek

- Vezessük rá a gyerekeket arra, hogy az a mód, ahogy a környezetet óvjuk, függ attól, hogy mennyire tartjuk tiszteletben az emberi jogokat és a minden embert megillető élethez való jogot.

Adaptálási lehetőségek

- Ha nagyobb gyerekekkel foglalkozunk: A beszélgetést folytathatjuk elvontabb témákkal, az erőforrásokhoz való jog, a fenntartható fejlődés és az élethez való jog fogalmával az alábbiakhoz hasonló kérdések alapján:

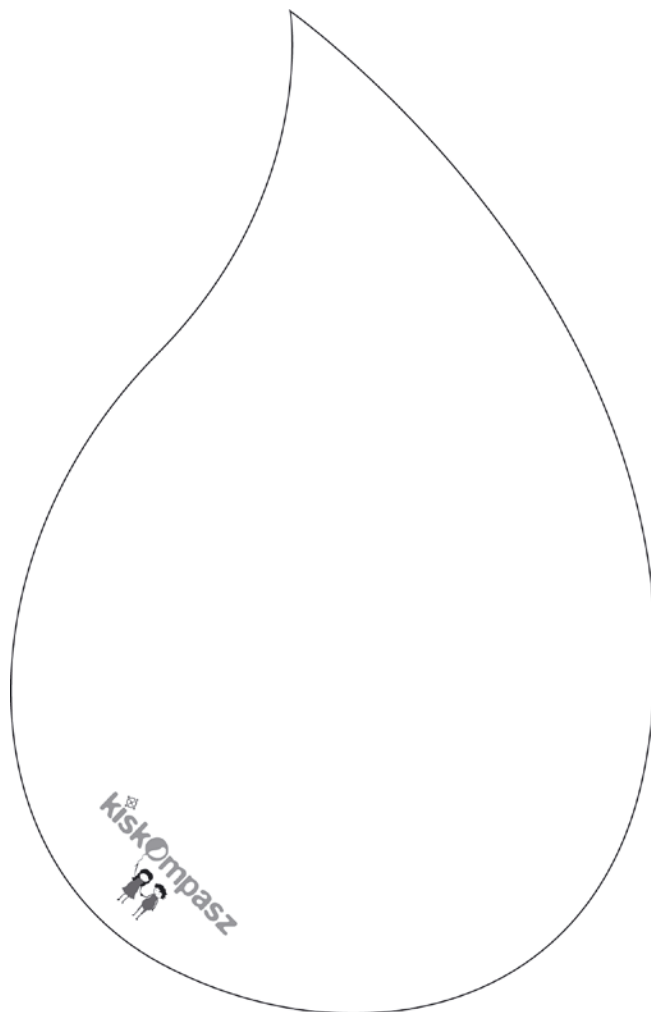
- Mit lehet tenni annak érdekében, hogy minden embernek érvényesüljön a vízhez és a Föld minden más erőforrásához való joga?
- Vannak-e más olyan erőforrások, amelyek csak korlátozott mennyiségben állnak rendelkezésre a Földön?
- Mit tehetünk azért, hogy a jövő nemzedékei olyan világban élhessenek, amelyben a szükségleteik kielégítéséhez szükséges összes erőforráshoz hozzá tudnak férni?

További információk

A Trip with Drip – The Water Drop című könyvben a víz különböző aspektusaira vonatkozó alapszereplőket, érdekességeket és néhány cselekedve tanító gyakorlatot találhatunk. Tájékozódhatunk és gyakorlati segítséget is kaphatunk a víz eredetének tanulmányozására, az emberek által felhasznált víz mennyiségének mérésére, mezőgazdasági, ipari és otthoni felhasználási módjaira, valamint a vízszennyezés problémájára vonatkozóan.

http://unep.org/publications/search/pub_details_s.asp?ID=3729

SEGÉDLET: VÍZCSEPP

V. Témakörök

1. ÁLLAMPOLGÁRSÁG

[A gyermekeket] általában vagy nem tekintik állampolgárnak, vagy – egy felnőtt-centrikus szemléletet követve – inkább a jövő, mintsem a jelen állampolgáraiént gondolnak rájuk.

Brian Howe

Az állampolgárság értelmezésének dimenziói

Szigorúan jogi értelemben az állampolgár egy állam lakosa, ahol jogszabályok védik az emberek polgári és politikai jogait, és ahol az emberek a kölcsönösség elve alapján kötelesek betartani az ország jogszabályait, hozzájárulni a közös kiadásokhoz, és támadás esetén megvédeni az országot. Az állampolgárság nem azonos a nemzetiséggel vagy az etnikai hovatartozással; ebben az összefüggésben az utóbbi két fogalmat a kulturális és a nyelvi közösségen alapuló csoportosítással azonos értelemben használjuk. A legtöbb európai államot számos nemzetiség alkotja. Míg az állam egy **politikai** és **geopolitikai** egység, a nemzet **kulturális** és/vagy **etnikai** entitás. Az állampolgárság az államhoz kapcsolódó és a nemzetiségtől független fogalom.

Ma az „állampolgárság” többet jelent az emberek és az állam közötti pusztán jogi kapcsolatnál. Nemcsak jogi dimenzióban értelmezhető a polgári és politikai jogok és köteleességek összefüggésében, hanem pszichológiai és társadalmi vetülete is van. Az állampolgárság fontos része az ember identitásának. Azért törődünk a bennünket körülvevő környezettel, mert a részesei vagyunk, és a többiektől is elvárjuk, hogy törődjenek vele, és hogy velünk együtt az egész közösség javát keressék.

Ebben a tágabb értelemben az állampolgárság nem csupán szocializációs kérdés. Magában foglalja az identitáshoz, a hovatartozáshoz, a részvételhez és a társadalmi elköteleződéshez kapcsolódó érzéseket. Az állampolgár a közösség tagjaként hatással van a közösségre, részt vesz annak fejlődésében, és hozzájárul általános jólétéhez. Így az állampolgár egyrészt a jogok és köteleességek alanya, másrészt aktív szereplő is, aki részt vesz annak a csoportnak az életében, amelyhez tartozik. Ebben az értelemben az állampolgárok szerepükben egyenlők.

KÉRDÉS: A választásokon történő szavazáson kívül az állampolgárok hogyan vehetnek még részt a társadalom életében? Hogyan lehet őket ösztönözni a részvételre?

Az állampolgárság fogalmának történelmi és jelenkori megközelítései

Az állampolgárság eszméjének történelmi fejlődése jól érzékelteti a fogalom különböző dimenzióit.

Az állampolgárság fogalma már az ókori görög városállamokban is megjelenik, itt azoknak, akik polgárjoggal rendelkeztek, joguk volt részt venni a közügyekben. Ekkor a népességnek még csak csekély hányada rendelkezett polgárjoggal, a rabszolgákat és a nőket csupán alattvalóknak tekintették, az idegeneket pedig egységesen kizárták ezen jogosítványból. Azon kevesek számára, akik élvezhették a polgárjoggal rendelkezők kiváltságos státuszát, a „polgári erény” és a „jó polgár” fogalma fontos értéket jelentett. Ez a hagyomány vezetett ahhoz a felfogáshoz, amely a hangsúlyt az állampolgárok kötelességeire helyezi.

Az állampolgárságnak a nemzeti identitással való összekapcsolása a tizenhetedik század történelmében gyökeredzik, amikor Európa-szerte nemzetállamok alakultak, és a „polgár” jogi státusza gyakran egy adott nemzetállamhoz kötődött, még ha annak területén számos népcsoport/nemzetiség is osztozott. Ebben az időszakban az állampolgárság szorosan összefonódott a hazafiassággal, vagyis a patriotizmussal.

Az állampolgárság liberális megközelítése, ami összekapcsolódik a francia forradalom eszméisével, annak fontosságát hirdette, hogy a jogok minden polgárt egyformán megilletnek, és a nemzetiségi közösség helyett a közös alkotmány mellett való elköteleződést hangsúlyozta. Ahogy nőtt a választásra jogosultak száma, egyre több ember számára vált valósággá az igazságosság és a politikai jogok megélése.

A huszadik században a „**szociális állampolgárság**” támogatói ennél is tovább mentek, és úgy vélték, hogy a polgárok elvárhatják az államtól, hogy a polgári és politikai jogokat biztosítsa számukra. A jóléti állam múlt századi felemelkedése sokat köszönhetett azon gondolkodóknak, akik amellet érveltek, hogy az állampolgári jogoknak ki kell terjedniük az emberek élet- és munkakörülményeire is.

Ma az állampolgárság fogalma több, egymással összefüggő, illetve egymást kiegészítő jelentéssel bír. Az „**aktív állampolgárság**” arra a törekvésre utal, amikor valaki a saját közösségéért cselekszik úgy, hogy részt vállal a közösség gazdasági terheiben, közösségi és önkéntes munkát végez, és más tevékenységet is végez annak érdekében, hogy a közösség minden tagjának jobb legyen az élete.

Az „**európai polgárság**” sokféleképpen értelmezhető. Az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződés fogalmazta meg azt az elképzelést, mely szerint az Európai Unió tagországainak állampolgárai nem csupán saját államukkal szemben rendelkeznek jogokkal és kötelességekkel, hanem egyre inkább az Unió mint egység tekintetében is. Minden uniós polgárt megillet a tagállamok közötti szabad mozgás és a tagállamok területén való tartózkodás joga, valamint a választás, illetve választhatóság joga az európai parlamenti választásokon. Ugyanakkor nem mondhatjuk, hogy ugyanúgy létezne „európai társadalom”, mint ahogy létezik görög vagy cseh társadalom. Az európai polgárság fogalma ma valahol félúton van a kézzelfogható valóság és egy távoli eszme között. Ezen eszme szerint az európai polgárság „értelmezése a demokrácia, az emberi jogok és a társadalmi igazságosság értékein alapul.”¹ Az európai polgárság azt is jelenti, hogy egyszerre több különböző értékrendet is magunkénak érezhetünk: emberi jogok, nemzetiség, etnikai csoport, helyi közösség, család, ideológiai csoport és így tovább. Az európai polgár-

¹ *Under construction, Citizenship, Youth and Europe* [Fejlesztés alatt – Polgári szerepek, ifjúság és Európa], T-kit No. 7. Európa Tanács, 2003, 34. o. Magyar nyelven: *Fejlesztés alatt – Polgári szerepek, ifjúság, Európa, T-kit No. 7. Mobilitás, Bp., 2006, 36. o.* <http://www.mobilitas.hu/niida/informaciotar/publikaciok/95>

sággal együtt járó többszintű és dinamikus identitás nem áll ellentétben a nemzeti hovatartozással, hanem integráló erővel bír, és helyi szinten működik.

A „**globális polgárság**” újkeletű fogalom, amely abból indul ki, hogy mindannyian a Föld polgárai vagyunk. Ugyanakkor a globális polgárság jogi viszonylatban nem értelmezhető kategória. A „globális polgárság” azt jelenti, hogy felismerjük az igazságtalanság és az egyenlőtlenség kezelésének szükségességét, akarunk és képesek is vagyunk aktívan tenni érte. Azt jelenti, hogy tudjuk, a Föld értékes és egyedi, és hogy biztosítanunk kell azok jövőjét, akik utánunk jönnek. A globális polgárság fogalma jól megfér a polgárság bármely más értelmezésével; valójában egyfajta gondolkodásmódot, az aktív cselekvés iránti elköteleződést jelent.²

Mivel a „polgár” vagy „állampolgárság” kifejezések sokféleképp értelmezhetők, és a nemzetállam fogalma egy multikulturális Európában nem feltétlenül releváns, az Európa Tanács értelmezésében a polgár „olyan személy, aki egy adott társadalomban másokkal együtt él”. A „közösség” fogalma pedig jobban leírja mindazt a helyi, regionális és nemzetközi környezetet, melyben az egyén él, mint a „nemzetállam”.

KÉRDÉS: *Hogyan értelmezi Ön az állampolgárság fogalmát? Milyen feltételei legyenek az állampolgárságnak multikulturális világunkban, ahol egyre nagyobb a mobilitás? Kinek ne legyenek állampolgári jogai abban a társadalomban, amelyben Ön él?*

Manapság a legtöbb ember állampolgárság-értelmezésében eltérő mértékben, de az összes fenti fogalom megjelenik. Van, aki számára a köteleességek a hangsúlyosabbak, mások számára a jogok. Vannak, akik számára kulcsfontosságú a hazafiság és egy adott államhoz való tartozás érzete, mások viszont tágabban értelmezik az állampolgárság jelentését.³

A gyermek mint állampolgár

Számos ország jogrendszere tekintette egykor a gyermekeket a szülők tulajdonának. A patria potestas (apai hatalom) joga, mely szerint az apa mindenben – akár élet-halál kérdésében is – rendelkezhetett gyermekei felett, bár már rég nincs érvényben, ennek a tradicionális hatalomnak bizonyos maradvány-elemei máig megtalálhatók néhány ország jogrendszerében.

A hagyományos értelmezés szerint a gyerekek nem számítanak állampolgárnak, vagy csupán a társadalom majdani állampolgárainak tekintendők. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye, miközben elismeri a szülő jogát gyermeke felügyeletére, nevelésére és képviselőtére (5. és 18. cikk), bevezeti a gyermek legfőbb érdekének elvét is, tehát a gyermekek érdekeinek védelmében korlátozza a szülői jogokat (3. cikk).

Brian Howe, egy kanadai gyermekjogi aktivista szerint bár a gyermekek jogi értelemben születésüktől vagy a honosítás pillanatától fogva állampolgárok, gyakran nem tekintik őket annak, és nem is kezelik őket ennek megfelelően. A gyerekeket „általában vagy nem tekintik állampolgárnak, vagy – egy felnőtt-centrikus szemléletet követve – inkább a jövő, mintsem a jelen állampolgáraiként gondolnak rájuk.”⁴ Howe két fő okát nevezi meg ennek a hozzáállásnak: a gyermekek gazdasági függősége és pszichés éretlensége. Rámutat, hogy más, gazdasági értelemben függő csoportok, pl. az otthon maradó szülők,

² *Global Citizenship [Globális polgárság], Cool Planet for Teachers: www.oxfam.org.uk/coolplanet/teachers/globciti/index.htm*

³ Magyarországon a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény rendelkezései szerint a magyar állampolgárok között az állampolgárság keletkezésének, illetőleg megszerzésének jogcíme alapján nem lehet különbséget tenni, illetve senkit nem lehet állampolgárságtól, illetve állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényesen megfosztani. A magyar jog az állampolgárság megszerzésénél főszabályként az ún. leszármazási elvet alkalmazza, tehát magyar állampolgár szülők gyermeke a születésével válik magyar állampolgárrá, míg a területi elvet csak kiegészítő szabályként használjuk, abban az esetben, ha a szülő vagy a szülő állampolgársága nem ismeretes.

⁴ Howe, Brian: *Citizenship Education for Child Citizens [Állampolgári nevelés gyermek polgároknak]*, Canadian and International Education Journal, Vol. 34, no.1: 2005, 44. o.

a nyugdíjasok, az egyetemi hallgatók vagy a fogyatékossgal élő felnőttek állampolgári státusza ugyanakkor nem kérdéses. Arra a következtetésre jut, hogy a gyermekeknek is joguk van az állampolgársághoz, hiszen annak lényege „a társadalomhoz tartozás, nem pedig a gazdasági függetlenség”.

KÉRDÉS: *Állampolgárok-e a gyerekek valójában? Vagy inkább afféle állampolgár-kezdemenyek, majdani állampolgárok csupán?*

A gyermekek valóban nem rendelkeznek azzal az értelmi fejlettséggel, érettséggel és önkontrollal, mint a felnőttek. Ugyanakkor a fejlődés egy folyamatos, élethosszig tartó folyamat, a gyermekek értelmi fejlődését pedig leginkább az szolgálja, ha tisztelettel bánnak velük, és a korukhoz mérten lehetőségeket kapnak autonómiájuk és állampolgári részvételük gyakorlására.

A nemzeti jogszabályok és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szerint a gyermekek a felnőttekhez hasonló jogokkal és köteleességekkel rendelkeznek. Ugyanakkor megkülönböztetett státuszt élveznek: a Gyermekejogi Egyezmény leszögezi, hogy a gyermekeknek védelemre (pl. a bántalmazással, az elhanyagolással, a gazdasági és a szexuális kizsákmányolással szemben) és ellátásra van szükségük (az olyan alapvető szükségletek terén, mint pl. egészség, szociális biztonság, megfelelő életminőség, illetve ide tartozik a névhez, személyazonosságához és állampolgársághoz való jog), továbbá arra, hogy részt vehessenek minden olyan döntés meghozatalában, ami őket érinti. Ezeket a jogokat a gyermek fejlődő képességeinek megfelelően kell érvényesíteni, ahogyan neki magának is eszerint kell teljesítenie állampolgári kötelezettségeit. A gyermekeknek, ahogyan a felnőtteknek is, tiszteletben kell tartaniuk mások jogait, és a törvényeket be kell tartaniuk, de felelősségük és jogi értelemben vett büntethetőségük szintje függ az életkortól. A részvételhez való jog elvének alkalmazásáról lásd a *Részvétel* című témakört a 303. oldaltól.

KÉRDÉS: *Az állampolgári részvétel milyen formái lehetségesek és megfelelőek a gyerekek számára?*

Az állampolgárság kihívásai

Korunk Európájában számos olyan társadalmi jelenség létezik, ami megkérdőjelezi az állampolgárság hagyományos modelljét. Van, ahol az etnikai konfliktusok és a nacionalizmus erősödése akadályozzák az állampolgárság új formáinak kialakulását. A migráció magas szintje szintén tovább nehezíti az állampolgárság korábbi értelmezésének fenntartását. Néhány, korábban elnyomott etnikai kisebbség kollektív identitásának új formákban való feltörése, a nagyobb személyes önrendelkezésre való igény, és az egyenlőség új formái szintén nehezítik az állampolgárság értelmezését. A társadalmi összetartás és az emberek közötti szolidaritás gyengülése, valamint a hagyományos politikai intézményekkel szembeni növekvő bizalmatlanság a demokratikus állampolgárság fogalmának folyamatos újragondolását teszi szükségessé, illetve ráirányítja a figyelmet a demokratikus állampolgárságra nevelés fontosságára.

A demokratikus állampolgárságra nevelés

A demokratikus állampolgárságra nevelés olyan képzési folyamat, amelynek célja, hogy a gyerekek és a fiatalok aktív és felelősségteljes polgárokká váljanak, akik képesek és készek hozzájárulni annak a társadalomnak a jólétéhez, amelyben élnek. A demokratikus állampolgárságra nevelés három célja: 1. politikai ismeretek biztosítása: a politikai és polgári intézmények, valamint a társadalmi problémák ismerete; 2. az ehhez szükséges készségek fejlesztése, mint amilyen a kritikai gondolkodás, az együttműködés és az értő figyelem; 3. olyan értékek és attitűdök kialakítása, amelyek elősegítik a közösség

életében való aktív részvételt. Ez az összetett megközelítés különbözteti meg a demokratikus állampolgárságra nevelést a hagyományos állampolgári ismeretektől, mely utóbbi az ismeretterjesztésre koncentrálna, a hangsúlyt pedig a lojalításra és a felelősségre helyezi.

Az Európa Tanács 1997 óta működteti a Demokratikus állampolgárságra nevelés című projektjét, melynek keretében elemzéseket végeznek, és szakmapolitikai irányvonalakat határoznak meg a témában, valamint képzési segédanyagokat és bevált gyakorlatokat gyűjtnek. 2002-ben az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága ajánlást fogadott el, mely arra ösztönzi a kormányokat, hogy a demokratikus állampolgárságra nevelést kiemelt oktatáspolitikai célként kezeljék.⁵

A gyermekek társadalmi részvételének előmozdítása kiemelt figyelmet kap, ennek szellemében lehetőséget teremtenek számukra, hogy szerepet vállaljanak saját tanulási folyamatuk kialakításában. Az Európa Tanács a 2006–2008-as időszakra szólóan Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel címmel programot indított, melynek célja a gyermeki jogok érvényesülésének előmozdítása és a gyermekek erőszaktól való védelme.

A gyermekek aktív állampolgárrá nevelésének legjobb módja, ha valódi lehetőségeket biztosítunk számukra az aktív részvételre, mégpedig saját közvetlen környezetükben. Ezáltal megismerik jogukat, felelősségeiket, miközben az otthon, az iskola, a gyermekklubok és a helyi szervezetek keretei között gyakorolják a döntéshozatalban való részvételhez szükséges készségeket. Ezekben a szerepekben megtapasztalják az állampolgárság összetett és dinamikus természetét is, vagyis azt, milyen egyszerre többféle csoporthoz és értékrendhez tartozni.

Fontos emberi jogi intézmények

Európa Tanács

A Miniszteri Bizottság (2002)12-es számú, a demokratikus állampolgárságra nevelésről szóló ajánlása kimondja, hogy „a demokratikus állampolgárságra nevelés alapvető jelentőségű az Európa Tanács számára a szabad, toleráns és igazságos társadalom kialakítása érdekében”. Az Európa Tanács Európa gazdag kulturális sokszínűségét olyan értékes erőforrásnak tartja, amely az emberi jogok, a jogállamiság és a demokrácia egységes értelmezésén alapul. Az Európa Tanács az állampolgárság fogalmát a lehető legszélesebben értelmezi: „az állampolgár olyan személy, aki egy adott társadalomban másokkal együtt él, de mivel a nemzetállam többé már nem az egyetlen meghatározó igazodási pont, szükségessé vált a fogalom holisztikusabb szemléletű megközelítése.” Az állampolgárság „magában foglalja a jogokkal és a kötelességekkel kapcsolatos kérdéseket, de az egyenlőség, a sokszínűség és a társadalmi igazságosság eszméit is... Továbbá magában kell foglalnia az egyén mindazon cselekedeteit is, amelyek hatást gyakorolnak a (helyi, nemzeti, regionális és nemzetközi) közösség életére...”⁶

Az Emberi jogok európai egyezménye számos cikke biztosít olyan jogokat, amelyek az állampolgárság hatékony gyakorlásához kapcsolódnak: a szabadsághoz és a biztonsághoz való jog (5. cikk), a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság (9. cikk), a véleménynyilvánítás szabadsága (10. cikk), a békés célú gyülekezés és egyesülés szabadsága (11. cikk), vagy az oktatáshoz való jog (1-es számú kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikke). Az Európai kulturális egyezmény 1. cikke kimondja, hogy minden tagállam „megfelelő intézkedéseket hoz avégből, hogy megőrizze és ösztönözze nemzeti hozzájárulását a közös európai kulturális örökséghez”.

⁵ Recommendation REC(2002)12 of the Committee of Ministers to member states on education for democratic citizenship [A Miniszteri Bizottság REC(2002)12. számú ajánlása a tagállamoknak a demokratikus állampolgárságra nevelésről]

⁶ O’Shea, Karen: *Developing a shared understanding, a glossary of terms for education for democratic citizenship* [A közös megértés kialakítása – a demokratikus állampolgárságra nevelés szakkifejezései gyűjteménye], DGIV/EDU/CIT (2003) 29: Strasbourg, Európa Tanács, 2003, 8. o.

Egyesült Nemzetek

Az **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata** 15. cikke értelmében „minden személynek joga van valamely állampolgársághoz”, amelytől nem lehet önkényesen megfosztani. Arra is kitér, hogy mindenkinek joga van állampolgárságát megváltoztatni.

A Nyilatkozat 29. cikke azt is kimondja, hogy az állampolgársághoz való joggal köteleességek is együtt járnak, és hogy az állampolgárság nemcsak jogi kategória, hanem pszichológiai és társadalmi értékkel is bíró fogalom: „A személynek kötelességei vannak a közösséggel szemben, amelynek keretében egyedül lehetséges a személyiség szabad és teljes kifejlődése.”

A **Gyermekjogi Egyezmény** szintén foglalkozik az állampolgárság kérdésével: 7. cikkében biztosítja a gyermek jogát arra, hogy állampolgárságot szerezzen, valamint a védelmet attól, hogy hontalanná váljon, a 8. cikkben pedig elismeri az állampolgárság fontosságát a gyermek személyazonosságában, felszólítva a részes államokat, hogy vállaljanak kötelezettséget arra, hogy „... tiszteletben tartják a gyermek saját személyazonossága, ideértve állampolgársága ... megtartásához fűződő ... jogát”.

A Gyermekjogi Egyezmény állampolgárság-értelmezése messze túllép a szigorú jogi értelmezési kereteken. Tartalmaz sok olyan jogot, melyet a korábbi emberi jogi dokumentumok – pl. az **Európai Egyezmény** és a két **Egyezségokmány** – csak felnőttek számára biztosítottak. A Gyermekjogi Egyezmény egyszersmind hangsúlyozza, hogy nemcsak a felnőttek, hanem a gyermekek is rendelkeznek azzal a joggal, hogy részt vegyenek a közösség életében, annak minden területén, lévén ez állampolgárságuk lényegi velejárója:

- 9. cikk: részvétel a gyermek fölötti gyámság vagy felügyeleti jog megállapítását célzó eljárásokban
- 12. cikk: a gyermek részvétele „minden őt érdeklő kérdés” eldöntésében
- 13. cikk: szabad véleménynyilvánítás, információkérés és -továbbítás
- 14. cikk: szabad véleményalkotás gondolati, lelkiismereti és vallási kérdésekben
- 15. cikk: másokkal való találkozás és barátkozás
- 23. cikk: a fogyatékossgal élő gyermekek joga „a közösségi életben való tevékeny részvétel”-re
- 30. cikk: a kisebbséghez tartozó vagy őslakos gyermekek joga a részvételre saját kulturális csoportjuk és a többségi társadalom életében is
- 31. cikk: teljes mértékű részvétel a kulturális és művészeti életben.

Lásd még a *Részvétel* című témát a 303. oldaltól.

Hasznos források

- *Council of Europe Actions to Promote Children's Rights to Protection from All Forms of Violence* [Az Európa Tanács programjai a gyermekek jogainak előmozdítása érdekében az erőszak bármely formája elleni védelem céljából], UNICEF, Innocenti Research Centre, Firenze, 2005
- *Children's and Young People's Preparation Seminar of the Launching Conference 'Building a Europe for and with Children'* [Az Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel program nyitó konferenciáját előkészítő szeminárium gyermekek és fiatalok számára, összefoglaló jelentés], Európa Tanács, 2006
- *Declaration and Programme on Education for Democratic Citizenship, Based on the Rights and Responsibilities of Citizens* [Nyilatkozat és program a demokratikus állampolgárságra nevelésről. Az állampolgárok jogai és kötelezettségei alapján], Miniszteri Bizottság, Európa Tanács, 1999
- Gittins, Chris: *Violence reduction in Schools – How to make a difference* [Az iskolai erőszak visszaszorítása – Hogyan lehet változtatni a helyzeten?], Európa Tanács, 2006

- Gollob, Rolf–Krapf, Peter: *Exploring Children's Rights: Lesson sequences for primary schools* [A gyermekjogok felfedezése. Óravázlatok általános iskoláknak] DGIV/EDU/CIT (2006) 17; Európa Tanács, 2006: www.unicef-icdc.org/publications
- Howe, Brian: *Citizenship Education for Child Citizens* [Állampolgári nevelés gyermek polgároknak], *Canadian and International Education Journal*, Vol. 34, no.1: 2005, 42–49. o.
- O'Shea, Karen: *Developing a shared understanding, a glossary of terms for education for democratic citizenship* [A közös megértés kialakítása – a demokratikus állampolgárságra nevelés szakkifejezéseinek gyűjteménye], DGIV/EDU/CIT (2003) 29; Strasbourg, Európa Tanács, 2003
- Ramberg, Ingrid: *Citizenship Matters: the participation of young women and minorities in Euro-Med youth projects* [Állampolgársági kérdések. A fiatal nők és a kisebbségek részvétele az EuroMed ifjúsági projektekből], Szemináriumi jelentés, Council of Europe Publishing, 2005
- Torney-Purta, Judith et al.: *Citizenship and Education in Twenty-Eight Countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen* [Állampolgárság és oktatás huszonnyolc országban. Állampolgári ismeretek és elkötelezettség tizennégy éves korban], International Association for the Evaluation of Educational Achievement, Amszterdam, 2001
- *Under Construction: Citizenship, Youth and Europe* [Fejlesztés alatt – Polgári szerepek, ifjúság és Európa], T-Kit az európai polgári szerepekről, Európa Tanács, 2003 Magyar nyelven: T-kit 7 Fejlesztés alatt – Polgári szerepek, ifjúság és Európa, Mobilitás, Budapest, 2006: <http://www.mobilitas.hu/niida/informaciotar/publikaciok/95>
- *Violence against Children in Europe, A preliminary review of research* [A gyermekek elleni erőszak Európában. A kutatás előzetes összefoglalója]: UNICEF, Innocenti Research Centre, Firenze, 2005: <http://www.unicef-irc.org/cgi-bin/unicef/Lunga.sql?ProductID=392>

Néhány hasznos weboldal

- Aktív Állampolgárság Alapítvány: www.aktivpolgar.hu
- Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának gyerekeknek szóló honlapja: www.gyermejjogok.obh.hu
- Droits Partagés: des droits de l'homme aux droits de l'enfant [Megosztott Jogok: az emberi jogoktól a gyermekek jogaiig]: www.droitspartages.org
- Citizenship Foundation [Állampolgárság Alapítvány]: www.citizenshipfoundation.org.uk
- Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány: www.ctf.hu
- Oxfam Cool planet for teachers on global citizenship [Oxfam Cool planet tanárok számára a globális polgárságról]: www.oxfam.org.uk
- Programme 'Building a Europe for and with Children' [Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel című program]: www.coe.int/children Magyar nyelven: www.europatanacs.hu/index.php?workSpace=pages&id=22&langId=1
- UNICEF [Az ENSZ Gyermekalapja], Innocenti Research Centre: www.unicef-irc.org/publications/

2. BÉKE ÉS EMBERI BIZTONSÁG

Akkor valósul meg a béke kultúrája, ha a világ polgárai megértik a globális problémákat, rendelkeznek konfliktusmegoldó képességekkel, erőszakmentesen küzdenek az igazságosságért, az emberi jogok és a méltányosság nemzetközi standardjai szerint élik az életüket, értékelik a kulturális sokszínűséget, és tisztelik a Földet és egymást. Mindezt csak módszeres békére neveléssel lehet megtanulni.

Hágai Békefelhívás, Globális kampány a békére nevelésért

Egy ilyen emberi jogi kultúra megteremtése a béke elérésének előfeltétele. A háború és az erőszak elkerülhetetlenül az emberi jogok tagadásához vezet, és a fenntartható, tartós béke és biztonság csak az összes emberi jog megvalósulásával biztosítható.

Habár Európa a XXI. században viszonylag mentes a háborúktól, de nem mentes a gyerekeket közvetlenül érintő konfliktusoktól. Fegyveres konfliktusok fenyegetik a Balkán néhány területét és a kaukázusi régiót. Mivel mai világunkban minden mindennel összefügg, még az olyan távoli helyeken zajló fegyveres konfliktusok is, mint az afganisztáni vagy az iraki harcok, hatással vannak Európára, például Madridra vagy Londonra. A békét és a biztonságot egyre több nem katonai jellegű fenyegetés is éri: szárazság, betegség, szegénység, éhínség és rasszizmus – ezek egyszerre okai és következményei is a konfliktusoknak.

A számokat tekintve a XX. század a történelem legkegyetlenebb időszaka volt: több áldozatot szedett, mint az összes korábbi évszázad összesen. Egyes konfliktusok, mint az első vagy a második világháború, az egész bolygóra kihatottak, és Európa nagy részét romba döntötték. Mások regionális szinten maradtak (pl. Spanyolország, Ciprus, Görögország és Írország belső konfliktusai). Európában a XX. század az egykori Jugoszlávia területén és a Kaukázusban zajló harcokkal zárult le.

A technikailag egyre fejlettebb, globalizált világunkban a konfliktusok természete drasztikusan megváltozott, de még mindig túl sok a civil áldozat, köztük gyerekek. A világ menekültjeinek⁷ nagy része

⁷ A menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény alapján Magyarországon a kiskorú menekült „különleges bánásmódot igénylő személynek” minősül. Ha felnőtt kísérő nélkül érkezett az országba, a menekültügyi eljárását soron kívül kell lefolytatni, nem küldhetik vissza származási országába, ha ott nincs családja, vagy nem biztosítják intézményi elhelyezését. Ezen kívül egyéb kedvezmények is megilletik. Amennyiben a kiskorú felnőtt hozzátartozóval érkezik, mindkettőjükre a különleges bánásmód vonatkozik.

gyermek, nagyon sokan közülük a hazájukban dúló fegyveres harcok elől menekülnek. Ezen kívül világszerte legalább félmillió 18 éven aluli fiú és lány vált a háború résztvevőjeként kizsákmányolás áldozatává, vagy úgy, hogy közvetlenül részt vett a harcokban, aknákat vagy más robbanó szerkezeteket fektetett, vagy a kiszolgáló-támogató egység tagjaként. A háború mindenre kiterjedő, pusztító hatással van a gyerekekre, testi és a lelki sérüléseket egyaránt okoz, lerombolja családjaikat és közösségeiket.⁸

Az emberi biztonság

Az „emberi biztonság” viszonylag új koncepció, aminek alapja az a feltételezés, hogy az erőszak és a nélkülözés különféle formái összefüggnek egymással. Az emberi biztonság lényege az egyének és közösségek védelme a fizikai erőszak közvetlen fenyegetésével, továbbá a szegénységből és a szociális, politikai vagy gazdasági egyenlőtlenségek egyéb formáiból eredő, illetve a természeti katasztrófákkal és betegségekkel együtt járó közvetett veszélyekkel szemben. Előfordulhat, hogy egy országot nem fenyeget semmilyen külső támadás vagy belső konfliktus, az mégsem biztonságos, például, ha nem tudja fenntartani a jogrendet, ha éhínség miatt a lakosság nagy része lakóhelye elhagyására kényszerül, vagy ha betegség tizedeli őket, vagy az emberek nem rendelkeznek a túléléshez szükséges alapvető feltételekkel.

Az emberi biztonság eszméje segíti az emberi jogok érvényesülését, mert az emberi jogokat súlyosan veszélyeztető helyzetekkel foglalkozik, és támogatja olyan rendszerek fejlesztését, amelyek biztosítják a túlélés, a méltóság és az alapvető szabadságok alapelemeit: a nélkülözéstől és a félelemtől való mentességet, és azt a szabadságot, hogy az ember saját nevében és érdekében felléphessen. Ennek elérésére két általános stratégiát alkalmaz: a védelmet és a megerősítést (empowerment). A védelem megóvja az embereket a közvetlen veszélyektől, de a biztonság fenntartása érdekében megpróbál normákat, eljárásokat és intézményeket kialakítani. A megerősítés képessé teszi az embereket saját lehetőségeik kiteljesítésére és arra, hogy teljes mértékben részt vegyenek a döntések meghozatalában. A védelem és a megerősítés kölcsönösen kiegészítik egymást, és a legtöbb esetben mindkettőre szükség van.

2003-ban az ENSZ emberi biztonsággal foglalkozó különleges bizottsága kiadta „Az emberi biztonság ma” című jelentését, amely az emberi biztonság megteremtésének és fenntartásának főbb területeivel foglalkozik:

- Az emberek védelme az erőszakos konfliktusoktól, beleértve a fegyverkezés növekedését.
- A jobb élet reményében, esetleg az emberi jogok súlyos megsértése vagy konfliktusok miatt otthonaikat elhagyni kényszerülő emberek védelme és megerősítése.
- Az emberek védelme és megerősítése konfliktus utáni helyzetekben, beleértve a háború által szétzilált társadalmak újjáépítését.
- A gazdasági biztonság elősegítése azáltal, hogy mindenhol biztosítják a létminimumot, továbbá képessé teszik az embereket arra, hogy ki tudjanak törni a szegénységből.
- Az alapvető egészségügyi ellátáshoz való általános hozzáférés előmozdítása, különös tekintettel a világszerte jelen lévő fertőzések és betegségek kezelésére, a szegénységgel kapcsolatos fenyegetettség megszüntetésére és az erőszakból eredő egészségügyi problémák orvoslására.
- Minden ember megerősítése az általános alapfokú oktatáson keresztül.
- A „globális identitás” szükségességének elismertetése, tiszteletben tartva ugyanakkor az egyének szabadságát arra, hogy különböző identitásokkal és elköteleződésekkel rendelkezzenek.

KÉRDÉS: *Milyen tényezők veszélyeztetik az Ön környezetében a biztonságot? Milyen módon destabilizálják azok a társadalmat? Ez a bizonytalanság milyen hatást gyakorol azokra a gyerekekre, akikkel Ön foglalkozik?*

⁸ Magyarországon az Alkotmány 70/H. §-a szerint háborús konfliktusra való kilátás esetén kizárólag a Magyarországon lakóhellyel rendelkező, nagykorú, magyar állampolgárságú férfiakat terheli hadkötelezettség.

A béke mint emberi jog

A béke nemcsak a konfliktus és az erőszak hiányát jelenti, hanem olyan együttélési formát is, amelyben a társadalom minden tagja érvényesítheti emberi jogait. Habár nincs hivatalosan emberi jogként elismerve, a béke az emberi jogok megvalósulásának alapvető eleme, és a harmadik generációs emberi jogokhoz, az úgynevezett szolidaritási jogokhoz tartozik. Ezek olyan jogok, amelyek nemcsak az egyes embert érintik, hanem egész társadalmakat vagy közösségeket. Ilyen például az egészséges környezethez, a fenntartható fejlődéshez vagy a kommunikációhoz való jog, továbbá az emberiség közös örökségében való osztozás joga. A béke ugyanakkor az emberi jogok eredménye is: minél inkább elősegíti és védelmezi egy társadalom tagjainak emberi jogait, annál nagyobb esélye van ennek a társadalomnak az erőszak visszaszorítására és a konfliktusok békés megoldására.

Az UNESCO iránymutatását követve az ENSZ Közgyűlése 1999-ben elfogadta a béke kultúrájáról szóló nyilatkozatot. Ebben elismeri, hogy a béke kultúrájának elősegítése a társadalom minden tagjának a felelőssége, beleértve a szülőket, a tanárokat, a politikusokat, az újságírókat, a vallási testületeket, az értelmiségieket, a civil társadalom intézményeit, a tudományos, filozófiai, kreatív és művészeti területeken dolgozókat, az egészségügyi dolgozókat, a szociális munkásokat, a különböző szintű vezetőket és a civil szervezeteket.

Interkulturális és vallások közötti párbeszéd

A kultúrák közötti párbeszéd, a demokratikus párbeszéd legősibb és legalapvetőbb módja, az elutasítás és az erőszak ellenszere. Célja, hogy képessé tegyen minket arra, hogy békében és konstruktív módon éljünk együtt egy többkultúrájú világban, és hogy kialakítsa bennünk a közösség és az összetartozás érzését.

Interkulturális párbeszéd és az Európa Tanács
(Angol nyelven: www.coe.int/t/dg4/intercultural/default_en.asp)

A migráció erősödése, a globalizáció hatásai, valamint az információs és kommunikációs technológia fejlődése az embereket manapság egyre mobilabbá teszi. Ennek eredményeképpen a kulturális sokszínűség minden európai ország alapvető jellemzőjévé vált. Míg ez a sokszínűség társadalmaink gazdagságát, értékét gyarapítja, új társadalmi és politikai kihívásokat is magában hordoz. Míg az identitás kérdései egyre problematikusabbá válnak, „a sztereotípiák, a rasszizmus, az idegengyűlölet, az intolerancia, a diszkrimináció és az erőszak veszélyeztetik a békét, és a nemzeti és helyi közösségek épségét”.⁹ E jelenség negatív következményei a társadalmi kirekesztéstől egészen a nemzetközi konfliktusokig terjednek.

Az interkulturális párbeszéd létfontosságú eszköz e jelenségek leküzdésében: meg kell tanulnunk egymással együtt élni és kialakítani a közösség és az összetartozás érzését. „Az interkulturális párbeszéd a különböző kulturális háttérrel rendelkező egyének vagy csoportok közötti nyitott, a másik fél véleményének tiszteletben tartása mellett megvalósuló eszmecsere, amely lehetővé teszi a másik fél világnézetének mélyebb megértését.”¹⁰ Különösen fontos felismerni a vallási közösségek szerepét az identitás formálódásának folyamatában, és ösztönözni a vallások közötti párbeszédet annak érdekében, hogy a társadalom minden szintjén legyőzzük a vallási alapú sztereotípiákat és diszkriminációt.

⁹ *Preparing the White paper on intercultural dialogue of the Council of Europe, Consultation document* [A Fehér Könyv a kultúrák közötti párbeszédéről előkészítése. Konzultációs anyag], 3. o.: http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Consultation_document_EN.pdf

¹⁰ Lásd fent, 6. o.

KÉRDÉS: Az Ön környezetében vannak olyan különböző vallási közösségek, amelyek befolyással vannak arra, hogyan élnek együtt az emberek? A vallási különbözőségekből eredő konfliktusok hatással vannak azokra a gyerekekre, akikkel Ön foglalkozik?

Békére nevelés

A békére nevelés legfőbb célja eredetileg az volt, hogy kizárja az atomháború, és így a teljes megsemmisülés lehetőségét, napjainkban azonban átfogóbb célkitűzést: a béke kultúrájának megteremtését kívánja megvalósítani. Célja továbbá a konfliktusok – mint a szegénység és a hátrányos megkülönböztetés minden formája – okainak megértése és felszámolása, valamint a konfliktuskezelési készségek átadása. A békés konfliktusmegoldás képessége nem az ember veleszületett tulajdonsága, hanem olyan készség, amelyet tanulni és a gyermekkortól kezdve gyakorolni kell. Mahatma Gandhi szerint „ha békét akarunk teremteni a világban, a gyerekekkel kell kezdenünk”.¹¹

...a gyermek oktatásának a következő célokra kell irányulnia... fel kell készíteni a gyermeket arra, hogy a megértés, a béke, a türelem, a nemek közötti egyenlőség, valamennyi nép, nemzetiségi, nemzeti és vallási csoport és az őslakosok közötti barátság szelvében tudja vállalni a szabad társadalomban az étellel járó mindenfajta felelősséget.

A Gyermek jogairól szóló egyezmény 29. cikke d.) bekezdés

A gyerekek általában a többi gyerekekkel, szüleikkel, tanáraikkal és más felnőttekkel kapcsolatban élnek meg konfliktusokat. A konfliktus eredendően nem negatív vagy káros dolog; általában mérsékelhető vagy megoldható. Ezzel szemben az erőszak, az erő agresszív használata vagy a hatalommal való visszaélés mindig sérüléshez és romboláshoz vezet. Ezért a társadalom számos erőszakmentes konfliktuskezelési módot alakított ki, például a tárgyalásos rendezést és más olyan, együttműködésen alapuló megközelítéseket, amelyek kölcsönösen előnyös megállapodásokhoz („győztes-győztes” helyzetekhez) és kompromisszumokhoz vezetnek. A konfliktuskezelés és az erőszakmentes viselkedés minden gyerek szocializációjának fontos eleme kell legyen.

KÉRDÉS: Általában hogyan reagálnak a konfliktusokra azok a gyerekek, akikkel foglalkozik? Ismer olyan módszereket, amelyek segítségével megtaníthatja őket konfliktusaik eredményesebb kezelésére és megoldására?

A békére nevelés a magatartás megváltozásához szükséges ismereteket, készségeket, attitűdöket és értékeket közvetít, mely változás révén a gyerekek, a fiatalok és a felnőttek képesek lesznek mind a nyílt, mind a strukturális konfliktusok, valamint az erőszak megelőzésére, a békés konfliktuskezelésre és a békéhez szükséges körülmények megteremtésére, a személyközi és a csoporton belüli kapcsolatokban, továbbá nemzeti vagy nemzetközi szinten egyaránt. A békére nevelés növeli a gyerekek önbecsülését, fejleszti problémamegoldó készségeiket, és megelőzi a veszélyes viselkedésmódok kialakulását.

Az ENSZ szakosított szervei közül az UNICEF, és még inkább az UNESCO hangsúlyozza a békére nevelés fontosságát. Az UNICEF a békére nevelést olyan oktatási és egyéb nevelési területként definiálja, amely:

- A „béke övezeteként” működik, ahol a gyerekek minden erőszakos konfliktussal szemben védelmet élveznek

¹¹ Inspiring Quotations [Inspiráló idézetek]: www.peace.ca/inspiringquotations.htm

- Támogatja a Gyermekjogi Egyezményben kinyilvánított gyermeki jogokat
- Olyan légkört alakít ki, amely az egymás iránti tiszteletet tükröző, békés viselkedést modellezi a tanuló közösség egészében
- Az egyenlőség és a diszkriminációmentesség elveit az adminisztratív irányelvekben és gyakorlatban is megjeleníti
- Épít a közösségnek a béke megteremtésére vonatkozó, már meglévő ismereteire, beleértve a konfliktuskezelés hatékony, erőszakmentes és a helyi kultúrában gyökerező eszközeit
- A konfliktusokat az összes résztvevő jogainak és méltóságának tiszteletben tartásával kezeli
- A béke, az emberi jogok, a társadalmi igazságosság és a globális problémák jobb megértésének célját, amennyire lehetséges, a teljes tananyagba integrálva valósítja meg
- Fórumot teremt a béke és a társadalmi igazságosság értékeinek nyílt megvitatására
- Olyan tanítási és tanulási módokat alkalmaz, amelyek kiemelik a részvétel, a problémamegoldás és a különbségek iránti tisztelet jelentőségét
- Képessé teszi a gyerekeket arra, hogy a béketeremtést a gyakorlatban is megvalósíthassák, a tanulási közegben és a tágabb közösségben egyaránt
- Minden nevelő számára lehetőséget terem a béke, az igazságosság és a jogok kérdéskörének folyamatos továbbgondolására és az ezzel kapcsolatos szakmai fejlődésre¹²

Az UNESCO tevékenységeinek jelentős része a békére, az emberi jogokra és a demokráciára nevelés előmozdításához kapcsolódik. Az UNESCO az 1990-es évek elején azzal a céllal indította el a „béke kultúrájára nevelés” koncepcióját, hogy „az élet, a szabadság, az igazságosság, a szolidaritás, a tolerancia, az emberi jogok, továbbá a nők és férfiak közötti egyenlőség egyetemes értékeire épülő békekultúrának a megvalósításával a béke új megközelítését alakítsa ki”, és hogy támogassa az ezen megközelítés érdekében végzett nevelést és kutatást.¹³

A békére nevelés fontos része az emberi jogok, a béke és a demokrácia kultúrájának előmozdítását célzó különböző oktatási területeknek. (II. fejezet, 32. oldal.)

Fontos emberi jogi eszközök

Európa Tanács

Az Emberi jogok európai egyezménye bevezetőjében megerősíti, hogy a béke és az emberi jogok alapvetően összefüggnek egymással, így az alapvető szabadságok:

„...az igazság és a béke alapjai a világon, és amelyek fenntartásának legjobb eszköze egyrészt a hatékony politikai demokrácia, másrészt azoknak az emberi jogoknak a közös felfogása és tiszteletben tartása, melyeken ezek a szabadságok alapulnak.”

Az Emberi jogok európai egyezményének 5. cikke értelmében mindenkinek joga van a személyi biztonságra, különösképpen az olyan, állam általi beavatkozások elleni védelemre, mint a letartóztatás és a fogva tartás.

Az Európa Tanács számos tevékenysége a tolerancia, a béke és az emberek közötti kölcsönös megértés elősegítését szolgálja, többek között az emberi jogi nevelést, a demokratikus állampolgárságra nevelést, az interkulturális és a vallások közötti párbeszédet. 2007-ben megjelent az Európa Tanács Fehér könyv a kultúrák közötti párbeszédéről című kiadványa, ami lefekteti az Európán belüli, illetve Európa és a szomszédos országok közötti interkulturális párbeszéd előmozdítását szolgáló koherens politika kereteit.

¹² Fountain, Susan: *Peace Education in UNICEF* [Békére nevelés az UNICEF-ben], 1999, 6. o.

¹³ UNESCO and a Culture of Peace [Az UNESCO és a béke kultúrája], UNESCO Publishing, 1995

Egyesült Nemzetek Szervezete

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1945-ben alakult meg azzal a céllal, hogy „megmentsse a jövő nemzedékeit a háború borzalmaitól”; „újból hitet tegyen az emberi személyiség méltósága és értéke [és] a férfiak és nők egyenjogúsága mellett”; „megteremtse azokat a feltételeket, amelyek mellett az igazságosság és a nemzetközi szerződésekből, valamint a nemzetközi jog egyéb forrásaiból eredő kötelezettségek iránti tisztelet fenntartható”; és „előmozdítsa a szociális haladást és a nagyobb szabadság mellett az életfeltételek javítását...”¹⁴

A békére nevelés – mint eszköz – e célok megvalósítása érdekében jött létre. E nevelésre utal az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 26. cikke, amely nem csupán a neveléshez való jogot rögzíti, hanem előírja, hogy „a nevelésnek az emberi személyiség teljes kibontakoztatására, valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartásának megerősítésére kell irányulnia.” Előmozdítja „a nemzetek, valamint az összes faji és vallási csoportok közötti megértést, türelmet és barátságot”, valamint elősegíti „az Egyesült Nemzetek által a béke fenntartásának érdekében kifejtett tevékenység kifejlődését.”

Az **Egyezmény a gyermek jogairól** 38. és 39. cikke a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek jogairól rendelkezik. A 38. cikk arra kéri fel a tagállamokat, hogy tegyenek meg minden lehető gyakorlati intézkedést a fegyveres konfliktus által érintett gyermekek védelemben és gondozásban részesítésére. A 39. cikk arra szólítja fel a tagállamokat, hogy a bántalmazás különféle formáit, pl. háborút elszennyezett gyermekek „testi és szellemi rehabilitációját és a társadalomba való beilleszkedését” könnyítsék meg. Az Egyezmény különös gondot fordít a gyermekek fegyveres szolgálattal szembeni védelmére. A 38. cikk tiltja, hogy tizenötödik életévüket be nem töltött gyermekek közvetlenül rész vegyenek a harcokban, de 2000-ben a Közgyűlés elfogadta a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről szóló Fakultatív jegyzőkönyvet, amely az alsó korhatárt tizennyolc évre emelte.

..... Hasznos források

- Fountain, Susan: *Peace Education in UNICEF* [Békére nevelés az UNICEF-ben], UNICEF, 1999: www.unicef.org/girlseducation/files/PeaceEducation.pdf
- Myers-Walls, Judith A.: *Talking to Children about Terrorism and Armed Conflict* [A terrorizmusról és a fegyveres konfliktusokról gyermekeknek], Vol.7, No.1, 2002, North Carolina State Forum for Family and Consumer Issues: www.ces.ncsu.edu/depts/fcs/pub/2002w/myers-wall.html

..... Néhány hasznos weboldal

- Charter of the United Nations [Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya]: www.unhchr.ch/html/menu3/b/ch-pream.htm Magyar nyelven: http://www.menszt.hu/tudnivalok_az_egyedul_nemzetek_szervezeterol/az_egyedul_nemzetek_alapokmánya
- Children in armed conflicts [A fegyveres erőszak által érintett gyermekek]: www.crin.org/themes/ViewTheme.asp?id=11
- A Declaration on a Culture of Peace [Nyilatkozat a béke kultúrájáról], UNESCO, 2000: www.unesco.org/cpp/uk/declarations/2000.htm
- European Charter for Media Literacy [Médiaműveltség Európai Kartája]: www.euromedialiteracy.eu/index.php
- The History Guide, Revolutionizing education in the spirit of Socratic wisdom [Útmutató a történelemhez. Az oktatás forradalmasítása a szókratészi bölcsesség szellemében]: www.historyguide.org

¹⁴ *Charter of the United Nations* [Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya]: www.unhchr.ch/html/menu3/b/ch-pream.htm. Magyar nyelven: http://www.menszt.hu/tudnivalok_az_egyedul_nemzetek_szervezeterol/az_egyedul_nemzetek_alapokmánya

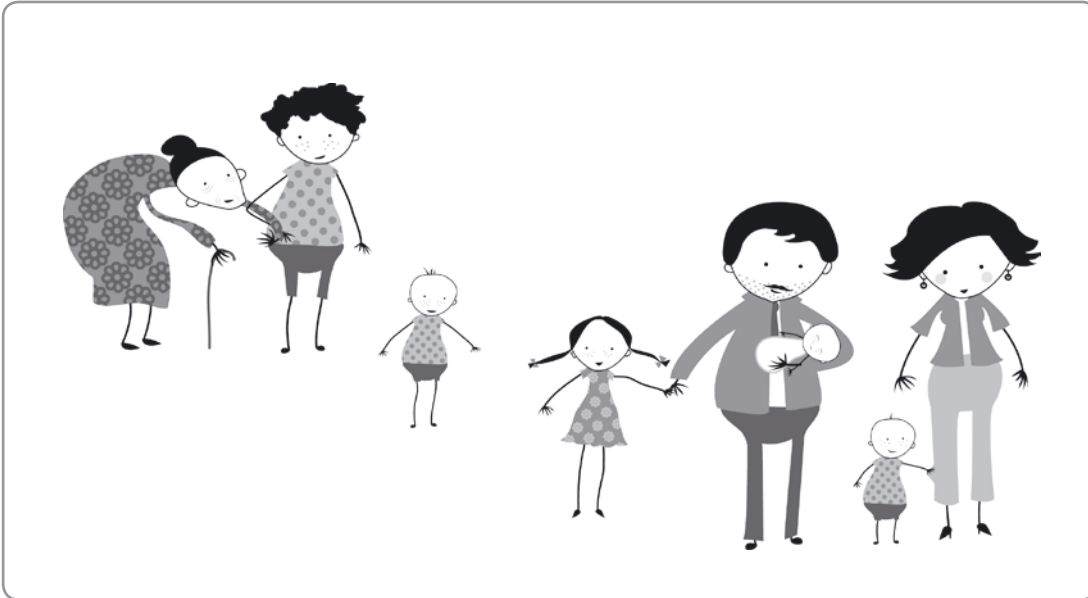
- Council of Europe White Paper on Intercultural dialogue [Fehér Könyv a kultúrák közötti párbeszédéről]: www.coe.int/t/dg4/intercultural/default_en.asp Magyar nyelven: www.europatanacs.hu/pdf/FeherKonyv-WhitePaper_onInterculturalDialogue_magyarul.pdf
- Magyar ENSZ Társaság: www.menszt.hu
- Magyar UNESCO Bizottság: www.unesco.hu
- Magyar UNICEF Bizottság: www.unicef.hu
- Manifesto 2000 for a Culture of Peace and Non-violence, International Decade for a Culture of Peace and Non-violence for the Children of the World, 2001 – 2010 [Manifesto 2000 a béke és az erőszakmentesség kultúrájáért. A béke és az erőszakmentesség kultúrája nemzetközi évtizede a világ gyermekeiért, 2001-2010], UNESCO, 2000: www3.unesco.org/manifesto2000/uk/uk_manifeste.htm
- United Nations Cyberschoolbus [ENSZ Virtuális Iskolabusz]: www.un.org/cyberschoolbus/peace/home.asp

3. CSALÁD ÉS ALTERNATÍV GONDOSKODÁS

A család a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme, és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére.

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 16. cikk, 3. bekezdés

A Gyermekegyezmény a családot úgy ismeri el, mint azt a természetes környezetet, amely a lehető legmegfelelőbb védelmet nyújtja a gyermek számára, és amely megteremti a gyermek egészséges fejlődéséhez szükséges feltételeket. A gyermeket megilleti a gondoskodás, a biztonság, továbbá a személyiségét és az egyéniségét tiszteletben tartó nevelés. A Gyermekegyezmény 3. cikke kimondja, hogy mindenkor a gyermek legfőbb érdeke legyen az irányadó.¹⁵

Minden gyermeknek joga van ismerni a szüleit, és joga van ahhoz, hogy ők gondoskodjanak róla (7. cikk). Az Egyezmény a szülőkre és az államra bízta a gyermek jólétéért való felelősséget azzal, hogy az állam köteles elismerni a szülők elsődleges felelősségét a gyermek felnevelésében és fejlődésében (5. cikk), ugyanakkor az államnak különféle támogató intézkedéseket kell biztosítania annak érdekében, hogy a család képes legyen ellátni ezt a feladatát (18. cikk). Ugyanígy, a szülőké az elsődleges felelősség abban, hogy megfelelő életszínvonalat biztosítsanak gyermeküknek, de ha nem képesek a gyermekről megfelelőképpen gondoskodni, az államnak kell segítenie vagy beavatkoznia (27. cikk).¹⁶

A szülőnek megfelelően irányt kell mutatni a gyermek számára, életkorának és fejlődő képességeinek figyelembevételével, felismerve azt, hogy ahogy a gyermek nő, egyre nagyobb beleszólással kell bírnia az őt érintő kérdésekbe (14. cikk). Az Egyezmény szellemében a szülők kötelessége, hogy gyermekükre a társadalom szereplőjeként és jogokkal rendelkező egyénként tekintsenek, nem pedig mint saját tulajdonukra.

¹⁵ Magyarországon a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvtv.) 2. § (1) bekezdése is rögzíti, hogy minden szervezet és személy a gyermek legfőbb érdekét figyelembe véve, törvényben elismert jogait biztosítva köteles eljárni.

¹⁶ Az Alkotmány 67. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges. Az alkotmányi felsorolás – ahogyan azt az állampolgári jogok országgyűlési biztosa jelentéseiben is megállapította – egyben „rangsornak” is tekinthető: a gyermeknek elsődlegesen a családtól kell a szükséges védelmet és gondoskodást megkapnia, ezt azonban kiegészíti (meghatározott esetben pedig pótolja, helyettesíti) az állami intézményi védelem.

Mi a család?

A „hagyományos” családmódel mellett, amely házaspárként élő szülőköl és vér szerinti gyermekeiköl áll, az európaiak sokféle családszerkezetben élnek, ilyen például:

- a többgenerációs nagycsalád
- az egyszülős család, ahol valamelyik szülő válás, elhagyás, halál vagy más egyéb ok következtében nincs jelen
- az örökbefogadó vagy a nevelőcsalád
- az újrarendeződött nukleáris család egy vér szerinti és egy mostohaszülövel, és néha édes-, fél- és mostohatestvérekkel
- az élettársi kapcsolat, amikor két felnőtt házasság nélkül él együtt
- az a család, ahol a szülők egyneműek
- az a család, ahol nagyszülők vagy más rokonok nevelik a gyerekeket

Egyre nagyobb a valószínűsége annak, hogy egy gyermek megtapasztalja a különböző családtípusok közti váltást, az egyedülálló szülővel vagy a mostohaszülőkkel való életet. Mindazonáltal, az összes európai országot tekintve, a gyerekek legalább kétharmada gyermekkorában nagyobb részében mindkét vér szerinti szülőjével együtt, egy családon belül él.

Családmódellettől függetlenül mindig mindkét szülő közös felelőssége a gyermek támogatása és a róla való gondoskodás, még akkor is, ha külön élnek egymástól. A Gyermekjogi Egyezmény 18. cikke kimondja, hogy mindkét szülő egyformán felelős a gyermek felneveléséért és a róla való gondoskodásért. Számos európai kormányzat olyan családpolitika kidolgozásán fáradozik, ami jobban megfelel a családok és a szülők igényeinek, például azáltal, hogy az apák is mehetnek szülési szabadságra, illetve gyermekgondozási intézményeket működtet, ezzel is segítve a dolgozó szülőket. Nagyon fontos, hogy a család-támogatás biztosítása és a szülőknek nyújtott különböző lehetőségek tekintetében minden gyermek egyenlő esélyekhez jusson nemétől, státuszától vagy a család gazdasági helyzetétől függetlenül.¹⁷

Az európai családokat érintő kihívások

Az európai családoknak számos kihívással kell szembesülniük:

- **Dolgozó szülők:** Egyre jellemzőbb, hogy mindkét szülő alkalmazásban áll. A hosszú munkaidő, valamint a munkahelyi és a családi feladatok között feszülő konfliktus sok nehézség forrása. Az Európai Unióban élő szülők legalább 10, az új tagállamokban élők 15 százaléka érzi úgy, hogy a túl sok munka miatt nehezen teljesíti családi kötelezettségeit, a legtöbb problémáról a három éven aluli gyermekek szülei számolnak be.¹⁸
- **Egyszülős háztartások:** Az európai országok gyermekeinek összesen körülbelül 80%-a él mindkét szülőjével. Ez az arány azonban jelentősen eltér az egyes országokban, 90%-nál is több Görögországban és Olaszországban, míg 70%-nál kevesebb az Egyesült Királyságban. Tehát az adatok erőteljes földrajzi eltéréseket mutatnak: Belgiumban, Görögországban, Olaszországban, Portugáliában és Spanyolországban a gyerekek kevesebb mint 9%-a él egyedülálló szülővel, Dániában, Finnországban, Norvégiában és Svédországban ez az arány 15%-ra szökik, Ausztriában, a Cseh Köztársaságban, Franciaországban, Németországban, Magyarországon, Hollandiában, Lengyelországban és Svájcban pedig 10 és 15% között mozog.¹⁹

¹⁷ Magyarországon a családokat illető részletes szabályok a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvényben (Csjt.) található.

¹⁸ Krieger, Hubert: *Family Life in Europe: Results of recent surveys on quality of life in Europe* [Családi élet Európában: Az európai életminőségről készült legutóbbi kutatások eredményei] Az ír elnökség „Család, változás és szociálpolitika Európában” című konferenciáján ismertetett tanulmány, Dublin, 2004: www.eurofound.europa.eu/docs/areas/populationandsociety/krieger040513.pdf

¹⁹ *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries* [A gyermekszegénység vizsgálata: áttekintés a gazdag országok gyermekjóléti helyzetéről], UNICEF Innocenti Research Centre, 2007: www.unicef-icdc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf

Az Európa Tanács sokat foglalkozik ezekkel a kérdésekkel. 2006-ban a Miniszteri Bizottság ajánlást fogalmazott meg a tagállamok számára a pozitív szülői magatartást támogató politikára vonatkozóan. Definíciója szerint: „A pozitív szülői magatartás a gyermekek érdekeinek maximális figyelembevételén alapul. Lényege a gondoskodás, önállóságra nevelés, elismerés és útmutatás, de ide tartozik bizonyos korlátok felállítása is – a gyermek teljes körű fejlődése érdekében”. Az ajánlás a továbbiakban az alábbiak fontosságát emeli ki:

- pozitív szülői magatartás
- szülő támogató szolgáltatások
- szolgáltatások a társadalmi kirekesztéstől veszélyeztetett szülők számára
- egyensúly a munka és a családi élet között
- gyermekgondozást biztosító szolgáltatások.²⁰

Ugyancsak 2006-ban készített a Tanács jelentést arról, hogyan áll a pozitív szülői magatartás ügye napjaink Európájában, elemezve a szülők szerepét, valamint a gyerekekkel való helyes bánásmód és erőszakmentes felnevelésük kérdéseit. (Lásd az *Erőszak* című témát a 271. oldaltól.) A jelentés a következőket emelte ki, mint a gyermekek számára legfontosabbakat:

- **Alapvető ellátás:** A gyermek fizikai szükségleteinek kielégítése (pl. táplálék, megfelelő hőmérséklet, otthon, higiénia, megfelelő ruházat és orvosi ellátás)
- **A biztonság garantálása:** A gyermek védelme mindenféle bántalmazásról otthonán belül és azon kívül
- **Érzelmi melegség:** Annak biztosítása, hogy a gyermek érzelmi támogatásban részesüljön és érezze, hogy értékeli
- **Ösztönzés:** A gyermek tanulásának és intellektuális fejlődésének ösztönzése azáltal, hogy foglalkoznak vele, és tanulási lehetőségeket biztosítanak a számára
- **Irányítás és korlátok:** A határok meghúzása és a helyes magatartás megmutatása a gyermeknek;
- **Állandóság:** Érzelmi melegség és odafigyelés folyamatos biztosítása a gyermek számára a számára fontos személyek részéről.²¹

A jelentés leszögezi, hogy sok oka lehet annak, hogy a gyermek elkerülhet a szüleitől: válás, a családtagok egymástól történő elszakadása utazás, vagy háború miatt, egyik vagy mindkét szülő halála, elhagyás vagy emberkereskedelem. Bármilyen okból történjen is, a szülőktől való elszakadás mélyen érinti a gyerekeket, veszélyezteti jólétüket, nevelésüket és fejlődésüket. Ezért a gyermekeknek joguk van együtt maradni a családjukkal, kivéve azokat a súlyos eseteket, amelyekben ezt egy törvényes hatóság a gyermek legfőbb érdekében megtiltja (9. cikk).²²

KÉRDÉS: *A Gyermekek jogi Egyezmény egyik alapvető elve a gyermek legfőbb érdeke. De ki határozza meg, mi a legjobb a gyermek számára? Például ki döntheti el, érdeke-e a gyermeknek együtt maradni a szüleiével, ha azok alkalmatlanok arra, hogy gondoskodjanak róla? A család többi tagja? A gyermek? Az állam? Vagy valaki más?*

²⁰ Recommendation Rec(2006)19 of the Committee of Ministers to Member States on Policy to Support Positive Parenting [A Miniszteri Bizottság Rec(2006)19 számú ajánlása a tagállamoknak a pozitív szülői nevelést támogató politikáról], Európa Tanács, 2006: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&BackColourInternet=9999CC&BackColourIntranet=FFBB55&BackColourLogged=FFAC75>

²¹ Explanatory Report on Policy to Support Positive Parenting [Értelmező jelentés a pozitív szülői nevelést támogató politikáról], az Európai Bizottság a Társadalmi Kohézióért 983. ülése, CM (2006)194 add, Európa Tanács, 2006: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM\(2006\)194&Ver=add&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM(2006)194&Ver=add&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)

²² A Gyvt. 6. § (1)-(2) bekezdések szerint a gyermeknek joga van a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetében történő nevelkedéshez. Joga van továbbá ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez. A 7. § (1) bekezdés alapján a gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.

Mindazonáltal nem minden szülő képes vagy hajlandó pozitív szülői magatartást tanúsítani, és nem minden gyerek profitál abból, ha a családjával él. A Gyermekjogi Egyezmény 20. cikke kimondja, hogy

Minden olyan gyermek, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy aki saját érdekében nem hagyható meg e környezetben, jogosult az állam különleges védelmére és segítségére... Az Egyezményben részes államok hazai jogszabályaiknak megfelelően intézkednek helyettesítő védelemről az ilyen gyermek számára.²³

Ezekre az intézkedésekre csak szélsőséges helyzetekben kerül sor. Sok európai országban a gyermekvédelmi rendszer és a gyermekgondozó intézmények magas szintű szolgáltatást nyújtanak a veszélyeztetett gyermekek számára. Ugyanakkor néhány országban szükségtelenül és túl hosszú időre helyezik a gyerekeket intézetekbe. A családon kívül élő vagy szülői gondozást nélkülöző gyerekek veszélyeztetettebbek a hátrányos megkülönböztetés, a bántalmazás és a kizsákmányolás, az elhanyagolásból fakadó érzelmi és szociális sérülések szempontjából.

A saját családjukban nem nevelhető gyermekek ellátásának biztosítása nagyobb figyelmet igényel, és olyan megoldásokat ölel fel, mint a hivatalos és nemhivatalos nevelőszülőség, a rokon nevelés és az örökbefogadás. Közösségi szociális szolgáltatásokra – napközbeni gyermekfelügyeletre, szülőképzésre, otthoni segítségnyújtásra – is szükség van a szülők és a tágabb család, valamint a jelen nem lévő szülők gyerekeiről gondoskodó közösségek megerősítése érdekében.

Sok európai városban élnek gyerekek az utcán. Bár jelenlétük nyilvánvaló – hiszen az utcán élnek és dolgoznak –, még sincs megbízható adat sem számukról, sem kilétükről, ami rendkívüli módon megnehezíti a hatóságok dolgát abban, hogy egészségügyi ellátást, oktatást és védelmet biztosítsanak a számukra. De láthatatlanok is, mivel sokan inkább átnéznék rajtuk, hiszen ezek a gyerekek a társadalom legrettenetesebb kudarcát testesítik meg. A szegénység, a családok széthullása, a testi és lelki bántalmazás, az elhagyás, az elhanyagolás és a társadalmi feszültségek okozta probléma globális jelenség, ami egyre elterjedtebbé válik. Az utcagyerekek²⁴ sérülékenyek: a prostitúció, a gyermekkereskedelem, a bűnözés, a kábítószer, a bandaháborúk, sőt a rendőri erőszak is mind valós veszélyt jelent sokuk számára, egyesek számára pedig maga a valóság.

A család témájának feldolgozása gyermekekkel

Ha a gyerekekkel családi kérdésekről beszélgetünk, a csoportsegítőnek tartózkodnia kell a különféle családi mintákra vonatkozó sztereotip magatartástól vagy elvárásoktól. A gyermekeknek meg kell érteniük, és el kell fogadniuk mindenféle családformát; empátiát és szolidaritást kell kialakítaniuk egymás iránt. Fontos cél, hogy a gyerekek megismerjék a családjukon belüli jogait, amilyen a részvételhez vagy az erőszakmentességhez való jog.

A családi életről folytatott beszélgetés ellentmondásos érzelmeket kelthet néhány gyerekben, különösen a tizenévesekben. A szülőkkel vagy a gondviselőkkel folytatott konzultáció segíthet, kivéve azokat az eseteket, amikor a gyakorlatok során családon belüli erőszakra derült fény. Ilyen esetekben fontos, hogy a gyerekek megértsék, hogy a bántalmazás – ide értve a szexuális visszaélést – nem az ő hibájukból történt, és bátorítani kell őket arra, hogy beszéljenek problémáikról a barátaikkal vagy a környezetükben élő segítőkész felnőttekkel. (Lásd az *Erőszak* című témát a 269. oldaltól.)

²³ A Gyvt. 7. § (2)-(3) bekezdésében foglaltak szerint a gyermeknek joga van – örökbefogadó családban vagy más, családot pótló ellátás formájában – a szülői vagy más hozzátartozói gondoskodást helyettesítő védelemhez. A gyermek helyettesítő védelme során tiszteletben kell tartani lelkiismereti és vallásszabadságát, továbbá figyelemmel kell lenni nemzetiségi, etnikai és kulturális hovatartozására.

²⁴ Az UNICEF az utcagyerekek három csoportját különbözteti meg: 1) veszélyeztetett gyerekek, akiket az „utca nevel”, akik céltalanul kóborolnak, „lőgnak” a nyilvános helyeken, ez a legnépesebb 2) „utcán élő gyerekek (children on the street), nappal az utcán vannak, éjjel családjuknál, utcán dolgoznak (cipőpucolás, autómosás, árusítás, koldulás, prostitúció, stb.) 3) „az utca gyermekei” (children of the street), nincs otthonuk, hajléktalanok, árva, elhagyott, kidobott, elszökött gyerekek, kb. 5-10 %.

Fontos emberi jogi eszközök

Európa Tanács

Az Emberi jogok európai egyezményének 8. cikke védi minden ember „magán- és családi életét, otthonát és levelezését” az állami beavatkozástól. Ez a jog hangsúlyozza annak fontosságát, hogy óvni kell a családot mint a társadalom azon egységét, amely a legtöbb gyermeknek felnőttkoráig gondviselést nyújt.

A Módosított Európai Szociális Karta²⁵ 16. cikkében védelmet biztosít a gyermekeknek a család tagjaként:

„A családnak mint a társadalom alapegységének joga van a megfelelő szociális, jogi és gazdasági védelemre ahhoz, hogy a teljes körű fejlődését biztosítani tudja.”

Az Európa Tanács más egyezményei a házasságon kívül született vagy örökbefogadott gyerekek jogait védik. A gyermekek jogait és legfőbb érdekük képviselését a jogi eljárások során az Európai egyezmény a gyermekek jogainak gyakorlásáról című dokumentum garantálja.

Egyesült Nemzetek

Az **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata** kijelenti, hogy „a család a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme, és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére” (16. cikk). A Nyilatkozat kiemeli a családot mint az élet olyan különleges terepét, ahol mindenkit megillet az önkényes beavatkozástól való védelem (12. cikk). Mindenki számára biztosítja a jogot a házasságkötésre és a családalapításra is (16. cikk). A Nyilatkozat nem definiálja a család fogalmát, amely a huszonegyedik században a hagyományos – két egymással házasságban élő szülőből és vér szerinti gyermekeiből álló – modellen kívül sokféle variációt takarhat.

Az **Egyezmény a gyermek jogairól** még nagyobb hangsúlyt fektet a család fontosságára. Bevezetőjében kimondja, hogy az nemcsak a társadalom alapvető csoportja, hanem „[a társadalom] valamennyi tagja fejlődésének és jólétének természetes környezete”, és a családi környezetet ajánlja, mint „a gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szükséges” közeget.

Az Egyezmény részletezi, hogy milyen gondoskodás illeti meg azokat a gyerekeket, akik valamilyen okból külön élnek a családjuktól, szorgalmazza a család újraegyesítését, valamint elismeri, hogy bizonyos esetekben a gyermek érdeke úgy kívánhatja, hogy különválasszák családjától, amely nem képes vagy nem hajlandó megfelelő módon gondoskodni róla (9., 10., 20., 21. és 22. cikk). Ugyanakkor a gyermeknek a szülei a legfontosabbak. Az állam köteles „tiszteletben tartani a szülőket, vagy indokolt esetben a tágabb család vagy közösség felelősségét, jogait és kötelességeit” (5. cikk). A 7. cikk elismeri a család jelentőségét a gyermek identitásának biztosításában, valamint a gyermek veleszületett jogát, hogy „ismerje szüleit, és hogy ők gondoskodjanak róla” (7. cikk). Elsősorban a szülők felelősek a gyermek felneveléséért, fejlődéséért és anyagi támogatásáért, összhangban azzal az elvvel, miszerint „a szülőknél közös a felelősségük a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért” (18. és 27. cikk). Végül soron viszont, ha a szülők nem tudják megfelelően ellátni gyermeküket, az állam dolga segítséget nyújtani a számukra (18. cikk, 2. bekezdés).

Ahogy az **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata**, a **Gyermekjogi Egyezmény** is tiltja a gyermek magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatban az önkényes vagy törvénytelen beavatkozást és becsülete vagy jó hírneve elleni jogtalan támadást. (16. cikk). Továbbá a gyermeknek joga van olyan oktatáshoz, mely erősíti a gyermekben a tiszteletet a szülei, saját kulturális identitása, anyanyelve és értékei iránt (29. cikk 3. bekezdés).

²⁵ Magyar nyelven: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=13895&articleID=21423&ctag=articlelist&iid=1>

Hasznos források

- *Changes In Parenting: Children Today, Parents Tomorrow* [A szülői nevelés változása: a ma gyermekei, a holnap szülői], A Családügyért Felelős Európai Miniszterek Konferenciájának zárónyilatkozata, Lisszabon, Európa Tanács, 2006. május: www.coe.int/t/dg3/youthfamily/source/2006_minconFinaldeclaration_en.pdf
- *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries* [A gyermekszegénység vizsgálata: áttekintés a gazdag országok gyermekjóléti helyzetéről], UNICEF Innocenti Research Centre, Firenze, 2007: www.unicef-icdc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf
- *Child Protection Information Sheet: Children Without Parental Care* [Tájékoztató adatok a gyermekvédelemről: gyermekek szülői gondoskodás nélkül], UNICEF, 2006. május: www.unicef.org/protection/files/Parental_Care.pdf
- Daly, Mary (szerk.): *Parenting in contemporary Europe: a positive approach* [Szülői nevelés napjaink Európájában: egy pozitív megközelítés], Európa Tanács, 2007
- *Explanatory Report on Policy to Support Positive Parenting* [Értelmező jelentés a pozitív szülői nevelést támogató politikáról], Szociális Kohézióért Európai Bizottság 983. ülése, CM (2006)194 add, Európa Tanács, 2006. december: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM\(2006\)194&Ver=add&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM(2006)194&Ver=add&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)
- Flaquer, Lluís: *Poverty in Southern Europe* [Szegénység Dél-Európában], Institute of Childhood and Urban World, Sociology Department, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 2005: http://devel.ciimu.org/webs/wellchi/reports/workshop_2/ww2_flaquer.pdf
- Hantaris, Linda–Philipov, Dimiter–Billari, Francesco C.: *Policy implications of changing family formation* [A családmodell megváltozásának családpolitikai következményei], Population studies No. 49, Európa Tanács, 2006
- Herczog Mária: *Gyermekbántalmazás*, Complex Kiadó, 2007
- *Rights of Children at risk and care* [A veszélyeztetett és gondozás alatt álló gyermekek jogai], Európa Tanács, 2007
- Krieger, Hubert: *Family Life in Europe: Results of recent surveys on quality of life in Europe* [Családi élet Európában: Az európai életminőségről készült legutóbbi kutatások eredményei] Az ír elnökség Család, változás és szociálpolitika Európában című konferenciáján ismertetett tanulmány, Dublin, 2004. május: www.eurofound.europa.eu/docs/areas/populationandsociety/krieger040513.pdf
- *Recommendation Rec(2006)19 of the Committee of Ministers to Member States on Policy to Support Positive Parenting* [A Miniszteri Bizottság Rec(2006)19 számú ajánlása a tagállamoknak a pozitív szülői nevelést támogató politikáról], Európa Tanács, 2006: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1073507&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>
- *Which Are the Provisions in the Family Law that Foster Children's Well-being and Which Kind of Reforms Should Be Envisaged in this Respect?* [Melyek azok a rendelkezések a családjogban, amelyek elősegítik a gyermekek jólétét, és milyen jellegű reformokra lenne szükség e tekintetben?], Wellchi Network Workshop 2: Sofia, Institute For Legal Studies, Bulgarian Academy Of Sciences, 2005: www.ciimu.org/webs/wellchi/reports/workshop_2/w2_abstracts.pdf

.....

Néhány hasznos weboldal

- Család, Gyermek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület és Folyóirat: www.csagyi.hu
- Gyermek és Ifjúságvédelem: www.szmm.gov.hu – Gyermek- és Ifjúságvédelem címszó
- Nagycsaládosok Országos Egyesülete: www.noe.hu
- Szociális és Munkaügyi Intézet: www.szmi.hu – Gyermekvédelem címszó

4. DEMOKRÁCIA

Alapvető fontosságú, hogy a demokrácia és az emberi jogok kultúrájának megismerését elősegítsük a gyermekek és a fiatalok körében, hiszen a fiatal korban kialakuló hozzáállás és viselkedés döntő hatással lehet arra, hogy milyen mértékben vesznek majd részt a közügyekben a jövőben.

Az Európa Tanács Fórum a demokrácia jövőjéért című tanácskozásának összefoglalója, 2007. június

Mi a demokrácia?

Európa történetében még soha nem volt a demokrácia olyan széles körben elterjedt és olyan erős, mint a huszonegyedik század fordulóján. Csaknem az összes európai társadalmat demokratikusnak tekinthetjük, amennyiben az az állampolgári szuverenitás, az átlátható döntéshozatal és az elszámoltatható kormányzat elvein alapszik. A valóságban nehéz ezeknek az elveknek tökéletesen megfelelni, de általánosságban elmondható, hogy a demokrácia fejlődésének a jelenkori Európában ezek a fő vezérelvei.

A demokrácia szó a görög „demosz” (jelentése: nép) és „kratosz” (jelentése: hatalom) szavakból származik. Ennek megfelelően a demokráciát gyakran a nép uralmának is nevezik: olyan rendszer ez, ahol a szabályokat azok az emberek alkotják, akiknek azután ezeket a szabályokat be is kell tartaniuk. Manapság a legtöbb ember és ország a demokráciát tekinti az egyetlen igazolható és élhető kormányzati rendszernek.

A demokrácia két fő alapelven nyugszik:

- az egyén autonómiájának elve: senkire sem lehet rákényszeríteni a mások által hozott szabályokat; valamint
- az egyenlőség elve: mindenkinek egyenlő eséllyel kell rendelkeznie, hogy a társadalom tagjait érintő döntésekre befolyást gyakorolhasson.

Más kormányzati formák mindkét fenti elvet megsértik, mivel a hatalmat egy bizonyos személy vagy társadalmi osztály gyakorolja, és ők hoznak döntéseket a társadalom többi részének a nevében. Oligarchiában például egy szűk körű, valamilyen szempont – például vagyon, származás vagy katonai hatalom – alapján megkülönböztetett kiváltságos csoport uralkodik. Plutokráciában a kormányzást a vagyonosok gyakorolják, míg diktatúrában a hatalom egy teljhatalommal rendelkező egyén (vagy cso-

port) kezében összpontosul. Ezekben a kormányzati formákban sem az egyén autonómiáját, sem az egyenlőséget nem tisztelik.

A demokrácia is sokféle formában létezik. Például a közvetlen demokráciában az állampolgárok személyesen vesznek részt a döntéshozatalban. A legelterjedtebb forma mégis a liberális vagy képviseleti demokrácia, melyben az állampolgárok képviselőket választanak, és ez utóbbiak alkotnak törvényeket és szabályokat, ők jelölik ki az ország vezetőit. A képviseleti demokrácia elméletben feltételezi, hogy a kormányt a többség szabad és tisztességes szavazás útján választja. A liberális demokráciában jogállamiság van, a hatalmi ágak különválnak egymástól, az emberi jogok és a kisebbségek pedig védelmet élveznek. A jogállamiság elve azt feltételezi, hogy a kormány és a törvénykezés csakis az írott jogszabályoknak megfelelően működik. Ez szorosan összefügg a hatalmi ágak szétválasztásának elvével, mely szerint a törvényhozó (parlament), a végrehajtó (kormány) és a bírói (bíróóságok) hatalom egymástól függetlenül működik. Egy demokratikus kormány számára az emberi jogok alapvető értékrendet jelentenek. Ennek megfelelően a gyengébb érdekérvényesítő képességű társadalmi csoportok – gyerekek, nők, migránsok, vallási vagy etnikai kisebbségek – védelmet élveznek a hátrányos megkülönböztetéssel szemben, identitásuk megőrzéséhez és részvételük biztosításához pedig segítséget kapnak.

A demokrácia szó egy adott társadalmi rendszert és egy meghatározott kormányzati formát is jelöl. A demokratikus társadalom biztosítja a legtöbb ember számára a legigazságosabb kormányzati rendszert, és a lehető legnagyobb mértékű egyenlőséget. Az emberek többsége inkább aktív, mint passzív szerepet játszik a demokratikus társadalomban, ahol az az erkölcsi parancs érvényesül, hogy minden egyén, csoport és közösség emberi jogait védeni és biztosítani kell. Mivel a demokratikus társadalom folyamatosan megoldást keres a társadalmi problémákra, a lehető legtöbb ember javát szolgálva, ezeket a döntéseket általában tiszteletben is tartják az emberek. A demokrácia helyi és nemzeti szinten is megvalósul.

Demokrácia a gyakorlatban

A demokráciák eltérnek egymástól, és egyik sem tekinthető ideális modellnek. A demokratikus kormányzásnak is különböző formái léteznek, köztük az elnöki (mint Franciaországban, Romániában vagy Oroszországban) vagy a parlamentáris (mint az Egyesült Királyságban, Szlovákiában vagy Spanyolországban). Máshol, például Németországban szövetségi kormányzati rendszer működik. Néhány országban arányos, másutt többségi választási rendszert alkalmaznak.²⁶ Mindazonáltal az összes modell mögött az a közös elv húzódik meg, hogy minden állampolgár egyenlő, és mindenkinek joga van bizonyos fokú egyéni autonómiához. Ez nem azt jelenti, hogy mindenki azt tesz, amit akar, sokkal inkább azt, hogy a kormányzati rendszer egyenlő szavazati lehetőséget biztosít minden állampolgár számára, és felismeri, hogy mindenki képes önállóan döntést hozni, és joga van ahhoz, hogy döntését számításba vegyék. Azonban nagyon sok múlik az állampolgárok egyéni kezdeményezőkészségén és részvételi hajlandóságán.

Az egyes demokráciák nagyban különböznek egymástól abban, hogy milyen mértékben tisztelik az egyenlőséget és engedik az állampolgáraikat beleszólni a döntéshozatal folyamatába. A szegénységben élő emberek hangját általában kevésbé hallani. A nőknek, akik kevésbé vannak jelen a közéletben, kisebb befolyásuk van a döntések alakulására, még az olyan ügyek esetében is, amelyek kifejezetten a nőket érintik. Bizonyos csoportok – mint például a gyermekek vagy a nem európai uniós országokból érkezett külföldi munkavállalók – nem rendelkeznek választójoggal. Emellett a legtöbben úgy érzik, hogy a szabályokat olyan választott tisztségviselők kényszerítik rájuk, akik egyáltalán nem képviselik az ő érdekeiket. Akkor tehát hol húzódnak a demokratikus alapelvek? Mennyire érezhetjük magunkénak a törvényeket és a kormányzati döntéseket?

²⁶ Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény rendelkezései alapján a magyar választási rendszer ún. vegyes rendszer, amelyben minden választónak két szavazata van, egyet az egyéni jelöltekre (többségi választási rendszer jelleg) és egyet a pártok által állított területi listára adhat le (arányos választási rendszer jelleg). A legkisebb szavazatvesztés érdekében a töredékszavazatokat – tehát a mandátumot nem eredményező szavazatokat – is összeszámolják, így szerezhethetnek a pártok mandátumot az országos listán.

A demokrácia soha nem tökéletes, soha nem befejezett. Karl Popper még azt is kijelentette, hogy „a demokrácia egy nem létező dolgot jelent”. Ez talán túlzás, de az biztos, hogy a tiszta demokrácia csak eszmény. Maguk az emberek határozzák meg, hogy az ő társadalmuk mennyire képes megközelíteni ezt az ideát.

A demokrácia csak akkor működik, ha az állampolgárok aktívak

A demokrácia sokkal több, mint választási rendszer. A demokrácia egyfajta magatartást, hozzáállást és gondolkodásmódot is jelent.

Terry Davis bevezető beszédéből, amely elhangzott az Európa Tanács által szervezett Nyári egyetem a demokráciáért megnyitóján, 2006-ban

A demokratikus társadalom több a demokratikusan választott kormány és az állami intézményrendszer együttesénél. Az erős és független helyi önkormányzatok, az érett – országos és helyi szinten egyaránt aktív – civil társadalom, a munkahelyek és az iskolák demokratikus légköre szintén fontos elemei a demokratikus társadalomnak. A demokrácia egy folyamat, amit az élet minden területén, minden egyes nap óvni és gyakorolni kell.

Hatékonyabban működik, és jobban képviseli az állampolgárok érdekeit a demokrácia, ha az emberek megfogalmazzák igényeiket, folyamatosan figyelemmel kísérik a kormányzat tevékenységét, és ha kell, megfelelő nyomást gyakorolnak. A modern társadalomban a civil szervezetek és a média a polgári kontroll kulcsszereplői. A civil szervezetek érdekképviselői, tájékoztató és nevelő munkát végeznek, felhívják a figyelmet a fontos közügyekre, továbbá figyelemmel kísérik a kormány és más vezető szervek tevékenységét. Ezek a szervezetek keresztül az állampolgárok a demokratikusabb világhoz vezető változások főszereplői, motorjai lehetnek.

A média nagyon fontos szerepet játszik a demokráciákban: közvetíti a híreket, teret ad a különböző társadalmi szereplők véleményének, és az állampolgárok helyett is éberen őrködik. Ezt a funkcióját csak akkor képes betölteni, ha mentes mindenféle kormányzati és üzleti érdektől és hatástól, valódi közszolgálati értéket teremt, és komolyan veszi ebbéli szerepét.

Mi a baj a demokráciával?

Most, a huszonegyedik század elején általános az aggodalom a demokrácia helyzetét illetően. Sok európai demokráciában rendkívül elterjedt a politikai elégedetlenség és a szkepticizmus, az emberek úgy érzik, hogy a politikai elit megteheti, hogy semmibe veszi az emberek akaratát. A demokrácia néhány ellentmondásos fejleménye, mint a növekvő társadalmi egyenlőtlenségek vagy a korrupció, frusztrációt és haragot vált ki, és populizmushoz vezethet, amelyet a tömegkommunikáció is tovább erősíthet. Az állampolgárok gyakran tehetetlennek érzik magukat, elmegy a kedvük az aktívabb társadalmi szerepvállalástól.

Az ilyen, a demokrácia állapotát illető aggodalmak egyik fő oka az állampolgárok alacsony részvételi aránya a választásokon, hiszen ez az utóbbi tizenöt évben egész Európában jelentősen csökkent. Ez a visszaesés, mely az állampolgárok érdeklődésének és felelősségérzetének hiányát jelzi, aláássa a demokratikus folyamatot.

A fiatalok különösen kis számban járulnak a választási urnákhoz, és egyre nő a különbség a fiatalok és a többi életkori csoport részvételi aránya között. Bár ez az eltérés nem szükségszerűen jelenti azt, hogy a fiatalok idősebb korukban sem lesznek aktívabbak a választásokon, az tény, hogy az érdekeik most kevésbé érvényesülnek a választásokon keresztül. Világszerte jellemző tendencia, hogy a fiatalok egyre

távolabb kerülnek a demokratikus intézményektől és a politikai élet olyan hagyományos rendszereitől, amilyenek a politikai pártok, a szakszervezetek vagy a formális ifjúsági szervezetek.²⁷

Bár ezek kétségkívül súlyos problémák, más tanulmányok²⁸ épp arra engednek következtetni, hogy a részvétel egyéb formái – pl. nyomásgyakorló és egyeztető szervezetek, kampányok, civil kezdeményezések – egyre elterjedtebbekké válnak. A technika fejlődésével feltáruló új lehetőségek révén a globális civil társadalom és az internetes mozgalmak az állampolgári részvétel rugalmas, új formáit kínálják. A fiatalok konkrét ügyek kapcsán könnyen mozgósíthatók, mint például az Egyesült Királyságban az iraki háború ügyében, vagy Ukrajnában a narancsos forradalom idején. A művészetek, a sport, a környezettel kapcsolatos aggodalmak megfogalmazása, a nők jogainak hangsúlyozása vagy a fogyasztói bojkott mind alkalmasak lehetnek a politikai véleménynyilvánításra. A részvétel ezen formái éppolyan nélkülözhetetlenek a demokrácia hatékony működéséhez, mint a választásokon való részvétel. Hiszen a választás meglehetősen nyers módszer, aligha biztosítja, hogy az emberek érdekei megfelelően képviselve legyenek. Az a négy vagy öt év, ami két választás között eltelik, túl hosszú idő ahhoz, hogy kivárjuk, hogy a kormányt végre elszámoltathassuk. A mindennapos részvétel, ami már helyi szinten elindul, kulcsfontosságú a demokráciában. A részvétel növelésére folyamatosan törekedni kell, különösen a fiatalok esetében.

KÉRDÉS: *Hallott-e olyan civil szervezetről vagy polgári kezdeményezésről a környezetében, ami az utóbbi években sikeresen befolyásolt valamilyen közösségi vagy kormányzati döntést?*

Az európai demokráciák másik komoly gyengesége a kisebbségek, különösen a társadalmi kirekesztést elszenvedők megfelelő képviselőinek hiánya. Thomas Hammarberg, az emberi jogok európai biztosa nemrég arról beszélt, hogy milliók legnagyobb problémája a hatalomnélküliség, azoké, ...

„... akik hontalanok; akiknek nincs módjuk arra, hogy jogi tanácsot kérjenek; akik nyelvi korlátokba ütköznek, amikor segítségre van szükségük; akiket elnyom saját kulturális csoportjuk, vagy akik két életstílus között őrlődnek; akik rejtőzködve élnek és félnek előjönni; akiket elszigetel valamilyen fogyatékoságuk; akik idősek, akik elvesztették mindenüket, és nem érznek erőt az újrakezdesre; akik kisebbségekhez tartoznak és idegengyűlölők vagy homofóbok céltáblájává válnak.”²⁹

Egy olyan társadalomban, ahol a kormányt a többség választja, és a választási rendszer a „győztes mindent visz” elvén működik, különösen nehéz a kisebbségek megfelelő képviselőt biztosítani. A kisebbségek egyenlőségének és társadalmi integrációjának elősegítése érdekében a tájékoztatás és a figyelemfelkeltés a demokratikus irányítás sarokköve.

A huszonegyedik században számos gazdasági és társadalmi fejlemény gyakorol hatást demokrácia-felfogásunkra és annak megvalósulására. Az európai integráció és a globális egymásrautaltság, a technika fejlődése és a média befolyásának növekedése pozitívan hathatnak a demokrácia fejlődésére, de rombolhatják is a hagyományos demokratikus rendszereket. A gyorsan változó demográfiai trendek és a kultúrák közötti migráció hozzájárulhatnak a társadalmi egyensúly megbomlásához, ugyanakkor fontos, hogy az ezekből a jelenségekből eredő lehetőségeket felhasználhatjuk a demokrácia megerősítésére is.

²⁷ Forbrig, Joerg: *Revisiting Youth Political Participation, Challenges for research and democratic practise in Europe* [A fiatalok politikai részvételének felülvizsgálata. A kutatás és a demokratikus gyakorlat kihívásai Európában], Európa Tanács, 2005, 134. o. : www.youth-knowledge.net/system/galleries/download/research_reports/2005_revisiting_youth_political_participation_coepub.pdf

²⁸ Kovacheva, Sýyka: *Will Youth Rejuvenate the Patterns of Political Participation?* [Meg fogja-e fiatalítani az ifjúság a politikai részvétel bevett formáit?]. in Forbrig, Joerg (szerk.): *Revisiting Youth Political Participation, Challenges for research and democratic practise in Europe* [A fiatalok politikai részvételének felülvizsgálata. A kutatás és a demokratikus gyakorlat kihívásai Európában]. Európa Tanács, 2005: www.youth-knowledge.net/system/galleries/download/research_reports/2005_revisiting_youth_political_participation_coepub.pdf

²⁹ Thomas Hammarberg beszéde a Miniszteri Bizottság 1000. ülésén. Európa Tanács, 2007

KÉRDÉS: Mit gondol, feltárnak-e olyan új lehetőségek az internet-alapú technológia révén, amelyek segítségével a döntéshozók közvetlenül megkérdezhetik és megismerhetik az emberek véleményét konkrét helyi vagy országos kérdésekkel kapcsolatban?

Miért és hogyan neveljük a gyerekeket a demokráciára?

Annak érdekében, hogy a demokrácia tovább virágozhasson, meg kell tanítani a gyerekeket arra, hogy a demokráciát életformának tekintsék. A demokrácia építéséhez szükséges készségek nem fejlődnek ki maguktól egy gyerekben sem. A demokráciára nevelés azt jelenti, hogy felkészítjük a gyerekeket arra, hogy olyan állampolgárok legyenek, akik képesek a demokráciát fenntartani és formálni a jövőben is. Ezért nagyon fontos, hogy a demokrácia már a legifjabb kortól fő szempontként jelenjen meg a nevelés minden formájában.

Ahogy Lianne Singleton, ausztrál nevelési tanácsadó fogalmaz: a pedagógusoknak legyen meggyőződése az, hogy a demokrácia működőképes, és hogy a demokratikus életforma a társadalom egészében, s azon belül a gyerekek környezetében is megvalósítható. Segíteniük kell a gyerekeket annak megértésében, hogy egy demokrácia vagy kormányzat sem tökéletes, ahogy nincs az az ideológia, melynek igazsága kétségbenvonhatatlan volna. Egészséges demokráciában az állampolgárok megkérdőjelezhetik vezetőik szándékait, és figyelemmel kísérik tevékenységüket.

A demokráciára tanítás a befogadó társadalomról való tanítást jelenti. Az ilyen társadalom elismeri minden tagját, ... helyzetétől, státuszától függetlenül..., továbbá elismeri tagjai sokszínűségét, és mindannyiukkal érezteti, hogy részei a közösségnek.³⁰

A demokráciára nevelés nyitottá tesz, eszmecserére és kritikai gondolkodásra ösztönöz, fejleszti az építő kritika megfogalmazásának képességét. A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy felelősséget vállaljanak a tetteikért. Ezek a célok kizárólag cselekvésen keresztül érhetők el. Fontos, hogy a gyerekek tisztában legyenek a demokrácia kulcsfogalmaival, azonban az egyetlen és legeredményesebb módja a tanulásnak mégis az, ha demokratikus környezetben élnek és tevékenykednek. Ahhoz, hogy a gyerekek megtanulják, mi is a demokrácia, a legjobb példát a demokratikus elveket tiszteletben tartó és demokratikus rendszerben működő iskolák, intézmények, klubok, gyerekszervezetek, sőt, családok szolgáltatják. A demokratikus elveknek az iskola struktúrájában és a tantervben is meg kell jelenniük, és általános gyakorlatként kell érvényesülniük az iskolai viszonyokban is. A pedagógusok gyerekekkel szembeni tisztelete megnyilvánulhat abban, hogy kialakítják a gyerekek döntéshozatali fórumait, bevezetik a kortárs-mediációt, a gyerekekre bízzák, hogy a számukra fontos eseményeket megszervezzék, továbbá lehetővé teszik számukra, hogy önállóan fedezzenek fel bizonyos témákat, megvitassák azokat, véleményt alkossanak, megbeszéljék a konfliktushelyzeteket, és javaslatokat tegyenek a megoldás lehetséges módjaira, továbbá értelmes célokat valósítsanak meg. A részvétel ilyen formái különösen alkalmasak arra, hogy erősítsék a gyerekek érdekérvényesítő képességét, és hozzájárulnak ahhoz, hogy a gyerekek megértsék, érdemes „részt venni”.

Rengeteg jó példa található a világon arra, hogyan lehet a gyermekek természetes környezetében sikeres demokratikus struktúrákat kiépíteni. Az Európa Tanács Demokratikus állampolgárságra nevelés elnevezésű projektje iránymutatást ad az iskolai demokrácia építésére és a demokratikus irányításra, és a projekt keretében összegyűjtötték az ide vonatkozó jó példákat is. Az „irányítás” itt az oktatási intézmények és szervezetek nyitottságán alapul, amikor a résztvevők (tanárok, gyerekek, szülők, fenntartók) megbeszélnek, megvitatják az ügyeket, és csak ennek a folyamatnak a végétével hoznak döntéseket.

³⁰ Singleton, Lianne: *Discovering Democracy, Teaching democracy in the primary school* [Fedezzük fel a demokráciát. A demokrácia tanítása az általános iskolában]: www.abc.net.au/civics/democracy/pdf/td_primary.pdf

A „demokratikus” jelző pedig arra utal, hogy az irányítás emberi jogi értékeken alapul, az összes szereplő – a gyerekek és a felnőttek (a szülők és az intézmények munkatársai) – bevonásával azon készségeik fejlesztése révén, amelyek az aktív fellépést segítik elő.

Demokrácia és az emberi jogi dokumentumok

Az emberi jogok és a demokrácia egymást feltételező fogalmak. Az emberi jogok képezik az alapját valamennyi demokratikus rendszernek, az államoknak pedig az a feladatuk, hogy óvják és biztosítsák az emberi jogokat. Másrészt viszont az emberi jogok függetlenek az államoktól: elidegeníthetetlenek, mindannyiunkat megilletnek azon egyszerű oknál fogva, hogy emberi lénynek születtünk. Ugyanakkor csak a demokratikus rendszerek képesek arra, hogy védjék az emberek emberi jogait. Mind az emberi jogok, mind a demokrácia folyamatosan fejlődnek.

..... Hasznos források

- Backman, Elisabeth–Trafford, Bernard: *Democratic Governance of Schools* [Az iskolák demokratikus vezetése], Európa Tanács, 2007: www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2007_Tool2demgovschools_en.pdf
- Boman, Julia: *Challenges to Democracy in Today's Europe, Synthesis of plenary sessions and workshops* [A demokrácia kihívásai napjainkban Európában. A plenáris ülések és a műhelymunkák összefoglalója], Európa Tanács, 2006
- Forbrig, Joerg: *Revisiting youth political participation* [A fiatalok politikai részvételének felülvizsgálata], Council of Europe Publishing, 2005: www.youth-knowledge.net/system/galleries/download/research_reports/2005_revisiting_youth_political_participation_coepub.pdf
- *The Future of Democracy in Europe, Trends, analysis and reforms* [A demokrácia jövője Európában – trendek, elemzés és reformok], Zöld Könyv az Európa Tanács számára. Európa Tanács, 2004: http://edc.unige.ch/download/Schmitter_Trechsel_Green_Paper.pdf
- Gollob, Rolf–Kampf, Peter: *Exploring Children's Rights, Nine projects for primary level* [A gyermekek jogainak felfedezése: Kilenc projekt általános iskolások számára], Európa Tanács, 2007
- Kovacheva, Sýyka: *Will Youth Rejuvenate the Patterns of Political Participation?* [Meg fogja-e fiatalítani az ifjúság a politikai részvétel bevett formáit?]. Forbrig, Joerg (szerk.): *Revisiting Youth Political Participation, Challenges for research and democratic practise in Europe* [A fiatalok politikai részvételének felülvizsgálata. A kutatás és a demokratikus gyakorlat kihívásai Európában], Európa Tanács, 2005
- *Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life* [Módosított Európai Charta a fiatalok részvételéről a helyi és regionális közéletben]. Elfogadta az Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa, 2003: www.coe.int/t/e/cultural_cooperation/youth/TXT_charter_participation.pdf. Magyar nyelven: www.europatanacs.hu/pdf/Mnizsteri_Bizottsag_13_ajanlasi.pdf
- Singleton, Lianne: *Discovering Democracy, Teaching democracy in the primary school* [Fedezzük fel a demokráciát! A demokrácia tanítása általános iskolában]: www.abc.net.au/civics/democracy/pdf/td_primary.pdf

.....

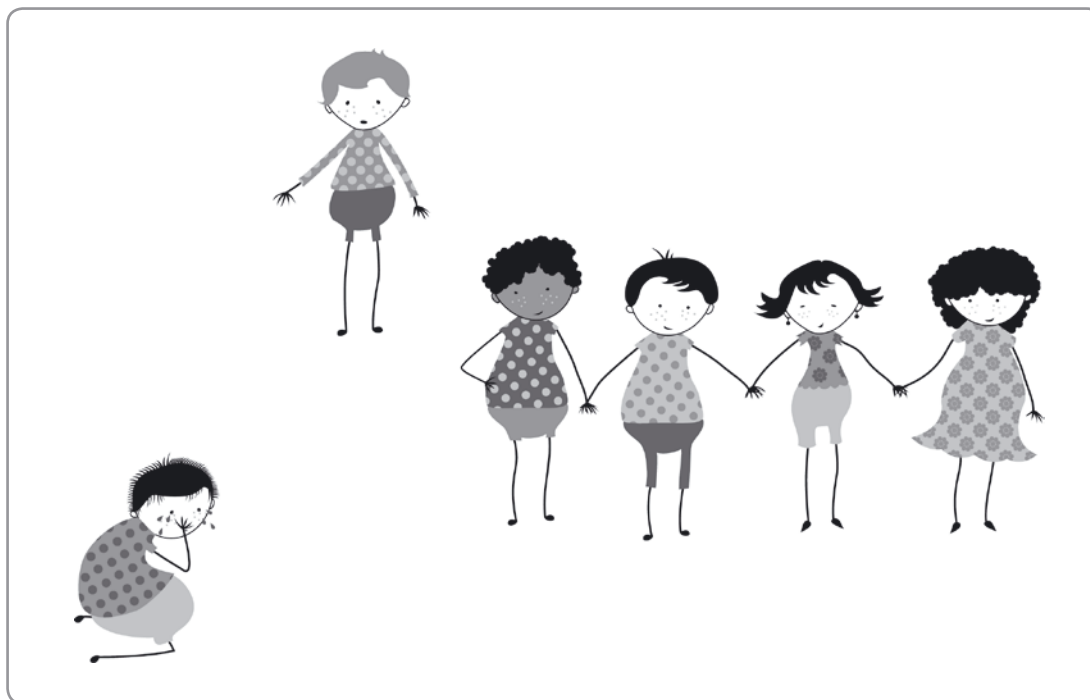
Néhány hasznos weboldal

- Civitas Egyesület: www.civitas.hu
- Demokratikus Ifjúságért Alapítvány: www.i-dia.org
- Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány: www.demnet.org.hu
- Discovering Democracy resources [Források a Fedezzük fel a demokráciát! programhoz]: www.civicsandcitizenship.edu.au/cce/default.asp?id=9180
- Electoral Education for Children [A választások oktatása gyermekek számára]: <http://aceproject.org/electoral-advice/archive/questions/replies/493883939>
- Elections in Europe [Európai választások]: www.elections-in-europe.org
- Election Resources on the Internet [Internetes források választásokról]: <http://electionresources.org/other.html>
- Ifjúsági Közélet Fejlesztéséért Alapítvány: www.ikfalapitvany.hu
- International Institute for Democracy: www.civilsoc.org/elctnrc/ngo-devl/iid.htm
- Országos Választási Iroda honlapja (a magyar választási rendszer bemutatása): www.valasztas.hu
- Voices of Youth [A Fiatalok Hangja, az ENSZ Gyermekalapjának fóruma]: www.unicef.org/voy

5. DISZKRIMINÁCIÓ

A diszkrimináció ellentétes az emberi jogok alapeszméjével.

A diszkrimináció azt jelenti, hogy kirekesztenek egy adott személyt vagy csoportot az őt megillető politikai, polgári, gazdasági, társadalmi vagy kulturális jogok teljes körű élvezetéből. A diszkrimináció ellentétes az emberi jogok alapeszméjével, mely szerint minden ember egyenlő méltóságú, és ugyanazok az alapvető jogok illetik meg. Ez az elv minden alapvető emberi jogi dokumentumban megjelenik (pl. az **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata** 2. cikkében, a **Gyermekjogi Egyezmény** 2. cikkében, az **Emberi jogok európai egyezménye** 14. cikkében és a 12-es Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikkében). A legtöbb nemzet alkotmánya szintén tartalmazza a diszkrimináció tilalmát.³¹

Bár a „diszkrimináció” szónak az emberi jogi szabályozásban nincs egységes definíciója, az emberi jogi dokumentumokban (pl. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, Egyezmény a gyermek jogairól, Emberi jogok európai egyezménye, a Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről [CERD] vagy az Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről [CEDAW]) található definíciók mindegyike tartalmazza az alábbi elemeket:

1. A diszkriminációnak oka van, ami különböző tényezőkön alapulhat. A Gyermekjogi Egyezmény 2. cikke például a diszkrimináció okaként az alábbiakat nevesíti: „a gyermeknek, vagy szüleinek, vagy törvényes képviselőjének faja, bőrszíne, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőképtelensége, születési vagy egyéb helyzete”. A lista utolsó eleme, az „egyéb helyzet”, a diszkrimináció sok más lehetséges okát magában foglalhatja, mint amilyen a társadalmi osztály, a foglalkozás, a szexuális irányultság vagy a választott nyelv.

³¹ Magyarországon az Alkotmány 70/A. §-a tartalmazza a hátrányos megkülönböztetés tilalmát, a jogegyenlőség követelményét és az esélyegyenlőség kiküszöbölését célzó állami kötelezettségvállalást. „A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen rassz, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”

2. Vannak olyan cselekmények, amelyek diszkriminációnak minősülnek. Ilyen egy személy vagy csoport elutasítása, korlátozása, kirekesztése. A jelenség az emberi jogok megsértésének legkegyetlenebb formáitól – mint amilyen a **népiptás**, a rabszolgotartás, az etnikai tisztogatás vagy a vallási üldözés – az ezeknél nehezebben megfogható, de annál gyakrabban tapasztalható kirekesztési formákig terjedhet – mint a munkaerő-felvétel vagy a munkahelyi előléptetés, valamint a lakhatási ügyek intézése terén előforduló megkülönböztetés, vagy a szóbeli bántalmazás. A gyermekek közötti diszkrimináció általános módja a kiközösítés (pl. nem vesznek be egy gyereket a közös játékba), a módszeres zaklatás és a csúfolódás valamilyen másság alapján (pl. „puhány”, „dagi”, „nyomi”). Lásd még az *Erőszak* című témát a 269. oldalon.
3. A diszkriminációnak vannak következményei, amelyek önmagukban is megakadályozhatják, hogy az egyén élvezhesse az őt megillető emberi jogokat és alapvető szabadságokat. A diszkrimináció az előítéletek, és a rasszista hozzáállás megerősítésével a társadalom egészére hatással van.

A diszkrimináció gyakran tudatlanságból, előítéletekből és negatív **sztereotípiákból** fakad. Sok ember tart attól, ami furcsa és ismeretlen a számára, ezért gyanakvással vagy éppenséggel erőszakkal reagál azokra, akiknek a megjelenése, a kultúrája vagy a viselkedése eltér a megszokottól.

Minden olyan hozzáállás, cselekedet vagy intézményes gyakorlat, amelynek következtében valaki alárendelt vagy marginalizált helyzetbe kerül, diszkriminációnak tekinthető. A rasszizmus történetileg abból a meggyőződésből ered, miszerint az egyik csoport felsőbbrendű a másikhoz képest. Ezen elképzelések egykor alkalmasak voltak az „alsóbbrendű” csoportok kirekesztésének igazolására. Bár e meggyőződéseket ma már széles körben elutasítják, a rasszokon alapuló diszkrimináció ma is létezik. A kirekesztés egyéb formái közé tartozik a nem vagy az életkor szerinti megkülönböztetés, a homofóbia, az antiszemitizmus, a vallási intolerancia és a xenofóbia (más szóval idegengyűlölet), vagyis a külföldiekkel vagy az idegen országok lakóival szemben érzett félelem és gyűlölet.

A szegregáció a diszkrimináció olyan szélsőséges formája, amikor pl. bizonyos etnikai csoportokat a törvény vagy a helyi szokások kényszerítenek elkülönülésre. Hivatalos formában is jelen volt Európában, például a zsidókat régen gettókba zárták. Ma is sok roma származású ember kényszerül elkülönült közösségekben élni a többség ellenséges viselkedése vagy a gazdasági marginalizálódás miatt.

A diszkrimináció lehet nyílt, megnyilvánulhat közvetlen formában, amikor hátrányosan különböztetnek meg egy személyt vagy csoportot. Ilyen például, amikor egy bizonyos etnikai csoporthoz tartozó gyermeket nem vesznek fel egy adott iskolába, vagy amikor nem adnak ki lakásokat bevándorlóknak. A közvetett diszkrimináció valamilyen intézkedés vagy szabály eredménye. Ilyenkor egy látszólag semleges rendelkezés, kritérium vagy gyakorlat a valóságban egy meghatározott kisebbség tagjait a többiekénél kedvezőtlenebb helyzetbe hozza. Például amikor tűzoltónak csak bizonyos testmagasságot elérő embereket vesznek fel, azzal automatikusan kirekesztenek sok női vagy bevándorló jelentkezőt, ahogy az az áruház is, amely nem hajlandó hosszú szoknyát vagy fejkendőt viselő munkavállalókat alkalmazni.

A diszkrimináció leküzdése érdekében – különösen annak közvetettebb és rejtettebb formái ellen – néhány ország **pozitív diszkriminációt**, vagyis **megerősítő** intézkedéseket vezetett be.³² Ez azt jelenti, hogy bizonyos helyzetekben szándékosan előnyben részesítenek egy adott csoportot vagy csoportokat, melyeket korábban hosszú időn át negatív megkülönböztetés sújtott (pl. olyan csoportokból származó jelentkezők előnyben részesítése az egyetemi felvétel során, amelyekből korábban kevesen kerültek a felsőoktatásba; kisebbségi kvóták létrehozása pl. nők vagy vidékiek számára bizonyos közhivatalok betöltésére vonatkozóan). Ennek célja a rejtett diszkrimináció hatásainak kiegyenlítése és a társadalmi csoportok kiegyensúlyozottabb képviselése. Más esetekben a pozitív diszkrimináció esélyt teremt arra, hogy a nehézségekkel küzdő (pl. fizikailag akadályoztatott) emberek ugyanazokat a jogokat és lehetőségeket élvezzék, mint a többiek. A pozitív diszkrimináció a korábbi és a jelenlegi igazságtalan-

³² Magyarországon az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény tartalmaz részletes szabályokat a közvetlen és közvetett hátrányos megkülönböztetés tilalmáról és az esélyegyenlőség előmozdításának lehetőségéről.

ságokból eredő különbségek kiegyenlítését célozza. Az összes ilyen intézkedés és gyakorlat az „egyenlőtlenség révén” az egyenlőséget igyekszik előmozdítani.³³

Minden alkalommal, amikor egyes embereket másként kezelünk, egyes személyeknek vagy csoportoknak eltérő jogokat és kötelességeket adunk, fel kell tennünk a kérdést, hogy miért teszünk így: Valóban szükséges ez? Javára szolgál ez bárkinek? Amennyiben nem, a pozitív diszkrimináció maga is előítélethez és kirekesztéshez vezethet.

Rasszizmus és megkülönböztetés

A **rasszizmus** az a tudatos vagy tudattalan hit, amely szerint az egyik faj felsőbbrendű a többihez képest. Ez a definíció feltételezi különböző biológiai emberi „fajok” létezését, ami olyan feltevés, melyet a közelmúlt kutatásai, különösen a humán genom projekt eredményei teljességgel megcáfolnak. Mindazonáltal, bár a „rassz” fogalma társadalmi konstrukció, a rasszizmus ettől még szilárdan tartja magát világszerte. Ha kevés ember osztja is ma már a „felsőbbrendű faj” létezésére vonatkozó elképzelést, mely fajnak veleszületett joga lenne hatalmat gyakorolni az „alsóbbrendűek” felett, sokan követik továbbra is a kulturális rasszizmus vagy **etnocentrizmus gondolatát**, mely azon a hiten alapul, hogy egy adott kultúra – általában a sajátjuk – felsőbbrendű a többihez képest, és ezért mások kultúrája, hagyományai, történelme és szokásai összeegyeztethetetlenek a sajátjukkal.

A rasszizmus valamennyi fajtája a hatalomhoz kapcsolódik: azok az emberek, akiknek hatalmukban áll megmondani, ki számít „felsőbbrendűnek”, diszkriminálják a kevesebb hatalommal rendelkezőket.

A rasszizmus tulajdonképpen az előítéletek gyakorlatba ültetéseként is értelmezhető.

KÉRDÉS: *Mit tehet Ön annak érdekében, hogy a gyerekek, akikkel dolgozik, megismerjék és értékeljék a környezetükben jelen lévő rasszok és etnikai csoportok sokféleségét?*³⁴

A rasszizmusnak – ma is, akárcsak a múltban – pusztító következményei vannak mind az egyénekre, mind a társadalom egészére nézve. A rasszizmus vezetett már tömegmészárláshoz, népirtáshoz, elnyomáshoz, vagy akár a többség teljes leigázásához egy apró, ám a vagyont és a hatalmat birtokló kisebbség kénye-kedve szerint.

Etnikai és kulturális alapú megkülönböztetés

A kulturális rasszizmushoz hasonlóan, amely egyes kultúrákat a többihez képest felsőbbrendűnek tekint, az etnikai és kulturális alapú megkülönböztetés is bizonyos – általában kisebbségi – kultúrákat eredendően alsóbbrendűnek és nemkívánatosnak tart. A történelem során az európai zsidók és romák szenvedtek a legtöbbet a diszkrimináció ezen formájától.

Az antiszemitizmus, vagyis a zsidókkal mint vallási vagy etnikai csoporttal szembeni ellenségeskedés már a középkorban is létezett, amikor a keresztény Európában a zsidók jelentették a legjelentősebb nem keresztény kisebbséget. A legtöbb olyan szakma és foglalkozás gyakorlása tilos volt számukra, amelyet a helyi lakosság végzett (földművelés, helyi kereskedelem, kézműipar). Időnként a helyi lakosságtól elzárt lakóhelyen kellett élniük, nem lehetett ingatlantulajdonuk (föld, lakóház, műhely), magas adókat vetettek ki rájuk. Időről időre, különösen, ha gazdasági és/vagy politikai konfliktusok adódtak, a zsidókat hibáztatták, és őket büntették meg (kifosztották, megölték, sőt kiűzték országaikból őket). A zsidók századokon át küzdöttek a keresztény társadalmak igazságtalansága és előítéletessége ellen.

³³ Droits Partagés, des droits de l’homme aux droits de l’enfants: [Megosztott jogok, emberi jogok és gyermekek jogai]. www.droitspartages.org

³⁴ Minden ma élő ember ugyanabba a fajba tartozik, ezen belül – fizikai tulajdonságaik alapján – különböző „rasszok”, más szóval embertípusok különböztethetők meg, ilyen pl. a negroid vagy mongoloid típus.

A faji felsőbbrendűség ideológiájából táplálkozó fasizmus a huszadik század első felében megerősödött és Európa-szerte hozzájárult az antiszemita ideológia terjedéséhez, ami végül a holokauszthoz: több mint hatmillió zsidó szisztematikus kiirtásához vezetett a második világháború idején. Az antisemitizmusról a huszonegyedik században sem beszélhetünk múlt időben. A magukat felsőbbrendűnek hirdető csoportok zsidó temetőket gyaláznak meg, a neonáci hálózatok nyíltan terjesztik az antiszemita propagandát.

KÉRDÉS: *Mi történt a zsidó emberekkel a második világháború alatt az Ön hazájában?*

A romák, vagy más néven cigányok, szintén évszázadok óta élnek Európában. Habár önálló „anyaállamuk” soha nem volt, nyelvüket és kultúrájukat megőrizték. Alapvetően nomád életmódot folytattak, mint állattartók, kézművesek, üstfoltozók, zenészek és kereskedők. A romákat mindig megkülönböztették, aminek megvalósulási formái a kényszerű asszimilációtól a tulajdonképpeni rabszolgaságig terjedtek. A huszadik század során romák ezrei váltak a náci népirtás, Kelet-Európában a kommunista rezsimék erőszakos asszimilációs politikájának áldozataivá, a technológizált kapitalista gazdaságokban pedig – a megfelelő képzettség hiánya miatt – gazdasági kirekesztés elszenvedőivé. Ma is sok roma gyerek nő fel ellenséges társadalmi környezetben, megfosztva számos alapvető jogától, például az oktatáshoz, az egészségügyi ellátáshoz és a megfelelő lakhatáshoz fűződő jogától.

KÉRDÉS: *Vannak romák az Önök közösségében? Járnak a gyerekeik iskolába? Hogyan viselkedik a többi gyerek a roma gyerekekkel?*

Az idegengyűlöleten alapuló megkülönböztetés

Az erősödő globalizációra és a társadalom sokszínűbbé válására válaszul sok emberben feltámad az idegengyűlölet (idegen szóval xenofóbia), vagyis a külföldiekkel és más országokkal szemben táplált félelem vagy ellenséges érzelem. Legtöbb esetben az „idegen” fogalma olyan társadalmilag létrehozott képzeteken és elméleteken alapul, melyek a világot a „mi”-re és az „ők”-re szűkíti le, ahol „mi” vagyunk a normálisak, a „jó emberek, akárcsak én”, „ők” viszont mások, veszélyt és züllést, továbbá az értékek és a helyes viselkedés rombolását jelentik.

KÉRDÉS: *Tudna példákat hozni az idegengyűlöletre az Ön országában? Hogyan hat ez a gyerekekre? Mit lehet tenni e hatások ellenében?*

Bár a legtöbb ember szerint az idegengyűlölet morálisan elfogadhatatlan és az emberi jogok kultúrájával ellentétes, mégsem szokatlan jelenség. Az idegengyűlöleten alapuló diszkriminatív cselekedetek – a szóbeli bántalmazás vagy az erőszakos cselekmények – egyértelműen sértik az emberi jogokat.

Nemi alapú megkülönböztetés

Bár nehezen megfogható és többé-kevésbé rejtett formában jelentkezik, a nemi alapú megkülönböztetés is nyilvánvalóan jelen van még Európában.³⁵ A társadalom sok intézménye – ezen belül a média, a család, a gyermekgondozási intézmények, az iskola – járul hozzá a férfiakra és nőkre vonatkozó nemi sztereotípiák fenntartásához és továbbörökítéséhez. A nyugati társadalmakban a hagyományos nemi

³⁵ Az Alkotmány 66. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében.

szerepek gyakran kötődnek a hatalomhoz: a férfiakat általában a külvilág felé nyitott, erős, produktív, bátor, fontos, a közélet iránt érdeklődő, befolyásos, magas fizetést és társadalmi elismertséget kapó, értékes embernek állítják be. A tipikusnak vélt nő fő jellemzői a hatalomnélküliséget tükrözik: függő, gondoskodó, passzív és családcentrikus. A nők gyakran vannak alárendelt helyzetben, a munkájukat kevésbé értékelik, kevesebb elismerést és alacsonyabb fizetést kapnak. Azokat a lányokat és fiúkat, akik nem felelnek meg a sztereotip elvárásoknak, bírálat éri, kiközösítik, esetleg erőszak áldozataivá válhatnak. Az ilyen konfliktusok megzavarhatják a gyerekek nemi identitásának fejlődését. Lásd még a *Nemek közötti egyenlőség* című témát a 290. oldalon.

Vallási alapú megkülönböztetés

Európában a vallásszabadságot hivatalosan elismerik, a vallási alapú diszkrimináció mégis létező jelenség, mely gyakran kibogozhatatlanul fonódik egybe a rasszizmussal és az idegengyűlölettel. A múltban Európát mélyen megosztották a protestáns és a katolikus egyház, a római és a görög-keleti katolikusok, vagy a hivatalos egyházak és a szakadár gyülekezetek közötti konfliktusok és széthúzások, mára ezek a kereszténységen belüli ellentétek jóval kevésbé hangsúlyosak. Ugyanakkor sok kisebbségi helyzetben levő vallási közösség virágzik Európa-szerte: zsidók, hinduk, buddhisták, bahá'i-ok, rasztafárik, muszlimok. Erről a növekvő vallási sokszínűségről gyakran nem vesznek tudomást, ahogy az európaiak azon millióiról sem, akik nem vallásosak, vagy akik nem keresztények.

KÉRDÉS: *Milyen kisebbségi vallások léteznek az Ön környezetében? Hol találkoznak és imádkoznak a hívők?*

Különös aggodalomra ad okot az iszlamofóbia, az iszlámot érintő félelem, gyűlölet és diszkrimináció terjedése. Az iszlám – a kereszténység után – Európa második legelterjedtebb vallása, néhány balkáni és kaukázusi országban és térségben pedig a többség vallása. Az Egyesült Államokban, Spanyolországban és Angliában lévő célpontok ellen az utóbbi években végrehajtott terrorcselekményeket követően az iszlámmellenesség felerősödött, ami rávilágított a legtöbb európai társadalomban mélyen rejlő előítéletek jelenlétére. Ezen ellenérzés a nyilvánosság terén a legáltalánosabban úgy nyilvánul meg, hogy az iszlámot nem ismerik el hivatalos vallásként, nem adnak ki engedélyt mecsetek építésére, megtagadják a muszlim vallási csoportok és közösségek támogatását, vagy korlátozzák a muszlim nők és lányok fejkendő-viselését.

Az egyik legtipikusabb előítélet az iszlámmal szemben az, hogy úgymond „összeegyeztethetetlen” az emberi jogokkal. Bizonyítékként azokat a túlnyomórészt muszlim lakosságú országokat hozzák fel, ahol nincs demokrácia, és az emberi jogokat durván megsértik, anélkül, hogy észrevennék, hogy a vallás csak az egyike azon tényezőknek, amelyek hozzájárulnak ahhoz, hogy egy adott ország nem demokratikus módon működik.

Számos előítélet az iszlámmal kapcsolatos tudatlanságból fakad, az iszlámot sokan csupán a terrorizmussal, a szélsőséggel és bizonyos országok politikájával azonosítják. Valójában a legtöbb más valláshoz hasonlóan az iszlám is a toleranciára, a szolidaritásra és más emberek szeretetére tanít.

A szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés

A homofóbia úgy határozható meg, mint idegenkedés vagy gyűlölet a meleg, leszbikus, homoszexuális emberekkel, illetve életmódjukkal vagy kultúrájukkal szemben, vagy általánosságban az eltérő szexuális irányultságú emberekkel, így pl. a biszexuálisokkal vagy transzneműekkel szemben. Bár az európai jogi reformok nagyban megerősítették a meleg és leszbikusok emberi jogait, az őket érintő körülmények nagyon eltérőek lehetnek. Nagyvárosi környezetben a homoszexualitásukat nyíltan vállaló emberek

különösebb nehézség nélkül élhetnek, dolgozhatnak, alakíthatnak egyesületeket, míg vidéki környezetben és Közép-Kelet-Európa egyes részein a homoszexuálisoknak az őket hátrányosan megkülönböztető jogszabályokkal, zaklatással, illetve akár a nyilvánosság és/vagy a hatóságok részéről elkövetett erőszakkal kell szembenéznük. Sok ember ma is egyfajta betegségként, pszichés rendellenességként, esetleg erkölcsi bűnként tekint a homoszexualitásra. Mások – tudatosan vagy nem tudatosan – a heteroszexuális normákat alkalmazzák a meleg és leszbikus emberekkel szemben is, és hibáztatják őket, amiért nem úgy viselkednek, ahogy az „normális emberektől” elvárható.

KÉRDÉS: *Azok a gyerekek, akikkel Ön dolgozik, használnak-e homofób gúnyszavakat, ha nem is értik azok jelentését? Mi tehet Ön az ilyen szóhasználat ellen?*

A fogyatékoságon alapuló megkülönböztetés

A „fogyatékosággal élő személy” kifejezés sokféle állapotra utalhat: a fogyatékoság lehet testi, értelmi, érzékszervi vagy pszichoszociális, átmeneti vagy tartós, lehet betegség, sérülés következménye vagy genetikai eredetű. A fogyatékosággal élő személyeket ugyanazok az emberi jogok illetik meg, mint bárki más.³⁶ Ugyanakkor számos okból gyakran kerülnek szembe társadalmi, jogi és gyakorlati akadályokkal, amik megnehezítik, hogy másokkal egyenlő alapokon érvényesítsék emberi jogjaikat. Ezek általában a fogyatékoságot érintő tévhitekből és negatív hozzáállásból származnak.

Sok emberben él az a téves elképzelés, hogy a fogyatékosággal élő emberek nem válhatnak a társadalom produktív tagjaivá. A negatív viszonyulás egyik fő oka az a felfogás, miszerint ők „félresikerült”, beteg emberek, akiket helyre kell hozni, meg kell gyógyítani. A másik igen elterjedt vélekedés szerint pedig az ilyen emberek magatehetetlenek, ezért gondozásra szorulnak.

Ezzel szemben, a pozitív hozzáállás szerint a fogyatékoság az emberi sokszínűség természetes része, és ésszerű alkalmazkodással kell megközelíteni, azaz olyan intézkedéseket kell hozni és olyan eszközöket kell biztosítani (pl. kerekesszéket, vagy több időt valamely feladat elvégzéséhez), amelyek lehetővé teszik a fogyatékosággal élők számára a teljes részvételt és hozzáférést, és képessé teszik őket arra, hogy a saját ügyeikben, érdekeikben eljárjanak.³⁷ Ez a pozitív megközelítés azt sugallja, hogy a társadalom felelőssége, hogy ne rekesse ki a fogyatékosággal élő személyeket.

A fogyatékoság társadalmi modellje: Meg kell szüntetni a társadalmi és a tárgyi környezet azon gátjait, melyek akadályozzák a fogyatékosággal élő embereket a társadalomban való teljes részvételben és jogaik gyakorlásában. Ebbe beletartozik a pozitív attitűdök kialakítása és erősítése, valamint a fizikai akadályok kiküszöbölése (pl. épületek, járművek, közterületek és középületek akadálymentesítése kerekesszéket használók, vakok, siketek számára is).

A fenti modellel összhangban a fogyatékosággal élő gyerekeket „speciális szükségletű” gyerekeknek tekintjük.³⁸ A társadalom teljes intézményrendszere köteles figyelembe venni ezeket a szükségleteket és alkalmazkodni hozzájuk. Ma már a fogyatékosággal élő gyermekek nagy százaléka tanul a hagyományos iskolarendszerben.

A „sajátos nevelési igényű gyermek” kifejezés azokra vonatkozik, akiknek iskolai sikertelensége olyan okokra vezethető vissza, amelyek valószínűleg hátrányosan hatnak általános fejlődésükre és előmenetelükre.³⁹ Az iskoláknak át kell alakítaniuk a tantervüket, tanítási módszereiket és szervezeti rendjü-

³⁶ Magyarországon a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény tartalmaz erre nézve részletes szabályokat.

³⁷ Magyarországon is van új Országos Fogyatékosügyi Program (10/2006. (II. 16.) OGY határozat).

³⁸ Magyarországon a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásáról szóló 1997. évi XXXI. törvény 6. § (3) bekezdése rögzíti, hogy a fogyatékos, tartósan beteg gyermeknek joga van a fejlődését és személyiségi kibontakozását segítő különleges ellátáshoz.

³⁹ A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 30. §-a tartalmaz részletes szabályokat a sajátos nevelési igényű gyermekek oktatására, nevelésére vonatkozóan.

ket, illetve külön segítséget kell biztosítaniuk annak érdekében, hogy az ilyen tanulók teljes mértékben ki tudják bontakoztatni képességeiket. Mindez a befogadó, integráló oktatás felé való elmozdulás folyamatának része.⁴⁰

KÉRDÉS: *Hogyan oktatják az Ön hazájában a fogyatékossgal élő gyermekeket? Milyen eszközök, szolgáltatások állnak rendelkezésre a sajátos nevelési igényű gyermekek számára?*

2006 decemberében az ENSZ Közgyűlése elfogadta a fogyatékossgal élők emberi jogaival foglalkozó első nemzetközi egyezményt **A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény** (CRPD) címmel.⁴¹ Az Európai Közösség 2007 márciusában aláírta az Egyezményt, és azt úgy jelentette be, mint az „új évezred első univerzális emberi jogi egyezményét”.

Az Egyezmény a fogyatékossgat, mint az emberi sokszínűség egyik tényezőjének tekinti, kiemelve azokat a tényeket, amelyekkel a fogyatékossgal élők a társadalmat gazdagítják. Tiltja a részvételüket gátló akadályok fenntartását, és előmozdítja a fogyatékossgal élő személyeknek a társadalom életébe való aktív bevonását. Az Egyezmény hosszú távú célja, hogy átalakítsa a fogyatékossgal szembeni közvélekedést és ezáltal a társadalom egészét.⁴²

Nevelés a diszkriminációmentesség érdekében

A nevelők felismerik, hogy a gyerekeket toleráns, diszkriminációmentes magatartásra kell nevelni, ennek érdekében olyan környezetet teremtenek, amely értékeli a sokszínűséget és előnyt kovácsol belőle, ahelyett, hogy figyelmen kívül hagyná vagy elutasítná azt. Ennek a fejlődési folyamatnak a részeként a gyermekekkel foglalkozók és a gyerekek maguk is észre kell vegyék saját és mások diszkriminatív viselkedését. A szerepjátékot alkalmazó és az empátiát fejlesztő gyakorlatok hozzájárulnak a tudatosság és az együttérzés kialakulásához, valamint ahhoz, hogy a hátrányos megkülönböztetést tapasztaló gyerekek képesek legyenek megbirkózni a helyzettel és érvényesíteni tudják a saját érdekeiket.

Európai programok a diszkrimináció ellen

Az Európa Tanács több olyan testületet és programot is létrehozott, amelyek célja a diszkrimináció leküzdése Európában. A Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság (ECRI), mely 1993-ban alakult, rendszeresen közlést tesz a tagállamokban végzett, a rasszizmussal és intoleranciával kapcsolatos kutatások eredményeit. Emellett kerekasztal-beszélgetéseket szervez a civil társadalom képviselőinek bevonásával, és a kormányzatok részére általános ajánlásokat fogad el.

Az Alapjogi Ügynökség, az Európai Unió 2007-ben megalakult független szervezete, szakértői támogatást nyújt a tagállamoknak az alapvető emberi jogi kérdéseket érintő jogszabályok kidolgozásában. Emellett igyekszik a közvélemény figyelmét az emberi jogi kérdésekre irányítani, és együttműködni a civil társadalommal.

Sok európai ország hozott létre egyfajta országos esélyegyenlőségi szervezetet a diszkrimináció leküzdése, illetve az egyenlőség és a tolerancia biztosítása érdekében.

⁴⁰ International Standard Classification of Education [Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere]: www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/iscled_1997.htm Magyar nyelven a témáról lásd: Forgács András (szerk.): *ISCED – Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere*: www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=iskolarendszerek-Forgacs-ISCED

⁴¹ Magyarországon kihirdette: 2007. évi XCII. törvény. Magyar nyelven A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv szövegét lásd: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=16485>

⁴² EU Statement – United Nations: Convention on the Rights of Persons with Disabilities [EU állásfoglalás az ENSZ a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezményéről]: www.europa-eu-un.org/articles/fr/article_6914_fr.htm

KÉRDÉS: Létezik az Ön hazájában olyan hivatalos szerv, amelynek célja a diszkrimináció elleni küzdelem?

Az Európa Tanács különböző programokat működtet a közvélemény figyelmének felkeltésére és a téma megismertetésére. A 2006–2007-ben folytatott *Te is más vagy – te sem vagy más*⁴³ elnevezésű európai ifjúsági kampány fókuszában három fontos érték állt: a sokszínűség (a különböző kultúrák és hagyományok gazdagságának kiemelése), az emberi jogok, valamint a részvétel (hogy mindenki részt vállalhasson egy olyan Európa építésében, ahol mindenkinek joga van ahhoz, hogy önmaga lehessen – különbözőként és mégis egyenlőként). Az Európa Tanács másik, a romák elleni diszkriminációval foglalkozó kampánya a „Dosta!”, ami roma nyelven annyit tesz „elég”. Ennek a figyelemfelkeltő akciónak az a célja, hogy a nem romákat közelebb hozza a roma állampolgárokhoz.

A diszkrimináció elleni küzdelem tovább folytatódik, és az Európa Tanács továbbra is határozottan fellép a diszkrimináció minden formájával szemben.

Hasznos források

- Bellamy, Carol: *La Situation des Enfants dans le Monde* [A gyermekek helyzete a világban]: UNICEF, 2004: www.unicef.org/french/sowc04/files/SOWC_04_FR.pdf
- *Children's Etiquette or How to Be Friends with Everybody* [Gyermekek etikettje, avagy hogyan legyünk mindenkivel barátságban], Croatian Union of Physically Disabled Persons Associations (CUPDPA), Zágráb, 2002
- *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education* [Salamanca-i nyilatkozat és cselekvési terv az egyéni nevelési igényű tanulók számára]: UNESCO, Salamanca, 1994: <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000984/098427eo.pdf>
Magyar nyelven: http://www.barczy.hu/letoltesek/tudomanyos_testuletek/dokumentumok/SALAMANCAMagyar.pdf
- *Tous les Enfants du Monde ont le Droit* [A világ minden gyermekének vannak jogai], Editions Fleurus Presse – UNICEF, Franciaország, 2007
- Titley, Gavan: *Youth work with Boys and Young Men as a means to prevent violence in everyday life* [Ifjúsági munka fiúkkal és fiatal férfiakkal mint a mindennapi erőszak megelőzésének eszköze], Európa Tanács, 2003

Néhány hasznos weboldal

- Council of Europe [Európa Tanács]: www.coe.int
- Magyar nyelven: www.europatanacs.hu
- Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztos: www.obh.hu
- „All Different – All Equal” [„Te is más vagy – te sem vagy más” Európai Ifjúsági Kampány]: <http://alldifferent-allequal.info>

⁴³ Az Európa Tanács 1995-ös, ugyanezen a néven folytatott európai ifjúsági kampánya a fiataloknak és a velük foglalkozóknak szól, és a rasszizmus, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az intolerancia elleni határozott fellépés fontosságát hangsúlyozta, melyet alcímében is jelez: European Youth Campaign Against Racism, Xenophobia, Antisemitism and Intolerance. Az „All Different – All Equal” – magyar változatban: „Te is más vagy, te sem vagy más” – szlogen arra utal, hogy bár mindannyian sok szempontból különbözünk, különbözőségeink ellenére ugyanazok a jogok illetnek meg bennünket, bárhol a világon, gyermekeket, fiatalokat, időseket egyaránt. A 2006 júniusa és 2007 szeptembere közötti időszakra meghirdetett újabb kampánnyal az Európa Tanács az Európai kulturális egyezményt aláírt 49 országban a fiatal generáció figyelmét kívánta felhívni az emberi jogok, a sokszínűség és az aktív, felelős társadalmi részvétel jelentőségére.

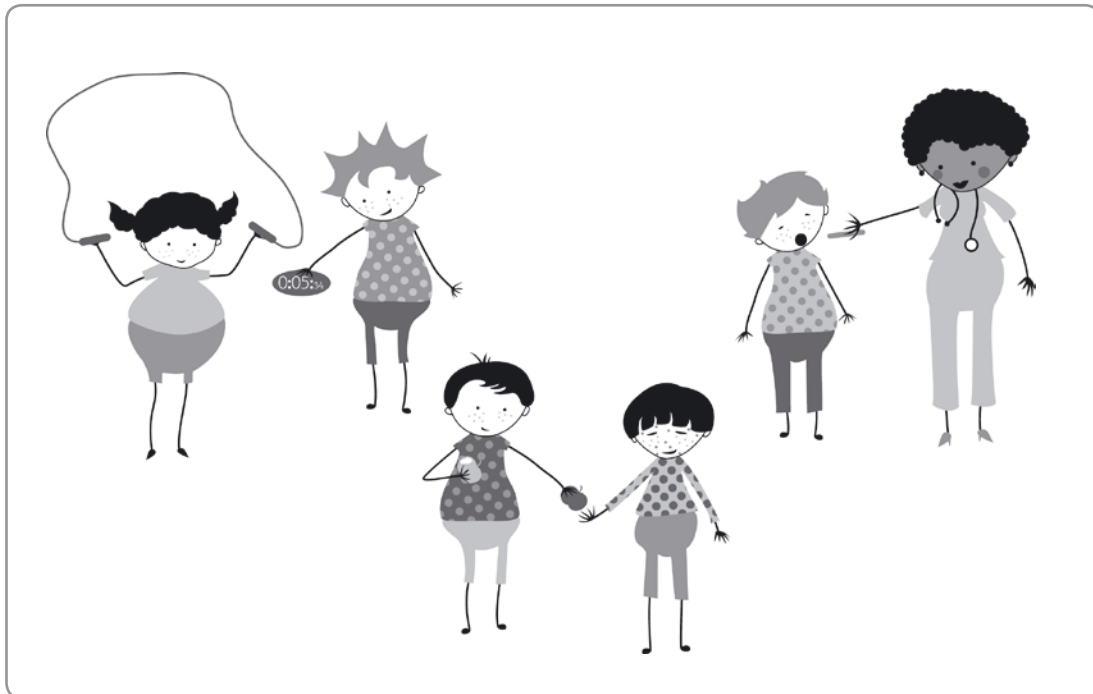

- Office of the UN High Commissioner for HR [Az ENSZ emberi jogi főbiztosának hivatala]: www.ohchr.org/english/
- UNICEF [Az ENSZ Gyermekalapja]: www.unicef.fr
- Bibliothèque Numérique pour le Handicap [Numerikus könyvtár a fogyatékossggal élőknek]: <http://bnh.numilog.com>
- Egyenlő Bánásmód Hatóság: www.egyenlobanasmod.hu
- EU Statement – United Nations: Convention on the Rights of Persons with Disabilities [EU állásfoglalás az ENSZ a fogyatékossggal élő személyek jogairól szóló Egyezményéről], 2007: www.europa-eu-un.org/articles/fr/article_6914_fr.htm
- International Standard Classification of Education – ISCED [Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere], UNESCO, 1997: www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.htm
- Nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa: www.kisebbségiombudsman.hu

6. EGÉSZSÉG ÉS JÓLÉT

Az egészség gazdasági és politikai kérdés is.

Az egészség alapvető emberi jog.⁴⁴ Az egészséghez való jognak részét képezi hogy az egészségügyi ellátáshoz⁴⁵, az orvosságokhoz, az egészséges táplálékhoz, a tiszta vízhez, a köztisztasághoz⁴⁶, valamint a szociális és mentálhigiénés szolgáltatásokhoz a társadalom minden tagja egyenlő hozzáféréssel rendelkezzen. Az egészséghez való jog alapvetően összefügg a többi emberi joggal, ide értve a társadalmi biztonsághoz, a pihenéshez és szabadidőhöz, különösen pedig a megfelelő életszínvonalhoz való jogot. Az emberi jogok megsértése súlyos egészségügyi következményekkel járhat (pl. káros tradíciók, emberkereskedelem, kínzás, embertelen és megalázó bánásmód, erőszak). Ugyanakkor az emberi jogok tisztelete, védelme és megvalósítása érdekében tett lépések pozitív hatással lehetnek az emberek egészségére (pl. diszkriminációmentesség, megfelelő életszínvonal, oktatás).

Az egészség gazdasági és politikai kérdés is, hiszen a betegség az egyenlőtlenségben és a szegénységben gyökerezik. A 2005-ös Egészségügyi Világjelentés szerint a szélsőséges szegénység világszerte vezető halálok. A jelentésben megfogalmazott célok, amelyek a szegénység minden formáját kezelni kívánják, a szegénység és a rossz egészség ördögi körének megtörésére irányulnak.⁴⁷

KÉRDÉS: *Milyen mértékben érinti a hátrányos megkülönböztetés és a szegénység azon gyerekek egészségét, akikkel Ön dolgozik?*

⁴⁴ Az Alkotmány 70/D. §-a rendelkezik a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jogról.

⁴⁵ Hazánkban az egészségügyi ellátáshoz való jogról – amely az Alkotmányban megfogalmazott egészséghez való jognál szűkebb tartalmat hordoz – legátfogóbban az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) rendelkezik. Az Eütv. az alapelvek között rögzíti, hogy az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele során érvényesülnie kell az esélyegyenlőségnek.

⁴⁶ Az Eütv. külön címek alatt rendelkezik a környezet- és település-egészségügyről (44-47. §), illetve az ételmezés- és táplálkozás-egészségügyről (48-50.§)

⁴⁷ *The World Health Report 2005* [Jelentés a világ egészségügyi helyzetéről 2005], Egészségügyi Világszervezet. Magyar nyelven: <http://www.eum.hu/archivum/who/jelentes-vilag-080630-1>

A gyermekeket különös védelem illeti meg annak érdekében, hogy élvezhessék ezeket a jogukat fejlődésüknek ebben a különösen fontos szakaszában.⁴⁸ A gyermekek jó egészséghez való jogának biztosítása magában foglalja a megelőzést,⁴⁹ az egészségnevelést,⁵⁰ a rehabilitációt és a bántalmazástól vagy kizsákmányolástól való védelmet.⁵¹

Az európai gyermekeket érintő egészségügyi kérdések

Számos egészségügyi probléma jelent veszélyt az európai gyermekek és fiatalok emberi jogaira és jólétére nézve:

Fertőző betegségek

A gyerekeknek a betegségekkel szemben védelemre van szükségük. Ez a fajta védelem az anya és a gyermek egészségügyi ellátásával, helyes táplálkozással és a fertőző betegségek elleni védettség kialakításával kezdődik.⁵² A fontos célok közé tartozik még a tuberkulózis-szűrés, az antibiotikumoknak ellenálló betegségek terjedése elleni küzdelem, az új járványok kezelése és az egészségnevelés. A szexuális kizsákmányolás áldozatává váló gyermekek AIDS-szel vagy más szexuális úton terjedő betegséggel fertőződhetnek meg.

Lelki egészség

Az egészség nem pusztán testi vagy orvosi kérdés. A becslések szerint az európai felnőttek 10–20 százaléka küzd egy vagy több lelki vagy magatartási problémával.⁵³ A gyerekek és a fiatalok lelki egészségzavarai súlyosan befolyásolják gondolkodásmódjukat, érzéseiket és cselekedeteiket. A lelki zavarok lehetnek veleszületettek, de származhatnak negatív élményekből, tapasztalatokból is. Az elhanyagolást elszenvedő, napi szinten családi konfliktusokat átélő, fizikai vagy pszichés erőszak, diszkrimináció vagy társai terrorizálásának áldozatává váló gyermekek önértékelése gyakran alacsony, iskolai teljesítménye gyenge. A fejlett országokban az alábbi lelki zavarok tapasztalhatók a leggyakrabban: figyelemzavarok, szorongásos zavarok, depresszió, táplálkozási zavarok (anorexia és bulimia), önmegsebzés, kábítószerrel vagy alkohollal való visszaélés, erőszak vagy akár öngyilkosság. A 12–17 évesek körülbelül 4%-a, a 18 évesek 9%-a szenved depressziótól, ami az egyik legelterjedtebb, sokrétű következményekkel járó mentális zavar. Az esetek nagy részében a pszichoszociális fogyatékkal élő gyermekek valamilyen pszichológiai kezelésre szorulnak, de nevelőik vagy tanáraik is sokat tehetnek értük. A kiemelt figyelem, a bevonó technikák, és a támogató nevelési környezet segítheti problémamegoldó és társas késégeik fejlesztését.

⁴⁸ Hazánkban a Gyvt. biztosítja a gyermek jogát ahhoz, hogy a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító saját családi környezetben nevelkedhessen (6. § (1) bek.), továbbá kimondja, hogy a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségre káros szerek ellen védelemben részesüljön (Gyvt. 6. § (4) bek.).

⁴⁹ Az Eütv. az alapelvek között rögzíti, hogy az egészségi állapot javításának elsődleges eszköze az egészség megőrzése és a betegségek megelőzése. (2. § (3) bek.).

⁵⁰ Az Eütv. 38. §-a határozza meg az egészségnevelés tartalmát.

⁵¹ A Gyvt. 6. §(5) bekezdése szerint a gyermeknek joga van emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, szexuális vagy lelki erőszakkal –, az elhanyagolással és az információk ártalommal szembeni védelemre. A gyermek nem vehető alá kínzásnak, testi fenyegetésnek és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetésnek, illetve bánásmódnak.

⁵² A fertőző betegségek és járványok megelőzése érdekében szükséges járványügyi intézkedésekről szóló 18/1998. (VI. 3.) NM rendelet. A magyar védőoltási rendszer keretén belül térítésmentesen 10 fertőző betegség (tuberculosis, Haemophilus influenzae b, diftéria, pertussis, tetanus, polio, morbilli, rubeola, mumpsz, Hepatitis B) ellen kap védőoltást minden gyermek.

⁵³ European Forum on Social Cohesion for Mental Well-being among Adolescents [Európai Fórum a társadalmi kohézióról a serdülők mentális egészségéért], Egészségügyi Világszervezet Európai Regionális Irodája: www.euro.who.int/PressRoom/pressnotes/20071002_1

Elhízás

Az elhízás a leggyakoribb gyermekkori betegség Európában: az összes gyerek körülbelül 20%-a túlsúlyos, ennek harmada kórosan elhízott. Nyugat-Európa számos országában az elhízás mértéke az 1980-as években tapasztalható 10%-ról a kilencvenes évek végére kb. 20%-ra emelkedett. A közép- és kelet-európai országokban az arányok ennél valamivel alacsonyabbak.⁵⁴

A huszonegyedik század egyik legnagyobb közegészségügyi problémája, az elhízás, különös veszélyekkel jár a gyerekekre nézve. Dél-Európa számos területén minden harmadik gyerek elhízott. Az előrejelzések szerint 2010-re minden tizedik gyermek, vagyis a teljes népesség tíz százaléka, összesen mintegy tizenötmillió gyermek és fiatal lesz túlsúlyos. Ők sokkal nagyobb eséllyel szenvednek majd 2. típusú cukorbetegségtől, magas vérnyomástól, alvászavaroktól és pszichológiai problémáktól. Ráadásul a legtöbb túlsúlyos gyermekből túlsúlyos felnőtt lesz, akit még komolyabb betegségek sújtanak majd, amelyek véglegesen lerontják az életminőségét és megrövidítik várható élettartamát.

Az elhízás fő közegészségügyi fenyegetését felismerve az Egészségügyi Világszervezet Európai Regionális Irodája az elkövetkező évek elsődleges munkaterületeként határozta meg ezt a kérdést. Egy 2006-os miniszteri konferencia a problémával kapcsolatos tudatosság és a leküzdése iránti politikai kötelezettségvállalás növelését célozta meg a régió belül.⁵⁵

Az elhízás leküzdéséhez a gyermekeknek napi testmozgásra és egészséges – gyümölcsöket, zöldségeket és gabonát tartalmazó, viszont a húst, a zsírt és a cukrot kerülő – étrendre van szükségük.

Alkoholfogyasztás, kábítószer-használat és dohányzás⁵⁶

A fiatalok alkoholfogyasztásának az utóbbi időben megfigyelhető emelkedése aggasztó tendencia az európai tagállamokban, ahol a 15 évesek közel 30%-a számol be rendszeres alkoholfogyasztásról.⁵⁷ Az alkohol minden évben 55,000 fiatal halálában játszik szerepet az európai régióban, ez a 15–29 évesen elhalálozott fiatalok egynegyedét jelenti.

A dohányzási arányok a legtöbb európai országban továbbra is magasak. Egyre több gyerek dohányzik, és egyre fiatalabb kortól. A felnőtt dohányosok közel 80%-a tizennyolc éves kora előtt kezdte, és a statisztikák szerint a tizenöt éves fiúk 11–57, és lányok 12–67 százaléka dohányzik heti, legtöbbször napi gyakorisággal. Míg Kelet-Európában tizenöt éves korban több fiú dohányzik, mint ahány lány, a régió északi és nyugati részeiben ennek fordítottja igaz.⁵⁸

Az összes gyermek több mint fele szenved passzív dohányzástól otthon vagy egyéb, zárt légterű környezetben – pl. különböző járműveken, iskolában vagy más nyilvános helyen. A dohányzás súlyos légzőszervi problémákhoz vezethet, pl. asztmát vagy a tüdőfunkció romlását okozhatja a gyermekeknél; ezek már csecsemőkorban megjelenhetnek, és egy életen át megmaradhatnak.⁵⁹

⁵⁴ *The European Health Report 2005* [Európai egészségügyi jelentés 2005], Egészségügyi Világszervezet, 75.o.: www.euro.who.int/document/e87325.pdf

⁵⁵ *10 Things You Need to Know about Obesity: Diet and physical activity for health* [10 dolog, amit az elhízásról tudni érdemes: Táplálkozás és testmozgás az egészségért], Egészségügyi Világszervezet Európai Miniszteri Konferencia az elhízás leküzdésére, 2006: www.euro.who.int/Document/NUT/ObesityConf_10things_Eng.pdf

⁵⁶ A Gyvt 6. § (4) bekezdése biztosítja a gyermeknek azt a jogát, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségre káros szerek ellen védelemben részesüljön. A Büntető Törvénykönyv (282/B. §) külön rendelkezik arról, és súlyosabb büntetést helyez kilátásba arra az esetre, ha a bűnelkövető a gyermek segítségét használja fel kábítószer előállítására stb. A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (16/A. §) külön fejezetben szabályozza a 18 év alatti fogyasztók védelmét, ennek keretében tiltja a dohánytermék vagy alkoholos ital gyermek számára történő értékesítését.

⁵⁷ *The European Health Report 2005* [Európai egészségügyi jelentés 2005], Egészségügyi Világszervezet, 82.o.: www.euro.who.int/document/e87325.pdf

⁵⁸ *The World Health Report 2005* [Jelentés a világ egészségügyi helyzetéről 2005], Egészségügyi Világszervezet Magyar nyelven: <http://www.eum.hu/archivum/who/jelentes-vilag-080630-1>

⁵⁹ *The European Health Report 2005* [Európai egészségügyi jelentés 2005], Egészségügyi Világszervezet, 82. o.: www.euro.who.int/document/e87325.pdf

A kábítószer- és alkoholfogyasztás növekvő „normalizálása” vagy „banalizálása” a kérdéssel kapcsolatos attitűdöket és a fogyasztási mintákat egyaránt befolyásolja. A kutatások szerint a tudatmódosító szerek használata egyre elfogadottabbá, sőt szinte helyeselt gyakorlattá válik az európai fiatalok körében.

Fogyatékoság és a speciális szükségletek⁶⁰

A „fogyatékoság” kifejezés sokféle állapotra utalhat, a mérsékelt szinttől a súlyos – a külvilág számára is nyilvánvaló – károsodásig (pl. vakság, siketség, értelmi fogyatékoság, mozgáskorlátozottság). A „speciális szükségletek” olyan enyhébb állapotokra utalnak, melyek nem szembetűnőek, esetleg iskoláskor előtt ki sem derülnek – pl. tanulási vagy magatartászavarok. Becslések szerint a világ népességének 20 százalékát érinti a fogyatékoság közvetlenül vagy közvetett módon, családtagként, nevelőként vagy gondozóként.

Korábban hosszú időn át az volt a gyakorlat, hogy a fogyatékosággal élő gyerekeket elrejtették a társadalom elől, és nagy intézetekben helyezték el őket. Az ezzel kapcsolatos attitűd és politika változóban van, lassan felismerik, hogy a fogyatékosággal élő gyermekek szükségleteit a legjobban az szolgálja, ha saját családjukkal, a közösség támogatása mellett élnek, és a többi gyerekekkel együtt közönséges iskolákba járhatnak. Arról van szó, hogy a fogyatékosággal élő gyerekeket az összes többivel azonos módon kezeljük annak érdekében, hogy a család tagjaként nőjenek fel, és bizalmas kapcsolatot alakíthassanak ki szüleikkel, testvéreikkel, rokonaikkal és barátaikkal.

A múltban a fogyatékosággal élő gyerekekre úgy tekintettek, mint akik „javításra szorulnak”, és a korabeli orvosi modell arra helyezte a hangsúlyt, hogy mit nem tud a gyerek, és ezt próbálták kezelések sorával kompenzálni. Ez a megközelítés viszont lehetetlenné tette annak felismerését, hogy a többi gyerekekhez hasonlóan a fogyatékosággal élő gyerekek is aktív, érző, személyiséggel és egyéni képességekkel rendelkező kis emberi lények, akiknek családjuk és a tágabb közösség tagjaiként kell élniük. Az összes többi gyermekkel egyenlő eséllyel kell részt venniük a családi és közösségi életben, képességeik teljes kibontakoztatása érdekében.

Természetesen sok fogyatékosággal élő gyermek széleskörű és élethosszig tartó orvosi kezelést igényel, vagy a tanuláshoz jelentős segítségre van szüksége; ehhez minden gyermeknek joga van. Mindazonáltal a fogyatékosággal élő gyermek általános egészsége is érzelmi, pszichés és testi elemekből tevődik össze. Biztosítani kell a családok részére olyan szolgáltatásokat, amelyek lehetővé teszik, hogy fogyatékosággal élő gyermekükről a mindennapi családi élet keretében gondoskodhassanak.

A fogyatékosághoz való hozzáállás nagyon lassan változik. Egy nemrégiben részült UNICEF jelentés kimutatta, hogy Közép- és Kelet-Európában az 1990-es évek eleje óta megháromszorozódott a fogyatékosként azonosított gyermekek száma, ami nem azt jelenti, hogy ennyire megugrott a fogyatékosággal élők száma, hanem azt, hogy a fogyatékoságot szélesebb körben felismerik és elfogadják. Ennek ellenére a „speciális oktatás” máig jellemző megközelítés és gyakorlat ebben a régióban.⁶¹ Természetesen nagyon is helyénvalóak és indokoltak lehetnek a fogyatékosággal élő gyermekek számára kialakított speciális támogató intézkedések, ám sajnos Kelet-Európa egyes részein a „speciális oktatás” gyakorlatát rosszul alkalmazzák, és ez szegregációhoz vezet.

Lásd még a fogyatékoságon alapuló megkülönböztetésről szóló részt a *Diszkrimináció* című témakörnél, a 253. oldalon.

⁶⁰ A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény szerint a fogyatékos emberek a társadalom egyenlő méltóságú, egyenrangú tagjai, akik a mindenkit megillető jogokkal és lehetőségekkel csak jelentős nehézségek árán vagy egyáltalán nem képesek élni. A sajátos nevelési igényű gyermekekkel kapcsolatosan külön rendelkezéseket tartalmaz a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény is, illetve a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény is tartalmaz külön rendelkezéseket a fogyatékosággal élők felsőoktatásban való részvételéről.

⁶¹ *Children and Disability in Transition in CEE/CIS* [Gyermekek és fogyatékoság az átmenet időszakában Közép-Kelet-Európában és a Független Államok Közösségében]: UNICEF Innocenti Research Centre, Firenze, 2004, 2. o.: www.unicef.org/protection/index_28534.html

KÉRDÉS: Azok a gyerekek, akikkel Ön dolgozik, jó egészségügyi ellátásban részesülnek? Ha nem, az hogyan hat életükre és fejlődésükre? Minek kell ahhoz megtörténnie, hogy ez az alapvető joguk biztosan érvényesüljön?

Egészségnevelés

Az egészségnevelés célja végső soron a pozitív attitűdök és gyakorlatok elsajátítása. A gyermekek megérthetik, hogy saját egészségi állapotukért egyénként is, családtagként is, és a tágabb környezetük tagjaként is felelősek. Jobb egészséggel többet tehetnek a saját életükért és mások életéért is.

A hatékony egészségnevelés elősegíti, hogy a gyerekek megértsék az egészséghez kapcsolódó fontos kérdéseket, pozitív hozzáállást és egészséges szokásokat alakítsanak ki, amiket aztán egész életükön át meg is őriznek. Fontos az érzelmi egészség és a pozitív önkép; az emberi test tisztelete és ápolása; a jó kondíció; a káros szenvedélyekkel – alkohol- és kábítószer-fogyasztással, dohányzással – kapcsolatos tudatosság; a helyes táplálkozás és a biztonságos szexuális kapcsolatok. A szexuális nevelés kulcsfontosságú a tizenévesek számára, hiszen segíti őket az egészséges testtudatosság kialakításában, a nem kívánt terhesség, a szexuális úton terjedő betegségek és a szexuális visszaélések elkerülésében. A kortárs-képzés különösen alkalmas és értékes módszer az egészségnevelésben. Ha az iskolákban és a tágabb környezetben változatos sportolási lehetőségek állnak rendelkezésre, amelyek mindenki számára egyaránt elérhetőek, az nagyban hozzájárul ahhoz, hogy a gyerekek megtanulják, hogy egész életükön át törődjenek az egészségükkel. A befogadó és támogató oktatás hatékonyan segítheti a pszichiai zavarokkal küzdő gyermekeket.

Fontos emberi jogi eszközök

Európa Tanács

A Módosított Európai Szociális Karta 11. cikke részletesen foglalkozik az egészség kérdésével, és leszögezi, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy részesüljön a lehető legmagasabb egészségügyi színvonal elérését lehetővé tevő összes intézkedésben. A 13. cikk kimondja, hogy „mindenkinek, aki nem rendelkezik megfelelő anyagi eszközökkel, joga van a szociális és egészségügyi segítségre”.

Egyesült Nemzetek

Az egészség alapvető jog, amit az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 25. cikkének 1. bekezdése is rögzít, mely az egészséget a megfelelő életszínvonalhoz kapcsolja:

Minden személynek joga van saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, nevezetesen élelemhez, ruházathoz, lakáshoz, orvosi gondozáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz, joga van a munkanélküliség, betegség, rokkantság, özvegyiség, öregség esetére szóló, valamint mindazon más esetekre szóló biztosításhoz, amikor létfenntartási eszközeit akaratától független körülmények miatt elveszíti.

Ugyanezen cikk mondja ki a gyermekek jogát a „különleges segítséghez és támogatáshoz”. Ezt a jogot számos nemzetközi emberi jogi dokumentum, így például a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (ICESCR) 12. cikke részletesebben is kifejti.

Az **Egyezmény a gyermek jogairól** sok különböző szempontból vizsgálja a gyermek egészséghez való jogait.

- A 3. cikk, mely a gyermek legfőbb érdekének fogalmát rögzíti, külön kiemeli az egészség és biztonság kérdését a gyermek gondozásáért felelős intézmények, szolgáltatások és létesítmények tekintetében.

- A 13. cikk, mely kimondja „mindenfajta tájékoztatás és eszme határokra való tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát”, némelyek úgy értelmezik, hogy az tartalmazza a gyermek egészségneveléshez való jogát is, melyhez hozzá tartoznak a szaporodásról és a szexualitásról szóló információk is.
- A 17. cikk elismeri, hogy a tömegkommunikációnak fontos szerepe és felelőssége van a gyermekek testi és lelki egészségének biztosítása terén.
- A 23. cikk, mely a fogyatékossgal élő gyermekek jogaival foglalkozik, kiemeli az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés, a megelőző eszközök és a társadalmi integráció szerepét a gyermek testi és lelki egészsége érdekében.
- A 24. cikkben olvasható a leghatározottabb kijelentés a gyermek egészséghez való jogáról és az állam kötelességéről, hogy ezt biztosítsa.

Az Egyezményben részes államok elismerik gyermeknek a lehető legjobb egészségi állapothoz való jogát, valamint, hogy orvosi ellátásban és rehabilitációban részesülhessen. Erőfeszítéseket tesznek annak biztosítására, hogy egyetlen gyermek se legyen megfosztva az ezeknek a szolgáltatásoknak az igénybevételére irányuló jogától.

A 24. cikk felsorolja az egészséghez szükséges alapvető fontosságú tényezőket, amelyen a tápláló étel, a tiszta ivóvíz és az egészséges természeti környezet. Hangsúlyozza az egészségnevelés fontosságát a szülők és a gyermekek számára egyaránt.

Az **Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről** (CEDAW) 12. cikkében elismeri, hogy a nők és lányok egészségügyi szükségletei eltérnek a férfiakétól és fiúkéktől, különösen a reprodukív egészség területén.

Bár **A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény** (CRPD)⁶² nem teremt új jogokat, viszont hangsúlyozza és kifejti, hogy a fogyatékossgal élő gyermeknek nemcsak a testi egészséghez van joga, hanem a fejlődéséhez és jólétéhez alapvetően szükséges ésszerű alkalmazkodáshoz, részvételhez és oktatáshoz is.

.....
Hasznos források

- *Atlas of Health in Europe* [Európa Egészségügyi Atlasza], Egészségügyi Világszervezet, 2003: www.euro.who.int/document/E79876.pdf
- *Children and Adolescents' Health in Europe* [A gyermekek és serdülők egészségügyi helyzete Európában], Fact Sheet EURO/02/03, Egészségügyi Világszervezet, 2003: www.euro.who.int/document/mediacentre/fs0203e.pdf
- *Children's Health and Environment: Developing National Action Plans* [A gyermekek egészsége és a környezet: Nemzeti cselekvési tervek fejlesztése], IV. Környezet és Egészség Miniszteri Konferencia, Budapest, 2004: www.euro.who.int/document/eehc/ebakdoc07.pdf Magyar nyelven: <http://efrirk.antsz.hu/oki/minkonf/nyilatkozat4.pdf>
- *Children and Disability in Transition in CEE/CIS* [Gyermekek és fogyatékossg az átmenet időszakában Közép-Kelet-Európában, valamint a Független Államok Közösségében], UNICEF Innocenti Research Centre, Firenze, 2004: www.unicef.org/protection/index_28534.html
- *The European Health Report 2005: Public health action for healthier children and populations* [Európai egészségügyi jelentés 2005: Népegészségügyi intézkedések az egészségesebb gyermekekért és lakosságért], Egészségügyi Világszervezet, 2005: www.euro.who.int/document/e87325.pdf

⁶² Magyarországon kihirdette: A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 2007. évi XCII. törvény

- *European Strategy for Child and Adolescent Health and Development* [Európai stratégia a gyermekek és serdülők egészségéért és fejlődéséért], Egészségügyi Világszervezet, 2005. www.euro.who.int/document/E87710.pdf
- *The Right To Health* [Az egészséghez való jog], Egészségügyi Világszervezet, 2002: www.who.int/bookorders/anglais/detart1.jsp?sesslan=1&codlan=1&codcol=15&codcch=474
- *10 Things You Need to Know about Obesity: Diet and physical activity for health* [10 dolog, amit az elhízásról tudni érdemes: Táplálkozás és testmozgás az egészségért], Egészségügyi Világszervezet Európai Miniszteri Konferencia az elhízás leküzdésére, 2006: www.euro.who.int/Document/NUT/ObesityConf_10things_Eng.pdf

.....

Néhány hasznos weboldal

- Child and adolescent health and development [A gyermekek és serdülők egészsége és fejlődése]: www.euro.who.int/childhealthdev
- Egészségbiztosítási Felügyelet: www.ebf.hu
- Egészségügyi Minisztérium: www.eum.hu
- European Health for All Database [Az Egészségügyi Világszervezet európai egészségügyi adatbázisa]: www.euro.who.int/hfadb
- European Network of Health Promoting Schools Schools [Az egészséget támogató iskolák európai hálózata]: www.euro.who.int/enhps
- Magyarországi drogkezelő helyek, szakmai szervezetek elérhetősége: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=909>
- Trends in Europe and North America: www.unece.org/stats/trend/register.htm#ch6
- WHO Magyarországi Iroda: www.who.hu

7. ERŐSZAK

... Az Egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas ... intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás – ideértve a szexuális bántalmazást is – bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.

Egyezmény a gyermek jogairól, 19. cikk

Az erőszak az erő alkalmazása vagy az azzal való fenyegetés, amely sérülést, fájdalmat, életszükséglettől való megvonást vagy akár halált is okozhat. Történhet szándékosan, valamilyen konkrét céllal, például büntetésként, vagy azért, hogy egy embert akarata ellenére rákényszerítsenek valamire, de történhet merő rosszindulatból is. Lehet testi, szóbeli vagy lelki természetű. Bármilyen formát is öltön, az erőszak sérti az emberi jogokat. Bár a Gyermekjogi Egyezmény és számos más nemzetközi és regionális szerződés garantálja a gyermek testi sérthetlenségét, biztonságát és méltóságát, a gyerekek elleni erőszakos cselekedetek igen gyakoriak. Európa minden országában előfordulnak, származástól és társadalmi helyzetétől függetlenül.⁶³

A gyermekekkel szembeni rossz bánásmódnak négy általános kategóriáját különböztetjük meg:⁶⁴

Érzelmi bántalmazás: megjelenhet szóbeli, mentális és lelki bántalmazásként. Idetartoznak a szülők vagy gondviselők/nevelők olyan tettei vagy épp tetteinek hiánya, amelyek súlyos magatartási, értelmi, érzelmi vagy mentális zavarokhoz vezetnek, vagy vezethetnek.

⁶³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) XVI. fejezete külön csoportként kezeli a házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekményeket. Ezek közül különösen a következők azok, amelyek legnagyobb részben kifejezetten gyermekek – a Gyermekjogi Egyezmény szempontjából gyermekeknek tekintettek – sérelmére követhetők el: családi állás megváltoztatása, kiskorú elhelyezésének megváltoztatása, kiskorú veszélyeztetése, tartás elmulasztása, megrontás, tiltott pornográf felvétellel visszaélés. A Btk-ban felsorolt egyéb bűncselekmények elkövetése esetén, ha a sértett fiatalok avagy gyermekkorú, az a bűncselekmény minősített esetének számít, ezért súlyosabb a kiszabható büntetési tétel. Ezek az emberölés, a személyi szabadság megsértése, az emberkereskedelem minősített esetei.

⁶⁴ A gyermekeket ért agresszió és bántalmazás (fizikai, lelki és szexuális) kezelése a nevelési-oktatási intézményekben munkaanyag elérhetősége: www.budapestedu.hu/data/cms27088/int_kez_bant_gyermek+szexu%C3%A1lis+b%C3%A1ntalmaz%C3%A1s%C3%A1nak+t%C3%BCnetei&cd=3&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

Elhanyagolás: a gyermek alapvető szükségletei kielégítésének elmulasztása. Az elhanyagolás lehet fizikai vagy érzelmi, és vonatkozhat a nevelés elhanyagolására is. Fizikai elhanyagolást jelent, ha a gyermek nem jut megfelelő élelemhez, ruházathoz, orvosi ellátáshoz, felügyelethez, vagy a környezeti hatásokkal szembeni megfelelő védelemhez. Magában foglalhatja a gyermek elhagyását. A nevelés elhanyagolását jelenti a gyermek óvodába vagy iskolába történő beíratásának elmulasztása, a gyermek speciális nevelési igényeinek figyelmen kívül hagyása, vagy a rendszeres iskolakerülés eltűrése. Érzelmi elhanyagolást jelent a szeretetkapcsolat és az érzelmi támogatás hiánya, illetve a gyermek védelmének elmulasztása a bántalmazással szemben, továbbá a gyermek kábító- és alkoholfogyasztásának elnézése.

Fizikai bántalmazás: olyan cselekedet, amely a gyermek testi sérüléséhez vezet. Ez jelenthet égetést, ütést, verést, rázást, rúgást vagy a gyermek sérelmére elkövetett más cselekményt. Függetlenül attól, hogy a felnőtt szándékosan akar fájdalmat okozni vagy sem, ezek a cselekedetek bántalmazásnak minősülnek. Például a gyermeknek sérülést vagy fájdalmat okozhat, ha korának nem megfelelő módon túlhajszolják vagy testi fenytéssel büntetik.

Szexuális bántalmazás: a gyermekkel szembeni helytelen szexuális viselkedés megnyilvánulhat az alábbiakban: a gyermek nemi szervének simogatása, a gyermeknek a felnőtt nemi szervének simogatására való kényszerítése, közösülés, vérfertőzés, nemi erőszak, szodómia, exhibicionizmus és szexuális kizsákmányolás. Magában foglalja a gyermek szexuális érdeklődésének felkeltését vagy szexuális tevékenységbe való bevonását kényszerítéssel, félrevezetéssel, utasítással, megfélemlítéssel vagy nyomás gyakorlásával. A szexuális visszaélés során egy nagyobb vagy tapasztaltabb gyerek vagy felnőtt szexuális öröme érdekében használja a gyermeket. A szexuális visszaélés a gyermek feletti hatalommal való visszaélés és a gyermek normális, egészséges és bizalmon alapuló kapcsolatokhoz való jogának megsértését jelenti⁶⁵.

A szexuális bántalmazás rombolóan hat a gyermekekre. Negatívan befolyásolja jólétüket és tanulási, illetve szocializációs képességeiket. Fizikai és érzelmi sérüléseket okoz, amelyek olyan traumákhoz vezetnek, amelyeket csak hosszú idő alatt lehet feldolgozni. Ráadásul a kutatások azt mutatják, hogy az erőszak erőszakot szül: egy bántalmazott gyermek nagyobb eséllyel válik maga is bántalmazó szülővé. A gyermekek elleni erőszak minden formájával foglalkozni kell. A közvélemény figyelmének felkeltése és az erőszakmentesség kultúrájának kialakítása érdekében nevelésre, képzésre és képességfejlesztésre van szükség. Ahhoz, hogy a politika foglalkozzon az erőszakmentesség kérdésével, világos irányelvekre és intézkedésekre, hatékony beszámolási eljárásokra és nem utolsósorban érdekképviseletre van szükség.

Családon belüli erőszak

Számos európai ország társadalma eltűri, sőt helyesli a gyermekek sérelmére elkövetett erőszak bizonyos visszatérő, szokásos formáit, különösen a család által fegyelmezési célból alkalmazott testi fenytést. Az erőszaknak ezt a módját az igazságszolgáltatás szervei csak közvetett módon büntetik, ugyanis nem tekintik bűncselekménynek. Még azokban az országokban is, ahol a törvény tiltja a családon belüli erőszakot, az ilyen jogszabályok érvényesítése nem, vagy csak szelektív módon valósul meg. Európában a rossz bánásmód következtében minden héten egy tucatnyi gyermek hal meg.⁶⁶

Az erőszak könnyen titokban maradhat, és nehéz felismerni azokban az esetekben, amikor az elkövető a gyermek mindennapi életének része, és a gyerek számára elvileg biztonságot jelentő helyről – iskolából, családból, kollégiumból vagy más bentlakásos intézményből – kerül ki. A családon belüli erőszak a gyermekek ellen elkövetett erőszak legkevésbé látható formája, ezért mértékéről nehéz adatokhoz

⁶⁵ A gyermekbántalmazás kezelése és megelőzése c. képzés tematikája: www.csagyi.hu/hu/tevekenysegek/kepzesek/a-gyermekbantalmazas-kezelese-es-megelozese+gyermek+szexu%C3%A1lis+b%C3%A1ntalmaz%C3%A1s%C3%A1nak+t%C3%BCnetai&cd=5&hl=hu&ct=clnk&gl=hu

⁶⁶ Corporal punishment... No punishment is justifiable [Testi fenytés... Semmilyen fenytés nem igazolható]: www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/corporalPunishment_en.asp

jutni, illetve ezek az adatok gyakran nem fedik a valóságot. Számos gyermek nem mer saját családtagjai ellen szót emelni, különösen szexuális bántalmazás esetén. Ez a hallgatás komoly felelősséget ró mindenkire, aki gyermekekkel foglalkozik. Tisztában kell lenniük a bántalmazásra utaló jelekkel, és minden ilyen esetet jelezniük kell az illetékes hatóságok felé.

Az Európa Tanács tagállamainak egyharmada törölte el a testi fenytést (Ausztria, Bulgária, Horvátország, Ciprus, Dánia, Finnország, Németország, Magyarország, Izland, Olaszország, Lettország, Norvégia, Portugália, Románia, Svédország és Ukrajna)⁶⁷, vagy kötelezte el magát ilyen irányú jogszabály-módosítás mellett. E pozitív változások ellenére a testi fenytés egyes országokban jelenleg is törvényes, és a fegyelmezés elfogadott formájának számít. A családon belül alkalmazott testi fenytés felszámolásához szülői attitűdváltásra és a pozitív, erőszakmentes nevelési módszerek irányába való elmozdulásra van szükség.

Iskolai erőszak

Minden tizedik iskoláskorú gyerek találkozik erőszakkal az oktatási intézményben, s ez a szám egyre emelkedik.⁶⁸ Az erőszak mértéke nem annyira az adott ország gazdasági jólétével kapcsolatos, sokkal inkább azzal, hogy a társadalom hogyan viszonyul a gyermekekhez, és milyen politikai jelentőséget tulajdonít nekik.⁶⁹ Bár a testi fenytés Európa legtöbb iskolájában tilos, a gyengébb, magányos gyerekek rendszeres zaklatása, gyöttrése (bullying) és az iskolai pszichoterror (mobbing) elterjedt jelenségek. Azok a gyerekek, akik némileg mások, mint a többiek – okosabbak, a többségnél nagyobbak vagy kisebbek, más a bőrszínük vagy az akcentusuk – gúnyolódás, pletyka, csúfolódás, megfélemlítés, kirekesztés, továbbá a személyük vagy a tulajdonuk ellen irányuló támadás célpontjai lehetnek.

A módszeres gyöttrés az iskolában megjelenhet csoportos erőszakként vagy rasszista jellegű, esetleg kifejezetten bizonyos etnikai kisebbségek vagy a bevándorlók ellen irányuló támadás formájában. Manapság gyakran a világháló szolgál az efféle zaklatás terepül, amikor egy gyermekről sértő vagy megalázó képeket, üzeneteket közzé tesznek az interneten. A zaklatás ezen formája (cyberbullying) névtelen, pillanatok alatt megvalósítható, és hatása messzire elér, ezért különösen ártalmas az áldozatává váló gyerekekre nézve. Az iskolai erőszak áldozatául esett gyermekek számára az iskola többé nem a tanulás, hanem a terror helyszíne. Az ENSZ a gyermekek ellen elkövetett erőszakról szóló jelentése szerint Európában a lányok gyakrabban válnak az iskolai zaklatás áldozatává, mint a fiúk, és az esetek 80%-ában az elkövetők 12–16 év közöttiek.⁷⁰

Fel kell hívni a közvélemény figyelmét az iskolai erőszak problémájára, és be kell vezetni a zéró tolerancia elvét. Az iskola vezetőinek, a tanároknak és a szülőknek fel kell tudniuk ismerni az erőszak jeleit, és azonnal fel is kell lépniük ellene. Az erőszak felszámolása érdekében minden iskolában következetes megelőző programokra és a gyerekek számára könnyen elérhető, anonim panasztételi lehetőségre van szükség. Az iskolai erőszak elleni küzdelem hatékony eszköze, ha a gyerekeket bevonjuk a kérdéssel kapcsolatos fegyelmfelkeltő és tájékoztató, valamint kortárs-segítő munkába.

⁶⁷ Building a Europe for and with Children: The facts about children and violence [Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel: tények a gyermekekről és az erőszakról], Fact-pack, Európa Tanács: www.coe.int/t/E/Com/Press/Source/Factpack_English.doc

⁶⁸ The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children [Az ENSZ főtítkári tanulmánya a gyermekek elleni erőszakról]: www.violencestudy.org

⁶⁹ Violence Against Children – Europe and Central Asia [A gyermekek elleni erőszak – Európa és Közép-Ázsia], UNICEF, 9. o.: www.unicef.org/ceecis/sgsvac-eca_04_01-48.pdf

⁷⁰ The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children [Az ENSZ főtítkári tanulmánya a gyermekek elleni erőszakról]: www.violencestudy.org

Az Iskolai Erőszak Európai Megfigyelőközpontja (The European Observatory on Violence in Schools, EOVS) az iskolai és a városi erőszakot kutatja. Franciaországban, a bordeaux-i Victor Ségalen Egyetemen található központ Belgiumban, Németországban, Olaszországban, Spanyolországban, Svájcban és az Egyesült Királyságban, illetve néhány nem európai országban, nevezetesen Kanadában, Japánban, Mexikóban és Burkina Fasóban is folytat kutatásokat. Az EOVS az erőszakkal kapcsolatos problémákat vizsgálja, továbbá egy együttműködő partnerekből álló nemzetközi hálózatot koordinál, amelynek az UNESCO és az Európai Parlament is tagja.

European Observatory of Violence in Schools: www.obsviolence.com/english/presentation/index.html

A média és az internet veszélyei

Az internet és az egyéb tömegtájékoztató eszközök is számos veszélynek tehetik ki a fiatalokat. A gyermekbántalmazás egyik formáját jelenti a gyerekek szándékos vagy gondatlan kiszolgáltatása az életkoruknak és fejlettségüknek nem megfelelő anyagok, például erőszakos képek, rasszista tartalmak vagy pornográfia hatásának. Egy gyereket az interneten keresztül még az otthon biztonságában is érhet zaklatás vagy pedofil támadás.⁷¹ Lásd a *Média és internet* című témát a 283. oldaltól, ahol arról is szó esik, hogyan járulhat hozzá a médianevelés a gyermekek ilyen fajta kizsákmányolástól való védelméhez. 2006-ban az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadott egy ajánlást, melynek témája a gyermekek felelős részvétele az információ és a kommunikáció modern világában.⁷²

A gyermekek szexuális bántalmazása

Napjainkban a gyermekek szexuális bántalmazása és kizsákmányolása jelentős probléma Európában. Sokféle formát ölthet: vérfertőzés, pornográfia, prostitúció, emberkereskedelem és a gyermekek egymásra irányuló szexuális támadásai, melyek mindegyike súlyosan károsíthatja a gyermek lelki és testi egészségét.

Becslések szerint Európában 10–20%-ra tehető azoknak a gyermekeknek az aránya, akiket gyermekkorukban szexuális zaklatás ér.⁷³ Ugyanakkor a legtöbb áldozat nem tesz bejelentést az ellene elkövetett erőszakról. A cselekmény megtörténtekor többségük túl fiatal ahhoz, hogy megértse, mi is történt vele valójában, mások senkiben nem bíznak, vagy azért nem beszélnek, mert túlságosan szégyellik, vádolják és becsapottnak érzik magukat. Számos áldozatot félelemben tart, manipulál az elkövető – aki az esetek többségében családtag vagy a gyermek által jól ismert, felnőtt barát.

A prostitúcióra kényszerítés és a szervezett pedofília a szexuális bántalmazás azon formái, amikor a gyermeket arra kényszerítik, hogy szexuális szolgáltatást nyújtson idegeneknek vagy más felnőtteknek, akik ezért a gyermeket kizsákmányoló felnőttnek fizetnek. Különösen veszélyeztetettek mindenféle szexuális kizsákmányolás szempontjából a fegyveres konfliktusok által érintett gyerekek, az elűzött, migráns és menekült gyerekek, a gyermekvédelmi intézményekben felnövő, a család támogatását nélkülöző vagy szegénységben élő gyerekek. A gyermekek szexuális bántalmazástól való védelmében fontos szerep jut a szülőknek, a tanároknak, a szociális munkásoknak és a politika-alkotóknak is.

⁷¹ Working to Prevent the IT-Related Sexual Exploitation of Children [A gyermekek információs technológiához köthető szexuális kizsákmányolásának megelőzése], Save The Children Denmark, 2005

⁷² Recommendation Rec(2006)12 of the Committee of Ministers to Member States on Empowering Children in the New Information and Communications Environment [A Miniszteri Bizottság Rec(2006)12. sz. ajánlása a tagállamoknak a gyermekek felelős részvételéről az információ és a kommunikáció modern világában], Európa Tanács, 2006: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041181&BackColourInternet=9999CC&BackColourIntranet=FFBB55&BackColourLogged=FFAC75> Magyar nyelven: http://www.europatanacs.hu/pdf/Gyermek-inform-komm_ford2006.pdf

⁷³ The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children [Az ENSZ főtítkári tanulmánya a gyermekek elleni erőszakról]: www.violencestudy.org

Gyermekkereskedelem

Az emberkereskedelem a rabszolga-kereskedelem modern formája. Ennek során emberi lényeket árucikként kezelnek, adják-veszik őket, és különféle formában kizsákmányolják őket. Az emberkereskedelem az emberi jogok súlyos megsértése, és támadás minden ember méltósága és integritása ellen.

Az emberkereskedelem gyermekáldozatának számít minden olyan tizenhét éves aluli személy, akit – akár országhatáron belül, akár azon kívül – kizsákmányolás szándékával toboroznak, szállítanak, csempésznek, rejtegetnek, illetve átvesznek. Egyes gyerekeket az iskoláztatás vagy az utazás hamis ígéretével csábítanak el, más esetekben maga az elszegényedett család bocsátja áruba a gyermeket.

A gyermekkereskedelem erőszak és szexuális visszaélés veszélyének teszi ki a gyermekeket, megfosztja őket az identitásuk megőrzéséhez való jogtól, azon joguktól, hogy családban nőjenek fel, továbbá az oktatáshoz, az egészségügyi ellátáshoz, a pihenéshez és a szabadidőhöz való joguktól, illetve a megalázó bánásmódtól vagy a büntetésektől mentes élethez való joguktól. (Lásd még a gyermekmunka kérdésével is foglalkozó *Oktatás és szabadidő* című témát a 297. oldaltól.)

Európában a gyermekkereskedelem általában szexuális kizsákmányolás vagy kényszermunka céljával történik. A gyermekkereskedelem áldozatait prostitúcióra kényszerítik, vagy kényszerházasság, illegális örökbefogadás céljával közvetítik őket; a mezőgazdaságban vagy kizsákmányoló üzemekben, ún. sweatshopokban olcsó vagy ingyen munkaerőként alkalmazzák, háziszolgaként vagy koldusként dolgoztatják, vagy sportcélokra használják őket. Mivel illegális úton kerültek oda, ezek a gyerekek a nyilvánosság számára láthatatlanul léteznek, és nehéz felkutatni őket. Sokszor nem beszélik a helyi nyelvet, és szigorú felügyelet alatt élnek, ezért igen korlátozottak a lehetőségeik a szökésre vagy a segítségkérésre.

A veszélyeztetett gyermekek csoportjai

Bár a gyerekek elleni erőszak nem korlátozódik valamely csoportra vagy gazdasági rétegre, a bántalmazás tekintetében egyes gyerekek különösen védtelenek vagy veszélyeztetettek. Ilyenek:

- **A hajléktalan gyermekek:** Az utcagyerekek, különösen a lányok, nagyobb eséllyel válnak szexuális kizsákmányolás áldozatává. Az UNICEF jelentése szerint a világon jelenleg több mint 100 millió gyermek él az utcán.⁷⁴ Európa minden nagyvárosában több ezer utcagyerek található, és számuk a munkanélküliség, a szegénység és a bevándorlás miatt növekvő tendenciát mutat.
- **A fogyatékossgal élő gyermekek:** Bár a fogyatékossgal élő gyerekek gyakran válnak bántalmazás célpontjává, beleértve az erőszakot és a szexuális visszaélést, a gyermekvédelmi szolgálatot ellátó szervezetek ritkán foglalkoznak szükségleteikkel. Valójában a szociális szolgáltatók is hozzájárulhatnak a fogyatékossgal élő gyerekek bántalmazásához azzal, hogy „rászorulónak” bélyegzik őket. Számos tekintetben a fogyatékossgal élő gyerekek azt tanulják meg, hogyan legyenek jó áldozatok. Ez különösen igaz a lányokra, akiket sokszor kevesebbre becsülnék, mint a fiúkat. A fogyatékossgal élő lányoknak kevesebb esélyük van arra, hogy tanulhassanak, megfelelő egészségügyi ellátásban és rehabilitációban részesüljenek, és közösségük aktív tagjaivá váljanak.⁷⁵
- **A menekült és bevándorló gyermekek:** A menekült és bevándorló gyerekek mind otthonaikban, mind tágabb környezetükben az idegengyűlölethez eredő erőszak áldozataivá válhatnak. A szülők gyakran nem ismerik az ország jogait és normáit, ezért a gyerekeket fájdalmas ősi tradícióknak teszik ki, mint a női körülmetélés vagy a férfiaknál végzett hegtetoválás. A családi traumák és a létbizonytalanság ugyancsak a gyermek bántalmazásához vezethetnek.

⁷⁴ Street Children and Homelessness [Az utcagyerekek és a hajléktalanság]: www.cyc-net.org/cyc-online/cyc01-0904-Homelessness.html

⁷⁵ Kennedy, Margaret: *Rights for Children Who Are Disabled* [A fogyatékos gyermekek jogai]. *The Handbook of Children's Rights* [A gyermeki jogok kézikönyve], Routledge, London, 1995, 149. o.

- **A lányanyák:** Bár még maguk is gyerekek, és a Gyermekjogi Egyezményben megfogalmazott összes védelem és jog megilleti őket, a gyermekkorú anyákra – akár házasságban élnek, akár nem – általában inkább úgy tekintenek, mint akik már a felnőttkorba léptek. Ezáltal egyfajta jogi kelepccébe kerülnek, a gyermekeknek ajánlott védelmet nélkülözik, viszont túl fiatalok ahhoz, hogy a felnőtteket megillető jogokra igényt tarthassanak.

Mit tehet Ön a gyerekek elleni erőszak megelőzéséért?

- Figyeljen oda a gyerekek helyzetére, és jelentsen be minden erőszakos cselekedetet!
- Kísérje figyelemmel a kormánynak a gyerekek erőszakkal szembeni védelmére vonatkozó politikáját és programjait, továbbá gyakoroljon nyomást a hatóságokra a gyerekeket védelmező jogalkotás érdekében!
- A szülőknek szóló gyereknevelési programokon keresztül támogassa a családokat!
- Törje meg a hallgatást! Beszéljen az Ön által átélt vagy látott erőszakról!
- Tegyen azért, hogy az erőszak ne legyen elfogadott dolog a társadalomban!
- Hívja fel a figyelmet a gyerekek elleni erőszak témájára!
- Ismerje fel az erőszak jeleit!
- Mozgósítsa az iskolát és a közösséget a gyerekek közötti módszeres gyótrés és zaklatás, valamint a gyerekek elleni erőszak más formáinak tiltása és felszámolása céljából!
- Tanítsa meg a gyerekeknek, hogyan védhetik meg magukat a bántalmazástól és a visszaélésektől!
- Tanítson a gyerekeknek módszereket a konfliktusok erőszakmentes kezeléséhez!
- Ön se alkalmazzon erőszakos módszereket!

Fontos emberi jogi eszközök

Európa Tanács

Az Emberi jogok európai egyezménye 3. cikke értelmében: „Senki sem vethető alá kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek”. Ezen alapjog előremozdítása és védelme érdekében az Európa Tanács az erőszak számos formáját egyrészt jogi eszközökkel, másrészt a probléma tudatosítását célzó, figyelemfelkeltő kampányokkal közelíti meg (pl. kampányok az emberkereskedelem, a nemi alapú erőszak, a gyermekmunka, a médiában tapasztalható erőszak ellen).

Az Európa Tanács az erőszak számos formájával szemben épített ki jogi védelmet:

- A Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód Megelőzésére alakult **Európai Bizottság (CPT)** standardokat fogalmaz meg a szabadságuktól megfosztott fiatalok védelme érdekében, gondoskodik nem igazságügyi jellegű preventív eszközökről a fiatalok fogvatartottak védelme céljából, és rendszeresen látogatásokat tesz a fiatalok elkövetőket fogva tartó intézményekben.⁷⁶
- **Az Emberkereskedelem elleni fellépésről szóló egyezmény** célja az emberkereskedelem megelőzése, az emberkereskedelem áldozatainak emberi jogi védelme, és büntetőeljárás kezdeményezése az elkövetők ellen.⁷⁷ A 2005-ben hatályba léptetett, és jogilag kötelező érvényű egyezmény kiterjed az emberkereskedelem minden típusára, minden áldozatra és a kizsákmányolás minden formájára, beleértve a szexuális kizsákmányolást, a kényszermunkát, a rabszolgamunkát, a rabszolgaságot és a szervkereskedelmet.

⁷⁶ www.cpt.coe.int/EN/about.htm

⁷⁷ Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings [Az Európa Tanács Egyezménye az emberkereskedelem elleni fellépésről]: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/197.htm> Magyar nyelven: http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/CETS197_Hungarian.pdf

- **A Számítástechnikai bűnözésről szóló egyezmény** a gyermekpornográfiával kapcsolatos cselekményekről tartalmaz rendelkezéseket. Az egyezmény 9. cikke értelmében mindegyik szerződő állam megteszi azokat a jogalkotási és egyéb intézkedéseket, amelyek ahhoz szükségesek, hogy bűncselekménynek minősüljenek a számítástechnika különféle speciális felhasználási formái, beleértve a gyermekpornográfiát is.⁷⁸
- **A gyermekek szexuális kizsákmányolással és szexuális visszaéléssel szembeni védelméről szóló egyezményt** 2007-ben fogadták el. Az első olyan egyezmény, amely kifejezetten a gyermekbántalmazás témakörével foglalkozik. Célja az európai jogalkotásban jelen lévő hézagok kitöltése és harmonizált jogi keretek megteremtése az európai gyermekek 10–20%-át érintő veszély leküzdése érdekében.⁷⁹

Az Európa Tanács számos tevékenysége és programja ugyancsak a gyermekek elleni erőszak problémájának megoldásával foglalkozik:

- Az ENSZ Gyermekek elleni erőszak Európában című jelentésének folytatásaként az Európa Tanács 2006-ban elindította az Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel elnevezésű programját. E hároméves program fő célkitűzései között szerepel a gyermekek sérelmére elkövetett erőszak különféle formáinak megszüntetése, ide értve a testi fenytést, a családon belüli erőszakot, a szexuális bántalmazást és a gyermekkereskedelmet. A program normákat fektet le, és politikai irányvonalakat fogalmaz meg, továbbá felügyelete alatt folyik egy jelentős figyelemfelkeltő kampány is, amelyben Európa kormányai, parlamentjei, önkormányzatai, szakemberei és civil szervezetei egyaránt részt vesznek.
- A tagállamokban tett ellenőrző látogatásai során az emberi jogok biztosa rendszeresen megvizsgálja a gyermekjogok helyzetét és a gyermekek erőszakkal szembeni védelmét.
- Az Európa Tanács kampánya az emberkereskedelem leküzdéséről 2006-ban indult útnak Az ember nem eladó címmel. A kampány célja, hogy tájékoztassa a közvéleményt arról, milyen méreteket ölt az emberkereskedelem jelenleg Európában. Felhívja a figyelmet a modern rabszolgaság ezen új formájának megelőzése érdekében tett különféle intézkedésekre, illetve az áldozatok emberi jogainak védelme és az elkövetők bírósági felelősségre vonása érdekében tett erőfeszítésekre.
- 2007-ben az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése összeurópai kutatást kezdeményezett az utcagyerekekről, továbbá javasolta egy átfogó intézkedéscsomag kialakítását e probléma megoldása érdekében.

Egyesült Nemzetek Szervezete

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának (1948) 5. cikke alapvető emberi jogként ismeri el az erőszaktól mentes életet. Az Egyezmény a gyermek jogairól (1989) részletesebben is kifejti ezt az alapjogot. Az egyezmény 19. cikke nevesíti a rossz bánásmód számos formáját, többek között a szexuális bántalmazást, a mentális erőszakot és a kizsákmányolást:

A részes államok megtesznek minden arra alkalmas törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket a fizikai és lelki erőszak, durvaság, bántalmazás, elhanyagolás vagy elhanyagoló bánásmód, rossz bánásmód vagy kizsákmányolás – ide értve a szexuális bántalmazást is – bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.

⁷⁸ Council of Europe Convention on Cybercrime [Az Európa Tanács Számítástechnikai bűnözésről szóló egyezménye]: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/HTML/185.htm> Magyar nyelven: http://www.complex.hu/kzldat/t0400079.htm/t0400079_6.htm

⁷⁹ Council of Europe's Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation [Az Európa Tanács Egyezménye a gyermekek szexuális kizsákmányolástól való védelméről]: www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_cooperation/Fight_against_sexual_exploitation_of_children

Mind az egyezmény 19. cikke, mind a 37. cikke gondoskodik arról, hogy néhány Európán kívüli ország gyakorlatával ellentétben a gyermeket ne lehessen halálbüntetésnek alávetni.

Mint az ENSZ legszélesebb körben ratifikált emberi jogi instrumentuma, a Gyermekjogi Egyezmény biztos jogi alapot nyújt a gyermekek erőszakkal szembeni védelméhez, függetlenül az elkövető személyétől, legyen az állam, intézmény, illetve magánszemély. A dokumentum páratlan értékkel bír a gyermekek védelmét ellátó szervezetek számára.

A családon belüli erőszak sokáig magánügynek számított, azokat az eseteket kivéve, amelyek súlyos testi sértéssel vagy halállal végződtek. Ám az 1993-as Bécsi Nyilatkozat emberi jogi sérelemként ismerte el az állam vagy magánszemélyek által a nők és a lánygyermek ellen elkövetett erőszakot. Ezt követte még ugyanabban az évben az ENSZ Közgyűlése által elfogadott Nyilatkozat a nőkkel szembeni erőszak megszüntetéséről, valamint a nők elleni erőszak kérdéskörével foglalkozó különleges megbízott kinevezése. E szakember feladata, hogy információkat gyűjtsön a nők és a lánygyermek elleni erőszakról. A Nyilatkozat olyan, minden szinten működő iskolai programok megvalósítására szólít fel, amelyek célja a férfi és a női viselkedésminták megkérdőjelezése.⁸⁰

Hasznos források

- *Action against Trafficking in Human Beings: Prevention, protection and prosecution* [Fellépés az emberkereskedelem ellen: megelőzés, védelem és felelősségre vonás], Európa Tanács, 2007: www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/eg-thb-sem2_2006_Proceedings.pdf
- *Building a Europe for and with Children: The facts about children and violence* [Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel: tények a gyermekekről és az erőszakról], Fact-pack, Európa Tanács: www.coe.int/t/E/Com/Press/Source/Factpack_English.doc
- Campaign to Combat Violence against Women [Az Európa Tanács kampánya a nőkkel szembeni erőszak ellen], Fact sheet, Európa Tanács, 2006: http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/default_en.asp
- *Declaration on the Elimination of Violence against Women* [Nyilatkozat a nőkkel szembeni erőszak megszüntetéséről a Közgyűlés 48/104. számú (2003. december 20-i) határozata, ENSZ, 1993.]: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f25d2c.html>
- *Forced Labour, Child Labour and Human Trafficking in Europe: An ILO Perspective* [Kényszermunka, gyermekmunka és emberkereskedelem Európában: az ILO vizsgálata], International Labour Office (ILO), Brüsszel, 2002: www.belgium.iom.int/STOPConference/Conference%20Papers/06.%20ILO%20-%20Final%20Brussels%20Trafficking%20Paper%20Sept.%202002.pdf
- Frau-Meigs, Divina: *Council of Europe Pan-European Forum on Human Rights in the Information Society: Empowering children and young people* [Az Európa Tanács páneurópai fóruma az emberi jogokról az információs társadalomban: a gyermekek és a fiatalok felelős részvétele], Európa Tanács, 2006: www.euro.who.int/document/mediacentre/fs0203e.pdf
- *Gender Matters – A manual on addressing gender-based violence with young people* [Társadalmi nemi kérdések – Kézikönyv a nemi alapú erőszak problémájának feldolgozásáról fiatalokkal], Európa Tanács, 2007
- *Handbook for Parliamentarians: The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings* [Kézikönyv országgyűlési képviselőknek: az Európa Tanács Egyezménye az emberkereskedelem elleni fellépésről], Európa Tanács, 2007: http://assembly.coe.int/committeedocs/2007/Trafficking-human-beings_E.pdf

⁸⁰ Declaration on the Elimination of Violence against Women [Nyilatkozat a nőkkel szembeni erőszak megszüntetéséről], a Közgyűlés 48/104. számú (2003. december 20-i) határozata, 4. cikk, ENSZ, 1993: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3b00f25d2c.html>

- Kennedy, Margaret: *Rights for Children Who Are Disabled* [A fogyatékossgal élő gyermekek jogai], *The Handbook of Children's Rights* [A gyermekjogok kézikönyve], Routledge, London, 1995
- May-Chahal, Corinne–Herczog Mária: *Child sexual abuse in Europe* [A gyermekekkel szemben elkövetett szexuális visszaélések Európában], Európa Tanács, 2003
- *Recommendation Rec(2006)12 of the Committee of Ministers to Member States on Empowering Children in the New Information and Communications Environment* [A Miniszteri Bizottság Rec(2006)12. sz. ajánlása a tagállamoknak a gyermekek felelős részvételéről az információ és a kommunikáció modern világában], Európa Tanács, 2006: http://www.europatanacs.hu/pdf/Gyermek-inform-komm_ford2006.pdf
- *Working to Prevent the IT-Related Sexual Exploitation of Children* [A gyermekek információs technológiához köthető szexuális kizsákmányolásának megelőzése], Save The Children Denmark, 2005

.....

Néhány hasznos weboldal

- Activist Toolkit: Making rights a reality [Segédanyagok aktivistáknak: Váltuk valóra a jogainkat!]: <http://www.amnesty.org/en/library/info/ACT77/035/2004/en>
- Child Rights Information Network [Gyermekjogok Információs Hálózata]: www.crin.org
- Corporal punishment... No punishment is justifiable [Testi fenytés... Semmilyen fenytés nem igazolható]: www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/corporalPunishment_en.asp
- Council of Europe [Európa Tanács]: www.coe.int/children
- Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings [Az Európa Tanács Egyezménye az emberkereskedelem elleni fellépésről]: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/197.htm> Magyar nyelven: http://www.coe.int/t/dg2/trafficking/campaign/Source/CETS197_Hungarian.pdf
- European Observatory of Violence in Schools [Az Iskolai Erőszak Európai Obszervatóriuma]: www.obsviolence.com/english/presentation/index.html
- Council of Europe Commissioner for Human Rights [Az Európa Tanács emberi jogi biztosa]: www.coe.int/t/commissioner/default_EN.asp
- Street Children and Homelessness [Az utcagyerekek és a hajléktalanság]: www.cyc-net.org/cyc-online/cycol-0904-Homelessness.html
- The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children [Az ENSZ főtitkár tanulmánya a gyermekek elleni erőszakról]: www.violencestudy.org
- UNICEF [Az ENSZ Gyermekalapja]: www.unicef.org/protection
- End Child Prostitution, Child Pornography and the Trafficking of Children for Sexual Purposes [A gyermekprostitúció, a gyermekpornográfia és a szexuális célú gyermekkereskedelem megállítása]: www.ecpat.net
- International Labour Organization, International Programme for the Elimination of Child Labour – ILO-IPEC [Nemzetközi Munkaügyi Szervezet, Nemzetközi program a gyermekmunka felszámolására]: www.ilo.org
- Institute for Research on Working Children (IREWOC) [Dolgozó Gyermekekre Irányuló Kutatások Intézete]: www.childlabour.net
- Coalition to Stop the Use of Child Soldiers (CSC) [Koalíció a gyermekkatonaság megszüntetéséért]: www.child-soldiers.org
- Global Initiative to End All Corporal Punishment of Children [Globális kezdeményezés a gyermekek testi fenytésének megakadályozásáért]: www.endcorporalpunishment.org

8. KÖRNYEZET

A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely biztosítja a ma élők szükségleteinek a kielégítését anélkül, hogy ezzel korlátozná a későbbi generációk lehetőségét arra, hogy ők is kielégíthessék a szükségleteiket.

Burland Bizottság, 1987

Az emberek környezetük szerves részei, a környezet pedig hatással van az emberi élet minden területére, beleértve az emberi jogokat is. Az Egyesült Nemzetek által 1972-ben tartott ENSZ Konferencia az emberi környezetről hivatalosan elismerte a környezet és az emberi jogok kölcsönös összefüggésének tényét és megerősítette, hogy a környezet – a természet és az épített környezet egyaránt – nagyon lényeges tényező az ember jóléte és alapvető emberi jogainak élvezete, sőt, még az élethez való jog szempontjából is.⁸¹

A környezettel kapcsolatos jogok az úgynevezett **harmadik generációs** vagy **kollektív jogok** kategóriájába tartoznak.⁸² Ezek olyan jogok, amelyek nemcsak egyénetet, hanem egész társadalmakat, embercsoportokat érintenek. Közéjük tartozik a békéhez, a fenntartható fejlődéshez, az egészséges környezethez és a kommunikációhoz való jog, vagy az emberiség közös örökségében való osztozás joga. A kollektív jogok elismerik, hogy az emberi jogok nemcsak az adott politikai vagy társadalmi rendszerben élő egyénetet illetik meg, hanem az összes embert együttesen, egy olyan, a nemzetállamok fölött álló rendszerben, amelyben az emberek kölcsönösen függenek egymástól. Például a globális felmelegedés érint minden élőlényt, függetlenül attól, melyik országban él. Ahogy minden egyénnek tisztelnie kell embertársai valódi belső értékét, ugyanúgy tisztelnie kell az összes élőlény értékét is: az állatokét, a növényekét és az ökoszisztémáit, amelyben mindannyian élünk.⁸³

⁸¹ Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment [Az ENSZ Konferencia az emberi környezetről által elfogadott nyilatkozat], Stockholm, 1972: <http://un-documents.net/unchedec.htm>

⁸² Magyarországon az Alkotmány 18.§-a szerint: „A Magyar Köztársaság elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.” Az Alkotmánybíróság a fenti alkotmányi rendelkezés alapján megállapította, hogy az állam köteles az egészséges környezethez való jog megvalósítását szolgáló sajátos intézmények kialakítására és működtetésére. [996/G/1990. AB határozat]

⁸³ A környezet védelmének általános szabályairól az 1995. évi LIII. törvény (Kvtv.) rendelkezik.

A környezet pozitív és negatív hatást is gyakorol az emberi jogokra. Alapvető szerepe van az emberi élet biztosításában, az élelmiszerekhez, az iparhoz és a fejlődéshez szükséges nyersanyagok előteremtésében. Ugyanakkor egyes környezeti kockázati tényezők, mint a túlzott sugárzás vagy a szennyezett ivóvíz, fenyegethetik is az élethez való alapvető jogot. A szennyezett talaj, levegő, élelmiszer vagy ivóvíztartalmak veszélyeinek kitett emberek emberi jogai sérülhetnek, romolhat az egészségük, genetikai károsodást szenvedhetnek, életminőségük csökkenhet, sőt meg is halhatnak. Sok alapvető emberi jog jelentős mértékben függ a környezettől: az egészséghez való jog, a biztonságos és egészséges munkakörülményekhez való jog, a megfelelő lakhatáshoz és élelemhez, a munkához és megfelelő életszínvonalhoz való jog.

Környezetvédelmi kérdések Európában

Európának szembe kell néznie néhány alapvető környezetvédelmi problémával, amik a jövő generációira is hatással vannak:

- **A nehézipar és a fosszilis tüzelőanyagok okozta légszennyezettség** közvetlen hatással van az ember és minden élőlény egészségére.
- **A globális felmelegedés és az üvegházhatás okozta klímaváltozások** aszályal, súlyos viharokkal és a szántóföldek zsugorodásával fenyegetik a jövő generációit.
- **A vízellátottság és -minőség** a legkomolyabb aggodalomra okot adó kérdések közé tartozik.
- **A modern tömegfogyasztás és a háztartási hulladék** – pl. a személyautók rendkívül kiterjedt használata, a nejlonzacskók, a csomagolóanyagok – szintén negatív hatással vannak a környezetre.
- **A genetikailag módosított organizmusok (GMOs)**, melyek génállományát módosított gén hozzáadásával megváltoztatták, hosszú távú hatással lehetnek az emberi egészségre, a környezetre és a fenntartható mezőgazdaságra egyaránt.

A gyermekek és a környezet

2004-ben a IV. Környezet és egészség miniszteri konferencián részt vevő európai miniszterek elfogadták az Európai cselekvési terv a környezetért és a gyermekek egészségéért (CEHAPE) programot, amely azokkal a környezeti kockázati tényezőkkel foglalkozik, melyek a legnagyobb hatással vannak az európai gyermekek egészségére. Az akcióterv négy kiemelt regionális célt fogalmaz meg Európa számára:⁸⁴

- Biztonságos ivóvíz és megfelelő közegészségügyi körülmények biztosítása
- A sérülésektől való védelem és megfelelő fizikai tevékenység biztosítása
- A kül- és beltéri levegő tisztaságának biztosítása
- Vegyszermentes környezetre való törekvés

Ezen célok elérése érdekében mindenképpen fel kell hívni a gyermekek figyelmét a környezetvédelmi kérdésekre, és segíteni kell őket abban, hogy megértsék, hogyan kapcsolódnak ezek a problémák az emberi jogokhoz.

KÉRDÉS: *Melyek a legfőbb környezetvédelmi kérdések az Ön környezetében? Hogyan lehet a gyermekeket aktívan bevonni ezek kezelésébe?*

⁸⁴ Fourth Ministerial Conference on Environment and Health: Children's Environment and Health Action Plan for Europe [IV. Környezet és egészség miniszteri konferencia: Európai cselekvési terv a környezetért és a gyermekek egészségéért], Egészségügyi Világszervezet, 2004: www.euro.who.int/document/e83338.pdf Magyar nyelven: <http://www.oki.antsz.hu/minkonf/csterv.pdf>

A gyerekek aktív szerepet vállalhatnak a környezet védelme és fejlesztése terén. Egyéni szinten felülvizsgálhatják saját életmódjukat és annak környezeti hatásait, változtathatnak szokásaikon (pl. takarékosan bánnak az erőforrásokkal: vízzel, árammal; nem pazarolják az ételt). Helyi szinten részt vehetnek annak megtervezésében, hogyan lehet az otthonaikat, iskoláikat, ifjúsági szervezeteiket környezetbaráttá tenni (pl. biztonságos termékek használata, szelektív hulladékgyűjtés, különböző anyagok újrahasznosítása). A gyerekek értékelhetik a helyi, regionális és országos környezetvédelmi politikát és gyakorlatot, és javaslatokat tehetnek azok javítására. Csatlakozhatnak olyan kampányokhoz és ünnepekhez, mint a Föld napja vagy a Környezetvédelmi világnap.

A Környezetvédelmi világnapot az ENSZ Közgyűlés 1972-ben hozott döntése nyomán június 5-én ünnepeljük. Az ünneplésnek számtalan módja lehet: utcabál, kerékpáros felvonulás, „zöld” koncert, iskolai esszéíró vagy plakátkészítő verseny, faültetés, újrahasznosítási és takarítási kampányok stb. Környezetvédelmi világnapnak minden évben más témája van, például: Égető kérdés: olvad a jég, Ne hagyj el a szárazföldet! vagy Zöld városok – tervezz a Földnek!⁸⁵ A Föld napját (április 22.) a Föld Napja Hálózat koordinálja, együttműködve más olyan környezetvédelmi és emberi jogi szervezetekkel, mint a Sierra Club vagy az Amnesty International, abból a célból, hogy különböző rendezvények és ünnepek segítségével társadalmi aktivitásra serkentsék az embereket az emberi jogok megsértése és a környezetrombolás ellen.⁸⁶

Fenntartható fejlődés

Ma a Fenntarthatóságra nevelés évtizedében élünk, melyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése hirdetett meg a 2005–2014 közötti időszakra. Mit is jelent a fenntartható fejlődés? A nyolcvanas években ülésező Burtland Bizottság definíciója szerint „olyan fejlődés, amely biztosítja a ma élők szükségleteinek a kielégítését anélkül, hogy ezzel korlátozná a későbbi generációk lehetőségét arra, hogy ők is kielégíthessék a szükségleteiket”.⁸⁷ A fenntartható fejlődés másik kulcsfontosságú nemzetközi dokumentuma az Agenda 21, amit az 1992-es Rio de Janeiro-i nemzetközi csúcstalálkozón mutattak be, s amit azóta 172 állam fogadott el. Ezen átfogó cselekvési terv megvalósítása globális, nemzeti és helyi szinten zajlik a kormányok, a civil szervezetek és a nemzetközi szervezetek összefogásában. Ezt követően került sor 2002-ben Johannesburgban a Fenntartható fejlődés világkonferencia megrendezésére. A fenntarthatóság többet jelent a környezet megőrzésénél: arról szól, hogy megtanuljunk kölcsönös tiszteleten alapuló kapcsolatban élni egymással és a bennünket körülvevő világgal. A fenntarthatóságra nevelés azt jelenti, hogy olyan értékeket, viselkedésmódokat és ismereteket sajátítunk el, amelyek lehetővé teszik, hogy anélkül fejlődjünk ma, hogy az utánunk következő generációkat megfosztanánk ugyanettől a lehetőségtől.⁸⁸

A gyerekek megérthetik az emberek cselekedeteinek a környezetre gyakorolt hosszú távú következményeit, ha megvizsgálják közvetlen környezetüket, és a tanulságokat a globális szintre is kiterjesztik. Ha például a helyi önkormányzat úgy dönt, hogy új utat épít, mégpedig a városi zöldterületen keresztül, a gyerekek többé már nem játszhatnak ott, és nem tudják megfigyelni az ottani élővilágot. Csakis úgy őrizhetjük meg bolygónkat épségben a jövő számára, ha gondolunk azokra, illetve törődünk azokkal, akik majd utánunk jönnek.⁸⁹

⁸⁵ United Nations Environment Programme [Az ENSZ Környezetvédelmi Programja]: www.unep.org

⁸⁶ Earthday Network: www.earthday.net

⁸⁷ Report of the World Commission on Environment and Development [A Környezet és Fejlődés Világbizottság Jelentése], ENSZ, 1987: www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm

⁸⁸ Links between the Global Initiatives in Education, Education for sustainable development in action [A nevelésre vonatkozó globális kezdeményezések közötti kapcsolódási pontok. A fenntartható fejlődésre nevelés a gyakorlatban], Technical Paper N 1, UNESCO, 2005: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001408/140848m.pdf>

⁸⁹ A gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI. tv.) 6. § (4) bekezdése szerint a gyermeknek joga van ahhoz, hogy a fejlődésére ártalmas környezeti és társadalmi hatások, valamint az egészségére káros szerek ellen védelemben részesüljön.

Az Európai Környezetvédelmi Iroda – a csaknem 150 európai környezetvédelmi civil szervezetet tömörítő szövetség – azon dolgozik, hogy felhívja a közvélemény figyelmét a fenntartható fejlődéshez kapcsolódó kérdésekre, és mozgósítsa a lakosságot és a kormányzatokat a helyzet folyamatos javítására.

Fontos emberi jogi eszközök

Európa Tanács

Nem csoda, hogy az **Emberi jogok európai egyezménye** nem tesz említést a környezetvédelemről. A dokumentumot 1950-ben fogadták el, amikor nagyon kevesen voltak tisztában a környezetrombolás hosszú távú következményeivel. Az Egyezményben sok helyen szerepel „az ország gazdasági jóléte”, míg az ökológiai jólét kérdése fel sem merül. Ugyanígy, bár hangsúlyozza az egészség fontosságát és védelmét, nem ismeri fel az egészséges környezet szerepét a lakosság egészségének megőrzésében. Habár vannak arra törekvések, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága ismerje el az emberi jogok környezetvédelmi aspektusait.⁹⁰

Egyesült Nemzetek

Az Európai Egyezményhez hasonlóan más régebbi emberi jogi dokumentumok, mint az **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata** és a két **Egyezségokmány is**, azelőtt születtek, hogy a környezetvédelem fontossága általánosan elismertté vált, és így nem is tesznek említést a kérdéstről. Ugyanakkor az 1989-es Egyezmény a gyermek jogairól 24. cikkében már kifejezetten kapcsolatba hozza a környezetvédelmet a gyermek egészséghez való jogával, sürgetvén az államokat, hogy

küzdjenek a betegség és az alultápláltság ellen, az egészségügyi alapellátás keretében is, különösen a könnyen rendelkezésre bocsátható technikák felhasználásával, valamint tápláló élelmiszerek és ivóvíz szolgáltatásával, figyelembe véve a természeti környezet szennyezésével járó veszélyeket és kockázatokat.

Sőt, a 24. cikk szorgalmazza, hogy az általános egészségnevelés részeként a szülők és a gyermekek is részesüljenek környezetvédelmi nevelésben. A 29. cikk a minden gyermeket megillető minőségi oktatás céljai között sorolja fel, hogy:

a gyermeknek fel kell hívni a figyelmét a természeti környezet iránti tisztelet fontosságára.

Az egészséges környezethez való jog elismertségének fokozatos növekedése jól példázza azt, hogy – új jogok felismerése, meghatározása és végül az emberi jogi okmányokba történő **kodifikációja** útján – hogyan fejlődik az **emberi jogok rendszere**. A környezetvédelmi jogok egyezményének kidolgozásán már munkálkodik az előkészítő bizottság. Ez várhatóan hosszú, vitákkal tarkított folyamat lesz, melynek során folyamatosan egyeztetnek a kormányzatokkal, a **kormányközi szervezetekkel** és a **civil szervezetekkel**, hogy megpróbáljanak konszenzust kialakítani.⁹¹

⁹⁰ García San José, Daniel: Environmental protection and the European Convention on Human Rights [A környezetvédelem és az Emberi jogok európai egyezménye], Európa Tanács, 2006

⁹¹ Magyarországon az országgyűlés a hatósági és bírósági jogvédelem mellett egy külön ombudsmani intézményt (a jövő nemzedékek országgyűlési biztosa) is létrehozott az egészséges környezethez való jog védelme érdekében. [1993. évi LIX. törvény az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról, 27/A-27/H. §]

Hasznos források

- *Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment* [Az ENSZ konferencia az emberi környezetről által elfogadott nyilatkozat], Stockholm, 1972: <http://un-documents.net/unchedec.htm>
- *Fourth Ministerial Conference on Environment and Health: Children's Environment and Health Action Plan for Europe* [IV. Környezet és egészség miniszteri konferencia: Európai cselekvési terv a környezetért és a gyermekek egészségéért], Egészségügyi Világszervezet, 2004: www.euro.who.int/document/e83338.pdf Magyar nyelven: <http://www.oki.antsz.hu/minkonf/csterv.pdf>
- Garcia San José, Daniel: *Environmental protection and the European Convention on Human Rights* [A környezetvédelem és az Emberi jogok európai egyezménye], Európa Tanács, 2006
- *Report of the World Commission on Environment and Development* [A Környezet és Fejlődés Világbizottság Jelentése], 42/187. sz. határozat, ENSZ, 1987: www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm
- *Links between the Global Initiatives in Education, Education for sustainable development in action* [A nevelésre vonatkozó globális kezdeményezések közötti kapcsolódási pontok. A fenntartható fejlődésre nevelés a gyakorlatban], Technical Paper N 1, UNESCO, 2005: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001408/140848m.pdf>

Néhány hasznos weboldal

- Development Education Program [Fejlődés Oktatási Program]: www.worldbank.org
- Development Education Association [Fejlődés Oktatási Szövetség]: www.dea.org.uk
- Earthday Network Homepage [A Föld Napja Hálózat weboldala]: www.earthday.net
- Epaedia, Environment explained [Epaedia, magyarázat a környezetről, az Európai Környezetvédelmi Ügynökség környezetvédelmi enciklopédiája]: <http://epaedia.eea.europa.eu/>
- European Environment Agency [Európai Környezetvédelmi Ügynökség]: www.eea.europa.eu/hu
- European Environmental Bureau [Európai Környezetvédelmi Iroda]: www.eeb.org/Index.htm
- European Union Environmental Communication Networks (with best practises from EU countries) [Az Európai Unió környezetvédelmi kommunikációs hálózata (az EU tagországok legjobb gyakorlataival)]: http://ec.europa.eu/environment/networks/bestpractise_en.htm
- Greenpeace: www.greenpeace.org
- Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosa: www.jno.hu
- United Nations Division for Sustainable Development [Az ENSZ Fenntartható Fejlődés Részlege]: www.un.org/esa/sustdev/
- United Nations Environment Programme [Az ENSZ Környezetvédelmi Programja]: www.unep.org
- Veolia Environment – Tales around the world youth campaign [Veolia Környezet – Mesék a világ körül ifjúsági kampány] www.veoliaenvironnement.com/globe/en/

9. MÉDIA ÉS INTERNET

[Az Európa Tanács] javasolja a tagállamoknak, hogy dolgozzanak ki átfogó stratégiát ... az informatikai képességek kialakításáról, illetve az informatikai képzésről, hogy a gyermekek és oktatóik képessé váljanak az információs és kommunikációs szolgáltatások, illetve technológiák önálló és legmegfelelőbb kihasználására...

Európa Tanács, Miniszteri Bizottság REC (2006) 12. számú ajánlása⁹²

A nyilvánosság és ezen belül különösen a média olyan fontossá vált a mai társadalomban, hogy a demokrácia három hagyományos hatalmi ága – a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom – mellett a „negyedik hatalmi ágnak” is szokták nevezni. Az internetes blogokat pedig egyesek az ötödik hatalmi ágként tartják számon, hiszen – a hagyományos média mellett – egyre fontosabb szerepet játszanak a problémafelvetés és a társadalmi kontroll terén. Bár a média, megnövekedett hatalma révén, hozzájárulhat a részvétel növeléséhez és az információhoz való szabadabb hozzáféréshez, veszélyeket is rejt, különösen a gyermekek számára. Azok a kifinomult technikai készségek, amelyek információhoz juttatják a gyerekeket, sebezhetővé is teszik őket a világháló lehetséges veszélyeivel szemben.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 19. cikke rögzíti, hogy mindenkit megillet a véleménynyilvánítás szabadsága, ideértve az információszerzéshez és -terjesztéshez való jogot. A Gyermekjogi Egyezmény 13. cikke a gyermekekre is kiterjeszti ezt a jogot.⁹³ Más nemzetközi egyezmények és a legtöbb ország alkotmánya is tartalmazza ezt a jogot, garantálva a sajtószabadságot, egyszersmind korlátozva is azt a magánélethez és a jó hírnévhez való jogok védelmében. A Gyermekjogi Egyezmény két másik cikke kimondja, hogy a gyermeknek joga van információt szerezni és terjeszteni (13. cikk), továbbá ahhoz is, hogy a tömeg-tájékoztatás biztonságos, megbízható és érthető információkat szolgáltatson számára (17. cikk). Ezzel a médiát teszi felelőssé azért, hogy a gyermekeknek szánt információk megfelelőek és érthetőek legyenek.

⁹² Recommendation Rec(2006)12 of the Committee of Ministers to Member States on Empowering Children in the new Information and Communications Environment [A Miniszteri Bizottság Rec(2006)12. sz. ajánlása a tagállamoknak a gyermekek felelős részvételéről az információ és a kommunikáció modern világában] Európa Tanács, 2006: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041181&BackColourInternet=9999CC&BackColourIntranet=FFBB55&BackColourLogged=FFAC75> Magyar nyelven: http://www.europatanacs.hu/pdf/Gyermek-inform-komm_ford2006.pdf

⁹³ Magyarországon a gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI. tv.) 6.§ (6) bekezdése szerint a gyermek joga, hogy a médiában a fejlettségének megfelelő ismeretei bővítését segítő, kulturális értékeket őrző műsorokhoz hozzáférjen.

KÉRDÉS: *Hogyan befolyásolja a média azokat a gyerekeket, akikkel Ön dolgozik? Milyen pozitív hatást gyakorol rájuk? És milyen negatív hatást?*

A média, az információs és kommunikációs technológiák központi szerepet játszanak a mai gyermekek életében. Naponta órákat töltenek a televízió előtt, a világhálón még ennél is többet, sőt egyre többet, használva mindehhez a kortársaiktól pillanatok alatt eltanult készségeket. A gyerekek internetes eszközök segítségével játszanak, csevegnek, blogolnak, zenét hallgatnak, saját magukról készült fényképeket osztanak meg egymással, társakat, barátokat keresnek, akikkel aztán a világhálón kommunikálhatnak. Mivel a gyerekek és a felnőttek felhasználói képességei között jelentős a szakadék, a legtöbb felnőtt mit sem tud arról, hogy a gyerekek mi mindent csinálnak a világhálón, és hogyan teszik azt.

Ez a virtuális világ lehetőségeket és csapdákat is rejt a gyerekek számára. Az elektronikus, digitális és internetes médiumok számos pozitív hatást gyakorolnak a gyermekek fejlődésére: szórakoztatnak, nevelnek és szocializálnak. Ugyanakkor – használati módtól függően – ártalmasak is lehetnek a gyerekekre vagy a közösségekre nézve. Ez a virtuális világ ugyanolyan erős hatással lehet a gyerekek életére, mint a valóság, ugyanolyan nyomást gyakorol rájuk, hogy megpróbáljanak beilleszkedni, „menők” lenni, sok barátot szerezni.

A tömegtájékoztatás, különösen a televízió káros hatásaival sok szülő és nevelő foglalkozik, és a kérdés sok tanulmány témájává vált:

- **A televízió előtt eltöltött idő:** Egyértelmű bizonyítékok támasztják alá, hogy azok a gyerekek, akik több időt töltenek televízió előtt, gyengébben teljesítenek az iskolában, míg azok a gyerekek, akiknek a családja körültekintőbben kezeli az írott és elektronikus sajtót, sikerebbek ezen a téren.⁹⁴
- **Erőszak:** Hogyan hat a televízióban, filmekben, videojátékokban megjelenő erőszakos tartalom a gyerekekre? Agresszívebbé teszi őket? Érzéketlenebbé? Katartikus hatással van rájuk? Ezek a hatások minden gyermeknél bekövetkeznek-e vagy csak a sérülékenyebb gyerekeknél, és csak bizonyos körülmények között?
- **Fogyasztói szemlélet:** Sokan a reklám különböző formáit azzal vádolják, hogy a gyerekeket, és rajtuk keresztül a szüleiket manipulálják azzal a céllal, hogy bizonyos élelmiszereket (melyek kapcsolatba hozhatók a gyermekkori elhízás széleskörű elterjedésével), ruhákat, sőt még háztartási tisztítószereket, autókat és utazásokat is megvásároljanak.
- **Sztereotípiák:** A tömegtájékoztatást teszik felelőssé a társadalmi sztereotípiák, különösen a nemi szerepekre és az etnikai csoportokra vonatkozó előítéletek fenntartásáért.

Válaszul ezekre az aggodalmakra, egyes országokban megtiltották, hogy a gyermekműsorok közben reklámokat játszanak be. Máshol bevezették az ún. tilalmi időszakot, ami előtt tilos erőszakos vagy pornográf tartalmakat közvetíteni.⁹⁵ Néhány országban a szülők előfizethetnek olyan szűrő rendszerre, amellyel megelőzhetik, hogy gyermekeik bizonyos műsorokhoz hozzáférjenek. Mindazonáltal a mobiltelefonok, a rengeteg választható televíziós csatorna és az internet-technológia korában a legtöbb ilyen intézkedés mára már alacsony hatékonyságú.

Az interaktívabb eszközök, amilyen az internet vagy a mobiltelefon, további veszélyt jelentenek a gyerekekre: a gyerekek megadhatják személyes adataikat, amelyek így nem kívánt hirdetési célokra használhatók, vagy teret nyitnak a világhálón keresztül történő visszaéléseknek. Néha az ellenőrizetlen

⁹⁴ Gentile, Douglas A. – Walsch, David A.: *A normative study of family media habits* [Normatív tanulmány a családi médiahasználati szokásokról]: *Applied Developmental Psychology* (2002) 157–178. o., National Institute on Media and the Family, 2002: www.mediafamily.org/research/report_g_w2002.pdf

⁹⁵ Magyarországon a rádióra és a televízióra vonatkozóan a gyermekek védelmét külön törvényi rendelkezések biztosítják, amelyek pl. korhatárt írnak elő vagy szabályozzák, hogy az adott műsorszám mikor mutatható be a médiában. (Médiatörvény 5/A-5/F.§)

hálózati közegben a gyerekek rosszindulatú üzeneteket, vagy megalázó fényképeket küldözgetnek. Az internetes zaklatás (cyberbullying) könnyű és különösen ártalmas módja a bántalmazásnak, hiszen általában névtelenül történik.

Az információhoz és a védelemhez való jog közötti ellentmondás

A média emberi jogi kérdéseket vet fel a gyermek védelemhez és információhoz való joga szempontjából is. Például:

- **A hozzáférés és annak egyenlőtlensége.** Az internethez nem mindenki fér hozzá egyenlő mértékben, ez könnyen tovább erősítheti az eltérő társadalmi háttérű gyerekek közötti különbségeket. Hogyan lehet kezelni és leküzdeni ezt a „digitális megosztottságot”?
- **Nemkívánt tartalmak és kapcsolat.** Friss kutatások szerint az internetet legalább hetente egyszer használó, kilenc és tizenkilenc év közötti fiatalok több mint fele látott már pornográf tartalmat – többnyire teljesen akaratlanul. Némelyiküket „taszítja” vagy „zavarja”, ha ilyesmit vagy más nem kívánt tartalmakat lát, például erőszakos képeket vagy az emberek bizonyos csoportjaival szemben ellenséges weboldalakat. Hogyan kezeljük ezt? A gyermekek médiához való hozzáféréseinek korlátozása mennyiben ütközik az információhoz való jogukkal? Vagy mások véleménynyilvánítási jogával?⁹⁶
- **Internet- és médiaműveltség.** A gyerekek általában úgy tartják magukról – ahogy a felnőttek is róluk – hogy ügyesebben használják az internetet, mint felmenőik, ebből önbecsülést merítenek, sőt, egyfajta státuszt biztosít a számukra a családban. Ugyanakkor a legtöbb gyerek nem rendelkezik elegendő tapasztalattal, ítélőképessége még nem elég fejlett ahhoz, hogy helyesen értékelje az interneten talált tartalmakat vagy forrásokat, megfelelően keresse és kezelje az ott található információkat, illetve helyénvaló módon kommunikáljon a világhálón. Milyen pedagógiai megoldások adhatnak választ a gyerekek és a felnőttek eltérő médiaműveltségi igényeire?⁹⁷

KÉRDÉS: Milyen módokon fejleszti Ön a gyerekek internet- és média-felhasználói készségeit annak érdekében, hogy a lehető legteljesebb mértékben ki tudják használni a bennük rejlő információszerzési és tanulási lehetőségeket? Hogyan próbálja Ön megvédeni ezeket a gyerekeket a nem nekik való tartalmaktól és az interneten keresztül történő kizsákmányolástól?

Médianevelés

Az egyik lehetséges válasz a fenti kérdésekre, ha a gyerekeket arra neveljük, hogy kritikusabb és igényesebb médiafogyasztók és -felhasználók legyenek. A médianevelés célja, hogy minden gyermek – és lehetőleg minden állampolgár – tisztában legyen a média fontosságával és hatalmával. A médianevelés technikai közé tartozik, hogy a gyerekek megtanulják felismerni és tudatosítani, hogy mit látnak, és hogy az hogyan hat rájuk. Például meg lehet kérni a gyerekeket, hogy számolják össze, hogy meghatározott idő alatt hány erőszakos jelenetet látnak, vagy elemezzék a reklámok meggy-

⁹⁶ Azokban az esetekben, amikor valamely jogszabály hatálya nem szűkül le a hagyományos médiára, akkor általában kiterjed az internetre is. Így például a Büntető törvénykönyv és a Polgári törvénykönyv szabályai speciális szűkítések hiányában alkalmazandók az interneten történő véleménynyilvánításokra is. Ugyanakkor a sajtótörvény és a médiatörvény hatálya az internetre nem terjed ki.

⁹⁷ Livingstone, Sonia–Bober, Magdalena: *UK Children Go Online: Final report of key project findings* [Gyerekek a neten az Egyesült Királyságban – Összefoglaló jelentés a projekt legfontosabb eredményeiről], Economic and Social Research Council, 2005.: http://news.bbc.co.uk/1/shared/bsp/hi/pdfs/28_04_05_childrenonline.pdf

győző stratégiáit, illetve találjanak ki különböző megoldásokat ugyanazon információ átadására, annak érdekében, hogy megértsék, hogyan lehet ugyanazt a valóságot több különböző felfogásban bemutatni.

Az utóbbi 50 évben a médianevelésben három fő tendencia uralkodott:

- **az „immunizáló” szemlélet**, melynek célja, hogy a gyerekek ellenállóak legyen a média hatásai-val szemben;
- **a kritikai gondolkodás szemlélete**, melynek célja, hogy a gyerekekben kialakuljon a kritikai ítélőképesség a média negatív tartalmaival szemben;
- **a dekódoló szemlélet**, mely a médiát kikerülhetetlen eszköznek tartja napjaink világának megértésében, ezért megpróbál segíteni a gyerekeknek a média-előállítás és -fogyasztás gazdasági és társadalmi kontextusának megértésében, és az üzenetkódolás technikáinak elsajátításában.⁹⁸

A megközelítések fenti sorrendje tükrözi a gyermek mint médiafogyasztó megítélésében bekövetkezett változást, vagyis a sérülékeny, kiszolgáltatott embertől a részt vevő állampolgár felé történő elmozdulást. Ahogy az új információs technológiák – különösen az internet – fejlődtek, úgy szaporodtak a könnyű hozzáférésből adódó előnyök és hátrányok is. Az internet fantasztikus eszközt jelent a különböző információk megszerzéséhez és a távolságot áthidaló kommunikációhoz. Ugyanakkor semmi sem garantálja, hogy az általa szolgáltatott információk megfelelnek a valóságnak, vagy hogy a kommunikáció nem ártó szándékkal jött-e létre.

Ezért a médianevelésnek lépést kell tartani a fejlődéssel, fejlesztenie kell a gyermekek kritikai készségeit, és segítenie kell azt, hogy megértsék ennek az óriási hatalommal bíró eszköznek a lényegét. A médianevelés a gyerekeket ötleteik, elképzeléseik hatékonyabb kommunikációjára is megtanítja, lehetőséget biztosít különböző eszközök és készségek elsajátítására – úgymint kiadványszerkesztő programok kezelése, rádiós és televíziós műsorok készítése, weboldalak vagy blogok létrehozása és működtetése stb. Ugyanakkor a médianevelés kulcsfontosságú a gyerekekkel dolgozó felnőttek számára is. A szülőknek, a tanároknak és más nevelőknek időt és energiát kell szánniuk arra, hogy megismerjék és megfigyeljék, gyermekeik hogyan kommunikálnak és élnek együtt egymással.

Az Európa Tanács a következő ajánlással élt a médianeveléssel kapcsolatban:

Azon veszély ismeretében, hogy a modern információs és kommunikációs környezetben megjelenő anyagok tartalma, valamint a hozzájuk kapcsolódó magatartási formák sérelmet okozhatnak, és – esetenként a törvény megsértése nélkül – káros hatást gyakorolhatnak a gyermekek fizikai, érzelmi állapotára és közérzetére, mint például a hálózaton keresztül terjesztett pornográfia, a mások vagy saját magunk elleni erőszak bemutatása és felmagasztalása, a megalázást, diszkriminációt vagy faji megkülönböztetést tartalmazó beszédmód, illetve ezeknek pozitív bemutatása, a kényszerítés (megalázó szolgáltatások), a megfélemlítés, az üldözés és a zaklatás egyéb formái... [Az Európa Tanács] javasolja ... a tagállamoknak, hogy dolgozzanak ki átfogó stratégiát az informatikai képességek kialakításáról, illetve az informatikai képzésről, hogy a gyermekek és oktatóik képessé váljanak az információs és kommunikációs szolgáltatások, illetve technológiák önálló és legmegfelelőbb kihasználására...⁹⁹

Az Európa Tanács média divíziója elindított egy projektet, ami azzal foglalkozik, hogyan tehetnek szert a gyerekek, a szüleik és a nevelők az „információs társadalomban” szükséges ismeretekre és

⁹⁸ Masterman, Len–Mariet, François: *L'éducation aux Média dans l'Europe des Années 90: un guide pour les enseignants* [Médiaoktatás Európában a '90-es években – tanári kézikönyv], Európa Tanács, 1994

⁹⁹ Recommendation Rec(2006)12 of the Committee of Ministers to Member States on Empowering Children in the new Information and Communications Environment [A Miniszteri Bizottság Rec(2006)12. sz. ajánlása a tagállamoknak a gyermekek felelős részvételéről az információ és a kommunikáció modern világában], Európa Tanács, 2006: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041181&BackColourInternet=9999CC&BackColourIntranet=FFBB55&BackColourLogged=FFAC75> Magyar nyelven: http://www.europatanacs.hu/pdf/Gyermek-inform-komm_ford2006.pdf

készségekre. Az internetes műveltség kézikönyve: Útmutató szülők, tanárok és fiatalok számára című kiadvány fontos háttér-információkat és adatokat szolgáltat az információ és a kommunikáció eme összetett hálózatáról.¹⁰⁰

Fontos emberi jogi eszközök

Európa Tanács

Az **Emberi jogok európai egyezménye** mindenki számára garantálja az információk és eszmék megismerésének és közlésének jogát, amit nem korlátozhat semmilyen hatósági szerv beavatkozása (10. cikk). Ez a jog a gyermekekre éppúgy vonatkozik, mint a felnőttekre, azzal a megkötéssel, hogy a gyermekeket védelem is megilleti a kizsákmányolással és a nem megfelelő erőszakos vagy pornográf tartalmakkal szemben. Ezért a fenti egyezmény az ehhez a joghoz tartozó feladatok és felelőségek között említi a „közegészség és erkölcs” védelmét. Azt azonban nem részletezi, hogy a „nem megfelelő” kitétel konkrét jelentését ki és hogyan határozza meg.

A **Számítástechnikai bűnözésről szóló egyezmény** a gyermekpornográfiával kapcsolatos bűncselekményekre tér ki és kimondja, hogy a tagállamoknak jogalkotási és egyéb intézkedések révén biztosítaniuk kell, hogy a számítástechnikai rendszerek bizonyos felhasználási formái – így a gyermekpornográfia is – bűncselekménynek minősüljenek.

Egyesült Nemzetek

Az információhoz való jog alapvető emberi jog, melyet az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 19. cikke rögzít:

Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást, és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.

Amikor 1948-ban a Nyilatkozatot szövegezték, természetesen még senki nem gondolt az internetre mint tömegtájékoztatási csatornára. Még 1989-ban, a Gyermekjogi Egyezmény elfogadásakor is elképzelhetetlen volt, hogy az internethasználat ennyire elterjed, és hogy különösen a fiatalok használják majd. Érdekes módon azonban a Gyermekjogi Egyezmény három önálló cikkben különbözteti meg a véleményalkotás, a véleménynyilvánítás és az információ szabadságát, egyenként kiemelve azok fontosságát: a 12. cikk biztosítja a gyermek jogát a véleményalkotáshoz és ahhoz, hogy véleményét figyelembe vegyék; a 14. cikk pedig a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság jogát garantálja.

A 13. cikk tartalmazza konkrétan a gyermeknek a kifejezés és az információ szabadságához való jogát:

A gyermeknek joga van a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez a jog magában foglalja mindenfajta tájékoztatás és eszme határookra való tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát, nyilvánuljon meg az szóban, írásban, nyomtatásban, művészi vagy bármilyen más, a gyermek által választott formában.

Ugyanakkor ez a cikk nem biztosítja a gyerek számára az információhoz való korlátlan hozzáférést. Az egyensúlyt és a gyerekek védelmét olyan rendelkezések biztosítják, amelyek garantálják a kizsákmányolástól való védelem (19. és 36. cikk), különösen pedig a szexuális kizsákmányolástól való védelem (19. és 34. cikk) jogát.

¹⁰⁰ Richardson, Janice (szerk.): *The Internet Literacy Handbook: A guide for parents, teachers and young people* [Az internetes műveltség kézikönyve: Útmutató szülők, tanárok és fiatalok számára], Strasbourg, Európa Tanács, 2006: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/internetliteracy/Source/Lit_handbook_3rd_en.swf

Az Egyezmény figyelembe veszi továbbá a gyermek **fejlődő képességeit** és érettségét, így tehát az, ami egy általános iskolás korú gyermek számára nem megfelelő, egy fiatal esetében elfogadható lehet. Ahogy sok más terület esetén is, a szabadságjogok és a védelmi jogok között gyakran feszül ellentét, ezért ez a terület alapos megfontolás és egyeztetés tárgya kell legyen. Mindenesetre minden döntési helyzetben a gyermek legfőbb érdekét kell irányadónak tekinteni.

Hasznos források

- *Family Guide to the Internet* [Családi útmutató az internethez], Barnardos' National Children's Resource Centres, 2004
- Gentile, Douglas A.–Walsch, David A.: *A normative study of family media habits* [Normatív tanulmány a családi médiahasználati szokásokról]. *Applied Developmental Psychology* (2002) 157–178. o., National Institute on Media and the Family, 2002: www.mediafamily.org/research/report_g_w2002.pdf
- *Recommendation Rec(2006)12 of the Committee of Ministers to Member States on Empowering Children in the New Information and Communications Environment* [A Miniszteri Bizottság Rec(2006)12. sz. ajánlása a tagállamoknak a gyermekek felelős részvételéről az információ és a kommunikáció modern világában], Európa Tanács, 2006: <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1041181&BackColourInternet=9999CC&BackColourIntranet=FFBB55&BackColourLogged=FFAC75> Magyar nyelven: http://www.europatanacs.hu/pdf/Gyermek-inform-komm_ford2006.pdf
- Frau-Meigs, Divina: *Council of Europe Pan-European Forum on Human Rights in the Information Society: Empowering children and young people* [Az Európa Tanács páneurópai fóruma az emberi jogokról az információs társadalomban: a gyermekek és a fiatalok képességeinek fejlesztése], Európa Tanács, 2006: www.euro.who.int/document/mediacentre/fs0203e.pdf
- Linddal Hansen, Birthe: *Consumer children 2016* [Gyermekkorú fogyasztók 2016], Európa Tanács, 2006
- Livingstone, Sonia–Bober, Magdalena: *UK Children Go Online: Final report of key project findings* [Gyerekek a neten az Egyesült Királyságban – Összefoglaló jelentés a projekt legfontosabb eredményeiről], Economic and Social Research Council, 2005: http://news.bbc.co.uk/1/shared/bsp/hi/pdfs/28_04_05_childrenonline.pdf
- Masterman, Len–Mariet, François: *L'éducation aux Média dans l'Europe des Années 90: un guide pour les enseignants* [Médiaoktatás Európában a '90-es években – tanári kézikönyv], Európa Tanács, 1994
- Piette, Jacques: *Education aux Média et Fonction Critique* [Médiaoktatás és a kritikai készség fejlesztése], L'Harmattan, Párizs, 1996
- Richardson, Janice (szerk.): *The Internet Literacy Handbook: A guide for parents, teachers and young people* [Az internetes műveltség kézikönyve: Útmutató szülők, tanárok és fiatalok számára], Strasbourg, Európa Tanács, 2006: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/internetliteracy/Source/Lit_handbook_3rd_en.swf
- O'Connell, Rachel–Bryce, Jo: *Young people, well-being and risk on-line* [Fiatalok, jólét és az online veszélyek], Európa Tanács, 2006: [www.echr.coe.int/Library/DIGDOC/DG2/H_INF/COE-2006-EN-H_INF\(2006\)5.pdf](http://www.echr.coe.int/Library/DIGDOC/DG2/H_INF/COE-2006-EN-H_INF(2006)5.pdf)

.....

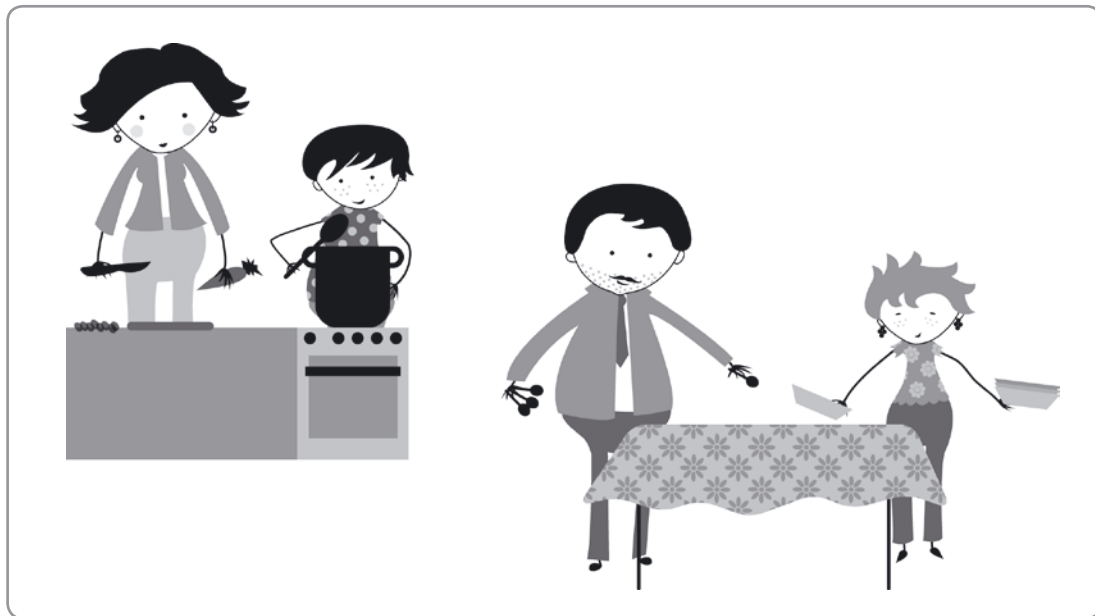
Néhány hasznos weboldal

- European Charter for Media Literacy [Médiaműveltség Európai Kartája]: www.euromedialiteracy.eu/index.php
- The National Centre for Technology in Education [Technológia az Oktatásban Ír Nemzeti Központ]: www.ncte.ie/Internetsafety
- National Institute for Media and the Family [A média és a családok kapcsolatát vizsgáló amerikai nemzeti intézet weboldala]: www.mediafamily.org/index.shtml
- Media Wise Trust [A média áldozatait segítő brit jótékonyági egyesület]: www.mediawise.org.uk
- www.biztonsagosinternet.hu

10. NEMEK KÖZÖTTI EGYENLŐSÉG

[A nevelőknek] fel kell ismerniük saját nemi sztereotípiáikat, és felül kell vizsgálniuk, vajon tanítási módszereik, nyelvhasználatuk, illetve a fiúkkal és a lányokkal kapcsolatos magatartásuk megfelel-e a nemek közötti egyenlőség elvének, amelynek közvetítésére törekszenek.

Mit jelent a nemek közötti egyenlőség?

A nemek közötti egyenlőség fontos emberi jogi kérdés, ami azt jelenti, hogy a férfiak és a nők egyenlő jogokkal egyenlő mértékben vesznek részt a közélet és a magánélet minden területén. Nem arról van szó, hogy a két nem egyforma, hanem inkább arról, hogy jogaikban és méltóságukban egyenlők. Ahogyan minden emberi jogért, a nemek közötti egyenlőség érvényesüléséért is folyamatosan küzdeni kell, azt védeni és segíteni kell.¹⁰¹

Az elmúlt több mint 150 évben a női emancipációs mozgalom a legtöbb nő által megtapasztalt, az élet minden területére kiterjedő diszkrimináció megszüntetését tűzte ki célul, valamint annak elérését, hogy a férfiak és a nők egyenlőbb módon vegyenek részt a közösség életében. Mindennek eredményeként Európában ma a legtöbb nő és férfi élete jelentős mértékben eltér attól, ahogyan száz évvel ezelőtt éltek. A legnagyobb előrelépés a következő területeken történt:

- az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés
- a nők nagymértékű munkaerő-piaci jelenléte
- a nők gazdasági helyzete
- munkamegosztás az otthoni és a gyermekgondozási teendőkben
- családszerkezet
- ifjúsági kultúra
- új információs és kommunikációs technológiák.

Bár a nemek közötti egyenlőség terén és az ehhez kapcsolódó attitűdökben jelentős előrehaladás történt, a nemek közötti egyenlőséget gátló tényezők egész sora továbbra is mindennapos realitás Európában.

¹⁰¹ Magyarországon az Alkotmány 66. § (1) bekezdése rendelkezik a nők és férfiak közötti egyenjogúságról. Eszerint a Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében.

Mit jelent a társadalmi nem fogalma?

A nem fogalma biológiai és társadalmi jelentéssel is bír. Az, hogy milyen neműnek születünk, biológiai tény. Csaknem minden emberi lény a két biológiailag különböző típus egyikének: lánynak vagy fiúnak születik. Másrészt létezik a társadalmi viszonyokban értelmezhető „társadalmi nem” (gender) fogalma is.

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) meghatározása szerint:

A biológiai nem azokat a biológiai és fiziológiai jellemzőket takarja, melyek meghatározzák a férfit és a nőt. A társadalmi nem (gender) azokra a társadalmilag alkotott szerepekre, magatartásformákra, tevékenységekre és jellemvonásokra utal, amelyeket az adott társadalom megfelelőnek tart a férfiak és a nők részéről.

Másképp fogalmazva: a „férfi” és a „nő” biológiai, míg a „férfias” és „nőies” társadalmi kategóriák.¹⁰²

Néhány példa a biológiai nemi jellemzőkre:

- A lányok menstruálni fognak, a fiúk nem.
- A fiúknak heréi vannak, a lányoknak nem.
- A nők képesek lesznek egy baba szoptatására, a férfiak nem.
- A pubertást követően a legtöbb fiúnak erősebb izmai lesznek, mint a lányoknak.

Néhány példa a társadalmi nemi jellemzőkre:

- Európában a nők ugyanazért a munkáért jelentősen kevesebb fizetésben részesülnek, mint a férfiak.
- Az apák feladata a családfenntartás, míg az anyáké a gyermekek gondozása.
- Sok országban a lányok többet táncolnak, a fiúk többet futballoznak.
- A nők és lányok világszerte több házimunkát végeznek, mint a fiúk és férfiak.
- A fiúknak gyakrabban kell testi fenytést elszenvedniük, mint a lányoknak.

A nemi szerep, mint az ember identitásának és egyéniségének fontos része, a szocializáció során alakul ki. Napjainkban nemcsak a család, az iskola és a munkahely befolyásolja ezt a szocializációs folyamatot, hanem a média is, beleértve az új információs technológiákat, a zenét és a filmeket. A hagyományos és az új szocializációs erők egyaránt alkalmasak a nemi sztereotípiák megőrzésére és közvetítésére.

A nemek közötti egyenlőség távolról sem realitás Európában

A hagyományos nemi sztereotípiák mélyen gyökereznek az európai kultúrában is, és a mindennapok gyakorlatában is tükröződnek. Ennek eredményeként a férfiak és a nők máig egyenlőtlen esélyekkel indulnak. Britta Lejon, a demokráciáért és az ifjúsági ügyekért felelős korábbi svéd miniszter egy előadásában ábrázolta, milyen mértékben valós ez az egyenlőtlenesség a fiatalok között Európában:

- A fiatal férfiak körülbelül 20 százalékkal többet keresnek, mint a nők.
- Az együtt élő fiatalok közül a nők kétszer annyi házimunkát végeznek, mint a férfiak.
- Nagyon kevés fiatal apa megy szülési szabadságra azokban az országokban, ahol erre lehetőség van.¹⁰³

A férfiak továbbra is több kulcsfontosságú döntésben vesznek részt, mint a nők. Számos őket ösztönző és előnyben részesítő eszköz ellenére a nők részvétele a politikai életben még mindig nagyon alacsony: Európában az országgyűlési képviselőknek csak 21 százaléka nő, arányuk Törökországban a legala-

¹⁰² What Do We Mean by „Sex” and „Gender”? [Mit jelent a biológiai nem és a társadalmi nem?]: www.who.int/gender/whatisgender/en

¹⁰³ Britta Lejon prezentációja. Åkerlund, Pia: *Girls' Power: A compilation from the conference on gender equality* [A lányok hatalma: Összefoglaló a nemek közötti egyenlőség konferenciájáról], Swedish National Board for Youth Affairs, Stockholm, 2000

csenyebb: 4,4 százalék, míg Svédországban a legmagasabb: 45 százalék.¹⁰⁴ Mivel a politikai életben, a pénzügyi világban és a médiában is a férfiaké a főszerep, ők azok, akik meghatározzák, mi kerüljön a politika napirendjére, és mi legyen társadalmi vita tárgya. Általánosságban továbbra is a férfiakat tartják az emberi teljesítmény mércéjének.

Nemi sztereotípiák

A társadalom számos intézménye csak erősíti a hagyományos nemi sztereotípiákat. A médiában például a nők jellemzően az események passzív részeseként, áldozatként vagy valakinek a gondviselőjeként jelennek meg, a férfiakat ugyanakkor általában kreatív, erős, okos és kezdeményezőkésszeggel teli szerepben ábrázolják. Miközben a média a férfiak esetében a hatalmat és a teljesítményt emeli ki, a nőket – még ha elismertségnek örvendenek is – először általában megjelenésük alapján értékeli. Ezáltal a média – a televízió, a rádió, a tankönyvek, a gyerekkönyvek, az újságok, a filmek és az elektronikus kommunikáció számos eszköze – mind hozzájárul a férfiakkal és a nőkkel kapcsolatos sztereotípiák fenntartásához és továbbörökítéséhez.

A médiához hasonlóan a család, az iskola és a szabadidőközpontok is felelősek a nemi sztereotípiák erősítéséért. Egy kutatás nemrégiben kimutatta, hogy a tanárok gyakrabban dicsérik meg a fiúkat azért, ha dinamikusak, agresszívek, függetlenek, felfedezők és versengők. Ugyanakkor a lányok az engedelmességükért, kedvességükért, szelídségükért, passzivitásukért és közösségi hozzáállásukért kapnak elismerést.¹⁰⁵ Mivel a nemi sztereotípiák nagy része elsősorban az iskolai évek alatt alakul ki, sok lánynak elveszik a kedvét a független cselekvéstől, a versengéstől vagy a közéleti szerepvállalástól.¹⁰⁶ A sztereotíp elvárásoknak meg nem felelő lányokat kritika, kiközösítés vagy akár erőszak is érheti.

A hagyományos nemi sztereotípiák a fiúk és a lányok számára egyaránt bántóak lehetnek. A férfiaktól hagyományosan elvárt erő és versenyszellem gyakran ellentétes a fiúk mindennapi élettapasztalatával, például a szokványostól eltérő családszerkezetekkel, a férfiak munkanélküliségével, vagy a nők növekvő közéleti szerepvállalásával. Ezek az ellentétek megzavarhatják a fiúk nemi identitását. A férfiakra vonatkozó sztereotípiáknak meg nem felelő fiúk gyakran szenvednek a társaik zaklatásától, agressziójától, a kirekesztéstől vagy a hátrányos megkülönböztetéstől.

KÉRDÉS: *Milyen mértékben alkalmazkodik a minket körülvevő közösség a hagyományos nemi sztereotípiákhoz? Hogyan érintik ezek a sztereotípiák a gyerekek életét? És az Ön életét?*

Nemi alapú erőszak

A nemi alapú erőszak kifejezés a férfiak és a nők körében egyaránt előforduló erőszak bármely olyan formájára használható – legyen az fizikai, szexuális, pszichés, gazdasági vagy szociokulturális erőszak –, ami negatív hatással van a testi-lelki egészségre, a személyiségfejlődésre és az identitásra, és a férfiak és nők közti különbségekből eredő nemi alapú hatalmi egyenlőtlenségek eredménye. A nemi alapú erőszak mindkét nemet érinti, de a lányokat és a nőket jelentősen nagyobb arányban, ezért gyakran egyszerűen a „nők elleni erőszak” kifejezéssel írják le.

¹⁰⁴ *Sex-Disaggregated Statistics on the Participation of Women and Men in Political and Public Decision making in Council of Europe member states* [Nemek szerinti bontásban összeállított statisztikák a nők és férfiak a politikai és közéleti döntéshozatalban való részvételéről az Európa Tanács tagállamaiban], Steering Committee for Equality between Women and Men (CDEG), Európa Tanács: Doc. CDEG (2006) 15 , Európa Tanács, 2006: [www.coe.int/t/e/human_rights/equality/1PDF_CDEG\(2006\)15_E.pdf](http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/1PDF_CDEG(2006)15_E.pdf)

¹⁰⁵ Thun Éva: *Az oktatásról női szemmel*, HU:NŐI.CIVIL.PORTÁL, Nőtárs Alapítvány, Budapest, 2002: <http://www.notars.hu/node/25/print>

¹⁰⁶ *Promoting Gender Mainstreaming in Schools, Final Report of the Group of Specialist* [A nemek közötti egyenlőség elvének előmozdítása az iskolákban. A szakértői csoport összefoglaló jelentése], EG-S-GS (2004) RAP FIN, Európa Tanács, 2004: [www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG-S-GS\(2004\)_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG-S-GS(2004)_E.pdf)

A nemi alapú erőszak minden országban jelen van, független a kultúrától, a társadalmi osztályoktól, az iskolázottságtól, az etnikai hovatartozástól vagy a családi háttértől. Például a statisztikák kimutatják, hogy az európai lányok 12–15 százaléka napi szinten szembesül erőszakkal az otthonában.¹⁰⁷ A nőkre irányuló módszeres gyötetés – a gyengébbek vagy az alárendelt viszonyban állók testi-lelki terrorizálása – és a szexuális zaklatás is számos élethelyzetben jelen van, az oktatási intézményekben és a munkahelyeken egyaránt.

Mindazonáltal a nemi alapú erőszak természetesen a férfiakat is érinti. Például a hagyományos „férfi-erényeket” nem gyakorló fiúk és férfiak csúfolódás vagy erőszak elszenvedői lehetnek. Hasonlóképpen a meleg és a leszbikusok is gyakran válnak testi-lelki erőszak áldozatává, különösen iskoláskorban, amikor a gyerekek és a fiatalok felfedezik a szexualitást.

A nemi alapú erőszak az emberi jogok megsértése, és komoly akadálya a nők és a férfiak egyenlőségének. Elkövetői gyakran az áldozathoz közel álló személyek. Az állami intézményeknek kulcsfontosságú feladata és felelőssége, hogy foglalkozzanak az áldozatokkal, és hogy lépéseket tegyenek a nemi alapú erőszak minden formájának megelőzésére. Az ezzel a kérdéssel foglalkozó egyik legfontosabb emberi jogi dokumentum az ENSZ Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről (CEDAW), melyhez eddig 185 ország csatlakozott.

Az Egyesült Nemzetek szerint „az Egyezmény a nők és férfiak közti egyenlőség megvalósításának alapját szolgáltatja, egyenlő hozzáférést, valamint esélyegyenlőséget biztosítva a nők számára a politika, a közélet – ide értve a választás és választhatóság jogát –, az oktatás, az egészségügy és a foglalkoztatottság terén egyaránt. A részes államok vállalják, hogy minden alkalmas módon – jogszabály-alkotási és átmeneti különleges intézkedésekkel biztosítják, hogy a nők minden emberi jogukat és alapvető szabadságukat élvezhessék.”¹⁰⁸

A társadalmi nemi nevelés

A társadalmi nemi nevelés, különösen, ha egyszerre szól a lányoknak és a fiúknak is, a nemi egyenlőség megteremtésének hasznos eszköze lehet a modern társadalomban. Célja, hogy megváltozzon a fiúk és a lányok, illetve a nők és a férfiak köz- és magánéletben betöltött szerepe. A nemi sztereotípiák gyengítésével segíti a gyerekeket abban, hogy megteremtsék a valódi polgári egyenlőséget, amelyben a férfiak és a nők együttműködő, kölcsönös tiszteleten alapuló kapcsolatban élnek egymással.

A társadalmi nemi nevelés a társadalmi nemekkel kapcsolatos tudatosság kialakításával kezdődik: a nemi sztereotípiák negatív hatásainak felismerésével és az azokból fakadó egyenlőtlenségek kezelésével.¹⁰⁹ Eredményei a lányok számára: erősödő önbizalom, érdekérvényesítő képesség, önállóság és a közéletben való részvétel. A fiúk pedig megtanulhatják általa, hogyan küzdjék le a kudarcból való félelmet, csökken az agresszivitásuk, erősebbek lesznek a személyes kapcsolataik, felelősségtudatuk erősödik, illetve aktívabbak lesznek a magánszférában.

A társadalmi nemi nevelés fontos funkciója, hogy különbséget tegyen egyrészt a tények, másrészt a hitek vagy vélemények között. Különböző történetek vagy saját tetteik elemzése révén a gyerekek hamar elfogadják, hogy a lányok is lehetnek fiúak, és a fiúk is lehetnek érzékenyek és sérülékenyek. Minden gyermeknek saját magát olyan összetett és egyedi egyéniségként kell elfogadnia, akinek sokféle

¹⁰⁷ The Council of Europe Campaign to Combat Violence against Women, Including Domestic Violence [Az Európa Tanács kampánya a nőkkel szembeni és családon belüli erőszak ellen], Fact sheet, Európa Tanács, 2006: www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/source/PDF_FS_Violence_Campaign_rev_E.pdf

¹⁰⁸ UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women [ENSZ Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről]: www.un.org/womenwatch/daw/cedaw Magyar nyelven: <http://www.habeascorpus.hu/jogok/nok/cedaw.egyezmey.htm>

¹⁰⁹ *Making Rights a Reality, Gender awareness workshops* [Váltsuk valóra a jogainkat! – Foglalkozások a társadalmi nemekkel kapcsolatos tudatosságról], Amnesty International, 2004, 61. o.: [http://web.amnesty.org/library/pdf/ACT770352004ENGLISH/\\$File/ACT7703504.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/ACT770352004ENGLISH/$File/ACT7703504.pdf)

tulajdonsága van. A sztereotípiák és a szigorú elvárások hátráltathatják az egyéni fejlődést és a képességek teljes kibontakoztatását a fiúk és a lányok esetében egyaránt.

Ez a nevelés olyan folyamat, amely nem csupán specifikus képzési tevékenységekből áll. A nevelőknek már a kora gyermekkortól kezdve kerülniük kell a nemi sztereotípiákon alapuló tevékenységeket, és biztosítaniuk kell, hogy a lányok és a fiúk ugyanolyan esélyekkel vehessenek részt mindenféle elfoglaltságban. A lányokat biztatni kell, hogy méressék meg magukat a tudományos és sportéletben is, a fiúkat pedig a gondoskodás körébe tartozó teendőkhöz kell bevonni. Mindkét nem képviselőit bátorítani kell arra, hogy mindenféle tevékenységbe kapcsolódjanak be – legyen az kórus, színjátszás, tánc, felfaragás, főzés, túrázás vagy sakk. A lányokat is meg kell dicsérni az általuk elért eredményekért, a fiúkat pedig a gondoskodást vagy együttérzést mutató megnyilvánulásaikért.

A társadalmi nemi nevelés másik fontos célja, hogy segítsen a gyerekeknek felismerni, hogy a hagyományos női tevékenységek, mint például az anyaság, és az olyan tulajdonságok, mint a gondoskodás, a figyelem, az együttműködés és a tolerancia, társadalmi értéket képviselnek. Ez a felfedezés a férfiak és a nők közötti valódi partnerség kialakulásához vezethet, ami az ilyen típusú nevelés egyik fő célja. A gyerekek ezáltal megtanulják, hogy a férfiak és a nők különböző hozzájárulása a család vagy a társadalom életéhez egyformán fontos, és hogy mindkét nem egyenlő jogokkal és felelőségekkel rendelkezik. A képzés hatékonysága érdekében a nevelőknek fel kell ismerniük saját nemi sztereotípiáikat, és felül kell vizsgálniuk, vajon tanítási módszereik, nyelvhasználatuk, illetve a fiúkkal és a lányokkal kapcsolatos magatartásuk megfelel-e a nemek közötti egyenlőség elvének, amelynek közvetítésére törekszenek.

Fontos emberi jogi eszközök

Európa Tanács

Az Európa Tanács alapvető emberi jogként ismeri el a nők és férfiak közötti egyenlőséget. Az **Emberi jogok európai egyezménye** kimondja, hogy a „... jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény ... szerinti megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.” Ezen cikk szolgáltat alapot a szervezet széleskörű tevékenysége számára. Az ezért felelős testület A Nők és Férfiak Egyenjogúságával Foglalkozó Állandó Bizottság (CDEG), mely elemzéseket, tanulmányokat és értékeléseket készít, stratégiákat és politikai eszközöket határoz meg, valamint szükséges esetben dönt a megfelelő jogi eszközökről.¹¹⁰

Az Európa Tanács aktívan foglalkozik a nemi alapú erőszak problémájával, ennek keretében figyelemfelkeltő és tájékoztató tevékenységeket végez, és olyan kampányokat szervez, mint amilyen az Állítsuk meg a nők elleni, családon belüli erőszakot!¹¹¹ című kampány. Az Európa Tanács Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel című programja a gyerekekkel szembeni szexuális visszaélések számos formáját veszi célba: a vérfertőzéstől a pornográfián és a prostitúción keresztül egészen az emberkereskedelemtől és a kortársaktól elszennvedett szexuális zaklatásig.¹¹²

Egyesült Nemzetek

A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény (CEDAW)¹¹³ az első jogilag kötelező erejű nemzetközi dokumentum,

¹¹⁰ Equality Between Women and Men [A nők és férfiak közötti egyenlőség]: www.coe.int/T/e/human_rights/equality

¹¹¹ Stop Domestic Violence against Women [Állítsuk meg a nők elleni családon belüli erőszakot!]: www.coe.int/t/dc/campaign/stopviolence/default_en.asp

¹¹² Sexual Abuse for Children... hurt for life [A gyermekek szexuális bántalmazása... egy életre szóló sérülés]: www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/sexualAbuse_en.asp

¹¹³ UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women [ENSZ Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről]. www.un.org/womenwatch/daw/cedaw Magyarországon kihirdette az 1982. évi 10. törvényerejű rendelet. Magyar nyelven: <http://szmm.gov.hu/php?folderID=970>

amely tiltja a nőkkel szembeni diszkriminációt és kötelezi az államokat, hogy a nők és férfiak közötti egyenlőséget elősegítő lépéseket tegyenek. Az 1981-ben hatályba lépett egyezmény átfogóan foglalkozik a nők alapvető jogaival a politika, az egészségügy, az oktatás, a jog, a tulajdon, a házassági és családi kapcsolatok terén. Az egyezményt ratifikáló vagy ahhoz csatlakozó országok jogi kötelezettséget vállalnak arra, hogy az abban biztosítottakat átültetik a gyakorlatba. Kötelesek továbbá legalább négyévente országjelentést készíteni azokról az eszközökről, amelyeket az egyezmény aláírásával vállalt kötelesegek teljesítése érdekében életbe léptettek.¹¹⁴ 2000 óta jogsértés esetén a nők egyénileg is és csoportosan is panasszal fordulhatnak a Nőkkel Szembeni Hátrányos Megkülönböztetés Kiküszöbölésével Foglalkozó Bizottsághoz, mely a súlyos vagy rendszeres jogsértések esetén vizsgálatot indíthat.

KÉRDÉS: Az Ön hazája részese a CEDAW egyezménynek? Amennyiben igen, mikor készítette az ország utoljára jelentést? Készített valamilyen csoport a kormánytól eltérő véleményt tükröző „árnyékjelentést”? Próbálja meg kideríteni!

Az ENSZ 2000-ben indította el a Millenniumi Fejlesztési Célok¹¹⁵ programot, ennek keretében jelent meg 2002-ben az Egy gyermeknek való világ című nyilatkozat és akcióterv, melynek egyik célja a nemek közötti beiskolázási különbségek kiküszöbölése az alap- és középfokú oktatásban lehetőleg 2005-ig, valamennyi szinten pedig 2015-ig. A program jelentőséggel bír Európában is, ahol az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés és a döntéshozatali folyamatokban való teljes részvétel a lányok számára még mindig nem biztosított.

Egyezmény a gyermek jogairól

A Egyezmény a gyermek jogairól 2. cikke megerősíti az egyezményben garantált jogok biztosítását mindenki számára, bármiféle – így a gyermek neme alapján történő – megkülönböztetés nélkül. A 18. cikk a szülők kiegyenlítettebb szerepét célozza a gyermekgondozásban, kimondva, hogy „a szülőknek közös a felelősségük a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért”.

.....

Hasznos források

- Åkerlund, Pia: *Girls' Power: A compilation from the conference on gender equality* [A lányok hatalma: Összefoglaló a nemek közötti egyenlőség konferenciájáról], Swedish National Board for Youth Affairs, Stockholm, 2000
- *The Council of Europe Campaign to Combat Violence against Women, Including Domestic Violence* [Az Európa Tanács kampánya a nőkkel szembeni és családon belüli erőszak ellen], Fact sheet, Európa Tanács, 2006: www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/source/PDF_FS_Violence_Campaign_rev_E.pdf
- *Domestic Violence against Women and Girls* [A nőkkel és lányokkal szemben elkövetett családon belüli erőszak], UNICEF, Innocenti Research Centre, Firenze, 2000: www.unicef-icdc.org/publications/pdf/digest6e.pdf
- *Gender Matters – A manual on addressing gender-based violence with young people* [Társadalmi nemi kérdések – Kézikönyv a nemi alapú erőszak problémájának feldolgozásához fiatalokkal], Európa Tanács, 2007
- *Making Rights a Reality, Gender awareness workshops* [Váltsuk valóra a jogainkat! – Foglalkozások a társadalmi nemekkel kapcsolatos tudatosságról], Amnesty International, 2004: [http://web.amnesty.org/library/pdf/ACT770352004ENGLISH/\\$File/ACT7703504.pdf](http://web.amnesty.org/library/pdf/ACT770352004ENGLISH/$File/ACT7703504.pdf)

¹¹⁴ A magyarországi országjelentések elérhetők: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=971>

¹¹⁵ UN Millennium Development Goals [ENSZ Millenniumi Fejlesztési Célok]. www.un.org/millenniumgoals Magyar nyelven: <http://www.unis.unvienna.org/unis/hu/news/2005/MDGhung.html>

- Nagy Beáta: *Elméletek és tények a női és férfi munkáról*: <http://gender.tatk.elte.hu>
- *Promoting Gender Mainstreaming in Schools, Final Report of the Group of Specialist* [A nemek közötti egyenlőség elvének előmozdítása az iskolákban. A szakértői csoport összefoglaló jelentése], EG-S-GS (2004) RAP FIN, Európa Tanács, 2004: [www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG-S-GS\(2004\)_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG-S-GS(2004)_E.pdf)
- *Sex-Disaggregated Statistics on the Participation of Women and Men in Political and Public Decision making in Council of Europe member states* [Nemek szerinti bontásban összeállított statisztikák a nők és férfiak a politikai és közéleti döntéshozatalban való részvételéről az Európa Tanács tagállamaiban], Steering Committee for Equality between Women and Men (CDEG), Európa Tanács: Doc. CDEG (2006) 15, Európa Tanács, 2006: [www.coe.int/t/e/human_rights/equality/1PDF_CDEG\(2006\)15_E.pdf](http://www.coe.int/t/e/human_rights/equality/1PDF_CDEG(2006)15_E.pdf)
- Tóth Olga: *Erőszak a családban*. TÁRKI Társadalompolitikai tanulmányok: <http://mek.niif.hu>
- Thun Éva: *Az oktatásról női szemmel*, HU:NŐI.CIVIL.PORTÁL, Nőtárs Alapítvány, Budapest, 2002. <http://www.notars.hu/node/25/print>
- *Tudja-e Ön, hogy mi az a CEDAW bizottság?* http://www.stop-ferfieroszak.hu/files/kiadvanyok/cedaw_tudja-e_on.pdf

.....

Néhány hasznos weboldal

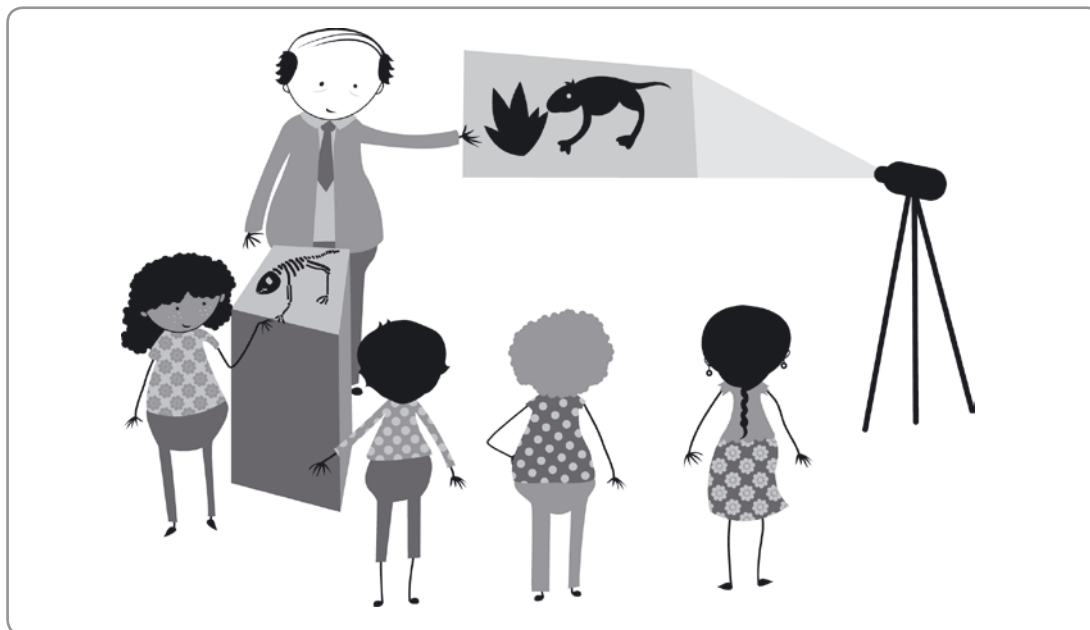
- Aktív női civil, valamint társadalmi szervezetek listája: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=941>
- Building a Europe for and with Children [Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel]: www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/sexualAbuse_en.asp
- Egyenlő Bánásmód Hatóság: www.egyenlobanasmod.hu
- Equality Between Women and Men [A nők és férfiak közötti egyenlőség]: www.coe.int/T/e/human_rights/equality
- Nők a Nőkért Együtt az Erőszak Ellen (NANE) Egyesület: www.nane.hu
- Sexual Abuse of Children... hurt for life [A gyermekek szexuális bántalmazása... egy életre szóló sérülés], Európa Tanács: www.coe.int/t/transversalprojects/children/violence/sexualAbuse_en.asp
- Stop Domestic Violence against Women [Állítsuk meg a nők elleni családon belüli erőszakot!]: www.coe.int/t/dc/campaign/stopviolence/default_en.asp
- Stop Violence against Women [Állítsuk meg a nők elleni erőszakot!]: <http://web.amnesty.org/actforwomen/index-eng>
- UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women [ENSZ Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről]: www.un.org/womenwatch/daw/cedaw Magyar nyelven: <http://szmm.gov.hu/main.php?folderD=970>
- UN Development Fund for Women [Az ENSZ Fejlesztési Alapja a Nők számára]: www.unifem.org
- UN Millennium Development Goals [ENSZ Millenniumi Fejlesztési Célok]: www.un.org/millenniumgoals Magyar nyelven: <http://www.unis.unvienna.org/unis/hu/news/2005/MDG-hung.html>
- Young Women from Minorities [Fiatal nők a kisebbségért]: www.scas.acad.bg/WFM/default.htm
- What Do We Mean by „Sex” and „Gender”? [Mit jelent a biológiai nem és a társadalmi nem?] Egészségügyi Világszervezet: www.who.int/gender/whatisgender/en

11. OKTATÁS ÉS SZABADIDŐ

A demokráciára nevelés egyetlen módja a demokratikus szellemű nevelés. Ha ez a kapcsolat létrejön, az beindít egy pozitív folyamatot, amely elősegíti az oktatáshoz való jobb és szélesebb körű hozzáférést, ezáltal pedig az emberi jogok mélyebb tiszteletét.

Maud de Boer-Buquicchio, az Európa Tanács főtítkárhelyettese beszédéből

Az oktatáshoz való jog önmagában is alapvető emberi jog. Egyrészt feltétlenül szükséges az ember fejlődéséhez, ugyanakkor más jogok érvényesülésének is elengedhetetlen eszköze. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 26. cikke kimondja, hogy mindenkinek joga van a neveléshez, valamint azt, hogy a nevelésnek, legalábbis az elemi és alapvető oktatást illetően, ingyenesnek és kötelezőnek kell lennie. Az Emberi jogok európai egyezménye 1. Kiegészítő jegyzőkönyvének 2. cikke biztosítja az oktatást mindenki számára. A középiskolákat, szakképzéseket és egyetemi tanulmányokat, amelyek Európában még mindig nem mindenki számára elérhetőek, a lehető legszélesebb kör számára hozzáférhetővé kell tenni.¹¹⁶

Ugyanakkor az alapvető oktatáshoz való ingyenes hozzáférés önmagában ma már nem számít az oktatáshoz való jog megfelelő garanciájának. Három további feltételnek kell még teljesülnie:

1. Esélyegyenlőség: Az államnak nemcsak az iskolába való bekerüléshez, hanem annak sikeres elvégzéséhez is egyenlő esélyeket kell biztosítania. Ez azt jelenti, hogy vannak olyan gyerekek, akiknek külön segítségre és speciális feltételekre van szükségük. Például a siket gyerekeknek joguk van azokhoz a megfelelő eszközökhöz – a jelnyelvtől a hallást segítő eszközökön át a szükség szerinti jelnyelvi tolmácsolásig – amelyek segíthetik tanulásukat. Hasonló alkalmazkodásra van szükség a más okból sajátos nevelési igényű gyerekek esetén is, hogy a többiekkel azonos iskolákba járhassanak, és egyenlő esélyekkel végezhesék el tanulmányaikat. Vannak olyan gyerekek, például az Európán belül vándorló életmódot folytató családok gyermekei, akik nem gyakorolhatják oktatáshoz való jogaikat, amennyiben nem biztosítottak az oktatásnak olyan különleges módjai, amelyek alkalmazkodnak szüleik nomád életformájához. Az iskola sikeres elvégzésében való esélyegyenlőség biztosításához

¹¹⁶ Magyarországon az Alkotmány 70/F. §-a rögzíti a művelődéshez való jogot. A Magyar Köztársaság ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőoktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg.

oda kell figyelni olyan szempontokra is, mint a gyermek anyanyelve, az otthoni tanulás feltételei, a könyvekhez való hozzáférés vagy az esetleges tanulási nehézségek. Az anyanyelven való oktatás nemcsak hozzájárul az iskola sikeres elvégzéséhez, de alapvető kulturális jog is. A buktatás nem jelent megoldást a tanulási nehézségekre. Az ilyen problémák kezeléséhez a differenciált oktatási módszereket használni képes, jól képzett pedagógusokra és a gyermekekkel foglalkozó más szakemberekre (szociális asszisztensek, mediátorok, pszichológusok) van szükség. Az oktatásban biztosított esélyegyenlőség a szegénység elleni küzdelemben is kulcsszerepet játszik.

- 2. Minőségi oktatás:** Az államnak biztosítania kell, hogy a minőségi oktatás mindenki számára egyformán hozzáférhető legyen. Túl gyakori jelenség, hogy az oktatási rendszer kettéválk: egyik része az elit számára, jól képzett pedagógusokkal és jól felszerelt intézményekkel, a másik része pedig a szegényeknek, a szükséges technikai és emberi erőforrások nélkül. Olyan alapszintű oktatást kell biztosítani, mely bizonyos életkorig mindenki számára egységes, és biztosítja a jövőben szükséges tudást és készségeket. De a minőségi oktatáshoz nem elég, hogy növelik az iskolarendszer anyagi támogatottságát, és javítják hatékonyságát. Az UNESCO¹¹⁷ meghatározása szerint a minőségi oktatásnak az emberi jogi szemléleten kell alapulnia, és olyan új kérdésekkel is foglalkoznia kell, mint a kulturális sokszínűség, a többnyelvűség az oktatásban, a béke és az erőszakmentesség, a fenntartható fejlődés és az életvezetési készségek.
- 3. Oktatás az ember személyiségének teljes kibontakoztatása érdekében:** A minden embert illető oktatás nem merül ki az olvasás és számolás alapjainak elsajátításában. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata világosan kimondja, hogy az oktatásnak „az emberi személyiség teljes kibontakoztatására, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának megerősítésére kell irányulnia. Elő kell segítenie a nemzetek, valamint az összes faji és vallási csoportok közötti megértést, türelmet és barátságot”. A Gyermekjogi Egyezmény még jobban kifejti, milyen oktatáshoz van joga minden gyermeknek:

...fel kell készíteni a gyermeket arra, hogy a megértés, a béke, a türelem, a nemek közti egyenlőség, valamennyi nép, nemzetiségi, nemzeti és vallási csoport és az öslakosok közötti barátság szellemében tudja vállalni a szabad társadalomban az étellel járó mindenfajta felelősséget.

Gyermekjogi Egyezmény, 29. cikk

Az oktatáshoz való jog tehát az emberi jogi nevelést is magában foglalja. A nevelés ilyen holisztikus szemlélete megvalósulhat a formális és a nemformális képzés keretei között is; ez utóbbi a hagyományos iskolarendszeren kívüli, gyakran civil szervezetek által szervezett oktatási programokra utal. Ez a két forma egymást kiegészítve működik.

Egyes gyerekek számára furcsa lehet, hogy az oktatáshoz nemcsak joguk van, hanem egyben kötelező is számukra. Talán jobban megértik ennek jelentőségét, ha megtudják, hogy vannak olyan gyerekek, akik egyáltalán nem járhatnak iskolába, és hogy ez milyen következményekkel jár jelenükre és jövőjükre nézve.

Ehhez a kérdéshez kapcsolódik a gyermekmunka témaköre. Míg a felnőtteket a munkához való jog illeti meg, a gyerekeknek védelem jár a túlzásba vitt vagy veszélyes munkával szemben. A gyerek „munkája” az, hogy iskolába járjon. Ugyanakkor vannak gyerekek, akik dolgozni kényszerülnek, mert segítségük nélkül a családjuk nem tudja fenntartani magát. Minden gyerek segíthet, és segítsen is a családjának. Sok gyerek vállal nyári munkát, hogy zsebpénzt szerezzen, ami fontos élettapasztalat lehet, és jelentős nevelési szerepe is van. Mindazonáltal azt is minden gyereknek tudnia kellene, hogy a törvények védelmet biztosítanak számukra a visszaélésekkel és minden olyan tevékenységgel szemben, ami az egészségükre veszélyes vagy káros lehet. A gyermekmunka soha nem akadályozhatja az oktatáshoz való jog, illetve a pihenéshez és a játékhoz való jog élvezetét (Gyermekjogi Egyezmény, 32. és 36. cikke).

¹¹⁷ UNESCO, Peace and Human Rights Education [Béke és emberi jogi nevelés]: www.portal.unesco.org/education

A gyerekekkel történeteken és filmekken keresztül megismertethetjük a múltbeli kizsákmányoló gyermekmunka jelenségét. A nagyobb gyerekeknek tudniuk kell a gyermekmunka modern formáiról, és érteniük kell a különbséget a fiataloknak való diákmunka és a kizsákmányolás között.¹¹⁸

Az oktatás kihívásai a huszonegyedik században és az oktatáspolitikai új irányai

1996-ban egy UNESCO-bizottság (az úgynevezett Delors-jelentésben) felvázolta a világot jellemző, az oktatás kérdéskörét is érintő legfőbb feszültségeket:¹¹⁹

1. a globális és a lokális között;
2. az egyetemes és az egyedi között;
3. a hagyományos és a modern között;
4. a szellemi és az anyagi között;
5. a hosszú és a rövid távú megfontolások között;
6. a versengés és az esélyegyenlőség között; valamint
7. a rendkívül gyorsan bővülő ismeretanyag és az emberi befogadóképesség között húzódó feszültség.

Ahhoz, hogy meg tudjunk felelni ezeknek a kihívásoknak, az UNESCO szerint a tanulásnak a következő négy alappillérrre kell épülnie:

1. *Megtanulni együtt élni:* Ez azt jelenti, hogy az oktatás során a tanulók azon készségeit és képességeit kell erősíteni, amelyek szükségesek a másokkal való kölcsönös függőségük elfogadásához; a konfliktusok megoldásához; a közös célok és a közös jövő másokkal együtt történő megtervezéséhez és az ehhez szükséges közös munkához; a sokféleség és a különbözőség (pl. a nemek közötti, az etnikai, vallási és kulturális különbségek) elfogadásához; a közösség életében történő aktív részvételhez.
2. *Megtanulni tanulni:* Ez azt jelenti, hogy az oktatásnak arra kell törekednie, hogy a tanulók elsajátítsák a tudás megszerzésének és közvetítésének eszközeit. Olyan alapvető készségeket kell közvetítenie, mint a kommunikáció és a szóbeli kifejezés, az írás és olvasás, a számolás és a problémamegoldás képessége; széles körű, általános tudás, ugyanakkor néhány részterület alapos, elmélyültebb ismerete; a jogok és felelősségek megértése; és ami a legfontosabb: meg kell tanítania tanulni.
3. *Megtanulni tenni:* Az oktatásnak hozzá kell segítenie a diákokat azoknak a szakmai készségeknek és társadalmi-pszichológiai kompetenciáknak az elsajátításához, amelyek segítségével különböző élethelyzetekben megfontolt döntéseket hozhatnak, a társadalmi és munkakapcsolataikban sikeresek lehetnek, szerepet vállalhatnak a helyi és a globális munkaerő-piacon, élni tudnak a technológiai eszközök nyújtotta lehetőségekkel, képesek alapvető szükségletek kielégítésére, a saját és a mások életminőségének javítására.
4. *Megtanulni élni:* Az oktatásnak hozzá kell járulnia a személyiség fejlődéséhez, és ahhoz, hogy az emberek képesek legyenek önállóan cselekedni, ítéletet alkotni, kritikusan gondolkodni és életükért személyes felelősséget vállalni. Az oktatásnak az emberi képességek minden aspektusára ki kell terjednie, úgymint memória, érvelés, esztétikai érzék, lelki értékek, testi képességek, kommunikációs készség, egészséges életmód, a sport és a szabadidő élvezete, az ember saját

¹¹⁸ Magyarországon az Alkotmány is rögzíti, hogy a munka végzése során a nők és a fiatalok védelmét külön szabályok is biztosítják. [Alk. 66. § (3) bek.] A Munka Törvénykönyve (1992. évi XXII. tv.) szerint munkavégzésre leghamarabb 15 évesen – eltekintve a művészeti, sport-, modell- vagy hirdetési tevékenység végzésétől – kerülhet sor. A 18 év alatti, fiatal munkavállalókra azonban számos külön rendelkezés (rendkívüli munka, éjszakai munka, ügylet tilalma stb.) vonatkozik.

¹¹⁹ Delors, Jacques: *Learning: the Treasure Within. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century.* UNESCO Publishing, 1996, p.16 Magyar nyelven: *Oktatás – rejtett kincs.* A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről. UNESCO Könyvek. Budapest, 1997, Osiris Kiadó – Magyar Unesco Bizottság, 71–92.o.

kultúrájának tisztelete, erkölcsi tartás, annak a képessége, hogy valaki kiálljon a maga igazáért, alkalmazkodó képesség.

Az oktatást érintő kihívások más nemzetközi szervezeteket is arra indítottak, hogy új stratégiákat dolgozzanak ki az oktatás jövőbeli céljainak elérésére. Az Európai Unió az ún. lisszaboni stratégiában¹²⁰ meghatározta azokat a kulcskompetenciákat, amelyek ahhoz szükségesek, hogy Európában az állampolgárok hatékonyak és jól képzettek legyenek:

- anyanyelvi kommunikáció
- idegen nyelvi kommunikáció
- matematikai kompetenciák
- alapvető kompetenciák a tudományok és a technika terén
- digitális kompetencia
- a tanulás megtanulása
- szociális és állampolgári kompetenciák
- kezdeményezőkézség és vállalkozói kompetencia
- kulturális tudatosság és kifejezőkézség.

Van két kulcsfogalom, ami mostanában épül be az európai oktatáspolitikákba: az élethosszig tartó tanulás a tanuló társadalomban. Ez a megközelítés olyan közösséget feltételez, ahol az embereknek különböző lehetőségek állnak rendelkezésükre ahhoz, hogy egész életük folyamán fejleszthessék készségeiket. Egyre elterjedtebbé válik az a nézet, hogy a formális oktatási rendszer és a nemformális képzések egymást kiegészítő szerepet játszanak ebben a folyamatban. A nemformális képzések a témák és módszerek szélesebb körét tudják felölelni. Rugalmasabb megközelítésük révén lehetővé teszik, hogy gyermekek és felnőttek milliói – akik nem jutnak be a formális oktatási rendszerbe vagy funkcionális analfabéták – megtanuljanak írni és olvasni, és sok más készséget is elsajátíthassanak.

KÉRDÉS: *Vett részt valaha nemformális képzésben? Milyenek voltak a tapasztalatai? Miben különbözött a hagyományos oktatástól?*

Jog a szabadidőhöz és a játékhoz

A játék olyannyira fontos a gyermek egészsége és fejlődése szempontjából, hogy a Gyermekjogi Egyezmény 31. cikke alapvető jogként ismeri el. A Gyermek Joga a Játékhoz Nemzetközi Egyesület szerint „a játék ... alapvető tevékenység minden gyermek számára, elengedhetetlen képességei kibontakoztatásához ... mert a játék több egyszerű időtöltésnél: általa tanulják meg szeretni és felfedezni az életet.”¹²¹ Játék közben a gyermek, legyen bármilyen életkorú, fejleszti készségeit, edzi testét és képzelőerejét, miközben kulcsfontosságú szocializációs hatások érik. A Gyermekjogi Egyezmény ugyanazon cikke továbbmegy és leszögezi, hogy a „... részes államok tiszteletben tartják és elősegítik a gyermek teljes mértékű részvételi jogát a kulturális és művészeti életben, és előmozdítják, az egyenlőség feltételeinek biztosítása mellett, a gyermek számára alkalmas szabadidő-intézmények, szórakoztató, művészeti és kulturális tevékenységek megszervezését.”

A játék, a kulturális vagy művészeti tevékenységek nem csak kikapcsolódást és szórakozást jelentenek. Hozzájárulnak a gyermek autonómiájának kialakulásához, elősegítik társas és interkulturális kész-

¹²⁰ Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competencies for Lifelong Learning [Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 18-i ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról] (2006/962/EK). In: Official Journal of the European Union [Az Európai Unió Hivatalos lapja], 2006: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf Magyar nyelven: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:HU:PDF>

¹²¹ Az International Play Association nyilatkozata, 1982

ségeit. A játék és a művészetek segítségével a gyerekek megtapasztalhatják az emberi jogok alapelveit, mint amilyen a tisztelet, a méltóság, az egyenlőség, a befogadás, az igazságosság és az együttműködés. A sporttevékenységek is a részvétel, az együttműködés, az elkötelezettség, az erőfeszítés és a pozitív versengés társadalmi értékeit közvetítik. Ahhoz azonban, hogy a sport pozitívan hasson a nevelési folyamatra, elengedhetetlen, hogy a csoportsegítők és a gyerekek is tisztában legyenek azzal, milyen negatív hatásai lehetnek a sportnak, különösen, ha a versengés túl nagy hangsúlyt kap.

Nemzetközi szervezetek, emberi jogok és oktatás

Az UNESCO Oktatást mindenkinek című programja

A 2006-ban megtartott Oktatási Világfórumon elfogadták a Dakari Cselekvési Kerettervet, vagyis az Oktatást mindenkinek című programhoz kapcsolódó új nemzetközi stratégiát, amit az UNESCO a kormányzatokkal közösen a következő évtizedben valósít meg. A program középpontjában a kora gyermekkori gondoskodás, a minőségi oktatás, a fiúk és a lányok közötti nemi egyenlőtlenségek megszüntetése és az életvezetési készségek fejlesztése áll.

Európa Tanács

Az Európa Tanács oktatással kapcsolatos tevékenysége az Európai kulturális egyezményen alapul. A Tanács két fő területe foglalkozik az oktatáshoz kapcsolódó ügyekkel: az Iskolai, Iskolán Kívüli és Felsőoktatási Főigazgatóság, valamint az Ifjúsági és Sport Igazgatóság. Előbbi szervezet tevékenységei a minőségi oktatásra, a korszerű oktatáspolitikára, a nevelés révén megvalósuló interkulturális párbeszédre, valamint a demokratikus állampolgárságra nevelésre koncentrálnak.

Az Ifjúsági és Sport Igazgatóság politikai irányelveket dolgoz ki, és programokat kezdeményez a koherens és hatékony gyermek- és ifjúsáspolitikák fejlesztésére helyi, országos és európai szinten egyaránt. Forrásokat biztosít, és pedagógiai segítséget nyújt azokhoz a nemzetközi tevékenységekhez, amelyek célja a gyermekek és a fiatalok demokratikus állampolgárságának és részvételének elősegítése, az emberi jogok oktatása, és a fiatalok társadalmi összetartásának, befogadásának támogatása. Az ifjúsági terület a nemformális keretek között történő tanulás európai tudásközpontjaként funkcionál.

Az Európa Tanács támogatja a sportot is – hiszen az hozzájárulhat az emberek közötti tisztességes játék (fair play) és tolerancia kialakulásához –, továbbá az egészséges életmódra nevelést és a sporttevékenységekben való részvételt. Az Európai Unióval együttműködésben a Tanács létrehozta a Tiszta sport irányelvei című oktatócsomagot iskolák és sportszervezetek részére.

Hasznos források

- Delors, Jacques: *Learning: the Treasure Within* [Oktatás – rejtett kincs]. A Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről. UNESCO Publishing, 1996: www.unesco.org/delors/delors_e.pdf Magyar nyelven: Oktatás – rejtett kincs: A Jacques Delors vezette Nemzetközi Bizottság jelentése az UNESCO-nak az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről, Osiris – Magyar Unesco Bizottság, Budapest, 1997
- *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competencies for Lifelong Learning* [Az Európai Parlament és a Tanács 2006. december 18-i ajánlása az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról] (2006/962/EK), Official Journal of the European Union [Az Európai Unió Hivatalos lapja], 2006: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2006/l_394/l_39420061230en00100018.pdf Magyar nyelven: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:HU:PDF>

.....

Néhány hasznos weboldal

- Council of Europe [Európa Tanács]: www.coe.int
- Magyar nyelven: www.europatanacs.hu
- Directorate of Youth and Sport Council of Europe [Az Európa Tanács Ifjúsági és Sport Igazgatósága]: www.coe.int/youth
- Enabling Education Network [Hálózat a tanulás lehetővé tételéért]: www.eenet.org.uk
- European Paralympic Committee [Európai Paralimpiai Bizottság]: www.europaralympic.org
- European Sports Charter [Európai Sport Charta]: www.coe.int/t/dg4/sport/SportinEurope/charter_en.asp Az Európai Sport Charta szövege magyar nyelven: [www.bm.hu/web/portal.nsf/index/33F03E191B4DA760C125720B0041DF46/\\$file/sportkodex.pdf](http://www.bm.hu/web/portal.nsf/index/33F03E191B4DA760C125720B0041DF46/$file/sportkodex.pdf)
- Football against Racism in Europe [Labdarúgás a rasszizmus ellen Európában]: www.farenet.org
- International Play Association [Nemzetközi Játék Szövetség]: www.ipaworld.org/home.html
- Let's kick racism out of football [Rúgjuk ki a rasszizmust a labdarúgásból]: www.kickitout.org
- Right to Education Project [Az oktatáshoz való jog projektje]: www.right-to-education.org
- UNESCO [Az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete]: portal.unesco.org/education

12. RÉSZVÉTEL

A részvételen alapuló kultúra kialakítása jelentősen hozzájárulhat a demokrácia lényegének megtapasztalásához a felnőttek és a gyerekek esetében egyaránt.

A részvétel egyrészt emberi jogi alapelv, másrészt az állampolgárság gyakorlati megnyilvánulása minden ember számára. A gyermekek részvételi jogának megerősítése a Gyermekek jogi Egyezmény egyik vezérelve és egyben legprogresszívebb újítása is. (A Gyermekek jogi Egyezményről további részletek az I. fejezetben a 21. oldalon találhatóak.)

A gyermek jogairól szóló egyezmény a gyerekek részvételi jogának számos különböző vetületét nevezi meg:¹²²

- **jog a véleményük szabad kinyilvánításához minden őket érintő kérdésben**, továbbá ahhoz, hogy véleményüket kellően figyelembe vegyék (12. cikk)
- **a véleménynyilvánítás szabadsága**, beleértve mindenfajta tájékoztatás megismerésének és terjesztésének szabadságát (13. cikk)
- **a gondolat szabadsága és a lelkiismereti és vallásszabadság** (14. cikk)
- **az egyesülési szabadság** (15. cikk)
- **a tájékoztatáshoz való jog**, illetve a hazai és nemzetközi forrásokból származó tájékoztatáshoz és anyagokhoz való hozzáférés joga (17. cikk)
- **a közösség kulturális életében való részvétel joga** (31. cikk).

Miért fontos a gyerekek részvétele?

Az érdemleges részvétel legfontosabb előfeltétele, hogy a felnőttek tiszteletben tartják, hogy a gyermekek is képesek részt venni a döntések meghozatalában, és partnerként fogadják el őket. Ez azt eredményezi, hogy a hagyományos viszonyok helyett, amikor a felnőttek hatalmat és ellenőrzést gyakorolnak a gyerekek felett, demokratikus kapcsolatok alakulnak ki. Enélkül a gyerekek részvétele csupán jelképes

¹²² Magyarországon a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (Gyvt.) 8. § (1) bekezdése is rögzíti, hogy a gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék.

lehet: kinyilváníthatják ugyan véleményüket, de nincs hatásuk arra, hogy hozzászólásukat egyáltalán figyelembe veszik-e, és ha igen, milyen mértékben.

A részvétel lényegét jól ábrázolja a „Részvétel létrája” modell.¹²³ A Roger Hart által továbbgondolt modellben a részvétel létrája nyolcfokú. Az első három szinten – a manipuláció, a dekoráció és a jelképes részvétel szintjén – a részvétel nem valódi, ami így az egész folyamatot veszélyezteti. A részvétel valós formáihoz tartozik a „Kijelölés és tájékoztatás” szint, ahol a gyerekek meghatározott szerepeket kapnak, valamint a „Tájékoztatás és véleménykérés” szintje, ahol a gyerekek tanácsokat adnak a felnőttek által működtetett programokra vonatkozólag, és tisztában vannak azzal, hogy a véleményük milyen hatással lesz majd az eredményre. Ennél magasabb szint a „Felnőtt által kezdeményezett” részvétel, ahol a felnőttek és a gyerekek együtt döntenek, illetve a „Gyerek által kezdeményezett és vezetett” projektek, amelyekben a felnőttek kizárólag támogató, tanácsadó szerepet töltenek be. A legfelső szinten a gyerekek és a felnőttek közösen döntenek, együtt irányítják a folyamatot és felelősséget is közösen vállalnak, megosztva egymással a rendelkezésükre álló információkat és tanulva egymás tapasztalataiból.

A sikeres részvétel nem korlátozódik egyetlen projektre, hanem állandó folyamat, amely elősegíti a részvételen alapuló kultúra kialakítását a gyermek életének minden területén: a családban, az iskolában, a gondozási intézményekben, az egészségügyi rendszerben, a közösségben és a társadalomban. A részvételen alapuló kultúra kialakítása jelentősen hozzájárulhat a demokrácia lényegének megtapasztalásához a felnőttek és a gyerekek esetében egyaránt. Ennek révén lehetővé válik az emberi jogok jobb megértése és a társadalomban való aktív részvétel előmozdítása, ami a társadalom egészének javát szolgálja.

A részvétel gyakorlásának módja gyerekekkel

A gyerekek részvételéhez mindenekelőtt támogató környezetre van szükség. A gyerekek akkor nyílnak meg, ha azt érzik, van jelentősége annak, amit mondanak, és ha értik közreműködésük célját.

Mivel a gyerekek máshogy gondolkodnak, és másképp fejezik ki magukat, mint a felnőttek, részvételi folyamataikat konkrét témákra és tapasztalatokra, illetve valós élethelyzetekre építve kell megvalósítani úgy, hogy az adott kérdés komplexitása fejlődő képességeiknek megfelelően. Kezdő lépésként a felnőttek irányításával vitafórumokat tarthatunk, vagy véleményfeltáró kérdőíveket készíthetünk különböző témákban. A programtervezés és lebonyolítás, az irányítás, az ellenőrzés és értékelés a részvétel fejlettebb módjai közé tartoznak. A gyerekek által kezdeményezett projektek, kutatások, az érdekérvényesítés, a képviselet, vagy a szervezetek és az intézmények felnőttekkel közös irányítása rendkívül tanulságos és meghatározó élményt nyújt a nagyobb gyerekek számára.

KÉRDÉS: *Ki dönti el, hogy milyen részvételi formák felelnek meg a különböző érettségű gyerekeknek? Hogyan születik meg egy ilyen döntés?*

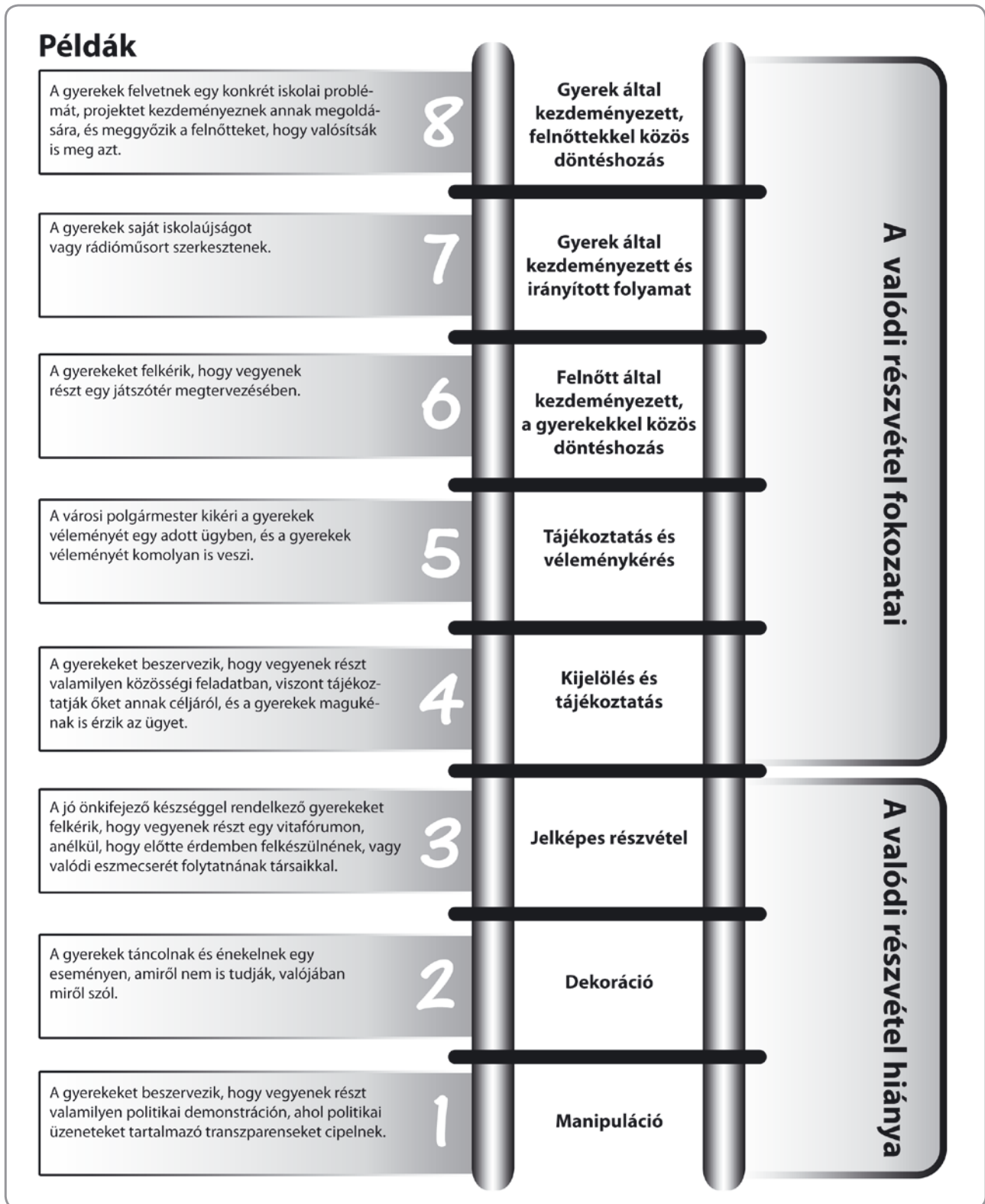
A valódi jelentőséggel bíró részvételi eljárások számos készséget és kompetenciát fejlesztenek. A gyerekek új ismeretekre tesznek szert, tanulnak jogaikról és az értő figyelem alkalmazásával megismerik mások nézőpontjait. Véleményük kialakítása és kifejezése fejleszti kommunikációjukat, kritikai gondolkodásukat, szervezési és életvezetési készségeiket. Megtapasztalják, hogy valódi változásokat idézhetnek elő.

Ahhoz, hogy Európában valósággá váljon az emberi jogok kultúrája, biztosítani kell a gyerekek folyamatos részvételét. Ennek legnagyobb akadályát a felnőttek merev hozzáállása jelenti. Ezért a gyer-

¹²³ A modell elsőként Arnstein, Sherry R.: *A Ladder of Citizens Participation* [Az állampolgári részvétel létrája] c. művében szerepel, JAIP, Vol 35, No.4, 1969, 216-224. o.: <http://lithgow-schmidt.dk/sherry-arnstein/ladder-of-citizen-participation.html> E modellt fejlesztette tovább Hart, Roger: *Children's Participation: from Tokenism to Citizenship* [A gyermekek részvétele: a jelképes részvételtől az állampolgársáig] című művében, UNICEF Innocenti Research Centre, 1992, Firenze.

A RÉSZVÉTEL LÉTRÁJA

Az ábra Hart, Roger: *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship* [A gyermekek részvétele: a jelképes résztvételtől az állampolgárságig], UNICEF Innocenti Research Centre, 1992 kiadvány ábrája alapján készült.

mekeknek és a felnőtteknek egyaránt fejleszteniük kell készségeiket-képességeiket az emberi jogok, a gyermekjogok, a csoportsegítés, az etikus eljárások és a kutatás terén. Mindenkinek, aki gyerekekkel és gyerekekért dolgozik, magáévá kell tennie a gyermeki részvétel alapelveit, és fejlesztenie kell azon képességeit, amelyek ennek ösztönzéséhez, támogatásához és elősegítéséhez szükségesek. Az elvi és a személyes elkötelezettség nélkülözhetetlen. Bár a részvételen alapuló kultúra emberi és anyagi erőforrásokat igényel, az eredmények igazolják, hogy az erőfeszítés nem volt hiábavaló.

Jó példák

A gyerekek részvételének érvényesülésére számos jó példát lehet találni szerte Európában.

Család: A gyerekek részvétele már otthon, egész kis korban elkezdődhet, azzal, hogy a gyerekek szerepet kapnak a családi döntéshozatalban.¹²⁴ Ahogy az Európa Tanács Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel című konferenciáján részt vevő gyerekek elmondták:

*Sikeresen vettünk részt a családi döntésekben olyan kérdések kapcsán, mint például... hogyan szeretnénk eltölteni a szabadidőnket, mit szeretnénk enni, néha még annak eldöntésében is, hogy melyik iskolába szeretnénk járni..., hogy hogyan osztjuk meg a feladatokat otthon, hogyan oldjuk a meg családi problémákat, és hogyan szervezzük meg a családi ünnepeket.*¹²⁵

Iskola: Az iskola fontos modellként szolgálhat a valódi részvétel megvalósulására.¹²⁶ Jó kiindulópont lehet, ha a gyerekekkel közösen alakítjuk ki az iskolai szabályokat, vagy ha a gyerekekre bízunk, hogy tartsák rendben és dekorálják ki az osztálytermüket; így a gyerekek jobban magukénak fogják érezni az iskolai környezetet. Az iskolatanácsok és a gyerekparlamentek csak akkor biztosítanak valódi részvételi lehetőséget, ha a gyerekeknek tényleges döntéseket kell hozniuk. A gyerekek az olyan iskolai problémák kezelésében is részt vehetnek, mint például a módszeres gyötetés (bullying), a kirekesztés vagy az iskolai erőszak más formái. A gyerekek olyan kezdeményezői, mint az iskolaújság, rádióműsor vagy internetes oldal készítése, továbbá klubok, fesztiválok vagy kampányok szervezése, szintén fontos elemei a demokratikus iskolai életnek.¹²⁷

Szabadidős programok: Az iskolán kívüli programok révén a gyerekek megtapasztalhatják, hogy részvételük valóban változáshoz vezet. A civil szervezetek, az informális helyszínek, az utcai programok, a fesztiválok, az internet és a média új felületei számos lehetőséget kínálnak a demokrácia gyakorlására. Az iskolán kívüli elfoglaltságok gyakran válhatnak az iskolai programokat kiegészítő tevékenységekké.

¹²⁴ Magyarországon a Gyvt. 12. § (4) bekezdés b) pontjában foglaltak szerint is a gyermek szülője köteles gyermekét az őt érintő kérdésekről tájékoztatni, véleményét figyelembe venni.

A Gyvt-n kívül a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) is kimondja, hogy a szülőknek biztosítaniuk kell, hogy az itélőképessége birtokában lévő gyermekük az őt érintő döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson. A gyermek véleményét – korára, érettségére figyelemmel – tekintetbe kell venni. A törvény külön nevesíti, hogy a 14. életévét betöltött gyermek elhelyezésére vonatkozó döntés csak egyetértésével hozható (kivéve ha a választott döntés fejlődését veszélyezteti), valamint, hogy a gyermek életpályájának megválasztása a szülők és a gyermek közös döntése.

¹²⁵ Building a Europe for and with Children, Children and young people's preparation seminar [Az Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel című program előkészítő szemináriuma gyermekek és fiatalok számára], Európa Tanács, Monaco, 2006, 16. o.

¹²⁶ Magyarországon a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 62-64. §-a rendelkezik a tanulói közösségekről, diákönkormányzatról. A diákönkormányzatok véleményének kikérése számos kérdésben kötelező, és több kérdésben a diákönkormányzat egyetértési jogot gyakorol (pl. a közoktatási intézmény szervezeti és működési szabályzatának, házirendjének elfogadása).

¹²⁷ Dürr, Karlheinz: *The School: A democratic learning community* [Az iskola: egy demokratikus tanulási közösség], DGIV/EDU/CIT (2003) 23final: Európa Tanács, 2004

Veszélyeztetett gyerekek: A veszélyeztetett gyerekek számára a részvétel rendkívül fontos és megerősítő hatású. A szegénységben vagy intézetekben élő gyerekek gyakran a részvétel legalapvetőbb formáit sem tapasztalják meg. Ha egy gyerek intézménybe vagy kórházba kerül, vagy – akár áldozatként, akár elkövetőként – rendőri intézkedéssel vagy bírósági eljárással találkozik, mindig barátságos környezetnek, jól képzett szakembereknek kell őt fogadniuk. A gyerekek legfőbb érdekeit csak akkor lehet tiszteletben tartani, ha kikérik véleményüket az adott folyamatokra vonatkozóan.

A gyermekek részvétele a kormányzati folyamatokban

Helyi szint: Számos remek lehetőség létezik a gyermekek részvételére a közösség jólétét elősegítő projektekben. Az Európa Tanács ajánlást készített a fiatalok helyi szintű részvételének előmozdítása érdekében, ami megfelelő cselekvési kiindulópont lehet mind az önkormányzatok, mind a gyerekek csoportjai számára.¹²⁸

KÉRDÉS: *Hogyan ösztönözhetjük a gyerekeket a kormányzásban való részvételre, és hogyan védhetjük meg őket a felnőttek politikai manipulációtól?*

Számos jó példát láthatunk arra, hogy a törvényhozók és döntéshozók rendszeresen tanácskoznak a gyerekekkel. Londonban például a polgármester kikéri a gyerekek véleményét arról, hogyan lehetne a várost megfelelőbb környezetté tenni valamennyi fiatal számára, különösen a tömegközlekedés, a játszótérek, a biztonság és az internetes erőszak terén.¹²⁹ Skóciában öt éves Közösségi Partneri Program indult, melynek célja megvizsgálni, hogyan válhat az aktív közösségi részvétel hatékony eszközzé a gyerekek és fiatalok kirekesztésének felszámolásában. A létrejött programokról, módszerekről és eredményekről kézikönyv készült.¹³⁰

Országos szint: Egyes európai országokban a gyerekek részvételének előmozdítása érdekében nemzeti politikát dolgoztak ki. Például Németországban, Norvégiában és Nagy-Britanniában a kormány támogatja a gyerekek, valamint a családok vagy gondviselők hatékony bevonását az összes gyermekalapítvány (és a gyerekekkel foglalkozó hasonló szervezetek) felállításának és működtetésének folyamatába, és ugyanerre ösztönzik az önkormányzatokat és a különböző szervezeteket is. Tekintettel arra, hogy az ilyen újítások szükségessé teszik a szervezeti kultúra megváltoztatását, ezért sokszor nem könnyű eljutni az elkötelezettségtől a gyakorlati megvalósulásig.¹³¹

Nemzetközi szint: A gyerekek legjobban a helyi és nemzeti folyamatokban tudnak részt venni, ahol napi tapasztalataikat valóban figyelembe veszik. Azonban megfelelő, jól átgondolt körülmények között a gyerekek akár a nemzetközi döntéshozatali folyamatokban is részt vehetnek.

A gyerekek részvétele az ENSZ gyermekek elleni erőszakkal foglalkozó tanulmányának központi eleme volt. A gyerekek részt vettek a regionális tanácskozásokon, ajánlásait beépítették az ezen tanácskozásokról készült végleges dokumentumokba is. A szokatlan folyamat számos kihívás elé állította a szervezőket, azonban a legösztönzőbb és legfontosabb eredmények egy része e nélkül nem született volna meg.¹³²

¹²⁸ Recommendation No. R(81)18 of the Committee of Ministers to Member States concerning Participation at Municipal Level [Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(81)18. számú ajánlása a tagállamoknak a helyi szintű részvételről], Európa Tanács, 1981: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=600490&SecMode=1&DocId=673584&Usage=2>

¹²⁹ Young London Kids [Fiatal London – gyerekek]: www.london.gov.uk/young-london/kids/have-your-say/index.jsp

¹³⁰ DIY Guide to Improving Your Community – Getting children and young people involved [„Csináld magad!” Útmutató a közösség fejlesztéséhez – Hogyan vonjuk be a gyerekeket és a fiatalokat?], Save the Children, Skócia, 2005

¹³¹ *Learning to Listen. Core Principles for the Involvement of Children and Young People* [Tanulj meg figyelni! A legfontosabb alapelvek a gyerekek és fiatalok bevonásához], Department of Education and Skills, CYPU, Egyesült Királyság, 2001. március

¹³² The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children [Az ENSZ főtárház tanulmánya a gyerekek elleni erőszakról]: www.violencestudy.org

A gyermekek részvételének elősegítésére vonatkozó alapelvek

Az UNICEF, a gyermekek jogaiért és jólétéért küzdő világméretű civil szervezet meghatározta azokat az alapelveket, amelyek alapján biztosítható a gyermekek érdemi részvétele. Ezen vezérelvek a részvétel bármely formája esetén hasznosak lehetnek:

- A gyermekeknek érteniük kell, hogy miről szól az adott projekt vagy folyamat, mi a célja, és milyen szerepe van benne a gyermekeknek.
- A hatalmi viszonyoknak és a döntéshozatali struktúráknak átláthatóknak kell lenniük.
- A gyermekeket bármely kezdeményezésbe annak lehető legkorábbi szakaszától be kell vonni.
- Minden gyerekkel egyenlő tisztelettel kell bánni korától, helyzetétől, etnikai hovatartozásától, képességétől vagy egyéb tényezőktől függetlenül.
- Az alapvető szabályokat a folyamat elején, a gyerekekkel együtt kell kialakítani.
- A részvételnek önkéntesnek kell lennie, és a gyermekek bármikor kiléphetnek a folyamatból.
- A gyermekeket megilleti a véleményük és a tapasztalatuk iránti tisztelet.¹³³

Fontos emberi jogi eszközök

Európa Tanács

Az Európa Tanács tevékenységének fontos része a részvétel támogatása, különösen a fiatalok tekintetében. Az Európa Tanács egyedülálló közös irányítási rendszert vezetett be az ifjúsági területen, ahol az európai ifjúsági szervezetek és kormányzatok képviselői közösen döntenek a Tanács ifjúsági programjáról és annak költségvetéséről. Az Európa Tanács a Helyi és Regionális Hatóságok Kongresszusával szoros együttműködésben 1992-ben elkészítette (majd 2003-ban módosította) az Európai Charta a fiatalok helyi és regionális közéletben való részvételéről című dokumentumot. E kivételes dokumentum nemcsak a fiatalok részvételét mozdítja elő, hanem konkrét, a fiatalok és a helyi hatóságok által felhasználható ötleteket és eszközöket tartalmaz. A 2007-ben kiadott *Have your say! (Hallasd a hangod!)* című gyakorlati kézikönyv további ötleteket tartalmaz.

Egyesült Nemzetek

A részvételhez kapcsolódó jogok szorosan összefüggnek az állampolgársághoz tartozó jogokkal mind a szabadságjogok, mind a megállapított felelősségek tekintetében. (Lásd az *Állampolgárság* című témát a 225. oldaltól.) Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 29. cikke elismeri az állampolgárok részvételének jelentőségét mind a közösség, mind az állampolgárok szempontjából: „A személynek kötelességei vannak a közösséggel szemben, amelynek keretében egyedül lehetséges a személyiség szabad és teljes kifejlődése.”

Azonban a részvételhez kapcsolódó jogok és előnyök a gyermekek vonatkozásában csak 1989-ben, a Gyermekegyezmény elfogadásakor kerültek elismerésre, amely a közösségi élet számos területén garantálja a részvétel jogát:

- 9. cikk: részvétel a gyermek fölötti gyámság vagy felügyeleti jog megállapítását célzó eljárásokban
- 12. cikk: a gyermek részvétele „minden öt érdeklő kérdés” eldöntésében
- 13. cikk: szabad véleménynyilvánítás, információkérés és -továbbítás
- 14. cikk: szabad véleményalkotás gondolati, lelkiismereti és vallási kérdésekben

¹³³ *Promoting Children's Participation in Democratic Decision making* [A gyermekek részvételének előmozdítása a demokratikus döntéshozatalban], UNICEF Innocenti Research Centre, 2001

- 15. cikk: másokkal való találkozás és barátkozás
- 23. cikk: a fogyatékkal élő gyermekek joga a közösségi életben való tevékeny részvételre
- 30. cikk: a kisebbséghez tartozó vagy őslakos gyermekek joga a részvételre saját kulturális csoportjuk és a többségi társadalom életében egyaránt
- 31. cikk: teljes mértékű részvétel a kulturális és művészeti életben.

A Gyermekjogi Egyezmény definíciója szerint minden tizennyolc éven aluli személy gyermeknek tekintendő, ami szükségképpen azt is jelenti, hogy nem minden gyerek egyformán alkalmas és érett a részvételre. E probléma feloldása érdekében az egyezmény bevezeti a „fejlődő képességek” elvét és azt javasolja, hogy a szülők és az állam ismerjék el a gyermek gyarapodó képességeit és érettségét, és mindenkor ennek figyelembevételével döntsenek és cselekedjenek. A gyermekek – életkoruktól függetlenül – továbbra is gyakran ütköznek akadályokba részvételhez való joguk gyakorlásában. Sok felnőtt és intézmény számára – régen kialakított attitűdjük és szokásaik miatt – továbbra is kihívást jelent, hogy a gyerekek részvételét minden életkorban lehetővé tegyék.

Hasznos források

- Backman, Elisabeth–Trafford, Bernard: *Democratic Governance of Schools* [Az iskolák demokratikus irányítása], Európa Tanács, 2007: www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2007_Tool2demgovschools_en.pdf
- Brocke, Hartmut–Karsten, Andreas: *Towards a common culture of cooperation between civil society and local authorities* [A civil társadalom és a helyi önkormányzatok közötti együttműködés kultúrája felé], Centre Francais de Berlin, Berlin, 2007
- *Building a Europe for and with Children, Children and young people's preparation seminar* [Az Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel című program előkészítő szemináriuma gyermekek és fiatalok számára], Európa Tanács, Monaco, 2006: www.coe.int/t/transversalprojects/children/Source/reports/MonacoPrepSeminar_en.doc
- *Catch Them Young, Recommendations on children's participation* [Fiatalon ragadd meg őket! – Ajánlások a gyermekek részvételéről], Ministry of Flemish Community Youth and Sport Division, Benelux, Brüsszel, 2004
- *Children and Young People's Participation* [A gyermekek és fiatalok részvétele], CRIN Newsletter No 16, Child Rights Information Network, 2002. október: www.crin.org/docs/resources/publications/crinvol16e.pdf
- *Children, Participation, Projects – How to make it work* [Gyermekek, részvétel, projektek – Mit tegyünk, hogy működjön?], Európa Tanács, 2004: www.bernardvanleer.org/files/crc/3.A.5%20Council_of_Europe.pdf
- *DIY Guide to Improving Your Community – Getting children and young people involved* [„Csináld magad!” Útmutató a közösség fejlesztéséhez – Hogyan vonjuk be a gyerekeket és a fiatalokat?], Save the Children, Skócia, 2005
- Dürr, Karlheinz: *The School: A democratic learning community* [Az iskola: egy demokratikus tanulási közösség], DGIV/EDU/CIT (2003) 23final, Európa Tanács, 2004: www.coe.int/t/dg4/education/edc/Source/Pdf/Documents/2003_23_All-EuropStudyChildrenParticipation_En.PDF
- Gozdik-Ormel, Zaneta: *'Have your say!' Manual on the Revised European Charter on the Participation of Young People in Local and Regional Life* [„Hallasd a hangod!” – Kézikönyv a fiatalok helyi és regionális közéletben való részvételéről szóló módosított Európai Chartához], Európa Tanács, 2007
- Hart, Roger: *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship* [A gyermekek részvétele: a jelképes részvételtől az állampolgárságig], UNICEF Innocenti Research Centre, 1992

- *Learning to Listen, Core Principles for the Involvement of Children and Young People* [Tanulj meg figyelni! A legfontosabb alapelvek a gyermekek és fiatalok bevonásához], Department of Education and Skills, Children's and Young People's Unit, Egyesült Királyság, 2001: <http://publications.teachernet.gov.uk/default.aspx?PageFunction=productdetails&PageMode=publications&ProductId=CYPUCP1&>
- *Promoting Children's Participation in Democratic Decision making* [A gyermekek részvételének előmozdítása a demokratikus döntéshozatalban], UNICEF Innocenti Research Centre, Firenze, 2001: www.asylumsupport.info/publications/unicef/democratic.pdf
- *Recommendation No. R(81)18 of the Committee of Ministers to Member States concerning Participation at Municipal Level* [Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Rec(81)18. számú ajánlása a tagállamoknak a helyi szintű részvételről], Európa Tanács, 1981: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=600490&SecMode=1&DocId=673584&Usage=2>
- *Seven Good Reasons for Building a Europe with and for Children* [Hét jó ok arra, hogy... Építsük Európát a gyermekekért a gyermekekkel], Európa Tanács, 2006: www.coe.int/t/transversal-projects/children/publications/Default_en.asp Magyar nyelven: <http://www.europatanacs.hu/pdf/Beliv2-1.pdf>
- Sutton, Faye: *The School Council – A Children's Guide* [Az iskolai tanács – Útmutató gyermekeknek], Save the Children, 1999
- *The United Nations Secretary General's Study on Violence against Children* [Az ENSZ főtitkár tanulmánya a gyermekek elleni erőszakról]: www.violencestudy.org

.....

Néhány hasznos weboldal

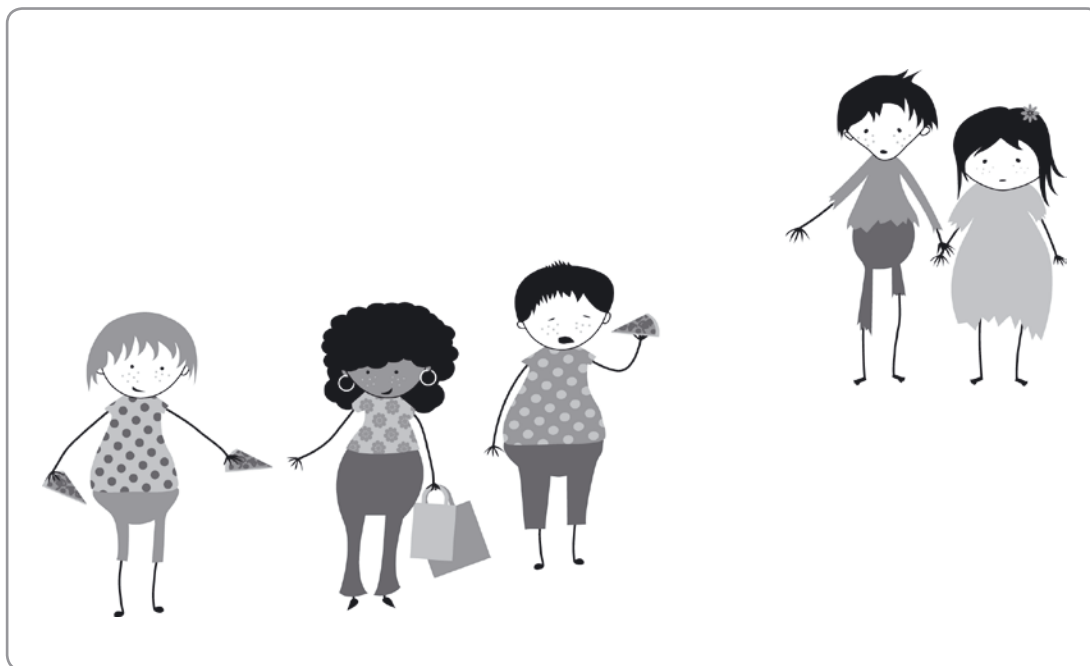
- L'Association Themis [Themis Szövetség]: www.grainedecitoyen.fr
- Child Rights Information Network [Gyermekek Jogai Információs Hálózat]: www.crin.org
- Children as Partners Alliance (CAPA) [Gyermekek Mint Partnerek Szövetség]: www.crin.org/childrenaspartners
- Children's Rights Alliance for England (CRAE) [Gyermekek jogok Szövetsége Angliáért]: www.crae.org.uk
- Frequently Asked Questions on Children's Participation [Gyakori kérdések a gyermekek részvételéről]: www.everychildmatters.gov.uk/participation/faq
- Save the Children [Mentsük meg a gyermekeket, gyermekjogokért küzdő nemzetközi szervezet]: www.savethechildren.net
- UNICEF [Az ENSZ Gyermekalapja]: www.unicef.org
- www.diakonkormanyzat.hu
- www.diakonkormanyzat.lap.hu
- www.diakjog.hu
- www.diakkozelet.hu
- www.kamaszparlament.hu
- www.kozeletre.hu

13. SZEGÉNYSÉG ÉS TÁRSADALMI KIREKESZTÉS

Az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek a jogát olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését.

Egyezmény a gyermek jogairól 27. cikk, 1. bekezdés

Aki szegény, az a megfelelőnek tekintett életszínvonal alatt él: a megfelelő ruházathoz és lakhatáshoz, a tápláló ételekhez és tiszta vízhez, a kielégítő jövedelemhez, a munkához, továbbá az egészségügyi ellátáshoz, az oktatáshoz és a szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférése nem biztosított. A szegénység lehet bizonyos események, például háború vagy természeti katasztrófa következménye, vagy lehet az adott népesség egészét tartósan érintő jelenség. Bármilyen legyen is az ok, a szegénység sérti az emberi jogokat. Ha az ember nem rendelkezik az életben maradáshoz szükséges alapvető feltételekkel, egyéb emberi jogai – még az élethez való joga – is veszélyben forognak. A Világbank jelentése szerint a gazdag országokban száz gyerek közül egy nem éri meg az ötödik születésnapját, míg ez az arány a szegény országokban 10%.¹³⁴ Mindazonáltal a gazdag országok sem mentesek a szegénység problémájától. Az UNICEF gyermekszegénységről szóló jelentéséből az derül ki, hogy a világ leggazdagabb országaiban a gyerekek 3–25%-a szegénységben él. Ugyanez a jelentés rámutatott arra, hogy a 29 OECD országban 47 millió, vagyis minden hatodik gyermek él a nemzeti szegénységi küszöb alatt, azaz a nemzeti átlagjövedelem felénél kisebb összegből.¹³⁵

A gyermekek a felnőttektől eltérő módon élik meg a szegénységet. A szegénység veszélyezteti mindennapi életüket, és halmozottan negatív hatással van a jövőjükre.

Marta Santos Pais Igazgató,
UNICEF Innocenti Kutatóközpont

¹³⁴ World Development Report 2000/2001: *Attacking poverty* [Jelentés a világ fejlődéséről 2000/2001: Harc a szegénység ellen], Világbank, 2000

¹³⁵ *A League Table of Child Poverty in Rich Nations* [Gyermekszegénység a gazdag országokban: bajnoki tabella], UNICEF, 2000, 4. o.

A társadalmi kohézió megteremtése minden társadalom alapvető törekvése, amit az emberek között lévő kötelékek megerősítésével és az őket megosztó erők elleni fellépéssel próbál megvalósítani. A társadalmi megosztottság egyik fő tényezője a gazdagok és a szegények között húzódó hatalmas szakadék. Így a szegénység elleni harc nemcsak a szegénységben élők életét javítja, hanem hozzájárul az emberi jogok kultúrájának kialakításához, és a társadalmi kohézió erősítésével az egész társadalom javát szolgálja.¹³⁶

Az Egyezmény a gyermek jogairól 27. cikke elismeri minden gyermek jogát az olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi kellő testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését, ezen kívül arra szólítja fel a kormányokat, hogy támogassák azokat a családokat, amelyek nem képesek biztosítani a gyermekek alapvető szükségleteit, különös tekintettel a táplálkozásra, a ruházódásra és a lakhatásra.

A Gyermekjogi Egyezmény 26. cikke kiemeli a gyermeknek a szociális biztonsághoz, illetve a szociális juttatásokhoz való jogát, ami a gyermek fejlődését és jó körülmények közti életét segíti. Azonban számos kormányknak nincs sem anyagi lehetősége, sem politikai szándéka arra, hogy az adott országban élő gyerekek szükségleteit kielégítse. Még a gazdag országokban is nagy számban élnek gyerekek szegénységben. Az Egyesült Királyságban például minden ötödik gyermek szegénységben él.¹³⁷

Az Európai Unióban a gyermekszegénység változó mértékben van jelen: három dél-európai országban (Portugália, Spanyolország és Olaszország) a gyermekszegénység aránya meghaladja a 15 százalékot, míg a négy északi országban (Dánia, Finnország, Norvégia és Svédország) ez az arány 5 százaléknál alacsonyabb. Észak-Európában kilenc országnak sikerült a gyermekszegénységi rátát 10% alá szorítani.¹³⁸ Ennek ellenére nincs egyértelmű kapcsolat a gyerekek jólétének eltérő szintjei és az egy főre eső GDP között. A gyerekek jólétét illetően a Cseh Köztársaság például jobb helyen van a rangsorban, mint számos gazdagabb ország, például Franciaország vagy Ausztria. Norvégia az egyetlen olyan európai ország, ahol a gyermekszegénység nagyon alacsony, és mértéke folyamatosan csökken.¹³⁹

Az Európai Unióban végbemenő jelentős gazdasági, politikai, környezeti és társadalmi változások közvetlenül hatnak a gyerekekre. Az Európai Unió országaiban a fiatalok nagyobb eséllyel válnak a szegénység áldozataivá, mint a társadalom egésze (0–15 éves korig a gyerekek 20%-a, 16–24 éves korig pedig a 21%-a, szemben a felnőttekre vonatkozó 16%-os aránnyal).¹⁴⁰ A szegénységben élő szülők gyermekei, továbbá azok a gyerekek, akik nem élhetnek a szüleikkel, valamint bizonyos etnikai kisebbségekhez tartozó gyerekek különösen ki vannak téve a szegénység, a kirekesztés és a diszkrimináció veszélyeinek.¹⁴¹

Kelet- és Közép-Európában a helyzet súlyosabb. Annak ellenére, hogy az elmúlt tíz évben a szegénységben élő gyermekek abszolút száma csökkent, Európa dél-keleti országaiban és a Független Államok Közösségében minden negyedik, azaz megközelítőleg 18 millió gyerek még mindig nagy szegénységben él. Bár a régió gazdasági fellendülése a legtöbb felnőtt körülményeiben javulást hozott, az Innocenti Social Monitor 2006¹⁴² című jelentés szerint a gyerekek életében ennek pozitív hatásai nem érvényesülnek. A jelentés arra a következtetésre jut, hogy bár a régió országai között nagy különbségek vannak, a legtöbb kormány nem költ eleget a gyermekekre.

KÉRDÉS: Mit gondol, mik a gyermekeket érintő szegénység legjelentősebb hosszú távú hatásai?

¹³⁶ *Strategy for Social Cohesion* [Stratégia a társadalmi kohézióért], Document CDCS (2000)43, Európa Tanács, 2000, 7-10. o.

¹³⁷ *A League Table of Child Poverty in Rich Nations* [Gyermekszegénység a gazdag országokban: bajnoki tabella], UNICEF, 2000

¹³⁸ *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries* [A gyermekszegénység vizsgálata: áttekintés a gazdag országok gyermekjóléti helyzetéről], UNICEF Innocenti Research Centre, 2007, 5. o.

¹³⁹ Lásd fent 6. o.

¹⁴⁰ Lásd fent

¹⁴¹ *Towards a EU Strategy on the Rights of the Child*, Communication from the Commission [Az EU gyermekjogi stratégiája felé. A Bizottság közleménye], COM(2006) 367 final, Brüsszel, 2006

¹⁴² *Innocenti Social Monitor 2006: Understanding Child Poverty in South-Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States* [Innocenti Társadalmi Figyelő 2006: A gyermekszegénység okai Délkelet-Európában és a Független Államok Közösségében], UNICEF Innocenti Research Centre, 2006

Számos ország tapasztalata egyértelműen mutatja, hogy a szegénységben felnövő gyerekek általában veszélyeztetettebbek: nagyobb a valószínűsége, hogy egészségügyi problémáik, tanulási és viselkedéssel kapcsolatos nehézségeik lesznek, hogy alulteljesítenek az iskolában, korán teherbe esnek, alacsonyabb végzettséget szereznek, kevésbé ambíciózusak lesznek, illetve, hogy alulfizetetté vagy munkanélkülivé válnak, vagy hogy szociális segílyre szorulnak.

A halmozottan hátrányos helyzetből eredő szélsőséges szegénységben élő vagy lealacsonyító helyzetbe került embereket a társadalmi kirekesztés áldozatainak tekintjük.¹⁴³ A szegénységben élő szülők gyermekei különösen gyakran válnak a társadalmi kirekesztés áldozataivá, továbbá az oktatás, a foglalkoztatás és a fejlődés terén is sokkal rosszabb eséllyel rendelkeznek. A megfelelő életszínvonalhoz való jogon kívül a szegénység egyéb emberi jogaitól is megfosztja a szegénységben élő gyerekeket: megakadályozhatja a gyermeknek az oktatáshoz, az egyesülés szabadságához, a pihenéshez és a szabadidőhöz, a közösségi életben való részvételhez fűződő jogainak, valamint más polgári és politikai jogainak érvényesülését.

A szegénységet előidéző gazdasági, politikai és társadalmi folyamatok általában erősítik egymást, így a szegénységben élő emberek életére fokozott hatással vannak. Ennek következtében egy kisebbségi csoportból származó, szegénységben élő gyermeket egyszerre sújthat a rasszizmusból eredő diszkrimináció és a szegénységből származó jogfosztottság. Számos bevándorló, menekült és roma gyerek válik a társadalmi kirekesztés áldozatává, nem jut megfelelő oktatáshoz, egészségügyi ellátáshoz, ezen kívül ki van szolgáltatva a gyermekmunka veszélyének is.

A kormányzatoknak megoldást kell találniuk a gyermekszegénység kérdésre,¹⁴⁴ garantálniuk kell a szociális szolgáltatásokhoz (oktatás, egészségügy, jólét) való hozzáférést, és biztosítaniuk kell a közszolgáltatások (víz, áram, közlekedés) elérhetőségét.¹⁴⁵ A szegénység visszaszorításában a közösségi szervezetek is szerepet játszanak azzal, hogy azonnali segítséget nyújtanak étel, ruha, egészségügyi szolgáltatások és oktatás formájában. Mind a kormányok, mind a társadalmi szervezetek jövedelemnövelő projekteket kínálhatnak, támogathatják a kisebb üzleti vállalkozásokat, foglalkoztatási lehetőségeket, felzárkóztató oktatást és képességfejlesztő tréningeket biztosíthatnak a szegénységben élő közösségek számára.

Ételt és szállást adni a szegénységben élőknek fontos, de csak rövid távú megoldás.¹⁴⁶ A szegénység hosszú távú visszaszorításához azonban arra van szükség, hogy erősödjön a szegénységben élők részvétele a döntéshozatali folyamatokban, biztosított legyen a közösségekre épülő fejlődés, és eltűnjön a nemi diszkrimináció, valamint az etnikai hovatartozáson és a társadalmi helyzeten alapuló megkülönböztetés. A szegénység csökkentésének alapvető módszere a gazdasági növekedés serkentése, a munkaerő-piacoknak a szegények számára is előnyösebb működtetése, és a szegénységben élők képzettségének fejlesztése. Ezek mindegyike olyan feladat, amelynek ellátásához mind az egyéneknek és az intézményeknek, mind a kormánynak, mind a civil társadalomnak össze kell fogniuk.

Mivel a gyermekszegénység és a növekvő társadalmi kirekesztés ennyire fenyegető folyamatok, az elmúlt években Európa számos országa kormányzati stratégiákat alakított ki a leküzdésük érdekében. E holisztikus szemléletű stratégiák nemcsak olyan támogató intézkedések javítását szolgálják, amilyenek a jóléti szolgálatok, az egészségügyi ellátás vagy a mindenkit megillető bölcsődei és óvodai ellátás, hanem a családok és a gyerekek megerősítését és képességfejlesztését is támogatják. Ide tartozik

¹⁴³ Az Európai Szociális Kartához fűzött magyarázat: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/presentation/ESCCollectedTexts_en.pdf

¹⁴⁴ Magyarországon a kormány átfogó programot indított a gyermekek, a gyermeket nevelő, hátrányos helyzetű családok megsegítésére, leszakadásuk megakadályozására, és az Országgyűlés 2007 májusában, gyakorlatilag teljes konszenzussal elfogadta a "Legyen jobb a gyermekeknek!" Nemzeti Stratégiát 2007–2032 időtávra vonatkozóan – amelyet a kormány a Magyar Tudományos Akadémia Gyermekprogram Irodájának közreműködésével készített el. A hosszú távú stratégia végrehajtását három éves cselekvési tervek biztosítják, és az első, 2007–2010-es kormányzati cselekvési program is megszületett 2007 folyamán (1092/2007. (XI. 29.) Korm. határozat).

¹⁴⁵ Gyermekszegénység Elleni Nemzeti Program, www.gyerekszegenyseg.hu

¹⁴⁶ Gyermekétkeztetési Alapítvány, www.gyee.hu

a minőségi oktatáshoz való hozzáférés biztosítása minden gyerek számára, a szülők iskolája, illetve a gyerekek részvételének elősegítése a helyi politikák kialakításával kapcsolatos döntéshozatalban. A rasszizmus és a megkülönböztetés különböző formáinak megszüntetése is lényeges eleme e szegénységcsökkentő intézkedéseknek.

Fontos emberi jogi eszközök

Európa Tanács

A polgári és politikai emberi jogokat biztosító Emberi jogok európai egyezményét mintegy kiegészíti az 1961-ben elfogadott és 1996-ban módosított Európai Szociális Karta, ami a szociális és gazdasági emberi jogokat rögzíti. Mint számos más emberi jogi eszköz, az Emberi jogok európai egyezménye is határozottan rendelkezik a megkülönböztetés tilalmáról. Bár nem utal kifejezetten a szegénységre, mint a társadalmi kirekesztés okára, de megemlíti a „vagyon helyzet...vagy egyéb helyzet” alapján történő megkülönböztetés tilalmát. Az egyének mindennapi életét illetően az Európai Szociális Karta a szegénység számos alapvető összetevőjével foglalkozik:

- **Lakhatás:** megfelelő színvonalú és megfizethető lakáshoz való hozzáférés; a hajléktalanság visszaszorítása.
- **Egészségügy:** elérhető és hatékony egészségügyi szolgáltatások az egész lakosság számára, beleértve a betegségek megelőzését.
- **Oktatás:** ingyenes alap- és középfokú oktatás és pályaválasztási tanácsadás; a szakképzéshez és továbbképzéshez való hozzáférés.
- **Foglalkoztatás:** a teljes foglalkoztatás elérésére irányuló gazdasági és társadalmi irányelvek és intézkedések.
- **Jogi és szociális védelem:** a szociális biztonsághoz, a társadalombiztosításhoz és a szociális szolgáltatásokhoz való jog; a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni védelemhez való jog.

A Karta rendelkezései közül kulcsfontosságú a 30. cikk, vagyis a szegénység és társadalmi kirekesztés elleni védelemhez való jog:

Annak érdekében, hogy biztosítsák a szegénység és a szociális kirekesztés elleni védelemhez való jog hatékony gyakorlását, a Felek vállalják, hogy: átfogó és összehangolt megközelítés keretében intézkedéseket tesznek, amelyek segítségével előmozdítják a társadalmilag kirekesztett, vagy ennek a veszélyében, vagy szegénységben élők és családjaik hatékony hozzáférését különösen a foglalkoztatáshoz, lakáshoz, képzéshez, oktatáshoz, kultúrához, valamint a szociális és orvosi segítséghez; ezeket az intézkedéseket áttekintik, hogy ha szükséges, módosítsák őket.

Egyesült Nemzetek

Az **Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának** számos cikke arra kötelezi a részes államokat, hogy megfelelő szolgáltatásokat nyújtsanak és támogassák állampolgáraikat a megfelelő életkörülmények biztosítása érdekében:

- 22. cikk: a szociális biztonsághoz való jog,
- 23. cikk: az „egyenlő munkáért egyenlő bért” joga,
- 24. cikk: a pihenéshez és szabadidőhöz való jog,
- 26. cikk: az oktatáshoz való jog,
- 27. cikk: a kulturális életben való részvétel joga.

A szegénységhez és a társadalmi kirekesztéshez leginkább a 25. cikk kapcsolódik:

(1) Minden személynek joga van saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, nevezetesen élelemhez, ruházathoz, lakáshoz, orvosi gondozáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz, joga van a munkanélküliség, betegség, rokkantság, özvegyiség, öregség esetére szóló, valamint mindazon más esetekre szóló biztosításhoz, amikor létfenntartási eszközeit akaratától független körülmények miatt elveszíti.

(2) Az anyaság és a gyermekkor különleges segítséghez és támogatáshoz adnak jogot. Minden gyermek, akár házasságból, akár házasságon kívül született, ugyanabban a szociális védelemben részesül.

Nem minden állam rendelkezik elegendő erőforrásokkal ahhoz, hogy támogatni tudja az összes olyan munkanélküli, beteg, fogyatékossgal élő, idős, vagy más olyan embert, aki nem képes megfelelő életszínvonalat biztosítani magának; viszont minden állam köteles annyi támogatást nyújtani a számukra, amennyit csak képes. Az emberi jogok közvetlenül tükrözik az emberi szükségleteket. Az étel, a ruha, a szállás és az egészségügyi ellátás nem pusztán az életben maradáshoz kellene; az emberi méltósághoz is elengedhetetlenek.

A **Gyermekjogi Egyezmény** széles körben rendelkezik a gyermekek gazdasági jólétéről. Míg a felelősség a gyermek gondozásáért, fejlődésének és nevelésének biztosításáért elsősorban a szülőkre hárul, az államnak kötelessége támogatni a szülőket és a gyermek törvényes képviselőit, amennyiben azok nem képesek megfelelően gondoskodni a gyermekről (18. cikk). Az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek:

- a lehető legjobb egészségi állapothoz való jogát, valamint, hogy orvosi ellátásban és gyógyító-nevelésben részesülhessen (24. cikk);
- a jogát olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi a testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését (27. cikk);
- a szociális biztonsághoz, így a társadalombiztosítás juttatásaihoz való jogát (26. cikk).

Ha minden állam rendelkezne a Gyermekjogi Egyezmény teljes körű végrehajtásához szükséges eszközökkel és politikai akarral, nem lennének hajléktalan és éhező gyermekek.

.....
Hasznos források

- Bradshaw, Jonathan–Benette, Fran: *Fifth Report on United Kingdom National Action Plan On Social Inclusion 2003–2005* [V. jelentés az Egyesült Királyságnak a társadalmi befogadásról szóló 2003–2005-ös nemzeti akciótervről], Social Policy Research Unit, University of York, Heslington, York, 2004: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/3uk_en.pdf
- *Child Poverty in Perspective: An overview of child well-being in rich countries* [A gyermekszegénység vizsgálata: áttekintés a gazdag országok gyermekjóléti helyzetéről], UNICEF Innocenti Research Centre, Firenze, 2007: www.unicef-icdc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf
- *Ending Child Poverty within the EU? A review of the 2006–08 national reports on strategies for social protection and social inclusion* [A gyermekszegénység felszámolása az EU-ban? A szociális védelemről és a társadalmi befogadásról szóló stratégiákra vonatkozó 2006–08-as nemzeti jelentések áttekintése], Eurochild, 2007: www.nabukeuropa.de/fileadmin/user_upload/downloads/Handlungsuund_Themenfelder/Jugendsozialarbeit/Final_NAPs_report_January_2007.pdf
- Huster, Ernst U.–Benz, Benjamin–Boeckh, Jurgen: *Implementation of the National Action Plan of Germany against Poverty and Social Exclusion (NAPincl) on the Regional and Local Level: Second report 2004 of the non-governmental experts* [Németország nemzeti akcióterve a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen (NAPincl) – regionális és helyi szintű megvalósítás:

- A nemkormányzati szakértők második jelentése], Bochum, 2004: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/3de_en.pdf
- *Innocenti Social Monitor 2006: Understanding Child Poverty in South-Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States* [Innocenti Társadalmi Figyelő 2006: A gyermekszegénység okai Délkelet-Európában és a Független Államok Közösségében], UNICEF Innocenti Research Centre, 2006
 - *Malta National Action Plan on Poverty and Social Exclusion 2004–2006* [Málta nemzeti akcióterve a szegénység és a társadalmi kirekesztés ellen 2004–2006]: http://mfss.gov.mt/documents/msp/nap_incl_mt_20040703.pdf
 - Minoff, Elisa: *The UK Commitment: Ending Child Poverty by 2020* [Az Egyesült Királyság célkitűzése: A gyermekszegénység felszámolása 2020-ra], Center for Law and Social Policy, Washington DC, 2006: www.clasp.org/publications/uk_childpoverty.pdf
 - *A League Table of Child Poverty in Rich Nations* [Gyermekszegénység a gazdag országokban: bajnoki tabella], UNICEF, 2000: www.unicef-icdc.org/publications/pdf/repcard1e.pdf
 - *Strategy for Social Cohesion* [Stratégia a társadalmi kohézióért], Document CDCS (2000)43, Európa Tanács, 2000: www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/strategy_en.doc
 - *Towards a EU Strategy on the Rights of the Child, Communication from the Commission* [Az EU gyermekjogi stratégiája felé. A Bizottság közleménye], COM(2006) 367 final, Brüsszel, 2006: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0367en01.pdf Magyar nyelven: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0367:FIN:HU:PDF>
 - *World Development Report 2000/2001: Attacking poverty* [Jelentés a világ fejlődéséről 2000/2001: Harc a szegénység ellen], Világbank, 2000: <http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/English-Full-Text-Report/ch3.pdf>

.....

Néhány hasznos weboldal

- European Social Charter [Európai Szociális Karta]: <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/HTML/163.htmv> Magyar nyelven: <http://text.disabilityknowledge.org/3-Lang-MESzK.pdf>

VI. Függelék

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (gyermekbarát változat)

1. cikk: Az egyenlőséghez való jog

Szabadnak születél és egyenlőnek: ugyanannyi jogod van, mint bárki másnak. Képes vagy gondolkodni és különbséget tenni jó és rossz között. Barátságosan kell viselkedned másokkal.

2. cikk: A hátrányos megkülönböztetés tilalma

A nyilatkozatban foglalt emberi jogok megilletnek téged, rasszra, bőrszínre, nemre, nyelvre, vallásra, véleményre, családi háttérre, szociális vagy gazdasági helyzetre, születésre és nemzeti származásra való tekintet nélkül.

3. cikk: Jog az élethez, a szabadsághoz és a biztonsághoz

Jogod van hozzá, hogy élj, hogy szabad légy, és hogy biztonságban érezd magad.

4. cikk: A rabszolgaság tilalma

Senkinek nincs joga úgy bántani veled, mint egy rabszolgával, és te sem tehetsz senkit a rabszolgáddá.

5. cikk: A kínzás és megalázás tilalma

Senkinek sincs joga kínozni téged, fájdalmat okozni neked vagy megalázni téged.

6. cikk: A jogalanyiség elismeréséhez való jog

Jogod van ahhoz, hogy mindenhol jogalanyként fogadjanak el, ami azt jelenti, hogy jogviszony szereplőjeként jogok illethetnek meg és kötelezettségek terhelhetnek.

7. cikk: A törvény előtti egyenlőséghez való jog

Jogod van ahhoz, hogy a törvény védelmét élvezd, és ahhoz, hogy a törvény előtt egyenlőnek tekintsenek, minden megkülönböztetés nélkül.

8. cikk: A jogorvoslatért folyamodás joga

Ha a törvényben biztosított jogaidat megsértik, jogod van ahhoz, hogy igazságos és a kérdésben illetékes bíróságtól jogorvoslatot kérj.

9. cikk: Az önkényes letartóztatás és száműzés tilalma

Senkinek sincs joga alapos indok nélkül letartóztatni, börtönbe zárni, vagy a hazából elűzni téged.

10. cikk: A méltányos és nyilvános tárgyaláshoz való jog

Ha bűncselekménnyel vádol valaki, jogod van méltányos és nyilvános tárgyaláshoz.

11. cikk: Az ártatlanság vélelméhez való jog

- 1) Mindaddig ártatlannak kell téged tartani, amíg bűnösségedet méltányos tárgyalás során be nem bizonyították.
- 2) Nem büntethetnek meg olyasmért, ami az elkövetés idején nem volt büntetendő cselekmény.

12. cikk: Az egyén magánéletrébe, családi ügyeibe, otthonába és levelezésébe való beavatkozás tilalma

Jogod van a védelemhez, ha valaki megpróbál a becsületedbe gázolni, behatolni a lakásodba, kinyitni a leveledet vagy ok nélkül zaklatni téged vagy a családodat.

13. cikk: A szabad mozgáshoz való jog

- 1) Jogod van a saját hazádon belül szabadon közlekedni.
- 2) Jogod van elhagyni a hazádat és másik országba menni, de vissza is térhetsz, amikor csak akarsz.

14. cikk: Jog a más ország által nyújtott menedékhez

- 1) Ha valaki megfenyeget, hogy bántani fog, jogod van más országba menni és ott menekülteként védelmet kérni.
- 2) Elveszítéd ezt a jogodat, ha valamilyen súlyos bűncselekményt követtél el.

15. cikk: Az állampolgársághoz és annak megváltoztatásához való jog

- 1) Jogod van ahhoz, hogy egy ország állampolgára legyél.
- 2) Senki sem foszthat meg az állampolgárságotól alapos indok nélkül. Ha úgy kívánod, jogod van megváltoztatni az állampolgárságodat.

16. cikk: A házasságkötéshez és családalapításhoz való jog

- 1) Amikor a jog szerint nagykorúvá válsz, jogod van házasságot kötni és családot alapítani, ebben nem korlátozhat az, hogy milyen rasszhoz, vallási csoporthoz vagy nemzetiséghez tartozol. A házasfeleknek egyenlő jogaik vannak a házasságban és válás esetén is.
- 2) Senki sem kényszeríthet házasságra.

- 3) A család a társadalom alapegysége, amelyet az államnak védelmeznie kell.

17. cikk: A tulajdonhoz való jog

- 1) Jogod van hozzá, hogy legyen tulajdonod.
- 2) Senkinek nincs joga ahhoz, hogy ezt önkényesen elvegye tőled.

18. cikk: Gondolati, lelkiismereti és vallásszabadság

Jogod van ahhoz, hogy azt gondold, amit akarsz, és szabadon megválaszd vallásodat. Szabadon gyakorolhatod, és ha akarod, meg is változtathatod vallásodat vagy meggyőződésedet.

19. cikk: A vélemény és információ szabadsága

Jogod van ahhoz, hogy véleményt alkoss, és azt szabadon kifejezd. Véleményed szabadon megoszthatod másokkal, akár más országok lakóival is.

20. cikk: A békés gyülekezéshez és egyesüléshez való jog

- 1) Jogod van más emberekkel békés célból összegyűlni.
- 2) Senki sem kényszeríthet arra, hogy valamilyen csoporthoz tartozz.

21. cikk: Jog a kormányzásban és a választásokon való részvételhez

- 1) Jogod van részt venni hazád kormányzásában akár közvetlenül, akár választott képviselők útján.
- 2) Mindenkinek joga van, így neked is, a hazát szolgálni.
- 3) A kormányt rendszeresen megtartott tisztességes és titkos szavazással kell megválasztani.

22. cikk: A szociális biztonsághoz való jog

A társadalomnak, melyben élsz, biztosítania kell számodra a szociális biztonságot, továbbá a méltósághoz és a személyiség kibontakoztatásához szükséges jogokat.

23. cikk: Jog a szabad munkaválasztáshoz és a szakszervezetbe való belépéshez

- 1) Jogod van dolgozni, a munkahelyedet megválasztani és jó munkafeltételek között dolgozni.
- 2) Ugyanazért a munkáért mindenkinek ugyanakkora fizetést kell kapnia.
- 3) Jogod van olyan munkabérhez, amiből meg tudsz élni, és el tudod tartani a családot.
- 4) Minden dolgozónak joga van érdekei védelmében szakszervezetet alapítani vagy abba belépni.

24. cikk: A pihenéshez és szabadidőhöz való jog

Jogod van a pihenéshez és a szabadidőhöz. A munkaidő nem lehet túl hosszú, és rendszeres fizetett szabadságot kell kapnod.

25. cikk: A megfelelő életszínvonalhoz való jog

- 1) Jogod van mindahhoz, amire neked és családnak szüksége van az egészséges és kényelmes élet biztosításához, ide értve a megfelelő táplálkozást, a ruházódást, az otthont, az orvosi ellátást és a szociális szolgáltatásokat. Jogod van támogatást kapni, ha nincs munkád, vagy ha nem vagy képes dolgozni.
- 2) Az anyáknak és a gyerekeknek különleges gondoskodás és támogatás jár.

26. cikk: Az oktatáshoz való jog

- 1) Jogod van iskolába járni. Az általános iskolának ingyenesnek és kötelezőnek kell lennie. Szakmát is tanulhatsz, vagy folytathatod a tanulmányaidat, ameddig csak tudod.
- 2) Az iskolában lehetővé kell tenni a számodra, hogy kibontakoztathasd képességeidet, és meg kell tanulnod, hogy tisztelettel fordulj mások felé, függetlenül attól, hogy milyen rasszhoz, vallási csoporthoz vagy nemzetiséghez tartoznak.
- 3) Szüleid beleszólhatnak abba, hogy milyen oktatásban részesülj.

27. cikk: Jog a közösség kulturális életében való részvételhez

- 1) Jogod van részt venni a közösség kulturális életében. Jogod van élvezni a művészeteket és a tudományos fejlődés eredményeit.
- 2) Ha művész, író vagy tudós vagy, műveid védelemben részesülnek, és jogod van élvezni az ebből származó javakat.

28. cikk: A társadalmi rendhez való jog

Jogod van olyan világban élni, ahol te és minden ember élvezheti ezeket a jogokat és szabadságokat.

29. cikk: A közösséggel szembeni felelősségek

- 1) Személyiséged csak a saját közösségedben bontakozhat ki teljesen, és te felelősséggel tartozol ezért a közösségért.
- 2) Az emberi jogokat a törvénynek biztosítania kell. A törvénynek lehetővé kell tennie, hogy mindenki tisztelje a másikat, és őt is tiszteljék mások.
- 3) Ezeknek a jogoknak és szabadságoknak támogatniuk kell az Egyesült Nemzetek céljait és elveit.

30. cikk: A fenti emberi jogokba való beavatkozás tilalma

A világon egyetlen személy, csoport vagy kormány sem tehet semmi olyat, ami megsemmisítheti ezeket a jogokat.

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

Elfogadva és kihirderve az ENSZ Közgyűlésének 217 A (III) határozata alapján, 1948. december 10-én

1948. december 10-én az Egyesült Nemzetek Közgyűlése elfogadta és kihirdette az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, melynek teljes szövegét alább közöljük. Eme történelmi tettet követően a Közgyűlés felhívta a tagállamokat, hogy tegyék közzé a Nyilatkozat szövegét és hogy „terjeszszék, tegyék elérhetővé, olvassák és magyarázzák elsődlegesen iskolákban és más oktatási intézményekben, az országok vagy területek politikai státuszától függetlenül.”

Bevezető

Tekintettel arra, hogy az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon,

Tekintettel arra, hogy az emberi jogok el nem ismerése és semmibevétele az emberiség lelkiismeretét fellázító barbár cselekményekhez vezetett, és hogy az ember legfőbb vágya egy olyan világ eljövetele, amelyben az elnyomástól, valamint a nyomortól megszabadult emberi lények szava és meggyőződése szabad lesz,

Tekintettel annak fontosságára, hogy az emberi jogokat a jog uralma védelmezze, nehogy az ember végső szükségében a zsarnokság és az elnyomás elleni lázadásra kényszerüljön,

Tekintettel arra, hogy igen lényeges a nemzetek közötti baráti kapcsolatok kifejeződésének előmozdítása,

Tekintettel arra, hogy az Alapokmányban az Egyesült Nemzetek népei újból hitet tettek az alapvető emberi jogok, az emberi személyiség méltósága és értéke, a férfiak és nők egyenjogúsága mellett, valamint kinyilvánították azt az elhatározásukat, hogy elősegítik a szociális haladást és nagyobb szabadság mellett jobb életfeltételeket valósítanak meg,

Tekintettel arra, hogy a tagállamok kötelezték magukat arra, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetével együttműködve biztosítják az emberi jogok és alapvető szabadságok általános és tényleges tiszteletben tartását,

Tekintettel arra, hogy a jogok és szabadságok mibenléte tekintetében közös felfogás kialakításának a legnagyobb jelentősége van az említett kötelezettség maradéktalan teljesítésének szempontjából

A **KÖZGYŰLÉS** kinyilvánítja az emberi jogok egyetemes nyilatkozatát, mint azt a közös eszményt, amelynek elérésére minden népnek és minden nemzetnek törekednie kell abból a célból, hogy minden személy és a társadalom minden szerve, állandóan szem előtt tartva a jelen Nyilatkozatot, oktatás és

nevelés útján előmozdítsa e jogok és szabadságok tiszteletben tartásának kifejlését, valamint azoknak fokozatosan megvalósuló hazai és nemzetközi jogszabályok útján történő általános és tényleges alkalmazását és elismerését mind a tagállamok népei között, mind pedig a joghatóságuk alatt álló területek népei között.

1. cikk

Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek, ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell, hogy viseltessenek.

2. cikk

Mindenki, bármely megkülönböztetésre, nevezetesen fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy bármely más véleményre, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyoni, születési, vagy bármely más körülményre való tekintet nélkül hivatkozhat a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított összes jogokra és szabadságokra.

Ezenfelül nem lehet semmiféle megkülönböztetést tenni annak az országnak, vagy területnek politikai, jogi vagy nemzetközi helyzete alapján sem, amelynek a személy állampolgára, aszerint, hogy az illető ország vagy terület független, gyámság alatt áll, nem autonóm vagy szuverenitása bármely vonatkozásban korlátozott.

3. cikk

Minden személynek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.

4. cikk

Senkit sem lehet rabszolgaságban, vagy szolgaságban tartani, a rabszolgaság és a rabszolga kereskedés minden alakja tilos.

5. cikk

Senkit sem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy lealacsonyító büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni.

6. cikk

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogalanyiságát bárhol elismerjék.

7. cikk

A törvény előtt mindenki egyenlő és minden megkülönböztetés nélkül joga van a törvény egyenlő védelméhez. Mindenkinek joga van egyenlő védelemhez a jelen Nyilat-

kozatot sértő minden megkülönböztetéssel és minden ilyen megkülönböztetésre irányuló felbujtással szemben.

8. cikk

Minden személynek joga van az alkotmányban vagy a törvényben részére biztosított alapvető jogokat sértő eljárások ellen a hazai bíróságokhoz tényleges jogorvoslatért folyamodni.

9. cikk

Senkit sem lehet önkényesen letartóztatni, őrizetbe venni vagy száműzni.

10. cikk

Minden személynek teljesen egyenlő joga van arra, hogy ügyét független és pártatlan bíróság méltányosan és nyilvánosan tárgyalja, s ez határozza meg egyrészt jogai és kötelességei felől, másrészt minden ellene emelt bünyügyi vád megalapozottsága felől.

11. cikk

(1) Minden büntetendő cselekménnyel vádolt személyt ártatlannak kell vélelmezni mindaddig, amíg bűnösségét nyilvánosan lefolytatott perben, a védelméhez szükséges valamennyi biztosíték mellett, törvényesen megállapítják.

(2) Senkit sem szabad elítélni oly cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése pillanatában a hazai jog vagy a nemzetközi jog szerint nem volt büntetendő cselekmény. Ugyancsak nem szabad súlyosabb büntetést kiszabni, mint amely a büntetendő cselekmény elkövetése pillanatában volt alkalmazható.

12. cikk

Senkinek magánéletébe, családi ügyeibe, lakóhelye megválasztásába vagy levelezésébe nem szabad önkényesen beavatkozni, sem pedig becsületében vagy jó hírnevében megsérteni. Minden személynek joga van az ilyen beavatkozásokkal vagy sértésekkel szemben a törvény védelméhez.

13. cikk

(1) Az államon belül minden személynek joga van szabadon mozogni és lakóhelyét szabadon megválasztani.

(2) Minden személynek joga van minden országot, ideértve saját hazáját is, elhagyni, valamint saját hazájába visszatérni.

14. cikk

(1) Minden személynek joga van az üldözés elől más országban menedéket keresni és a más ország nyújtotta menedéket élvezni.

(2) Erre a jogra nem lehet hivatkozni közönséges bűncselekmény miatti kellőképpen megalapozott üldözés, sem pedig az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel ellentétes tevékenység esetében.

15. cikk

(1) Minden személynek joga van valamely állampolgársághoz.
(2) Senkit sem lehet sem állampolgárságától, sem állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényesen megfosztani.

16. cikk

(1) Mind a férfinak, mind a nőnek a házasságra érett kor elérésétől kezdve joga van fajon, nemzetiségen vagy valláson alapuló korlátozás nélkül házasságot kötni és családot alapítani. A házasság tekintetében a férfinak és a nőnek mind a házasság tartama alatt, mind a házasság felbontása tekintetében egyenlő jogai vannak.

(2) Házasságot csak a jövődő házastársak szabad és teljes beleegyezésével lehet kötni.

(3) A család a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére.

17. cikk

(1) Minden személynek, mind egyénileg, mind másokkal együttesen joga van a tulajdonhoz.

(2) Senkit sem lehet tulajdonától önkényesen megfosztani.

18. cikk

Minden személynek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, ez a jog magában foglalja a vallás és a meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy a meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben oktatás, gyakorlás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

19. cikk

Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást, és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.

20. cikk

(1) Minden személynek joga van békés célú gyülekezési és egyesülési szabadsághoz.

(2) Senkit sem lehet valamely egyesületbe való belépésre kötelezni.

21. cikk

(1) Minden személynek joga van a hazája közügyeinek igazgatásában akár közvetlenül, akár szabadon választott képviselői útján való részvételhez.

(2) Minden személynek egyenlő feltételek mellett joga van saját hazájában közszolgálati állásokra való alkalmazásához.

(3) A közhatalom tekintélyének alapja a nép akarata; ez az akarat egyenlő szavazati jog és titkos szavazás vagy a

szavazás szabadságát ezzel egyenértékűen biztosító eljárás alapján időszakonként tartandó tisztességes választáson kell, hogy kifejezésre jusson.

22. cikk

Minden személynek mint a társadalom tagjának joga van a szociális biztonsághoz; minden személynek ugyancsak igénye van arra, hogy – az államok erőfeszítései és a nemzetközi együttműködés eredményeképpen és számot vetve az egyes országok szervezetével és gazdasági erőforrásaival – a méltóságához és személyiségének szabadon való kifejlődéséhez szükséges gazdasági, szociális és kulturális jogait kielégíthesse.

23. cikk

(1) Minden személynek joga van a munkához, a munka szabad megválasztásához, a méltányos és kielégítő munkafeltételekhez és a munkanélküliség elleni védelemhez.

(2) Az egyenlő munkáért mindenkinek, bármilyen megkülönböztetés nélkül, egyenlő bérhez van joga.

(3) Mindenkinek, aki dolgozik, olyan méltányos és kielégítő fizetéshez van joga, amely számára és családjá számára az emberi méltóságnak megfelelő létet biztosít, és amelyet megfelelő esetben a szociális védelem összes egyéb eszközei egészítenek ki.

(4) Mindenkinek joga van szakszervezeteket létrehozni és azokhoz csatlakozni saját érdekeinek védelmében.

24. cikk

Minden személynek joga van a pihenéshez, a szabad időhöz, nevezetesen a munka időtartamának ésszerű korlátozásához, valamint az időszakonkénti fizetett szabadsághoz.

25. cikk

(1) Minden személynek joga van saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, nevezetesen élelemhez, ruházathoz, lakáshoz, orvosi gondozáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz, joga van a munkanélküliség, betegség, rokkantság, özvegyiség, öregség esetére szóló, valamint mindazon más esetekre szóló biztosításhoz, amikor létfenntartási eszközeit akarától független körülmények miatt elveszíti.

(2) Az anyaság és a gyermekkor különleges segítséghez és támogatáshoz adnak jogot. Minden gyermek, akár házasságból, akár házasságon kívül született, ugyanabban a szociális védelemben részesül.

26. cikk

(1) Minden személynek joga van a neveléshez. A nevelésnek, legalábbis az elemi és alapvető oktatást illetően, ingyenesnek kell lennie. Az elemi oktatás kötelező. A technikai

és szakoktatást általánossá kell tenni; a felsőbb tanulmányokra való felvételnek mindenki előtt – érdeméhez képest – egyenlő feltételek mellett nyitva kell állnia.

(2) A nevelésnek az emberi személyiség teljes kibontakoztatására, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának megerősítésére kell irányulnia. Elő kell segítenie a nemzetek, valamint az összes faji és vallási csoportok közötti megértést, türelmet és barátságot, valamint az Egyesült Nemzetek által a béke fenntartásának érdekében kifejtett tevékenység kifejlődését.

(3) A szülőket elsőbbségi jog illeti meg a gyermekeiknek adandó nevelés megválasztásában.

27. cikk

(1) Minden személynek joga van a közösség kulturális életében való szabad részvételhez, a művészetek élvezéséhez, valamint a tudomány fejlődésében és az abból származó jótéteményekben való részvételhez.

(2) Mindenkinek joga van minden általa alkotott tudományos, irodalmi és művészeti termékkel kapcsolatos erkölcsi és anyagi érdekeinek védelméhez.

28. cikk

Minden személynek joga van ahhoz, hogy mind a társadalmi, mind a nemzetközi viszonyok tekintetében olyan rendszer uralkodjék, amelyben a jelen Nyilatkozatban kinyilvánított jogok és szabadságok teljes hatállyal érvényesülhessenek.

29. cikk

(1) A személynek kötelességei vannak a közösséggel szemben, amelynek keretében egyedül lehetséges a személyiség szabad és teljes kifejlődése.

(2) Jogainak gyakorlása és szabadságainak élvezete tekintetében senki sincs alávétve más korlátozásnak, mint amelyet a törvény kizárólag mások jogai és szabadságai elismerésének és tiszteletben tartásának biztosítása érdekében, valamint a demokratikus társadalom erkölcsé, közrendje és általános jóléte jogos követelményeinek kielégítése érdekében megállapít.

(3) Ezeket a jogokat és szabadságokat semmi esetre sem lehet az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel ellentétesen gyakorolni.

30. cikk

A jelen Nyilatkozat egyetlen rendelkezése sem értelmezhető úgy, hogy az valamely állam, valamely csoport, vagy valamely egyén részére bármilyen jogot adna arra, hogy az itt kinyilvánított jogok és szabadságok megsemmisítésére irányuló tevékenységet fejtsen ki, vagy ilyen cselekményt elkövessen.

Emberi jogok európai egyezménye (gyermekbarát változat)

I. rész: Jogok és szabadságok

1. cikk: Kötelezettség az emberi jogok tiszteletben tartására

Ha olyan országban élsz, amelyik elfogadta ezt az egyezményt, mindezek az alapvető polgári és politikai jogok megilletnek téged, függetlenül attól, hogy az ország állampolgára vagy-e.

2. cikk: Élethez való jog

Jogod van az élethez, és ezt a jogodat törvény védi.¹

3. cikk: Kínzás tilalma

Senki sem kínozhat, bánthat vagy alázhat meg téged.

4. cikk: Rabszolgaság és kényszermunka tilalma

Senki sem bánthat veled rabszolgaként, és te sem bánhatsz így senki mással. Senki sem kötelezhet kényszermunkára.

5. cikk: Szabadsághoz és biztonsághoz való jog

Jogod van a szabadsághoz és a biztonsághoz. Ezt a jogot senki nem veheti el tőled, kivéve ha az a törvényben meghatározott eljárás útján történik. Ha letartóztatnak, sok mindenhez jogod van, például el kell magyarázniuk, miért tartóztatnak le, rövid időn belül a hatóságok elé kell állítaniuk, vagy szabadlábra kell helyezniük.

6. cikk: Tisztességes tárgyaláshoz való jog

Ha bűncselekménnyel vádolnak, jogod van a tisztességes és nyilvános tárgyaláshoz.

7. cikk: Büntetés kiszabásának tilalma törvényi rendelkezés nélkül

Nem büntethetnek meg olyasmért, ami nem számított bűncselekménynek akkor, amikor elkövetted.

8. cikk: Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog

Jogod van a védelemhez, ha valaki megpróbál bejutni az otthonodba, el akarja olvasni a leveleid, vagy alapos ok nélkül zaklatni akar téged vagy a családot.

9. cikk: Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság

Jogod van a saját gondolataidhoz és ahhoz, hogy megválaszd vallásodat. Szabadon gyakorolhatod vallásodat vagy meggyőződésedet, és meg is változtathatod azokat.

10. cikk: Véleménynyilvánítás szabadsága

Jogod van ahhoz, hogy azt gondold, amit akarsz, és felelősséggel azt mondj, amit akarsz. Gondolataidat és a véleményed bármikor, bárhol szabadon megoszthatod másokkal, akár újságok és magazinok, rádió, televízió vagy az internet útján.

11. cikk: Gyülekezés és egyesülés szabadsága

Jogod van másokkal békés célból összegyűlni, és ahhoz is, hogy szakszervezeteket alakíts vagy azokhoz csatlakozz.

12. cikk: Házasságkötéshez való jog

Amikor a jog szerint elég idős vagy hozzá, jogod van megházasodni és családot alapítani.

13. cikk: Hatékony jogorvoslathoz való jog

Ha a jogaidat egy másik személy vagy akár az állam megsérti, jogod van ahhoz, hogy jogaid védelmében a bíróságtól vagy más hatóságtól segítséget kérj.

14. cikk: Megkülönböztetés tilalma

Az egyezményben foglalt minden jog és szabadság megillet téged mindenfajta megkülönböztetés – például nem, rassz, bőrszín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés – nélkül.

15. cikk: Az egyezmény hatályának felfüggesztése szükséghelyzet esetén

Háború esetén az állam felfüggesztheti azon kötelezettségét, hogy biztosítsa ezeket a jogokat és szabadságokat. A felfüggesztés nem vonatkozhat a 2. cikkre, vagyis az élethez való jogra.

¹ Az Egyezmény két kiegészítése (vagyis kiegészítő jegyzőkönyve) a halálbüntetés Európában való eltörlésére irányul.

16. cikk: Külföldiek politikai tevékenységének korlátozása

Az állam nem akadályozhatja, hogy politikai tevékenységet folytass, csak azért, mert nem vagy az adott ország állampolgára.

17. cikk: Joggal való visszaélés tilalma

A világon egyetlen személy, csoport vagy állam sem tehet semmi olyat, ami ezeket a jogokat sérti.

18. cikk: Jogkorlátozás alkalmazásának megszorítása

Jogaid és szabadságaid csakis az ebben az egyezményben meghatározott módokon korlátozhatók.

II. rész: Emberi Jogok Európai Bírósága

19. cikktől az 51. cikkig: Az Emberi Jogok Európai Bírósága, annak feladata és tevékenységei

Az egyezmény létrehozta az Emberi Jogok Európai Bíróságát, hogy foglalkozzon azokkal az ügyekkel, amelyeket az egyének vagy az államok elé terjesztenek. A Bírák teljes mértékben függetlenek, őket az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése választja.

III. rész: Vegyes rendelkezések

52. cikktől az 59. cikkig: Az egyezményben foglalt jogok alkalmazása

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága felügyeli, hogy az államok mennyire tartják tiszteletben ezen egyezmény rendelkezéseit, és hogyan teljesítik azon kötelezettségüket, hogy biztosítsák és védelmezzék az emberi jogokat.

Kiegészítő jegyzőkönyvek az Emberi jogok európai egyezményéhez

Mivel az Emberi jogok európai egyezményét 1950-ben fogadták el, az Európa Tanács azóta több fontos kiegészítést tett, amiket az ún. kiegészítő jegyzőkönyvekbe foglaltak, melyek tovább gyarapítják az Európában élő emberek emberi jogait. A később hozzáadott legfontosabb jogok és szabadságok között szerepelnek az alábbiak:

Első kiegészítő jegyzőkönyv

1. cikk: Tulajdon védelme

Jogod van hozzá, hogy legyen tulajdonod, és használd is azt, ami a tiéd.

2. cikk: Oktatáshoz való jog

Jogod van iskolába járni.

3. cikk: Szabad választásokhoz való jog

Jogod van titkos szavazással megválasztani hazád vezetőit.

Második kiegészítő jegyzőkönyv

2. cikk: Mozgásszabadság

Ha jogszerűen tartózkodsz egy országban, jogod van azon belül oda utazni, ahová akarsz, és ott élni, ahol akarsz, és jogod van hazádba visszatérni.

Hatodik és tizenharmadik kiegészítő jegyzőkönyv

1. cikk: Halálbüntetés eltörlése

Nem lehet halálbüntetésre ítélni vagy kivégezni téged, sem békeidőben, sem háború idején.

Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv

2. cikk: Fellebbezéshez való jog büntetőügyekben

Ha egy bűncselekmény miatt elítélnek, fellebbezhatsz felsőbb bírósághoz.

Tizenkettedik kiegészítő jegyzőkönyv

1. cikk: A megkülönböztetés általános tilalma

A hatóságok semmilyen okból nem alkalmazhatnak megkülönböztetést ellened, így bőrszín, nem, nyelv, politikai vagy vallásos meggyőződés vagy származás alapján sem.

Egyezmény a gyermek jogairól (gyermekbarát változat)

1. cikk: A gyermek meghatározása

18 éves korodig gyereknek számítasz, és minden olyan jog megillet téged, ami ebben az egyezményben szerepel.

2. cikk: A hátrányos megkülönböztetés tilalma

Semmilyen okból nem különböztethetnek meg téged hátrányosan, így rassz, bőrszín, nem, anyanyelv, vallás, vélemény, származás, születés, társadalmi vagy gazdasági helyzet, vagy fogyatékoság alapján, és semmilyen más tulajdonság alapján sem, amellyel te magad, a szüleid vagy gondviselőid rendelkeznek.

3. cikk: A gyermek legfőbb érdeke

Minden téged, illetve a többi gyermeket érintő döntést és tettet az határozza meg, hogy mi a legjobb neked és a gyerekeknek általában.

4. cikk: Ezen egyezményben foglalt jogok élvezete

Az államnak biztosítania kell számodra és minden gyerek számára ezeket a jogokat.

5. cikk: Szülői irányítás és a gyermek fejlődő képességei

Elsősorban a családod a felelős azért, hogy irányt mutasson neked, hogy ahogy növekszel, megtanulj megfelelően élni a jogaidal. Az államnak tiszteletben kell tartania a szüleid ezen jogát.

6. cikk: Jog az élethez és a fejlődéshez

Jogod van élni és fejlődni. Az államnak mindent meg kell tennie ennek érdekében.

7. cikk: Anyakönyvezés, név, állampolgárság és szülői gondoskodás

Jogod van hozzá, hogy születésedkor a születési adataidat beírják az anyakönyvbe. Jogod van ahhoz, hogy neved és állampolgárságod legyen. Jogod van megismerni a szüleidet, és ahhoz, hogy ők gondoskodjanak rólad.

8. cikk: A személyazonosságod védelme

Az államnak tiszteletben kell tartania, hogy jogod van a nevedhez, az állampolgárságodhoz és a családi kapcsolataidhoz.

9. cikk: Elválasztás a szülőktől

Nem szabad elszakítani téged a szüleidtől, hacsak nem a te érdekedben történik (például ha szüleid bántanak

vagy nem törődnek veled). Ha a szüleid külön élnek egymástól, jogod van ahhoz, hogy mindkettejükkel kapcsolatban maradj, kivéve, ha ez árthat neked.

10. cikk: Család-újraegyesítés

Ha szüleid különböző országokban élnek, lehetővé kell tenni a számodra, hogy az egyik országból a másikba utazhass, hogy kapcsolatban maradhass velük, vagy családként újra összekerüljtek.

11. cikk: Védelem attól, hogy törvénytelenül más országba vigyenek

Az államnak lépéseket kell tennie, hogy megakadályozza, hogy törvénytelen módon kivigyenek az országból.

12. cikk: A gyermek véleményének tiszteletben tartása

Ha a felnőttek olyan kérdésben döntenek, ami téged is érint, jogod van hozzá, hogy megmondj, szerinted mi történjen, és a véleményedet a felnőtteknek figyelembe kell venniük.

13. cikk: Az önkifejezés és a tájékozódás szabadsága

Jogod van ahhoz, hogy tájékozódj, információkat keress, szerezz és ossz meg másokkal, bármilyen formában (írásban vagy művészi formában, a televízió, a rádió vagy az internet segítségével), feltéve, hogy az adott információ nem árt neked vagy másoknak.

14. cikk: Gondolati, lelkiismereti és vallásszabadság

Jogod van ahhoz, hogy azt gondold, amit akarsz, és abban higgy, amiben akarsz, és hogy szabadon gyakorold a vallásod mindaddig, amíg ezzel mások jogait nem sérted. A szüleid feladata, hogy utat mutassanak neked ezekben a kérdésekben.

15. cikk: Az egyesülés és a békés gyülekezés szabadsága

Jogod van ahhoz, hogy azzal találkozz, barátkozz, akivel akarsz, jogod van ahhoz is, hogy más gyerekekkel együtt valamilyen csoporthoz vagy szervezethez csatlakozz, mindaddig, amíg ezzel mások jogait nem sérted meg.

16. cikk: Magánélet, megbecsülés és jó hírnév

Jogod van a magánélethez. Senkinek nincs joga ahhoz, hogy jóhíredet megsértse, senki nem mehet be az otthonodba, nem olvashatja el a leveleidet vagy e-mailjeidet, és nem zaklathat téged vagy a családodat alapos indok nélkül.

17. cikk: Az információhoz való hozzáférés és a média

Jogod van ahhoz, hogy többféle forrásból, pl. könyvekből, újságokból, TV-ből, rádióból vagy az internetről olyan információkat szerezhess, amelyek megbízhatóak, hasznosak és érthetőek számodra.

18. cikk: A szülők közös felelőssége

Mindkét szülődnek részt kell vennie a felnevelésben, és mindig szem előtt kell tartaniuk, hogy mi a legjobb a számodra. Az államnak olyan szolgáltatásokat kell biztosítania, amelyek segítik a szülőket ebben, különösen, ha mindketten dolgoznak.

19. cikk: Védelem az erőszak, a bántalmazás és az elhanyagolás minden formája ellen

Az államnak biztosítania kell, hogy megfelelően gondoskodjanak rólad, és meg kell védenie attól, hogy bárki – akár szüleid, a gondviselőid vagy más felnőtt – rosszul bánjon veled, zaklasson, bántalmazzon vagy elhanyagoljon.

20. cikk: Családot helyettesítő gondoskodás

Ha a szüleid és a családod nem tud megfelelően gondoskodni rólad, olyan embereknek kell vigyázniuk rád, akik tisztelik a vallásodat, a hagyományaidat és az anyanyelvedet.

21. cikk: Örökbefogadás

Ha örökbe fogadnak, az legyen az elsődleges szempont, hogy neked mi a legjobb, akár a szülőházadban, akár külföldön történik ez.

22. cikk: Menekült gyermekek

Ha új országba kell költöznöd, mert saját hazád nem biztonságos számodra, jogod van a védelemhez és a segítséghez. Az új országban ugyanazok a jogok illetnek meg, mint az ott született gyerekeket.

23. cikk: Fogyatékosággal élő gyermekek

Ha bármilyen fogyatékosággal élsz, különleges gondoskodásban, támogatásban és oktatásban kell részesülnöd annak érdekében, hogy teljes és önálló életet élhess, és legjobb képességed szerint részt vehess a közösség életében.

24. cikk: Egészségügyi ellátás és szolgáltatások

Jogod van a jó színvonalú egészségügyi ellátáshoz (pl. gyógyszerekhez, kórházi és orvosi ellátáshoz). Ugyanígy jogod van a tiszta ivóvízhez, a tápláló ételekhez, a tiszta környezethez és ahhoz, hogy az egészséges életmódra neveljenek annak érdekében, hogy megőrizhesd az egészségedet. A gazdagabb országoknak segíteniük kell a szegényebbeket ennek elérésében.

25. cikk: A családot helyettesítő gondoskodás rendszeres ellenőrzése

Ha szüleid helyett valamilyen helyi hatóság vagy intézmény gondoskodik rólad, rendszeresen felül kell vizsgálni a helyzetet, hogy mindenképpen megfelelő gondoskodásban és ellátásban részesülj.

26. cikk: Szociális biztonság

A társadalomnak, amelyben élsz, olyan szolgáltatásokat kell nyújtania a számodra, amelyek biztosítják, hogy jó körülmények közt élj és fejlődj (pl. megfelelő táplálkozás, egészségügyi ellátás, szociális juttatások). Az államnak a rászoruló gyerekeket és családokat különleges támogatásban kell részesítenie.

27. cikk: Megfelelő életszínvonal

Jogod van ahhoz, hogy jó körülmények között élj, hogy testi, érzelmi, szellemi, erkölcsi és szociális fejlődésed biztosítva legyen. Az államnak támogatnia kell azokat a családokat, akiknek nincs elég pénzük arra, hogy ezt megteremtsék.

28. cikk: Az oktatáshoz való jog

Jogod van az oktatáshoz. Az iskolai fegyelmezés nem sértheti emberi méltóságodat. Az általános iskolának ingyenesnek és kötelezőnek kell lennie. A gazdagabb országoknak segíteniük kell a szegényebbeket ennek elérésében.

29. cikk: Az oktatás céljai

Az oktatásnak segítenie kell személyiséged fejlődését, valamint tehetséged, szellemi és fizikai képességeid kiteljesítését. Fel kell készítenie az életre, és ösztönöznie kell arra, hogy tiszteld szüleidet, valamint a saját országod és más népek kultúráját. Jogod van megismerni a jogaidat.

30. cikk: Kisebbségi és őslakos csoportba tartozó gyerekek

Jogod van hozzá, hogy megismerd és gyakorold a családod hagyományait, vallását és anyanyelvét, akkor is, ha a hazádban élők többségének mások a hagyományai, a vallása, az anyanyelve.

31. cikk: Szabadidő, játék és kultúra

Jogod van a pihenéshez, a játékhoz és ahhoz, hogy mindenféle szabadidős és kulturális tevékenységben részt vegyél.

32. cikk: Gyermekmunka

Az államnak meg kell védenie téged az olyan munkavégzéstől, ami káros az egészségedre vagy a fejlődésedre, akadályoz a tanulásban, vagy ami lehetővé teszi, hogy más emberek kihasználjanak téged.

33. cikk: A gyermekek és a kábítószerrel való visszaélés

Az államnak meg kell védenie téged attól, hogy kábítószereket és veszélyes élvezeti szereket használj, részt vegyél azok előállításában és terjesztésében.

34. cikk: Védelem a szexuális kizsákmányolás ellen

Az államnak meg kell védenie a szexuális visszaélésektől.

35. cikk: Védelem az emberkereskedelem, az áruba bocsátás és az emberrablás ellen

Az államnak meg kell védenie attól, hogy elraboljanak, eladjanak vagy kizsákmányolás céljából más országba vigyenek.

36. cikk: A kizsákmányolás más formái ellen való védelem

Meg kell téged védeni minden olyan tevékenységtől, ami gátolhatja fejlődésedet, vagy károsíthatja testi és lelki egészségedet.

37. cikk: Védelem a kínzástól, a megalázó bánásmódtól és a szabadságvesztéstől

Ha megsérted a törvényt, nem bánhatnak veled kegyetlenül. Nem zárhatnak a felnőttekkel közös börtönbe, és lehetőséget kell teremteni arra, hogy kapcsolatban maradj a családdal.

38. cikk: A fegyveres konfliktusban érintett gyermekek védelme

Ha még nem töltötted be a tizenötödik¹ életévedet, az állam nem engedheti, hogy belépj a hadseregbe, vagy bármilyen módon közvetlenül részt vállalj a hadviselésben. A háborús területen élő gyerekeknek különleges védelmet kell kapniuk.

39. cikk: Áldozattá vált gyermekek felépülése

Ha elhanyagoltak, kínoztak vagy bántalmaztak, ha kizsákmányolás vagy háború áldozatává váltál vagy börtönbe zártak, különleges segítséget kell kapnod ahhoz, hogy testi-lelki egészséged helyreállhasson, és újra bekapcsolódhass a társadalom életébe.

40. cikk: Fiatalkorúak igazságszolgáltatása

Ha törvényszegéssel vádolnak, úgy kell bánni veled, hogy az ne sértse az emberi méltóságodat. Jogi segítséget kell kapnod, és csak a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetése esetén ítélnének szabadságvesztésre.

41. cikk: A szigorúbb emberi jogi szabályok betartása

Ha a hazád törvényei jobban szolgálják a gyerekek érdekeit, mint ez az Egyezmény, akkor azokat a törvényeket kell követni.

42. cikk: Az Egyezmény széles körben való ismertetése

Az államnak biztosítania kell, hogy az Egyezményt minden szülő, intézmény és gyerek megismerje.

43. cikktől az 54. cikkig: Az állam kötelességei

Ezek a cikkek elmagyarázzák, hogyan kell az államnak a szülőkkel együttműködniük annak érdekében, hogy a gyermekek minden jogát biztosítsák.

Az ENSZ Közgyűlése a Gyermekek jogairól szóló egyezményt 1989. november 20-án fogadta el, nemzetközi jogszabályként pedig 1990-ben lépett hatályba. Az egyezmény 54 cikke meghatározza a gyermekek jogait, és azt, hogy az állam hogyan biztosítsa és védje azokat. A világ csaknem minden országa ratifikálta ezt az Egyezményt, és ezzel ígéretet tett arra, hogy elismeri és tiszteletben tartja az összes itt szereplő jogot.

¹ A legtöbb országban a tizennyolcadik életévedet

Egyezmény a gyermek jogairól*

Elfogadta és aláírásra, ratifikációra és elfogadásra megnyitotta a Közgyűlés 1958. november 20. napján kelt 44/25 számú határozata

Hatályba lépett 1990. szeptember 2-án, a 49. cikknek megfelelően

Bevezetés

Az Egyezmény részes államai

tekintetbe véve, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányában meghirdetett elveknek megfelelően, az emberi közösség valamennyi tagja veleszületett méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése a szabadság, az igazságosság és a világbéke alapja,

figyelembe véve, hogy az Egyesült Nemzetek népei az Alapokmányban ismételten kinyilvánították az alapvető emberi jogokba, az emberi személyiség méltóságába és értékébe vetett hitüket, és elhatározták, hogy előmozdítják a társadalmi haladást, és hogy nagyobb szabadságban, jobb életfeltételeket teremtenek,

felismerve azt, hogy az Egyesült Nemzetek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában és az emberi jogokról szóló nemzetközi egyezségokmányokban, meghirdették azt és megállapodtak abban, hogy az ezekben említett valamennyi jogot és szabadságot mindenki, minden megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül gyakorolhatja, emlékeztetve arra, hogy az Egyesült Nemzetek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában kimondták, hogy a gyermekkor különleges segítséghez és támogatáshoz ad jogot, abban a meggyőződésben, hogy a családnak a társadalom alapvető egységeként és valamennyi tagja fejlődésének és jólétének természetes környezeteként meg kell kapnia azt a védelmet és támogatást, amelyre szüksége van ahhoz, hogy a közösségben szerepét maradéktalanul betölthesse,

felismerve, hogy a gyermek személyiségének harmonikus kibontakozásához szükséges, hogy családi környezetben, boldog szeretetteljes és megértő légkörben nőjön fel,

tekintetbe véve, hogy a gyermeknek teljes mértékben felkészültnek kell lennie önálló élet vitelére a társadalomban, valamint, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányában meg-

hirdetett eszmények, különösen a béke, az emberi méltóság, a türelmesség, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás szellemében szükséges nevelni,

figyelembe véve, hogy a gyermek jogairól szóló 1924. évi Genfi Nyilatkozat, és a Közgyűlés által 1959. november 20-án elfogadott, a Gyermek Jogairól Szóló Nyilatkozat kimondta, valamint az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (különösen ennek a 23. és 24. cikkében), a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (különösen ennek 10. cikkében), valamint a gyermekek jólétével foglalkozó szakosított intézmények és nemzetközi szervezetek alapszabályai és idevágó okmányai elismerték a gyermeknek nyújtandó különleges védelem szükségességét,

figyelembe véve, hogy – amint azt a Gyermek Jogairól Szóló Nyilatkozat is említi – „a gyermeknek, figyelemmel fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondozásra van szüksége, nevezetesen megfelelő jogi védelemre, születése előtt és születése után” egyaránt,

emlékeztetve a Gyermekek Védelmére és Jólétére Alkalmazandó Szociális és Jogi Elvekről Szóló Nyilatkozatnak, főleg az örökbefogadás és a családban való elhelyezés hazai és nemzetközi gyakorlatának szempontjából figyelembe vett rendelkezéseire, továbbá az Egyesült Nemzeteknek a fiatalokorúakat illető igazságszolgáltatással kapcsolatos minimális szabályokat tartalmazó Gyűjteménye (Pekingi Szabályok), valamint a Nők és Gyermekek Szükségállapot és Fegyveres Konfliktus Idején Való Védelméről Szóló Nyilatkozat rendelkezéseire, felismerve, hogy a világ minden országában vannak különösen nehéz körülmények között élő gyermekek, és szükséges az, hogy ezeknek a gyermekeknek különös figyelmet szenteljenek, elismerve, hogy a gyermek védelmében és harmonikus fejlődésében minden egyes nép hagyományai és kulturális értékei jelentősek, felismerve a nemzetközi együttműködés jelentőségét a gyermekek életkörülményeinek minden országban, és különösen a fejlődő országokban való javításában,

* A Magyar Köztársaság képviselője 1990. március 14-én írta alá, kihirdetéséről az 1991. évi LXIV törvény rendelkezik. Alkalmazására 1991. november 6-tól kerül sor. (Forrás: www.szmm.gov.hu)

Az Egyezmény hivatalos magyar nyelvű fordításába a korabeli nyelvhasználat vagy félrefordítás folytán néhány javításra szoruló értelmezési hiba került be, amelyeket a jelen változatban módosítottunk. Az hivatalos szöveg kérdéses részeit az itt található, átdolgozott változat lábjegyzeteiben tüntettük fel.

a következőkben állapotok meg:

I. RÉSZ

1. cikk

Az Egyezmény vonatkozásában gyermek az a személy, aki tizen-nolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.

2. cikk

1. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják és biztosítják a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára az Egyezményben lefektetett jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen a gyermeknek vagy szüleinek vagy törvényes képviselőjének faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőképzetlensége, születési vagy egyéb helyzete szerinti különbségtétel nélkül.
2. Az Egyezményben részes államok megteszik a megfelelő intézkedéseket arra, hogy a gyermeket hatékonyan megvédjék minden, bármely formában jelentkező megkülönböztetéstől és megtorlástól, amely szülei, törvényes képviselői vagy családtagjai jogi helyzete, tevékenysége, véleménynyilvánítása vagy meggyőződése miatt érhetné őt.

3. cikk

1. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek legfőbb¹ érdekét veszik figyelembe elsősorban.
2. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy a gyermek számára, figyelembe véve szülei, gyámjai és az érte törvényesen felelős más személyek jogait és kötelezségeit, biztosítják a jóléthez szükséges védelmet és gondozást, e célból meghozzák a szükséges törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket.
3. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermekkel foglalkozó és védelmét biztosító intézmények, hivatalok és létesítmények működése megfeleljen az illetékes hatóságok által megállapított szabályoknak, különösen a biztonság és az egészség területén, valamint ezek személyzeti létszámával és szakértelmével, továbbá a megfelelő ellenőrzés meglétével kapcsolatban.

4. cikk

Az Egyezményben részes államok meghoznak minden olyan törvényhozási, közigazgatási vagy egyéb intézkedést, amelyek

¹ mindenképp felett álló

az Egyezményben elismert jogok érvényesüléséhez szükségesek. Amennyiben gazdasági, szociális és kulturális jogokról van szó, ezeket az intézkedéseket a rendelkezésükre álló erőforrások határai között és szükség esetén, a nemzetközi együttműködés keretében hozzák meg.

5. cikk

Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a szülőknek vagy, adott esetben a helyi szokás szerint, a nagycsaládnak vagy a közösségnek, a gyámoknak vagy más, a gyermekért törvényesen felelős személyeknek azt a felelősségét, jogát és kötelezségét, hogy a gyermeknek az Egyezményben elismert jogai gyakorlásához, képességei fejlettségének megfelelően, iránymutatást és tanácsokat adjanak.

6. cikk

1. Az Egyezményben részes államok elismerik, hogy minden gyermeknek veleszületett joga van az életre.
2. Az Egyezményben részes államok a lehetséges legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését.

7. cikk

1. A gyermeket születésekor anyakönyvezzik, és ettől kezdve joga van ahhoz, hogy nevet kapjon, állampolgárságot szeressen és lehetőség szerint ismerje szüleit, valamint ahhoz, hogy ezek neveljék.
2. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy ezeket a jogokat hazai törvényhozásuknak és a tárgyra vonatkozó nemzetközi okmányokban vállalt kötelezettségeiknek megfelelően érvényre juttassák, különösen akkor, ha ennek hiányában a gyermek hontalanná válna.

8. cikk

1. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy törvénytől beavatkozás nélkül tiszteletben tartják a gyermeknek saját személyazonossága – ideértve állampolgársága, neve, családi kapcsolatai – megtartásához fűződő, a törvényben elismert jogát.
2. Ha a gyermeket törvénytelen módon megfosztják személyazonossága alkotó elemeitől vagy azoknak egy részétől, az Egyezményben részes államok megfelelő segítséget és védelmet nyújtanak ahhoz, hogy személyazonosságát a lehető legrövidebb időn belül helyreállítsák.

9. cikk

1. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermeket szüleitől, ezek akarata ellenére, ne válaszszák el, kivéve, ha az illetékes hatóságok, bírói felülvizsgálat

lehetőségének fenntartásával és az erre vonatkozó törvényeknek és eljárásoknak megfelelően úgy döntenek, hogy ez az elválasztás a gyermek legfőbb² érdekében szükséges. Ilyen értelmű döntés szükséges lehet bizonyos különleges esetekben, például akkor, ha a szülők bántalmazták³ vagy elhanyagolják gyermeküket, illetőleg ha különválva élnek, és dönteni kell a gyermek elhelyezéséről.

2. A jelen cikk 1. bekezdésében említett minden esetben valamennyi érdekelt félnek lehetőséget kell adni az eljárásban való részvételre és véleményük ismertetésére.
3. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a mindkét szülőjétől vagy ezek egyikétől külön élő gyermeknek azt a jogát, hogy személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést tarthasson fenn mindkét szülőjével, kivéve, ha ez a gyermek legfőbb⁴ érdekeivel ellenkezik.
4. Amennyiben az elválasztás az Egyezményben részes állam által fogantatosított intézkedés folytán következett be – mint a szülők vagy egyikük vagy a gyermek letartóztatása, szabadságvesztés-büntetése, száműzetése, kiutasítása vagy halála (ideértve azt is, ha a halál a letartóztatás folyamán következett be bármely okból) –, a részes állam, kérelemre, a szülőkkal, a gyermekkel vagy, szükség esetén valamely más családtaggal közli a családtag vagy családtagok tartózkodási helyére vonatkozó lényeges adatokat, kivéve, ha ezeknek az adatoknak a nyilvánosságra hozatala hátrányos a gyermek jólétére nézve. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak továbbá arról is, hogy önmagában az említett kérelem benyújtása ne járjon hátrányos következményekkel az érdekelt személy vagy személyek számára.

10. cikk

1. Az Egyezményben részes államokra a 9. cikk első bekezdésében foglaltak értelmében háruló kötelezettségeknek megfelelően, a részes államoknak pozitív szellemben, emberiességgel és kellő gondossággal kell megvizsgálniuk bármely gyermeknek vagy szüleinek családtagok céljából valamely részes államba való beutazása vagy onnan való kiutazása iránti kérelmét. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak továbbá arról is, hogy az ilyen kérelem előterjesztése ne járjon hátrányos következményekkel a kérelem előterjesztői és családtagjaik számára.
2. Annak a gyermeknek, akinek szülei különböző államokban bírnak állandó lakóhellyel, joga van, kivételes körülményektől eltekintve, mindkét szülőjével rendszeresen személyes kapcsolatot és közvetlen érintkezést fenntartani. Ennek megvalósítására, valamint az Egyezményben részes államokra

² mindenképp felett álló

³ durván kezelik

⁴ mindenképp felett álló

a 9. cikk 1. bekezdése értelmében háruló kötelezettségeknek megfelelően, a részes államok tiszteletben tartják a gyermeknek és szüleinek azt a jogát, hogy bármely országot, beleértve a sajátjukat is, elhagyják és visszatérjenek saját országukba. Bármely ország elhagyásának joga csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak vethető alá, amelyek az állam biztonságának, a közrendnek, a közegészségügynek, a közkereskedésnek, valamint mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek, és amelyek összhangban vannak az Egyezményben elismert egyéb jogokkal.

11. cikk

1. Az Egyezményben részes államok intézkedéseket tesznek, hogy megakadályozzák a gyermekek jogellenes⁵ külföldre utaztatását és ott-tartását.
2. Ebből a célból az Egyezményben részes államok előmozdítják a kétoldalú és többoldalú megállapodások megkötését, illetőleg a meglévő megállapodásokhoz való csatlakozást.

12. cikk

1. Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.
2. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.

13. cikk

1. A gyermeknek joga van a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez a jog magában foglalja mindenfajta tájékoztatás és eszme határokra tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát, nyilvánuljon meg az szóban, írásban, nyomtatásban, művészi vagy bármilyen más, a gyermek választásának megfelelő formában.
2. Ennek a jognak a gyakorlása csak a törvényben kifejezetten megállapított korlátozásoknak vethető alá, amelyek
 - a. mások jogainak és jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg
 - b. az állam biztonsága, a közrend, a közegészségügy, vagy a közkereskedés védelme érdekében szükségesek.

14. cikk

1. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a gyermek jogát a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadságra.

⁵ törvényellenes

2. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a szülőknek vagy, adott esetben, a gyermek törvényes képviselőinek azt a jogát és kötelességét, hogy a gyermeket e jogának gyakorlásában képességei fejlettségének megfelelően irányítsák.
3. A vallás vagy meggyőződés kinyilvánításának szabadságát csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek a közbiztonság, a közrend, a közegészségügy, a közkerölcs, vagy mások alapvető jogai és szabadságai védelmének érdekében szükségesek.

15. cikk

1. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermek egyesülési és békés gyülekezési jogát.
2. E jogok gyakorlását csak a törvényben meghatározott olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban az állam biztonsága, a közbiztonság és a közrend, illetőleg a közegészségügy és a közkerölcs, vagy mások jogai és szabadságai védelmének érdekében szükségesek.

16. cikk

1. A gyermeket nem szabad alávetni magánéletével, családjával, lakásával vagy levelezésével kapcsolatban önkényes vagy törvénytelen beavatkozásnak, sem pedig becsülete vagy jó hírneve elleni jogtalan támadásnak.
2. Ilyen beavatkozás vagy támadás ellen a gyermeket megilleti a törvény védelme.

17. cikk

Az Egyezményben részes államok elismerik a tömegtájékoztatási eszközök feladatának fontosságát, és gondoskodnak arról, hogy a gyermek hozzájusson a különböző hazai és nemzetközi forrásokból származó tájékoztatáshoz és anyagokhoz, nevezetesen azokhoz, amelyek szociális, szellemi és erkölcsi jóléte előmozdítását, valamint fizikai és szellemi egészségét szolgálják. Ebből a célból a részes államok:

- a. előmozdítják azt, hogy a tömegtájékoztatási eszközök – a 29. cikk szellemének megfelelően – a gyermek számára szociális és kulturális szempontból hasznos tájékoztatást és anyagokat terjesszenek;
- b. előmozdítják a nemzetközi együttműködést a különféle hazai és nemzetközi, kulturális forrásokból származó ilyenfajta tájékoztatás és anyagok előállítására, cseréje és terjesztése érdekében;
- c. előmozdítják a gyermekkönyvek előállítását és terjesztését;
- d. előmozdítják, hogy a tömegtájékoztatási eszközök különösen vegyék figyelembe az őslakossághoz, illetőleg a kisebbségi csoportokhoz tartozó gyermek nyelvi szükségleteit;

- e. elősegítik a gyermek jólétére ártalmas információk és anyagok elleni védelmét megfelelően szolgáló irányelvek kidolgozását a 13. és a 18. cikk rendelkezéseinek figyelembevételével.

18. cikk

1. Az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy biztosítsák annak az elvnek az elismertetését, amely szerint a szülőknek közös a felelősségük a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért. A felelősség a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért elsősorban a szülőkre, illetőleg, adott esetben a gyermek törvényes képviselőire hárul. Ezeket cselekedeteikben mindenekelőtt a gyermek legfőbb⁶ érdekének kell vezetnie.
2. Az Egyezményben említett jogok biztosítása és előmozdítása érdekében a részes államok megfelelő segítséget nyújtanak a szülőknek és a gyermek törvényes képviselőinek a gyermek nevelésével kapcsolatban rájuk háruló felelősség gyakorlásához, és gondoskodnak gyermekjóléti intézmények, létesítmények és szolgálatok létrehozásáról.
3. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden megfelelő intézkedést annak érdekében, hogy a dolgozó szülők gyermekei számára biztosítsák olyan szolgáltatások és gyermekorvosi intézmények igénybevételének jogát, amelyekre jogosultak.

19. cikk

1. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket a fizikai és lelki erőszak, durvaság, bántalmazás, elhanyagolás vagy elhanyagoló bánásmód, rossz bánásmód vagy kizsákmányolás – ide értve a szexuális bántalmazást is⁷ – bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.
2. Ezek a védelmi intézkedések szükség szerint olyan hatékony eljárásokat foglalnak magukban, amelyek a gyermek és gondviselői számára szükséges szociális programok létrehozását teszik lehetővé, továbbá a fentebb leírt rossz bánásmód eseteiben hozzájárulnak a cselekmény felismeréséhez, jelzéséhez,⁸ a jelzés⁹ illetékes helyre juttatásához, vizsgálatához, kezeléséhez és az esetek utánkövetéséhez;¹⁰

⁶ mindenek felett álló

⁷ az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhanyagolás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás – ideértve a nemi erőszakot is –

⁸ bejelentéséhez

⁹ a jelentés

¹⁰ figyelemmel kíséréséhez

szükség szerint magukban foglalják a bírói beavatkozással kapcsolatos eljárást is.

20. cikk

1. Minden olyan gyermek, aki ideiglenesen vagy véglegesen meg van fosztva családi környezetétől, vagy aki saját érdekében nem hagyható meg e környezetben, jogosult az állam különleges védelmére és segítségére.
2. Az Egyezményben részes államok hazai jogszabályainak¹¹ megfelelően intézkednek helyettesítő védelem iránt az ilyen gyermek számára.
3. Ez a helyettesítő védelem történhet családnál való elhelyezés, az iszlám jog kafalah-ja szerinti gondnokság, örökbefogadás, illetőleg szükség esetén megfelelő gyermek-intézményekben való elhelyezés formájában. A megoldás kiválasztásánál kellően figyelembe kell venni a gyermek nevelésében megkívánt folyamatosság szükségességét, valamint nemzetiségi, vallási, kulturális és nyelvi származását.

21. cikk

Azoknak a részes államoknak, amelyek elfogadják és/vagy engedélyezik az örökbefogadást, biztosítaniuk kell azt, hogy a gyermek legfőbb¹² érdekei érvényesüljenek, és ezért

- a. gondoskodnak arról, hogy a gyermek örökbefogadását csakis az illetékes hatóságok engedélyezzék, amelyek az ügyre alkalmazandó törvény és eljárások értelmében, valamint valamennyi megbízható adat alapján meggyőződtek arról, hogy figyelemmel a gyermeknek szüleivel, rokonaival és törvényes képviselőivel kapcsolatos helyzetére, az örökbefogadás megtörténhet, és hogy adott esetben az érdekelt személyek az ügy ismeretében és az esetleg szükséges felvilágosítás után beleegyezésüket adták az örökbefogadáshoz;
- b. elismerik, hogy a külföldre történő örökbefogadás a gyermek számára szükséges gondozás biztosítása másik eszközének tekinthető, ha a gyermek származási országában nem helyezhető el gondozó vagy örökbefogadó családban, vagy nem nevelhető megfelelően.
- c. gondoskodnak arról, hogy külföldre történő örökbefogadás esetén a gyermek a hazai örökbefogadással egyenértékű biztosítékok és szabályok előnyeit élvezhesse;
- d. megteszik a megfelelő intézkedéseket annak biztosítására, hogy külföldre történő örökbefogadás esetén a gyermek elhelyezése ne járjon jogtalan haszonszerzéssel az ebben részt vevő személyek számára;

- e. az e cikkben említett célkitűzéseket esetenként két- és többoldalú megegyezések és megállapodások megkötésével érik el, és ennek keretében minden lehető erőfeszítéssel gondoskodnak arról, hogy a gyermek külföldi elhelyezését erre illetékes hatóságok vagy szervek fogantassák.

22. cikk

1. Az Egyezményben részes államok megteszik a megfelelő intézkedéseket, hogy az a gyermek, aki akár egymagában, akár apjával és anyjával vagy bármely más személlyel együtt az erre vonatkozó nemzetközi vagy hazai szabályok és eljárások értelmében menekült helyzetének elismerését kéri vagy menekültnek tekintendő, megkapja az Egyezményben és más emberi jogokkal kapcsolatos vagy humanitárius jellegű egyéb nemzetközi okmányokban, amelyekben az említett államok részesek, elismert jogok élvezetéhez szükséges védelmet és humanitárius támogatást.
2. Ebből a célból az Egyezményben részes államok, amennyiben szükségesnek tartják, együttműködnek az Egyesült Nemzetek Szervezetének és az Egyesült Nemzetek Szervezetével együttműködő egyéb kormányközi és nem kormányközi szervezeteknek azokban az erőfeszítéseiben, amelyek arra irányulnak, hogy az ilyen helyzetben lévő gyermekeket védjék és segítsék, továbbá arra, hogy bármely menekült gyermek szüleit vagy más családtagjait felkutassák a családdegyesítéshez szükséges adatok megszerzése céljából. Ha sem az apát, sem az anyát vagy bármely más családtagot sem sikerül megtalálni, akkor az Egyezményben lefektetett elvek szerint a gyermeket ugyanabban a védelemben kell részesíteni, mint bármely más, a családi környezetétől bármely okból véglegesen vagy ideiglenesen megfosztott gyermeket.

23. cikk

1. Az Egyezményben részes államok elismerik, hogy a szellemileg vagy testileg fogyatékos gyermeknek emberi méltóságát biztosító, önfenntartását előmozdító, a közösségi életben való tevékeny részvételét lehetővé tevő, teljes és tisztességes életet kell élnie.
2. Az Egyezményben részes államok elismerik a fogyatékos gyermeknek a különleges gondozáshoz való jogát, és a rendelkezésükre álló forrásoktól függő mértékben, az arra jogosult¹³ fogyatékos gyermeknek és eltartóinak, kérelemre, a gyermek állapotához és szülei vagy gondviselői helyzetéhez alkalmazkodó segítséget biztosítanak.
3. Tekintettel a fogyatékos gyermek sajátos szükségleteire, a 2. bekezdés értelmében nyújtott segítség a gyermek szülei-

¹¹ jogszabályaiknak

¹² mindennek felett álló

¹³ az előírt feltételeknek megfelelő

nek vagy gondviselőinek anyagi erőforrásait figyelembe véve, lehetőség szerint ingyenes, és úgy kell alakítani, hogy a fogyatékos gyermek valóban részesülhessen oktatásban, képzésben, egészségügyi ellátásban, gyógyító-nevelésben, munkára való felkészítésben és szabadidő-tevékenységben oly módon, hogy ezek biztosítsák személyisége lehető legteljesebb kibontakoztatását kulturális és szellemi területen egyaránt.

4. Az Egyezményben részes államok a nemzetközi együttműködés szellemében előmozdítják a fogyatékos gyermekek megelőző egészségügyi ellátásával, orvosi, pszichológiai és funkcionális kezelésével, a gyógyító-nevelés módszereivel és a szakképzési intézményekkel kapcsolatos információk cseréjét és terjesztését, valamint az adatok hozzáférhetőségének biztosításával lehetővé teszik a részes államok számára, hogy ezeken a területeken javíthassák lehetőségeiket és szakismereteiket, bővíthessék tapasztalataikat. Ebben a tekintetben különösen figyelembe veszik a fejlődő országok szükségleteit.

24. cikk

1. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek a lehető legjobb egészségi állapothoz való jogát, valamint, hogy orvosi ellátásban és rehabilitációban¹⁴ részesülhessen. Erőfeszítéseket tesznek annak biztosítására, hogy egyetlen gyermek se legyen megfosztva az ezeknek a szolgáltatásoknak az igénybevételére irányuló jogától.
2. Az Egyezményben részes államok erőfeszítéseket tesznek a fenti jog teljes körű megvalósításának biztosítására, és alkalmas intézkedéseket tesznek különösen arra, hogy
 - a. csökkentsék a csecsemő- és a gyermekhalandóságot;
 - b. biztosítsák minden gyermek számára a szükséges orvosi ellátást és egészségügyi gondozást, legfontosabbnak tekintve az egészségügyi alapellátás fejlesztését;
 - c. küzdjenek a betegség és a rossz tápláltság ellen, az egészségügyi alapellátás keretében is, különösen a könnyen rendelkezésre bocsátható technikák felhasználásával, valamint tápláló élelmiszerek és ivóvíz szolgáltatásával, figyelembe véve a természeti környezet szennyezésével járó veszélyeket és kockázatokat;
 - d. biztosítsák az anyák terhesség alatti és szülés utáni gondozását;
 - e. tájékoztassák a társadalom valamennyi csoportját és különösen a szülőket és a gyermekeket a gyermek egészségére és táplálására, a szoptatás előnyeire, a környezet higiénijára és tisztántartására, a balesetek megelőzésére vonatkozó alapvető ismeretekről, továbbá megfelelő segítséget nyújtsanak ezen ismeretek hasznosításához;

¹⁴ gyógyító nevelés

f. fejlesszék a megelőző egészséggondozást, a szülői tanácsadást, valamint a családtervezési nevelést és szolgáltatásokat.

3. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas, hatékony intézkedést annak érdekében, hogy megszüntessék a gyermekek egészségére káros hagyományos szokásokat.
4. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy elősegítik és előmozdítják az e cikkben elismert jog teljes megvalósításának fokozatos biztosítására irányuló nemzetközi együttműködést. Ebben a tekintetben különösen figyelembe veszik a fejlődő országok szükségleteit.

25. cikk

Az Egyezményben részes államok elismerik az illetékes hatóságok által gondozásra, védelemre, illetőleg fizikai vagy elmeápolásra elhelyezett gyermeknek azt a jogát, hogy időszakosan felül kell vizsgálni az említett kezelést és az elhelyezésével kapcsolatos minden egyéb körülményt.

26. cikk

1. Az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek a szociális biztonsághoz, így a társadalombiztosítás juttatásaihoz való jogát, és megteszik a szükséges intézkedéseket arra, hogy hazai jogszabályaiknak megfelelően biztosítsák e jog teljes megvalósulását.
2. A juttatásokat, amennyiben szükségesek, a gyermek és az eltartásáért felelős személyek anyagi erőforrásainak és helyzetének, valamint a gyermek által vagy nevében a juttatás elnyerésére előterjesztett kérelemre vonatkozó bármely más megfontolás alapján kell engedélyezni.

27. cikk

1. Az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermeknek a jogát olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi a testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését.
2. Elsősorban a szülők, vagy a gyermekért felelős más személyek alapvető feladata, hogy lehetőségeik és anyagi eszközeik határai között biztosítsák a gyermek fejlődéséhez szükséges életkörülményeket.
3. Az Egyezményben részes államok, az adott ország körülményeit és a rendelkezésre álló eszközöket figyelembe véve, megfelelő intézkedéseket tesznek annak érdekében, hogy a szülőt, illetőleg a gyermek más gondviselőit segítsék e jog érvényesítésében, és szükség esetén anyagi segítséget nyújtsanak, valamint segítő programokat hoznak létre különösen az ételmezzéssel, a ruházattal és a lakásüggyel kapcsolatban.

4. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést arra, hogy a gyermektartásdíjat behajtsák a szülőktől vagy a gyermekkel szemben pénzügyi felelősséggel tartozó bármely más személytől, saját területükön és külföldön egyaránt. Különösen azokra az esetekre figyelemmel, amelyekben a gyermekkel szemben pénzügyi felelősséggel tartozó személy nem ugyanabban az államban él, mint a gyermek, a részes államok előmozdítják a nemzetközi megállapodásokhoz való csatlakozást vagy ilyenek megkötését, valamint bármely más, alkalmas megegyezés elfogadását.

28. cikk

1. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek az oktatáshoz való jogát, és különösen e jog fokozatos, az esélyegyenlőség alapján való gyakorlása céljából.¹⁵
 - a. az alapfokú oktatást mindenki számára kötelezővé és ingyenesé teszik;
 - b. előmozdítják a középfokú oktatás, különböző, mind általános, mind szakirányú formáinak megszervezését, és ezeket minden gyermek számára megnyitják és hozzáférhetővé teszik, továbbá intézkedéseket tesznek az oktatás ingyenességének bevezetésére és szükség esetére pénzügyi segítségnyújtásra;
 - c. minden arra alkalmas eszközzel biztosítják, hogy bárki képességeitől függően bejuthasson a felsőoktatásba;
 - d. minden gyermek számára nyílttá és hozzáférhetővé teszik az iskolai és pályaválasztási tájékoztatást és tanácsadást;
 - e. intézkedéseket tesznek az iskolába járás rendszerességének előmozdítására és a lemorzsolódás csökkentésére.
2. Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést annak érdekében, hogy az iskolai fegyelmet a gyermeknek mint emberi lénynek a méltóságával összeegyeztethetően és az Egyezménynek megfelelően alkalmazzák.
3. Az Egyezményben részes államok elősegítik és előmozdítják a nemzetközi együttműködést az oktatásügy területén, különösen annak érdekében, hogy megszüntessék a tudatlanságot és az írástudatlanságot az egész világon, és megkönnyítsék a tudományos és technikai ismeretek megszerzését, valamint a korszerű oktatási módszerek megismerését. Ebben a tekintetben különösen figyelembe veszik a fejlődő országok szükségleteit.

29. cikk

1. Az Egyezményben részes államok megegyeznek abban, hogy a gyermek oktatásának a következő célokra kell irányulnia:

¹⁵ és különösen e jog gyakorlásának fokozatos, az esélyegyenlőség alapján való gyakorlása céljából

- a. elő kell segíteni a gyermek személyiségének kibontakozását, valamint szellemi és fizikai tehetségének és képességeinek a lehetőségek legtágabb határáig való kifejlesztését;
- b. elő kell segíteni, hogy a gyermekben tisztelet alakuljon ki az emberi jogok és az alapvető szabadságok, valamint az Egyesült Nemzetek Alapokmányában elfogadott elvek iránt;¹⁶
- c. elő kell segíteni, hogy a gyermekben tisztelet alakuljon ki szülei, kulturális identitása, nyelve és kulturális értékei, valamint annak az országnak, amelyben él, továbbá esetleges származási országának a nemzeti értékei és a sajátjától különböző kultúrák értékei iránt;¹⁷
- d. fel kell készíteni a gyermeket arra, hogy a megértés, a béke, a türelem, a nemek közti egyenlőség, valamennyi nép, nemzetiségi, nemzeti és vallási csoport és az őslakosok közötti barátság szellemében tudja vállalni a szabad társadalomban az étellel járó mindenfajta felelősséget;
- e. elő kell segíteni, hogy a gyermekben tisztelet alakuljon ki a természeti környezet iránt.¹⁸

2. A jelen cikk vagy a 28. cikk rendelkezései semmiképpen sem értelmezhetők úgy, hogy sérthessék a természetes vagy jogi személyeknek oktatásiintézmény-alapítási és -vezetési szabadságát, feltéve, hogy jelen cikk 1. bekezdésében felsorolt elveket tiszteletben tartják, és az adott intézményekben az oktatás megfelel az állam által előírt minimális szabályoknak.

30. cikk

Azokban az államokban, amelyekben nemzetiségi, vallási és nyelvi kisebbségek, illetőleg őslakosságból származó személyek léteznek, az őslakossághoz vagy az említett kisebbséghez tartozó gyermek nem fosztható meg attól a jogától, hogy saját kulturális életét élje, vallását vallja és gyakorolja, illetőleg csoportjának többi tagjával együtt saját nyelvét használja.

31. cikk

1. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek a pihenéshez és a szabadidő eltöltéséhez, a korának megfelelő játékhöz és szórakoztató tevékenységekhez való jogát, azt, hogy szabadon részt vehessen a kulturális és művészeti életben.

¹⁶ a gyermek tudatába kell vésni az emberi jogok és az alapvető szabadságok, valamint az Egyesült Nemzetek Alapokmányában elfogadott elvek tiszteletben tartását

¹⁷ a gyermek tudatába kell vésni a szülei, személyazonossága, nyelve és kulturális értékei iránti tiszteletet, valamint annak az országnak, amelyben él, továbbá esetleges származási országának a nemzeti értékei iránti és a sajátjától különböző kultúrák iránti tiszteletet

¹⁸ a gyermek tudatába kell vésni a természeti környezet iránti tiszteletet

2. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják és elősegítik a gyermek teljes mértékű részvételi jogát a kulturális és művészeti életben, és előmozdítják, az egyenlőség feltételeinek biztosítása mellett, a gyermek számára alkalmas szabadidő-intézmények, szórakoztató, művészeti és kulturális tevékenységek megszervezését.

32. cikk

1. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek azt a jogát, hogy védelemben részesüljön a gazdasági kizsákmányolás ellen, és ne legyen kényszeríthető semmiféle kockázattal járó, iskoláztatását veszélyeztető, egészségére, fizikai, szellemi, lelki, erkölcsi vagy társadalmi fejlődésére ártalmas munkára.
2. Az Egyezményben részes államok törvényhozási, közigazgatási, szociális és oktatásügyi intézkedéseket tesznek a jelen cikk végrehajtásának biztosítására. Ebből a célból és figyelembe véve más, nemzetközi okmányok idevágó rendelkezéseit, a részes államok különösen:
 - a. meghatározzák az alkalmaztatáshoz szükséges legalacsonyabb életkort vagy életkorokat;
 - b. megfelelően szabályozzák a munkaidőt és az alkalmaztatási feltételeket;
 - c. megfelelő büntetésekkel vagy más szankciókkal biztosítják a jelen cikk hatékony végrehajtását.

33. cikk

Az Egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést, ideértve a törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelésügyi intézkedéseket, arra, hogy megvédjék a gyermekeket az erre vonatkozó nemzetközi egyezményekben meghatározott kábító- és pszichotróp szerek tiltott fogyasztásától, és hogy megakadályozzák a gyermekeknek e szerek tiltott előállításában és kereskedelmében való felhasználását.

34. cikk

Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy megvédik a gyermeket a szexuális kizsákmányolás¹⁹ és a szexuális bántalmazás²⁰ minden formájától. Ebből a célból az államok hazai, kétoldalú és többoldalú síkon különösen az alábbiak megakadályozására tesznek intézkedéseket:

- a. a gyermek ösztönzése vagy kényszerítése törvénytelen szexuális²¹ tevékenységre;
- b. a gyermekek kizsákmányolása prostitúció vagy más törvénytelen szexuális²² tevékenység céljára;

- c. a gyermekek kizsákmányolása pornográf jellegű műsorok vagy anyagok elkészítése céljára.

35. cikk

Az Egyezményben részes államok hazai, kétoldalú és többoldalú síkon meghoznak minden alkalmas intézkedést arra, hogy megakadályozzák a gyermekek bármilyen formában történő elrablását, eladását vagy a velük való kereskedelmet.

36. cikk

Az Egyezményben részes államok megvédik a gyermeket a jólétére bármilyen szempontból káros kizsákmányolás bármely más formája ellen is.

37. cikk

Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy

- a. gyermeket ne lehessen sem kínzásnak, sem kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni. Tizennyolc éven aluli személyek által elkövetett bűncselekményekért sem halálbüntetést, sem szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést ne legyen szabad alkalmazni;
- b. gyermeket törvénytelenül vagy önkényesen ne foszszanak meg szabadságától. A gyermek őrizetben tartása vagy letartóztatása, vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszközként legyen alkalmazható a lehető legrövidebb időtartammal;
- c. a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak. Különösképpen el kell különíteni a szabadságától megfosztott gyermeket a felnőttektől, kivéve, ha a gyermek legfőbb²³ érdekében ennek ellenkezője tűnik ajánlatosabbnak; a gyermeknek, rendkívüli körülményektől eltekintve, joga van levelezés és látogatások útján kapcsolatban maradni családjával;
- d. a szabadságától megfosztott gyermeknek joga legyen igen rövid idő alatt jogsegélyt vagy bármely más alkalmas segítséget igénybe venni, valamint joga legyen arra is, hogy szabadságelvonásának törvényességével kapcsolatban bírósághoz vagy más illetékes, független és pártatlan hatósághoz forduljon, és hogy az ügyben sürgősen döntsenek.

¹⁹ nemi kizsákmányolás

²⁰ a nemi erőszak

²¹ nemi

²² nemi

²³ mindenek felett álló

38. cikk

1. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat, hogy tiszteletben tartják és tartatják a nemzetközi humanitárius jognak fegyveres konfliktus esetén rájuk vonatkozó azon szabályait, amelyek által nyújtott védelem a gyermekekre is kiterjed.
2. Az Egyezményben részes államok minden lehető gyakorlati intézkedés megtételével gondoskodnak arról, hogy a tizenötödik életévüket be nem töltött személyek ne vegyenek részt közvetlenül az ellenségeskedésekben.
3. Az Egyezményben részes államok tartózkodnak attól, hogy tizenötödik életévüket be nem töltött személyeket besorozzanak fegyveres erőikbe. Amennyiben tizenötödik életévüket betöltött, de tizennyolc éven aluli személyeket besoroznak, az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy a legidősebbek besorozásának adjanak elsőbbséget.
4. Az Egyezményben részes államok a fegyveres konfliktus esetén a polgári lakosság védelméről és a nemzetközi humanitárius jog értelmében rájuk háruló kötelezettségüknek megfelelően megtesznek minden lehető gyakorlati intézkedést a fegyveres konfliktus által érintett gyermekek védelemben és gondozásban részesítésére.

39. cikk

Az egyezményben részes államok megtesznek minden alkalmas intézkedést arra, hogy az elhanyagolás, a kizsákmányolás és a bántalmazás,²⁴ a kínzás vagy a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód bármely más formájának, illetőleg a fegyveres konfliktusnak áldozatává vált bármely gyermek testi és szellemi rehabilitációját és a társadalomba való beilleszkedését megkönnyítsék. Ennek a rehabilitációnak és a társadalomba való beilleszkedésnek a gyermek egészségét, önbecsülését és emberi méltóságát fejlesztő körülmények között kell történnie.

40. cikk

1. Az Egyezményben részes államok elismerik a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermeknek olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyiség méltósága és értéke iránti érzékének fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és amely figyelembe veszi korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.
2. Ebből a célból, valamint figyelemmel a nemzetközi okmányok erre vonatkozó rendelkezéseire, az Egyezményben részes államok különösen gondoskodnak arról, hogy

- a. a gyermeket ne lehessen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítani, vádolni vagy abban bűnösnek nyilvánítani, olyan cselekmény vagy mulasztás miatt, amely az elkövetés idején sem a hazai, sem a nemzetközi jog értelmében nem volt bűncselekmény;
- b. a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított gyermeknek legalább az alábbi biztosítékokra legyen joga:
 - i. mindaddig ártatlannak tekintésük, ameddig bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították;
 - ii. a legrövidebb határidőn belül közvetlenül vagy szülei, illetőleg adott esetben törvényes képviselői útján tájékoztatásuk az ellene emelt vádakról, és védelme előkészítéséhez és benyújtásához jogsegélyben vagy bármely más alkalmas segítségben részesüljön;
 - iii. ügyét késedelem nélkül illetékes, független és pártatlan hatóság vagy bíróság a törvény értelmében igazságos eljárás során, ügyvédjének vagy egyéb tanácsadójának, valamint – hacsak különösen koránál vagy helyzeténél fogva ez nem mutatkozik ellentétesnek a gyermek legfőbb²⁵ érdekével – szüleinek vagy törvényes képviselőinek jelenlétében bírálja el;
 - iv. ne lehessen kényszeríteni arra, hogy maga ellen tanúskodjék vagy beismerje bűnösségét; kérdéseket intézhessen vagy intéztethessen az ellene valló tanúhoz, és a mellette valló tanúk ugyanolyan feltételek mellett jelenhessenek meg és legyenek meghallgathatók, mint az ellene valló tanúk;
 - v. ha bűncselekmény elkövetésében bűnösnek nyilvánítják, e határozat és az ehhez fűződő bármely intézkedés ellen a törvénynek megfelelően, jogorvoslattal élhessen illetékes, független és pártatlan felsőbb hatóságoknál vagy bíróságnál;
 - vi. díjmentesen vehessen igénybe tolmácsot, amennyiben nem ért vagy nem beszél a tárgyaláson használt nyelven
 - vii. magánéletét teljes mértékben tartsák tiszteletben az eljárás minden szakaszában.
3. Az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy előmozdítsák különleges törvények és eljárások elfogadását, hatóságok és intézmények létrehozását a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, vádolt vagy abban bűnösnek nyilvánított gyermekek számára és különösen

²⁴ durva bánásmód

²⁵ mindenek felett álló

- a. olyan legalacsonyabb életkort állapítsanak meg, amelyen alul a gyermekkel szemben bűncselekmény elkövetésének védelme kizárt;
 - b. minden lehetséges és kívánatos esetben tegyenek intézkedéseket e gyermekek ügyének bírói eljárás mellőzésével való kezelésére, annak fenntartásával, hogy az emberi jogokat és a törvényes biztosítékokat teljes mértékben be kell tartani.
4. Rendelkezések egész sorát, így különösen a gondozással, az irányítással és a felügyelettel, a tanácsadással, a próbára bocsátással, a családi elhelyezéssel, általános és szakmai oktatási programokkal és nem intézményes megoldásokkal kapcsolatban rendelkezéseket kell hozni annak érdekében, hogy a gyermekek számára jólétüknek megfelelő, valamint helyzetükhöz és az elkövetett bűncselekményhez mért elbánást lehessen biztosítani.

41. cikk

Az Egyezmény egyetlen rendelkezése sem érinti

- a. az Egyezményben részes valamely állam hazai jogszabályainak; vagy
- b. az ebben az államban hatályban lévő nemzetközi jognak a gyermek jogai megvalósulása szempontjából kedvezőbb rendelkezéseit.

II. RÉSZ

42. cikk

A részes államok kötelezik magukat, hogy az Egyezmény elveit és rendelkezéseit hatékony és arra alkalmas eszközökkel a felnőttek és a gyermekek széles körében ismertetik.

43. cikk

1. A részes államok által az Egyezményben vállalt kötelezettségek teljesítése területén elért előrehaladás vizsgálatára megalakul a Gyermek Jogainak Bizottsága, amely az alábbiakban meghatározott feladatokat látja el.
2. A Bizottság tíz olyan magas erkölcsiségű szakértőből áll, akik elismerten tájékozottak az Egyezményben említett területen. A Bizottság tagjait az Egyezményben részes államok saját állampolgáraik közül választják, és azok személyes minőségükben vesznek részt a Bizottságban, figyelembe véve a méltányos földrajzi elosztás biztosítását és a főbb jogrendszereket.
3. A Bizottság tagjait a részes államok által jelölt személyek jegyzéke alapján titkos szavazással választják. Minden részes állam egy jelöltet nevezhet meg állampolgárai közül.
4. Az első választást az Egyezmény hatálybalépését követő hat hónapon belül tartják meg. A további választásokat kétéven-

ként tartják meg. A választás időpontja előtt legalább négy hónappal az Egyesült Nemzetek Főtitkára írásban felhívja az Egyezményben részes államokat, hogy két hónapon belül közöljék jelöltjeik nevét. A Főtitkár ezután az ily módon jelölt személyekről betűrendes névjegyzéket készít, feltüntetve az e személyeket jelölő részes államokat, és a névjegyzéket megküldi az Egyezményben részes államoknak.

5. A választásra az Egyezményben részes államoknak az Egyesült Nemzetek Főtitkára által az Egyesült Nemzetek székhelyére összehívott értekezletén kerül sor. Az értekezleten, amelynek határozatképességéhez a részes államok kétharmadának részvétele szükséges, a Bizottságba beválasztottakat azokat a jelölteket kell tekinteni, akik a legtöbb szavazatot, valamint a részes államok jelenlevő és szavazó képviselői szavazatainak abszolút többségét elnyerték.
6. A Bizottság tagjait négy évre választják. A tagok újraválasztás esetén újra választhatók. Az első választás alkalmával megválasztott tagok közül ötnek a megbízatása két év elteltével megszűnik. Ennek az öt tagnak a nevét nyomban az első választás után az értekezlet elnöke sorshúzás útján állapítja meg.
7. A Bizottság valamely tagjának elhunyna vagy lemondása esetén, vagy ha bármely más okból valamely tag kijelenti, hogy nem tudja tovább ellátni feladatait a Bizottságban, az ezt a tagot korábban jelölő részes állam saját állampolgárai közül jelöl ki másik szakértőt a megüresedett hely betöltésére az eredeti megbízatás lejártáig, a Bizottság hozzájárulásával.
8. A Bizottság megállapítja ügyrendi szabályzatát.
9. A Bizottság tisztségviselőit kétévi időtartamra választja.
10. A Bizottság üléseit általában az Egyesült Nemzetek székhelyén vagy a Bizottság által meghatározott bármely más alkalmas helyen tartja. A Bizottság általában évenként ülésezik. Az ülésszakok időtartamát szükség esetén a Közgyűlés jóváhagyásával az Egyezményben részes államok értekezlete állapítja meg és módosítja.
11. Az Egyesült Nemzetek Főtitkára a Bizottság rendelkezésére bocsátja azt a személyzetet és azokat a berendezéseket, amelyek az Egyezmény által a Bizottságra ruházott feladatok hatékony ellátásához szükségesek.
12. A Bizottság tagjai az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének jóváhagyásával az Egyesült Nemzetek anyagi eszközeinek terhére, a Közgyűlés által megállapított módokat és feltételek szerint járandóságot kapnak.

44. cikk

1. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat, hogy az Egyesült Nemzetek Főtitkárának közvetítésével az Egyezményben elismert jogok érvényesítése érdekében elfogadott

intézkedésekről és e jogok gyakorlásában elért előrehaladásról jelentést terjesztenek a Bizottság elé, éspedig:

- a. az Egyezménynek az adott államra vonatkozó hatálybalépésétől számított két éven belül;
 - b. ezt követően ötévenként.
2. A jelen cikk végrehajtása során készített jelentéseknek rá kell mutatniuk az Egyezményben említett kötelezettségek maradéktalan teljesítését gátló tényekre és nehézségekre. A jelentéseknek elegendő adatot kell tartalmazniuk ahhoz, hogy a Bizottság pontos képet alkothasson magának az Egyezménynek az adott országban való végrehajtásáról.
3. Az Egyezményben részes azon államok, amelyeknek első jelentése teljes körű volt, a jelen cikk 1. bekezdésének b) pontja értelmében előterjesztendő további jelentéseikben nem kötelesek megismételni a korábban közölt alapadatokat.
4. A Bizottság az Egyezményben részes államoktól kiegészítő felvilágosításokat kérhet az Egyezmény végrehajtásával kapcsolatban.
5. A Bizottság tevékenységéről a Gazdasági és Szociális Tanács útján kétévenként jelentést terjeszt a Közgyűlés elé.
6. Az Egyezményben részes államok jelentéseiket széles körben terjesztik saját országukban.

45. cikk

Az Egyezmény hatékony végrehajtásának előmozdítása és az Egyezményben említett területen a nemzetközi együttműködés elősegítése céljából:

- a. az Egyesült Nemzetek szakosított intézményei, az ENSZ Gyermekalapja és más szervei jogosultak képviseltetni magukat az Egyezmény olyan rendelkezéseinek végrehajtásával kapcsolatos vizsgálatok során, amelyek feladatkörükbe tartoznak. A Bizottság felhívhatja a szakosított intézményeket, az ENSZ Gyermekalapját, vagy bármely más, általa alkalmasnak tartott szervet, hogy szakmai véleményt adjanak az Egyezmény végrehajtásáról a feladatkörükbe tartozó területeken. Felhívhatja a szakosított intézményeket, hogy jelentést terjesszenek elé az Egyezmény végrehajtásáról a tevékenységi körükbe tartozó területeken;
- b. a Bizottság, amennyiben szükségesnek tartja, megküldheti a szakosított intézményeknek az ENSZ Gyermekalapjának és az egyéb illetékes szervezetnek az Egyezményben részes államok bármely olyan jelentését, amelyben azok tanácsot vagy technikai segítséget kérnek, illetőleg jelzik, hogy ilyenre szükségük van; adott esetben mellékelheti az említett kéréssel vagy jelzéssel kapcsolatos észrevételeit és javaslatait;

- c. a Bizottság ajánlhatja a Közgyűlésnek, kérje fel a Főtitkárt a Bizottság számára a gyermek jogait érintő egyes sajátos kérdések tanulmányozására;
- d. a Bizottság az Egyezmény 44. és 45. cikkének végrehajtása során beszerzett adatokon alapuló általános jellegű javaslatokat és ajánlásokat is tehet. Ezeket az általános jellegű javaslatokat megküldi minden érdekelt részes államnak és felhívja rájuk a Közgyűlés figyelmét, adott esetben mellékelve hozzájuk az Egyezményben részes államok észrevételeit.

III. RÉSZ

46. cikk

Az Egyezmény minden állam számára aláírásra nyitva áll.

47. cikk

Az Egyezményt meg kell erősíteni. A megerősítő okiratokat az Egyesült Nemzetek Főtitkáránál kell letétbe helyezni.

48. cikk

Az Egyezményhez bármely állam csatlakozhat. A csatlakozási okiratokat az Egyesült Nemzetek Főtitkáránál kell letétbe helyezni.

49. cikk

1. Az Egyezmény a huszadik megerősítő vagy csatlakozási okiratnak az Egyesült Nemzetek Főtitkáránál való letétbe helyezését követő harmincadik napon lép hatályba.
2. Annak az államnak a tekintetében, amely az Egyezményt a huszadik megerősítő vagy csatlakozási okirat letétbe helyezése után erősíti meg vagy csatlakozik ahhoz, az Egyezmény a megerősítő vagy csatlakozási okirata letétbe helyezésétől számított harmincadik napon lép hatályba.

50. cikk

1. Az Egyezményben részes bármely állam módosítást javasolhat és annak szövegét megküldheti az Egyesült Nemzetek Főtitkárának. Az Egyesült Nemzetek Főtitkára ezután a módosító javaslatot eljuttatja az Egyezményben részes államokhoz azzal a kéréssel, hogy közöljék vele, kívánják-e a részes államok értekezletének összehívását a javaslat megtárgyalása és szavazásra bocsátása céljából. Amennyiben a Főtitkár e közlésének napjától számított négy hónapon belül a részes államok legalább egyharmada az értekezlet összehívása mellett nyilatkozik, az Egyesült Nemzetek Főtitkára az Egyesült Nemzetek égisze alatt összehívja az értekezletet. Az értekezleten jelenlevő és szavazó részes államok többsége által elfogadott módosítást

jóváhagyásra az Egyesült Nemzetek Közgyűlése elé kell terjeszteni.

2. A jelen cikk 1. bekezdésének rendelkezései szerint elfogadott bármely módosítás akkor lép hatályba, ha azt a Közgyűlés jóváhagyta, és a részes államok kétharmados többsége elfogadta.
3. A hatályba lépett módosítás az azt elfogadó részes államokat kötelezi, a többi részes államot továbbra is az Egyezmény rendelkezései, valamint az általuk korábban elfogadott módosítások kötelezik.

51. cikk

1. Az Egyesült Nemzetek Főtitkára veszi át és küldi meg valamennyi államnak azoknak a fenntartásoknak a szövegét, amelyekkel valamely állam a megerősítéskor vagy csatlakozáskor él.
2. Az Egyezmény tárgyával és céljával összeegyeztethetetlen fenntartás nem fogadható el.
3. A fenntartás bármikor visszavonható az Egyesült Nemzetek Főtitkárához intézett közléssel; a Főtitkár ezt az Egyezményben részes valamennyi állam tudomására hozza. A közlés a Főtitkár által való átvételének napján válik hatályossá.

52. cikk

Az Egyezményt bármely részes állam felmondhatja az Egyesült Nemzetek Főtitkárához intézett írásbeli közléssel. A felmondás a róla szóló közlésnek a Főtitkár által való átvételét követő egy év elteltével lép hatályba.

53. cikk

Az Egyezmény letéteményese az Egyesült Nemzetek Főtitkára.

54. cikk

Az Egyezmény eredeti példányát, amelynek arab, kínai, angol, francia, orosz és spanyol szövege egyaránt hiteles, az Egyesült Nemzetek Főtitkáránál helyezik letétbe.

Ennek hitelül a kormányaik által kellő felhatalmazással ellátott alulírott meghatalmazottak az Egyezményt aláírták.

3. § Ez a törvény kihirdetése napján lép hatályba, rendelkezéseit azonban 1991. november 6-tól kell alkalmazni.

Végrehajtásáról a Kormány gondoskodik.

Emberi jogokkal kapcsolatos főbb nemzetközi egyezmények, hazai jogforrások

Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (1965)

Intézmény: ENSZ

Magyarország ratifikálása: 1969. évi 8. törvényerejű rendelet a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

Elérhetőség: <http://www.hunsor.se/dosszie/ejd08.pdf>

Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966)

Intézmény: ENSZ

Hatályba lépés időpontja: 1976. 01. 03.

Magyarország ratifikálása: 1977. 01. 17.

1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya kihirdetéséről

Elérhetőség: http://www.menszt.hu/informaciok/emberi_jogok/egyezssegokmany_i

Egyezmény a gyermek jogairól (1989)

Intézmény: ENSZ

Hatályba lépés időpontja: 1990. 09. 02.

Magyarország ratifikálása: 1991. 10. 17.

1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről

Elérhetőség: <http://www.unicef.hu/gyermekekjogegyezmeny.jsp>
<http://www.hunsor.se/dosszie/ejd05.pdf>

Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (Emberi jogok európai egyezménye – 1950)

Intézmény: Európa Tanács

Hatályba lépés időpontja: 1953. 09. 03.

Magyarország ratifikálása: 1992. 11. 05.

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

Elérhetőség: <http://www.hunsor.se/dosszie/ejd03.pdf>

Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről (1979)

Intézmény: ENSZ

Magyarország ratifikálása: 1982. évi 10. törvényerejű rendelet a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről

Elérhetőség: <http://szmum.gov.hu/main.php?folderID=970>

Egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen (1984)

Intézmény: ENSZ

Magyarország ratifikálása: 1988. évi 3. törvényerejű rendelet a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről

Elérhetőség: <http://jab.complex.hu/hjegy.php?docid=98800003.TVR>

Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966)

Intézmény: ENSZ

Hatályba lépés időpontja: 1976. 03. 23.

Magyarország ratifikálása: 1974. 01. 17.

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya kihirdetéséről

Elérhetőség: http://www.menszt.hu/informaciok/emberi_jogok/egyezssegokmany_ii

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)

Intézmény: ENSZ

Elérhetőség: http://www.menszt.hu/informaciok/emberi_jogok/az_emberi_jogok_egyetemes_nyilatkozata

<http://www.unhchr.ch/udhr/lang/hng.htm>

Alapvető Jogok Kartája (2000)

Intézmény: Európai Unió

Elérhetőség: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

Európai Szociális Karta (1961; 1996)

Intézmény: Európa Tanács

Hatályba lépés időpontja: 1965. 02. 26.; 1999.

Magyarország ratifikálása: 1999. 08. 07. 1999. évi C. törvény az Európai Szociális Karta kihirdetéséről

Elérhetőség: <http://www.hunsor.se/dosszie/ejd14.pdf>

Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről (1995)

Intézmény: Európa Tanács

Hatályba lépés időpontja: 1998. 02. 01.

Magyarország ratifikálása: 1998. 02. 01.

1999. évi XXXIV. törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről

Elérhetőség: <http://www.hunsor.se/dosszie/ejd11.pdf>

Európai egyezmény a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről (1987; 1995)

Intézmény: Európa Tanács

Hatályba lépés időpontja: 1989. 02. 01.

Magyarország ratifikálása: 1994. 03. 01.

1995. évi III. törvény a Strasbourgban, 1987. november 26-án kelt, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény kihirdetéséről

Elérhetőség: <http://www.hunsor.se/dosszie/ejd06.pdf>

Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája (1992)

Intézmény: Európa Tanács

Hatályba lépés időpontja: 1998. 03. 01.

Magyarország ratifikálása: 1998. 03. 01.

Elérhetőség: <http://www.hunsor.se/dosszie/aregionalisvagy-kisebbseginyelvekkartaja.pdf>

A Fogatékossággal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (2006)

Intézmény: ENSZ

Hatályba lépés időpontja: 2008. 05. 03.

Magyarország ratifikálása: 2007. 07. 20.

Elérhetőség: <http://www.un.org/disabilities/documents/natl/hungary-ez.pdf>

Emberi jogok, alapvető jogok Magyarországon

Az emberi jogok közül alapvető jogoknak (vagy alapjogoknak) nevezik azokat a jogokat, amelyek az állam alaptörvényében (alkotmányában) vagy más hasonló dokumentumban rögzítést nyernek. Magyarországon az alapvető jogokat az Alkotmány (1949. évi XX. törvény) tartalmazza. Alapvető jogok már az 1989-90-es rendszerváltás előtt is léteztek Magyarországon, érvényesülésük azonban vagy csupán korlátozott volt, vagy egyáltalán nem valósult meg. Sajátos szocialista elvként működött az, hogy az alapjogokkal csak akkor élhet valaki, ha teljesíti az alapvető kötelezettségeit (amelyeket szintén az Alkotmány tartalmaz). A mai, jogállami keretek között ez már nincs így, az alapjogok mindenkit megilletnek. Az Alkotmány „alapjogi katalógusa” (vagyis az alapvető jogok felsorolása) a törvény XII. fejezetében található, de fontos, alapvető jogokra vonatkozó rendelkezéseket találhatunk az I. fejezetben is.

Az Alkotmány I. fejezetében a 8. § (1) bekezdés kimondja, hogy „A Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsődrendű kötelessége”. A (2) bekezdés szerint „A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja”. Ebből a tömör megfogalmazásból több következtetést is levonhatunk, amelyek az alábbiakban foglalhatók össze.

1. Az alapjogok minden embert megilletnek, és az ember fogalmába természetesen a gyermekek is beletartoznak. A magyar alapjogi rendszerben csupán egyetlen olyan alapjog létezik, amelyről maga az Alkotmány mondja ki, hogy csak a nagykorúak gyakorolhatják, ez pedig a választójog. A többi alapjog két csoportra osztható. Az egyik csoport esetében nem releváns, hogy gyermek-e az alany, mivel ugyanúgy megilleti őt az alapjog, mint a felnőttet (ilyen pl. az élethez való jog, a kínzás tilalma, a hátrányos megkülönböztetés tilalma, az egészséghez való jog, a szociális biztonsághoz való jog, az oktatáshoz való jog). A másik csoport esetében pedig a gyermek egyéni fejlettsége, érettsége, döntési képessége határozza meg, hogy gyakorolhatja-e az adott alapjogot vagy sem (ilyen pl. a vallásszabadság, a gyűlekezési jog, az egyesülési jog, a mozgásszabadság stb.). Itt tehát minden esetben egyedileg kell eldönteni, hogy egy konkrét helyzetben a gyermek gyakorolhatja-e adott alapjogát.
2. Az alapvető jogok kötelezettje az állam. A kötelezettsége nem merül ki abban, hogy tartózkodik megsértésüktől, hanem biztosítania kell az alapjogok érvényesüléséhez szükséges feltételeket is.

3. Az alapjogokat elsődlegesen törvényben kell szabályozni. Az Alkotmány jellegzetessége, hogy egyes kérdésekről – így az alapjogokról is – csak röviden szól, ezért törvényben kell szabályozni az alapjog tartalmát, lényeges garanciáit, jelentős korlátait. Megjegyzendő azonban, hogy ha valamely kérdés csak közvetett és távoli összefüggésben van egy alapjoggal, akkor a szabályok rendeletben is megállapíthatók.
4. Törvény sem korlátozhat azonban oly mértékben egy alapjogot, hogy az kiüresedjék. Nem lehet tehát olyan feltételeket szabni, korlátokat állítani egy alapjog gyakorlása elé, amely az alapjogot teljesen ellehetetleníti, érvényesülését kizárja.

Az Alkotmány XII. fejezete felsorolásszerűen nevesíti az egyes alapjogokat, amelyek a következők (a zárójelben szereplő szám azt az alkotmányi paragrafust jelöli, ahol az adott alapjog található):

- Élethez és az emberi méltósághoz való jog (54. §)
- Kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánás vagy büntetés tilalma, illetve orvosi vagy tudományos kísérlet hozzájárulás nélküli elvégzésének tilalma (54. §)
- Szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való jog (55. §)
- Jogképesség (56. §)
- Bíróság előtti egyenlőség, független és pártatlan bírósághoz, igazságos és nyilvános tárgyaláshoz való jog, ártatlanság véelme és védelemhez való jog, valamint a jogorvoslathoz való jog (57. §)
- Mozgásszabadság (58. §)
- Jóhírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, magánítok és a személyes adatok védelméhez való jog (59. §)
- Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság (60. §)
- Véleménynyilvánítás szabadsága, közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez való jog (61. §)
- Békés gyűlekezéshez való jog (62. §)
- Egyesülési jog (63. §)
- Panaszjog (64. §)
- Menedékjog (65. §)
- A férfiak és a nők egyenjogúsága (66. §)
- A gyermek joga a családjá, az állam és a társadalom részéről a védelemhez és gondoskodáshoz (67. §)
- A nemzeti és etnikai kisebbségek védelemhez, közéletben való részvételhez, és saját kultúrához való joga (68. §)
- A magyar állampolgárságától való megfosztás és a kiutasítás tilalma (69. §)

- Választójog (70. §)
- Hátrányos megkülönböztetés tilalma és esélyegyenlőség (70/A. §)
- Munkához való jog (70/B. §)
- Szakszervezet-alapítás joga és sztrájkjog (70/C. §)
- Testi és lelki egészséghez való jog (70/D. §)
- Szociális biztonsághoz való jog (70/E. §)
- Művelődéshez való jog (70/F. §)
- A tudományos és művészeti élet szabadsága és a tan-szabadság (70/G. §)

A Gyermekjogi Egyezmény előírásait megvalósító magyar szabályozás

Ahogy arról már korábban szó volt, Magyarországon az Alkotmány szerint az alapjogok – a választójog kivételével – a gyermekeket is megilletik. Az Alkotmányon kívül azonban számos törvény és egyéb jogszabály biztosítja a gyermekek számára a különleges védelmet és alapjogaik érvényesülését. Az alábbi táblázat azt foglalja össze, hogy a **Gyermekjogi Egyezményben** biztosított emberi jogok mely jogszabályokban és milyen megfogalmazásban lelhetők fel országunkban.

Rövidítések:

Alkotmány – a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény

Anyakönyvi tv. – az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről szóló 1982. évi 17. törvényerejű rendelet

Áptv. – a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. Törvény

Be. – a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény

Btk. – a büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

Csjt. – a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény

Ebkvtv. – az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény

Egyesületi tv. – az egyesületi jogról szóló 1989. évi II. törvény

Eütv. – az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény

Fgytv. – a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény

Fogytv. – a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXXVI. törvény

Gyülekezési tv. – a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény

Gyvt. – a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény

Hszt. – a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény

Közoktatási tv. – a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény

Médiatv. – a rádiózásról és a televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény

Menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény

Mt. – a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. Törvény

Ptk. – a polgári törvénykönyvről szóló 1949. évi IV. törvény

Szvtv. – a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény

1. cikk: A gyermek meghatározása

A magyar jog a „gyermek” fogalma helyett legtöbbször a „kiskorú” kifejezést használja. A Gyvt. [5. § a) pont] rögzíti, hogy gyermeknek a Ptk. szerinti kiskorút kell tekinteni.

A Ptk. [12. §] szerint kiskorú az, aki még nem töltötte be 18. életévét és házasságot nem kötött. Házasságkötéssel ugyanis előbb is – legkorábban a 16. életév betöltésével – meg lehet szerezni a nagykorúságot.

2. cikk: A hátrányos megkülönböztetés tilalma

A hátrányos megkülönböztetést az Alkotmány [70/A. §] tiltja, az egyének között nem lehet hátrányos különbséget tenni faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, szülei vagy egyéb helyzet alapján.

Az Ebkvtv. [4. § g) és h) pont] előírja, hogy az oktatási intézmények, valamint a szociális és gyermekvédelmi intézmények kötelesek betartani az egyenlő bánásmód követelményét.

A közoktatási törvény [41. § (4) bek.] külön is kitér arra, hogy a tanulót nem érheti hátrány világnézeti, lelkiismereti vagy politikai meggyőződése miatt.

3. cikk: A gyermek legfőbb érdeke

A Gyvt. [2. § (1) bek.] rögzíti, hogy a gyermekek védelmét ellátó helyi önkormányzatoknak, gyámhivataloknak, bíróságoknak, rendőrségnek, ügyészségnek, pártfogó felügyelői szolgálatnak, valamint egyéb szervezeteknek és személyeknek a gyermek mindenképp felelősséget kell viselnie a gyermek mindenek felett álló érdekét figyelembe véve kell eljárniuk.

A Gyvt. [1. § (1) bek.] célja, hogy olyan szabályokat állapítson meg, amelyek alapján a gyermekek védelmét ellátó személyek és szervezetek segítséget nyújtanak a gyermekek törvényben foglalt jogainak és érdekeinek érvényesítéséhez, a szülői köteleességek teljesítéséhez, ezen kívül gondoskodjanak a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzéséről

és megszüntetéséről, a hiányzó szülői gondoskodás pótlásáról, valamint a gyermekvédelmi gondoskodásból kikerült fiatal felnőttek társadalmi beilleszkedéséről.

4. cikk: Az államok intézkedési kötelezettsége

A magyar jog nem rendelkezik kifejezetten arról, hogy az államnak kötelessége a gyermeki jogok védelme érdekében törvényt alkotni vagy egyéb intézkedést tenni. Ez az állami kötelezettség ugyanis az Alkotmány [8. §] szerint minden alapjog tekintetében fennáll.

5. cikk: Szülői irányítás

Az Alkotmány [67. §] szerint a szülők joga, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák.

A Gyvt. [12. § (1) bek.] kimondja, hogy a szülő joga és kötelessége, hogy a gyermekét gondozza, nevelje, a testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételeket megteremtse.

Megjegyzendő azonban, hogy a szülő a gondozás és nevelés során köteles másokkal – elsősorban a gyermekkel magával, továbbá a gyermek ellátásában közreműködő szervekkel és személyekkel – együttműködni. [Gyvt. 12. § (4) bek.]

6. cikk: Élethez való jog

Az élethez való jogot Magyarországon elsősorban az Alkotmány [54. §] biztosítja.

A halálbüntetés 1990 óta [64/1990.] nem alkalmazott büntetési nem.

Az életben maradáshoz (annak fizikai feltételeit) egyrészt biztosítják az Sztv.-ben és Gyvt.-ben megállapított szociális és gyermekvédelmi ellátások, másrészt olyan előírások, amelyek a gyermekek számára tiltanak egyes tevékenységeket (pl. a Hszt. [37. § (1) bek.] szerint fegyveres szervezet hivatásos állományú tagja csak 18. életévét betöltött lehet).

7. cikk: Anyakönyvezés, név, állampolgárság, szülők megismerése, szülői gondoskodás

Az anyakönyvezést az Anyakönyvi tvr. [9-11. §] teszi kötelezővé. Ha a gyermek kórházban született, a bejelentést a kórház vezetője teszi meg, ha kórházon kívül, akkor ez a szülők (vagy a közreműködő orvos) kötelezettsége. A bejelentést legkésőbb a születést követő munkanapon (a szülőknek 8 napon belül) meg kell tenni.

A gyermek születési nevét az anyakönyvezéskor rögzítik. A magyar állampolgárságú gyermekek neve családi és utónévből áll. [Anyakönyvi tvr. 27/A. §]

A magyar állampolgárságot a magyar állampolgárságú/hontalan/ismeretlen szülők gyermeke a születésével szerzi

meg, külföldi állampolgárságú szülők gyermeke pedig honosítással. [Áptv. 3. §] A gyermekek honosításával kapcsolatban a jog különböző kedvezményeket biztosít.

A vér szerinti család megismerésének jogát, továbbá azt, hogy a gyermek főszabályként a saját családjában nevelkedjen, a Gyvt. [6. § (1)-(2) bek., 7. § (4) bek.] biztosítja. A törvény azt is rögzíti, hogy a gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében és a törvényben előírtaknak megfelelően választható el. [Gyvt. 7. § (19) bek.]

8. cikk: A személyazonosság (állampolgárság, név, családi kapcsolatok) védelme

A magyar jog tiltja az állampolgárságtól való megfosztást, az állampolgárságról az egyén csak önkéntesen mondhat le. A kiskorúak esetében a szülő (törvényes képviselő) joga, hogy a lemondásról gyermeke vonatkozásában is döntsön, ám ha a gyermek már korlátozottan cselekvőképes, őt is meg kell hallgatni a lemondással kapcsolatban. [Áptv. 1. § (1) bek. és 15. § (1) bek.]

A névváltoztatás joga a szülőt illeti meg, ám csak meghatározott formai szabályok betartásával változtathatja meg gyermeke nevét. [Anyakönyvi tvr. 28. §]

A családi kapcsolatok vonatkozásában ld. a 7. cikknél leírtakat.

9. cikk: Elvásztás a szülőktől

A Gyvt. [7. §] szerint a gyermeket a szülőtől vagy más hozzátartozójától csak saját érdekében lehet elválasztani, ekkor is csak úgy, ha azt törvény előírja, és a törvény eljárási szabályait betartják. Anyagi okok miatt a gyermek nem választható el a családjától. A gyermeknek a magyar jog szerint is joga van ahhoz, hogy mindkét szülőjével kapcsolatot tartson.

10. cikk: Család-újraegyesítés

A kapcsolattartásnak a Gyvt. [7. § (5) bek.] szerint nem lehet akadálya, hogy a szülők különböző államokban élnek.

A kedvezményes beutazásra vonatkozóan törvény rögzíti, hogy az Európai Gazdasági Térség (az EU és még néhány állam) állampolgárai számára pusztán az érvényes úti okmány megléte a beutazás feltétele. [2007. évi I. törvény 3. § (1) bek.]

Az EGT állampolgárainak nem EGT állampolgár családtagjai akkor utazhatnak be Magyarországra, ha az érvényes úti okmány mellett vízummal is rendelkeznek, ám a vízum kiadása térítésmentes és a lehető leggyorsabban történik. [[2007. évi I. törvény 3. § (2) bek.]

Nem EGT-állampolgár esetében a törvény rögzíti, hogy ő kifejezetten a családi együttélés céljából is kaphat tartózkodási engedélyt. [2007. évi II. törvény 19. §]

E legfontosabb szabályok mellett még számos más törvényi előírás is könnyítéseket tartalmaz a külföldi állampolgárságú családtagok számára a különféle engedélyek megszerzésével összefüggésben.

11. cikk: Törvényellenes külföldre utaztatás

A cikk alapján a részes államnak kötelezettsége, hogy a gyermek törvényellenes külföldre utaztatását és ott-tartását két-, illetve többoldalú nemzetközi megállapodások megkötésével megakadályozzák. E kötelezettség teljesítése jelenik meg a Gyermek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. október 25-én kelt hágai szerződés aláírásában és a 1986. évi 14. törvényerejű rendelettel történő kihirdetésében.

A gyermek jogellenes külföldre viteléről szól még a PK 284. számú 1991. december 9-én kelt bírósági határozat [Bírósági Határozatok 1992. évi 2. szám]

12. cikk: A gyermek véleményének tiszteletben tartása

Az Alkotmány [61. §] a gyermek számára is biztosítja a szabad véleménynyilvánítást, ezen kívül a Gyvt. [8. § (1) bek.] szerint a gyermeknek joga van a véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy kifejtett véleményét – korához, egészségi állapotához és fejlettségéhez mérten – figyelembe is vegyék.

13. cikk: Az önkifejezés és a tájékozódás szabadsága

A 21. cikknél kifejtettek mellett a Gyvt. [6. § (6) bek.] szerint a gyermek joga, hogy a médiában a fejlettségének megfelelő – ismeretei bővítését segítő, kulturális értékeket őrző – műsorokhoz hozzáférjen.

14. cikk: Gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadság

A gyermeknek adandó világnézeti/vallási nevelést alapvetően a szülő választhatja meg. A gyermek gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadságának gyakorlását – a gyermek érettségének megfelelően – a szülő irányíthatja. A közoktatási törvény alapján azonban, a szülő jogai nem korlátozhatják gyermeke gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadsághoz való jogát. Attól az évtől kezdve, amelyben a gyermek 14. életévét eléri, a szülő az iskolaválasztás jogát csak gyermekével közösen gyakorolhatja. [Közoktatási tv. 13. §]

Ha a gyermek helyettesítő védelembe, átmeneti vagy tartós nevelésbe, illetve nevelőszülőhöz kerül, akkor is tekintet-

tel kell lenni lelkiismereti- és vallásszabadságára, amelyet szabadon gyakorolhat. [Gyvt. 7. § (3) bek.; 9. § (1) bek.; 55. § (2) bek.; 57. § (3) bek.; 82. § (3) bek.; 97. § (2) bek.]

15. cikk: Egyesülési és békés gyülekezési jog

Az egyesülési és gyülekezési jogot a gyermekek számára az Alkotmány, valamint az Egyesülési tv. és a Gyülekezési tv. biztosítják.

Az Alkotmánybíróság [21/1996. (V. 17.) AB határozat] kimondta, hogy a gyermek fejlődésének védelme érdekében az állam a gyermek egyesülési jogát korlátozhatja.

16. cikk: Magánélet, megbecsülés és jó hírnév

A magánülethez való jogot az Alkotmány [59. § (1) bek.] deklarálja, amikor kimondja, hogy Magyarországon mindenkit megillet a jóhírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.

A gyermek magánülethez való jogának biztosítása alapvetően az általános, felnőttekre vonatkozó szabályok szerint történik.

17. cikk: Önkifejezés és tájékozódás szabadsága

Részben ld. korábban, a 12. és 13. cikk értelmezésénél.

A rádióra és a televízióra vonatkozóan a gyermekek védelmét külön törvényi rendelkezések biztosítják, amelyek pl. korhatárt írnak elő vagy szabályozzák, hogy adott műsorszám mikor mutatható be a médiában. [Médiatv. 5/A-5/F. §]

18. cikk: A szülők közös felelőssége és segítség a gyermekneveléshez

A Csjt. [72. § (1) bek.] szerint a szülők a szülői felügyeletet fősabályként együttesen gyakorolják, akkor is, ha már nem élnek együtt.

A Gyvt. [12. § (2) bek.] kimondja, hogy a szülő joga, hogy tájékoztatást kapjon a nevelést segítő különféle ellátásokról, továbbá segítséget kapjon magához a neveléshez is.

19. cikk: Védelem az erőszak, a bántalmazás és az elhanyagolás minden formája ellen

A Gyvt. [6. § (5) bek.] rögzíti a gyermek jogát a bántalmazással és az elhanyagolással, továbbá – külön kiemelten – a testi fenyegetéssel szembeni védelemhez.

Hasonló kitételek tartalmaz a közoktatási törvény [10. § (2) bek.] is.

20. cikk: Állami védelem és segítség

Az állami védelmet egyrészt az Alkotmány [67. § (1) bek.],

másrészt a Gyvt. [7. § (2) bek.] biztosítja. A Gyvt. kimondja, hogy a gyermeknek – amennyiben kikerül saját családjából – joga van a szülői vagy hozzátartozói gondoskodást helyettesítő védelemhez. A helyettesítő védelem örökbefogadó családban vagy más, családot pótló ellátás formájában valósulhat meg.

21. cikk: Örökbefogadás

A Gyvt. [7. § (2) bek.] kimondja, hogy a gyermeknek joga van akár örökbefogadó családnál is nevelkedni, amennyiben saját családjából kikerült.

Az örökbefogadás részletes szabályait a Csjt. szabályozza.

22. cikk: Menekült gyermekek

A menedéjogról szóló törvény alapján Magyarországon a kiskorú menekült „különleges bánásmódot igénylő személynek” minősül. Ha felnőtt kísérő nélkül érkezett az országba, menekültügyi eljárását soron kívül kell lefolytatnia, nem küldhetik vissza a származási országába, ha ott nincs családja vagy nem biztosítják intézményi elhelyezését. Ezen kívül egyéb kedvezmények is megilletik. Amennyiben a kiskorú felnőtt hozzátartozóval érkezik, mindkettejükre a különleges bánásmód vonatkozik.

23. cikk: Fogyatékosággal élő gyermekek

A Gytv [6. § (3) bek.] alapján a fogyatékosággal élő gyermekeknek különleges ellátáshoz van joguk.

A fogyatékos személyek jogairól szóló törvény egésze vonatkozik a gyermekekre is. A törvény célja a fogyatékosággal élő emberek hátrányainak enyhítése, esélyegyenlőségük megalapozása, illetve a társadalom szemléletmódjának alakítása.

24. cikk: Egészségügyi ellátás és szolgáltatások

A Gytv. [6. § (1) bek.] biztosítja a gyermek jogát ahhoz, hogy testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi szempontból egyaránt egészséges környezetben nevelkedjék.

A egészségügyi ellátás részletes szabályait az Eütv. határozza meg. Az Eütv. több olyan előírást is tartalmaz, amely biztosítja, hogy a gyermeknek kedvező módon, illetve visszaélésektől mentesen biztosítsák számára az egészségügyi ellátást. Ezek közül a következők emelendők ki:

- a kórházban a szülő mellette lehet [11. § (4) bek.],
- joga van – a fejlettségének megfelelő – tájékoztatáshoz, amelyről azonban 16. életéve betöltésével le is mondhat [13. § (5) bek.],
- az ellátásával kapcsolatos döntéseket alapvetően a törvényes képviselője hozza meg, ám ennek során – a

szakmailag lehetséges mértékig – az ő véleményét is figyelembe kell venni [16. § (5) bek.],

- a gyermeket érintő életfenntartó kezelés nem utasítható vissza [21. § (1) bek.].

25. cikk: Ápolás szükségességének rendszeres felülvizsgálata

Magyarországon az Eütv. [197-201/A. §§] csak a pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelésével kapcsolatban írja elő kifejezetten, hogy azt bíróságnak kell felülvizsgálnia meghatározott időközönként, akár önkéntes, akár sürgősségi, akár kötelező gyógykezelésről van szó.

Egyéb esetben a gyógyintézet elhagyásának joga megilleti a gyermeket is. [Eütv. 12. §] Korlátozottan cselekvőképes gyermek esetében erről értesíteni kell a törvényes képviselőjét, cselekvőképtelen gyermek a gyógyintézetet csak a törvényes képviselője egyetértésével hagyhatja el.

26. cikk: Szociális biztonság

A szociális biztonsághoz való jog érvényesülését a Gyvt.-ben meghatározott gyermekvédelmi ellátások, valamint a Sztv.-ben meghatározott, gyermekeket is érintő szociális ellátások valósítják meg.

27. cikk: Megfelelő életszínvonal

Ismét a Gyvt. [6. § (1) bek.] említhető meg, amely garantálja a gyermek jogát ahhoz, hogy testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét biztosító környezetben nevelkedhessen.

28. cikk: Oktatáshoz való jog

A gyermek oktatáshoz való jogának érvényesülését a közoktatási törvény teszi lehetővé, amely szerint a közoktatás biztosítása az állam feladata, továbbá a közoktatás intézményeiben mindenki nevelésben és oktatásban részesülhet. [2. § (2)-(3) bek.]

29. cikk: Az oktatás céljai

A közoktatási törvény szerint a közoktatás célja a művelődéshez való jog esélyegyenlőség alapján való gyakorlásának biztosítása, a lelkiismereti meggyőződés szabadságának és a vallásszabadságnak, a hazaszeretetre nevelésnek, a nemzeti és etnikai kisebbségek anyanyelvi oktatáshoz való jogának megvalósítása, a tanszabadság és a tanítás szabadságának érvényesítése, a gyermekek, tanulók, szülők és a közoktatásban foglalkoztatottak jogainak és kötelességeinek meghatározása, továbbá korszerű tudást biztosítása.

A Gyermekjogi Egyezményben meghatározott egyes célok

mind a közoktatási törvényben, mint a Nemzeti alaptantervben [243/2003. (XII. 17.) kormányrendelet] fellelhetők.

30. cikk: Kisebbségi és őslakos csoportba tartozó gyerekek

A kisebbséghez tartozók jogait (ezen belül a kisebbségi kultúra ápolását) Magyarországon törvény biztosítja.

A közoktatási törvény [10. § (3) bek. b) pont] is külön rendelkezik arról, hogy a gyermeket a nemzeti és etnikai hovatartozásának megfelelő nevelésben kell részesíteni.

31. cikk: Szabadidő, játék, kultúra

Szintén a közoktatási törvény [10. § (1) bek.] mondja ki, hogy a gyermeknek a pihenőidőhöz is joga van.

A munkát vállaló gyermekek esetében az Mt. többlet-pihenőt biztosít más munkavállalókhöz képest. [Mt. 129/A. §]

32. cikk: Gyermekmunka

A gyermekek munkavállalásának különleges feltételeit a Mt. szabályozza. Magyarországon az létesíthet munkaviszonyt, aki 16. életévét már betöltötte. [72. § (1) bek.], kivételesen – iskolai szünet alatt – azonban már a 15. életév betöltésétől is lehet munkát vállalni. A fiatal munkavállalót nem lehet olyan munkakörben alkalmazni, amely a testi fejlődésére káros következményekkel járhat. [Mt. 75. § (1) bek.] Az Mt. az említetteken kívül számos más vonatkozásban is különleges védelmet biztosít a kiskorú munkavállalóknak.

33. cikk: Kábítószeres és pszichotrop anyagok fogyasztása

A Btk. [282/B. §] külön rendelkezik arról, és súlyosabb büntetést helyez kilátásba arra az esetre, ha a bűnelkövető

- gyermek segítségét használja fel kábítószer előállítására, szállítására vagy tartására;
- gyermek segítségével kereskedik kábítószerrel;
- gyermeknek kínál vagy ad át kábítószeret;
- oktatási vagy gyermekvédelmi intézmény területén kínál kábítószeret, illetve kereskedik azzal.

A fogyasztóvédelmi törvény külön fejezetben szabályozza a 18 év alatti fogyasztók védelmét, ennek keretében tiltja a dohánytermék vagy alkoholos ital gyermek számára történő értékesítését. [Fgytv. 16/A. §]

34. cikk: Szexuális kizsákmányolás

A Btk. a nemi erkölcs elleni bűncselekmények esetében súlyosabb büntetést helyez kilátásba, ha a sértett 12. életévét (erőszakos közöszlés, szemérem elleni erőszak), illetve 18. életévét (üzletszerű kéjelgés elősegítése, kerítés) még be nem töltött gyermek.

A megrontás tényállása [Btk. 201. §] kifejezetten a 14. élet-

évüket be nem töltötték védelmét szolgálja, mivel ez a cselekmény csak az ő sérelmükre követhető el.

Pornográf felvétel készítése gyermekekről tilos. [Btk. 204. §]

35. cikk: Gyermek-kereskedelem

Az emberrablást és az emberkereskedelmet Magyarországon a Btk. [175/A. § és 175/B.§] tiltja. Utóbbi súlyosabban büntetendő, ha gyermek sérelmére követik el.

36. cikk: A kizsákmányolás egyéb formáival szembeni védelem

A Gytv. [6. §] több szempontból is előírja, hogy a gyermeknek milyen bánásmódot szükséges biztosítani. Ez – következképpen – magában foglalja azt is, hogy tilos a gyermekkel az előírtaktól eltérően bánni.

A kizsákmányolás egyéb formáival szembeni védelmet végső soron a Btk. biztosítja.

37. cikk: Védelem a kínzástól, a megalázó bánásmódtól és a szabadságvesztéstől

A kínzás, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmát a Gytv. [6. § (5) bek.] mondja ki.

A halálbüntetést az Alkotmánybíróság egyik határozata (61/1990.) törölték a kiszabható büntetések sorából, ezért sem felnőtte, sem gyermekekre nem alkalmazható Magyarországon.

A büntetőjog területén alkalmazzák a „fiatalkorú” kategóriáját, amely a 14 és 18 év közötti gyanúsítottakat, illetve bűnelkövetőket jelenti. Rájuk nézve különleges szabályok irányadók.

38. cikk: Fegyveres konfliktusban érintett gyermekek védelme

Az Alkotmány [70/H. §.] alapján Magyarországon a békeidőben fennálló hadkötelezettség megszűnt, háborús konfliktusra való kilátás esetén is kizárólag a nagykorú, magyar állampolgárságú férfiakat terheli hadkötelezettség. A honvédelmi munkakötelezettség is csak a nagykorúakat érinti.

39. cikk: Rehabilitáció

Az áldozattá vált gyermekek rehabilitációjáról külön jogszabály nem rendelkezik. Az Országgyűlés egy általános érvényű jogszabályt alkotott a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről. [2005. évi CXXXV. törvény].

Emellett a hazai jogrendszer azzal is védi a gyermekeket az ellenük irányuló támadásoktól, hogy a Btk. számos rendelkezése a gyermekek sérelmére elkövetett erőszakos cselek-

ményeket – az áldozat életkorára tekintettel – súlyosabb büntetéssel sújtja. [Ilyenek az emberölés, a szabadság és az emberi méltóság elleni egyes bűncselekmények, a nemi erkölcs elleni bűncselekmények.]

40. cikk: A fiatalkorúak igazságszolgáltatása

Amellett, hogy az általános – felnőttekre is irányadó – büntetőjogi és büntetőeljárás garanciák a gyermekeket is megilletik, mind a Btk., mind a Be. különleges szabályokat tartalmaz a fiatalkorú gyanúsítottakra, illetve bűnelkövetőkre vonatkozóan. Ezek a rendelkezések tekintettel vannak az elkövető fiatal korára.

Végül említést érdemel, hogy a Gyermekjogi Egyezmény több cikkéhez is kapcsolható a Btk.-ban [195. §] rögzített „kiskorú veszélyeztetése” tényállás, amely rögzíti, hogy a kiskorú nevelésére, felügyeletére vagy gondozására köteles személy, aki e feladatából eredő kötelességét súlyosan megszegi, és ezzel a kiskorú testi, értelmi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti, büntetést követ el. Kiskorú veszélyeztetésének minősül az is, ha a nagykorú

- a kiskorút bűncselekmény elkövetésére vagy züllött életmód folytatására bírja rá,
- a kiskorúval kényszermunkát végeztet,
- a nála elhelyezett kiskorú és a kiskorúval kapcsolattartásra jogosult személy közötti kapcsolattartást akadályozza.

Emberi jogi szószedet

Megjegyzés: a szószedetben szereplő szavak a Kiskompaszban félkövéren szedve találhatók.

A Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló egyezmény (*elfogadva 2006-ban*): Az egyezmény elsőként rögzíti a fogyatékossgal (ezen belül a fizikai vagy pszichoszociális fogyatékossgal) élő személyek emberi jogait.

Amerikai emberi jogi egyezmény: Az Amerikai Államok Szervezete által 1969-ben elfogadott emberi jogi egyezmény, amelynek hatálya Észak-, Közép- és Dél-Amerikára terjed ki.

Árnyékjelentés (vagy alternatív jelentés): Az adott nemzetközi emberi jogi szerződés végrehajtását ellenőrző bizottsághoz benyújtott, a civil társadalmat képviselő intézmények vagy egyének által készített nem hivatalos jelentés. Az egyezmény megtartását és végrehajtását illetően e jelentések általában ellentmondanak vagy hozzátesznek a kormány által – az egyezményben meghatározott kötelezettség teljesítése érdekében – benyújtott országjelentéshez.

Az Ember és népek jogainak afrikai chartája: Az Afrikai Egységszervezet által 1981-ben elfogadott, az afrikai kontinenszt érintő regionális emberi jogi egyezmény.

Egészségügyi Világszervezet (WHO): az Egyesült Nemzetek égisze alatt működő kormányközi szervezet, amelynek feladata, hogy a világ valamennyi országában segítse az egészségvédelmet.

Egyetemesség: Azon alapelv, amelynek értelmében az emberi jogok a Földön élő összes embert megilletik.

Egyezmény: Államok között létrejövő kötelező erejű megállapodás; a nemzetközi szerződés és az egyezségokmány szinonimája. A nyilatkozatnál erősebb, mert a ratifikáló államok számára kötelező erővel bír. Ha például az ENSZ Közgyűlése elfogad egy egyezményt, azzal nemzetközi normákat és szabályokat teremt. Elfogadása után az egyezményt a tagállamok ratifikálhatják, ezáltal az a nemzetközi jog részévé válik.

Egyezmény a gyermek jogairól (röviden: Gyermekjogi Egyezmény): Az 1989-ben elfogadott és 1990-ben hatályba lépett nemzetközi egyezmény meghatározza a gyermekek polgári, kulturális, gazdasági, szociális és politikai jogainak teljes körét.

Egyezmény a népiirtás büntetvények megelőzéséről és megbüntetéséről (röviden: Genocídium-egyezmény): Az 1948-ban elfogadott és 1951-ben hatályba lépett nemzetközi egyezmény meghatározza a népiirtás fogalmát, és tartalmazza ennek tilalmát. Az Egyesült Nemzetek első nemzetközi szerződése.

Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről (*elfogadva 1979-ben; hatályba lépett 1981-ben*): Az első kötelező erejű nemzetközi dokumentum, amely tiltja a nőkkel szembeni megkülönböztetést, és kötelezi a részes államokat, hogy alkalmazzanak megerősítő intézkedést a női egyenjogúság előmozdítása érdekében.

Egyezségokmány: Államok között létrejövő kötelező erejű megállapodás; a nemzetközi egyezmény és a nemzetközi szerződés szinonimája. A legfontosabb nemzetközi emberi jogi egyezségokmányok a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya és a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya. Mindkét egyezségokmány 1966-ban került elfogadásra és 1976-ban lépett hatályba.

Elidegeníthetetlen: A minden embert megillető, semmilyen körülmények között nem korlátozható jogok jelzője.

Első generációs jogok: A polgári és politikai jogokra utaló kifejezés. E jogok körébe tartozik például a választójog, a szólás- szabadság, a vallásszabadság, az egyesülési és gyülekezési jog, a tisztességes eljáráshoz való jog vagy az élethez való jog. Alapvetően a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya kodifikálja e jogokat. Mivel e kifejezés olyan hierarchikus viszonyt sugall, amelyben a polgári és politikai jogok magasabb szinten állnának, mint a második generációs jogok – vagyis a gazdasági, szociális és kulturális jogok –, használata visszaszorulóban van.

Emberi jogi dokumentumok: Egy vagy több állam olyan hivatalos írásos dokumentumai, amelyek a jogokat vagy nem kötelező erejű alapelvként határozzák meg (nyilatkozat), vagy a ratifikáló államra nézve kötelező erővel bíró jogként rögzítik (egyezmény, nemzetközi szerződés, vagy egyezmény).

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata: Az ENSZ Közgyűlése által 1949. december 10-én elfogadott alapvető fontosságú dokumentum, amely lefekteti az emberi jogi követelményeket és normákat. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát minden tagállam jóváhagyta. A nyilatkozat ugyan jogi értelemben nem bír kötelező erővel, de rendelkezéseinek széles körű elfogadása miatt a nemzetközi szokásjog részévé vált.

Emberi jogok rendszere: Folyamatosan fejlődő és egymással összefüggő nemzetközi jogi dokumentumok összessége, amelyek meghatározzák az emberi jogokat, és létrehozzák az emberi jogok előmozdítását és védelmét biztosító eszközrendszert.

Európa Tanács: Az 1949-ben megalakult Európa Tanács az első európai kormányközi szervezet. Jelenleg 47 tagállama van, amelyek gyakorlatilag a teljes európai kontinenst lefedik. Az Európa Tanács fő célja, hogy az Emberi jogok európai egyezménye alapján közös demokratikus és jogi alapelveket alakítson ki.

Európai egyezmény a kínzás és az embertelen, megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről: Az Európa Tanács által 1987-ben elfogadott regionális emberi jogi szerződés, amelynek célja azoknak a szabadságuktól megfosztott személyeknek a védelme, akiket börtönökben, javítóintézetekben, rendőrségi fogdáknak, menekülttáborokban vagy pszichiátriai osztályokon tartanak bezárva.

Európai egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről (röviden: Emberi jogok európai egyezménye): Az Európa Tanács által 1950-ben elfogadott regionális emberi jogi szerződés. Az Európa Tanács minden tagállama csatlakozott az egyezményhez, az új tagállamok pedig kötelesek ezt a lehető leghamarabb megtenni.

Európai kulturális egyezmény (elfogadva az Európa Tanács által 1954-ben; hatályba lépett 1955-ben): Az Európa Tanács oktatási, kulturális, örökségvédelmi, ifjúsági és sportpolitikájának hivatalos kereteit meghatározó regionális szerződés. Az Emberi jogok európai egyezményét kiegészítő Európai kulturális egyezmény fő célkitűzése az európai kultúra megőrzése és a kulturális sokszínűség kölcsönös tiszteletének és megértésének előmozdítása az európai állampolgárok között.

Európai Szociális Karta (elfogadva 1962-ben; módosítva 1996-ban): Szociális és gazdasági emberi jogokat garantáló regionális szerződés, ami az elsősorban polgári és politikai jogokat tartalmazó Emberi jogok európai egyezményét egészíti ki.

Fakultatív jegyzőkönyv: egy már létező nemzetközi szerződést módosító (pl. további eljárásokat vagy rendelkezéseket tartalmazó) nemzetközi szerződés. A fakultatív jelző arra utal, hogy az eredeti nemzetközi szerződést aláíró kormányok eldönthetik, kívánják-e ratifikálni a jegyzőkönyv által tartalmazott változtatásokat is.

Fakultatív jegyzőkönyv a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételéről: A Gyermekek jogairól szóló egyezmény 2000-ben elfogadott és 2002-ben hatályba lépett módosítása, amely 15-ről 18 évre emeli a gyermekek fegyveres konfliktusban való részvételének alsó korhatárát.

Fejlődő képességek: A Gyermekek jogairól szóló egyezményben alkalmazott alapelv, melynek értelmében a gyermekek az őket megillető jogokat értelmi és érzelmi fejlődésükkel, vagyis érettségük előrehaladtával egyre nagyobb mértékben élvezhetik.

Fenntartás: A részes államok nemzetközi szerződésekkel kapcsolatban tett kikötései (pl. rendelkezések, amelyeket egy állam magára nézve nem ismer el kötelezőnek). Az egyezményhez fűzött fenntartások azonban nem veszélyeztethetik a szerződés alapvető törekvéseit.

Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya: Az 1966-ban elfogadott és 1976-ban hatályba lépett egyezmény tartalmazza azokat a gazdasági, szociális és kulturális jogokat, amelyek minden embert megilletnek.

Genfi egyezmények: A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának égisze alatt 1949-ben Genfben elfogadott négy nemzetközi szerződés, amelyek módosították és kibővítették a korábbi, 1864-ben és 1929-ben elfogadott nemzetközi hadijogi szerződéseket. A szerződések a hadsereg és a tengeri haderők beteg vagy sérült tagjaival és a hadifoglyokkal való bánásmódról, továbbá a polgári lakosság háború idején való védelméről rendelkeznek.

Harmadik generációs jogok: lásd kollektív jogok.

Hatályba léptetés: Az a folyamat, amelynek eredményeként egy nemzetközi szerződés kötelező erejűvé válik a ratifikáló államok számára. A hatályba lépés akkor valósul meg, amikor a szerződést az abban előírt számú tagállam ratifikálja.

Humanitárius jog: Alapvetően a genfi egyezményeken alapuló jogterület, amelynek célja bizonyos személyek védelme fegyveres konfliktus idején, az áldozatok megsegítése, valamint a hadviselés módjainak és eszközeinek korlátozása a rombolás, az embervesztés és a szükségtelen szenvedés mérsékelése érdekében.

Jogalanyiság: A jogalany olyan személy, akit jogviszony szereplőjeként jogok illethetnek meg és kötelezettségek terhelhetnek.

Kodifikáció: Törvényalkotás, valaminek a törvénybe foglalása. Az a folyamat, amelynek során egy jogszabályt vagy jogot hivatalosan, írásos formában törvénybe foglalnak.

Kollektív jogok: Csoportokat megillető, az adott csoport érdekeinek védelmét és identitásának megőrzését biztosító jogok. A kollektív jogokat harmadik generációs jogoknak is szokták nevezni.

Kormányközi szervezetek: Kormányok által finanszírozott szervezetek, amelyek fő célja a részes országok törekvéseinek összehangolása. Léteznek regionális (pl. Európa Tanács, Afrikai Egységsszervezet), szövetségi szinten működő (pl. Északatlanti Szerződés Szervezete [NATO]), és valamely konkrét célért küzdő kormányközi szervezetek (pl. Egészségügyi Világszervezet [WHO], az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete [UNESCO]).

Kölcsönös összefüggés: Az emberi jogok azon jellemzője, hogy az emberi jogok összessége egymást kölcsönösen kiegészítő rendszert alkot. Például a véleménynyilvánításhoz, az oktatáshoz, valamint a megélhetéshez fűződő jog közvetlenül befolyásolja azt a lehetőséget, hogy részt vehetünk hazánk ügyeinek irányításában.

Különleges megbízott: Az ENSZ valamely emberi jogi testülete által kijelölt személy, akinek feladata, hogy bizonyos témákban (pl. gyermekkereskedelem, gyermekprostitúció, gyermekpornográfia, nők elleni erőszak) vagy bizonyos országok emberi jogi helyzetéről jelentést készítsen.

Második generációs jogok: Gazdasági, szociális és kulturális jogok, amelyek körébe tartozik például a megfelelő életszínvonalhoz, az egészségügyi ellátáshoz, a lakhatáshoz vagy az oktatáshoz való jog. E jogokat elsősorban a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya kodifikálja. Mivel e kifejezés olyan hierarchikus viszonyt sugall, amelyben a polgári és politikai jogok magasabb szinten állnának, mint a gazdasági, szociális és kulturális jogok, használata visszaszorulóban van.

Megerősítő intézkedés (más szóval pozitív diszkrimináció): Állami vagy magánintézmények azon intézkedései, amelyek az oktatás vagy a foglalkoztatás területén kialakult megkülönböztetés felszámolását célozzák.

Nemkormányzati szervezetek (más szóval: civil szervezetek): A kormányzattól független személyek által létrehozott szervezetek. A civil szervezetek feladata többek között az emberi jogi testületek – mint például az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa – eljárásainak ellenőrzése és a hatáskörük alá eső emberi jogok védelmezése. Vannak nagy és nemzetközi szinten működő civil szervezetek (pl. Nemzetközi Vöröskereszt, Amnesty International, Nemzetközi Cserkészszövetség), és vannak kisebb, helyi szinten tevékenykedő szervezetek is (ilyen lehet pl. a fogyasztóssággal élő emberek érdekeit védő városi szervezet, vagy egy konkrét menekülttáborban élő nők jogaival foglalkozó szövetség). A civil szervezetek fontos szerepet játszanak az ENSZ politikájának befolyásolásában, és sokan közülük az ENSZ-ben tanácsadói státusszal is rendelkeznek.

Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamilyen formájának kiküszöböléséről (*elfogadva 1965-ben; hatályba lépett 1969-ben*): Az egyezmény tartalmazza a faji megkülönböztetés fogalmának meghatározását, és rögzíti a faji megkülönböztetés tilalmát.

Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO): 1919-ben alakult meg a versailles-i békeszerződés részeként, és 1946-ban vált az ENSZ szakosított intézményévé. Célja a munkafeltételek javítása és a társadalmi igazságosság megvalósítása. Ennek érdekében számos, a gyermekek jogait érintő nemzetközi egyezményt fogadott el, különösen a gyermekmunka területén.

Nemzetközi szerződés: Államok közötti hivatalos megállapodás, amely meghatározza és módosítja kölcsönös kötelezettségeiket; szinonimája a nemzetközi egyezménynek és egyezségokmánynak. Amennyiben a tagállamok az ENSZ Közgyűlése által elfogadott nemzetközi szerződést ratifikálják, a szerződés rendelkezései a belső jog részévé válnak.

Népiirtás (idegen szóval: genocídium): Nemzeti, etnikai, vallási közösségek vagy egyazon rasszhoz tartozó népcsoportok teljes vagy részleges elpusztításának szándékával történő cselekmények.

Nyilatkozat: Jogilag nem kötelező erejű dokumentum, amely kölcsönösen megállapított alapelveket és normákat tartalmaz. Az ENSZ csúcstalálkozók során – ilyen volt például az 1993-as bécsi Emberi jogi világkonferencia vagy az 1995-ben Pekingben tartott Nők világkonferenciája – általában kétféle nyilatkozat jelenik meg: egyik a kormányok képviselői, másik a civil szervezetek által kiadott nyilatkozat. Az ENSZ Közgyűlése gyakran tesz közzé mérvadó, de kötelező erővel nem bíró nyilatkozatokat.

Nyilatkozat a gyermek jogairól: Az ENSZ Közgyűlése által 1959-ben elfogadott, nem kötelező erejű jogi dokumentum. Tíz általános alapelvevet fogalmaz meg, amelyek aztán az (1989-ben elfogadott) Gyermekjogi Egyezmény alapját is képezték.

Osztthatatlan: Az emberi jogok osztthatatlanok, ami azt jelenti, hogy minden egyes emberi jog azonos súlyú és fontoságú. Senkitől sem tagadható meg egy emberi jog gyakorlása sem azon az alapon, hogy az adott jog „kevésbé fontos” vagy „nem lényeges”.

Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya: Az 1966-ban elfogadott és 1976-ban hatályba lépett egyezmény tartalmazza a minden embert megillető polgári és politikai jogokat, és rögzíti a tagállami kötelezettségek végrehajtása feletti ellenőrzést szolgáló eljárásokat.

Pozitív diszkrimináció: lásd megerősítő intézkedés.

Rassz: Minden ma élő ember ugyanabba a fajba tartozik, ezen belül – fizikai tulajdonságaik alapján – különböző „rasszok”, más szóval embertípusok különböztethetők meg, ilyen pl. a negroid vagy mongoloid típus.

Ratifikáció: A kormány által kötött nemzetközi szerződés jóváhagyása az állam törvényhozó testülete által; a ratifikáció után a szerződés kötelező érvényűvé válik az adott államra nézve.

Szolidaritási jogok: lásd kollektív jogok.

Sztereotípiá: Emberekről és eszmékről alkotott leegyszerűsített, általánosított és sokszor nem tudatos vélekedés, amely előítéllethez és megkülönböztetéshez vezethet.

Tagállamok: Olyan országok, amelyek valamilyen kormányközi szervezet (pl. Egyesület Nemzetek, Európa Tanács) tagjai.

Tanulás formális helyzetben Az intézményes oktatási rendszerben történő tanulás, amely az általános iskolától az egyetemi tanulmányokig tart, és amelybe a szakképzés és a szakirányú képzés is beletartozik.

Tanulás informális helyzetben Az az élethosszig tartó folyamat, melynek során az egyes emberek a saját közvetlen környezetükben megnyilvánuló hatások és a mindennapi (pl. a családban, a szomszédok között, a piacon, a könyvtárban, a tömegtájékoztató eszközökből vagy játék közben szerzett) tapasztalatok eredményeként attitűdöket, értékeket, készségeket és ismereteket sajátítanak el.

Tanulás nemformális helyzetben A szabályozott oktatási rendszeren kívüli, szervezett módon megvalósuló egyéni vagy csoportos programok.

Társadalmi nem (gender): A nőktől és a férfiktól elvárt szerepekre, attitűdökre, értékekre és kapcsolatokra vonatkozóan a társadalom által kialakított szemlélet. Míg a biológiai nemet az élettani adottságok határozzák meg, a társadalmi nemre vonatkozó képzeteket a társadalom alakítja, amelyek majdnem minden esetben a nők alárendeltségét eredményezik.

UNICEF: az UNICEF az ENSZ Közgyűlésének megbízásából a gyermekek jogainak védelmében tevékenykedik, közreműködik a gyermekek alapvető szükségleteinek kielégítésében, valamint a képességeik kiteljesítéséhez szükséges lehetőségek megteremtésében. Az UNICEF tevékenységét a Gyermek jogairól szóló egyezmény rendelkezései vezérlik, célja, hogy az egyezményben foglaltak maradandó etikai normává és nemzetközi követelményekké váljanak az élet minden területén.

Xenofóbia (idegengyűlölet): Idegenektől, más országból jött emberektől vagy idegen dolgozóktól való félelem. A xenofóbia idegenekkel szembeni diszkriminációhoz, rasszizmushoz, erőszakhoz és fegyveres konfliktushoz is vezethet.

Hasznos források

Megjegyzés: az alábbiak általános információkkal szolgálnak a gyermeki jogokról. A felsorolás példálódzó jellegű. Az egyes témákkal kapcsolatos további források az V. fejezetben találhatóak.

Action Aid: www.actionaid.org

Amnesty International: <http://web.amnesty.org>

Bernard van Leer Foundation (BVLf): www.bernardvanleer.org

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers (CSC): www.child-soldiers.org

Child Rights Information Network (CRIN): www.crin.org

- Children as Partners Alliance: www.crin.org/childrenaspartners/
- Focal Point on Sexual Exploitation of Children: www.crin.org/organisations/vieworg.asp?id=725
- NGO Group for the Convention on the Rights of the Child: www.crin.org/NGOGroupforCRC

Children's House: <http://child-abuse.com/childhouse/>

Clearinghouse on International Developments in Child, Youth and Family Policies: www.childpolicyintl.org

Childnet International: www.childnet-int.org

Child Soldiers: www.childsoldiers.org/home/

Child Workers in Asia (CWA): www.cwa.tnet.co.th

Coalition to Stop the Use of Child Soldiers: www.child-soldiers.org

Compendium of Good Practises in Human Rights Education: www.hrea.org/compendium

Council of Europe: [Európa Tanács]: www.coe.int

- Building Europe with and for Children: www.coe.int/children
- Directorate of Youth and Sport: www.coe.int/youth
- Education for Democratic Citizenship: www.coe.int/t/dg4/education/edc/default_EN.asp?
- Human Rights Education Youth Resources: www.coe.int/compass

Concerned for Working Children (CWC): www.workingchild.org

Defence for Children International (DCI): www.dci-is.org

Enabling Education Network: www.eenet.org.uk/

Eurobarometer: www.gesis.org/en/data_service/eurobarometer/

Euronet, The European Children's Network: www.europeanchildrensnetwork.org

European Forum for Child Welfare: www.efcw.org

End Child Prostitution, Child Pornography and the Trafficking of Children for Sexual Purposes: www.ecpat.net

Handicap International: www.handicap-international.org/index.html

Human Rights Education Associates: www.hrea.org/

Human Rights Internet: www.hri.ca/children/ThematicIndex.shtml

Human Rights Information and Documentation System: www.huridocs.org/

Human Rights Watch: <http://hrw.org>

Human Rights Web: www.hrweb.org

Institute for Research on Working Children (IREWOC): www.childlabour.net

International Catholic Child Bureau (BICE): www.bice.org

International Labour Organization, International Programme for the Elimination of Child Labour (ILO-IPEC): www.ilo.org

International Federation Terre des Hommes (IFTDH): www.terredeshommes.org

International Clearinghouse on Children, Youth and Media: www.nordicom.gu.se/clearinghouse.php

Media Wise Trust: www.mediawise.org.uk

Minority Rights Group International (MRG): www.minorityrights.org

Ombudsman for Children in Norway: www.barneombudet.no

Open Society Institute: www.osi.hu/

Organisation Mondiale Contre la Torture (OMCT): www.omct.org

Oxfam International Secretariat: www.oxfaminternational.org

People's Movement for Human Rights Education: www.pdhre.org/

Plan International Website: www.plan-international.org

Right to Education Project: www.right-to-education.org

Safe On Line Outreach (SOLO): www.safeonlineoutreach.com

Save the Children Alliance: www.savethechildren.net

- Save the Children Europe Group: www.savethechildren.net/alliance/where_we_work/europegrp_who.html
- Save the Children Norway: www.reddbarna.no
- Save the Children Sweden www.rb.se
- Save the Children UK (SCUK): www.savethechildren.org.uk

South East European Child Rights Network (SEECRAN): www.seecran.org

Understanding Children's Work: www.ucw-project.org

UNICEF: www.unicef.org

- UNICEF CEE/CIS and Baltics Regional Website: www.unicef.org/programme/highlights/cee
- UNICEF Child trafficking Research Hub: www.childtrafficking.org/
- UNICEF Innocenti Research Centre: www.unicef-icdc.org
- UNICEF Magic: www.unicef.org/magic/
- UNICEF Voices of Youth: www.unicef.org/voy/
- UNICEF Young People's Media Network: http://ypmn.blogspot.com/2006_07_23_archive.html

United Nations [Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ)]

UN Committee on the Rights of the Child: <http://193.194.138.190/html/menu2/6/crc/>

- UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD): www.ohchr.org/english/bodies/cerd/index.htm
- UN CyberSchoolbus Global Teaching and Learning Project: <http://cyberschoolbus.un.org/>
- UN Office of the High Commissioner for Human Rights: www.unhchr.ch
- UN Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography: www.ohchr.org/english/issues/children/rapporteur/index.htm

War Child: www.warchild.org

World Bank [Világbank]:

- Europe and Central Asia: <http://lnweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf>
- World Bank Youthink!: www.worldbank.org/html/schools/
- World Bank Group Global Child Labour Programme:

World Health Organization (WHO): www.who.int/en/

World Vision International (WVI) Website: www.wvi.org/home.shtml

Nemzetközi emberi jogi dokumentumokat ratifikáló államok

ORSZÁGOK	ENSZ			EURÓPA TANÁCS			
	A Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezség- okmánya	A Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezség- okmánya	Egyezmény a gyermek jogairól	Az Emberi jogok európai egyezménye	Az Európai Szociális Karta	Az Európai Szociális Karta, módosítás	Európai egyezmény a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről
<i>Állapot ekkor</i>	2007.04.19.	2007.04.19.	2005.06.03.	2006.02.27.	2006.06.15.	2007.07.02.	2006.02.27.
<i>Hatályba lépés</i>	1976.01.03.	1976.03.23.	1990.09.02.	1953.09.03.	1965.02.26.	1999.07.01.	1989.02.01.
Albánia	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Andorra		✓	✓	✓		✓	✓
Ausztria	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Azerbajdzsán	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Belgium	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Bosznia-Hercegovina	✓	✓	✓	✓			✓
Bulgária	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Ciprus	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Cseh Köztársaság	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Dánia	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Egyesült Királyság	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Észtország	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Fehéroroszország	✓	✓	✓				
Finnország	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Franciaország	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Görögország	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Grúzia	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Hollandia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Horvátország	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Írország	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Izland	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Lengyelország	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Lettország	✓	✓	✓	✓	✓		✓

ORSZÁGOK	ENSZ			EURÓPA TANÁCS			
	A Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezség- okmánya	A Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezség- okmánya	Egyezmény a gyermek jogairól	Az Emberi jogok európai egyezménye	Az Európai Szociális Karta	Az Európai Szociális Karta, módosítás	Európai egyezmény a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről
<i>Állapot ekkor</i>	2007.04.19.	2007.04.19.	2005.06.03.	2006.02.27.	2006.06.15.	2007.07.02.	2006.02.27.
<i>Hatályba lépés</i>	1976.01.03.	1976.03.23.	1990.09.02.	1953.09.03.	1965.02.26.	1999.07.01.	1989.02.01.
Liechtenstein	✓	✓	✓	✓			✓
Litvánia	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Luxemburg	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Magyarország	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Málta	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Moldova	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Monaco	✓	✓	✓	✓			✓
Montenegró	✓	✓	✓	✓			✓
Németország	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Norvégia	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Olaszország	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Oroszországi Föderáció	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Örményország	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Portugália	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Románia	✓	✓	✓	✓			✓
San Marino	✓	✓	✓	✓			✓
Spanyolország	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Svájc	✓	✓	✓	✓			✓
Svédország	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Szerbia	✓	✓	✓	✓			✓
Szlovákia	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Szlovénia	✓	✓	✓	✓		✓	✓
Törökország	✓	✓	✓	✓	✓		✓
Ukrajna	✓	✓	✓	✓		✓	✓

Sales agents for publications of the Council of Europe Agents de vente des publications du Conseil de l'Europe

BELGIUM/BELGIQUE

La Librairie Européenne -
The European Bookshop
Rue de l'Orme, 1
B-1040 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 231 04 35
Fax: +32 (0)2 735 08 60
E-mail: order@libeurop.be
<http://www.libeurop.be>

Jean De Lannoy
Avenue du Roi 202 Koningslaan
B-1190 BRUXELLES
Tel.: +32 (0)2 538 43 08
Fax: +32 (0)2 538 08 41
E-mail: jean.de.lannoy@dl-servi.com
<http://www.jean-de-lannoy.be>

CANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.
1-5369 Canotek Road
OTTAWA, Ontario K1J 9J3, Canada
Tel.: +1 613 745 2665
Fax: +1 613 745 7660
Toll-Free Tel.: (866) 767-6766
E-mail: order.dept@renoufbooks.com
<http://www.renoufbooks.com>

CZECH REPUBLIC/ RÉPUBLIQUE TCHÈQUE

Suweco CZ, s.r.o.
Klecakova 347
CZ-180 21 PRAHA 9
Tel.: +420 2 424 59 204
Fax: +420 2 848 21 646
E-mail: import@suweco.cz
<http://www.suweco.cz>

DENMARK/DANEMARK

GAD
Vimmelskaftet 32
DK-1161 KØBENHAVN K
Tel.: +45 77 66 60 00
Fax: +45 77 66 60 01
E-mail: gad@gad.dk
<http://www.gad.dk>

FINLAND/FINLANDE

Akateeminen Kirjakauppa
PO Box 128
Keskuskatu 1
FIN-00100 HELSINKI
Tel.: +358 (0)9 121 4430
Fax: +358 (0)9 121 4242
E-mail: akatilaus@akateeminen.com
<http://www.akateeminen.com>

FRANCE

La Documentation française
(diffusion/distribution France entière)
124, rue Henri Barbusse
F-93308 AUBERVILLIERS CEDEX
Tél.: +33 (0)1 40 15 70 00
Fax: +33 (0)1 40 15 68 00
E-mail: commande@ladocumentationfrancaise.fr
<http://www.ladocumentationfrancaise.fr>

Librairie Kléber
1 rue des Francs Bourgeois
F-67000 STRASBOURG
Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88
Fax: +33 (0)3 88 15 78 80
E-mail: francois.wolfermann@librairie-kleber.fr
<http://www.librairie-kleber.com>

GERMANY/ALLEMAGNE AUSTRIA/AUTRICHE

UNO Verlag GmbH
August-Bebel-Allee 6
D-53175 BONN
Tel.: +49 (0)228 94 90 20
Fax: +49 (0)228 94 90 222
E-mail: bestellung@uno-verlag.de
<http://www.uno-verlag.de>

GREECE/GRÈCE

Librairie Kauffmann s.a.
Stadiou 28
GR-105 64 ATHINAI
Tel.: +30 210 32 55 321
Fax: +30 210 32 30 320
E-mail: ord@otenet.gr
<http://www.kauffmann.gr>

HUNGARY/HONGRIE

Euro Info Service kft.
1137 Bp. Szent István krt. 12.
H-1137 BUDAPEST
Tel.: +36 (06)1 329 2170
Fax: +36 (06)1 349 2053
E-mail: euroinfo@euroinfo.hu
<http://www.euroinfo.hu>

ITALY/ITALIE

Licosa SpA
Via Duca di Calabria, 1/1
I-50125 FIRENZE
Tel.: +39 0556 483215
Fax: +39 0556 41257
E-mail: licosa@licosa.com
<http://www.licosa.com>

MEXICO/MEXIQUE

Mundi-Prensa México, S.A. De C.V.
Río Pánuco, 141 Delegación Cuauhtémoc
06500 MÉXICO, D.F.
Tel.: +52 (01)55 55 33 56 58
Fax: +52 (01)55 55 14 67 99
E-mail: mundiprensa@mundiprensa.com.mx
<http://www.mundiprensa.com.mx>

NETHERLANDS/PAYS-BAS

De Lindeboom Internationale Publicaties b.v.
M.A. de Ruyterstraat 20 A
NL-7482 BZ HAAKSBERGEN
Tel.: +31 (0)53 5740004
Fax: +31 (0)53 5729296
E-mail: books@delindeboom.com
<http://www.delindeboom.com>

NORWAY/NORVÈGE

Akademika
Postboks 84 Blindern
N-0314 OSLO
Tel.: +47 2 218 8100
Fax: +47 2 218 8103
E-mail: support@akademika.no
<http://www.akademika.no>

POLAND/POLOGNE

Ars Polona JSC
25 Obrońcow Street
PL-03-933 WARSZAWA
Tel.: +48 (0)22 509 86 00
Fax: +48 (0)22 509 86 10
E-mail: arspolona@arspolona.com.pl
<http://www.arspolona.com.pl>

PORTUGAL

Livraria Portugal
(Dias & Andrade, Lda.)
Rua do Carmo, 70
P-1200-094 LISBOA
Tel.: +351 21 347 42 82 / 85
Fax: +351 21 347 02 64
E-mail: info@livrariaportugal.pt
<http://www.livrariaportugal.pt>

RUSSIAN FEDERATION/ FÉDÉRATION DE RUSSIE

Ves Mir
9a, Kolpacnyi per.
RU-101000 MOSCOW
Tel.: +7 (8)495 623 6839
Fax: +7 (8)495 625 4269
E-mail: orders@vesmirbooks.ru
<http://www.vesmirbooks.ru>

SPAIN/ESPAGNE

Mundi-Prensa Libros, s.a.
Castelló, 37
E-28001 MADRID
Tel.: +34 914 36 37 00
Fax: +34 915 75 39 98
E-mail: libreria@mundiprensa.es
<http://www.mundiprensa.com>

SWITZERLAND/SUISSE

Van Diermen Editions - ADECO
Chemin du Lacuez 41
CH-1807 BLONAY
Tel.: +41 (0)21 943 26 73
Fax: +41 (0)21 943 36 05
E-mail: info@adeco.org
<http://www.adeco.org>

UNITED KINGDOM/ROYAUME-UNI

The Stationery Office Ltd
PO Box 29
GB-NORWICH NR3 1GN
Tel.: +44 (0)870 600 5522
Fax: +44 (0)870 600 5533
E-mail: book.enquiries@tso.co.uk
<http://www.tso.co.uk>

UNITED STATES and CANADA/ ÉTATS-UNIS et CANADA

Manhattan Publishing Company
468 Albany Post Road
CROTON-ON-HUDSON, NY 10520, USA
Tel.: +1 914 271 5194
Fax: +1 914 271 5856
E-mail: info@manhattanpublishing.com
<http://www.manhattanpublishing.com>

Council of Europe Publishing/Éditions du Conseil de l'Europe
F-67075 Strasbourg Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Fax: +33 (0)3 88 41 39 10 – E-mail: publishing@coe.int – Website: <http://book.coe.int>

